תרומות הארץ

הלכות תרומות לרמב"ם

פרקים ו - יא

בתוספת

הלכות ומראי מקומות

שנכתבו ונערכו

ע"י רבני מכון התורה והארץ

בהוצאת מכון התורה והארץ

בהוצאת מכון התורה והארץ
ניצן
טל. 08-6847325
אתר אינטרנט WWW.TORALAND.ORG.IL
דוא"ל Machon@toraland.org.il
©
כל הזכויות שמורות

סדר ועימוד: שחרית
נדפס: אלול תשפ"ד

יוצא לאור בסיוע משרד התרבות והספורט – מנהל התרבות
המחלקה למכוני מחקר תורניים

רשימת המשתתפים בספר:

עריכה וניהול מערכת: הרב נתנאל אוירבך

כתיבה:

הרב נתנאל אוירבך (פ"ו ה"א-הי"ט; פ"ט ה"ג-ה"י; פי"א ה"א-הי"ט)

הרב אהוד אחיטוב (פ"ז ה"א-הכ"ג)

הרב אברהם אחיטוב (פ"ט ה"א-ה"ב)

הרב יצחק דביר (פ"י ה"א-הכ"ו)

הרב אברהם סוחובולסקי (פ"ח ה"א-הט"ז)

הרב יואל פרידמן (פי"א ה"כ-הכ"ח)

השתתפו בבדיקה:

הרב פתחיה דיאמנט

אריאל ירד

מפתח ועריכה לשונית: אב"י ונגרובר

תוכן

פרק ו

הלכה א 19
א. אכילת כהן קטן בתרומה - 20 | ב. אכילת עבדים - 20 | ג. האכלת תרומה טהורה לבהמת כהן - 21 | ד. עבד שברח מבית האסורים - 24

הלכה ב 25
א. כהני ייחוס וכהני חזקה - 25 | ב. אכילת כהני חזקה בתרומה - 28 | ג. נתינת תרומה טהורה לכהן עם-הארץ - 28 | ד. נתינת תרומה טמאה לכהן עם-הארץ - 29 | ה. נתינת תרומה לכהן בזמן הזה - 30 | ו. נתינת תרומה לבהמת כהן בזמן הזה - 31

הלכה ג 33
א. אכילת ישראלית קטנה בתרומה - 33 | ב. אכילת ארוסה בחזה ושוק - 35 | ג. גזירת חכמים - 36 | ד. אכילה בתרומה לאחר חופת נידה - 36 | ה. אכילה בתרומה לאחר קידושי ביאה - 36 | ו. החשש באכילת תרומה - 36 | ז. מסר האב לשלוחי הבעל - 37

הלכה ד 38
א. אכילת חרשת ושוטה שהשיאן אביהן - 38

הלכה ה 40
א. איסור אכילה פחות מכזית - 40 | ב. סיבת איסור אכילת תושב ושכיר - 41 | ג. אכילת עבד עברי בתרומה - 42 | ד. אכילת עבד עברי כהן בתרומה - 42 | ה. חיוב מיתה באכילת בת כהן לישראל בתרומה - 42 | ו. איסור סיכה בשמן תרומה לזר - 43 | ז. רחיצה במשקה תרומה - 46 | ח. איסור הנאה של כילוי תרומה לזר - 46

הלכה ו 49
א. אכילת תרומת מעשר - 49 | ב. חיוב מיתה - 49 | ג. חיוב מלקות - 50 | ד. אינו לוקה ומשלם - 50

הלכה ז 52
א. הגדרת איסור בת כהן לאסור לה - 52 | ב. זהות הבא על בת כהן - 53 | ג. הבא על מחזיר גרושתו ושומרת יבם - 55 | ד. נבעלה לפסול לה בהיתר - 55

הלכה ח-ט 56
א. חזרתה לאכילות שונות - 56 | ב. חיוב מיתה באוכלת חזה ושוק - 56

הלכה י 57

הלכה יא 58
א. איסור אכילת תרומה לשבויה - 58 | ב. שבויה שיודעת שלא נטמאת - 58 | ג. הנבעלת לרוח או שד - 58

הלכה יב-טו 60
א. אכילת בת ישראל שיש לה זרע מכהן - 61 | ב. אכילת בת ישראל שיש לה זרע מכהן לאחר גירושיה - 61 | ג. כהן הבא על בת ישראל לא בדרך קידושין - 62 | ד. התעברה באמבטי - 62 | ה. בן טומטום, אנדרוגינוס וסריס - 63

הלכה טז 64
א. גוי אינו פוסל ואינו מאכיל - 64 | ב. בת כהן שזינתה עם עבד או גוי - 65

הלכה יז 66
א. בת ישראל שנישאת לכהן וגירשה - 66 | ב. אכילת בת ישראל שיש לה זרע מכהן - 66

הלכה יח 67
א. בת כהן המאורסת לישראל ומת - 67 | ב. בת כהן שנישאת לכהן - 67 | ג. בת כהן שנישאת לישראל ואח"כ לכהן ומתו ללא זרע - 67

הלכה יט 68
א. אכילתה בחזה ושוק משום בנה מכהן - 68

פרק ז

הלכה א 69
א. סוג הטומאה שכהן הנטמא בה אסור לאכול תרומה - 69 | ב. איסור אכילת ספק תרומה לכהן טמא - 70 | ג. האיסור לכהן טמא לאכול ביכורים, חלה ותרומת מעשר - 70 | ד. כהן טמא שאכל תרומה טהורה - 70 | ה. כהן טמא שאכל טבל טהור בזמן הזה - 71 | ו. כהן טבול יום שאכל תרומה טהורה - 71 | ז. מיתה ומלקות לכהן טמא שאכל תרומה טמאה - 71 | ח. כהן טמא שאכל ביכורים טמאים - 72 | ט. כהן טמא שאכל תרומה טמאה מדרבנן - 72 | י. כהן טמא שאכל טבל טמא - 73 | יא. חיוב מיתה ומלקות לכהן טמא שסך תרומה טהורה - 73 | יב. כהן טמא שאכל תרומת חמץ בפסח - 73 | יג. אכילת תרומה ע"י עבד כנעני טמא של כהן - 73

הלכה ב 75
א. אכילת תרומה דרבנן - 75 | ב. אכילת תרומת דמאי - 76 | ג. אכילת ביכורים - 76 | ד. יציאת שלושה כוכבים - 76 | 2. גודל הכוכבים - 76 | 3. אופן פיזור הכוכבים - 77 |

ה. שיעור זמן 'בין השמשות' - 77 | ו. תחילת זמן 'בין השמשות' - 78 | ז. אכילת תרומה לפני קריאת שמע של ערבית - 79

הלכה ג 80

א. חומרת האיסור לכהן טהור לאכול תרומה טמאה - 81 | ב. איסור אכילת כהן טהור בתרומה הטמאה בטומאה דרבנן - 82 | ג. איסור אכילת כהן טהור בתרומה הטמאה מחמת הספק - 82 | ד. ישראל האוכל תרומה טמאה - 83

הלכה ד 84

א. אכילת תרומה כשהרגיש שעומדת לצאת שכבת זרע - 84 | ב. אופן האחיזה באמה - 84 | ג. כהן נשוי שהזדעזעו איבריו כשתרומה בפיו - 86 | ד. כהנת שאכלה תרומה והרגישה ביציאת דם מהרחם - 86

הלכה ה 87

א. האכלת תרומה לכהן חרש שאינו שומע ואינו מדבר - 87 | ב. האכלת תרומה לכהן אילם - 88 | ג. האכלת תרומה לכהן קטן שיש בו דעת - 88 | ד. האכלת תרומה לכהן שאין בו דעת לאחר טבילה - 88 | ה. האכלת תרומה לכהן שאין בו דעת לאחר שינה - 88 | ו. חזקת טהרה לאכילת תרומה על ידי כיס של נחושת - 89 | ז. האכלת תרומה לבת כהן חרשת שאינה מדברת ואינה שומעת או שאין בה דעת - 90 | ח. האכלת תרומה לבת כהן קטנה שהוחזקה להיות רואה - 91 | ט. כהן קטן שלא טבל שאוכל תרומה מעצמו - 91 | י. כהן חרש ושוטה שלא טבל שאוכל תרומה מעצמו - 92 | יא. האכלת תרומה לבת כהן עיוורת - 92

הלכה ו 93

א. אכילת תרומה לפני טבילה לכהנים אחרי רכיבה על גמלים - 93 | ב. אכילת תרומה ע"י בנות או סריס וקטן פחות מבן ט' כהן שרכבו על גמל - 94 | ג. אכילת תרומה לאחר רכיבה על גמל במרדעת - 94 | ד. אכילת תרומה למי שיושב על גמל שלא בפיסוק רגליים - 95 | ה. אכילת תרומה למי שרוכב על חמור ושאר בהמה ללא אוכף - 95 | ו. אכילת תרומה למי שיושב על חמור ושאר בהמה שלא בפיסוק רגליים - 95 | ז. אכילת תרומה לכהנים שלובשים מכנסיים צמודות - 96

הלכה ז 97

א. המשמשת שלא התהפכה בשעת תשמיש - 97 | ב. המשמשת שהתהפכה בשעת תשמיש - 98 | ג. רחיצה בחמין ואכילת תרומה לערב - 98 | ד. זמן החשש לפולטת שכבת זרע - 99

הלכה ח 101

א. שתייה וסיבה בשמן תרומת חוץ לארץ לכהנים שטומאה יוצאת מגופם - 101 | ב. פולטת שכבת זרע ובועלי נידות בתרומת חוץ לארץ - 102 | ג. אכילת כהנים זבים לאחר טבילה - 102 | ד. האכלת תרומת חוץ לארץ לכהן קטן - 103 | ה. מגע זב או זבה בתרומת חוץ לארץ - 104 |

ו. אכילת תרומת חוץ לארץ שנטמאה ע"י כהן טמא - 104 | ז. אכילת תרומת עולי מצרים ע"י כהן טמא - 104 | ח. אכילת תרומת סוריה ע"י כהן טמא - 105

הלכה ט 106

א. גדול שטבל וקטן שלא ראה קרי - 106 | ב. תרומת חוץ לארץ בזמן הזה - 107 | ג. אכילת מצורע בתרומת חוץ לארץ - 108 | ד. מצורע שנטמא על ידי כהן בימינו - 108

הלכה י 110

א. איסור אכילת כהן ערל בתרומה - 110 | 2. תוקף האיסור - 111 | ב. האכלת תרומה לכהן שלא נימול כראוי - 112 | ג. אכילת תרומה לכהן שנמשכה ערלתו - 112 | ד. חובת מילה נוספת למשוך - 113 | ה. סיכת כהן ערל בשמן תרומה - 114 | ו. הדלקת נר בשמן תרומה בכהן ערל - 114

הלכה יא 115

א. הטפת דם ברית כתנאי לאכילת תרומה - 115 | ב. האכלת תרומה לכהן שנימול בתוך שמונה או בלילה - 116 | ג. אכילת תרומה ע"י טומטום כהן - 116 | ד. אנדרוגינוס כהן אוכל בתרומה לאחר ברית מילה - 117 | ה. ספק ערל בתרומה דרבנן - 117

הלכה יב 118

א. האכלת תרומה לנשיו ועבדיו של כהן ערל או טמא - 118 | ב. עבדיה וקנייניה של אשת כהן בימי טומאתה - 119 | ג. בניו של כהן ערל או טמא באכילת תרומה - 119 | ד. תרומה לבהמתו של כהן ערל או טמא - 119 | ה. הנאה של כילוי לכהן ערל או טמא - 119 | ו. תרומה לנשיו ועבדיו של כהן שמתו אחיו מחמת מילה - 119

הלכה יג 120

א. איסור אכילת תרומה לאשת פצוע דכא וכרות שפכה - 120 | ב. היתר אכילת תרומה לפצוע דכא וכרות שפכה ועבדיהם - 121 | ג. נישאה לכהן ולאחר מכן נעשה פצוע דכא וכרות שפכה - 121 | ד. פצוע דכא או כרות שפכה כהן שנשא בת גרים - 122 | ה. פצוע דכא או כרות שפכה כהן שנשא גיורת - 122

הלכה יד 124

א. פצוע דכא שקידש בת כהן - 124 | ב. פצוע דכא כהן שנשא בת כהן - 125 | ג. סריס חמה כהן שנשא בת ישראל - 125 | ד. עבדיו של כהן טומטום - 126 | ה. עבדיו של כהן אנדרוגינוס - 126 | ו. בת ישראל שנישאה לכהן טומטום - 126 | ז. בת ישראל שנישאה לכהן אנדרוגינוס - 127 | ח. תרומה דרבנן לנשות טומטום או אנדרוגינוס - 127 | ט. תרומת חוץ לארץ לנשות טומטום או אנדרוגינוס - 127

הלכה טו 128
א. עבד של כהן חרש, שוטה וקטן - 128 | ב. עבדים שנקנו ע"י בית דין לכהן חרש שוטה וקטן - 129 | ג. עבדים שקנה אפוטרופוס לכהן חרש שוטה וקטן - 129 | ד. עבדי כהנים חש"ו שנפלו להם בירושה - 129 | ה. עבדי כהנים שקיבלו במתנה מאנשים אחרים - 130

הלכה טז 131
א. לכהן אנדרוגינוס שנבעל לאחד מפסולי כהונה - 131 | ב. עבדי אנדרוגינוס שנבעל לפסול - 132 | ג. אנדרוגינוס שנבעל לכשר דרך זכרותו - 133 | ד. אנדרוגינוס שנבעל לאנדרוגינוס - 133 | ה. אישה שנבעלה מאנדרוגינוס הפסול לתרומה - 133 | ו. אנדרוגינוס שנבעל מעצמו - 134

הלכה יז 135
א. עבד משותף לכהן וישראל - 135 | ב. בהמה משותפת לכהן ולישראל - 135 | ג. עבד לשני כהנים שותפים שאחד מהם חלל - 136 | ד. חציו עבד כהן וחציו בן חורין - 136 | ה. אשת כהן אוכלת קודשים קלים - 136 | ו. חזה ושוק לבת ישראל אלמנת או גרושת כהן - 137

הלכה יח 138
א. עבדי מלוג וצאן ברזל של בת ישראל שנישאה לכהן - 138 | ב. עבדים עבריים של אשת כהן - 138 | ג. עבדי כהן שקנו עבדים - 139 | ד. עבדי אשת כהן שקנו עבדים - 140

הלכה יט 141
א. עבדי בת כהן שנישאת לישראל - 141 | ב. עבדי בת כהן שהתארסה לישראל - 141 | ג. עבדי בת כהן שהתאלמנה בלא ילדים - 141

הלכה כ 142
א. אשת כהן שנשא אחת מחייבי לאווין - 142 | ב. עבדי מלוג - 142 | ג. עבדי צאן ברזל - 143 | ד. חלוצה הנשואה לכהן - 143 | ה. אשת כהן שהיא מ'שניות לעריות' - 144 | ו. עבדי מלוג של אשת כהן שהיא מ'שניות לעריות' - 144

הלכה כא 145
א. אלמנה או גרושה בת כהן שהתארסו לכהן גדול או הדיוט - 145 | ב. בת כהן בעולה שהתארסה לכהן גדול - 146 | ג. בת כהן מוכת עץ או בוגרת שהתארסה לכהן גדול - 146 | ד. חלוצה שהתארסה לכהן - 147 | ה. כהנת גרושה שנכנסה לחופה עם כהן ללא קידושין - 147 | ו. כהנת אלמנה או גרושה שהתארסו לכהן והתגרשו או התאלמנו - 148 | ז. בת כהן שהתארסה לחלל - 148 | ח. כהן גדול שנשא בעולה - 149

הלכה כב 150
א. בת כהן שזקוקה לייבום לכמה אחים שאחד מהם חלל - 150 | ב. בת כהן שנפלה לפני יבמים שאחד מהם חלל והשני עשה מאמר - 150 | ג. בת כהן שנפלה לפני שני יבמים כשרים והאחד עשה בה מאמר - 151 | ד. בת ישראל שהתאלמנה מכהן ונפלה לייבום - 151

הלכה כג 152
א. כהנת שקיבלה גט מיבמה הכהן - 152 | ב. כהנת שקיבלה גט מיבמה הכהן ועשה בה מאמר - 153 | ג. כהן שבא על יבמתו לאחר שנתן לה גט - 153 | ד. כהנת חלוצה המאורסת לכהן - 153 | ה. כהנת 'שנייה לעריות' שהתארסה או נישאה לכהן - 154 | ו. איילונית שנישאה לכהן הדיוט - 154 | ז. איילונית שנישאה לכהן גדול - 155 | ח. כהן גדול שנשא בתולה והתברר שהיא איילונית - 155

פרק ח

הלכה א 156
א. בת כהן לכהנים, לא פוסלין ומאכילים - 156

הלכה ב 157
א. בת ישראל המעוברת מכהן - 157 | ב. בת כהן המעוברת מישראל - 158 | ג. אכילת תרומה לבת כהן מעוברת מכהן - 158

הלכה ג 159
א. בת כהן שבא עליה ישראל - 159 | ב. בת כהן נשואה לישראל ומת בעלה - 161 | ג. הוכר עוברה - 162

הלכה ד 163
א. עובר בעבדי מלוג - 163 | ב. עובר בעבדי צאן ברזל - 164

הלכה ה 169
א. בת ישראל הזקוקה ליבם כהן - 169 | ב. בת כהן הזקוקה ליבם כהן - 171 | ג. בת כהן הזקוקה ליבם ישראל - 171

הלכה ו 172
א. אלמנה מן האירוסין - 172 | ב. באונס או בשגגה - 173 | ג. הערה או גמר ביאה - 173 | ד. כוונת ביאה קנאה ואוכלת בתרומה - 174 | ה. אלמנה מהנישואין אם הייתה ראויה לאכול אוכלת - 174

הלכה ז 175
א. בת כהן שהתארסה לישראל - 175 | ב. בת ישראל שהתארסה לכהן - 176 | ג. נכנסה לחופה ולא נבעלה אוכלת בתרומה - 176

הלכה ח 177
א. קידושין לאחר שלושים יום - 177 | ב. מעבשיו ולאחר שלושים יום - 178 | ג. בא אחר וקידשה בתוך שלושים יום - 178 | ד. המקדש בשאר תנאים - 179

הלכה ט 180
א. בת כהן לישראל חרש - 180 | ב. בת ישראל לכהן חרש - 180 | ג. בת כהן לכהן חרש - 181 | ד. בת ישראל חרשת לכהן ובת כהן חרשת לישראל - 181

הלכה י 182
א. נתחרש לאחר קידושין או לאחר שכנסה - 182 | ב. יבם חרש - 182 | ג. יבם פיקח - 183 | ד. התחרשה לאחר קידושין או לאחר שכנסה - 183 | ה. אשת כהן חרש שילדה ואשת כהן חרשת שילדה - 184

הלכה יא 186
א. ביאת פסול בן תשע שנים ויום אחד - 187 | ב. ביאת שחוף פוסלת מלאכול בתרומה - 187 | ג. יבם בן תשע שנים ויום אחד - 188 | ד. ספק בן תשע ויום אחד פוסל - 189 | ה. ספק הביא שתי שערות אינו מאכיל - 189 | ו. ספק הביאה שתי שערות מאכיל תרומה - 190 | ז. פחות מבן תשע שנים ויום אחד - 190

הלכה יב 191
א. תרומה של דבריהם בזמן הזה שאין תרומה מהתורה - 191 | ב. ספקות אינם מאכילים בתרומה דרבנן - 191 | ג. ספקות פוסלים מלאכול בתרומה דרבנן - 191 | ד. קטנה יתומה נישאת לכהן מאכילה תרומה דרבנן - 191

הלכה יג 193
א. אשת אונס, מפתה ושוטה - 193 | ב. הנושא שוטה - 194 | ג. ביאה המחללת פוסלת מאכילת תרומה - 194

הלכה יד 195
א. ילדה מאונס, מפתה ושוטה - 195 | ב. תליית הוולד לכהן השוטה או האונס או המפתה - 196 | ג. התעברה מאונס, מפתה ושוטה - 197 | ד. ילדה ומת - 197

הלכה טו 199
א. אשת כהן ובת כהן שנסתרו - 199 | ב. איסור אכילת תרומה - 200 | ג. אשת כהן שנסתרה ולא שותה - 200 | ד. אמרה 'טמאה אני' - 201 | ה. אסורה לאכול בתרומה לעולם - 203

הלכה טז 204
א. קטנה שקידשה אביה ונישאת שלא מדעתו ושלא בפניו - 204 | ב. קטנה שקידשה אביה ונישאת שלא לדעתו בפניו - 206 | ג. התקדשה ונישאה שלא מדעת אביה בפניו - 207 | ד. בת ישראל ארוסה שנכנסה לחופה כשהיא נדה - 207

פרק ט

הלכה א 208
א. העמדת המקרה - 209 | ב. אכילתה בתרומה דרבנן - 209 | ג. עשה האב שליח קבלה - 209 | ד. בת כהן לישראל - 210 | ה. אכילה בתרומה בחשש מיתה - 210

הלכה ב 211
א. בין מלכות מקומית למלכות אחרת - 211 | ב. ספינה המטרפת וספינה שאבדה בים - 213 | ג. היוצא להריגה - 214 | ד. נגמר דינו להריגה - 215 | 2. אכילת בת כהן הנשואה לישראל - 216

הלכה ג 217
א. חזקת חיים בזקן וחולה - 217 | ב. בת כהן הנשואה לישראל גוסס - 219 | ג. הכחשת עדים - 219

הלכה ד 221
א. אכילת תרומה על-פי עדות נשים - 221 | ב. אכילה בתרומה דאורייתא או דרבנן - 222 | ג. בת כהן לישראל באכילת תרומת בית אביה - 223

הלכה ה 224
א. אכילת תרומה לאחר זיכוי גט שחרור - 224 | ב. מעובב גט שחרור באכילת תרומה - 225 | ג. חציו עבד וחציו בן חורין המעובב גט שחרור - 225 | ד. האכלת תרומה לעבד שנמכר - 226

הלכה ו 227
א. זיכוי נכסים בשתק ולבסוף צווח - 227 | ב. זיכה לו על-ידי עצמו - 228 | ג. אכילת עבדים בתרומה כשהאדון ומקבל המתנה כהנים - 229 | ד. צווח מתחילה - 229 | ה. שתק ולבסוף צווח - 230 | ו. שיעור הזמן בין שתיקה לצווחה - 230

הלכה ז 231
א. האכלת בהמת כהן ברשות ישראל - 231

הלכה ח 233
א. קבלת אחריות או שאלה - 233

הלכה ט 234
א. האכלת בכור בהמה בתרומה - 234 | ב. אצירת כרשיני תרומה - 235

הלכה י 237
א. מכירת בהמת כהן לישראל - 237 | ב. מכירת בהמת ישראל לכהן - 238

פרק י

הלכה א 240
א. האוכלים החייבים בחומש - 241 | ב. התרומות שאכילתן מחייבת חומש - 242 | ג. הפרשת החומש על ידי שליח - 250 | ד. הגדרת שגגה באי ידיעת פרטי האיסור - 250

הלכה ב 253
א. חיוב חומש על כילוי תרומה - 253 | ב. חיוב קרן באכילה פחות מכזית - 254 | ג. חיוב קרן וחומש על כזית תרומה שאינה שווה פרוטה - 254 | ד. שיעור החיוב בשתיית תרומה - 255 | ה. שיעור החיוב בסיכת תרומה - 256

הלכה ג 257
א. שיעור אכילת פרס - 257 | ב. האוכל ושותה לאיטו ללא הפסקה - 260 | ג. זמן שיעור שתיית רביעית - 261 | ד. שיעור השהייה המחלק בשתייה - 261 | ה. שיעור השהייה במינים שרגילים לאוכלם ולשתותם בנחת - 263 | ו. הגדרת משקה ששיעורו ברביעית - 264

הלכה ד 267
א. צירוף כזית מחיובים שונים - 267 | 1. צירוף ממינים שונים - 267 | 2. צירוף שתי שגגות - 267 | 3. צירוף לחמי תודה - 268

הלכה ה 269
א. תשלום קרן עבור אכילת תרומה טהורה בזמן הזה - 269 | ב. תוקף חיוב קרן על אכילת תרומה במזיד - 269 | ג. השיעור המחייב באכילה במזיד - 270 | ד. חיוב קרן לקטן שאכל במזיד - 270 | ה. האוכל במזיד תרומה שטרם ניתנה לכהן - 271 | ו. חיוב תרומה טמאה בדמי עצים - 272 | ז. שווי התשלום עבור תרומה טמאה שנאכלה בשוגג - 272

הלכה ו 273
א. תשלום עבור תרומת חמץ - 273 | ב. תרומת חמץ שנאכלה בערב פסח - 273

הלכה ז 274
א. חיוב חומש באכילת איסור - 274 | ב. חיוב חומש באכילה ביום הכיפורים - 277 | ג. חיוב חומש על אכילה שלא כדרכה - 277 | ד. חיוב חומש על שתיית חומץ - 278

הלכה ח 279
א. חיוב חומש במזיק את עצמו - 279 | ב. האוכל מאכלים שיזיקו לו בהמשך - 279 | ג. האוכל במזיד בדרך נזק - 280

הלכה ט 281
א. זר שאכל תרומה שהקיאוה - 281 | ב. החיוב בדמי עצים - 283

הלכה י 284
א. המאכיל את פועליו ואורחיו תרומה במזיד - 284 | ב. כשהאורחים והפועלים לא ידעו שמדובר בתרומה - 284 | ג. תשלום הסעודה לאורחים ולפועלים - 285 | ד. תשלום לאורחים ופועלים קטנים - 285 | ה. שווי הסעודה שחייב לשלם - 285 | ו. תשלום על אכילת תרומה דרבנן - 286

הלכה יא 287
א. פטור עבדים מחומש - 287 | ב. הטלת התשלום על המאכיל - 288 | ג. חיוב חומש בתרומת עולי מצרים - 288 | ד. חיוב חומש בנזיר ששתה יין תרומה - 288

הלכה יב-יג 290
א. תשלום חומש בבת כהן שנישאה לישראל - 291 | ב. תשלום חומש בעבד בת כהן שנישאת לישראל - 292 | ג. תשלום חומש באשת כהן שהתגרשה או התאלמנה - 292 | ד. תשלום קרן וחומש כשלא ידע שאכילתו אסורה - 293 | ה. פטור מחומש באנוס וטרוד - 293 | ו. פטור מקרן בטרוד במצווה - 294 | ז. אכלו תרומה לאחר שנודע שנפסלו - 294

הלכה יד 296
א. הפרשת חומש בתרומת ספק - 296 | ב. נתינת הקרן בתרומת ספק - 296 | ג. הפטור כשאין ידוע מהי התרומה - 296 | ד. חיוב קרן וחומש כשנאכלו שתיהן - 297 | ה. תשלומים כשאחד אכל את שתיהן - 297

הלכה טו 298
א. מועד חלות הקדושה על התשלום - 298 | ב. קדושת תשלומי תשלומים - 300 | ג. קדושת תשלומי ביכורים ולחמי תודה - 300 | ד. מחילת הכהן על הנתינה - 300 | ה. מחילת הכהן על שווי הפירות - 301 | ו. כפייה על נתינת החומש - 302

הלכה טז-יז 303
א. אכילת הקרן והחומש שנוטלת לעצמה - 303 | ב. אכילת תרומה שזכה בה הכהן - 304 | ג. אשת כהן שהתגרשה לפני ששילמה - 304 | ד. הפרישה קודם שהתגרשה - 305

הלכה יח-יט..... 306
א. תשלום מעות עבור אכילת תרומה בשוגג - 307 | ב. תשלום מעות עבור אכילת תרומה במזיד - 307 | ג. תשלום מתרומה שבבעלותו - 308 | ד. תשלום מכמות טבל גדולה - 308 | ה. תשלום מלקט, שכחה, פאה, מעשר ראשון והפקר - 308 | ו. תשלום מפירות חוץ-לארץ - 309 | ז. תשלום מפירות שהוקדשו לפני מירוח - 309 | ח. תשלום ממעשר שני והקדש שלא נפדו כהלכה - 309 | ט. תשלום ממין על שאינו מינו - 310 | י. תשלום מן הרע על היפה מאותו המין - 310 | יא. במה משלמים על אכילת חלה וביכורים? - 311

הלכה כ 312
א. תשלום חולין טמאים עבור תרומה טמאה - 312 | ב. תשלום חולין טמאים עבור תרומה טהורה שנאכלה במזיד - 312 | ג. מעמד חולין טמאים שניתנו עבור תרומה טמאה - 313 | ד. החובה לחזור ולשלם בתרומה דרבנן בשוגג - 313 | ה. מעמד התשלום החוזר מהחולין הטהורים - 313

הלכה כא 314
א. זיכוי תשלומי התרומה לעם הארץ - 314

הלכה כב 316
א. גזל מאבי אמו ואכל - 316 | ב. גזל תרומה ולאחר שנפלה לו בירושה אכלה - 316 | ג. חובת התשלום דווקא ליורש - 317 | ד. חובת התשלום לכהן - 317 | ה. השבת שווי החומש - 317

הלכה כג..... 318
א. ערכם של דמי חולין - 318

הלכה כד-כה 319
א. תרומה שהוקדשה למזבח - 319 | ב. תשלום שני חומשים כשגזל תרומה - 320 | ג. התשלום כשאין בתרומה שווה פרוטה - 320 | ד. התשלום כשיש בתרומה שווה פרוטה - 320 | ה. שווי החומש שניתן להקדש - 321

הלכה כו 322
א. מספר החומשים עבור גזלת תרומה - 322 | ב. תשלום החומש בגזלה - 322 | ג. תשלום לפי מידה או לפי דמים - 323 | ד. אומדן שווי הפירות המופרשים - 324 | ה. אומדן שווי הפירות שנאכלו - 325 | 2. אומדן כתרומה או כחולין - 325

פרק יא

הלכה א 327
א. מצוות אכילת תרומה - 328 | ב. אכילה ושתייה כדרך הראויה - 332 | ג. תרומה טהורה שנפסלה מאכילת אדם - 332 | ד. סיכה בשמן תרומה טמאה - 333 | ה. סיכת הגוף ביין - 334

הלכה ב 335
א. שינוי פרי מדרך אכילתו - 336 | ב. ריסוק פירות תרומה - 337 | ג. סחיטת אוכל למשקה - 338 | ד. עשיית צימוקים מענבי תרומה - 340 | ה. הפיכת משקה לאוכל - 341 | ו. שינוי פרי מברייתו ע"י כהן - 341 | ז. שתיית הכהן - 341 | ח. זר שאכל דבש תמרים ויין תפוחים - 342

הלכה ג 344
א. נתינת פרי לתוך תבשיל - 344 | ב. נתינת תבלין לתוך תבשיל - 345 | ג. נתינת יין בתבשיל - 345 | ד. פיטום שמן תרומה - 346 | ה. עירוב תרומה עם מינים שונים לרפואה - 347

הלכה ד 348
א. בישול יין של תרומה - 349 | ב. איסור בישול יין לכהן - 350 | ג. עירוב מינים שונים - 351 | ד. עירוב מינים שונים לאחר חורבן יהודה - 351

הלכה ה 352
א. דין המורסן - 352 | ב. ניפוי קמח תרומה - 353 | ג. האכלת בהמה בשיירי הקמח - 353

הלכה ו 354

הלכה ז 355
א. נטילת ידיים לאכילת תרומה דרבנן - 357 | ב. נטילת ידיים לאכילת פירות שאינם מוכשרים לטומאה - 357 | ג. גדרי נטילת ידיים לאכילת תרומה - 358 | ד. כוונה בנטילת ידיים לתרומה - 359 | ה. אכילת כהן תרומה עם זר בשולחן אחד - 359 | ו. אכילת תרומת חוץ-לארץ בארץ ישראל - 360 | ז. סיכת שמן תרומה לאחרים - 360 | ח. סיכת שמן שנפל על-גבי בשרו - 360 | ט. סיכת קטן בשמן תרומה - 361

הלכה ח 363
א. המותרים לסוך בשמן שסך הכהן - 363 | ב. אופן השימוש בשמן - 364 | ג. אופן סיכת הזר - 366 | ד. אופני השימוש בשמן לאחר סיכת הכהן - 366 | ה. איסור סיכת שמן תרומה במרחץ - 367

הלכה ט 368

הלכה י 369
א. העוקצים האסורים לזרים - 369 | ב. שאריות עלים האוסרות לזרים - 370 | 2. בין גננים לבעל-הבית - 370 | ג. קליפות שאין בהן אוכל - 371

הלכה יא 372
א. גרעינים שאינם ראויים למאכל - 372 | ב. גרעינים שיש להם חשיבות בפני עצמם - 373 | ג. גרעינים שראויים במקצת - 374

הלכה יב 375
א. סובין של שעורים - 375 | ב. שיעור הזמן - 376

הלכה יג 377
א. יין ראשון ושני - 377 | ב. יין שלישי - 378 | ג. סינון היין מעל השמרים - 379

הלכה יד-טו 380
א. באיזו תרומה מדובר? - 380 | ב. נתינת חולין על-גבי שאריות תרומה - 381 | ג. איסוף השאריות - 383 | ד. חבית שנשפכה - 384 | ה. עירוי משקים של תרומה - 384

הלכה טז-יז 385
א. הדלקת שמן תרומה לצורך ישראל - 386 | ב. שותפות ישראל וכהן - 387

הלכה יח 389
א. הדלקת שמן תרומה לצורכי כהן וישראל - 390 | ב. הדלקת שמן תרומה בבית-כנסת ובמבואות אפלים - 390 | ג. הדלקת נר חנוכה בשמן תרומה - 393 | ד. הדלקה בשמן תרומה טמאה בשבת ויו"ט - 396 | ה. הדלקה בשמן תרומה טמאה עבור חולים - 399

הלכה יט 401
א. הדלקה עבור בת ישראל שנישאת לכהן - 401 | ב. הדלקה בשמן תרומה טמאה בבית-האבל והמשתה - 402

הלכה כ 403
א. איסור זריעת תרומה - 403 | ב. זריעת תרומה בשוגג - 404 | ג. הפיכת השדה בזריעת שוגג - 404 | ד. אומר 'מזיד הייתי' - 405 | ה. זריעת פשתן תרומה - 405 | ו. זריעת תרומה דרבנן - 406

הלכה כא 407
א. אכילת כהנים - 407 | ב. אכילת זרים - 407 | ג. אכילת גוי ובהמה - 408 | ד. אכילת טבול יום - 408

הלכה כב 409
א. הגדרת גידולין וגידולי גידולין - 410 | ב. זרעו כלה ואינו כלה - 410 | ג. רבו גידולין על העיקר - 411 | ד. תרומת חוץ לארץ - 412 | ה. מדומע - 413 | ו. זרעוני גינה - 414 | ז. פשתן של תרומה - 415

הלכה כג..... 416
א. איסור לכהנים - 416 | ב. זרעו כלה ואין זרעו כלה - 416 | ג. מעמד הגידולין - 417 | ד. שימוש הכהן בגידולין שהופרשו מהם תרו"מ - 417

הלכה כד..... 418
א. היקף היתר אכילת העלים - 418 | ב. זרעו כלה ואינו כלה - 418

הלכה כה 419

הלכה כו 420
א. התערבות במחובר - 420 | ב. זריעת השיבולת - 421 | ג. אכילה שלא כדרכה - 422

הלכה כז 423
א. חיוב גידולי תרומה במתנות עניים - 423 | ב. מעמד הכסף - 424

הלכה כח 425
א. חביטת הגידולין - 425

מפתח ערכים..... 427

פרק ו

הלכה א

א. אכילת כהן קטן בתרומה
ב. אכילת עבדים
ג. האכלת תרומה טהורה לבהמת כהן
1. סוגי בעלי החיים
2. סוג המאכל
3. האכלת בהמה בזמן הזה
ד. עבד שברח מבית האסורים

תרומה ותרומת מעשר נאכלת[1] לכהנים בין גדולים בין קטנים בין זכרים בין נקבות[2] הם ועבדיהם הכנענים ובהמתן,[3] שנאמר[4] וכהן כי יקנה נפש קנין כספו.[5] עבד כהן שברח ואשת כהן שמרדה הרי אלו אוכלין.[6]

---

1. בגדר מצוות אכילת תרומה ובחיוב ברכה על אכילתה, ראה מה שיתבאר להלן פי״א ה״א; פט״ו הכ״ב. בגדר אכילת תרומה ע״י קנייני הכהן, ראה: בית האוצר (ענגיל), ח״א כלל קסז, שחקר האם הם מקיימים מצווה כמו הכהן האוכל או רק הכהן מקיים מצווה ולהם יש היתר אכילה. להשלכה הלכתית מחקירה זו, ראה: ישועת משה, ח״א סי׳ טז אות ז ד״ה ואולי. באופן קצת שונה כתב אילת השחר, גיטין יב ע״ב ד״ה תוד״ה השבתוני, שלכהן יש מצוות אכילה ואילו לקנייניו של הכהן יש מצוות תוצאה שהתרומה תיאכל.
2. רמב״ם, הל׳ ביכורים פי״א ה״י-הי״א.
3. תורת כהנים, פרשת אמור פרשה ה אות ו; תרומות, פי״א מ״ט.
4. ויקרא, כב יא.
5. במקורות הבאים הובאה דרשה זו של ׳קניין כספו׳ ביחס לאכילת אישה ועבד כנעני בתרומה ותרומת מעשר: תורת כהנים, פרשת אמור פרשה ה אות א; יבמות, סו ע״א; כתובות, נז ע״ב; גיטין, מג ע״א. אולם, ביחס להאכלת בהמת כהן לא מצאנו דרשה זו במקורות שהובאו לעיל הערה 3. אולם מדברי הרמב״ם כאן ולהלן פי״ט ה״ז, שהביא דרשה זו גם ביחס לבהמה נראה שלמד שדרשה זו גם ביחס לבהמה. כ״כ: ר״ש, תרומות פי״א מ״ט ד״ה לא; מנחת חינוך, מצווה רפ אות ד ד״ה והנה להאריך; שו״ת שבט הלוי, ח״ב סי׳ קפב אות ח; דרך אמונה, הל׳ תרומות פי״ו ה״א ס״ק יא.
6. מקור דין זה בתוספתא (תרומות פי״י ה״ח; יבמות פי״ט ה״ב; גיטין פי״א ה״ה; שם פי״ב הי״ב). בטעם הדין שיכול העבד הבורח להמשיך לאכול בתרומה מצאנו מחלוקת טעמים: יש מסבירים, אין חוששים שמא בעליו הכהן מכר אותו לישראל, או משום שאינו רוצה להכשילו, או משום שלא שכיח שישראל יקנה אותו מפני שעבד בורח הוא, ראה: תוספות, גיטין יב ע״ב ד״ה שביק; תוספות הרא״ש, שם ד״ה שביק; ר״ן, קידושין יט ע״א מדפי הרי״ף ד״ה כאן שנה; ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פי״ו ה״א. לפי הסבר זה, אם ישנו חשש סביר שאדונו הכהן

א. אכילת כהן קטן בתרומה[7]

בין קטנים

לדעה זו - תרומה ותרומת מעשר נאכלות לכהן קטן,[8] ואין הנותן צריך להודיעו שאלו הן תרומות.[9]

ב. אכילת עבדים[10]

ועבדיהם הכנענים

כהן יכול להאכיל את עבדיו בתרומה, בין זכרים לאחר שמלו[11] ובין נקבות,[12] בין אלו שנקנו בכסף ובין אלו שנולדו אצלו משפחתו הכנענית,[13] בין עבדים השווים ממון רב ובין כאלו שאינם שווים ממון, כגון טריפה ומוכה שחין.[14]

כהן שקנה עבד או שפחה כנעניים, יכול להאכילם בתרומות מיד אף אם יימצא בהם מום.[15]

מכרו לישראל או שישראל יקנהו, ייאסר העבד לאכול בתרומה, ראה שהעיר כן דרך אמונה, הל' תרומות פ"ו ה"א ציון ההלכה ס"ק נו. יש מסבירים, יש להעמיד את העבד על חזקתו ולא חוששים שמא אדונו הכהן מכרו כנ"ל, ראה: משמעות תוספתא (גיטין פ"ב הי"ב; יבמות פ"ט ה"ב; תרומות פ"י ה"ח); חסדי דוד, תרומות פ"י ה"ח; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ו ה"א ס"ק יב. לדרך זו, אף אם יש חשש סביר שהאדון מכרו לישראל וכדו' עדיין יש להעמיד את העבד על חזקתו.
ביחס לאכילת אשת כהן בתרומה כל עוד לא ניתן לה גט, או שהלך בעלה למדינת הים, ראה מה שיתבאר להלן פ"ט ה"א; שם ה"ג. הלכה זו על כל חלקיה הובאה במקורות הבאים: סמ"ג, לאוין סי' רנד ד"ה תרומה; טור, יו"ד סי' שלא.

7. ביחס לנתינת תרומה ותרומת מעשר לכהן קטן, ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פ"ב ה"א אות ה (2). בנוסף, ראה להלן רמב"ם, הל' תרומות פי"ב הכ"ב, שאין נותנים לכהן קטן תרומה ותרומת מעשר בגורן אלא בבית.
8. בית יוסף, יו"ד סי' שלא ד"ה ומ"ש בין; ב"ח, שם ד"ה ומ"ש בין. לדבריהם, המקור לדין זה מכתובות, כו ע"א. כשיטה זו כ"כ טור, יו"ד סי' שלא. ניתן להביא מקור נוסף מתוספתא, תרומות פ"א הי"ג, בהאכלת תרומה לכהן קטן שאינו בנו, ראה: חסדי דוד, שם הט"ו; מנחת יצחק, שם הט"ו ד"ה מחלקו; דרך אמונה (הל' תרומות פ"ו ה"א ס"ק ב; שם ציון ההלכה ס"ק ה). ראה: תוספתא כפשוטה, פירוש הארוך תרומות עמ' 305 ציון 51.
9. חזון איש, דמאי סי' ט ס"ק ד ד"ה שם ובלבד; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ו ה"א ס"ק ב.
10. ביחס להאכלת עבד בשותפות כהן וישראל, ראה להלן פ"ז הי"ז.
11. ירושלמי, יבמות פ"ח ה"א.
12. קידושין, י ע"ב.
13. גיטין, מג ע"א: 'קנין כספו... ויליד ביתו'.
14. גיטין, מג ע"א.
15. כתובות, נז ע"ב.

ג. האכלת תרומה טהורה לבהמת כהן[16]

ובהמתן

1. סוגי בעלי החיים

כהן רשאי להאכיל בתרומה טהורה את כל סוגי בעלי החיים[17] השייכים לו[18] או שמזונותיהם עליו,[19] בין טהורים ובין טמאים.[20]

ויש אומרים, אין להאכיל בעלי חיים טמאים בתרומה טהורה.[21]

2. סוג המאכל[22]

לדעה זו, ניתן להאכיל בעלי-חיים בתרומה הראויה למאכל אדם אך אינה עומדת

---

16. בעניין נתינת תרומה טמאה לבהמת כהן, ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פ״ב הי״ד-הט״ו אות ב (1). בעניין נתינת תרומה לבהמת כהן מההיבט של מעמד הכהנים בזמן הזה, ראה להלן בתרומות הארץ, פ״ו ה״ב אות ו.
17. תרומות, פי״א מ״ט: 'כרשיני תרומה מאכילין אותם לבהמה ולחיה ולתרנגולים'; דרך אמונה, הל' תרומות פ״ו ה״א ציון ההלכה ס״ק מב, גם ניתן להאכיל לדגים השייכים לכהן.
18. בין שרכש בכסף ובין שירש, ראה: קול הרמ״ז, תרומות פ״ט מי״א ד״ה ולתרנגולים; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עא סעי' א; דרך אמונה, הל' תרומות פ״ו ה״א ס״ק יא, הביא דוגמאות נוספות. ביחס לרכישה באמצעות קניין דרבנן, ראה מה שיתבאר להלן בתרומות הארץ, פ״ט ה״י.
19. הון עשיר, תרומות פי״א מ״ט ד״ה ולתרנגולים, בפירוש הראשון, שהמשנה לא כתבה 'עופות' משום שאין מזונותיהם עליו ואינו נהנה באכילתם; הרב יצחק הרצוג (כרם ציון השלם ח״ג, משואות יצחק עמ' קז ד״ה ואולם; פסקים וכתבים, ח״ג סי' לב ד״ה ואולם); דרך אמונה, הל' תרומות פ״ו ה״א ס״ק י. בהגדרת 'מזונותיהם עליו', נראה שמדובר על אחריות להאכלתם ולא בהכרח לבעלות עליהם, ראה: רש״י, ביצה כג ע״ב ד״ה ואין נותנין.
20. ראה: פסחים, לב ע״א: 'מריצה לפני כלבו'; רש״י, פסחים יג ע״א ד״ה טהורות; תוספות חכמי אנגליה, שם ד״ה ימצא; דרך אמונה, הל' תרומות פ״ו ה״א ס״ק י.
21. הון עשיר, תרומות פי״א מ״ט ד״ה פרה: 'כי בזיון גדול הוא לתרומה שתאכל ע״י דבר טמא'; תוספות אנשי שם, שם ד״ה פרה, בשם הון עשיר; עשר תעשר, שער הלכה מטעמים ס״ק נו ד״ה אבל. ראה מה שהעיר על כך המעשר והתרומה, פ״י בית האוצר ס״ק סו.
22. תרומות, פי״א מ״ט: 'כרשיני תרומה מאכילין אותם לבהמה ולחיה ולתרנגולים'. יש שביארו שמדובר דווקא על כרשינין המיועדים לאכילת בהמה ואינם מיועדים לאכילת אדם, אך מ״מ קצת ראויים עבור האדם שאל״כ לא יהיו חייבים כלל בהפרשת תרומות ומעשרות. (על מעמדם וחיובם של הכרשינין, ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פ״ב ה״ב). ויש שלא סייגו בדבריהם דווקא כרשינין, ולשיטתם ניתן להאכיל כל תרומה גם כזו המיועדת למאכל אדם שקצת התקלקלה ואינה ראויה עתה לאדם. ביסוד המחלוקת, ראה: שו״ת אבני נזר, יו״ד סי' תמח אות ג-ד.

כעת לאכילת אדם[23] משום שהתקלקלה במקצת.[24]
ויש אומרים, ניתן להאכילם רק אוכל המיועד לאכילתם.[25]

---

23. יש שכתבו כן בדעת הרמב״ם שלא הבחין בדבריו בין סוגי המאכלים, ראה: ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פ״ט ה״ז; אמר יוסף, שם פ״ו ה״א ד״ה תרומה; דרך אמונה, שם ציון ההלכה ס״ק מו; עשר תעשר, שער הלכה מטעמים סוף ס״ק נה. כדעה זו, כ״כ: אמר יוסף, הל׳ תרומות פ״ו ה״א ד״ה תרומה, בדעת רש״י (בבא מציעא צ ע״א ד״ה ממון; שבת קכו ע״ב ד״ה מפנין); תוספות אנשי שם, תרומות פי״א מ״ט ד״ה ברי״ב.
על השמטת הרמב״ם את לשון המשנה, ראה: מעשה רקח, הל׳ תרומות פ״ט ה״ז; שו״ת מנחת שלמה, תניינא סי׳ קיח ד״ה אולם גבי. ראה גם: חקר ועיון, ח״ה עמ׳ עד ד״ה לפי הנראה: ׳לפי הנראה מדברי הרמב״ם הייתה לפניו דרשה המרבה את בהמת כהן לאכילת תרומה וכל תרומה לאו דווקא תרומת כרשינין׳, והוא מנסה למצוא לכך מקור מדברי ירושלמי.
24. אור שמח, הל׳ תרומות פ״ט ה״י; דרך אמונה, שם פ״ו ה״א ציון ההלכה ס״ק מו, בדעת הרמב״ם.
25. פרשנים אלו דייקו מדברי המשנה, תרומות פי״א מ״ט: ׳כרשיני תרומה מאכילין אותם לבהמה ולחיה ולתרנגולים׳, היינו דווקא כרשינין המיועדים למאכל בהמה. משמעות תורת כהנים, פרשת אמור פרשה ה אות ו; תנא דבי אליהו רבה, פי״ד ד״ה מעשה בכהן (אולם, ראה: תורת רבינו שמואל סלאנט, ח״א סי׳ מד אות ד ד״ה ועוד יש, שהעמיד שמדובר בתרומה טמאה); תוספות (יבמות סו ע״ב ד״ה כרשיני; בבא מציעא צ ע״א ד״ה והדשות; פסקי תוספות, שם אות שח); כפתור ופרח, פכ״ג ד״ה כרשיני; רבי אברהם מן ההר, יבמות סו ע״ב ד״ה כרשינים; תוספות מהר״ם מרוטנבורג, שם ד״ה כרשיני; תוספות הרא״ש (יבמות סו ע״ב ד״ה יאכילנה; בבא מציעא צ ע״א ד״ה והדשות); תוספות רבינו פרץ, בבא מציעא צ ע״א ד״ה והדשות; שיטה מקובצת, שם ד״ה והדשות, בשם תוספות שאנץ; רבי אשר מלוניל, שם ד״ה פרות; יד דוד, שם ד״ה כאן; ר״ן, פסחים יד ע״א מדפי הרי״ף ד״ה מתני׳ כיצד; מאירי, יבמות סו ע״ב ד״ה לפי דרכך; ריבמ״ץ, תרומות פי״א מ״ט ד״ה ישׁ, אמנם לדבריו אחרי הגזירה על חיוב כרשינין בתרומה הם מאכל אדם שאין ראוי לתיתו לבהמה משום הפסד; ר״ש, שם ד״ה כרשיני; רא״ש, שם ד״ה כרשיני; רע״ב, שם ד״ה כרשיני (יש שהעירו מפירושו לתרומות פ״ט מ״ג ד״ה החובט, שם לא סייג דווקא לכרשינים שהם מאכל בהמה, ראה: אמר יוסף, הל׳ תרומות פ״ו ה״א ד״ה תרומה; מעשה רקח, שם פ״ט ה״ז); שנות אליהו הארוך, תרומות פי״א מ״ט ד״ה כרשיני; משנה ראשונה, שם ד״ה כרשיני; תפארת ישראל, שם יכין אות נא; פני משה, תרומות פי״א ה״ו ד״ה כרשיני; מהר״א פולדא, שם ד״ה כרשיני; רש״ס, שם ד״ה אותן; משנה למלך, הל׳ תרומות פ״ו ה״א; קרית ספר, הל׳ תרומות פ״ו ד״ה התרומות; מנחת חינוך (מצווה רפ אות א; מצווה תקצו אות א ד״ה ומבואר בש״ס); ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ עא סע׳ א; תיו״ט, פסחים פ״ג מ״ג ד״ה כיצד: ׳תמהתי דלא אשתמיט תנא בשום דוכתא למתני דרשאי להאכיל לבהמה אלא כרשיני תרומה משום דאינן ראויין לאדם׳, וכבר העיר על דבריו אמר יוסף, הל׳ תרומות פ״ו ה״א ד״ה והנה לפי: ׳ונעלם ממנו דדבר זה במחלוקת תלוי באשלי רברבי׳. מקור שונה לשיטה זו, ראה: שו״ת קול מבשר, ח״א סוף סי׳ טו.
יש שכתבו כן בדעת הרמב״ם וביארו מדוע לא כתב דווקא כרשינין, ראה: שושנים לדוד, תרומות פי״א מ״ט ד״ה הר״ב; חזון יחזקאל, תרומות פ״י ה״ז חדושים. ראה: הרב שילה רפאל, בתוך: ריטב״א, הוצאת מוסד הרב קוק בבא מציעא צ ע״א הערה 317 עמ׳ תשמז, שדחה ביאור זה בדעת הרמב״ם.

3. האכלת בהמה בזמן הזה[26]

יש אומרים, בזמן הזה ניתן להאכיל לבהמתו גם אוכל הראוי לאדם.[27]

ויש אומרים, ניתן להאכיל בהמת כהן בתרומה טהורה, אך בתנאים כאלו שהתרומה לא תהיה ראויה למאכל אדם,[28] כגון: תרומה מהפירות

---

26. בזמן הזה שהתרומה אינה עומדת לאכילת כהן משום טומאתו, אזי כל תרומה אינה מיועדת לאדם אלא לבהמה. מחמת הגדרה זו דנו הפוסקים האם ניתן להאכיל תרומה לבהמת כהן גם לשיטה המתירה רק אוכל המיועד לבהמה, או שמא אין להאכיל בהמה בתרומה הראויה מצד עצמה לאכילת אדם, למרות שהאדם מצד עצמו אינו יכול לאוכלה. יש שהורו ליצור מציאות שהתרומה לא ראויה לאכילת אדם, ויש שלא הצריכו זאת אך הורו לתת לבהמה באופן של 'גרמא', ויש שהתירו משום שהתרומה הטהורה הולכת לאיבוד מחמת אי-יכולת אכילת הכהן, ולפיכך אין איסור הפסד מאכל אדם לבהמה וניתן לתת לבהמה. ראה: כרם ציון השלם, ח"ג הלכות פסוקות פל"ח סעי' טו, שהביא את כל דרכי הפתרון; המעשר והתרומה, פ"י בית האוצר ס"ק כד; הארץ ומצוותיה, עמ' לט-מט; חקר ועיון, ח"ה עמ' עב-עט.
יש שדנו במעמד הכהנים בזמן הזה וממילא בהיתר האכלת בהמת כהן, נושא שיתבאר להלן בתרומות הארץ, פ"ו ה"ב אות ו.

27. כפתור ופרח, פמ"ה ד"ה כבר הקדמתי; ארץ חפץ, הערה ל ע"ב, בשם הרב שמואל סלנט; חיבת הקדש (קלאצקין), סי' א עמ' ו ד"ה ויותר, וסייע לדברי הרב סלנט מדברי הרמב"ם בהלכה כאן שלא חילק בין סוגי המאכלים; ישועת משה, ח"א סי' טז פרק א. על דברי הרב סלנט הקשה בארץ חפץ שם, שההיתר לתת לבהמת כהן רק מאכל המיועד לבהמה. ראה: הרב יצחק הרצוג, בתוך: כרם ציון השלם ח"ג עמ' קח ד"ה וכאן, שתירץ שלשיטה האוסרת לתת לבהמה מאכל הראוי לאדם הטעם משום הפסד מאכל אדם, אך כאן שבכל מקרה התרומה הולכת לאיבוד מותר; הרב יחיאל מיכל טוקצינסקי (עיר הקֹדש והמקדש, ח"ג עמ' פד ד"ה ובשלמא; אזכרה, קובץ לזכרו של הראי"ה קוק ח"ה עמ' כ), העיר שלפיכך יש לצרף עוד דרך פתרון, ראה להלן הערה 29. כשיטה זו, ראה: כרם ציון השלם, ח"ג הלכות פסוקות פל"ח גאון צבי ס"ק א, מעשה מהרב אליהו ראם; אלה מסעי, רשימת מסע הרבנים (מהדורת תשס"א עמ' 103; שם עמ' 225-221) שהראי"ה קוק הציע למכור בזול את תרומת המעשר לכהנים שיאכילו בה את בהמותיהם.
יש שביארו שבזמן הזה אין הפסד בנתינת אוכל הראוי לאדם לבהמה, משום שבכל-מקרה תרומה בזמן הזה הולכת לאיבוד, ראה: שו"ת קול גדול, סי' נו, הובאו דבריו אצל שדי חמד, כללים מערכת המ"ם כלל א אות א ד"ה ונשאל; כרם ציון השלם, ח"ג הלכות פסוקות פל"ח סעי' טו, בשם הרב צבי פסח פראנק, אך ראה בהמשך הערה זו; מעדני ארץ (הל' תרומות פ"ב הט"ו אות ד ד"ה ובמשפט; שם פ"ג ה"א אות א ד"ה אבל; שם הערה 250). נימוק ההיתר הוזכר גם אצל: שו"ת משפט כהן, סי' לח אות ב; הרב צבי פסח פראנק (מקראי קודש, ימים נוראים עמ' קנו; שו"ת הר צבי, זרעים ח"א סי' קא ד"ה ובהדֹ), אך נראה שלא התירו רק משום טעם זה אלא בצירוף טעמים נוספים.

28. הראי"ה קוק התייחס לנוהג בזמנו לערב פסולת עם התרומה הטהורה ובכך אינה ראויה למאכל אדם, ראה: שו"ת דעת כהן, סי' רלז. בשו"ת משפט כהן, סי' לח אות ב, כתב שאמנם זה המנהג והוא אינו מוחה בידם, אך לכתחילה 'אין עצה לתרומה טהורה בזמן הזה כי אם בקבורה'. במקומות אחרים לא הסתייג ממנהג זה, ראה: הערות לקונטרס אשי השם ד"ה בסעי' י"ד; עולת ראיה, ח"א עמ' שנא אות ח. יש שהתייחסו לעירוב מאכלים טמאים עם

הגרועים,[29] להמתין עד שהתרומה תירקב קצת,[30] או להניח את התרומה שלא בפני הבהמה והיא תאכל מאליה.[31]

ויש אומרים, אין להאכיל תרומה טהורה לבהמת כהן אלא לקוברה.[32]

ד. עבד שברח מבית האסורים

עבד כהן שברח

יש אומרים, עבד שברח מבית האסורים ואדונו הכהן התייאש ממנו אינו אוכל עוד בתרומה.[33]

תרומה טהורה שבכך אינה ראויה עוד לאכילת אדם, והתירו בדיעבד, ראה: שו״ת מנחת יצחק, ח״י סי׳ קו ד״ה ובזה הנראה; שו״ת נתיבות אדם, ח״א סי׳ סח.

29. הרב יחיאל מיכל טוקצינסקי (עיר הקֹדש והמקדש, ח״ג עמ׳ פד ד״ה ובשלמא; אזכרה, קובץ לזכרו של הראי״ה קוק ח״ה עמ׳ כ).

30. ארץ חפץ, הערה ל ע״ב-לא ע״א, אך סיים: ׳ועדן צ״ע׳. הובאו דבריו ללא סיומת זו אצל ארץ חיים (סתהון), יו״ד סי׳ שלא סעי׳ יט ד״ה בהג״ה.

31. בשם הרב שמאל סלנט: תורת רבינו שמואל סלאנט, ח״א סי׳ מד אות ד-ה; הרב יחיאל מיכל טוקצינסקי (עיר הקֹדש והמקדש, ח״ג עמ׳ פד ד״ה ובשלמא; אזכרה, קובץ לזכרו של הראי״ה קוק ח״ה עמ׳ כ; ספר ארץ ישראל, עמ׳ קכו אות ג; שם עמ׳ קמא אות ג); מקראי קודש, ימים נוראים עמ׳ קנו. ראה בדברי הרב צבי פסח פראנק שהעלה הצעה זו ודן בה: שו״ת הר צבי (זרעים ח״א סי׳ קא; שם סי׳ קג אות ב ד״ה והנה גדול; יו״ד סי׳ רנה ד״ה והנה גדול); חזון עובדיה, תרומות ומעשרות עמ׳ רלו. שיטה זו מבוססת על כך שאופן הנחת המאכל בריחוק מקום והבהמה אוכלת מאליה הוא ׳גרמא׳ ובכך אין איסור ישיר של האכלת בהמה בתרומה הראויה לאדם. אולם, ראה: הרב יצחק הרצוג, פסקים וכתבים ח״ג סי׳ לב ד״ה ולענין, שמיאן בהצעה זו: ׳דאלה החיות נתונות בכלובים ובסוגרים והרי זה כאילו נתן לפניהן׳, וא״כ אין להתיר משום ׳גרמא׳. אולם, הרב פראנק בדבריו שם הוסיף, מכיון שהתרומה הולכת לאיבוד משום שאינה ניתנת לאכילת כהן אלא לקבורה, אין איסור להפסידה בנתינתה לבהמה. ראה גם: שו״ת מנחת יצחק, ח״ד סי׳ יג אות י, הביא דרך זו והעיר עליה: ׳אמנם בכל זה בוודאי אין רוח חכמים נוחה מהיתר זה׳.

32. שו״ת קול גדול, סי׳ נו, בדעת הטור, יו״ד סי׳ שלא; שו״ת שרידי אש, ח״א סי׳ מב אות טו; חזון איש, בתוך: קונטרס הלכות תרו״מ (בתוך: דרך אמונה, ח״ג עמ׳ שפ) סעי׳ ט. בדעת הטור, ראה: שו״ת הר צבי, זרעים ח״א סי׳ קא ד״ה שוב כתב, שלמד בדבריו שמדובר ׳בגוונא דלא חזיא לבהמה או דלית ליה בהמה׳.

33. רדב״ז, הל׳ תרומות פ״ו ה״א; דרך אמונה, שם ס״ק טו.

הלכה ב

א. כהני ייחוס וכהני חזקה
1. הגדרה
2. מעמדם של כהני חזקה
ב. אכילת כהני חזקה בתרומה
ג. נתינת תרומה טהורה לכהן עם-הארץ
ד. נתינת תרומה טמאה לכהן עם-הארץ
ה. נתינת תרומה לכהן בזמן הזה
ו. נתינת תרומה לבהמת כהן בזמן הזה

תרומה של תורה אין אוכל אותה אלא כהן מיוחס, אבל כהני חזקה אוכלין בתרומה של דבריהן בלבד.[1] ותרומה טהורה בין תרומה גדולה בין תרומת מעשר בין של תורה בין של דבריהן, אינה ניתנת אלא לכהן תלמיד חכמים, מפני שאסור לאכול תרומה טמאה, וכל עמי הארץ בחזקת טומאה לפיכך נותן תרומה טמאה לכל כהן שירצה.[2]

א. כהני ייחוס וכהני חזקה

תרומה של תורה אין אוכל אותה אלא כהן מיוחס, אבל כהני חזקה אוכלין בתרומה של דבריהן בלבד

1. הגדרה

חלק מדיני הכהונה מחייבים כהן מיוחס, היינו שידוע על-פי שני עדים[3] או על-פי עד אחד[4] ששימש בעבודת הקרבנות בעצמו, או שנהג בדין מדיני הכהונה השקול כנגד עבודת הקרבנות, או שהוא בן של כהן מיוחס אחר. בשל נישואי תערובת

---

1. כתובות, כה ע״א; קידושין, סט ע״ב; רמב״ם, הל׳ איסורי ביאה פ״כ ה״א-ה״ג, גם ביחס לחלה.
2. סמ״ג, לאוין סי׳ רנד ד״ה תרומה; טור, יו״ד סי׳ שלא; רמ״א, שם סעי׳ יט.
3. רמב״ם, הל׳ איסורי ביאה פ״כ ה״ב; מגיד משנה, שם ה״א; באור חדש מספיק, שם; ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פ״ו ה״ב ד״ה תרומה.
4. מאירי, כתובות כה ע״ב ד״ה זה; ר״ן, כתובות י ע״ב מדפי הרי״ף ד״ה גרסי׳ עלה בגמרא. דעה זו הובאה גם אצל: מגיד משנה, הל׳ איסורי ביאה פ״כ ה״א; ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פ״ו ה״ב ד״ה תרומה.
בביאור המחלוקת, ראה: צפנת פענח, הל׳ איסורי ביאה פ״כ ה״א, שתלה מחלוקתם בגדר אכילת תרומה.

ואי-הקפדה על דיני הכהונה בגולה, הקפיד נחמיה לבדוק מחדש את ייחוס הכהנים העולים מבבל. אמנם מרביתם נמצאו כשרים וראויים להקריב קרבנות ולאכול קודשים, אך התעורר ספק לגבי ייחוסן של משפחות מסוימות.[5]

בזמן הזה, ייחוסם המשפחתי של הכהנים מבוסס על חזקה שהם נהגו בדינים המיוחדים לכהנים, כמו: נשיאת כפיים, עליית 'ראשון' לתורה, אכילת תרומה מדרבנן והתרחקות מטומאת מת.

בימי מלך המשיח ייערך בירור ודאי עפ"י רוח הקודש אודות מעמדם של הכהנים.[6]

בהלכה זו נדון באחד ההבדלים המעשיים בין כהני ייחוס לכהני חזקה - אכילת תרומה שתוקפה מהתורה, שכן כהני ייחוס אוכלים בתרומה של תורה ואילו כהני חזקה אוכלים בתרומה דרבנן בלבד.[7]

2. מעמדם של כהני חזקה

הפוסקים נחלקו במעמדם של כהני חזקה - האם מוחזקות זו היא ודאית או מסופקת -

יש אומרים, חזקת כהונה אינה ודאית אלא מסופקת.[8]

---

5. עזרא, ב סא-סג. בביאור הספק שהתעורר כתב מלבי"ם, שם, שהשם 'בני ברזילי' למשפחות אלו עורר את הספק שמא בנות משפחות אלו התערבו בקשרי נישואין עם משפחת 'בני ברזילי' שלא היו כהנים. מאירי, קידושין סט ע"ב ד"ה בזמן, ביאר שהספק היה על בני ברזילי שהוא עצמו היה גֵּר, האם בניו נשאו גיורת וילדיהם פסולים לכהונה או שנשאו ישראליות וילדיהם כשרים לכהונה.

6. רמב"ם, הל' מלכים פי"ב ה"ג; קרית ספר, שם. יש שביארו כן בדברי הפסוק בעזרא, ב סג: 'וַיֹּאמֶר הַתִּרְשָׁתָא לָהֶם אֲשֶׁר לֹא יֹאכְלוּ מִקֹּדֶשׁ הַקָּדָשִׁים עַד עֲמֹד כֹּהֵן לְאוּרִים וּלְתֻמִּים', ראה: רש"י, שם ד"ה עד; מצודות דוד, שם ד"ה לאורים.

7. ראה: בבלי (כתובות, כה ע"א; קידושין, סט ע"ב), שם הובאו שני הסברים למעמדם של המשפחות הנ"ל לאחר העלייה לארץ ישראל - להסבר הראשון, למרות שהוגדרו ככהני חזקה הם אכלו בתרומה של תורה, ואילו להסבר השני דווקא משום שהם כהני חזקה שאכלו בגולה בתרומה דרבנן הם יכולים להמשיך לאכול בארץ ישראל בתרומה דרבנן אך לא בתרומה דאורייתא. הרמב"ם (הל' תרומות פי"ו ה"ב; הל' איסורי ביאה פי"כ ה"א) פסק כהסבר השני, הן ביחס לתרומה והן ביחס לחלה; שו"ע, יו"ד סי' שכב סעי' ה, פסק כן ביחס לחלה.

8. תבואות שור, סי' יח ס"ק כט ד"ה והא דכתב; שו"ת יד אליהו (לובלין), סי' סח; ים של שלמה, בבא קמא פ"ה סי' לה ד"ה ועוד נראה; הרב עובדיה יוסף השתמש בדעה זו כצירוף בענייני נישואין, ראה: שו"ת יביע אומר (ח"ז אבהע"ז סי' ט אות ד; שם סי' י אות ד; ח"ט אבהע"ז סי' ה אות ו, ח"י אבהע"ז סי' י); שו"ת יחוה דעת, ח"ה סי' סא ד"ה וכן בקדש. עוד בנושא זה, ראה: פתחי תשובה, יו"ד סי' שכב ס"ק ג.
לשיטה זו, שמעמדם של הכהנים בזמן הזה מסופק, השלכות שונות ונביא כמה מהן:
א. נתינת חלה: כתב הרמ"א, או"ח סי' תנז סעי' ב: 'ויש אומרים, שאין מאכילין חלה בזמן הזה לשום כהן'. יש שביארו דבריו שאין הכהנים כיום מוחזקים בוודאות אלא מספק, ראה:

ויש אומרים, חזקת הכהונה היא חזקה ודאית לכל דיני הכהונה.[9]

ים של שלמה, חולין פ״ח אות ד; ט״ז, יו״ד סי׳ שכב ס״ק ה; ש״ך, שם ס״ק ט; מג״א, או״ח סי׳ תנז ס״ק ט.

ב. פדיון הבן: בשו״ת שאילת יעבץ, ח״א סי׳ קנה, כתב שעל הכהן הפודה להחזיר את הכסף לאבי הבן מחמת שאינו כהן ודאי. אולם, יש שמיאנו בדבריו, ראה: שו״ת חתם סופר, יו״ד סוף סי׳ רצא; גליון מהרש״א, יו״ד סי׳ שה סעי׳ ח.

ג. כיבוד הכהנים, דין ׳וקדשתו׳: כיוון שבזמן הזה אין הכהנים מוחזקים ככהנים ודאיים אין מקפידים על דין ׳וקדשתו׳, ראה: מג״א, או״ח סי׳ רא ס״ק ד; באר היטב, שם ס״ק ו; שו״ת יביע אומר, ח״ו או״ח סי׳ כב אות ה, לגבי מחילת הכהן על כבודו.

ד. היתר שבויה וחלוצה לכהן בזמן הזה: ראה: שו״ת מהרשד״ם, אבהע״ז סי׳ רלה; שו״ת שבות יעקב (ח״א סי׳ צג; ח״ג סי׳ קכ).

ה. עליית כהן לתורה: בשו״ת הריב״ש, סוף סי׳ צד, כתב שכהני זמננו אין להם כתב יחס, אלא מפני חזקתם נהגו להעלותם בתור ׳ראשון׳ לתורה.

ו. נתינת חלת חו״ל לכהן קטן: בשו״ת מהר״י וייל, סי׳ קצג, כתב שכיוון שאין לנו כהנים ודאיים אין אנו נוהגים כיום לתת את חלת חו״ל השנייה לכהן קטן שאין טומאה יוצאת מגופו, כדברי רמ״א, יו״ד סי׳ שכב סעי׳ ה; דרכי משה, או״ח סי׳ תנז אות ד; ים של שלמה, חולין פ״ח אות ד. ראה עוד מה שיתבאר להלן בתרומות הארץ, פ״ז ה״ט אות ב.

ז. ברכת כהנים: בשו״ת בית אפרים, או״ח סי׳ ו, הסביר שהסיבה שאין הכהנים בחו״ל נושאים כפיהם משום שחזקת הכהנים מסופקת. יש שצידדו בטעם זה, ראה: שו״ת לחם שלמה (ארנרייך), או״ח סי׳ מ אות ו; שו״ת מנחת אלעזר, ח״ג סי׳ נו סוף ד״ה וכן מ״ש. מור וקציעה, או״ח סי׳ קכח ד״ה שם בב״י.

9. קרית ספר, הל׳ איסורי ביאה פ״כ; שו״ת מהריי״ט (ח״א סי׳ פה; שם סי׳ קמט); חתם סופר (כתובות כה ע״ב ד״ה והנה בפ״כ: ׳ומדינא כהנים גמורים הם, והוא-הדין לפדות הבכורים ראויים הם. והכל כהלכה בלי פקפוק׳; שו״ת חתם סופר, יו״ד סי׳ רצא); שדי חמד, מערכת כף כלל צב ד״ה ומתוך המשא; חלת לחם, סי׳ א שיירי ברכה ס״ק ע; הרב ישכר בער רוטנברג, הערות שמי קדם על ספר מדבר קדמות מערכת פ אות י הערה קכד, לגבי פדיון הבן שאין הכהן צריך להחזיר את הכסף לאבי הבן; שו״ת כנסת יחזקאל (קאצנלנבוגן), סוף סי׳ נו ד״ה עוד ראיתי; שו״ת חוט השני, סי׳ יז (מונקאטש תרנ״ו, יג ע״א ד״ה איברא); שו״ת תורת חיים (שבתי), ח״ג סי׳ נד פג ע״ב ד״ה ואיברא (השני); מהר״צ חיות, מנחת קנאות בהערה ד״ה כבר נגעתי (בתוך: שו״ת מוהר״ץ, זולקוה תר״י, ט ע״א-ע״ב; כל ספרי מוהר״ץ חיות, ח״ב עמ׳ תתקצח); שו״ת זכרון יוסף (שטיינהארט), אבהע״ז סי׳ ג, בעניין חלוצה לכהן; אבן השהם, סי׳ כט; פתח הדביר, או״ח סי׳ קכח סעי׳ ד ד״ה מעתה, קכא ע״ב; ברכי יוסף, אבהע״ז סי׳ ו ס״ק ג אות ג, בעניין חלוצה לכהן; כנסת הגדולה, הגהות בית יוסף אבהע״ז סי׳ ו אות יב; שו״ת דברי חיים, אבעה״ז ח״א סי׳ י; ערוך השלחן (או״ח סי׳ קכח סעי׳ עב, לגבי ׳וקידשתו׳; יו״ד סי׳ שה סעי׳ נה, לגבי החזרת כסף פדיון הבן לאבי הבן; שם סי׳ שכב סעי׳ כא: ׳ולא אבין טעם זה להחליש כוח הכהונה בזמן הזה׳; הל׳ תרומות סי׳ עא סעי׳ טז; אבהע״ז סי׳ ג סעי׳ ג); שו״ת אגרות משה, יו״ד ח״א סי׳ רל ענף א; שו״ת שבט הלוי (ח״ב סי׳ קעג; ח״ג סי׳ קס אות א); הרב חיים דוד הלוי, ׳מעמד הכהנים והלווים בזמן הזה׳, התורה והארץ ח״ד עמ׳ 269-274.

ב. אכילת כהני חזקה בתרומה

כהני חזקה אוכלין בתרומה של דבריהן בלבד

לדעה זו - כהני חזקה אינם אוכלים בתרומה של תורה משום שיש באכילתה עוון מיתה לזרים חששו חכמים והצריכו ייחוס כהונה[10] או מחשש שיעלו אותם ליוחסין.[11] לפיכך, הם יכולים לאכול רק תרומה שתוקפה מדרבנן.[12]

ג. נתינת תרומה טהורה לכהן עם-הארץ

אינה ניתנת אלא לכהן תלמיד חכמים, מפני שאסור לאכול תרומה טמאה

לדעה זו, יש להבחין בין מתנות הכהונה השונות[13] - תרומה ותרומת מעשר טהורות ניתנות דווקא לכהן תלמיד חכם היודע לשומרן בטהרה, אך מכל-מקום אם ניתנו מתנות אלו לכהן עם-הארץ או שהוא לקחן זכה בהן ואין להוציא מידו.[14] וישנן מתנות כהונה שניתנות אף לכהן עם-הארץ, כגון זרוע, לחיים וקיבה, ראשית הגז, פדיון בכור אדם ובכור בהמה. מכל מקום, ישנה עדיפות לתת מתנות אלו לכהן תלמיד חכם.[15]

ויש אומרים, אמנם תרומה ותרומת מעשר טהורות ניתנות דווקא לכהן תלמיד חכם היודע לשומרן בטהרה, אך יתר המתנות אינן ניתנות לכהן עם-הארץ אלא לכהן תלמיד חכם אף שאינו מקפיד לאכול חולין בטהרה.[16]

---

10. קרית ספר, הל' איסורי ביאה פ"כ.
11. שו"ת מהרי"ט, ח"א סי' פה.
12. רמב"ם (הל' איסורי ביאה פ"כ ה"ג; הל' תרומות פ"א הכ"ו). כ"כ בדעת הרמב"ם: מגדל עוז, הל' איסורי ביאה פ"כ.
בתוקף חיוב הפרשת תרומות ומעשרות במינים שונים, ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פ"ב ה"א אות א.
13. רמב"ם (הל' תרומות פ"ו ה"ב; פיהמ"ש חלה פ"ד מ"ט); רדב"ז, הל' תרומות פ"ו ה"ב ד"ה ותרומה. ראה גם: רש"י, חולין קד ע"ב ד"ה לכל כהן.
14. רדב"ז, הל' תרומות פי"ב הט"ו ד"ה ואם; דרך אמונה, שם פ"ו ה"ב ס"ק כד.
15. ספרי, במדבר פרשת קרח פיסקא קכא ד"ה מכל מעשרותיכם; חולין, קל ע"ב.
16. ראה במקורות שיובאו להלן הערה 21.

ד. נתינת תרומה טמאה לכהן עם-הארץ

וכל עמי הארץ בחזקת טומאה לפיכך נותן תרומה טמאה לכל כהן שירצה

לדעה זו, ניתן לתת תרומה טמאה לכהן עם-הארץ[17] ואין חוששים שיאכלה בטומאה משום שאינו חשוד בכך,[18] אך מ"מ יש להעדיף לתת אותה לכהן תלמיד חכם.[19]

ויש אומרים, במקום שיש כהן תלמיד חכם המקפיד על דיני טומאה וטהרה אין לתת לכהן עם-הארץ, אבל במקום שאינו לפנינו ניתן לתת תרומה טמאה לכהן עם-הארץ ולא ימתינו לכהן תלמיד חכם.[20]

ויש אומרים, אין לתת כלל תרומה טמאה לכהן עם-הארץ אלא יש לתת אותה לכהן תלמיד חכם אף שאינו מקפיד לאכול חולין בטהרה.[21]

---

17. רמב"ם (הל' תרומות פ"ו ה"ב; פיהמ"ש חלה פ"ד מ"ט); ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"ו ה"ב ד"ה וכל עמי. מנחת חינוך, מצווה רעט אות ו, בדעת החינוך.
18. על שיטה זו שניתן לתת תרומה טמאה לכהן עם-הארץ, הקשה כסף משנה, הל' תרומות פ"ו ה"ב: 'קשה דהא איכא למיחש שמא יאכלנה ואסור לאכול תרומה טמאה כמו שקדם, וצריך עיון'. ביחס לחשש זה, ראה מה שיתבאר להלן בתרומות הארץ, פי"ב הי"ב.
יש שכתבו ליישב, שעם-הארץ אינו חשוד לאכול תרומה טמאה, ראה: אור שמח, הל' תרומות פ"ו ה"ב; בן אריה, שם; מזל שעה, שם; מרכבת המשנה, שם; צפנת פענח, הל' תרומות פ"א הי"ב ד"ה והנה בתוספתא דטהרות, עמ' 20; מראה הפנים, חלה פ"ד ה"ד ד"ה אלו נותנין; מנחת חינוך, מצווה רעט אות ו; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' סא סעי' יט. לדעת מהרי"ט אלגאזי, הל' בכורות פ"ד דף כ ע"ב אות מד ד"ה ואולם הר"ם, החשש קיים רק בתרומה טהורה בה יש שני איסורים - שמטמא במגעו ואוכלה, אך בתרומה טמאה שיש רק איסור אחד, אכילה, לא חששו. לדעת עשר תעשר, שער הלכה מטעמים ס"ק מד עמ' ריט ד"ה אפי', בזמן הזה שאין נותנים תרומה טמאה לכהן ממילא אינו חשוד באכילתה. ביאור ייחודי כתב בשו"ת הרדב"ז, ח"ה ללשונות הרמב"ם סי' רצג, בביאור דעת הרמב"ם: 'מוטב שיאכל אותה עם הארץ משריפתה'. יש שהקשו על דבריו, ראה: מזל שעה, הל' תרומות פ"ו ה"ב; היכל מלך, שם; אמר יוסף, שם; פתח עינים, חלה פ"ד מ"ט; מהרי"ט אלגאזי, הל' בכורות פ"ד דף כ ע"ב אות מד ד"ה וראיתי בתשובת הרדב"ז.
19. ראה לעיל הערה 15; מעשה רקח, הל' תרומות פ"ו ה"ב; דרך אמונה, שם ס"ק כח.
20. תוספות (חולין קד ע"ב ד"ה וניתנת; שם קל ע"ב ד"ה מנין; בכורות כז ע"ב ד"ה וכי); ריטב"א, חולין קל ע"ב ד"ה מנין; ר"ן, שם ד"ה מנין; רמב"ן, הל' בכורות פ"ד דף כ ע"ב-כא ע"א (השווה לדבריו בחולין, קל ע"ב ד"ה ויש מפרשים, שהביא שיטה זו אך לא צידד בה בהכרח); רשב"א (חולין קל ע"ב ד"ה מנין; תורת הבית הארוך והקצר, בית ג שער ב דף סט ע"ב); אורחות חיים (לוניל), דין המתנות אות א; מאירי, חלה פ"ד ד"ה המשנה השביעית... אמר המאירי אלו נתנין; אור זרוע, ח"א הל' חלה סי' רנא ד"ה ונתנת לכל כהן; גר"א, שנות אליהו חלה פ"ד מ"ט ד"ה ואלו; מהרי"ט אלגאזי, הל' בכורות פ"ד דף כ ע"ב אות מד אות ב ד"ה והנה לע"ד, שהכריח והוכיח שיטה זו.
21. ר"ש, חלה פ"ד מ"ט ד"ה אלו; רא"ש (חלה פ"ד מ"ט ד"ה לכל; תוספות הרא"ש, חולין קל

יש מי שאומר, בזמן הזה שאין נותנים תרומה לכהנים מותר לתת תרומה טמאה לכהן עם הארץ.[22]

ה. נתינת תרומה לכהן בזמן הזה

בזמן הזה שהכהנים טמאים, הם אינם יכולים לאכול את התרומה ותרומת המעשר,[23] ונחלקו הפוסקים האם מ"מ קיימת חובת נתינה כשאין אפשרות אכילה[24] -

יש אומרים, גם בזמן הזה שהכהנים במעמד כהני חזקה יש לתת להם תרומה שישתמשו בה באופנים המותרים בטומאה, כגון הנאה בשריפה.[25]

ע"ב ד"ה לא לחלקו); רמב"ן, חולין קל ע"ב ד"ה הא דאמרינן, בשם 'ויש מפרשים'; מאירי, שם ד"ה יש שואלין, בשם 'יש מתרצים'; תפארת ישראל (חלה פ"ד מ"ט יכין אות לט; הלכתא גבירתא, שם). יש שביארו כן את השגת הראב"ד, הל' תרומות פ"ו ה"ב: ר"י קורקוס, שם ד"ה וכל עמי; רדב"ז, שם ד"ה ותרומה; כסף משנה, שם. יש מי שביאר ששיטה זו מודה לשיטה שהובאה לפניה, לפיה במקום שיש כהן תלמיד חכם המקפיד על דיני טומאה אין לתת לכהן עם-הארץ אך שאינו לפנינו ניתן לתת תרומה טמאה לכהן עם-הארץ ולא ימתינו לכהן תלמיד חכם, ראה: מהרי"ט אלגאזי, הל' בכורות פ"ד דף כ ע"ב אות מד ד"ה והנה הר"ש.

22. עשר תעשר, שער הלכה מטעמים ס"ק מד עמ' ריט ד"ה אפי'.

23. ראה להלן רמב"ם, הל' תרומות פ"ז ה"א. להרחבה ראה עוד: הרב נתנאל אוירבך, 'נתינת תרומה לכהן בזמן הזה', אמונת עתיך 141 (תשרי תשפ"ד), עמ' 40-46.

24. על שיעור הנתינה בזמן הזה, ראה מה שהתבאר לעיל, תרומות הארץ פ"ג ה"א אות ג. על דרך ההנהגה בתרומה ותרומת מעשר טמאות, ראה מה שהתבאר לעיל, תרומות הארץ פ"ב הי"ד-ט"ו אות ו.

25. ספר התרומה, הל' ארץ ישראל מהדורת פרידמן עמ' 175; טור, יו"ד סי' שלא; רמ"א, יו"ד סי' שלא סעי' יט; לבוש, שם; גר"א, יו"ד סי' שלא ס"ק מא; האדר"ת, אחרית השנים פ"ה סעי' ט; המעשר והתרומה, פ"א סעי' יד; כרם ציון השלם (ח"ג הלכות פסוקות פל"ז סעי' טז; שם פל"ח סעי' ד); שו"ת מנחת יצחק (ח"ח סי' קו ד"ה אמנם המהדרים: 'המהדרים וכן נוהגים כל הישובים החרדים לקיים מצוות נתינה לכהנים ולוים כהלכתן ממש'; השווה לדבריו בשו"ת מנחת יצחק, ח"ט סי' קיט, מנהג ירושלים לתת לכהן שמן תרומה להדלקת הנר). יש שכתבו שגם בזמן הזה יש לתת לכהנים תרומה ותרומת מעשר, אך לא סייגו דבריהם דווקא לתרומה הנשרפת, ראו: חרדים, מצוות התלויות בארץ ישראל הקדמה; גר"א, יו"ד סי' שלא ס"ק לח; חכמת אדם, שערי צדק שער מצוות הארץ פ"י סעי' טו; עולת ראיה (ח"א מהדורה ישנה עמ' שנ סעי' ה; ח"א מהדורה חדשה עמ' שנה סעי' ה); הרב צבי פסח פראנק (שו"ת הר צבי, זרעים ח"א סי' קז; כרם ציון השלם, ח"ג הלכות פסוקות פי"ז גאון צבי אות א).

לדעה זו - יש אומרים, היינו דווקא בדבר הראוי להנאה, כגון שמן להדלקת הנר, או כמות גדולה של גידולים הראויים לבעלי-חיים,[26] אך דבר שאינו ראוי להדלקה אין חובת נתינה לכהן.[27]

ויש אומרים, אין לתת לכהנים תרומה ותרומת מעשר, בין טהורות ובין טמאות, אלא יש לשרוף אותן או להניחן במקום שאין חשש תקלה.[28]

ויש אומרים, בזמן הזה שהמנהג שכהנים עולים לדוכן לנשיאת כפיים עפ"י עצמם וללא כל עדות על ייחוסם אין להם דין כהני חזקה כלל. לפיכך אין לתת להם תרומה ותרומת מעשר גם כאלו שהם יכולים ליהנות מהן בשריפה.[29]

ו. נתינת תרומה לבהמת כהן בזמן הזה[30]

יש אומרים, יש להימנע לתת את התרומה לבעלי-חיים של כהן משום העדר ייחוסם בזמן הזה.[31]

---

26. שו"ת ישכיל עבדי, ח"ו יו"ד סי' יג אות ט.
27. יש שביארו שאמנם קיימת חובת נתינה בזמן הזה, אך מכיון שהכהן לא יכול לאכול את התרומה ותרומת המעשר משום טומאתו וחיוב הנתינה הוא כלשהו כדין תורה, ממילא הכהנים מסיחים דעתם ומתייאשים מכמות מועטת זו. ברם, דברים שהם יכולים ליהנות באמצעות שריפה, כמו שמן, הם אינם מסיחים דעתם ויש לקיים בכך חובת נתינה, ראו: שו"ת מבי"ט, ח"ג סי' מז; שו"ת מהרי"ט, ח"א סי' פה ד"ה אלא כך; שיירי כנסת הגדולה, הגהות הטור יו"ד סי' שלא אות כג; של"ה, שער האותיות אות הקו"ף קדושת האכילה א אות קלא; ארץ חיים (סתהון), יו"ד סי' שלא סעי' ד ד"ה ואם לקחן; דברי ישראל (הערות על חכמת אדם, שער מצוות הארץ פי"ד אות ז, ביחס לחלה; השווה לדבריו שם פי"א אות ג, ביחס לתרומה). יש שכתבו כדעה זו אך ללא נימוק זה, ראה: חכמת אדם, שערי צדק שער מצוות הארץ פי"א סעי' א; ארץ חפץ, הל' תו"מ נתיב ד נתיב ים ס"ק לז; המעשר והתרומה (פי"א סעי' יד בית האוצר ס"ק כח; שם סעי' יז הערה נ); הרב יחיאל מיכל טוקצינסקי (ספר ארץ ישראל, עמ' קכו סעי' ב; עיר הקדש והמקדש, ח"ג עמ' סח סעי' ה; שם עמ' מ).
28. שו"ת הרדב"ז, ח"ב סי' תשלא; חזון עובדיה, תרומות ומעשרות עמ' רטז.
29. חזון איש (שביעית סי' ה ס"ק ד ד"ה עוד צריך; שם ס"ק יב ד"ה ויש; דמאי סי' ב ס"ק ו ד"ה עוד יש; קונטרס הל' תרומות ומעשרות לחזון איש, בתוך: דרך אמונה ח"ג עמ' 754 ד"ה דין הנתינה); דרך אמונה, הל' תרומות פי"ו ה"ב ס"ק כ.
30. ההתייחסות לנושא זה כאן היא ביחס למעמד הכהנים, אך ביחס העקרוני של נתינת תרומה לבהמת כהן, ראה מה שהתבאר לעיל תרומות הארץ, פי"ו ה"א אות ג, לגבי תרומה טהורה, ולעיל תרומות הארץ, פי"ב הי"ד-הט"ו אות ב (1), לגבי תרומה טמאה לבהמת כהן.
31. חזון איש, שביעית סי' ה ס"ק יב ד"ה וכהן; דרך אמונה (הל' תרומות פי"ב הי"ד ס"ק קלט; שם פי"ו ה"א ס"ק י). אולם, במקום אחר לא הזכיר החזון איש את עניין ייחוס הכהנים אלא כתב: 'הנוהגים ליתן תרומה לכהן לבהמתו...', ראה: חזון איש, מעשרות סי' ז ס"ק יג.

ויש אומרים, ניתן לתת את התרומה לבעלי-חיים של כהן.[32]

32. חיבת הקדש (קלאצקין), סי׳ א עמ׳ ז ד״ה ואין מקום; שו״ת אחיעזר, ח״ג סעי׳ לו; שו״ת ישכיל עבדי, ח״ו יו״ד סי׳ יג אות ט; הרב אלעזר מנחם מן שך, ׳אכילת תרומה לבהמת כהן׳ אוריתא יט (תשס״ג) עמ׳ סז-עה.

הלכה ג

א. אכילת ישראלית קטנה בתרומה
1. הקדמה
2. ביאור המציאות
3. אכילת ישראלית קטנה-יתומה בתרומה
ב. אכילת ארוסה בחזה ושוק
ג. גזירת חכמים
ד. אכילה בתרומה לאחר חופת נידה
ה. אכילה בתרומה לאחר קידושי ביאה
ו. החשש באכילת תרומה
ז. מסר האב לשלוחי הבעל

ישראלית שנשאת לכהן אפילו קטנה בת שלש שנים ויום אחד תאכל בתרומה[1] וחזה ושוק,[2] ודין תורה שתאכל משנתארסה שהרי היא קנינו,[3] אבל אסרו חכמים שתאכל עד שתכנס לחופה גזירה שמא תאכיל תרומה לאביה ולאחיה כשהיא ארוסה בבית אביה.[4]

א. אכילת ישראלית קטנה בתרומה

ישראלית שנשאת לכהן אפילו קטנה בת שלש שנים ויום אחד תאכל בתרומה וחזה ושוק

---

1. נדה, פ״ה מ״ד; קידושין, י ע״א-ע״ב.
2. יבמות, פז ע״א.
3. ראה: שו״ת אבני מילואים, סי׳ יז, שארוסה אוכלת בתרומה לא משום ׳קניין כספו׳ אלא משום ׳קניין איסור׳; האדר״ת, חשבונות של מצוה, מצווה ב עמ׳ כ ד״ה ובזכרוני; אמרי משה, סי׳ כג אות כ; קובץ הערות, יבמות סי׳ מז אות ז.
4. קידושין (ה ע״א; י ע״ב); כתובות, נז ע״ב. ראה גם להלן: רמב״ם, הל׳ תרומות פ״ח ה״ז. בטעם גזירת חכמים נאמרו ב׳ טעמים - ׳שמא ימזגו לה כוס בבית אביה ותשקה לאחיה ולאחותה׳ שהיא עדיין שוהה עימם, או מחשש שיימצא בה מום ויביא לביטול קידושיה למפרע ונמצאת אוכלת איסור. הרמב״ם (הל׳ תרומות פ״ו ה״ג; שם פ״ח ה״ז) הביא את החשש הראשון, ראה מה שתמהו עליו: בית הלל, אבהע״ז סי׳ נו סעי׳ א; בית שמואל, שם סי׳ נז ס״ק ב; טיב קידושין, שם ס״ק ב; שו״ת אבני מילואים, סי׳ טז. להשלמת נושא זה, ראה להלן הערה 26. מכל-מקום, הרמב״ם שינה מלשון הגמרא ובמקום השקיה כתב חשש אכילה. הריטב״א, כתובות נז ע״ב ד״ה ותשקה, כתב: ׳נקט השקאה מפני שהשתייה קלה לעשות בשוגג יותר מן האכילה׳. שוני נוסף בדבריו של הרמב״ם, במקום הנאמר בגמרא: ׳ותשקה לאחיה ולאחותה׳, כתב: ׳לאביה ולאחיה׳. ראה מה שיתבאר להלן אות ו. הלכה זו על כל חלקיה הובאה בסמ״ג, לאוין סי׳ רנד ד״ה תרומה ותרומת מעשר; חינוך, מצווה רפ.

1. הקדמה

מדין תורה, אין קטנה יכולה לקבל קידושיה מאיש, אך נתנה התורה זכות לאביה לקבל עבורה את קידושיה בעודה קטנה ונערה.[5] לפיכך, תוקף נישואין אלו הוא מדין תורה.

אולם, קטנה יתומה שאין לה אב שיקבל קידושיה תיקנו לה חכמים נישואין כדי שלא ינהגו בה מנהג הפקר, שאם לא תמצא מי שיישאנה אין לה מי שישמרנה וינהגו בה מנהג הפקר בזנות.[6]

ההשלכה משני מקרים אלו היא במקרה שלפנינו, ישראלית קטנה שנישאת לכהן שאוכלת בתרומה, האם מדובר על נישואיה ע"י האב שתוקפם מהתורה וממילא תאכל בתרומה של תורה, או מדובר על נישואיה ע"י אִמה ואחיה שתוקפם מדרבנן ותאכל רק בתרומה דרבנן.[7]

הרמב"ם לא ציין באיזה מקרה מדובר ולפיכך נחלקו בדעתו במה מדובר.

2. ביאור המציאות

לדעה זו -

יש אומרים, מדובר שאביה השיאה ולכן אוכלת בתרומה של תורה.[8]

ויש מי שאומר, מדובר הן במקרה שהשיאה אביה ואוכלת בתרומה של תורה, והן במקרה שהשיאוה אִמה ואחיה ואוכלת בתרומה דרבנן.[9]

---

5. דברים, כב טז: 'את בתי נתתי לאיש הזה'; רמב"ם, הל' אישות פ"ג הי"א.
6. יבמות, קיב ע"ב; רש"י, שם ד"ה שלא.
7. עדויות (פ"ז מ"ט; פ"ח מ"ב); גיטין, פ"ה מ"ה; ירושלמי, גיטין פ"ה ה"ו. המפרשים ביארו שמדובר שאוכלת בתרומה דרבנן מפני שמדובר שהשיאוה אִמה ואחיה ותוקף נישואיה מדרבנן, ראה: רש"י (גיטין נה ע"א ד"ה ועל; שם ד"ה שאוכלת); ריטב"א, גיטין נה ע"א ד"ה ועל קטנה; פסקי רי"ד, שם ד"ה ועל קטנה; מאירי, שם ד"ה אע"פ; רבינו קרשקש, שם ד"ה ועל קטנה; תפארת ישראל (נדה פ"ה מ"ד יכין אות כז; עדויות פ"ז מ"ט יכין אות מח; שם פ"ח מ"ב יכין אות ה); רע"ב (עדויות פ"ז מ"ט ד"ה ועל קטנה; שם ד"ה שאוכלת; שם פ"ח מ"ב ד"ה קטנה); קרבן העדה, גיטין פ"ה ה"ו ד"ה ועל קטנה; פני משה, שם ד"ה ועל קטנה.
8. ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"ו ה"ג ד"ה ישראלית; תי"ט, גיטין פ"ה מ"ה ד"ה שאוכלת; קרן אורה, יבמות קיג ע"א ד"ה והנה לא; שו"ת נודע ביהודה, מהדו"ק אבהע"ז סי' סא סוף ד"ה אבל לחוש; שו"ת עונג יו"ט, סי' צו ד"ה וראיתי ברמב"ם; מנחת חינוך, מצווה רפ סוף אות ד; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ו ה"ג ס"ק לא.
9. רדב"ז, הל' תרומות פ"ו ה"ג ד"ה ישראלית. ראה מה שהעיר על דבריו שו"ת שבט הלוי, ח"ב סי' כ אות ט: 'ודברי רבינו הרדב"ז בלתי מובנים דמדכתב הרמב"ם אוכלת בתרומה וחזה ושוק הרי בתרומה דאורייתא קאי'.

3. אכילת ישראלית קטנה-יתומה בתרומה[10]

לדעה זו -

יש אומרים, ישראלית קטנה שנישאת לכהן ע"י אִמה ואחיה שנישואיה מדרבנן יכולה לאכול אף בתרומה דאורייתא.[11]

לדעה זו -

יש אומרים, גם באופן שמאכילים אותה בידיים.[12]

ויש אומרים, רק באופן שהיא אוכלת מאליה מדין 'קטן אוכל נבלות אין בי"ד מצווין להפרישו'.[13]

ויש מי שאומר, אינה אוכלת אף לא בתרומה דרבנן.[14]

ב. אכילת ארוסה בחזה ושוק

תאכל בתרומה וחזה ושוק

ויש אומרים, ארוסה בת ישראל לא תאכל בחזה ושוק משום שסיבת אכילה זו תלויה בהימצאותה בבית, ככתוב 'כל טהור בביתך יאכל אֹתו' וארוסה אינה בבית.[15]

---

10. הפרשנים והפוסקים שיובאו להלן התמודדו עם הקושי של תיו"ט, גיטין פ"ה מ"ה ד"ה שאוכלת; מנחת חינוך, מצווה רפ סוף אות ד, שהקשו מדוע הרמב"ם לא התייחס בהלכה למקרה בו ישראלית קטנה נישאת ע"י אמה ואחיה. ראה: מהר"ם שיק, יבמות קיג ע"א ד"ה ועל דרך; הרב ירוחם פישל פרלא, ביאור לספהמ"צ לרס"ג לא-תעשה רסד ד"ה עוד נראה (מהדורה ישנה, עמ' 599).
11. שופריה דיעקב, הל' תרומות פ"ו ה"ד.
12. שו"ת עונג יו"ט, סי' צו ד"ה וראיתי ברמב"ם, משום שלא אסרה תורה האכלת איסורים לקטן אלא במקרה שהדבר אסור לו גם כשיגדל, אך במקרה שלפנינו כאשר תגדל תוכל לאכול תרומה של תורה; שיירי קרבן, גיטין פ"ה ה"ו ד"ה קטנה, משום שיש תוקף מוחלט לתקנת חכמים לנישואיה, גם לעניין האכלתה בתרומה של תורה.
13. יצחק ירנן, הל' תרומות פ"ו ה"ג; לחם יהודה, שם; דרך אמונה (הל' תרומות פ"ו ה"ג ס"ק לא; שם ציון ההלכה ס"ק קג, בדעת הרשב"א; פ"ח הי"ב ס"ק צב).
14. שו"ת נודע ביהודה, מהדו"ק אבהע"ז סי' סא ד"ה ואומר אני.
15. אור שמח, הל' תרומות פ"ו ה"ג, בביאור דעת הירושלמי, יבמות פ"ח ה"ו; אמבוהא דספרי, ח"ב עמ' 405 ד"ה ובעיקר. דיון זה מחדד את ההבדל בין ארוסה שאוכלת בתרומה משום 'שהרי היא קניינו', כלשון הרמב"ם כאן, לבין נשואה שאוכלת משום שהיא אשת כהן שהיא מעלה עצמית למרות שמקור הדין מ'קניין כספו'. על הבחנה זו, ראה: ישועות מלכו, הל' תרומות פ"ז הי"ח; מכתבי תורה (קאלינה), מכתב קעה-קעו; קרן אורה, יבמות סז ע"ב ד"ה ובירושלמי בפירקין; שו"ת זכר יצחק, ח"א סי' לא ד"ה ועל אשר כתבתי; קובץ הערות, יבמות סי' מז אות ד; אמרי משה, סי' יג אות ג.

ג. גזירת חכמים

אסרו חכמים שתאכל עד שתכנס לחופה

על-אף שמדין תורה ארוסה בת ישראל אוכלת בתרומה של תורה, כפי שהתבאר, מ"מ גזרו חכמים שלא תאכל אף בתרומה דרבנן[16] כל עוד לא נכנסה לחופה.[17] משנכנסה לחופה אוכלת בתרומה אע"פ שעדיין לא נבעלה,[18] גם במקרה והיא יתומה קטנה שהשיאוה אִמה ואחיה.[19]

ד. אכילה בתרומה לאחר חופת נידה

אסרו חכמים שתאכל עד שתכנס לחופה

לדעה זו - יש מי שאומר, החופה צריכה להיות ראויה לקניין כדי שתוכל לאכול לאחריה בתרומה, אך לאחר חופת נידה לא תוכל לאכול בתרומה, שכן לדעה זו חופת נידה אינה קונה.[20]

ויש מי שאומר, גם לאחר חופה כזו שאינה ראויה לקניין יכולה לאכול בתרומה.[21]

ה. אכילה בתרומה לאחר קידושי ביאה

אסרו חכמים שתאכל עד שתכנס לחופה

יש אומרים, אף אם קידשה בביאה אינה אוכלת בתרומה משום שבאופן זה אינה נשואה אלא ארוסה.[22]

ויש מי שאומר, אם קידשה בביאה אוכלת בתרומה ואינה ככל ארוסה משום שהוא מייחד לה מקום ואין חשש שמשפחתה תאכל בתרומה שלה.[23]

ו. החשש באכילת תרומה

שמא תאכיל תרומה לאביה ולאחיה כשהיא ארוסה בבית אביה

לדעה זו - מדברי חכמים ארוסה בת ישראל אינה אוכלת בתרומה כל עוד לא

---

16. רמב"ם, הל' תרומות פ"ח הי"ב.
17. קידושין, י ע"ב; כתובות, נז ע"ב. בטעם הדבר, ראה לעיל הערה 4.
18. עדויות, פ"ח מ"ב; רדב"ז, הל' תרומות פ"ו ה"ג.
19. רדב"ז, הל' תרומות פ"ו ה"ג.
20. שו"ת אבני מילואים, סי' טז, בדעת הרמב"ם, הל' אישות פ"י ה"ב.
21. שו"ת אבני מילואים, סי' טז, בדעת הרשב"א.
22. שיטה לא נודע למי, קידושין י ע"ב ד"ה קתני; רדב"ז, הל' תרומות פ"ו ה"ג.
23. מאירי, קידושין י ע"א ד"ה האב זכאי.

נכנסה לחופה מחשש שתאכיל את משפחתה, גם כאלו שיש להם דעת כמו אביה.[24]

ויש אומרים, אין לחשוש שאביה שהוא גדול ובן-דעת ייכשל באכילת תרומה, אלא החשש שמא אחיה ואחותה הקטנים ייכשלו בכך.[25]

ז. מסר האב לשלוחי הבעל

לדעה זו - יש אומרים, גם כאשר יצאה מרשות אביה ואין חשש שמא תאכיל את משפחתה, כגון שמסר האב את בתו לשלוחי הבעל, אינה אוכלת בתרומה.[26]

---

24. שו״ת אבני מילואים, סי׳ טז ד״ה הדרן לדידן; הפלאה, כתובות בסוף הספר, חדושים נחמדים נה ע״ב ד״ה דף י״א.
25. תוספות רי״ד, קידושין יא ע״א ד״ה איכא; מאירי (קידושין ה ע״א ד״ה ארוסה; שם י ע״ב ד״ה זה); שו״ת אבני מילואים, סי׳ טז ד״ה הדרן לדידן, בדעת התוספות רי״ד.
26. בכתובות, נז ע״ב; קידושין (ה ע״א; י ע״ב), נאמרו ב׳ טעמים לגזירת חכמים שארוסה בת ישראל לא תאכל בתרומה עד שתיכנס לחופה - שמא תאכיל תרומה למשפחתה שעדיין היא שוהה אצלה, או שמא יימצא בה מום שיביא לביטול קידושיה למפרע ונמצאת אוכלת איסור. ההשלכה ממחלוקת זו הובאה בכתובות, מח ע״ב, במקרה שמסר האב את בתו לשליחים של בעלה ש׳הרי היא ברשות הבעל׳, האם גם לעניין אכילתה בתרומה היא נחשבת ברשותו של הבעל: ׳אמר רב מסירתה לכל חוץ מתרומה, ורב אסי אמר אף לתרומה׳. הפרשנים ביארו שמחלוקת זו תלויה בטעמי גזירת חכמים שארוסה תאכל בתרומה רק לאחר כניסתה לחופה, שכן לדעת רב חשש מציאת מום לביטול קידושיה עדיין קיים במציאות זו, ואילו לדעת רב אסי הסיבה לגזירת חכמים משום חשש שמא תאכיל את התרומה למשפחתה, חשש שאינו קיים כשנמסרה לשלוחי הבעל ויצאה מרשות משפחתה. לאור זאת, מכיון שהרמב״ם כאן הביא להלכה את החשש הראשון, שמא תאכיל תרומה למשפחתה, א״כ כאשר מסר האב את בתו לשלוחי הבעל היא יכולה לאכול מיד בתרומה משום שיצאה מרשות משפחתה ואין חשש תקלה. אולם, פרשני הרמב״ם ביארו שהרמב״ם יאסור גם במקרה כזה, וההיתר לאכילתה בתרומה רק לאחר כניסתה לחופה. ראה: ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פ״ו ה״ג ד״ה אבל; מקנה, אבהע״ז סי׳ נז קונטרס אחרון ד״ה שם וכן; מגיני שלמה, כתובות מח ע״ב ד״ה ונ״ל שהרמב״ם; פני יהושע, שם ד״ה תוספות בד״ה רב; חתם סופר, שם ד״ה ורב אסי; הערות הגרי״ש אלישיב, שם ד״ה רש״י ד״ה ורב; ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ עא סעי׳ ט. יש שכתבו כן בדעת עצמם, ראה: מאירי, כתובות מח ע״א ד״ה אמר המאירי.

הלכה ד

א. אכילת חרשת ושוטה שהשיאן אביהן

חרשת ושוטה שנשאת לכהן אינה אוכלת בתרומה אפילו השיאה אביה גזירה שמא ישא חרש כהן לחרשת ויאכיל אותה, לפיכך גזרו שלא תאכל חרשת בת ישראל כלל.[1]

א. אכילת חרשת ושוטה שהשיאן אביהן

לדעה זו - תוקף נישואי חרשת לפיקח הוא מדרבנן, ואילו נישואי שוטה אינם נישואין כלל אפילו מדרבנן.[2] אולם אם אביהן של החרשת או השוטה השיא, תוקף הנישואין מהתורה.[3] מכל מקום, אף אם השיא האב את בתו החרשת או השוטה לכהן שקידושיה קידושי תורה, אינה אוכלת בתרומה,[4] ואף בתרומה דרבנן אינה אוכלת מחשש שתאכל בתרומה דאורייתא.[5]

ויש אומרים, אם השיאה אביה אוכלת אף בתרומה דאורייתא.[6]

---

1. יבמות, קיג ע״א; גיטין, נה ע״א, דייקו מדברי המשנה גיטין, פ״ה מ״ה: ׳העיד רבי יוחנן בן גודגדה... על החרשת שהשיאה אביה שהיא יוצאה בגט ועל קטנה בת ישראל שנישאת לכהן שאוכלת בתרומה׳, אבל חרשת שנישאת לכהן לא תאכל בתרומה; ירושלמי (יבמות פ״ו ה״א; שם פ״ד ה״ז). הלכה זו הובאה בסמ״ג, לאוין סי׳ רנד ד״ה תרומה ותרומת. ביבמות, קיג ע״א, מובא: ׳חרשת לא אכלה גזירה שמא יאכיל חרש בחרשת. וליכול, קטן אוכל נבלות הוא?! גזירה שמא יאכיל חרש בפקחת׳. הרמב״ם כאן לא התייחס לטענה שחרשת ושוטה יאכלו מ״מ בתרומה מדין ׳קטן אוכל נבילות׳, שכן מעמדן ההלכתי הוא כשל קטן. ראה שהעיר על כך כסף משנה, הל׳ תרומות פ״ו ה״ד. לביאורים בעניין זה, ראה: מרכבת המשנה, הל׳ תרומות פ״ו ה״ד; דרך אמונה (הל׳ תרומות פ״ו ה״ד ס״ק מו; שם ציון ההלכה ס״ק קכה); ערוך לנר, יבמות קיג ע״א ד״ה בגמרא גזירה; מנחת חינוך, מצווה רפ אות יד ד״ה והנה לדעת.
2. רמב״ם, הל׳ אישות פ״ד ה״ט.
3. רמב״ם, הל׳ אישות פ״ג הי״א.
4. כ״כ בדעת הרמב״ם: רדב״ז, הל׳ תרומות פ״ו ה״ד; מרכבת המשנה, שם; אור שמח, שם; מעשה רקח, שם; קרן אורה, יבמות קיג ע״א ד״ה והנה לא מצאתי. יש שנראה מדבריו כשיטה זו: מאירי, יבמות קיב ע״ב ד״ה אמר המאירי העיד.
5. רמב״ם, הל׳ תרומות פ״ח הי״ב; מנחת חינוך, מצווה רפ אות יד ד״ה והנה לדעת; דרך אמונה (הל׳ תרומות פ״ו ה״ד ס״ק מד; שם ס״ק מז).
6. רש״י (יבמות קיג ע״א ד״ה ומאי שנא; שם ד״ה גזירה; גיטין נה ע״א ד״ה ואילו); מאירי, גיטין נה ע״א ד״ה אע״פ; משמעות בה״ג, סי׳ כח הלכות יבמות עמ׳ רפח: ׳וחרשת דמינסבה לכהן פקח׳, היינו מעצמה ולא ע״י אביה. יש שהקשו על דעת הרמב״ם ונראה כי צידדו בשיטת רש״י, ראה: מנחת חינוך, מצווה רפ אות יד ד״ה עוד מבואר, בדעת רש״י; ישועות מלכו, הל׳ תרומות פ״ו ה״ד. בתוספתא, יבמות פ״ט ה״ג-ה״ד, יש הבחנה בין מקרה ובו החרשת נישאת מעצמה ונישואיה דרבנן ואינה אוכלת בתרומה, למקרה ׳חרשת שהשיאה אביה הרי היא

כפקחת לכל דבר', וביארו הפרשנים שהכוונה שאוכלת בתרומה, ראה: מנחת יצחק, שם ה"ז ד"ה שהשיאה; מנחת בכורים, שם ד"ה שהשיאה; חזון יחזקאל, שם באורים ד"ה הרי היא; תוספתא כפשוטה, שם עמ' 85. אולם, ראה: חזון יחזקאל, שם חדושים, שכתב להשוות בין דברי התוספתא לדברי הרמב"ם, שכן לדעת התוספתא במקרה והשיאה אביה היא אוכלת בתרומה מדין תורה ואילו הרמב"ם אסר עליה לאכול מדרבנן.

הלכה ה

א. איסור אכילה פחות מכזית
ב. סיבת איסור אכילת תושב ושכיר
ג. אכילת עבד עברי בתרומה
ד. אכילת עבד עברי כהן בתרומה
ה. חיוב מיתה באכילת בת כהן לישראל בתרומה
ו. איסור סיכה בשמן תרומה לזר
1. תוקף איסור סיכה לזר
2. חיוב מלקות
3. חיוב מיתה
ז. רחיצה במשקה תרומה
ח. איסור הנאה של כילוי תרומה לזר
1. היקף האיסור
2. תוקף איסור הנאה של כילוי

הזר אסור לאכול תרומות[1] שנאמר וכל זר לא יאכל קדש,[2] אפילו היה תושב כהן או שכירו שנאמר תושב כהן ושכיר לא יאכל קדש,[2] תושב זה שכיר עולם, שכיר זה שכיר שנים,[3] ועבד עברי הרי הוא כתושב ושכיר,[4] וכהנת אשת הזר הרי היא כזר שנאמר וכל זר[2] בין הוא בין אשתו.[5]

א. איסור אכילה פחות מכזית

הזר אסור לאכול תרומות

איסור אכילת תרומה לזרים הוא אף באכילה פחות משיעור.[6]

---

1. מעשר שני, פ״ג מ״ב; ביכורים, פ״ב מ״א; חלה, פ״א מ״ט; ירושלמי, שבת פ״ב ה״ה; ספרא, פרשת אמור פרשה ד תחילת פ״ד אות טז; רמב״ם, ספהמ״צ לא-תעשה קלג; סמ״ג, לאוין סי׳ רנד ד״ה הזר אסור; חינוך, מצווה רפ.
2. ויקרא, כב י.
3. יבמות, ע ע״א; קידושין, ד ע״א; זבחים, פב ע״ב; ירושלמי, יבמות פ״ח ה״א; ספרי, במדבר פרשת קרח פיסקא קיז ד״ה ביכורי כל; ספרא, פרשת אמור פרשה ד תחילת פ״ד אות יז; רמב״ם, ספהמ״צ לא-תעשה קלד; סמ״ג, לאוין סי׳ רנד ד״ה הזר אסור; חינוך, מצווה רפא.
4. ספרא, פרשת אמור פרשה ה אות ב: ׳יכול אפילו קנה עבד עברי יאכל בתרומה, תלמוד לומר כסף יצא עבד עברי שאין כסף׳; חינוך, מצווה רפ.
5. תרומות, פ״ז מ״ב; יבמות, פ״ט מ״ד; יבמות, סח ע״ב; רמב״ם (פיהמ״ש תרומות פ״ז מ״ב; ספהמ״צ לא-תעשה קלז); חינוך, מצווה רפג: ׳הרי היא כמו אחת מצלעותיו׳.
6. ירושלמי, ביכורים פ״ב ה״א; תוספות (בבא מציעא נג ע״א ד״ה ואסורים; יבמות עג ע״א ד״ה ואסורים); רא״ש (חלה פ״א מ״ט ד״ה ואסורים; תוספות הרא״ש, יבמות עג ע״א ד״ה

ב. סיבת איסור אכילת תושב ושכיר

אפילו היה תושב כהן או שכירו... ועבד עברי הרי הוא כתושב ושכיר[7]

לדעה זו -

יש אומרים, סיבת איסור אכילת תושב ושכיר זהה לסיבת איסור אכילת עבד עברי בתרומה, משום שאינם קנויים קניין הגוף לאדון.[8]

ויש אומרים, מדובר על ישראל שנשכר לעבוד אצל כהן, לעולם או לזמן מוגבל,[9] **שאסור לו לאכול בתרומה מדין זרות, בשונה מעבד עברי שסיבת איסורו באכילת תרומה שאינו קנוי לאדונו קניין הגוף.**[10] **מכל-מקום תושב ושכיר שאכלו תרומה והתרו בהם, אינם לוקים אלא פעם אחת.**[11]

ואסורים); ר״ש, חלה פ״א מ״ט ד״ה ואסורים; מאירי (בבא מציעא נג ע״א ד״ה התרומה, בשם יש מפרשים; יבמות עג ע״א ד״ה הערל; חלה פ״א ד״ה אמר המאירי החלה); רמב״ן, יבמות עג ע״א ד״ה ואסורין; ריטב״א, שם ד״ה והא דקתני; רע״ב, חלה פ״א מ״ט ד״ה ואסורים; ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פ״ו ה״ה ד״ה הזר; רדב״ז, שם ה״ו ד״ה זר שאכל; דרך אמונה, שם ה״ה ס״ק מט.

הפרשנים ביארו את החידוש שיש איסור בחצי שיעור, על-אף דברי רבי יוחנן (יומא עג ע״ב) ׳חצי שיעור אסור מהתורה׳, שכן המקור לאיסור חצי שיעור נלמד מאיסור חלב, ׳כל חלב׳ (יומא עד ע״א), שהוא איסור השווה בכל לעומת תרומה שאינה אסורה לכל אלא לזרים בלבד, ראה: ר״ן, בבא מציעא נג ע״א ד״ה אסורים; שיטה מקובצת, שם ד״ה ואסורין, בשם הרמב״ן; תוספות רבינו פרץ, שם ד״ה ואסורים; תוספות מהר״ם מרוטנבורג, יבמות עג ע״א ד״ה ואסורין; תוספות ישנים, שם אות ב; מראה הפנים, ביכורים פ״ב ה״א ד״ה התרומה. ראה עוד: רשימות שעורים (סולובייצ׳יק), בבא מציעא נג ע״א ד״ה תוס׳ ד״ה ואסורה. אולם, ראה: מהר״ץ חיות, בבא מציעא נג ע״א ד״ה תוס׳: ׳וחידוש דמתניתין דביכורים לא ידענו וצ״ע׳.

7. הקושי בדברי הרמב״ם הוא, מדוע כתב ׳ועבד עברי הרי הוא כתושב ושכיר׳ היה לו לכתוב בפשטות שעבד עברי אינו אוכל בתרומה. יש שביארו שסיבת איסור אכילת עבד עברי, שכיר ותושב בתרומה היא שאינם קנויים קניין הגוף לאדון הכהן ולכן אינם אוכלים בתרומה. יש ביארו שיש להבחין בין סיבות האיסור - עבד עברי אינו אוכל משום העדר קניין הגוף, ואילו תושב ושכיר אינם אוכלים משום דין זרות.

8. ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פ״ו ה״ה ד״ה תושב, הביא ביאור זה אך צידד בביאורו הראשון המובא בהערה 9; כסף משנה, שם; רדב״ז, שם ד״ה ועבד; קרית ספר, שם ד״ה אזהרת קעד; נאם דוד, שם. ראה: מרכבת המשנה, הל׳ תרומות פ״ו ה״ה, שביאר שתושב ושכיר היינו עבד ׳בכנעני שכיר עולם ואין קנוי לו קניין הגוף דאינו עבדו׳ אלא שכירו.

9. כלומר, לא מדובר על עבד עברי אלא על אנשים הפועלים אצל הכהן לזמן או לעולם, ראה: ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פ״ו ה״ה ד״ה תושב, בפירוש הראשון; ראה גם במקורות בהערה 10.

10. דרך מצותיך (רוזאניס), ח״ג ד״ה ובזה ניחא; הרב ירוחם פישל פרלא, ביאור לספהמ״צ לרס״ג ח״ב לא-תעשה קלה, דף קנז ע״ב ד״ה איברא; מנחת חינוך, מצווה רפ אות כו ד״ה שהרי אסרה, ודייק כן מלשון הרמב״ם, ספהמ״צ לא-תעשה קלד: ׳ואם אכל דינו דין שאר זרים׳.

11. ראה: מנחת חינוך, מצווה רפ סוף אות כו ד״ה ודע, שאינו לוקה פעמיים, מדין זרות ומדין תושב ושכיר.

ג. אכילת עבד עברי בתרומה

ועבד עברי הרי הוא כתושב ושכיר

עבד עברי אינו אוכל בתרומה, אף שמזונותיו על אדונו הכהן,[12] משום שאין גופו קנוי לעניין אכילת תרומה אלא רק לעניין הצורך בגט שחרור.[13]

ד. אכילת עבד עברי כהן בתרומה

ועבד עברי הרי הוא כתושב ושכיר

לדעה זו -

יש מי שאומר, עבד כהן הנמכר לישראל אינו אוכל בתרומה.[14]

ויש מי שאומר, אוכל בתרומה.[15]

ויש מי שאומר, עבד כהן הנמכר לישראל אוכל בתרומה.[16]

ה. חיוב מיתה באכילת בת כהן לישראל בתרומה

וכהנת אשת הזר הרי היא כזר

לדעה זו -

יש אומרים, בת כהן הנשואה לישראל אסורה לאכול בתרומה ואם אכלה חייבת הן מלקות והן מיתה בידי שמים.[17]

ויש אומרים, אינה חייבת מיתה בידי שמים אלא רק מלקות.[18]

---

12. ריבמ״ץ, תרומות פי״א מ״ט ד״ה כרשיני.
13. תוספות, יבמות ע ע״ב ד״ה אלמא; ריטב״א, שם ד״ה אלמא; תוספות הרא״ש, שם ד״ה אלמא; רשב״א (יבמות ע ע״ב ד״ה אלמא; קידושין טז ע״א ד״ה אמר רבא).
14. מנחת חינוך, מצווה רפא אות א ד״ה שלא, בדעת הרמב״ם והחינוך הסוברים שסיבת איסור אכילת תרומה לתושב ושכיר משום שהם כזר לגבי התרומה, א״כ עבד עברי כהן הנמכר לישראל אינו אוכל בתרומה משום שדינו כזר.
15. דרך אמונה (הל׳ תרומות פ״ו ה״ה ס״ק נב; שם ציון ההלכה ס״ק קמה).
16. מנחת חינוך, מצווה רפא אות א ד״ה שלא, לשיטה הסוברת שסיבת איסור אכילת תרומה לשכיר ותושב משום שאינם קנויים קניין הגוף לעניין אכילת תרומה, א״כ עבד עברי כהן הנמכר לישראל אוכל בתרומה.
17. יצחק ירנן, הל׳ תרומות פ״ו ה״ה ד״ה וכהנת.
18. ישועות מלכו, הל׳ תרומות פ״ו ה״ד; מרכבת המשנה, שם פ״י הי״ב ד״ה ומ״ש רבינו וכן; מהרי״ט אלגאזי, הל׳ בכורות פ״ה אות מ ד״ה אלא דזה. יש להעיר שהרמב״ם, הל׳ סנהדרין פי״ט ה״ד, מנה לאו זה בכלל האיסורים שאין בהם מיתה, ראה: מנחת חינוך, מצווה רפג אות א ד״ה שלא תאכל.

ויש מי שאומר, אינה חייבת מיתה בידי שמים ולא מלקות.[19]

ויש שכתבו שלא ניתן להכריע בשאלת חיובה במיתה בידי שמים.[20]

ו. איסור סיכה בשמן תרומה לזר[21]

זר הסך שמן תרומה בשוגג - משלם קרן וחומש כדין זר האוכל תרומה.[22]

1. תוקף איסור סיכה לזר[23]

יש אומרים, תוקף איסור סיכה לזר הוא מהתורה.[24]

---

19. רדב״ז, הל׳ תרומות פ״ו ה״ז. ראה שתמהו על דבריו: מעדני ארץ, הל׳ תרומות פ״ו ה״ז אות א; היכל מלך, שם; דרך אמונה, שם ה״ה ציון ההלכה ס״ק קמט.
20. דרך מצותיך (רוזאניס, ח״ג ד״ה ודין זה; שם סוף ח״ג ד״ה ודע); מנחת חינוך (מצווה רפ אות ח ד״ה והנה מלשון; מצווה רפג אות יא ד״ה ובאמת מצדה).
21. הרמב״ם לא התייחס בהלכותיו באופן מפורש לאיסור סיכת זר בשמן תרומה. במקומות שונים התייחס הרמב״ם לסיכה אך לא כתב בצורה מפורשת, כגון: להלן הל׳ תרומות פ״י ה״ב, התייחס הרמב״ם לחיוב קרן וחומש בזר הסך עצמו במזיד; להלן הל׳ תרומות פי״א ה״ז, לגבי היתר סיכת תינוק בשמן תרומה לפני יום שמיני למילתו. כן העיר על דבריו מנחת חינוך, מצווה רעט אות ו. בביאור שיטת הרמב״ם בגדר איסור סיכה לזר, ראה את ביאורו של רי״ז סולובייצ׳יק (חידושי מרן רי״ז הלוי, עמ׳ 156; בית יצחק, ישיבת רבינו יצחק אלחנן, חלק כה עמ׳ 244-242). על שיעור החיוב בסיכה, ראה מה שיתבאר להלן תרומות הארץ, פ״י ה״ב אות ה.
22. תרומות, פ״ו מ״א; רמב״ם, הל׳ תרומות פ״י ה״ב.
23. בתורת כהנים, פרשת אמור פרשה ו פ״ו אות ח, הובא מקור לחיוב זר בסיכת שמן תרומה מייתור הפסוק: ׳ולא יחללו את קדשי בני ישראל - להביא את הסך׳. מקור זה הובא בנדה, לב ע״א: ׳ולא יחללו את קדשי בני ישראל אשר ירימו לה׳, לרבות את הסך כשותה׳; רמב״ם, הל׳ תרומות פ״י ה״ב, ביחס לחיוב זר בקרן וחומש כשסך עצמו בשוגג. יש שציינו לדברי התורת כהנים הנ״ל, ראה: ר״ש, תרומות פ״ו מ״א ד״ה הסך; רא״ש, שם ד״ה אחד; מלאכת שלמה, שם ד״ה ואחד. בנדה, לב ע״א, נוסף מקור לחיוב זר הסך שמן תרומה: ׳ואיבעית אימא מהכא, ותבא כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו׳. יש הסוברים שאיסור סיכת שמן תרומה לזר אינו מהתורה אלא מדרבנן, והפסוק הראשון שהוא מדברי תורה הינו אסמכתא בלבד, כפי שהפסוק השני אינו מהתורה. יש הסוברים שהריבוי מהפסוק מהתורה מוכיח שמדובר על איסור תורה. לשיטה זו, יש לדון בצורך בהבאת הפסוק השני שאינו מהתורה, ראה: ערוך לנר, נדה לב ע״א ד״ה והנה מדברי.
הרמב״ם הזכיר שני מקורות אלו בשתי הלכות שונות - בהל׳ תרומות פי״א ה״א, שם הגדיר את השימושים הראויים בתרומה, כתב: ׳התרומה ניתנת לאכילה ולשתייה ולסיכה, שהסיכה היא כשתייה שנאמר ותבא כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו׳; בהל׳ תרומות פ״י ה״ב, ובפיהמ״ש תרומות פ״ו מ״א, ביחס לחיוב קרן וחומש לזר הסך שמן תרומה הביא את המקור מהתורה: ׳ואחד הסך דבר שדרכו לסוך, שנאמר ולא יחללו את קדשי בני ישראל לרבות את הסך׳. בירושלמי (מעשר שני פ״ב ה״א; שבת פ״ט ה״ד; יומא פ״ח ה״א; תענית פ״א ה״ו) הובאו דברי רבי יוחנן שאין לרבות סיכה מהפסוק ׳ולא יחללו את קדשי בני ישראל׳. יש שביארו בדעת הירושלמי שאיסור סיכה לזר בשמן תרומה הוא מדרבנן, ראה להלן הערה 25.
24. ריטב״א (יומא עו ע״ב ד״ה אע״פ; בבא מציעא נד ע״ב ד״ה ואחד הסך; יבמות עא ע״ב ד״ה

ויש אומרים, תוקף איסור סיכה לזר הוא מדברי חכמים.[25]

מהו; עבודה זרה טו ע״א ד״ה וקשיא לן), בדבריו הוא הביא מקור מדברי הספרי בו נדרש ׳וגם לרבות את הסד׳. [יש לציין שדרשה זו אינה נמצאת לפנינו בספרי, וכן העיר שו״ת קול אליהו (ישראל), או״ח סי׳ לו ד״ה אך זו]; תוספות ר״י הזקן ותלמידו, שבת פו ע״א ד״ה מניין; רדב״ז, הל׳ תרומות פ״י ה״ב ד״ה אחד; תוספת יום הכיפורים, יומא עז ע״א ד״ה כתבו עוד; העמק שאלה (שאילתא קלב אות י עמ׳ צ; שאילתא קסז ס״ק א עמ׳ רצ עמודה שניה), בדעת השאילתות; ווי העמודים, סי׳ קיח ס״ק א, בדעת היראים.

יש שלמדו שחיוב סיכה מהתורה בדעת רש״י (פסחים לב ע״א ד״ה ואחד; בבא מציעא נד ע״ב ד״ה ואחד; יבמות עד ע״א ד״ה שמותר), ראה: מאמר המלך (מצליח), הל׳ שביתת עשור פ״א ה״ה ד״ה איך שיהיה; דברי יחזקאל, סי׳ טו ענף ב אות א. ראה גם: ב״ח, או״ח סי׳ תריא אות ב; אור שמח, הל׳ מעשר שני פ״ג ה״י; פרי חדש, או״ח סי׳ תריא סעי׳ א, תמה מדברי רש״י, יומא עד ע״א ד״ה שבתון, שסיכת יום-הכיפורים הינה אסמכתא ולא איסור תורה. אך הביאור בשיטת רש״י, שיש להבחין בין איסור סיכה ביום-הכיפורים שהוא אסמכתא בלבד לאיסור סיכת תרומה ומעשר שני שתוקף האיסור מהתורה, כפי שכתב רמב״ן, נדה לב ע״א ד״ה דתניא: ׳אע״פ שנתרבה סיכה כשתייה לעניין תרומה מריבוי הכתוב, לשאר כל התורה כולה אינה כשתייה׳, ראה כן בהבחנה זו בשיטת רש״י: מאמר המלך (מצליח), הל׳ שביתת עשור פ״א ה״ה ד״ה איך שיהיה; ווי העמודים, סי׳ קיח ס״ק א. יש שלמדו בירושלמי, הובא לעיל הערה 23, שיש חיוב מהתורה בסיכת זר, ראה: משנת רבי בנימין, שביעית פ״ו אות לו; שו״ת קול אליהו (ישראל), או״ח סי׳ לו ד״ה אך מה.

כ״כ בדעת הרמב״ם: ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פ״י ה״ב; מחנה אפרים, הל׳ מאכלות אסורות פ״ח הט״ז ד״ה עוד בדין; יד דוד, נדה לב ע״א ד״ה לרבות; ערוך לנר, שם ד״ה והנה מדברי; תוספת יום הכיפורים, יומא עז ע״א ד״ה כתבו עוד; שיח יצחק (נוניס-ואיס), שם ד״ה תוספות ד״ה דתנן; תוספות אנשי שם, תרומות פ״ו מ״א ד״ה ואחד; פרי חדש, או״ח סי׳ תריא סעי׳ א; מנחת חינוך (מצווה רעט אות ז; מצווה רפ אות כה ד״ה ועיין; שם אות לב ד״ה והנה כתבתי); מראה הפנים, יומא פ״ח ה״א ד״ה ולמה; ווי העמודים, סי׳ קיח ס״ק א; אמרי בינה, דיני תרומות ומעשרות סי׳ יא; שו״ת אבני נזר, חו״מ סי׳ קמד; דברי יחזקאל, סי׳ טו ענף ב אות א; חידושי מרן ריי״ז הלוי על הרמב״ם, עמ׳ 156 ד״ה ונראה; זכרון שמואל (רוזובסקי), סי׳ א אות ו; מעדני ארץ, הל׳ תרומות פ״י ה״ב; דרך אמונה, שם ציון ההלכה ס״ק מב

25. סמ״ג (לאוין סי׳ סה ד״ה ובחול; עשין סי׳ לב ד״ה שנינו); הגהות שערי דורא, איסור והיתר ליקוטים אות כז; רבינו אביגדור צרפתי, פירושים ופסקים פרשת אמור פסק רא-רב; התרומה, סי׳ רלח; תוספות (יומא עז ע״א ד״ה דתנן; נדה לב ע״א ד״ה וכשמן), בשם רבינו תם; ריטב״א, נדה לב ע״א ד״ה לא יחללו, בשם רבינו תם; רמב״ן (נדה לב ע״א ד״ה דתניא; ויקרא כב, טו); רשב״א (נדה לב ע״א ד״ה הא דאמרינן; שו״ת הרשב״א, החדשות מכתב יד סי׳ ס ד״ה ומעתה יש); חידושי הר״ן, נדה לב ע״ב; מאירי, שם ד״ה סיכה; רשב״ץ, שם ד״ה מותר; תוספות ישנים, יומא עו ע״ב ד״ה והא איפכא; ראי״ש (תוספות הרא״ש, נדה לב ע״א ד״ה איבעית; שו״ת הרא״ש, תשובות נוספות סי׳ נז); קרבן נתנאל, יומא פ״ח סי׳ א אות ח; קרית ספר, הל׳ תרומות פ״י; משנה למלך, הל׳ תרומות פ״ב הי״ד ד״ה עוד נראה להכריח; תיו״ט, תרומות פ״ו מ״א ד״ה ואחד; ערוך השלחן, יו״ד סי׳ קיז סעי׳ כט.

בירושלמי (מעשר שני פ״ב ה״א; שבת פ״ט ה״ד; יומא פ״ח ה״א; תענית פ״א ה״ו) הובאו דברי רבי יוחנן שאין לרבות סיכה מהפסוק ׳ולא יחללו את קדשי בני ישראל׳. יש שביארו

2. חיוב מלקות

לדעה שתוקף איסור סיכה מהתורה[24] -

יש אומרים, זר הסך שמן תרומה חייב מלקות.[26]

ויש אומרים, זר הסך שמן תרומה אינו חייב מלקות.[27]

3. חיוב מיתה

לדעה שתוקף איסור סיכה מהתורה[24] -

יש אומרים, זר הסך שמן תרומה חייב מיתה בידי שמים.[28]

ויש אומרים, זר הסך שמן תרומה אינו חייב מיתה בידי שמים.[29]

בדעת הירושלמי שאיסור סיכה לזר בשמן תרומה הוא מדרבנן, ראה: חידושי הר״ן, נדה לב ע״א ד״ה לא נצרכה; שיירי קרבן, שבת פ״ט ה״ד ד״ה מניין; שיח יצחק (נוניס-ואיס), יומא עז ע״א ד״ה תוספות ד״ה דתנן; רידב״ז, מעשר שני פ״ב ה״א ד״ה מנין שאינו, בדעת רבי יוחנן, אך לדעת רבי אבא מרי יש איסור מהתורה; חידושי רבי מאיר שמחה, בבא מציעא נג ע״ב ד״ה שם בירושלמי.

26. כ״כ בדעת הרמב״ם: רש״ס, מעשר שני פ״ב ה״א ד״ה דבר שהוא; העמק שאלה, שאילתא קלב אות י עמ׳ צ; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ו ה״ה ציון ההלכה ס״ק קל.

27. כ״כ בדעת הרמב״ם: מראה הפנים, מעשר שני פ״ב ה״א ד״ה אמר ר׳ יוחנן, לדבריו הרמב״ם הביא ׳לרבות את הסד׳ לעניין קרן וחומש בלבד ולא למלקות, וכן משום שאין לוקים על לאו שבכללות (אך ראה: מאמר המלך (מצליח), הל׳ שביתת עשור פ״א ה״ה ד״ה ברם אני תמיה, שדחה הסבר זה); אמרי בינה (דיני תרומות ומעשרות סי׳ יא ד״ה וי״ל דמה״ט; שם ד״ה ומ״ש, משום שלא מנה הרמב״ם את הסיכה במניין הלוקים בהל׳ סנהדרין פי״ט); מנחת חינוך, מצווה רפ אות לב ד״ה והנה כתבתי (השווה לדבריו מנחת חינוך, מצווה רעט אות יא, שהסתפק בדעת הרמב״ם האם יש חיוב מלקות או רק איסור); מאמר המלך (מצליח), הל׳ שביתת עשור פ״א ה״ה; חידושי רבי מאיר שמחה, בבא מציעא נג ע״ב ד״ה שם בירושלמי, שהסיכה כאיסור הנאה שאין לוקים עליו לשיטת הרמב״ם; סדר משנה, הל׳ שביתת עשור פ״א ה״ה אות ו ד״ה לפיכך הנראה, יש רק חיובי ממון ולא עונשי גוף; חידושי מרן ר״ז הלוי על הרמב״ם, עמ׳ 156 ד״ה מאד.

28. העמק שאלה, שאילתא קלב אות י עמ׳ צ, בדעת השאילתות. כ״כ בדעת הרמב״ם: שיירי קרבן, שבת פ״ט ה״ד ד״ה מניין, ותמה עליו מדברי הירושלמי, להלן הערה 29; מרומי שדה, שם ד״ה אמר; אור שמח, הל׳ תרומות פ״ו ה״ו, ממה שחייב הרמב״ם חומש בסיכת זר, שחיוב חומש מבוסס על שגגת חיוב מיתה; דרך אמונה (הל׳ תרומות פ״ו ה״ה ציון ההלכה ס״ק קל; שם פ״י ה״ב ס״ק יז).

29. כ״כ בדעת הרמב״ם: מנחת חינוך, מצווה רפ אות לב ד״ה והנה כתבתי; העמק שאלה, שאילתא קלב אות י עמ׳ צ; שיירי קרבן, שבת פ״ט ה״ד ד״ה מניין; סדר משנה, הל׳ שביתת עשור פ״א ה״ה אות ו ד״ה לפיכך הנראה, יש רק חיובי ממון ולא עונשי גוף; אמרי בינה, דיני תרומות ומעשרות סי׳ יא ד״ה וי״ל דמה״ט.

ז. רחיצה במשקה תרומה

לדעה זו - יש אומרים, רחיצה אינה בכלל סיכה ולפיכך אין איסור על זר הרוחץ במשקה תרומה.[30]

ויש אומרים, רחיצה בכלל סיכה.[31]

ח. איסור הנאה של כילוי תרומה לזר[32]

1. היקף האיסור

יש אומרים, מותר לזר ליהנות מתרומה כל עוד הוא אינו מכלה אותה, אך אסור לו ליהנות ממנה הנאה של כילוי.[33] לפיכך, אסור לזר להאכיל את בהמתו בתרומה, להדליק ולשרוף שמן תרומה.

ויש מי שאומר, לא נאסרו מהתורה הנאות שיש בהן כילוי התרומה, אלא נאסרה רק האכלת זר את בעלי-החיים שלו מדין שייכות התרומה לבהמת כהן.[34]

---

30. אמרי בינה, דיני תרומות ומעשרות סי' יא ד"ה אך זאת קשה. לדבריו, הרמב"ם להלן פ"י ה"ב, ציין לאסור סיכה ולא כתב רחיצה. ראה: דרך אמונה, הל' תרומות פי"ו ה"ב ציון ההלכה ס"ק לח, שהעיר, כיון שגדר השימוש בתרומה הוא כדרכו אזי אין דרך לרחוץ במשקה תרומה, לפיכך אין ראיה מהרמב"ם שלא הזכיר בדבריו רחיצה.
31. שו"ת הרשב"א, החדשות מכתב יד סי' ס ד"ה ואף על פי; מחנה אפרים, הל' מאכלות אסורות פ"ח הט"ז ד"ה עוד בדין.
32. בפסחים, כג ע"א, הובא לימוד מהפסוק 'ונחשב לכם תרומתכם' שתרומה מותרת בהנאה לזרים. לעומת זאת בתרומות, פי"א מ"ט, נאסר לישראל להאכיל את בהמתו בכרשיני תרומה. הראשונים עימתו בין ב' דינים אלו. הביאור הרווח מצוי בדברי רבינו תם, שלדבריו האיסור לזרים הוא רק הנאה של כילוי. לעומתו, סובר תלמידו הרב משה מפונטייזא שיש איסור מיוחד בהאכלת בהמת זר בתרומה אבל יתר הנאות של כילוי לא נאסרו מהתורה. מחלוקת זו מובאת במקורות הבאים ללא הכרעה הלכתית: תוספות הר"ש משאנץ, פסחים לד ע"א; תוספות רבינו פרץ, שם.
33. רבינו תם (ספר הישר, חלק החידושים סי' נג; תוספות, שבת כו ע"א ד"ה אין מדליקין; תוספות, פסחים לד ע"א ד"ה מחמין; תוספות, יבמות סו ע"ב ד"ה לא יאכילנה); תוספות (פסחים ט ע"א ד"ה כדי שתהא, השני; מנחות סז ע"ב ד"ה כד); סמ"ג, לאוין סי' רנח ד"ה תניא בתוספתא; ר"ש, תרומות פי"א מ"ט ד"ה לא יאכילנה; חדושי הר"ן (פסחים ט ע"א ד"ה כדי שתהא; שם לד ע"א ד"ה והיו מחמין); מרדכי, יבמות פ"ז רמז סה-סו; תוספות שעל האלפס לרבינו משה ב"ר יום טוב מלונדרי"ש, יבמות סו ע"ב דתנן; תוספות רבינו אלחנן, עבודה זרה טו ע"א ד"ה ישראל ששכר; האגודה (יבמות פ"ז סי' פא; פסחים פ"ב סי' ל ד"ה היו מחמין); תוספות מהר"ם מרוטנבורג, יבמות סו ע"ב ד"ה לא יאכילנה; רבינו דוד בונפיד, פסחים לד ע"א ד"ה והיו; מאירי, שם ד"ה זה שהתרנו, בשם 'קצת רבני צרפת'; תוספות הר"ש משאנץ, פסחים ט ע"א ד"ה כדי שתהא (השני).
34. הרב משה מפונטייזא, בתוך: ר"ש, תרומות פי"א מ"ט ד"ה לא יאכילנה; תוספות הרא"ש,

2. תוקף איסור הנאה של כילוי[35]

יש אומרים, תוקף איסור הנאה של כילוי הוא מהתורה.[36]

יש אומרים, תוקף איסור הנאה של כילוי הוא מדרבנן.[37]

יבמות סו ע״ב ד״ה כהן; תוספות ישנים, שם ד״ה וה״ר. יש שכתבו כדעה זו בדעת הרמב״ם, ראה: מנחת חינוך, מצווה רפ אות כג; אור שמח, הל׳ תרומות פ״ט ה״י. בדרך אמונה (הל׳ תרומות פ״ט ה״ז ציון ההלכה ס״ק קיט; שם ביאור ההלכה ד״ה מפני) כתב שהר״ש הסכים לדברי הרב משה מפונטייזא. נראה שכוונתו לכך שהר״ש כתב שתוקף האיסור הוא מדרבנן, ראה להלן הערה 37, ושיטתו של הרב משה היא שאיסור הנאה של כילוי הוא מדרבנן לעומת דעת רבינו תם שתוקף האיסור מהתורה. אולם אין הדבר מוכרח, שכן יתכן ודעת רבינו תם היא שתוקף האיסור מדרבנן בלבד, ראה להלן הערה 36.

35. בדברי רבינו תם, לעיל הערה 33, לא מבואר תוקף האיסור. והנה, לאחר שהובאו דברי רבינו תם בתוספות, נכתב בשם ר״י (תוספות, יבמות סו ע״ב ד״ה לא יאכילנה; תוספות, פסחים לד ע״א ד״ה מחמין): ׳משום דדרשינן... גבי אין מדליקין בטבל טמא את משמרת תרומותי בשתי תרומות הכתוב מדבר אחת תרומה טמאה ואחת תרומה טהורה, מה תרומה טהורה אין לך בה אלא משעת הרמה ואילך, פירוש עיקר הנאתה דהיינו אכילה, אף תרומה טמאה אין לך בה עיקר הנאה דהיינו הדלקה אלא משעת הרמה ואילך׳. דרשה זו הובאה ללא אזכור ר״י בתוספות (פסחים ט ע״א ד״ה כדי שתהא, השני; מנחות סז ע״ב ד״ה כד). בעצם דברי ר״י יש לדון האם מדובר על דין תורה, או שמא יתכן ומדובר על אסמכתא בלבד. עוד יש לדון ביחס דבריו לדעת רבינו תם שלא ציין מקור לדבריו, האם רבינו תם מסכים לדברי ר״י או לא. כאמור, רבינו תם לא הביא מקור מפסוקים לדבריו, אך יש שהביא את הלימוד של ר״י בתוך דברי רבינו תם, ראה: ר״ש, תרומות פי״א מ״ט ד״ה לא יאכילנה.

36. כ״כ בדעת רבינו תם: משנה למלך (הל׳ תרומות פ״ב הי״ד; שם פי״א הי״ח); שבת של מי, שבת כו ע״א ד״ה תוס׳ ד״ה אין מדליקין; שו״ת רמ״ץ, ח״ב יו״ד סי׳ מב אות ב; ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ נט סעי׳ ו; הערות הגרי״ש אלישיב, פסחים ט ע״א ד״ה תוס׳ ד״ה כדי, בדעת התוספות שם; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ט ה״ז ביאור ההלכה ד״ה מפני. שו״ת שואל ומשיב, תניינא ח״ב סי׳ ב. יש מי שכתב כדעה זו בדעת הרמב״ם, ראה: דרך אמונה (הל׳ תרומות פ״ט ה״ז ביאור ההלכה ד״ה מפני; שם פ״ט ה״י ציון ההלכה ס״ק קלו; שם פי״א הי״ז ביאור ההלכה ד״ה וטובל).

37. ר״ש, תרומות פי״א מ״ט ד״ה לא יאכילנה; רא״ש (תרומות פי״א מ״ט ד״ה לא יאכילנה; תוספות הרא״ש, יבמות סו ע״ב ד״ה כהן); רש״ס, תרומות פי״א ה״ה ד״ה ולא עמד; רבי אברהם מן ההר, יבמות סו ע״ב ד״ה שבח; רבינו פרץ, פסחים לד ע״א ד״ה אבא, בשם תוספות ר״ש משאנץ; מרומי שדה, שבת כו ע״א השמטות; משנה ראשונה, תרומות פי״א מ״י ד״ה ובמבואות; גר״א, יו״ד סי׳ שלא ס״ק מא; מהר״ם שיק, עבודה זרה טו ע״א ד״ה והיה אפשר לומר; ישועות יעקב, או״ח סי׳ רמו ס״ק ג ד״ה והנה; קרבן העדה, שבת פ״ב ה״א ד״ה מהו להוסיף.
יש שכתבו כן בדעת הרמב״ם: משנה למלך (הל׳ תרומות פ״ב הי״ד; שם פי״א הי״ח); ערוך השלחן (הל׳ תרומות סי׳ נט סעי׳ ו; שם סי׳ פב סעי׳ יז); עשר תעשר, שער הלכה מטעמים ס״ק נב.
יש הסוברים כן בדעת רבינו תם והוסיפו שהדרשה לעיל הערה 35 היא אסמכתא בלבד, ראה: ריטב״א (עבודה זרה טו ע״א ד״ה אלא לאו; שם סו ע״ב ד״ה שאין טעם); משנה למלך, הל׳ תרומות פ״ב הי״ד ד״ה ודע שאני מסתפק, העלה כך בדעת רבינו תם בתור אפשרות, אך

בדבריו להלן פי״א הי״ח כתב שרבינו תם סובר שהתוקף מהתורה; פני יהושע (שבת כו ע״א ד״ה בתוספות בד״ה אין; פסחים לד ע״א ד״ה בתוספות בד״ה מחמין); מנחת חינוך, מצווה רפ אות כה, לדבריו יש להכריח כן בדעת רבינו תם, שהרי לדבריו תוקף איסור סיכה מדרבנן, ראה לעיל הערה 25, א״כ ע״כ שתוקף איסור הנאה של כילוי ג״כ מדרבנן; המעשר והתרומה (פי״א בית האוצר ס״ק לב; פי״י בית האוצר ס״ק כז). ראה: יד דוד, תרומות פי״א מ״ט ד״ה בא״ד והרב, שכן היא דעתו של הרב משה מפונטייזא, לעיל הערה 34.

הלכה ו

א. אכילת תרומת מעשר
ב. חיוב מיתה
ג. חיוב מלקות
ד. אינו לוקה ומשלם

זר שאכל תרומה בזדון, בין שהיה טמא בין שהיה טהור בין שאכל תרומה טהורה בין שאכל טמאה חייב מיתה בידי שמים, שנאמר ומתו בו כי יחללוהו,[1] ולוקה על אכילתה ואינו משלם דמי מה שאכל שאינו לוקה ומשלם.[2] ואם אכל בשגגה מוסיף חומש,[3] שנאמר[4] ואיש כי יאכל קדש בשגגה ויסף חמישיתו וגו'.[5]

א. אכילת תרומת מעשר

זר שאכל תרומה בזדון

הוא-הדין במקרה ואכל תרומת מעשר.[6]

ב. חיוב מיתה

זר שאכל תרומה... טמאה חייב מיתה בידי שמים

לדעה זו - יש אומרים, אמנם כהן טמא שאכל תרומה טמאה אינו חייב מיתה שכן התרומה מחוללת ועומדת,[7] אך זר שאכל תרומה טמאה חייב מיתה בידי

---

1. ויקרא, כב ט.
2. דין זה נלמד מהפסוק (דברים כה, ב) 'כדי רשעתו', ודרשו חז"ל: 'משום רשעה אחת אתה מחייבו, ואי אתה מחייבו משום שתי רשעיות', ראה: כתובות, לב ע"ב; ירושלמי, תרומות פ"ז ה"א; ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"ו ה"ו ד"ה ואם אכל; קרית ספר, שם ד"ה אזהרת קעד. ראה גם: רמב"ם, הל' תרומות פ"י ה"ה.
3. בעניין תשלום חומש, יתבאר להלן הל' תרומות פ"י.
4. ויקרא, כב יד.
5. תוספתא, תרומות פ"ו ה"ד; ביכורים, פ"ב מ"א; חלה, פ"א מ"ט; חגיגה, יח ע"ב; סנהדרין, פג ע"ב; יבמות, עג ע"א; בבא מציעא, נב ע"ב; רמב"ם (ספהמ"צ לא-תעשה רלג; שם עשה קיח; הל' סנהדרין פי"ט ה"ב; פיהמ"ש סנהדרין פ"ט מ"ו); סמ"ג, לאוין סי' רנד ד"ה זר; חינוך, מצווה רפ.
6. רמב"ם, הל' סנהדרין פי"ט ה"ב; חינוך, מצווה רפ; מנחת חינוך, שם אות א ד"ה ובכלל.
7. סנהדרין, פג ע"ב. יש שהקשו על הרמב"ם מדוע זר שאכל תרומה טמאה חייב מיתה הרי המקור לחיוב מיתה באכילת תרומה טמאה הוא מדין כהן טמא 'ומתו בו כי יחללהו', וכיון שכהן טמא שאכל תרומה טמאה אינו חייב מיתה משום שהיא מחוללת ועומדת מכבר, א"כ

שמים[8] משום איסור זרות. טעם ההבחנה הוא בכך שהקפידה התורה שכהן טמא לא יחלל את קדושת התרומה באכילתו, ולכן תרומה טמאה שמחוללת ועומדת אין באכילת הכהן חיוב מיתה. לעומת זאת, הקפדת התורה באכילת זר היא שלא יאכל קודש וגם תרומה טמאה קרויה קודש ולכן חיוב המיתה לגביו הוא מדין זרות ולא מדין חילול.[9]

ויש מי שאומר, זר האוכל תרומה טמאה אינו חייב מיתה אלא מלקות.[10]

ג. חיוב מלקות

זר שאכל תרומה בזדון... ולוקה על אכילתה

לדעה זו - יש אומרים, חיוב מלקות אלו הוא משום איסור אכילת זר תרומה, אך אינו לוקה משום טומאה. ואילו כהן טמא שאכל תרומה טמאה לוקה משום טומאה.[11]

ד. אינו לוקה ומשלם

ואינו משלם דמי מה שאכל שאינו לוקה ומשלם

לדעה זו - כאשר התרו בו על אכילתו לוקה ואינו משלם.[12]

מה המקור לחייב זר שאכל תרומה טמאה מיתה. כן הקשה לחם משנה, הל' סנהדרין פי"ט ה"ב. הפרשנים הביאו מקורות שונים לחיוב מיתה בזר שאכל תרומה טמאה, בשונה מכהן טמא שאכלה.

8. הפרשנים הבאים מביאים ראיות והסברים לשיטת הרמב"ם שזר האוכל תרומה טמאה חייב מיתה: רדב"ז, הל' תרומות פ"ו ה"ו ד"ה שנאמר; אור שמח, שם; ישועות מלכו, שם; צדקה לחיים, שם; ציוני מהר"נ, שם; שמחת עולם, שם; שער המלך, הל' איסורי ביאה פי"ז ה"ח ד"ה גרסינן בפ' כ"ה; מנחת חינוך (מצווה רפ אות א; אך השוו לדבריו, מצווה רפא אות ה ד"ה ולפי מה שכתבתי); חסדי דוד, הל' קרבנות פי"ב ה"ח ד"ה ואלו הן; מרחשת, ח"א סי' נב אות ב, ח; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עב סעי' ה. כדעה זו שיש חיוב מיתה בזר שאכל תרומה טמאה, כ"כ רמב"ן, שבת צא ע"א ד"ה בתוס' מקשים.

9. כן ביארו: רדב"ז, הל' תרומות פ"ו ה"ו ד"ה שנאמר; מזל שעה, שם; מעדני ארץ, שם אות א ד"ה אך בזה; דרך אמונה, שם ביאור ההלכה ד"ה בין; צפנת פענח (קונטרס השלמה, השמטה טז ד"ה עכ"פ חזינן, עמ' 62; בבא קמא צז ע"א, ח"ב עמ' קיא). ראה עוד: שו"ת דבר אברהם, ח"א סי' כו אות טו.

10. רשב"א, שבת צא ע"א ד"ה זרק, בשם רבינו שמואל. ראה עוד: שו"ת בית יצחק (שמלקיש), או"ח סי' יח ד"ה הג"ה לעיל אות ו'.

11. פרשת דרכים (רוזאניס), דרך החיים דרוש יט ד"ה אך גבי תרומה; מנחת חינוך, מצווה רפב אות טו; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ו ה"ו ס"ק נט.

12. רמב"ם (הל' תרומות פ"ו ה"ו; שם פי"י ה"ה). כדעה זו כ"כ: ראב"ש, תרומות פי"ז מ"א ד"ה האוכל; רע"ב, שם ד"ה האוכל; משנה ראשונה, שם ד"ה משלם; תפארת ישראל, שם יכין

יש אומרים, מדובר שחיוב הממון וחיוב המלקות באותו עיתוי זמן ולכן לוקה ואינו משלם, כגון שתחב לו חבירו תרומה בבית הבליעה, מקום שאינו יכול להוציאה אלא ע"י הדחק, או במשקה תרומה שאם יפלוט אותו הוא יימאס ולא ראוי לשתייה. אבל אם אכל את התרומה כדרכו, קנאה ומחויב בתשלומים ועדיין לא מחויב במלקות ולכן לוקה ומשלם.[13]

ויש אומרים, מדובר גם במקרה שהזר אכל את התרומה כדרכו, ולמרות זאת אינו לוקה ומשלם.[14]

ויש אומרים, התשלומים במקום מלקות ולכן משלם ואינו לוקה.[15]

אות א. לדעת הרדב"ז, הל' תרומות פ"ו ה"ו ד"ה ולוקה, אמנם דעת הרמב"ם שהאוכל תרומה במזיד לוקה ואינו משלם אך אין הסיבה משום הכלל שאינו לוקה ומשלם ורק לוקה, אלא משום שבמקום בו יש כרת וחיוב מיתה בידי שמים לוקה ואינו משלם. ביחס לדבריו, ראה: אמרי בינה, דיני תרומות ומעשרות סי' ט; יצחק ירנן, הל' תרומות פ"ו ה"ו ד"ה שאינו; מעדני ארץ, שם אות ג; דרך אמונה, שם ציון ההלכה ס"ק קסב: 'ודברי הרדב"ז תמוהים מאוד'. כעי"ז, ראה: ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עב סעי' ו-ז; אבי עזרי, הל' מעילה פ"א ה"ג תליתאה.

13. משנה למלך, הל' תרומות פ"ו ה"ו, ותמה על הרמב"ם שלא הבחין במקרים אלו בדין זה. ראה: אמרי משה, סי' ל אות ל, שהשתמש בביאור זה. יש שביארו בדעת הרמב"ם שאכן זו כוונתו אך לא ציין זאת כאן בהלכה משום שסמך על דבריו בהל' גניבה פ"ג ה"ה, ראה: מעשה רקח, הל' תרומות פ"ו ה"ו; יצחק ירנן, שם ד"ה ואינו; מחנה ישראל (ישראל), שם. ראה גם: תוספות, יבמות צ ע"א ד"ה אכל, בתירוץ האחרון.

14. נאמרו לכך כמה הסברים: יש מי שאומר, מדובר בחיוב מיתה בידי-שמים בו אין צורך שהחיובים יבואו כאחד כדי לפטור מתשלום, ראה: מראה הפנים, תרומות פ"ז ה"א ד"ה האוכל. יש אומרים, מדובר שהתרומה לא הגיעה עדיין לכהן אלא נמצאת ברשותו של הזר ולכן אין חיוב תשלומים, ראה: משנה ראשונה, תרומות פ"ז מ"א ד"ה משלם; שו"ת מהר"י הכהן, ח"א שער הענינים סי' ז; אמרי בינה, דיני תרומות ומעשרות סי' ט; שו"ת אחיעזר, ח"א אבהע"ז סי' כא אות ו; קהלות יעקב (קנייבסקי), כתובות סי' ל. ראה מה שהקשה על ביאור זה אבן ישראל, הל' תרומות פ"ו ה"ו, שאינו תואם את שיטת הרמב"ם. יש מי שכתב כדעה זו שמדובר גם כשאכל כדרכו, ללא נימוק הלכתי, ראה: נאם דוד, הל' תרומות פ"ו ה"ו, שהמקרה שלפנינו הוא 'זר שאכל' מכל-מקום בין שתחבו לו חבירו ובין שאכל מעצמו שאינו לוקה ומשלם. לביאור נוסף, ראה: איגרא רמה (לבוב תרל"ג, ו ע"א ד"ה עתה נבוא; ורשה תרמ"ה, ט ע"א ד"ה עתה).

15. ריבמ"ץ, תרומות פ"ז מ"א ד"ה האוכל. לדבריו, יש לפסוק הלכה כדעת עולא בכתובות, לב ע"א: 'כל היכא דאיכא ממון ומלקות - ממונא משלם, מילקא לא לקי'.

הלכה ז

א. הגדרת איסור בת כהן לאסור לה
ב. זהות הבא על בת כהן
ג. הבא על מחזיר גרושתו ושומרת יבם
ד. נבעלה לפסול לה בהיתר

ובת כהן[1] כי תהיה לאיש זר היא בתרומת הקדשים לא תאכל,[2] שני ענינים נכללו בלאו זה, שאם תבעל לאסור לה ותעשה זונה או חללה כמו שבארנו בהלכות איסורי ביאה[3] הרי היא אסורה לאכול בתרומות לעולם כדין כל חלל שהחלל כזר לכל דבר,[4] ושאם תנשא לישראל הרי היא אסורה לאכול במורם מן הקדשים שהוא חזה ושוק לעולם אף על פי שגירשה או מת.[5]

א. הגדרת איסור בת כהן לאסור לה

שאם תבעל לאסור לה ותעשה זונה או חללה

כאשר אדם בן תשע שנים ויום אחד ומעלה שבא על בת כהן בת שלוש שנים ומעלה, בין באונס בין ברצון, בין בזדון בין בשגגה, בין כדרכה בין שלא כדרכה, נפסלת האישה לכהונה ואסורה לאכול בתרומה.[6] גם בביאה אסורה שנעשית ללא קישוי איבר, שאין האיש חייב על כך, האישה נפסלת לכהונה ואסורה לאכול בתרומה.[7]

---

1. ביחס ללויה וישראלית, ראה מה שיתבאר להלן פ״ו ה״י.
2. ויקרא כב, יב.
3. רמב״ם, הל׳ איסורי ביאה פי״ח.
4. בעניין חיובה במיתה, ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פ״ו ה״ה אות ה. בעניין חיובה בתשלומי תרומה, ראה להלן בתרומות הארץ, פ״י ה״ב אות א.
5. רמב״ם, ספהמ״צ לא-תעשה קלז; סמ״ג, לאוין סי׳ רנו; חינוך, מצווה רפג.
6. רמב״ם (הל׳ תרומות פ״ח הי״א; הל׳ איסורי ביאה פי״ח ה״ו); חינוך, מצווה רסו; שו״ע, אבהע״ז סי׳ ו סעי׳ ט. המקור לגיל האיש ולגיל האישה מופיע בנדה, פ״ה מ״ד-מ״ה, וראה שו״ת הרשב״א, ח״א סי׳ אלף רלא.
7. כדין שחוף, ראה: סוטה, כו ע״ב; רמב״ם (הל׳ תרומות פ״ח הי״א; הל׳ איסורי ביאה פ״א הי״א); כסף משנה, הל׳ תרומות פ״ו ה״ז. עוד בעניין זה, ראה: מנחת חינוך, מצווה רסו אות לח ד״ה והנה מבואר, ויתבאר להלן בתרומות הארץ, פ״ח הי״א אות ב.

ב. זהות הבא על בת כהן[8]

שאם תבעל לאסור לה ותעשה זונה או חללה

לדעה זו - בת כהן שנבעלה לפסול לה, הן כזה שאסור לה באיסור כרת, הן שאסור לה באיסור לאו, הן שאסור לה באיסור עשה, עשאה זונה ופסלה מהכהונה, ואם אכלה תרומה לוקה שנאמר[2] 'ובת איש כהן כי תהיה לזר היא בתרומת הקדשים לא תאכל'.[9]

יש מי שאומר, אם נבעלה לאיש שאין לו בה תפיסת קידושין, כגון עבד, גוי וחייבי כריתות, אינה בכלל 'כי תהיה לאיש זר' שכן איסור זה רק לגבי מי שיש לו בה הויה בתפיסת קידושין. אך מ"מ אנשים אלו פוסלים אותה לכהונה בביאתם מדרשת הפסוק 'ובת כהן כי תהיה אלמנה וגרושה'[10] מי שיש לו אלמנות וגירושין בה הוא זה שאין ביאתו פוסלת אותה, יצאו עבד, גוי וחייבי כריתות שאין קידושין תופסים בה שפוסלים אותה לכהונה.[11]

לדעה זו - בת כהן שאכלה בתרומה לאחר שנבעלה לפסולים אלו אינה לוקה, שכן מקור הלימוד מפסוק שאין בו לאו אלא לאו הבא מכלל עשה שאין בו מלקות.[12]

---

8. כאמור, בת כהן שנבעלה לפסול לה נפסלת מהכהונה. ביבמות, סח ע"ב-סט ע"א, למדו מהפסוק (ויקרא כב, יב) 'ובת כהן כי תהיה לאיש זר' שהנבעלת למי שהוא זר ופסול אצלה נפסלת מהכהונה לאכילת תרומה. בהמשך מובא בשם רבי ישמעאל 'מנין לעובד כוכבים ועבד שבא על בת ישראל ועל כוהנת ולויה שפסלוה? שנאמר ובת כהן כי תהיה אלמנה וגרושה וגו', מי שיש לו אלמנות וגירושין בה, יצאו עובד כוכבים ועבד שאין לו אלמנות וגירושין'. הפוסקים והפרשנים נחלקו מאיזה מקור יש ללמוד כל איש האסור לה. למקורות הלימוד יש השפעה על חיוב המלקות, שכן הפסוק 'ובת כהן כי תהיה לאיש זר' משמש כלאו שיש בו מלקות, ואילו הפסוק 'אלמנה וגרושה' הוא לאו הבא מכלל עשה שאין לוקים עליו. השלכה זו אינה מעשית בזמן הזה, ויש שהקשו על השו"ע, אבהע"ז סי' ו סעי' ח, שהביא מחלוקת זו, ראה: חלקת מחוקק, שם ס"ק י: 'בחינם הביא הרב לדעה זו בשם מחלוקת מאחר דאין נפקא מינה בזמן הזה לעניין מלקות'; גר"א, שם סוף ס"ק כג.
בנוסף, נחלקו הראשונים האם 'איש זר' הפוסל בביאתו בת כהן היינו רק כאשר אסור עליה בחיוב כרת, אך אם אסור עליה באיסור עשה, כגון גר מצרי, או האסור לה באיסור לאו כגון ממזר, שקידושין תופסים בה אינו פוסלה בביאתו לכהונה ותרומה. או שמא כל אדם האסור לה פוסלה בביאתו. מחלוקת זו הובאה אצל: בית יוסף, אבהע"ז סי' ו ד"ה איזו היא זונה; מהרש"א, גיטין פט ע"א ד"ה בד"ה בעולה.

9. רמב"ם, הל' איסורי ביאה פי"ח ה"א; מנחת חינוך (מצווה רסו אות כד ד"ה ואכתוב; מצווה רפג אות ב ד"ה והנה תלי"ת), בדעת הרמב"ם והחינוך; שו"ע, אבהע"ז סי' ו סעי' ח, בדעה הראשונה; לבוש, שם סעי' ח; מרכבת המשנה, הל' תרומות פ"ז ה"כ ד"ה אלמנה.

10. ויקרא, כב יג.

11. רש"י (יבמות סח ע"ב ד"ה אי הכי; שם ד"ה עבד); תוספות, סוטה כט ע"א ד"ה חד, בשם רש"י. ראה: מנחת חינוך, מצווה רפג אות ב ד"ה ועיין בסוגיא, בדעת רש"י.

12. אבני מילואים, סי' ו ס"ק ב; מנחת חינוך, מצווה רפג אות ב ד"ה ועיין בסוגיא.

ויש אומרים, יש להבחין במקור הלימוד בין עבד וגוי ליתר האיסורים, ורק עבד וגוי פוסלים אותה בביאתם מהלימוד 'אלמנה וגרושה'.[13]

לדעה זו -

יש אומרים, בת כהן שנבעלה לעבד או גוי ואכלה בתרומה לוקה.[14]

יש מי שאומר, בת כהן שנבעלה לעבד או גוי ואכלה בתרומה אינה לוקה.[15]

ויש אומרים, דווקא איש האסור על האישה באיסור כרת פוסל אותה בביאתו, אבל כשאסור עליה באיסור לאו או עשה לא עשאה זונה לפוסלה מהכהונה משום שהקידושין במקרים אלו תופסים בה.[16]

לדעה זו -

יש מי שאומר, אף שנבעלה לאנשים כאלו שלא נעשתה זונה מ"מ אסורה לאכול בתרומה.[17]

ויש מי שאומר, כיון שלא נעשית זונה אוכלת בתרומה.[18]

יש מי שאומר, הנבעלת לאסור לה באיסור כרת אינה נפסלת לאכילת תרומה משום שאינה בכלל 'כי תהיה לאיש זר' מפני שאין קידושין תופסים בה.[19]

---

13. תוספות (יבמות מד ע"ב ד"ה הכא; שם סח ע"ב ד"ה עובד, השני). ראה: מנחת חינוך, מצווה רפג אות ב ד"ה ושיטת, בדעת התוספות.
14. רמב"ן, יבמות סח ע"ב; רבי אברהם מן ההר, שם: 'ומן התימה שתלקה מחייבי לאוין ולא מחייבי כריתות'.
15. מנחת חינוך, מצווה רפג אות ב ד"ה ושיטת.
16. תוספות (יבמות מד ע"ב ד"ה הכא, בשם ר"י; שם סא ע"א ד"ה שנבעלה); ראב"ד, הל' איסורי ביאה פי"ח ה"א; ראש, יבמות פ"ו סי' ו; מאירי, יבמות מד ע"ב ד"ה המחזיר; סמ"ג, לאוין סי' קכב ד"ה עי' אה"ע; טור, אבהע"ז סי' ו, בשם אביו; שו"ע, אבהע"ז סי' ו סעי' ח, בדעה השנייה; מנחת חינוך (מצווה רסו אות כג ד"ה והנה; מצווה רפג אות ב ד"ה ושיטת), בדעת ר"י מבעלי התוספות; עצי ארזים, אבעה"ז סי' ו ס"ק טו.
17. ראב"ד, הל' איסורי ביאה פי"ח ה"א.
18. מרכבת המשנה, הל' תרומות פ"ז ה"כ.
19. רש"י, יבמות סח ע"ב ד"ה עבד, בשם 'יואית דמפרשי'.

ג. הבא על מחזיר גרושתו ושומרת יבם[20]

יש אומרים, המחזיר גרושתו לאחר שנישאה לאחֵר, או שומרת יבם מותרות לאכול בתרומה.[21]

ויש אומרים, אסורות לאכול בתרומה.[22]

ד. נבעלה לפסול לה בהיתר

שאם תבעל לאסור לה

יש שהסתפקו במקרה שנבעלה לפסול לה בהיתר, כגון יבמה שנפלה לייבום בפני מי שאסור עליה, או להצלת כלל ישראל כאסתר, האם נפסלה לתרומה.[23]

---

20. אחד הקריטריונים לפסול אישה לכהונה במקרה שנבעלה לפסול לה הוא דין 'זר מעיקרא', דין הנלמד מהפסוק (ויקרא כב, יב) 'כי תהיה לאיש זר' מי שזר אצלה מעיקרא הוא פוסלה בביאתו. לפיכך ביבמות, סט ע"א, מבואר שהמחזיר גרושתו לאחר שנישאת לאחֵר אינו פוסל אותה לכהונה בביאתו, שכן נאמר 'כי תהיה לאיש זר' מי שזר אצלה מעיקרא הוא זה שפוסל אותה בביאתו, אך מחזיר גרושתו שאינו זר אצלה מעיקרא, שהרי לפני שגירשה הוא היה כשר אצלה, לא נפסלת לכהונה בביאתו. הפוסקים נחלקו האם דין זה משפיע גם על אכילתה בתרומה, או שמא השפעתו רק לעניין פסולה לכהונה. כמו"כ שומרת יבם שנבעלה לפסולים לה, אמנם איסורה הוא בלאו, מ"מ הבועל אינו 'זר מעיקרא' אצלה. ובעניינה נחלקו הפוסקים האם היא אסורה לכהונה ולתרומה. במסגרת ההלכה כאן לא נדון בפסול נשים אלו לכהונה אלא רק ביחס לתרומה. להרחבה בנושא פסילתם לכהונה, ראה: אנציקלופדיה תלמודית, ערך זונה כרך יב עמודה נו-נז.
21. רש"י, יבמות טו ע"ב ד"ה היא עצמה; פסקי רי"ד, יבמות מד ע"ב; מאירי (יבמות טו ע"ב ד"ה כבר ביארנו; שם מד ע"ב ד"ה ממה); מגיד משנה, הל' איסורי ביאה פי"ח ה"א סוף ד"ה מפי השמועה, בדעת הרמב"ם; אבני מילואים, סי' ו ס"ק ד ד"ה ויתיישב בזה, בדעת הרמב"ם; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ו ה"ז ס"ק ע.
22. ירושלמי, יבמות פ"ד הי"ג, לגבי מחזיר גרושתו; תוספות הרא"ש, יבמות מד ע"ב ד"ה היא כשירה, בדעת רבינו חננאל; תוספות מהר"ם מרוטנבורג, שם ד"ה מאי לאו; תוספות ישנים, שם ד"ה היא כשרה, בדעת רבינו חננאל; שער המלך, הל' איסורי ביאה פי"ח ה"ג, בדעת הרמב"ם; אבני מילואים, סי' ו ס"ק ד, בדעת היראים; מנחת חינוך (מצווה רסו אות יט ד"ה ומיושב ג"כ; שם ד"ה וכן מיושב; מצווה רפג אות ד-ה), בדעת הרמב"ם. יש שכתבו כן בדעת הרמב"ם עפ"י הירושלמי הנ"ל, ראה: גר"א, אבהע"ז סי' ו ס"ק כג; אור שמח, הל' איסורי ביאה פי"ח ה"ב; שיירי קרבן, יבמות פ"ד הי"ג ד"ה המחזיר גרושתו.
23. עמודי אור (הלר), סי' עט; מעדני ארץ, הל' תרומות פ"ו ה"ז אות ב.

הלכה ח-ט

א. חזרתה לאכילות שונות
ב. חיוב מיתה באוכלת חזה ושוק

אבל התרומות אוכלת אחר שגירשה הישראלי[1] או מת אם לא הניח ממנה בן,[2] שנאמר ובת כהן כי תהיה אלמנה וגרושה וזרע אין לה וכו' מלחם אביה תאכל,[3] מפי השמועה למדו מלחם ולא כל לחם, חוזרת היא לתרומה ואינה חוזרת לחזה ושוק.[4]

א. חזרתה לאכילות שונות

חוזרת היא לתרומה ואינה חוזרת לחזה ושוק

יש מי שאומר, חוזרת לאכילת ביכורים[5] ולא לאכילת לחמי תודה.[6]

ויש מי שאומר, חוזרת אף לאכילת חלה ותרומת מעשר.[7]

ב. חיוב מיתה באוכלת חזה ושוק

ואינה חוזרת לחזה ושוק

יש אומרים, אם אכלה חזה ושוק חייבת מלקות ואינה חייבת מיתה.[8]

ויש מי שאומר, חייבת מיתה כדין זר האוכל קודשים.[9]

---

1. ראה להלן רמב"ם, הל' תרומות פ"ט ה"א.
2. במקרה שנולד לה בן ממנו, ראה להלן פ"ו ה"ח.
3. ויקרא, כב יג. כאן הביא הרמב"ם לימוד מהפסוק 'מלחם אביה תאכל', ולעיל בהל' ז הביא פסוק 'ובת כהן כי תהיה לאיש זר היא בתרומת הקדשים לא תאכל'. על הצורך בשני פסוקים אלו, ראה: ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"ו ה"ז-ה"ט; בן אריה, שם ה"ט; דרך אמונה, שם ה"ט ס"ק פג; ערוך לנר, יבמות פז ע"א ד"ה במורם; מנחת חינוך, מצווה רפג אות כד ד"ה והנה במצוה; שיירי קרבן, יבמות פי"א ה"א ד"ה וכר"י דר' ישמעאל.
4. יבמות (פ"ט מ"ו; סח ע"ב; פז ע"א); ירושלמי, יבמות פ"ט ה"ח, כדעת רב; רמב"ם, ספהמ"צ לא-תעשה קלז; סמ"ג, לאוין סי' רנו; חינוך, מצוה רפג.
5. דרך אמונה (הל' תרומות פ"ו ה"ז ס"ק קלד; שם ציון ההלכה ס"ק רמ: 'אגרת כתב יד' מהחזון איש; שם הי"ח ס"ק קלז).
6. מכתבי תורה (קאלינה), סי' יא, הביא מקור מדברי הרמב"ם, הל' ביכורים פ"ג, שהשווה תרומה לביכורים.
7. דרך אמונה (הל' תרומות פ"ו ה"ז ס"ק קלד; שם ציון ההלכה ס"ק רמ: 'אגרת כתב יד' מהחזון איש; שם הי"ח ס"ק קלז).
8. רמב"ם, הל' סנהדרין פי"ט ה"ד אות נח; חינוך, מצווה רפג; רדב"ז, הל' תרומות פ"ו ה"ט.
9. דרך מצותיך (רוזאניס), ח"ג יח ע"א.

הלכה י

ולא הכהנת בלבד אלא אפילו לויה וישראלית שנבעלה לאסור לה הואיל ונעשית זונה אסורה לאכול בתרומה לעולם, ואף על פי שיש לה זרע מכהן.[1]

1. יבמות, סח ע״ב; רמב״ם, פיהמ״ש קידושין פ״ד מ״ו; סמ״ג, לאוין סי׳ רנו; ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פ״ו ה״י. ראה: רש״ש, יבמות פו ע״ב ד״ה במשנה, שהביא ראיה לדין זה. בעניין אירוסין, ראה מה שיתבאר להלן בתרומות הארץ, פ״ז הכ״א.

הלכה יא

א. איסור אכילת תרומה לשבויה
ב. שבויה שיודעת שלא נטמאת
ג. הנבעלת לרוח או שד

לפיכך השבויה אינה אוכלת בתרומה ואף על פי שהיא אומרת טהורה אני. וכל שבויה שנאמנת לומר טהורה אני או שיש לה עד כדי שתהיה מותרת לבעלה הרי זו אוכלת בתרומה.[1] והנרבעת לבהמה לא נפסלה מן הכהונה ואוכלת.[2]

א. איסור אכילת תרומה לשבויה

שבויה שנפדית והיא מעל גיל שלוש שנים ויום אחד, בין אם היא כהנת ובין אם היא לויה או ישראלית, שיש לה זרע מכהן, אסורה לכהן[3] ואסורה לאכול בתרומה משום חשש שמא נבעלה לגוי.[4]

ב. שבויה שיודעת שלא נטמאת

יש אומרים, במקרה שהשבויה יודעת בעצמה שלא נטמאה לגוי מותר לה לאכול בתרומה.[5]

ויש אומרים, גם במקרה ששני אנשים העידו על דבר מסוים שטמא הוא ולאדם אחר ברור שהדבר לא טמא אסור לו לאכול ממנו.[6]

ג. הנבעלת לרוח או שד[7]

יש אומרים, הנבעלת לרוח או שד אינה נפסלת לכהונה ומותרת לאכול בתרומה.[8]

---

1. עדויות, פ״ג מ״ו, כדעת חכמים; כתובות, פ״ב מ״ה; רמב״ם, הל׳ איסורי ביאה פי״ח הכ״א.
2. יבמות, נט ע״ב; סוטה, כו ע״ב; תמורה, ל ע״ב; רמב״ם, הל׳ איסורי ביאה פי״ח ה״א; קרית ספר, הל׳ תרומות פ״ו ד״ה אזהרת קעה; טור, אבהע״ז סי׳ ו; שו״ע, שם סעי׳ ח; לבוש, שם סעי׳ ט; ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ עב סעי׳ יא, הוסיף: ׳ואע״פ שעבירה גדולה היא וחייבת מיתה׳.
3. רמב״ם, הל׳ איסורי ביאה פי״ח הי״ז.
4. רדב״ז, הל׳ תרומות פ״ו הי״א ד״ה לפיכך; דרך אמונה, שם ס״ק פז.
5. מעדני ארץ, הל׳ תרומות פ״ו הי״א; דרך אמונה, שם ביאור ההלכה ד״ה השבויה.
6. ראה: פתחי תשובה, יו״ד סי׳ קכז ס״ק ז.
7. להרחבה בנושא זה, ראה: פלאות עדותיך (לורינץ), ח״ב סי׳ יא.
8. שו״ת מהר״ם לובלין, סי׳ קטז: ׳באישות תלה רחמנא דכתיב ושכב איש אותה, ובהמה ורוח לא מקרי איש׳; אור זרוע, ח״א הל׳ בעל קרי סי׳ קכד: ׳רוחות אין הוא זנות׳; בית שמואל,

ויש אומרים, נפסלת לכהונה ואסורה לאכול בתרומה.[9]
ויש מי שהסתפק בכך.[10]

אבהע״ז סי׳ ו ס״ק יז; ט״ז, שם ס״ק ט; באר היטב, שם ס״ק יג; פתחי תשובה, שם ס״ק ח; חקי דרך, שם; חיד״א (ברכי יוסף, אבהע״ז סי׳ ו ס״ק י; פתח עינים, אבות פ״ב מ״ד); כנסת הגדולה, הגהות טור אבהע״ז סי׳ ו אות כא-כב; שו״ת חיים שאל, ח״א סי׳ נג; שו״ת מחנה חיים, ח״ג אבהע״ז סי׳ נה; שו״ת משפטי עוזיאל, אבהע״ז מהדו״ת סי׳ יא; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ו הי״א ס״ק צב.

9. שו״ת רבינו חיים כהן, אבהע״ז סי׳ ח, לדבריו שד גרע מבהמה שאינה יכולה להוליד מאדם ולכן יש לאוסרה גם על בעלה ישראל; נחלת בנימן (ליפמן), מצווה סג פז ע״ב ד״ה שוב מצאתי.
10. שו״ת משבצות זהב (עמרם), סי׳ מח, הוא מתירה לבעלה ישראל אך לבעלה הכהן כתב: ׳עדיין הדבר אצלי צריך תלמוד׳.

הלכה יב-טו

א. אכילת בת ישראל שיש לה זרע מכהן
ב. אכילת בת ישראל שיש לה זרע מכהן לאחר גירושיה
ג. כהן הבא על בת ישראל לא בדרך קידושין
ד. התעברה באמבטי
ה. בן טומטום, אנדרוגינוס וסריס

ישראלית שיש לה זרע מכהן אוכלת בשביל בנה בין זכרים בין נקבות[1] ואפילו טומטום ואנדרוגינוס[2] ואפילו זרע הזרע עד סוף העולם, שנאמר וזרע אין לה.[3]

כשם שזרע ישראל מכהנת פוסל אותה, כך זרע כהן מישראלית מאכיל אותה ואף על פי שהוא זרע פסול. כיצד, בת ישראל שנשאת לכהן או כהנת לישראל וילדה ממנו בת ובא על הבת מי שהוא ערוה עליה או שנשאת לממזר[4] ומתה הבת והרי הממזר קיים – היתה אם אמו בת ישראל לכהן תאכל בתרומה, בת כהן לישראל לא תאכל בתרומה.[5]

הנה למדת שהיא אוכלת בשביל זרעה ואף על פי שאותו הזרע פסול

---

1. יבמות, פ״ט מ״ה; תוספתא, יבמות פ״ט ה״ד; רמב״ם (פיהמ״ש יבמות פ״ז מ״ו; שם פ״ט מ״ה).
2. יבמות, עב ע״א. שם מבואר שהחידוש באנשים אלו שהם אינם מולידים ומ״מ מאכילם את אמותיהם בתרומה. אך מכיון שדעת הרמב״ם, הל׳ יבום וחליצה פ״ו ה״ד, שטומטום מוליד ממילא אין חידוש בו, ראה: דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ו הי״ב ביאור ההלכה ד״ה ואפי׳.
3. ויקרא כב, יג. דין זה נלמד מהדרשה ׳וזרע אין לה - אין לי אלא זרעה, זרע זרעה מנין? תלמוד לומר זרע אין לה, עיין לה׳, ראה: ספרא, פרשת אמור פרשה ו פ״ה אות ג; קידושין, ד ע״א; יבמות, ע ע״א; תוספתא, יבמות פ״ט ה״ד. מקור נוסף המובא בספרא, פרשת אמור פרשה ה אות ו; נדה, מד ע״א; רש״י, יבמות סז ע״ב ד״ה ילוד: ׳דכתיב וילד ביתו הם יאכלו בלחמו, קרי ביה יאכילו בלחמו׳. על היחס בין שני המקורות, ראה: משנה למלך, הל׳ תרומות פ״ו הי״ב; הרב יעקב דוד אילן, ביאור לתוספות הרא״ש (הוצאת מוסד הרב קוק) יבמות ע ע״א הערה 87 עמ׳ תשטז-תשכ, שיש שני דינים בכך שבן מאכיל את אמו - הבן מאכיל מצד עצמו וכן שמאכיל מצד האב כאילו הוא קיים.
4. יש שהוסיפו כאן ׳וילדה׳, ראה: דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ו הי״ג ס״ק קז: ׳וכן הוא ברמב״ם כתב יד׳. אך ברמב״ם מדויק, מהדורת שילת, הל׳ תרומות פ״ו הי״ג, אין אזכור לתוספת זו.
5. המקור שגם זרע פסול מאכיל בתרומה, נלמד מדרשת הפסוק ׳וזרע אין לה - אין לי אלא זרע כשר, זרע פסול מנין. תלמוד לומר וזרע אין לה, עיין עלה׳, ראה: ספרא, פרשת אמור פרשה ו פ״ה אות ד; יבמות, ע ע״א; קידושין, ד ע״א; ירושלמי, סוטה פ״ד ה״א; רמב״ם, פיהמ״ש יבמות פ״ז מ״ו; תיו״ט, שם מ״ה ד״ה ממזר.

ואפילו ישראל אינו,[6] ואין צריך לומר שאם היתה לה בת מכהן אף על פי שהבת נשואה לישראל ואפילו נתחללה הרי אמה אוכלת בשביל הבת הפסולה.[7]

כיוצא בו הכהנת שאינה אוכלת מפני זרעה שמישראל אף על פי שאותו הזרע כהנים. כיצד, בת כהן שנשאת לישראל וילדה ממנו בת והלכה הבת ונשאת לכהן וילדה ממנו בן, הרי זה ראוי להיות כהן גדול מאכיל את אמו ופוסל את אם אמו ואף על פי שמתה אמו, וזאת אומרת לא כבן בתי כהן גדול שהוא פוסלני מן התרומה.[8]

א. אכילת בת ישראל שיש לה זרע מכהן

ישראלית שיש לה זרע מכהן אוכלת בשביל בנה

בת ישראל שיש לה זרע מכהן, אפילו הוא בן יום אחד,[9] אפילו אם מת בעלה הכהן, אוכלת בתרומה, חזה ושוק,[10] כל עוד בנה בין החיים.[11]

ב. אכילת בת ישראל שיש לה זרע מכהן לאחר גירושיה

ישראלית שיש לה זרע מכהן אוכלת בשביל בנה

יש אומרים, בת ישראל שיש לה זרע מכהן והתגרשה ממנו אוכלת בתרומה.[12]

---

6. במהדורות הרמב"ם הרגילות נכתב: 'ואפילו אינו ישראל', משמעות המורה על כך שהבן הנולד גוי, ובכך כלל הרמב"ם דין נוסף שלא נזכר במפורש בדבריו, שהבת נישאה לגוי ונולד בן, ראה: דרך אמונה, הל' תרומות פ"ו הי"ד ביאור ההלכה ד"ה ואע"פ. (דין זה יתבאר להלן פ"ו הט"ז). אך הגרסה במהדורת 'פרנקל' היא 'אפילו ישראל אינו', והמשמעות שאפילו אינו ישראל כשר, אלא ממזר, מ"מ מאכיל בתרומה, כפי שביאר רדב"ז, הל' תרומות פ"ו הי"ד. בעניין זה, ראה עוד: דרך אמונה, שם ס"ק קי; רמב"ם מדויק, מהדורת שילת, שם הערה 5.
7. שו"ת הרי"ף, סי' שי.
8. יבמות, פ"ז מ"ה; סמ"ג, לאוין סי' רנו ד"ה ישראלית שיש; טור, יו"ד סי' שלא; קרית ספר, הל' תרומות פ"ו ד"ה אזהרת קעה.
9. נדה, פ"ה מ"ג. ראה: שו"ת חוט המשולש, ח"ג סי' כט ד"ה ויותר קשה לי, שהקשה מדוע לא כתב הרמב"ם שהאכילה בתרומה מותנית בהגעת הנולד לגיל שלושים יום שיצא מכלל נפל.
10. יבמות, פז ע"א: 'בשביל בנה, חוזרת אף לחזה ושוק'; רמב"ם, פיהמ"ש יבמות פ"ט מ"ה. אמנם הרמב"ם כאן לא כתב במפורש דין זה שאוכלת בשביל בנה גם בחזה ושוק, אך להלן פ"ז הי"ז כתב זאת בצורת כלל: 'וכל המאכיל בתרומה מאכיל בחזה ושוק'; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ו הי"ז ציון ההלכה ס"ק רמא.
11. אם מת בנה, אינה אוכלת בתרומה, חזה ושוק, ראה להלן פ"ו הי"ז.
12. שו"ת התשב"ץ, ח"ג סי' קעט; תפארת יעקב (שפירא), יבמות פ"ט מ"ה; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ו הי"ב ס"ק צד.

ויש מי שאומר, אינה אוכלת בתרומה.[13]

ג. כהן הבא על בת ישראל לא בדרך קידושין[14]

ישראלית שיש לה זרע מכהן אוכלת בשביל בנה

יש אומרים, כהן הבא על בת ישראל שלא בדרך קידושין, כגון באונס או בפיתוי, ונולד לה ממנו בן, אוכלת בתרומה בשביל בנה.[15]

ויש אומרים, אינה אוכלת בתרומה.[16]

ויש מי שהסתפק בכך.[17]

ד. התעברה באמבטי

ישראלית שיש לה זרע מכהן אוכלת בשביל בנה

יש מי שאומר, בת כהן שהתעברה שלא בדרך ביאה, נפסלת מאכילת תרומה.[18]

ויש מי שאומר, ישראלית שהתעברה שלא בדרך ביאה, אינה אוכלת בתרומה בעבורו, וכן בת כהן שהתעברה בדרך כזו אינה נפסלת מאכילת תרומה.[19]

---

13. הגהות יעבץ, נדרים צ ע״ב ד״ה נתארמלה. על דבריו העיר בדרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ו הי״ב ציון ההלכה ס״ק רטו: ׳תמוה מאוד׳.
14. דיון זה מחדד את הסיבה בגינה אשת ישראל שנישאת לכהן ונולד להם בן ומת הכהן אוכלת בתרומה מכוח בנה, האם אכילתה מכוח נישואיה לבעלה הכהן משום שהתקדשה בקדושת כהונה ממנו, ולפיכך יכולה לאכול לאחר מותו כשיש לה בן ממנו כי הבן עומד תחת אביו להאכלת אמו וכאילו הוא קיים. או שמא אכילתה היא מכוח הבן עצמו ללא כל קשר לבעלה. ההשלכה מדיון זה היא הנידון כאן, אכילתה בתרומה ללא נישואין, האם הבן מאכיל מצד עצמו ויכולה לאכול או שאינה אוכלת בתרומה משום שלא היה לה קדושת כהונה. ראה מה שיתבאר להלן בתרומות הארץ, פ״ו הי״ט הערה 1.
15. רמב״ם, הל׳ תרומות פ״ח הי״ד; שיעורי רבי שמואל רוזובסקי, יבמות לה ע״א אות שנד; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ו הי״ט ביאור ההלכה ד״ה כמו.
16. ערוך לנר, יבמות ע ע״א ד״ה צריכא, ולמד כן מהמקור בנדה שהובא לעיל הערה 8: ׳מלשון הפסוק משמע דאין מאכילה דכתיב ויליד ביתו דדרשינן מיניה דילוד מאכיל וביתו אישתו משמע׳.
17. אבני מילואים, סי׳ קעד הגהה ג: ׳ועדין הדבר צריך עיון׳.
18. ערוך לנר, יבמות ע ע״א ד״ה בגמרא והא אפיקתי׳.
19. דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ו הי״ג ביאור ההלכה ד״ה כשם.

ה. בן טומטום, אנדרוגינוס וסריס

ואפילו טומטום ואנדרוגינוס

אנשים אלו אוכלים בתרומה[20] וגם האמא שלהם אוכלת בתרומה בעבורם.[21]
הוא-הדין לסריס שאינו ראוי להוליד, אוכל ומאכיל בתרומה.[22]

20. ראה להלן פ״ז הי״ד.
21. יבמות, עב ע״א: ׳מהו דתימא, מוליד מאכיל שאין מוליד אינו מאכיל, קמ״ל; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ו הי״ב ס״ק צז.
22. יבמות, פ״ח מ״ו; יבמות, פא ע״א: ׳מהו דתימא, מוליד מאכיל, שאינו מוליד אינו מאכיל, קמ״ל; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ו הי״ב ס״ק צז.

הלכה טז

א. גוי אינו פוסל ואינו מאכיל
ב. בת כהן שזינתה עם עבד או גוי

העבד אינו פוסל משום זרע ואינו מאכיל.[1] ביצד, כהנת שנשאת לישראל, או ישראלית שנשאת לכהן וילדה ממנו בן והלך הבן ונכבש על השפחה וילדה ממנו עבד ומת הבן והרי העבד קיים. היתה אם אביו של עבד זה בת ישראל לכהן לא תאכל בתרומה. היתה בת כהן לישראל תאכל שאין זה זרע, שהעבדים אין להם ייחוס.[2]

א. גוי אינו פוסל ואינו מאכיל

העבד אינו פוסל משום זרע ואינו מאכיל

לדעה זו - יש אומרים, הוא-הדין גוי אינו פוסל ואינו מאכיל,[1] כגון כהנת שנישאה לישראל או ישראלית שנישאה לכהן ונולד בן שבא על הגויה.[3]

יש מי שאומר, גוי שעדיין לא השלים את תהליך הגיור מוגדר כגוי הפוסל ואינו מאכיל.[4]

---

1. בעניין עבד או גוי הבא על בת ישראל וכהן שעשאה זונה לפוסלה לכהונה ותרומה, ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פ״ו ה״ז אות ב.
2. ספרא, פרשת אמור פרשה ו פ״ה אות ד; יבמות, פ״ז מ״ה; רמב״ם, פיהמ״ש שם; סמ״ג, לאוין סי׳ רנו ד״ה ישראלית; קרית ספר, הל׳ תרומות פ״ו ד״ה אזהרת קעה; טור, יו״ד סי׳ שלא; ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ עב סעי׳ טו. דין זה שעבד אין לו ייחוס מופיע ביבמות, סב ע״א: ׳בעבד שאין לו חייס, דכתיב שבו לכם פה עם החמור, עם הדומה לחמור׳; רמב״ם (הל׳ יבום פ״א ה״ד; הל׳ ממרים פ״ה הי״א; הל׳ עבדים פ״ט ה״ג).
3. רדב״ז, הל׳ תרומות פ״ו הט״ז; מעדני ארץ, שם; דרך אמונה, שם; ס״ק קכא. יש שביארו כן ביבמות, פ״ז מ״ה, שם נכתב רק עבד, שהכוונה גם גוי, ראה: שושנים לדוד, יבמות פ״ז מ״ה ד״ה העבד. בצפנת פענח, תניינא הל׳ עבודה זרה פי״א ה״ז עמ׳ 70 עמודה שמאלית למטה, הביא מקור לכך מספרא, פרשת אמור פרשה ו פ״ה אות ד: ׳והלכה הבת וניסת לעבד וניסת לנכרי׳. ראה עוד מה שהתבאר בהלכה קודמת הערה 6, שיתכן שהרמב״ם רמז לדין גוי לעיל בהל׳ יד.
4. צפנת פענח (תניינא הל׳ עבודה זרה פי״א ה״ז, עמ׳ 70-71; שו״ת צפנת פענח, מהדורת ורשה ח״א סי׳ מו; שם מהדורת דווינסק סי׳ פה).

ב. בת כהן שזינתה עם עבד או גוי

וילדה ממנו בן

לדעה זו - במקרה שבת כהן נישאת לישראל וילדה ממנו בת והבת זינתה עם עבד או עם גוי וילדה ממנו בן, כיון שהבן כשר ומתייחס אחר אמו ואינו צריך גיור,[5] הוא יכול להאכיל את אם אמו בתרומה, ואם הייתה אם אמו בת ישראל לכהן, פוסלה.[6]

ויש מי שהסתפק בכך לשיטות הסוברות שגוי ועבד הבא על בת ישראל הבן כשר וצריך גיור,[7] האם הוא נחשב לזרע המאכיל.[8]

---

5. לדעת הרמב"ם, הל' איסורי ביאה פט"ו ה"ג, גוי ועבד הבא על בת ישראל הבן כשר, וכתב בית יוסף, אבהע"ז סי' ד אות ה ד"ה ומ"ש ואחד מאלו, שכשר אפילו לכהונה ואינו צריך גיור.
6. רמב"ם, פיהמ"ש יבמות פ"ז מ"ה; תיו"ט, שם ד"ה הרי; פרישה, יו"ד סי' שלא אות פה; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ו הט"ז ס"ק קכז.
7. ראה: פתחי תשובה, אבהע"ז סי' ד ס"ק א.
8. מעדני ארץ, הל' תרומות פ"ו הט"ז.

הלכה יז

א. בת ישראל שנישאת לכהן וגירשה
ב. אכילת בת ישראל שיש לה זרע מכהן

בת ישראל שנשאת לכהן ומת ולה ממנו בן וחזרה ונשאת לישראל, לא תאכל בתרומה. מת הישראלי ולה ממנו בן לא תאכל בתרומה מפני בנה שמישראל. מת בנה מישראל אוכלת בשביל בנה הראשון.[1]

א. בת ישראל שנישאת לכהן וגירשה

בת ישראל שנשאת לכהן ומת...

מקרים אלו אמורים גם שגירשה הכהן.[2]

ב. אכילת בת ישראל שיש לה זרע מכהן

מת בנה מישראל אוכלת בשביל בנה הראשון

במקרה כזה היא אוכלת בתרומה, בחזה ובשוק.[3]

---

1. יבמות, פ״ט מ״ה; סמ״ג, לאוין סי׳ רנו ד״ה ישראלית; טור, יו״ד סי׳ שלא; קרית ספר, הל׳ תרומות פ״ו ד״ה אזהרת קעה.
2. ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ עב סעי׳ טז: ׳דבר פשוט הוא׳; שולי הגליון, הל׳ תרומות פ״ו הי״ז, כפי שפסק הרמב״ם לעיל פ״ו ה״ח לגבי בת כהן.
3. ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פ״ו הי״ב-הט״ו אות א.

הלכה יח

א. בת כהן המאורסת לישראל ומת
ב. בת כהן שנישאת לכהן
ג. בת כהן שנישאת לישראל ואח״כ לכהן ומתו ללא זרע

בת כהן שנשאת לישראל ויש לה ממנו בן וחזרה ונשאת לכהן, תאכל בתרומה. מת ולה ממנו בן, תאכל בתרומה. מת בנה מכהן, אסורה לאכול מפני בנה שמישראל. מת בנה מישראל, חוזרת לבית אביה כנעוריה ואוכלת בתרומה ואינה אוכלת בחזה ושוק.[1]

א. בת כהן המאורסת לישראל ומת

בת כהן שנשאת לישראל

יש מי שאומר, בת כהן המאורסת לישראל ומת אינה חוזרת לאכול בחזה ושוק.[2]

ויש מי שאומר, חוזרת לאכול אף בחזה ושוק.[3]

ב. בת כהן שנישאת לכהן

יש מי שאומר, בת כהן שנישאת לכהן ומת חוזרת לבית אביה לאכול אף בחזה ושוק. אבל בת כהן שנישאת לכהן ומת ולה ממנו בן וחזרה ונישאת לישראל ומת, חוזרת לאכול בשביל בנה אף לחזה ושוק. ואם אח״כ מת בנה, אינה אוכלת עוד בחזה ושוק משום נישואיה עם ישראל.[4]

ג. בת כהן שנישאת לישראל ואח״כ לכהן ומתו ללא זרע

בת כהן שנישאת לישראל ואח״כ לכהן ומתו שני הבעלים בלא זרע, אינה חוזרת לאכול בחזה ושוק אף שאכלה אצל בעלה האחרון בחזה ושוק.[5]

---

1. יבמות, פ״ט מ״ו; סמ״ג, לאוין סי׳ רנו ד״ה ישראלית; טור, יו״ד סי׳ שלא; קרית ספר, הל׳ תרומות פ״ו ד״ה אזהרת קעה; ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ עב סעי׳ טז. לגבי חזרתה לבית אביה לאחר מות בנה, ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פ״ו ה״ח-ה״ט אות א.
2. תוספות, יבמות סח ע״א ד״ה אי בת.
3. צפנת פענח, הל׳ תרומות פ״א הכ״ג ד״ה אך באמת ל״ד, עמ׳ 40, בדעת רש״י והרמב״ם.
4. דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ו הי״ז ביאור ההלכה ד״ה אוכלת, וכתב שדין זה פשוט הוא.
5. דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ו הי״ז ביאור ההלכה ד״ה אוכלת, וכתב שדין זה פשוט הוא.

הלכה יט

א. אכילתה בחזה ושוק משום בנה מכהן

בת ישראל שנשאת לישראל תחילה ויש לה ממנו בן וחזרה ונשאת לכהן, אוכלת בתרומה. מת ולה ממנו בן, אוכלת מפני בנה האחרון שהרי הוא מאכילה כמו שהאכילה אביו.[1]

א. אכילתה בחזה ושוק משום בנה מכהן

אוכלת מפני בנה האחרון

וכן אוכלת בחזה ושוק.[2]

---

1. מאירי, יבמות פה ע״ב ד״ה בת כהן; קרית ספר, הל׳ תרומות סוף פ״ו; ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ עב סעי׳ טו. דין זה התבאר לעיל פ״ו הי״ז, וכאן התחדש שאפילו אם נישאת תחילה לישראל ונולד לה ממנו בן, אם אח״כ נשאת לכהן אוכלת בתרומה, ראה: רדב״ז, הל׳ תרומות פ״ו הי״ט; דרך אמונה, שם ס״ק קלח. מסיום דברי הרמב״ם כאן שנימק את הסיבה בגינה אוכלת האישה עבור בנה האחרון מכהן, ניתן ללמוד שכוונתו להסביר את הסיבה שאישה שיש לה זרע מכהן אוכלת לאחר מותו, שלכאורה קשה מדוע הבן מאכיל את אמו הרי אינה ׳קניין כספו׳. אלא הכוונה היא, שהבן עומד תחת אביו להאכלת אמו, ועתה היא אוכלת בסיבת בעלה כאילו הוא קיים, ראה: רשב״ם, בבא בתרא קמא ע״ב ד״ה דתנן: ׳שאוכלת בתרומה בשביל בנה כהן כאילו בעלה כהן חי׳; רבי אברהם מן ההר, יבמות פו ע״ב: ׳שהבן האחרון עומד במקום אביו לעולם׳; ים של שלמה, יבמות פ״ט סי׳ ט: ׳שהרי הבן עומד במקום האב כן ראיתי בדברי הרמב״ם׳; חידושי בתרא, יבמות טו ע״ב אות קמז עמ׳ קלא; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ו הי״ט ס״ק קמא. אולם, יש להעיר על כך מדברי הרמב״ם להלן פ״ח הי״ד, שאשת ישראל אוכלת בתרומה מכוח בנה גם לאחר אונס ופיתוי, דין המבאר שהאכילה היא מכוח הבן ולא מכוח האב, כפי שהעיר דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ו הי״ט ביאור ההלכה ד״ה כמו. ראה גם מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פ״ו הי״ב-הט״ו הערה 14.
2. דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ו הי״ט ס״ק קמ. ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פ״ו הי״ב-הט״ו אות א.

פרק ז

הלכה א

א. סוג הטומאה שכהן הנטמא בה אסור לאכול תרומה
ב. איסור אכילת ספק תרומה לכהן טמא
ג. האיסור לכהן טמא לאכול ביכורים, חלה ותרומת מעשר
ד. כהן טמא שאכל תרומה טהורה
ה. כהן טמא שאכל טבל טהור בזמן הזה
ו. כהן טבול יום שאכל תרומה טהורה
ז. מיתה ומלקות לכהן טמא שאכל תרומה טמאה
ח. כהן טמא שאכל ביכורים טמאים
ט. כהן טמא שאכל תרומה טמאה מדרבנן
י. כהן טמא שאכל טבל טמא
יא. חיוב מיתה ומלקות לכהן טמא שסך תרומה טהורה
יב. כהן טמא שאכל תרומת חמץ בפסח
יג. אכילת תרומה ע"י עבד כנעני טמא של כהן

כהן טמא אסור לאכול תרומה בין טמאה בין טהורה שנאמר איש איש מזרע אהרן והוא צרוע או זב בקדשים לא יאכל.[1] אי זהו קדש שאוכלין אותו כל זרע אהרן זכרים ונקבות, הוי אומר תרומות,[2] אלא שכל טמא האוכל תרומה טהורה חייב מיתה בידי שמים, ולפיכך[3] לוקה שנאמר ושמרו את משמרתי ולא ישאו עליו חטא.[4] וטמא שאכל תרומה טמאה אע"פ שהוא בלאו אינו לוקה שהרי אינה קדש.[5]

א. סוג הטומאה שכהן הנטמא בה אסור לאכול תרומה

כהן טמא אסור לאכול תרומה

בכל סוגי הטומאות בהן נטמא הכהן, בין טומאות היוצאות מגופו ובין טומאות מגע, בין קלות ובין חמורות - אסור לו לאכול תרומה בין טמאה בין טהורה,[6] ואף

---

1. ויקרא, כב ד.
2. יבמות, עד ע"א-ע"ב.
3. בביאור המילה 'לפיכך', ראה: מעדני ארץ, הל' תרומות פ"ז ה"א אות א.
4. ויקרא, כב ט.
5. סנהדרין, פג ע"א-ע"ב.
6. ספרא, פרשת אמור פרשה ד פ"ד אות ד; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עג סעי' א-ב; דרך

אם נטמא בטומאה דרבנן.[7]

ב. איסור אכילת ספק תרומה לכהן טמא

כהן טמא אסור לאכול תרומה

יש אומרים, אף אם הכהן נטמא בטומאה דרבנן נאסר עליו לאכול אפילו ספק תרומה,[8] אבל כשיש ספק אם נטמא הכהן בטומאה דרבנן, כגון ספק שתה משקין טמאין, מותר לו לאכול אפילו תרומה ודאית.[9]

ג. האיסור לכהן טמא לאכול ביכורים, חלה ותרומת מעשר

כהן טמא אסור לאכול תרומה

כשם שאסור לכהן טמא לאכול תרומה, כך אסור לו לאכול את יתר מתנות הכהונה הנקראות תרומה: ביכורים,[10] חלה[11] ותרומת מעשר.[12]

ד. כהן טמא שאכל תרומה טהורה

טמא האוכל תרומה טהורה חייב מיתה בידי שמים, ולפיכך לוקה

מדובר בתרומה טהורה שלא הוכשרה לקבל טומאה, או עיסה שנילושה במי פירות, או שתחב לו חבירו כהן תרומה טהורה בבית הבליעה - כך שלא נטמאת התרומה במגע הכהן הטמא.[13] או במקרה שאכל כזית תרומה טהורה והיא אינה נטמאת

אמונה, הל' תרומות פ"ז ה"א ס"ק א.

7. ירושלמי, דמאי פ"ז ה"ח; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עג סעי' ז; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז ה"א ס"ק א. בביאור הטעם, ראה: שו"ת זכר יצחק, ח"א סי' נה ד"ה אמנם באמת.
8. ירושלמי, דמאי פ"ז ה"ח; פני משה, שם ד"ה הכל; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז ה"א ס"ק ג.
9. ירושלמי, דמאי פ"ז ה"ח; פני משה, שם ד"ה ספק; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז ה"א ס"ק ג. ראה עוד: דרך אמונה, הל' מעשר פ"ח ה"ט ביאור ההלכה ד"ה ומעשר.
10. עפ"י גזירה שווה 'ידך ידך' בפסוקים הבאים: דברים יב, ו: 'ותרומת ידך'; דברים כו, ד: 'ולקח הכהן הטנא מידך'; רמב"ם, פיהמ"ש ביכורים פ"ב מ"א ד"ה כבר.
11. כלשון הפסוק במדבר, טו כ: 'ראשית ערסותכם חלה תרימו תרומה'; רמב"ם, הל' ביכורים פ"ה ה"א.
12. מנחת חינוך, מצווה רעט; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז ה"א ס"ק ג.
13. תוספות (יבמות עג ע"ב ד"ה טומאת; חולין קא ע"א ד"ה בנטמא; סנהדרין פג ע"ב ד"ה פרט); חידושי הר"ן, סנהדרין פג ע"ב ד"ה פרט; קובץ שיטות קמאי, שם בשם רבינו דוד בונופיל; תוספות הרא"ש, שם ד"ה פרט; מנחת חינוך, מצווה רעט אות א, בדעת הרמב"ם, הל' טומאת אוכלין פ"ד ה"א; ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"ז ה"א; דרך אמונה, שם ס"ק ד.

משום שאוכל פחות מכביצה אינו מקבל טומאה.[14]

ה. כהן טמא שאכל טבל טהור בזמן הזה

טמא האוכל תרומה טהורה חייב מיתה בידי שמים, ולפיכך לוקה

יש מי שמסתפק במקרה שכהן טמא אכל טבל טהור בזמן הזה, האם חייב מיתה בידי שמים כאוכל תרומה טהורה.[15]

ו. כהן טבול יום שאכל תרומה טהורה

יש אומרים, אף כהן שטבל מטומאתו ואכל תרומה טהורה לפני 'הערב שמש' מתחייב מיתה בידי שמים.[16]

ז. מיתה ומלקות לכהן טמא שאכל תרומה טמאה

וטמא שאכל תרומה טמאה אע"פ שהוא בלאו אינו לוקה שהרי אינה קדש

לדעה זו - כהן טמא שאכל תרומה טמאה פטור ממיתה בידי שמים ומחיוב מלקות,[17] בין אם נטמא הכהן קודם ובין אם נטמאת התרומה קודם.[18]

---

14. חידושי הר"ן, סנהדרין פג ע"ב ד"ה פרט; קובץ שיטות קמאי, שם בשם רבינו דוד בונופיל; מנחת חינוך, מצווה רעט אות א; כתר תורה (רבי לוי מקאדני), הל' תרומות פ"ז ה"א.
15. שו"ת שואל ומשיב, מהדורה תליתאה ח"ב סי' קצב ד"ה עוד נראה לי, עפ"י דברי הרמב"ם, הל' מאכלות אסורות פי"י הי"ט, שגם באכילת טבל יש איסור חילול. ראה עוד בדבריו, שו"ת שואל ומשיב, מהדורה קמא ח"א סי' קמא ד"ה והנה ביום.
16. סמ"ג, לאוין סי' שה-שו ד"ה טבול יום, בשם רבינו חיים כהן; תוספות, סנהדרין פג ע"ב ד"ה ויליף, משנה למלך, הל' תרומות פ"ז ה"א ד"ה כהן; מנחת חינוך, מצווה רעט אות א; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז ה"א ס"ק ז.
17. כדעה זו כ"כ מאירי, חולין קיג ע"ב ד"ה כהן טמא. הקושי בכך הוא מהיכן המקור לדין זה שיש פטור ממלקות, וכיצד יתכן שכהן טמא שאכל תרומה טמאה פטור ממיתה ומלקות בעוד שזר האוכל תרומה טמאה חייב מיתה בידי שמים, ראה: משנה למלך, הל' סנהדרין פי"ט ה"ב; כתר תורה (רבי לוי מקאדני), הל' תרומות פ"ז ה"א. בביאור דעת הרמב"ם, ראה: מים חיים, הל' תרומות פ"ז ה"א ד"ה וטמא; שער המלך, הל' איסורי ביאה פי"ז ה"ח ד"ה גרסינן בפ' כ"ה, משום שאין איסור לאו חל כלל על איסור עשה. יש שביארו הטעם שאינו חייב במלקות משום מיעוט מיוחד 'פרט לזו שמחוללת', ראה: ראש יוסף (חולין קיג ע"ב ד"ה עוד שם; שם ד"ה ועד אחד); מעדני ארץ, הל' תרומות פ"ז ה"א אות א. להסבר נוסף, ראה: חסדי דוד, קרבנות פי"ב ה"ח סוף ד"ה ואלו הן. עוד בעניין זה, ראה: אשדות הפסגה, הל' תרומות פ"ז ה"א; נתיב מצוותיך (גולדברג), עמ' 440-439.
18. מנחת חינוך, מצווה רעט אות א; שער המלך (הל' איסורי ביאה פי"ז ה"ח ד"ה גרסינן, שם ד"ה האמנם בפרק); הרב יוסף תאומים (ראש יוסף, חולין קא ע"א ד"ה באי"ד ועוד; שם קיג

ויש מי שאומר, כהן טמא שאכל תרומה טמאה חייב מיתה בידי שמים.[19]

ויש אומרים, במקרה שהתרומה נטמאה לפני שנטמא הכהן הוא פטור ממיתה ומלקות על אכילתה, אך במקרה שהכהן נטמא קודם, הוא חייב מיתה בידי שמים או מלקות על אכילתה.[20]

ח. כהן טמא שאכל ביכורים טמאים

לדעה זו - אע"פ שכהן טמא האוכל תרומה טמאה אינו לוקה, כהן טמא שאכל ביכורים טמאים חייב מלקות.[21]

לדעה הסוברת שכהן טמא האוכל תרומה טמאה לוקה, אם אכל ביכורים טמאים מחויב פעמיים.[22]

ט. כהן טמא שאכל תרומה טמאה מדרבנן

יש אומרים, כהן האוכל תרומה טמאה מדרבנן חייב מיתה בידי שמים, כי מהתורה היא תרומה טהורה.[23]

ויש מי שאומר, אינו חייב מיתה בידי שמים.[24]

ע"ב ד"ה עוד שם וסבר; פרי מגדים, יו"ד פתיחה להל' שחיטה שורש הב' ד"ה שוב ראיתי).

19. רש"י (יבמות צ ע"א ד"ה תרומה טמאה; גיטין נ"ד ע"א ד"ה דאכל; בכורות יב ע"ב ד"ה חלה טמאה). בביאור שיטתו, ראה: מים חיים, הל' תרומות פ"ז ה"א ד"ה וטמא, שהכריע כדעת חכמים (זבחים קו ע"א) הסוברים שכשם שטמא האוכל קודש טמא חייב מיתה בידי שמים, כך טמא האוכל תרומה טמאה; גיליון הש"ס, יבמות צ ע"א ד"ה רש"י, שרש"י מיאן בדרשה 'פרט לזו שמחוללת ועומדת' משום דברי המשנה (פרה פי"א מ"ג) שלא סברה כך, ועפ"י ר"ש, שם ד"ה והאוכלה. על ביאור זה בדעת רש"י, ראה: הרב ירוחם פישל פרלא, ספהמ"צ לרס"ג לא-תעשה רסד עמ' 636 ד"ה וע"פ שיטה זו.

20. תוספות (סנהדרין פג ע"ב ד"ה פרט; חולין קא ע"א ד"ה בנטמא); רמב"ן, חולין קיג ע"ב; ריטב"א, שם ד"ה מנין; תוספות הרא"ש, שם ד"ה פרט; חידושי הר"ן (חולין קיג ע"ב ד"ה וסבר; סנהדרין פג ע"ב ד"ה פרט).

21. כיוון שהביכורים הוקשו למעשר כמבואר ביבמות עג ע"ב, וכהן טהור שאכל מעשר שני טמא לוקה (דברים, כו יד). הוא-הדין בביכורים טמאים. רמב"ם, הל' ביכורים פ"ג ה"ה; דרך אמונה, שם ס"ק כח; מנחת חינוך, מצווה רעט אות א, בדעת הרמב"ם. במקור הדין, ראה: דרך אמונה, הל' ביכורים פ"ג ה"ה ביאור ההלכה ד"ה כשם.

22. מנחת חינוך, מצווה רעט ס"ק א, בדעת תוספות לעיל הערה 20.

23. כסף משנה, הל' פרה אדומה פי"ד ה"י, בדעת הרמב"ם; רע"ב, פרה פי"א מ"ג ד"ה בין; חסדי דוד, קרבנות פי"ב ה"ח סוף ד"ה ואלו הן; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עג סעי' ז; ארעא דרבנן, מהדורה בתרא מערכת אות ת סי' רלג, בדעת רש"י (לעיל הערה 19); ראש יוסף, חולין קיג ע"ג ד"ה ועד אחד; צפנת פענח, הל' תרומות פ"א הי"ג ד"ה ונראה דה"ה; נועם ירושלמי, חלה פ"ג עח ע"א ד"ה ע"כ נראה לי שצריך.

24. ראש יוסף, חולין קיג ע"ב ד"ה ועד אחד.

ויש שהסתפקו בכך.[25]

י. כהן טמא שאכל טבל טמא

יש מי שאומר, כהן טמא האוכל טבל טמא אינו חייב מיתה.[26]

יא. חיוב מיתה ומלקות לכהן טמא שסך תרומה טהורה

יש אומרים, כהן טמא שסך תרומה טהורה עובר על איסור תורה וחייב מיתה בידי שמים.[27]

לדעה זו, יש מי שמסתפק האם חייב מלקות.[28]

ויש אומרים, כהן טמא שסך שמן תרומה טהורה עובר על איסור דרבנן, ולפיכך אינו חייב מיתה בידי שמים ואף אינו לוקה.[29]

יב. כהן טמא שאכל תרומת חמץ בפסח

יש מי שמסתפק האם יש חיוב מיתה בכהן טמא האוכל תרומת חמץ בפסח.[30]

יג. אכילת תרומה ע"י עבד כנעני טמא של כהן

יש מי שאומר, עבד כנעני טמא של כהן מותר לו לאכול בתרומה.[31]

ויש מי שאוסר.[32]

---

25. משנה למלך, הל' תרומות פ"ז ה"א ד"ה וטמא; דרך אמונה, שם ס"ק טו. יש שהביאו ראיות שונות לנידון, ראה: גור אריה, הל' תרומות פ"ז ה"א; אברהם יגל, שם; קובץ שיעורים, פסחים אות עו. ראה גם: תוספות, פסחים לח ע"א ד"ה אבל חלתו, בהסבר השני.
26. חסדי דוד, קרבנות פי"ב ה"ח ד"ה ואלו הן.
27. עפ"י נדה, לב ע"א: 'לרבות את הסך כשותה'; תוספות, יומא עז ע"א ד"ה דתנן, בתירוץ הראשון; רמב"ם, הל' תרומות פ"י ה"ב; מנחת חינוך, מצווה רעט אות א ד"ה ודע דמבואר.
28. מנחת חינוך, מצווה רעט אות א ד"ה והנה לדעת הר"מ.
29. תוספות (נדה לב ע"א ד"ה וכשמן בעצמותיו, בשם רבינו תם; יומא עז ע"א ד"ה דתנן, בתירוץ השני). בביאור שיטה זו, ראה: מנחת חינוך, מצווה רעט אות א ד"ה ודע.
30. ישועות מלכו, הל' תרומות פ"ז ה"א, שמא מחמת שאינה ראויה לאכילה אינה נחשבת אוכל; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז ה"א ס"ק טו. אולם, ראה: דרך אמונה, שם ציון ההלכה ס"ק כה: 'מסתבר דחייב'. ראה: רמב"ם, הל' שבועות פ"ה ה"ה, לעניין עבר על שבועת ביטוי ואכל מאכלות אסורות; רמב"ם, הל' תרומות פ"י ה"ו, לעניין הפטור מתשלומים על אכילת תרומת חמץ בפסח. ראה עוד להלן בתרומות הארץ, הל' תרומות פ"י ה"ו.
31. קובץ הערות, יבמות סי' מז אות ד, מטעם שהוא 'קניין כספו' וכשם שבהמת כהן אוכלת תרומה אף שאינה טהורה.
32. אור שמח, הל' תרומות פ"ז ה"ד סוף ד"ה והנה בירושלמי. לדעה זו, אין להשוות עבד כנעני לבהמה, היות שעבד כנעני חייב במצוות כאישה, ואף הוא מצווה בטומאה וטהרה של תרומה.

לדעה זו, יש מי שמסתפק האם חייב מיתה בידי שמים.[33]

33. מעדני ארץ, הל' תרומות פ"ז ה"א אות ב.

הלכה ב

א. אכילת תרומה דרבנן
ב. אכילת תרומת דמאי
ג. אכילת ביכורים
ד. יציאת שלושה כוכבים
1. מספר הכוכבים
2. גודל הכוכבים
3. אופן פיזור הכוכבים
ה. שיעור זמן 'בין השמשות'
ו. תחילת זמן 'בין השמשות'
ז. אכילת תרומה לפני קריאת שמע של ערבית

אין הטמאים אוכלין בתרומה עד שיעריבו שמשן[1] ויצאו שלשה כוכבים בינוניים[2] וזה העת כמו שליש שעה אחר שקיעת החמה, שנאמר[3] ובא השמש וטהר עד שיטהר הרקיע מן האור[4] ואחר יאכל מן הקדשים.[5]

א. אכילת תרומה דרבנן

אין הטמאים אוכלין בתרומה עד שיעריבו שמשן

יש אומרים, כשם שאסור לכהן טבול יום לאכול תרומה של תורה כך אסור לו לאכול תרומה דרבנן.[6]

---

1. ברכות, פ"א מ"א; נגעים, פי"ד מ"ג; ברכות, ב ע"א; פסחים, לה ע"א; יבמות, עד ע"ב; רמב"ם, הל' טומאת צרעת פי"א ה"ב.
2. שבת, לה ע"ב. בשאלה האם צאת הכוכבים היא סימן ללילה או שהיא הסיבה להגדרת הזמן כלילה, ראה: קובץ שיעורים, פסחים אות ב; הזמנים בהלכה, ח"ב פרק מח סעי' ב-ה עמ' תצו-תצח.
3. ויקרא, כב ז.
4. ראה: רש"י (ברכות ב ע"ב ד"ה אדכי; שבת צה ע"ב ד"ה טהור מלקדש); רשב"א, שם ע"א ד"ה ה"ג רש"י.
5. סמ"ג, לאוין סי' רנז.
6. תוספות, שבת לה ע"ב ד"ה הקשה; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז ה"ב ס"ק יז. כתבו האחרונים, שגם לדעת המקילים בספק דרבנן גם כשיש לו עיקר מן התורה (ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פ"א הכ"ו אות ד עמ' 135-134 ובהערות שם), במקרה הנידון קיימת סברה להחמיר משום שעד עתה הכהן היה בחזקת טמא, ראה: הרב עובדיה יוסף (הובאו דבריו בדף על הדף ברכות ב ע"א במשנה ד"ה משעה).

ב. אכילת תרומת דמאי

אין הטמאים אוכלין בתרומה עד שיעריבו שמשן

יש מי שאומר, מותר לכהן טבול יום לאכול תרומת דמאי בין השמשות.[7]

ג. אכילת ביכורים

אין הטמאים אוכלין בתרומה עד שיעריבו שמשן

הוא-הדין שאין לטמא לאכול ביכורים עד שיעריב שמשם.[8]

ד. יציאת שלושה כוכבים

שלושה כוכבים בינוניים

1. מספר הכוכבים

לדעה זו - ביציאת שלושה כוכבים נחשב לילה.[9]

ויש אומרים, צריך שייראו שלושה כוכבים חוץ מהכוכב הראשון שנראה ביום.[10]

2. גודל הכוכבים

לדעה זו - הגדרת לילה לעניין אכילת תרומה היא ביציאת שלושה כוכבים[11] בינונים.[12]

ויש אומרים, כיון שאין הכל בקיאים בגודל הכוכבים צריך להמתין ליציאת שלושה כוכבים קטנים.[13]

---

7. רש"ש, ברכות ב ע"א ד"ה במשנה לאכול, כיוון שתרומת דמאי אינה 'תרומתן' כלומר אינה בבעלותם הכספית.
8. ביכורים, פ"ב מ"א; יבמות, עג ע"א; רמב"ם, הל' ביכורים פ"ג ה"ה, השווה ביכורים לתרומה לכל דיני אכילה; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז ה"ב ס"ק טז.
9. שבת, לה ע"ב; רמב"ם, פיהמ"ש שבת פ"ב מ"ו.
10. רבינו חננאל, שבת לה ע"ב ד"ה ירושלמי; פני משה, ברכות פ"א ה"א ד"ה ובלחוד; פסקי רבינו חיים אור זרוע, הל' ערב שבת אות לב.
11. ירושלמי, שבת פ"א ה"א: 'שלשה ודאי לילה'.
12. שבת, לה ע"ב: 'לא כוכבים גדולים הנראין ביום, ולא כוכבים קטנים שאין נראין אלא בלילה, אלא בינונים'; רמב"ם, פיהמ"ש שבת פ"ב מ"ו; סמ"ג, לאוין סי' רנז; הגהות מיימוניות, הל' מילה פ"א הי"ב אות ח; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז ה"ב ס"ק כ. הגדרה זו, 'שלושה כוכבים בינוניים' להגדרת הלילה, מופיעה גם בדיני שבת, ראה: אור זרוע, ח"ב הל' ערב שבת סי' יד; רמב"ם, הל' שבת פ"ה ה"ד; שו"ע, או"ח סי' רסא סעי' ב; ביאור הלכה, שם ד"ה מתחילת השקיעה. בביאור שיטה זו, ראה: הזמנים בהלכה, פרק מח סעי' ו.
13. רבינו יונה, ברכות א ע"ב בדפי הרי"ף ד"ה והא דאמרי'; בית יוסף, או"ח סי' רצג אות ב, בשם

3. אופן פיזור הכוכבים

יש אומרים, דווקא כששלושת הכוכבים סמוכים זה לזה.[14]

לדעה זו - יש מי שאומר, ששלושת הכוכבים יהיו גם נראים כחצובה.[15]

ויש אומרים, אין צורך שיהיו סמוכים זה לזה אלא אף כשהם מפוזרים.[16]

ה. שיעור זמן 'בין השמשות'[17]

כמו שליש שעה אחר שקיעת החמה

לדעה זו - שיעור הזמן 'בין השמשות' הוא כשליש שעה אחרי שקיעת החמה.[18]

רבינו יונה; שו"ע, או"ח סי' רצג סעי' ב; מאמר מרדכי, שם ס"ק ב; שו"ע הרב, שם סעי' א; ביאור הלכה, או"ח סי' רסא סעי' ב ד"ה שהוא. כן הוא ביחס לדיני קריאת שמע של לילה, ראה: שו"ע, או"ח סי' רלה סעי' א; משנה ברורה, שם ס"ק א; שערי תשובה, שם ס"ק א; תפארת ישראל, ברכות פ"א מ"א יכין אות ה.

14. עפ"י גרסת הירושלמי, ברכות פ"א ה"א: 'ובלחוד דיתחמון תלתא כוכבין דדמיא כחדא'; ר"ן, שבת טו ע"א מדפי הרי"ף סוף ד"ה אמר רבה; בית יוסף, או"ח סי' רצג אות ד, בשם הר"ן; הגהות מיימוניות, הל' שבת פ"ה ה"ד אות ג. אמנם, הגדרה זו שהכוכבים צריכים להיות סמוכים זה לזה נפסקה בשו"ע, או"ח סי' רצג סעי' ב, ביחס לדיני ערב שבת: 'צריך ליזהר מלעשות מלאכה עד שיראו שלושה כוכבים קטנים, ולא יהיו מפוזרים אלא רצופים', והעירו הפוסקים שדין זה ייחודי לתוספת מחול על הקודש אך כבר לפני כן וללא היותם סמוכים זה לזה נחשב לילה, ראה: שערי תשובה, או"ח סי' רצג ס"ק א; מאמר מרדכי, שם ס"ק ג.

15. ראבי"ה, ח"א סוף סי' קצט ד"ה אמר רב יהודה.

16. ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"ז ה"ב, בדעת הרמב"ם שגרס אחרת בירושלמי ולכן ולא סייג בהלכה כאן את הצורך בסמוכים זה לזה; מראה הפנים, ברכות פ"א ה"א ד"ה ובלחוד, העיר על הגרסה בירושלמי המצריכה סמוכים: 'וחומרא יתירה היא'; ספר הבתים (כוכבי), הל' שבת פ"ו ה"ג, מהדורת בלוי עמ' רעד.

17. בשבת, לד ע"ב, הובאה מחלוקת תנאים בהגדרת 'בין השמשות': 'ואיזהו בין השמשות, משתשקע החמה כל זמן שפני מזרח מאדימין. הכסיף התחתון ולא הכסיף העליון בין השמשות. הכסיף העליון והשווה לתחתון זהו לילה, דברי רבי יהודה. רבי נחמיה אומר, כדי שיהלך אדם משתשקע החמה חצי מיל. רבי יוסי אומר, בין השמשות כהרף עין, זה נכנס וזה יוצא ואי אפשר לעמוד עליו'. בהמשך שם, נחלקו האמוראים רב יוסף ורבה בהערכת שיעור 'בין השמשות' של רבי יהודה, האם הוא כשיעור הילוך2/3 מיל או כשיעור הילוך 3/4 מיל. יש ששיערו בצורה שונה, כפי שיבואר.

18. סמ"ג, לאוין סי' רנז ד"ה כהן; חינוך, מצווה רעט. ראה עוד: הזמנים בהלכה, ח"ב פ"מ סעי' יח. הקושי בשיטה זו הוא ששליש שעה הוא כ-20 דקות ואילו שיעור מהלך 3/4 מיל לכל היותר הוא 18 דקות, כפי שיובא להלן. לפיכך יש לבאר דעת הרמב"ם בשני אופנים:
א. זמן 'בין השמשות' של רבי יוסי, 'כהרף עין', שהוא שיעור זמן מועט הנוסף על 'בין השמשות' של רבי יהודה. לפיכך, משום שנפסקה הלכה כרבי יוסי לעניין תרומה (שבת לה ע"א), כתב הרמב"ם 'כמו שליש שעה' היינו תוספת הזמן של רבי יוסי לזמנו של רבי יהודה.

ויש אומרים, שיעור זמן 'בין השמשות' הוא שיעור הליכה של חצי מיל.[19]

ויש אומרים, שיעור זמן 'בין השמשות' הוא שיעור הליכה של חמישה מיל.[20]

ויש אומרים, שיעור זמן 'בין השמשות' הוא שיעור הליכה של 3/4 מיל.

נחלקו הדעות בהערכת שיעור הזמן של 3/4 מיל -

יש אומרים, 18 דקות.[21]

יש אומרים, 16.9 דקות.[22]

ויש אומרים, 13.5 דקות.[23]

ו. תחילת זמן 'בין השמשות'[24]

יש אומרים, זמן 'בין השמשות' מתחיל מיד עם שקיעת החמה ונמשך כדי שיעור הילוך 3/4 מיל אחרי שהחמה נסתרת מהעין אף שעדיין השמים אדומים.[25]

ראה: דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז ה"ב ציון ההלכה ס"ק לו. עוד בביאור דעת רבי יוסי, ראה: הזמנים בהלכה, ח"ב פ"מ סעי' ד; אנציקלופדיה תלמודית, ערך 'בין השמשות' עמ' קכו. ב. הרמב"ם פסק כדעת הרי"ף, שבת טו ע"א מדפי הרי"ף, שיש להכריע בדעת רבי יהודה כשתי הבנות האמוראים בו (לעיל הערה 17). א"כ, זמן 'בין השמשות' הוא יותר מ- 3/4 מיל.

19. רש"י (ברכות ב ע"ב ד"ה והלא; נדה נג ע"א ד"ה בין השמשות). דבריו צריכים ביאור, שכן זוהי דעת רבי נחמיה (לעיל הערה 17). כן הקשו: גליון הש"ס, נדה נג ע"א; ערוך לנר, שם ד"ה ברש"י ד"ה בין השמשות. יש מי שכתב שמדובר על טעות סופר, ראה: רש"ש, שם ד"ה בה"ש. ויש מי שהגיה ברש"י 'יותר מחצי מיל', ראה: הגהות הגר"א, ברכות ב ע"א. להסבר נוסף בדעת רש"י, ראה: הזמנים בהלכה, ח"ב פ"מ עמ' שנג הערה 6.

20. ראב"ן, סי' ב; מרדכי, שבת פ"ב סי' רצג.

21. מגן אברהם, או"ח סי' תנט ס"ק ג, בשם מהרי"ל; משנה ברורה, סי' רסא ס"ק כג.

22. דעה זו הובאה בביאור הלכה, או"ח סי' תנט סעי' ב ד"ה הוי.

23. עפ"י שו"ע, או"ח סי' תנט סעי' ב; משנה ברורה, סי' רסא ס"ק כג; משמעות הגר"א, שנות אליהו הקצר ברכות פ"א מ"א ד"ה משעה.

24. כאמור, לדעת רבי יהודה שיעור זמן 'בין השמשות' הוא כדי הילוך 3/4 מיל. הפוסקים נחלקו ממתי מתחיל שיעור זמן זה.

25. שיטה זו היא שיטת הגאונים, הובאה בקובץ גנזי קדם, ח"ה סי' ו עמ' 37-46; שו"ת מהר"ם אלשאקר, סי' צו; גר"א (או"ח סי' רסא סעי' ב ד"ה שהוא ג'; יו"ד סי' רסב סעי' ט ד"ה ואע"פ; שנות אליהו, ברכות פ"א מ"א ד"ה משעה); הזמנים בהלכה, ח"ב עמ' תרמה. יש שכתבו שכן סובר הרמב"ם, ראה: שו"ת מהר"ם אלשאקר, סי' צו; מהרלב"ח, הל' קידוש החודש פ"ב ה"ט; ביאור הלכה, סי' רסא סעי' ב ד"ה מתחלת; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז ה"ב ס"ק כא. כשיטה זו נהוג בכל קהילות ישראל להחמיר לעניין זמן כניסת שבת, שזמן 'בין השמשות' מתחיל ממתי שמתכסית השמש מעינינו, ראה: משנה ברורה, רסא ס"ק כג; כף החיים, או"ח סי' רסא ס"ק א. בשיטה זו, ראה עוד: הזמנים בהלכה, ח"ב עמ' שסח-שעב. ויש סוברים שלכתחילה יש לחוש לשיטת היראים שזמן 'בין השמשות' הוא לפני השקיעה, ראה להלן הערה 28.

ויש אומרים, ישנן שתי נקודות זמן למושג שקיעת החמה, והן נקראות בלשון הפוסקים 'שתי שקיעות'[26] - שקיעת החמה הראשונה היא עם היעלמות השמש מעבר לרקיע, וגם לאחריה במשך שיעור זמן של שלושה מיל ורבע עדיין נחשב יום. לשיטה זו 'בין השמשות' מתחיל בשקיעת החמה השנייה שחלה בסוף זמן זה ומסתיים כעבור שיעור זמן של הילוך 3/4 מיל.[27]

ויש אומרים, 'בין השמשות' הוא 1/3 שעה לפני סיום השקיעה כאשר מתחילה החמה לשקוע שנוטה מעט ומכירים העולם שרוצה להיכנס בעובי הרקיע.[28]

ז. אכילת תרומה לפני קריאת שמע של ערבית

יש אומרים, כהנים רשאים לאכול תרומה בצאת הכוכבים אע"פ שלא קראו קריאת שמע של ערבית.[29] ויש אומרים, מדובר באכילה המותרת לפני קריאת שמע, כגון: אכילת פת בכמות קטנה הפחותה משיעור כביצה או באכילת פירות של תרומה.[30]

---

26. ראה לשון הפוסקים המובאים בהערה הבאה. בהסבר המושג כתב הרש"ר הירש, ויקרא ז טז: 'רבינו תם מבדיל בין הלשונות שקיעת החמה ומשתשקע החמה - שקיעה משמע תחילת שקיעה, משתשקע משמע סוף שקיעה שהוא תחילת הלילה. בין שתי שקיעות הללו, יש הפרש של מהלך ארבעה מילין'.
27. תוספות (ברכות ב ע"ב ד"ה דילמא; פסחים צד ע"א ד"ה רבי, דעת רבינו תם); ר"ן, שבת טו ע"א מדפי הרי"ף ד"ה בר משדה; סמ"ג, עשין סי' לב ד"ה וצריך להפסיק; רבינו ירוחם, תולדות אדם וחוה נתיב יב ח"א דף סה טור א ד"ה מתי הוי לילה; רשב"א, ברכות ב ע"א סוף ד"ה ה"ג רש"י; רא"ש, תענית פ"א סי' יב, בשם רבינו תם; קרבן נתנאל, שבת פ"ב סי' כג אות ב, בדעת הרא"ש; שו"ע, או"ח סי' רסא סעי' ב; ביאור הלכה, שם ד"ה מתחילת השקיעה, בדעת השו"ע. עוד בשיטה זו, ראה: הזמנים בהלכה, ח"ב פרק מב.
28. יראים, סי' רעד. יש שהביאו דבריו ודחאום, ראה: שו"ת מהר"ם אלשקר, סוף סי' צו; ביאור הגר"א, או"ח סי' רסא סעי' ב ד"ה שהוא. יש שכתבו שלכתחילה יש לחוש לדבריו, ראה: ב"ח, או"ח סי' רסא אות ב; מגן אברהם, שם ס"ק ט-י; משנה ברורה, שם ס"ק כג; ביאור הלכה, שם ד"ה מתחילת השקיעה.
29. צל"ח, ברכות ב ע"א ד"ה משעה, משום שאכילת תרומה נחשבת כעבודת המקדש הקודמת לקריאת שמע. לדיון בדבריו, ראה: רשימות שיעורים (סולובייציק), ברכות ב ע"א אות ב ד"ה משנה.
30. מהרש"א, ברכות ב ע"ב ד"ה משעה; שפת אמת, שם ע"א ד"ה משעה; רשימות שיעורים (סולובייציק), ברכות ב ע"א אות ב סוף ד"ה משנה. לדבריהם הביטוי 'נכנסין' היינו 'רשאים', כלומר אחרי שקראו קריאת שמע של ערבית.

הלכה ג

א. חומרת האיסור לכהן טהור לאכול תרומה טמאה
ב. איסור אכילת כהן טהור בתרומה הטמאה בטומאה דרבנן
ג. איסור אכילת כהן טהור בתרומה הטמאה מחמת הספק
ד. ישראל האוכל תרומה טמאה

כהן טהור שאכל תרומה טמאה אינו לוקה מפני שהוא בעשה שנאמר ואחר יאכל מן הקדשים[1] **מדבר שהוא בקדושתו**[2] **הוא שיאכל כשיטהר אבל דבר טמא לא יאכל אף על פי שיטהר, ולאו הבא מכלל עשה עשה הוא.**[3]

---

1. ויקרא, כב ז.
2. בביאור דבריו, ראה: ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פ״ז ה״ג; רדב״ז, שם; דרך אמונה, שם ס״ק כח: ׳רבינו לשיטתו לעיל בהלכה א, דתרומה טמאה לא מקרי קודש גמור׳.
3. מקור דברי הרמב״ם בדרשת רבי בא בר ממל בירושלמי, ביכורים פ״ב ה״א: ׳ואחר יאכל מן הקדשים מן הטהורים ולא מן הטמאים. כל לא תעשה שהוא בא מכח עשה עשה הוא׳, וראה בירושלמי שם דעת רבי יסא שלמד זאת מהפסוק (דברים, יב כב) ׳הטמא והטהור יחדו יאכלנו׳: ׳רבי יסא שמע לה מן הכא הטמא והטהור יחדו יאכלנו כאן הטמא והטהור אוכלין בקערה אחת. בתרומה אין הטמא והטהור אוכלין בקערה אחת׳. כ״כ בדעתו: מעשה רקח, הל׳ תרומות פ״ז ה״ג; קרית ספר, הל׳ תרומות פ״ז ד״ה אזהרה קעו. אמנם, ביבמות, עג ע״ב, הובא מקור אחר להלכה זו מהפסוק (דברים, טו כב) שנאמר בבכור בעל מום: ׳בשעריך תאכלנו הטמא והטהור יחדיו - אמר קרא בשעריך תאכלנו לזה ולא לאחר, ולאו הבא מכלל עשה עשה׳; המשנה למלך, הל׳ תרומות פ״ז ה״ג, גרס בדעת רבי יסא בירושלמי שמקור הלימוד הוא מהפסוק ׳ואכלת בשעריך׳, גרסה התואמת ללימוד המובא בבבלי. לימוד זה מובא גם ברמב״ן, ספהמ״צ מניין המצוות עשין סי׳ ב. בהסבר דברי הרמב״ם שלא הביא את המקור האמור בבבלי, ראה: ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פ״ז ה״ג: ׳וכבר כתבתי כמה פעמים דכיון דלעניין דינא לא נפקא מינה מידי, כותב רבינו הלימוד היותר מתיישב׳; שו״ת חתם סופר, קובץ תשובות סי׳ כג ד״ה וכשנצטערתי; ערוך לנר, יבמות עד ע״ב ד״ה בגמרא ובא השמש; שו״ת ציץ אליעזר, ח״א סי׳ יג ד״ה ונראה לי; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ז ה״ג ציון ההלכה ס״ק מא; ראה: שפת אמת, שבת כו ע״א בתוס׳ ד״ה חדא.
דין זה נפסק להלכה בסמ״ג, לאוין סי׳ רנז ד״ה כהן טהור; רמב״ן, השגות לספהמ״צ השגה ב; קרית ספר, הל׳ תרומות פ״ז ד״ה אזהרת קעו. עפ״י הלכה זו ביאר הירושלמי, תרומות פ״ה ה״ב, את המשנה תרומות, פ״ה מ״ד: ׳לאחר שהודו׳, שהכוונה שההלכה שלפנינו הביאה את בית שמאי להודות לבית הלל, והובאו הדברים בריבמ״ץ, תרומות פ״ה מ״ד ד״ה אמרו להן; ר״ש, שם ד״ה לאחר שהודו; רא״ש, שם ד״ה לאחר שהודו; רע״ב, שם ד״ה לאחר שהודו; תפארת ישראל, שם יכין אות כ; הון עשיר, שם ד״ה שהודו.

א. חומרת האיסור לכהן טהור לאכול תרומה טמאה

כהן טהור שאכל תרומה טמאה אינו לוקה משום שהוא בעשה שנאמר ואחר יאכל מן הקדשים

לדעה זו - כהן טהור שאכל תרומה טמאה עובר בעשה ואינו עובר בלאו.[4]

ויש אומרים, כהן טהור שאכל תרומה טמאה עובר בלאו וחייב מיתה בידי שמים.[5]

ויש אומרים, עובר בלאו ואינו חייב מיתה בידי שמים.[6]

---

4. עפ״י תוספתא, תרומות פ״ו ה״ד: ׳ובאוכלי תרומה לכהנים... טהור שאכל את הטמא בעשה׳; ירושלמי, פ״ה ה״ב: ׳דתני רבי הושעיא... טמאה שהיא בעשה אצל הכהנים׳; רש״י (חולין קיג ע״ב ד״ה פרט לזו; יבמות ע״ג ע״ב ד״ה מה שאין כן); תוספות (יבמות עג ע״ב ד״ה ואוכלן; שם ע ע״א ד״ה מה תושב ושכיר); תוספות הרא״ש, יבמות עג ע״ב ד״ה אוכלן; פני יהושע, שבת יד ע״א ד״ה ופסיל להו, בדעת הרשב״א; מאירי, שם ד״ה וביעור; רדב״ז, הל׳ ביכורים פ״ג ה״ה; פני משה, תרומות פ״ה ה״ד ד״ה לאחר שהודו: ׳טמאה שאין בה אלא איסור עשה׳. יש שגרסו כן בירושלמי, תרומות פ״ב ה״א: ׳אמר רבי אבא בר ממל... טהור שאכל את הטמא שהוא בעשה׳, ראה: פני משה, שם ד״ה א״ר אבא; רידב״ז, שם ד״ה היה תורם. יש להעיר מדברי התוספות, יבמות עג ע״ב ד״ה ואוכלן, שהקשו מדוע לא למדים שיש איסור לאו על אכילת תרומה טמאה כמו באוכל ביכורים טמאים, שהרי אף הם נקראו תרומה? ובתוספות, יבמות ע ע״א ד״ה מה, הקשו מדוע לא למדים שיעבור על לאו בגזירה שווה ׳תושב ושכיר׳ מקורבן פסח? ליישוב הדברים, ראה: ערוך השלחן, הל׳ סנהדרין סי׳ ס סעי׳ ז-ט. ראה עוד: פרשת דרכים, דרוש התשע-עשרה ד״ה ועוד קשה.

5. רש״י, בכורות יב ע״ב ד״ה חלה טמאה; תוספות (פסחים י ע״א ד״ה הלך; עבודה זרה סו ע״ב ד״ה אביי); מהרש״א, שבת יד ע״א ברש״י ד״ה ופסול להו. ראה: רמב״ם, הל׳ פרה אדומה פי״ד ה״י: ׳האוכלה חייב מיתה מפני שאכל תרומה טמאה׳. אמנם הקשו על דבריהם: פני יהושע, שבת יד ע״א; ראש יוסף, שם ד״ה גמרא אוכל; משמרות כהונה, שם ד״ה האוכל; רבי עקיבא איגר, שם ד״ה ופסיל להו; שפת אמת, שם ד״ה בגמ׳ זימנין; ערוך לנר, יבמות עג ע״ב ד״ה בגמ׳ בלאו. יש שביארו שיטה זו באופנים שונים, ראה: הרב ירוחם פישל פערלא, ספהמ״צ לרס״ג לא-תעשה רסד עמ׳ 636 ד״ה וע״פ שיטה זו, שכתב שאף הרמב״ם פסק את לשון המשנה להלכה אך לא סבר כמותה לעניין חיוב מיתה לעניין כהן שאכל תרומה טמאה כמבואר בדבריו בהל׳ תרומות פ״ז ה״ג; תיו״ט, פרה פי״א מ״ג ד״ה והאוכלה וכו׳ איכא למידק; יד דוד, שבת מהדו״ק יד ע״א ד״ה ופסיל להו, ביאר שכוונת רש״י שכהן טמא שאכל תרומה טמאה שהוא במיתה, כפי שפירש ביבמות, צ ע״א ד״ה תרומה טמאה, שמדובר בכהן טמא שאכל תרומה טמאה [נראה שהכוונה לדברי תוספות (סנהדרין פג ע״ב ד״ה פרט, בהסבר השלישי; חולין קא ע״א ד״ה בנטמא) שכהן שנטמא קודם שנטמאה התרומה חייב מיתה על אכילת תרומה בטומאה; רמב״ן חולין קיג ע״ב ד״ה קסבר]. ראה עוד מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פ״ז ה״א אות ז.

6. פני יהושע, שבת יד ע״א ד״ה בפירש״י ופסיל להו; ראש יוסף, שם ד״ה הנה הרמב״ם.

ב. איסור אכילת כהן טהור בתרומה הטמאה בטומאה דרבנן

אבל דבר טמא לא יאכל

הוא-הדין שאסור לכהן טהור לאכול דבר שטמא בטומאה דרבנן.[7]

ג. איסור אכילת כהן טהור בתרומה הטמאה מחמת הספק

אבל דבר טמא לא יאכל

אסור לכהן טהור לאכול תרומה שהיא טמאה מחמת הספק.[8]

יש אומרים, איסור אכילת ספק תרומה טמאה הוא מדרבנן.[9]

ויש מי שאומר, האיסור הוא מהתורה.[10]

יש מקרים שאפילו ספק ספיקא של תרומה טמאה אסורה באכילה לכהן.[11] אך יש מקרים שאף שקיים ספק מסוים שהתרומה באה במגע עם טומאה היא נשארת טהורה ומותרת באכילה.[12]

---

7. רמב"ם, הל' שאר אבות הטומאה פ"ח ה"ח: 'ואם נגע בתרומה קודם שיטול ידיו פסולה ונשרפת על טומאה זו'. עפ"י זבים, פ"ה מי"ב: 'אלו פוסלים את התרומה האוכל אוכל ראשון'; שבת, פ"א מי"ד; שבת, יג ע"ב; רמב"ם, פיהמ"ש זבים פ"ה מי"ב ד"ה אלו; ר"ש, שם ד"ה האוכל; תיו"ט, שם ד"ה אלו; תפארת ישראל, שם יכין אות עד; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז ה"ג ס"ק כה.
8. אף שקיימת חלוקה בין סוגי הספקות, בכל המקרים היא אסורה באכילה, וכל החילוק הוא בין מקרים שמותר לשרוף אותה כגון המקרים המובאים בטהרות, פ"ד מ"ה: 'על שישה ספקות שורפין את הטומאה'; שבת, טו ע"ב; ירושלמי (שבת פ"א ה"ד; פסחים פ"א ה"ו): 'על דעתיה דר"י ניחא דמר רבי יוחנן ששה ספיקות היו תולין עליהן ובאין ובאושא גזרו עליהן שריפה'; רמב"ם (פיהמ"ש טהרות פ"ד מ"ה ד"ה על ספק; הל' תרומות פי"ב ה"ב; הל' שאר אבות הטומאה פי"ג ה"י-הי"ג); דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז ה"ג ס"ק כה. ויש מקרים שתרומה נאסרת באכילה גם לכהנים מחמת ספק טומאה אך אסור לשרוף אותה, כגון שנכנסה לאוויר ארץ העמים בשידה פרוצה, עפ"י שבת, טו ע"ב: 'ועל אווירה לתלות... ועל אווירה כדקאי קאי'; רש"י, שם ד"ה ואאוירא לתלות. לגבי איסור אכילה של ספק תרומה טמאה ברשות היחיד, ראה: שיעור הרב דוד אוסטרן, בבא קמא עמ' קד ס"ק ה.
9. כ"כ: אשר למלך, הל' תרומות פ"י ה"ב ד"ה ופשוט דחז"ל, בדעת הרמב"ם; משמעות שו"ת חוט המשולש, ח"א סי' ח ד"ה ותו נצטרך.
10. חידושי מהרא"י, קונטרס הספקות ז ע"ב.
11. נדה, לג ע"ב: 'ואספק ספיקא לא שרפינן תרומה'; רבינו חננאל, שבת טו ע"ב ד"ה גושה, ומשום שזוהי טומאה קלושה; תוספות רי"ד, נדה לג ע"ב ד"ה בכותי. כן ביארו את דעת חכמים בטהרות, פ"ד מ"ה: 'וחכמים אומרים ברשות היחיד תולין', משום שזה ספק ספיקא; רמב"ם (פיהמ"ש טהרות פ"ד מ"ה ד"ה ברשות היחיד; שם מ"ו; פרה פי"א מ"ב. ראה גם: הל' שאר אבות הטומאה פי"ג הי"ב); ר"ש, פרה פי"א מ"ב ד"ה וכל התלוי; רע"ב, שם ד"ה וכל התלוי; תפארת ישראל (טהרות פ"ד מ"ה יכין אות יט; שם יכין אות כה). אמנם מצאנו

ד. ישראל האוכל תרומה טמאה

יש אומרים, ישראל האוכל תרומה טמאה חייב מיתה בידי שמים.[13]

ויש אומרים, עובר בעשה בלבד.[14]

מקרים ששורפים תרומה גם בספק ספיקא, ראה: רש״י, שבת טו ע״ב ד״ה ועל ספק מי רגליים, וביארו הראשונים שבמקרים אלו זה נחשב ספק אחד, ראה: תוספות (נדה לג ע״ב ד״ה ורמינהו, בשם רבינו תם; שבת טו ע״ב ד״ה ועל, בשם ר״י); ר״ן, שבת טו ע״ב ד״ה ועל; תוספות הרא״ש שם ד״ה ועל; תיו״ט, טהרות פ״ד מ״ה ד״ה על ספק, בשם הרא״ש; ערוך לנר, נדה לג ע״ב ד״ה באי״ד והכא משמע, חילק בדברי רש״י ששורפין גם בספק ספיקא כשהטומאה דאורייתא, ותולין כשהספק ספיקא הוא בטומאה דרבנן. ראה עוד: סדרי טהרה, נדה לג ע״ב על תוס׳ ד״ה ורמינהו; חפץ ה׳, שבת טו ע״ב ד״ה והנה תלוי.

12. תפארת ישראל, הלכתא גבירתא טהרות פ״ד אות ז, מפרט בדבריו שנים-עשר מקרים שבהם אפילו יש ספק טומאה היא לא נטמאת אפילו ברשות היחיד.

13. תפארת ישראל, תרומות פ״ה מ״ד יכין אות כ: ׳ובישראל בכל אופנים הנ״ל חייב מיתה בידי שמיים׳; טל תורה, תרומות פ״ה.

14. שו״ת ציץ אליעזר, ח״א סי׳ יג ד״ה ונראה לי, ללומדים שאיסור עשה נלמד מהפסוק ׳בשעריך תאכלנו׳, ראה לעיל הערה 3.

הלכה ד

א. אכילת תרומה כשהרגיש שעומדת לצאת שכבת זרע
ב. אופן האחיזה באמה
ג. כהן נשוי שהזדעזעו איבריו כשתרומה בפיו
ד. כהנת שאכלה תרומה והרגישה ביציאת דם מהרחם

מי שהיה אוכל בתרומה והרגיש שנזדעזעו איבריו להוציא שכבת זרע, אוחז באמה ובולע את התרומה.[1]

א. אכילת תרומה כשהרגיש שעומדת לצאת שכבת זרע

מי שאכל בתרומה והרגיש שנזדעזעו איבריו

לדעה זו - מותר לכהן לאכול בתרומה כשהזדעזעו איבריו, כיוון שהוא נשאר טהור כל עוד שלא יצאה שכבת הזרע מגופו.[2]

ויש אומרים, דווקא במאכלים או משקים של תרומה שאם יוציאם מפיו, שוב לא יהיו ראויים לאכילה. אך בתרומה שלא תימאס, עליו להוציאה מפיו.[3]

ב. אופן האחיזה באמה

אוחז באמה ובולע את התרומה

לדעה זו - מותר לאחוז באמה עצמה כדי למנוע משכבת הזרע לצאת[4] עד שיבלע את התרומה בטהרה,[5] כדי לא להפסידה.[6] ואע"פ שאין חובה להציל תרומה

---

1. עפ"י נדה, פ"ה מ"ב.
2. ויקרא, טו ב; נדה, פ"ה מ"א; נדה, מג ע"א; רש"י, נדה יג ע"א ד"ה אוחז; רמב"ם, הל' שאר אבות הטומאה פ"ה הל"א.
3. ריטב"א, נדה יג ע"א ד"ה ובולע.
4. רש"י, נדה יג ע"א ד"ה אוחז באמה; מאירי, שם; תפארת ישראל, נדה פ"ה מ"ב יכין אות ח.
5. רמב"ם, פיהמ"ש נדה פ"ה מ"ב, שכיוון שנעקרה שכבת הזרע ואין האחיזה באמה מוסיפה לו הרהור; משמעות תוספות הרא"ש, נדה מג ע"א ד"ה האוחז, שהקשה הרי אם יפלוט יש בכך איסור תורה של הפסד תרומה מצד 'משמרת תרומותי' ועדיף שיאחז באמה ויעבור על דברי חכמים שאמרו כאילו מביא מבול לעולם ואל יעבור על איסור תורה; ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"ז ה"ד ד"ה מי שהיה; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עג סעי' ח. לדעה זו, הרמב"ם בהלכה שלפנינו פסק כדעת רבא (נדה, יג ע"א; שם מג ע"א) שנימק את דבריו 'כיון שעקר עקר', היינו שאין לחשוש לשכבת זרע נוספת שתצא ואין צורך להחזיק עם מטלית, וביאר ר"י קורקוס, שם, שהצורך במטלית רכה במקרה שהזדעזעו איבריו הוא רק מטעם נקיות במקרה שהוא רוצה להזכיר דברים שבקדושה, אך לא כאשר אוכל תרומה והיא בפיו. ראה: מגן

מלהיטמא כל עוד שאינו גורם לכך בידיו,[7] וכל האיסור הוא רק לטמא את התרומה,[8] למרות זאת כאשר הטומאה עשויה לצאת מגופו חובה עליו למנוע את התרומה מלהיטמא.[9]

לדעה זו - יש אומרים, מותר להחזיק למעלה מהעטרה בכדי שיוכל לעכב את שכבת הזרע מלצאת.[10]

לדעה זו -

יש אומרים, אפשר אפילו במטלית רכה.[11]

ויש אומרים, מותר לאחוז באמה דווקא במטלית עבה ודווקא לאכילת תרומה משום שזהו לזמן קצר.[12]

אברהם, או״ח סי׳ קסד ס״ק ז; צל״ח, נדה יג ע״א ד״ה גמרא רבא; דרך אמונה (הל׳ תרומות פ״ז ה״ד ס״ק לא; שם ציון ההלכה ס״ק מו).

6. אור שמח, הל׳ תרומות פ״ז ה״ד ד״ה בגמרא, עפ״י שיטת רבי אליעזר (תרומות פ״ח מ״ב), הסובר שאם הכניס תרומה לפיו בהיתר ואמרו לו נטמאת שמותר לו לבלוע, לכן לשיטתו צריך להימנע מלגעת באמה כיוון שאף אם ייטמא הוא לא יצטרך להפסיד תרומה, אך כיוון שפסק הרמב״ם (פיהמ״ש שם; הל׳ תרומות פ״י הי״ג) כדעת רבי יהושע שאף אם הכניס בהיתר צריך לפלוט את התרומה שבכל מצב שנטמא צריך לפלוט את התרומה, ממילא אפילו לדעת אביי עדיף לגעת באמה כדי שלא ייטמא ויצטרך לפלוט את התרומה. ראה: ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ עג סעי׳ ח.

7. עפ״י בכורות, לג ע״ב: ׳עד כאן לא קאמר רבי מאיר התם דקעביד בידיים, אבל הכא דגרמא כרבי יהושע סבירא ליה׳; פסחים, כ ע״ב: ׳גרמא אין, בידיים לא׳; רמב״ם, הל׳ תרומות פי״ב ה״ג, שחבית של תרומה שנולד לה ספק טומאה אין חובה להצילה אף שאסור לגרום לה טומאה, ובשעת הצורך אף מותר לגרום טומאה לתרומה באופן עקיף. ראה גם: רמב״ם, הל׳ תרומות פי״ב ה״ו. ויש סוברים שבכל מקרה מותר גרם הפסד בתרומה, ראה: מרומי שדה, פסחים כ ע״ב ד״ה אבל היאך; דרך אמונה, הל׳ תרומות פי״ב ה״ג ס״ק כו; הרב יואל פרידמן, ׳איסור הפסד וטומאה בתרומה׳, התורה והארץ ח״ג עמ׳ 228.

8. רמב״ם, הל׳ תרומות פי״ב ה״א.

9. תוספות רי״ד, נדה יג ע״א; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ז ה״ד ביאור ההלכה ד״ה אוחז, ביישוב דברי תוספות הרא״ש, נדה מג ע״ב ד״ה אוחז.

10. מאירי, נדה יג ע״א ד״ה היה: ׳אוחז באמה וסותם את פיה באצבעו׳, כי רק במצב כזה ניתן למנוע משכבת הזרע לצאת החוצה, אע״פ שבכך יש יותר הרהור או שכאשר הוא אוחז בדוחק אין הבדל באיזה מקום הוא מחזיק; תוספות, שם ד״ה אוחז; רדב״ז, הל׳ תרומות פ״ז ה״ד ד״ה מי; דרך אמונה, שם ס״ק לא, בשם יש אומרים.

11. כן נראה ממסקנת פסקי הרשב״ץ, בתוך: קובץ שיטות קמאי, נדה מג ע״א: ׳היה אוכל בתרומה ונזדעזעו איבריו אוחז באמה אפילו במטלית רכה ובולע׳; אור זרוע, הל׳ בעל קרי סי׳ קכא.

12. ברכי יוסף, או״ח סי׳ ג אות ט, בשם שמלה חדשה נדה קכה ע״א; בכור שור, נדה יג ע״א ד״ה גמרא במטלית עבה.

לדעות אלו - אסור לאחוז באמה עצמה אפילו אם יפלוט את התרומה ויפסיד אותה.[13]

ג. כהן נשוי שהזדעזעו איבריו כשתרומה בפיו

יש אומרים, כשם שמותר לאדם נשוי לאחוז באמתו בשעה שמטיל מימיו, הוא-הדין שמותר לו לאחוז באמתו כשאוכל תרומה על-מנת שיספיק לאוכלה בטהרה.[14]

ד. כהנת שאכלה תרומה והרגישה ביציאת דם מהרחם

ובולע את התרומה

כל האמור הוא דווקא כיצד ינהג כהן זכר אם הזדעזעו איבריו בעוד שהייתה תרומה בפיו. אולם כאשר מדובר באישה, בין בת כהן ובין אשת כהן, שאכלה תרומה והרגישה ביציאת הדם מן המקור,[15] אע"פ שלא יצא הדם לחוץ אלא נעקר מהרחם ולא שתת, הרי היא טמאה מהתורה.[16]

לפיכך, אם היה בפיה מאכל או משקה של תרומה אסור לה לבלוע את התרומה אלא עליה לפלוט אותה.[17]

---

13. כתבו הראשונים, אע"פ שדברים אלו זו הובאה כדעת רבי אליעזר, מכל מקום לדעתם גם חכמים שחולקים עליו לא חלקו אלא במשתין משום לעז ממזרות אך לצורך דבר אחר מודים שהדבר אסור, ראה: תוספות, נדה יג ע"א ד"ה אוחז, בהסבר ראשון; רשב"א, שם ד"ה והיכי עביד; ריטב"א, שם ד"ה והתניא; ר"ן, שם ד"ה והיכי; מאירי, שם ד"ה היה. ויש אומרים שחכמים הודו לרבי אליעזר, ראה: תוספות, נדה יג ע"א ד"ה אוחז, בהסבר שני; תוספות חכמי אנגליה, בתוך: קובץ שיטות קמאי שם ד"ה נשים.
14. משמעות מאירי, נדה יג ע"א, עפ"י רמב"ם, הל' איסורי ביאה פכ"א הכ"ג.
15. עפ"י דברי שמואל בנדה, נז ע"ב, שהאישה טמאה מהתורה רק כאשר ראתה דם בהרגשה, עפ"י דרשת הפסוק (ויקרא, טו יט) 'ואשה כי תהיה זבה דם יהיה זבה בבשרה שבעת ימים תהיה בנדתה וכל הנוגע בה יטמא עד הערב'; רש"י, נדה יג ע"א ד"ה מרגשת: 'יודעת בעצמה כשיוצא דם ממנה'; תוספות, שם ד"ה מרגשת; רמב"ם, הל' איסורי ביאה פ"ט ה"א; שו"ע, יו"ד סי' קצ סעי' א. כך היא ההבנה המקובלת על רוב הפוסקים, שהרגשה זו היא תנאי לטומאה מדאורייתא ואפילו אם ראתה בוודאות מגופה אם לא הרגישה היא טהורה מן התורה, ראה: ט"ז (יו"ד סי' קצ ס"ק א; שם סי' קצב ס"ק א); בינת אדם, סי' קיג ס"ק ט, שהאריך בכך, אלא שנחלקו המפרשים מהו סוג ההרגשה.
16. נדה, פ"ה מ"א; רמב"ם, הל' איסורי ביאה פ"ה ה"ב; שו"ע, יו"ד סי' קפג סעי' א.
17. תרומות, פ"ח מ"ב, כדעת רבי יהושע; רמב"ם, הל' תרומות פ"י הי"ג; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עג סעי' ח; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז ה"ד ס"ק לב.

הלכה ה

א. האכלת תרומה לכהן חרש שאינו שומע ואינו מדבר
ב. האכלת תרומה לכהן אילם
ג. האכלת תרומה לכהן קטן שיש בו דעת
ד. האכלת תרומה לכהן שאין בו דעת לאחר טבילה
ה. האכלת תרומה לכהן שאין בו דעת לאחר שינה
ו. חזקת טהרה לאכילת תרומה על ידי כיס של נחושת
ז. האכלת תרומה לבת כהן חרשת שאינה מדברת ואינה שומעת או שאין בה דעת
ח. האכלת תרומה לבת כהן קטנה שהוחזקה להיות רואה
ט. כהן קטן שלא טבל שאוכל תרומה מעצמו
י. כהן חרש ושוטה שאוכל תרומה מעצמו
יא. האכלת תרומה לבת כהן עיוורת

החרש[1] והשוטה מטבילין אותן ומאכילין אותן תרומה אחר שיעריבו שמשן, ומשמרין אותן שלא יישנו אחר הטבילה שאם יישנו טמאים,[2] אע"כ עשו להם כיס של נחשת שמא יראו קרי.[3]

א. האכלת תרומה לכהן חרש שאינו שומע ואינו מדבר

החרש והשוטה מטבילין אותן ומאכילין אותן תרומה

חרש שמטבילין אותו ומשמרין אותו הוא דווקא כשאינו שומע ואינו מדבר שנחשב כאינו בר דעת.[4]

חרש שאינו שומע אך מדבר הרי הוא פיקח,[5] טובל ואוכל בלא שמירה.

---

1. נדה, יג ע"ב: 'החרשת... מתקנות אותן והן אוכלות בתרומה'.
2. נדה, יג ע"ב.
3. נדה, יג ע"ב, כדעת רבי אלעזר ולפי העמדת אביי: 'כהן שוטה... משום רבי אלעזר אמרו עושין לו כיס של מתכת, אמר אביי ושל נחושת'.
4. נדה, יג ע"ב; תרומות, פ"א מ"ב: 'חרש שדיברו בו חכמים בכל מקום שאינו לא שומע ולא מדבר', כיוון שלא שמע אף פעם דיבורים ממילא אינו יודע לדבר, ראה: רמב"ם, פיהמ"ש תרומות פ"א מ"ב ד"ה חרש; רע"ב, שם שאינו שומע; והגדרת חרש בימינו, ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פ"ד ה"ב.
5. ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פ"ד ה"ד אות ג, שמ"מ חרש שמדבר ואינו שומע אינו מפריש תרומה הואיל ואינו יכול לשמוע הברכה. ראה עוד: מאירי, נדה יג ע"ב: 'שומעת ואינה מדברת הרי היא כפיקחת לכל דבריה'.

ב. האכלת תרומה לכהן אילם

כהן אילם שהוא שומע, הרי הוא בר דעת ופיקח,[6] טובל ואוכל בלא שמירה.

ג. האכלת תרומה לכהן קטן שיש בו דעת

כהן קטן מאכילים אותו בתרומה,[7] בתנאי שיודע לשמור גופו בטהרה[8] ואומר שלא נטמא או שטבל.[9] זאת אף טרם הזמן שאפשר לחלק לו תרומה לבדו בגורן.[10] תינוק שאינו יכול להלך שאין חשש שמא נטמא מאכילים אותו תרומה.[11]

ד. האכלת תרומה לכהן שאין בו דעת לאחר טבילה

החרש והשוטה מטבילין אותן ומאכילין אותן תרומה

לדעה זו - כהן חרש, או שוטה שטבלו, הם נשארים בחזקת טהרה ואין חוששים שמא אחרי הטבילה ראו קרי.[12]

ויש אומרים, לפני שמאכילים אותם תרומה צריך לשאול אותם אם הם ראו קרי אחר הטבילה, ומכירים העניין מתוך דבריהם.[13]

ה. האכלת תרומה לכהן שאין בו דעת לאחר שינה

ומשמרין אותן שלא יישנו אחר הטבילה שאם יישנו טמאים

כהן חרש או שוטה שהטבילו אותו וישן, אין מאכילין אותו תרומה שמא התחממו

---

6. ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פ״ד ה״ד אות ג, שמ״מ אילם ששומע ואינו מדבר אינו מפריש תרומה הואיל ואינו יכול לברך.
7. תוספתא, תרומות פ״י הי״ח: ׳וכולן נותנין להן תרומה מתוך הבית׳; יבמות, צט ע״ב.
8. רש״י, סוכה מב ע״א ד״ה חולקין: ׳ומקמי הכי אין חולקין לו בגורן, אבל משגרין לו לביתו אם יודע לשומרה בטהרה׳. הגדרה זו, ידיעה לשימור בטהרה, מצויה בסוכה מב ע״א: ׳קטן היודע לשמור גופו אוכלין על גביו טהרות׳; רש״י, שם ד״ה אוכלין; רמב״ם, הל׳ שאר אבות הטומאה פט״ז ה״י; מנחת חינוך, מצווה רעט אות ג.
9. דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ז ה״ה ס״ק לג.
10. הגיל ממנו קטן זכאי לקבל תרומה בגורן יתבאר להלן, פי״ב הכ״ב.
11. ע״פ רמב״ם, הל׳ שאר אבות הטומאה פט״ז ה״י.
12. לכן אין עושים להם כיס לבדוק אם ראו קרי, כל עוד הם ישנו לאחר טבילתם כמבואר בהמשך ההלכה, ׳דאחזוקי ריעותא לא מחזקינן׳, ראה: ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פ״ז ה״ה ד״ה החרש.
13. מאירי, נדה יג ע״ב ד״ה; דרך אמונה (הל׳ תרומות פ״ז הל״ה ס״ק לד; שם ציון ההלכה ס״ק נד, ביאר ׳ומשמע שצריך לשאלו ולהבין מתוך דבריו שלא נטמא ובזה סומכין עליו דלא שכיח כ״כ שיטמא בעודו ער ולא ידע׳).

איבריו וראה קרי,[14] כשם שאין מאכילים קטן דברים האסורים הוא-הדין שוטה.[15]

ויש מי שמשמע מדבריו שמותר להאכיל שוטה וקטן בתרומה שחיובה רק מדברי חכמים כשהדבר הוא לצורך שלהם.[16]

ויש אומרים, אסור להאכילם אפילו תרומה דרבנן.[17]

ו. חזקת טהרה לאכילת תרומה על ידי כיס של נחושת

אא"כ עשו להם כיס של נחשת שמא יראו קרי

לדעה זו - אדם שוטה שהטבילו אותו ניתן להאכילו בתרומה גם לאחר שישן אם עשו לו כיס של נחושת שאינו בולע, וכשירצו להאכילו יבדקו בכיס שלא ראה קרי בשנתו.[18]

---

14. רש"י, נדה יג ע"ב ד"ה שלא יישן: 'כדי שלא יתחמם ויראה'; מאירי, שם ד"ה אף השוטה; ערוך לנר, שם ד"ה בגמרא משמרין; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז ה"ה ס"ק לו, ביאר 'שמא נתחממו וראו קרי ולא הרגישו אבל בכהן פיקח לא חיישינן לכך שבודאי היה יודע'.
15. כפי שאסור להאכיל לקטן דברים האסורים אפילו כשאינו בר דעת כלל, כמבואר ביבמות, קיד ע"א; רמב"ם (הל' מאכלות אסורות פי"ז הכ"ז; הל' אבל פ"ג הי"ב); שו"ע (או"ח סי' שמג סעי' א; יו"ד סי שעג סע' א), הוא-הדין שאין להאכיל שוטה דברים האסורים, ראה: רשב"א, גיטין נה ע"א; פרי מגדים, או"ח סי' שמג משבצות זהב ס"ק א; שו"ת אחיעזר, ח"ג סי' צב ד"ה אולם באיסור דרבנן; טל תורה, נדה יג ע"ב, בדעת רש"י. אמנם לדעת שו"ת תרומת הדשן, פסקים וכתבים סי' סב, האיסור הוא רק שלא להאכיל קטן איסורים 'שלא ירגיל אותו לעבור עבירות, וכשיגדל יבקש לימודו', טעם שאינו שייך בשוטה, וראה בהרחבה: משפטי הדעת, עמ' קמא; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז ה"ה ס"ק לד ציון ההלכה ס"ק נג, שאין לחלק בין שוטה לקטן כי האיסור לתת להם הוא משום ש'צריך לשמור התרומה מטומאה ומהפסד.
16. מנחת חינוך, מצווה רעט ס"ק ג, בדעת הרשב"א (יבמות קיד ע"א ד"ה ומיהו; שו"ת הרשב"א ח"א סי' צב) הסובר שמותר לקטן לאכול איסורי דרבנן כשהדבר נעשה לצורכו; ביאור הלכה, או"ח סי' שמג ד"ה מדברי סופרים.
17. מנחת חינוך, מצווה רעט אות ג, בדעת הרמב"ם, הל' מאכלות אסורות פי"ז הכ"ז; שו"ע, או"ח סי' שמג סעי' א; לבוש, שם. לדעתם, אסור להאכיל קטן אף איסורי דרבנן. אמנם, ראה: דרך אמונה (הל' תרומות פ"ז ה"ה ס"ק לד; שם ציון ההלכה ס"ק נג) בתרומה דרבנן לכו"ע אסור משום 'משמרת' שצריך לשמור התרומה מטומאה ומהפסד.
18. נדה, יג ע"ב, כדברי רבי אלעזר והעמדת אביי, שעפ"י הסבר אחד נחלקו התנאים רק בנוגע לעשיית כיס של עור, אך כיס של נחושת מועיל לדעת כולם כיוון שאינו בולע, ראה: מאירי, נדה יג ע"ב: 'ומ"מ אם עשו לו כיס של נחושת ובדקו בו אחר שינה ולא מצאו בו כלום מותרין ואין חוששין שמא נבלע בכיס שאין נחושת בולע... ולמדת לפי דרכך שאין הנחושת בולע הא בכיס של עור מיהא לא הועילו שאף אנו חוששים שמא ראה טיפה ונבלעה בכיס. ועוד, שכיס של עור כל שכן שהוא מחממו וכל שכן של בגד'; פסקי הרשב"ץ, בתוך: קובץ שיטות קמאי, נדה יג ע"ב ד"ה שוטה; ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"ז ה"ה ד"ה החרש, בהסבר ראשון; רדב"ז, שם ד"ה אלא. אמנם לדעת הכסף משנה, שם, אכן ת"ק אסר אפילו בכיס של נחושת,

ויש מי שאומר, ניתן לעשות את הכיס גם משאר מתכות שאינן בולעות ובלבד שלא יעשו כיס מעור משום שהוא בולע.[19]

ויש מי שמשמע מדבריו שלא מועיל לעשות לו גם כיס של נחושת.[20]

ז. האכלת תרומה לבת כהן חרשת שאינה מדברת ואינה שומעת או שאין בה דעת

בת כהן חרשת שאינה מדברת ואינה שומעת או שהיא שוטה שאין בה דעת,[21] **או שנטרפה דעתה מחמת מחלה קשה,**[22] **ניתן לתת לה לאכול תרומה אם נשים אחרות יעשו לה בדיקות טהרה.**[23]

יש מי שאומר, אע"פ שנשים בודקות לפני כל אכילת תרומה,[24] **חרשת ושוטה**

אך כיוון שאביי ביאר את דעת רבי אלעזר מוכח שמכריעים כמותו. כ״כ: ר״י קורקוס, שם ד״ה החרש, בהסבר שני; ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ עג סעי׳ ט, והוסיף לבאר מדוע חכמים לא הזכירו פתרון זה ׳דס״ל שאין כדאי להטריח בשבילו כל כך׳; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ז ה״ה ביאור ההלכה ד״ה אא״כ עשו, הוסיף לבאר מדוע חכמים לא נקטו פתרון זה: ׳הא דלא מהדרו לי׳ רבנן לרבי אלעזר ברבי צדוק אפשר בכיס של נחושת משום שאינו דבר מצוי וצריך לעשותו במיוחד לכך ולכן אין זו תקנה׳.

19. ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ עג סעי׳ ט.
20. עפ״י ההבנה מהדיון בין ת״ק לרבי אליעזר ברבי צדוק בתוספתא, נדה פ״ב ה״ט, שלדעת חכמים אין פתרון אם יישן לאחר הטבילה, ולפי הכלל שהלכה כחכמים; משמעות קרית ספר, הל׳ תרומות פ״ז ד״ה אזהרה קעו; פסקי הרשב״ץ, בתוך: קובץ שיטות קמאי נדה יג ע״ב; משמרות כהונה, שם ד״ה אמר אביי, שלדעת חכמים גם הנחושת מחממת את המים, ולכן הוסיף שאין נותנים ׳מים שלנו׳ בכלי נחושת; ראה גם: כסף משנה, הל׳ תרומות פ״ז ה״ה ד״ה חרש, שנראה מדבריו שחכמים חולקים ג״כ על דעת רבי אלעזר; דרך אמונה, שם ביאור ההלכה ד״ה אא״כ עשו, ביאר להבנה זו שלדעתם גם כיס נחושת קצת עלול לחמם אותו ולגרום לו לראות קרי.
21. נדה, פ״ב מ״א: ׳החרשת והשוטה והסומא ושנטרפה דעתה, אם יש להם פקחות מתקנות אותן והן אוכלות בתרומה׳; נדה, יג ע״ב: ׳הכא בשאינה מדברת ואינה שומעת, כדתנן חרש שדיברו חכמים בכל מקום אינו שומע ואינו מדבר׳; רמב״ם, הל׳ אישות פ״ב הכ״ו; מגיד משנה, הל׳ איסורי ביאה פ״ח הט״ו, בדעת הרמב״ם.
22. נדה, יג ע״ב; רמב״ם, פיהמ״ש נדה פ״ב מ״א; רע״ב, שם ד״ה ושנטרפה; רמב״ם הל׳ מטמאי משכב ומושב פ״ד ה״ט: ׳החרשת והשוטה ומי שנטרפה דעתה בחולי אם יש להן פקחות מתקנות אותן הרי אלו אוכלות בתרומה׳. אולם, ראה: רמב״ם, הל׳ איסורי ביאה פ״ח הט״ו, שהשמיט ׳נטרפה דעתה׳, וכתב מעשה רוקח, שם, שמדובר על טעות סופר; צפנת פענח, שם, כתב שרק בתרומה צריך כוונה ודעת גמורה, אך בווסתות מי שנטרפה דעתה מחמת חולי נאמנת.
23. רמב״ם, הל׳ מטמאי משכב ומושב פ״ד ה״ט; שו״ע, יו״ד סי׳ קצו סעי׳ ח.
24. רמב״ם, הל׳ מטמאי משכב ומושב פ״ד ה״ז.

שנשים אחרות בודקות אותה די בבדיקה בשעת וסתן.[25]

ויש מי שנראה מדבריו שאין לחלק בין פקחת לחרשת ושוטה.[26]

ח. האכלת תרומה לבת כהן קטנה שהוחזקה להיות רואה

יש מי שאומר, אין מאכילין תרומה לקטנה שהוחזקה להיות רואה שאין בה דעת אלא אחר שבדקו אותה נשים.[27]

ויש מי שמסתפק בדבר.[28]

ט. כהן קטן שלא טבל שאוכל תרומה מעצמו

יש מי שניתן ללמוד מדבריהם שכהן קטן טמא שלא טבל[29] שאוכל תרומה מעצמו, אביו צריך למנוע זאת אך אחרים אינם צריכים למנוע ממנו.[30]

ויש אומרים, גם האב אינו חייב למנוע ממנו.[31]

ויש שניתן ללמוד מדבריהם שקטן שהגיע לחינוך מוטל על כולם להפרישו מאיסור של תורה,[32] ורק מתרומה דרבנן אין צריך להפרישו.[33]

---

25. רש״י, חולין לא ע״ב ד״ה מתקינות.
26. ערוך לנר, נדה יג ע״ב ד״ה במתניתן מתקנות אותן, בדעת הרמב״ם, וכן נראה לדעתו מסברה.
27. ערוך לנר, נדה יג ע״ב ד״ה במתניתן החרשת והשוטה, שהרי גם קטנה טמאה נדה ואף שכל עוד שלא ראתה אינה בחזקת רואה, מכל מקום קטנה שראתה פעם אחת צריכים לחשוש לווסת שלה ולבדוק אותה ובוודאי שאסור לתת לה בידיים, ואפילו צריך למנוע ממנה לאכול בעצמה, כיוון שזהו ספק שלא נפשט ביבמות, קיד ע״א. והוסיף, שדין זה לא הובא בנדה, יג ע״ב, כיוון שזוהי מציאות נדירה שקטנה תתחיל לראות נידה ולהיות חייבת בדיקה.
28. רבי עקיבא איגר (נדה יג ע״ב ד״ה במתני׳; שו״ת רבי עקיבא איגר, ח״א סי׳ ס״ב).
29. ראה מה שהתבאר לעיל בהלכה זו אות ג.
30. עפ״י יבמות, קיג ע״ב: ׳רב יצחק בר ביסנא אירכסו ליה׳; רמב״ם (הל׳ מאכלות אסורות פי״ז הכ״ז-הכ״ח; הל׳ שבת פי״ב ה״ז; הל׳ אבל פ״ג הי״ב; ראה גם: הל׳ שבת פכ״ד הי״א); מהר״י ווייל, חידושי דינים סי׳ מו; טור, או״ח סי׳ שמג; בית יוסף, שם, בדעת מהר״י פאסי; שו״ע (או״ח סי׳ שמג סעי׳ א; יו״ד סי׳ שעג סעי׳ א בהגהה); לבוש (או״ח סי׳ שמג סעי׳ א; יו״ד סי׳ שעג סעי׳ א); ט״ז, או״ח סי׳ שמג ס״ק א; נחלת צבי, שם ס״ק א ד״ה קטן, בביאור דעת הרמב״ם; עטרת צבי, שם ס״ק א; מגיד משנה, הל׳ שבת פכ״ד הי״א. יש לציין שהטור, יו״ד סי׳ שעג, סבר שבטומאת מת צריך להפרישו מאיסור.
31. שו״ת הרשב״א, ח״א סי׳ קכח.
32. תוספות, שבת קכא ע״א ד״ה שמע מינה, שבקטן שהגיע לחינוך כולם מחויבים להפרישו; רמ״א, או״ח סי׳ שמג סעי׳ א; ש״ך, יו״ד סי׳ שעג ס״ק א; ערוך השלחן (או״ח סי׳ שמג סעי׳ א, יו״ד סי׳ שעג סעי׳ א-ב). דעות אלו לא הבחינו בין איסורי תורה לאיסורי דרבנן.
33. טור, או״ח סי׳ שמג, בדעת הרמב״ם, הל׳ שבת פכ״ד הי״א; חיי אדם, כלל סו סעי׳ ג; משנה ברורה, סי׳ שמג ס״ק ז.

ויש מי שניתן ללמוד מדבריהם שבית-דין צריכים לכפות את אביו למנוע מבנו הקטן כאשר הוא אוכל תרומה שחיובה מהתורה.[34]

י. כהן חרש ושוטה שלא טבל שאוכל תרומה מעצמו

יש אומרים, אף כהן חרש ושוטה שלא טבל שאוכל תרומה אין צריך למנוע ממנו.[35]

יא. האכלת תרומה לבת כהן עיוורת

בת כהן שהיא עיוורת, יכולה לבדוק ולהראות לחברותיה כדי לקבוע אם היא טהורה.[36]

---

34. בית יוסף, או״ח סי׳ שמג ד״ה כתב הרמב״ם, בשם הר״י פאסי; חיי אדם, כלל סו סעי׳ ג, בשם יש אומרים; עולת שבת, או״ח סי׳ שמג ס״ק א.
35. פרי מגדים, או״ח סי׳ שמג משבצות זהב ס״ק א.
36. אע״פ שבנדה, פ״ב מ״א, נכללת גם סומא בין הנשים הנבדקות ע״י חברותיהן, מסקנת הגמרא נדה, יג ע״ב, היא ש׳הסומא איהי תבדוק לנפשה ותיחזי לחבירתה... אמר יוסי ברבי חנינא, סומא אינה משנה׳; ירושלמי, נדה פ״ב ה״א: ׳אין כן סומא׳; רמב״ם (פיהמ״ש נדה פ״ב מ״א; הל׳ איסורי ביאה פ״ח הט״ו); מאירי, נדה יג ע״א ד״ה המשנה השניה; רע״ב, נדה פ״ב מ״א ד״ה וסומא; תפארת ישראל, שם יכין אות ג; פני משה (נדה פ״ב ה״א ד״ה והסומא, שם ד״ה אמרון). ראה: ערוך לנר, נדה יג ע״ב ד״ה במתני׳ מתקנות, שתמה מדוע הרמב״ם לא ציין דין זה אלא לעניין טהרה לבעלה ולא בבדיקות לעניין אכילת תרומה, בהל׳ איסורי ביאה פ״ד ה״ט.

הלכה ו

א. אכילת תרומה לפני טבילה לכהנים אחרי רכיבה על גמלים
ב. אכילת תרומה ע״י בנות או סריס וקטן פחות מבן ט׳ כהן שרכבו על גמל
ג. אכילת תרומה לאחר רכיבה על גמל במרדעת
ד. אכילת תרומה למי שיושב על גמל שלא בפיסוק רגליים
ה. אכילת תרומה למי שרוכב על חמור ושאר בהמה ללא אוכף
ו. אכילת תרומה למי שיושב על חמור שלא בפיסוק רגליים
ז. אכילת תרומה לכהנים שלובשים מכנסיים צמודים

רוכבי גמלים אסורין לאכול בתרומה עד שיטבלו ויעריבו שמשן שהן בחזקת טומאה, מפני חימום הרכיבה על עור הגמל מוציא טיפה של שכבת זרע.[1]

א. אכילת תרומה לפני טבילה לכהנים אחרי רכיבה על גמלים

רוכבי גמלים אסורין לאכול בתרומה עד שיטבלו ויעריבו שמשן

אע״פ שכל יציאת שכבת זרע שאין גופו של אדם מרגיש בה אינה מטמאה,[2] **רוכבי גמלים טמאים שמא בזמן הרכיבה הרגישו ולא שמו לב.**[3] **ודווקא כשהם רוכבים על הגמל, אך אם הם מניחים סחורה על הגמל אין בכך כל חשש.**[4]

---

1. נדה, יד ע״א: ׳רוכבי גמלים אסורין לאכול בתרומה׳, וביארו הפרשנים שמשום שאבריהם מתחממים בבשר הגמל, ראה: רש״י שם ד״ה רוכבי; תוספות, שם ד״ה רוכבי; מאירי, שם. בהמשך מובא: ׳רוכבי גמלים כולם רשעים׳, ואילו בקידושין, פב ע״א הם נקראו ׳צדיקים׳. על קושי זה עמדו הראשונים ויש מהם שביארו שדווקא לעניין זה הם רשעים, ראה: רמב״ן, נדה יד ע״א ד״ה הא דתניא, בהסבר ראשון; רשב״א, שם ד״ה הגמלים; ר״ן, שם ד״ה הגמלים; ריטב״א, שם ד״ה הא דאמרינן. ראה עוד להלן הערה 4.
2. נדה, מג ע״א; רמב״ם, הל׳ שאר אבות הטומאה פ״ה ה״ד.
3. תוספות, נדה יד ע״א ד״ה רוכבי גמלים; ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פ״ז ה״ו ד״ה רוכבי; מעשה רקח, שם; דרך אמונה, שם ס״ק לח.
4. עפ״י הראשונים המיישבים את הסתירה בין האמירה בנדה יד ע״א: ׳רוכבי הגמלים כולם רשעים׳, לאמירה המובאת בקידושין, פב ע״א: ׳הגמלין רובן כשרין׳, ראה: תוספות, נדה יד ע״א ד״ה רוכבי; רמב״ן, שם ד״ה הא דתניא, בהסבר השני; מאירי, שם ד״ה רוכבי; אור זרוע, ח״א סי׳ קכה; רדב״ז, הל׳ תרומות פ״ז ה״ו ד״ה שהרכיבה.

ב. אכילת תרומה ע"י בנות או סריס וקטן פחות מבן ט' כהן שרכבו על גמל

יש אומרים, בנות וסריס וקטן פחות מבן ט' שנים[5] שרכבו על גמל מותרים לאכול בתרומה ללא טבילה היות ואין חשש שנטמאו.[6]

ג. אכילת תרומה לאחר רכיבה על גמל במרדעת

שהרכיבה על עור הגמל מוציא טיפה של שכבת זרע

לדעה זו - יש אומרים, רק כשרוכבים על עור הגמל באופן ישיר ללא מרדעת או אוכף קיים חשש להוצאת שכבת זרע, אך אם רוכבים על גמל המכוסה במרדעת אין חשש והדבר מותר, ואף מותרים לאכול בתרומה לאחר מכן גם ללא טבילה.[7]

ויש אומרים, אף אם הגמל מכוסה במרדעת הם נקראים רשעים ואסורים לאכול בתרומה לאחר מכן בלא טבילה,[8] מכיוון שגם המרדעת גורמת לחימום והדבר עלול לגרום הוצאת שכבת זרע.[9] אך אם רוכב על גמל שמונח עליו אוכף אין חשש ומותר באכילת תרומה.[10]

---

5. דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז ה"ו ס"ק לט.
6. משך חכמה, בראשית כד סא; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז ה"ו ס"ק לט.
7. רדב"ז, הל' תרומות פ"ז ה"ו ד"ה רוכבי, בדעת הרמב"ם שכתב שהרכיבה על עור הגמל מוציאה טיפה של שכבת זרע, משמע שבמרדעת אין חשש. לפי הסבר זה, משמעות האבחנה 'הא דמיכף הא דלא מיכף', בנדה יד ע"א, היינו כיסוי כלשהו בין אוכף ובין מרדעת. ראה: שו"ע, אבהע"ז סי' כג סעי' ו.
8. רש"י, נדה יד ע"א ד"ה דמיכף: 'דרך הגמלים לרכב בלא אוכף אלא במרדעת ומתחמס', ראה: אור זרוע, ח"א הל' בעל קרי סי' קכה, שגרס אחרת בלשון רש"י: 'אבל דרך גמלים לרכוב בלא אוכף במרוצה ומתחמס', וביאר הרדב"ז, הל' תרומות פ"ז ה"ו, שהוא למד זאת מההבחנה בנדה יד ע"א: 'הא דמיכף הא דלא מיכף', שדווקא כשרוכב על אוכף אין בכך חשש אך לא כשרוכב על מרדעת; פסקי ריא"ז, נדה פ"ב ה"א אות יא; ערוך השלחן, אבהע"ז סי' כג סעי' ו; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז ה"ו ס"ק מא. ראה עוד: דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז ה"ו ביאור ההלכה ד"ה רוכבי, שהיו רגילים להניח מרדעת על הגמל לכן נאמר בשבת, פ"ה מ"ג: 'לא יצא הגמל במטוטלת', וביאר רש"י, שבת נד ע"א ד"ה מטוטלת, שהכוונה למרדעת, ואף הבחין בין מרדעת לאוכף בפירושו שם נג ע"א ד"ה כאן לחממה; רבינו חננאל, שבת נד ע"א ד"ה תנא לא יצא; ר"ן, שבת נד ע"א ד"ה לא יצא; מאירי, שם ד"ה אמר המאירי, בשם יש מפרשים; פסקי רי"ד, שבת נד ע"א ד"ה מתני' ובמה; חכמת שלמה, שם ד"ה בשלייתא. ראה: ראש יוסף, שם ד"ה והנה מטוטלת. לעומת זאת, לדעת הרמב"ם אין דרך לרכוב על גמל במרדעת, אך אם הניח מרדעת אין בעיה של חשש הוצאת זרע ולכן פירש, פיהמ"ש שבת פ"ה מ"ג ד"ה מטוטלת, שמטוטלת הכוונה למטלית הקשורה לזנב כ"כ: רע"ב, שבת פ"ה מ"ג ד"ה מטוטלת; תפארת ישראל, שם יכין אות כא. אמנם, ראה: דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז ה"ו ביאור ההלכה ד"ה רוכבי.
9. רש"י, נדה יד ע"א ד"ה רוכבי; מאירי, שם ד"ה רוכבי הגמלים.
10. משמעות רש"י, נדה יד ע"א ד"ה דמכף: 'אבל דרך גמלים לרכוב בלא אוכף'; מאירי, שם ד"ה

ד. אכילת תרומה למי שיושב על גמל שלא בפיסוק רגליים

יש אומרים, אם יושבים על גמל כאשר שתי הרגליים מצד אחד מותרים באכילה בתרומה ללא טבילה.[11]

ויש מי שנראה מדבריו, אפילו בדרך ישיבה זו אסור ע"ג גמל.[12]

ה. אכילת תרומה למי שרוכב על חמור ושאר בהמה ללא אוכף

יש אומרים, אסור לרכוב על חמור ושאר בהמה[13] ללא אוכף קשה.[14] מ"מ מותר לכהן טהור לאכול בתרומה בלא טבילה, כיוון שאין חשש להוצאת זרע לבטלה בלא שהרגישו.[15]

ו. אכילת תרומה למי שיושב על חמור ושאר בהמה שלא בפיסוק רגליים

מותר לשבת על חמור ללא אוכף כאשר שתי הרגליים מצד אחד כדרך נשים,[16] ומותר גם לכהן לאחר מכן לאכול בתרומה ללא טבילה.[17]

רוכבי: 'מפני שרגילים לרכוב עליהם בלא אוכף', משמע שאם היה אוכף אין לחשוש; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז ה"ו ס"ק מא.

11. פסקי ריא"ז, נדה פ"ב ה"א.

12. פסקי הרשב"ץ, בתוך: קובץ שיטות קמאי נדה יג ע"ב: 'וכן אסור לרכוב על הגמלים מפני חשש חמום ובחמור אם הוא בעניין שאינו מתחמם כגון שהוא רוכב כמו הנשים או כיוצא בזה שרי ואם לאו אסור', משמע שבגמל אין היתר כשרוכב כמו הנשים.

13. סמ"ק, סי' רצב; בית יוסף, אבהע"ז סי' כג אות ו; שו"ע, אבהע"ז סי' כג סעי' ו.

14. נדה, יד ע"א: 'הא דמיכף הא דלא מיכף', ביאר רש"י, שם ד"ה דמכף: 'אוכף של חמור אם יש לו אוכף האבר אינו מתחמם שהעץ קשה הוא, ואם אין לו אוכף מתחמם בבשר החמור'; רמב"ן, שם ד"ה וכן פירש החמרין; מאירי, שם ד"ה רוכבי; אור זרוע, ח"א הל' בעל קרי סי' קכה; פסקי ריא"ז, נדה פ"ב ה"א; סמ"ק, סי' רצב; בית יוסף, אבהע"ז סי' כג אות ו; שו"ע, אבהע"ז סי' כג סעי' ו; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז ה"ו ס"ק לח. ראיה לשיטה זו, ראה: שו"ת בניין שלמה, הקדמה שניה דף יא לפרשת מטות, שהדבר רמוז בפרשת העקידה 'וישכם אברהם בבֹקר ויחבוש את חמֹרו' ולשון זאת רומזת לכך שחבש את האוכף על החמור וישב על האוכף, כיוון שאסור לשבת על החמור עצמו מבלי אוכף. ראה: עזר מקודש, אבהע"ז סי' כג סעי' ו, שביאר מדוע מותרת רכיבה על אוכף אף בפיסוק רגליים ולא חוששים לשתי הלשונות בנדה יד ע"א. יש לציין שהרמב"ם חשש להוצאת שכבת זרע ואסר הרכיבה במקרים מסוימים רק לעניין אכילת תרומה אך בעלמא לא אסר.

15. רדב"ז, הל' תרומות פ"ז ה"ו ד"ה רוכבי, בדעת הרמב"ם; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עג סעי' יד; דרך אמונה הל' תרומות פ"ז ה"ו ס"ק לח.

16. נדה, יד ע"א: 'הא דמטרטין, הא דלא מטרטין'; רש"י (נדה יד ע"א ד"ה דמטרטין; שם ד"ה דלא מטרטין); מאירי, נדה יד ע"א ד"ה ואיכא דאמרי; אור זרוע, הל' בעל קרי סי' קכה; פסקי ריא"ז, בתוך: קובץ שיטות קמאי נדה יד ע"א ד"ה רוכבי; ערוך, ערך רצף.

17. נדה, יד ע"א, שרוכב בדרך זו נקרא צדיק שאין בשרו מתחמם, ראה: רש"י (נדה יד ע"א ד"ה דמטרטין; שם ד"ה דלא מטרטין); מאירי, נדה יד ע"א ד"ה ואיכא דאמרי; אור זרוע, הל'

ז. אכילת תרומה לכהנים שלובשים מכנסיים צמודות

יש אומרים, אסור ללבוש מכנסיים צמודים[18] משום שהלובש עלול לבוא לחימום והוצאת שכבת זרע בלא ידיעתו, וכהן הלובש מכנסיים אלו אסור באכילת תרומה.[19]

לדעה זו -

יש אומרים, איסור זה קיים אף בזמן הזה שאין לנו יכולת להיטהר ולאכול תרומה בטהרה משום שמביא לידי השחתת זרע,[20] ורק מכנסיים רחבים מותר ללבוש.[21]

ויש אומרים, דין זה אינו שייך כיום אלא נאמר רק לעניין אכילת תרומה, ובזמן הזה שלא ניתן לאכול תרומה אין הדבר אסור.[22]

ויש מי שאומר, גם בזמן הזה מידת חסידות שלא ללבוש מכנסיים צמודים.[23]

יש אומרים, מכנסיים האסורים היינו דווקא שיש להם בית ערווה שהאיבר מתעטף בו,[24] וגם בימינו קיים איסור ללבוש מכנסיים אם יש להם כיס מיוחד למידת האיבר.[25]

בעל קרי סי' קכה; פסקי ריא"ז, נדה פ"ב ה"א אות יא; ערוך, ערך רצף. אף שהשו"ע, אבהע"ז סי' כג סעי' ו, לא התייחס לכך, כתב בספר עזר מקודש, שם, שלדעתו פוסקים להקל כאחת משתי הלשונות בנדה, יד ע"א.

18. ריטב"א, נדה יג ע"א ד"ה ש"מ מכנסא.

19. נדה, יג ע"א: 'אמר רב פפא, שמע מינה מכנסים אסורים', וביאר רש"י, שם ד"ה שמע: 'מדקתני כל שכן שאתה מביאו לידי חימום אלמא מכנסים אסורין'.

20. ריטב"א, נדה יג ע"א ד"ה ש"מ מכנסא; רא"ש, נדה פ"ב סי' א; פסקי ריא"ז, נדה פ"ב ה"א אות ט; פסקי הרשב"ץ, בתוך: קובץ שיטות קמאי נדה יג ע"ב; ערוך, ערך פלניא; מאירי, נדה יג ע"ב ד"ה ומעתה; רמ"א, אבהע"ז סי' כג סעי' ו; לבוש, שם; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עג סעי' יא: 'וכל ירא שמיים אין לו ללבוש מכנסיים כאלו, והפוסקים לא הזכירו מזה, וצ"ע'.

21. בדומה למכנסיים שציוותה התורה (שמות, כח מב) לעשות לכהנים; נדה, יג ע"א; רש"י, שם ד"ה ואין; רא"ש, נדה פ"ב סוף סי' א; עזר מקודש, אבהע"ז סי' כג סעי' ו ד"ה ללבוש מכנסיים.

22. הרמ"א, אבהע"ז סי' כג סעי' ו, העלה אפשרות שדין הגמרא הוא רק לאכילת תרומה; משמעות הרמב"ם שהביא הלכה זו של חשש חימום והוצאת שכבת זרע ואסר רכיבה על גמל רק לעניין אכילת תרומה בהל' תרומות פ"ז ה"ו. ראה: חסדי דוד, נדה פ"ב ה"ט, שתמה על הרמב"ם.

23. דברי חמודות, נדה פ"ב ס"ק יא. לדבריו, אף שהרא"ש, נדה פ"ב סוף סי' א, הביא זאת להלכה, גם בימינו כאשר בין כך לא ניתן לאכול תרומה, זוהי מידת חסידות.

24. רש"י, נדה יג ע"ב ד"ה ואין להם; רא"ש, שבת פ"א סי' יט; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עג סעי' יא; תורה תמימה, שמות כח מב הערה לה. ראה: דברי חמודות, נדה פ"ב אות א ס"ק יא, בהבנת דעת הרא"ש.

25. שבזה יש חיכוך ומחמם, ראה: עצי ארזים, אבהע"ז סי' כג ס"ק ד; פתחי תשובה, שם ס"ק ד; ערוך השלחן, שם סעי' ז.

הלכה ז

א. המשמשת שלא התהפכה בשעת תשמיש
ב. המשמשת שהתהפכה בשעת תשמיש
ג. רחיצה בחמין ואכילת תרומה לערב
ד. זמן החשש לפולטת שכבת זרע

המשמשת מטתה אם לא נתהפכה בשעת תשמיש, טובלת ואוכלת בתרומה לערב.[1] **ואם נתהפכה בשעת תשמיש, הרי זו אסורה לאכול בתרומה כל שלשה ימים,**[2] **שאי–אפשר לה שלא תפלוט ותהיה טמאה כמו שיתבאר במקומו.**[3]

א. המשמשת שלא התהפכה בשעת תשמיש

אם לא נתהפכה בשעת תשמיש טובלת ואוכלת בתרומה לערב[4]

לדעה זו - אשת כהן מותרת לטבול לאחר תשמיש ואוכלת בתרומה לאחר הערב שמש, אם לא התהפכה בשעת תשמיש ואין חוששים לפליטת שכבת זרע לאחר מכן אפילו אם הלכה ברגליה לאחר מכן.[5]

---

1. נדה, מא ע"ב, כדעת רבי שמעון: 'כאן במשמשת כאן בפולטת', והמשמשת אע"פ שלא פולטת טמאה טובלת וטמאה עד הערב; נדה, מב ע"א, כדעת רבא: 'ורבא אקרא קאי, והכי קאמר כי כתב רחמנא וכו' בשאינה מתהפכת אבל במתהפכת כל שלושה ימים'.
2. נדה, מא ע"ב.
3. רמב"ם, הל' שאר אבות הטומאה פ"ה הי"א-הי"ב.
4. רקע הלכתי: שכבת זרע מטמאה בטומאת מגע (רמב"ם, הל' שאר אבות הטומאה פ"ה ה"א), אבל מגע בבית הסתרים אינו מטמא (רמב"ם, שם פ"ה ה"ט). מכל מקום, אישה ששימשה עם בעלה טמאה מחמת תשמיש, ולא עוד אלא שאם פלטה שכבת זרע תוך שלושה ימים טמאה כדין רואה קרי לדעת רוב הראשונים (שבת, פ"ט מ"ג; נדה, מב ע"א; שבת, פו ע"ב). לפיכך, אם שימשה מיטתה יש חשש שתפלוט שכבת זרע תוך שלושה ימים (רמב"ם, פיהמ"ש שבת פ"ט מ"ג; רמב"ם, הל' אבות הטומאה פ"ה ה"ט-הי"י; רע"ב, שבת פ"ט מ"ג ד"ה שהיא טמאה), אלא שאם היא לא התהפכה בשעת תשמיש לדעת הרמב"ם כאן היא טובלת בערב ואוכלת בתרומה לאחר צאת הכוכבים. אמנם דעת רבינו תם שפולטת שכבת זרע אינה נחשבת רואה אלא נטמאת בטומאת מגע. דברי רבינו תם הובאו באשכול, הל' נדה סי' מו (מהדורת רובינשטיין עמ' 111); תורת הבית הארוך, שער ה כו ע"א, אך הם דחו דבריו. ביראים, סי' כו, כתב כדעת רבינו תם. ראה עוד: הרב מרדכי הלפרין 'פולטת ש"ז - מציאות והלכה', בתוך: אסיא צה-צו (תשע"ה) עמ' 150-144; טהרת הבית, ח"ב סי' יג משמרת הטהרה ס"ק יא.
5. נדה, מב ע"א: 'כאן במתהפכת... ', שהפסוק (ויקרא טו, יח): 'ואשה אשר ישכב איש אתה שכבת זרע ורחצו במים וטמאו עד הערב' עוסק באישה שלא התהפכה בשעת תשמיש ולכן מותר לה לטבול באותו יום ולהיטהר בערב, כי מן הסתם הזרע נקלט ואין חשש לפליטת שכבת זרע לאחר

ויש אומרים, רק אם לא התהפכה בשעת תשמיש ולא קמה מהמיטה וטבלה אוכלת בתרומה לערב, אך אם הלכה ברגליה אע"פ שלא התהפכה בשעת תשמיש צריכה להמתין שלושה ימים עד שתטבול שמא תפלוט שכבת זרע ותהיה טמאה.[6]

ב. המשמשת שהתהפכה בשעת תשמיש

ואם נתהפכה בשעת תשמיש הרי זו אסורה לאכול בתרומה כל שלשה ימים

לדעה זו - אם התהפכה בשעת תשמיש הזרע נפלט מעט מעט ואפילו טבלה במיטה פולטת ואינה אוכלת בתרומה כל שלושה ימים, ורק שכבת זרע שתפלוט אחר שלושה ימים מסריחה ואינה מטמאה.[7]

ויש אומרים, אם התהפכה בשעת תשמיש ועמדה והלכה על רגליה, טובלת ואוכלת לערב בתרומה, כיוון שהלכה על רגליה יצאה כל שכבת הזרע ואין חשש שתפלוט עוד.[8]

ג. רחיצה בחמין ואכילת תרומה לערב

ויש אומרים, אף אם הלכה ברגליה אך קינחה או רחצה בחמין את אותו מקום

מכן, ואם הוא נפלט הוא יצא בבת אחת; משמעות רש"י, נדה מב ע"א ד"ה ורבא, בפירושו השני. כן ביארו את דעת הרמב"ם בהלכה שלפנינו: רדב"ז, הל' תרומות פ"ז ה"ז ד"ה המשמשת; כסף משנה, שם; דרך אמונה, שם ס"ק מד; ראה: ר"י קורקוס, שם ד"ה המשמשת.
יש שהקשו על כך מדברי הרמב"ם, הל' שאר אבות הטומאה פ"ה ה"ח: 'וכל אישה ששימשה מיטתה וירדה וטבלה קודם שתקנח עצמה יפה יפה הרי היא בטומאתה', ראה: תוספות אנשי שם, מקוואות פ"ח מ"ד; ערוך לנר, נדה מב ע"א ד"ה דאזלא. לגבי השאלה האם שכבת הזרע שנשארה בגופה מהווה חציצה, ראה: ר"ש, מקוואות פ"ח מ"ד ד"ה כאילו; קרית ספר, הל' שאר אבות הטומאה פ"ה. לדעתם, אין שכבת הזרע חוצצת במצב כזה. אמנם ראה: משנה אחרונה מקוואות, פ"ח מ"ד; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז ה"ז ס"ק מה.

6. ראב"ד, הל' תרומות פ"ז ה"ז; ר"י קורקוס, שם ד"ה המשמשת; כסף משנה, שם ד"ה כתב הראב"ד, בדעת הראב"ד; רש"י (נדה מא ע"ב ד"ה הכא במאי עסקינן; נדה מב ע"א ד"ה אלא); רמב"ן, נדה מב ע"א ד"ה וי"מ דאפילו; ריטב"א, שם ד"ה והא דאמרינן; ר"ן, שם ד"ה ה"א חיישינן; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז ה"ז ס"ק מה.
7. רדב"ז, הל' תרומות פ"ז ה"ז.
8. ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"ז ה"ז ד"ה ואחרים פירשו, בדעת אחרים, אלא שהוא הקשה על שיטה זו; רמב"ן (הל' נדה פ"ב ה"ט; נדה מב ע"א ד"ה וי"מ; שם ד"ה והא דתנן); הגהות מיימוניות, הל' איסורי ביאה פ"ו הט"ז, בשם הרמב"ן; הגהות שערי דורא, נדה סי' ב אות י, בדעת הרמב"ן; אורחות חיים, הל' נדה סי' י ד"ה כתב הר"י מקורביל; פסקי הרשב"א, בתוך: קובץ שיטות קמאי נדה מב ע"א ד"ה המשמשת, כתב שאין למחות ביד הכלות שטובלות אחר שבעה נקיים שמסתמכות על הליכה ברגל שמוציאה את שכבת הזרע. ראה: ערוך לנר, נדה מב ע"א ד"ה דאזלא.

לפני טבילה שאז יכולה לטבול מיד,[9] אך הדבר אינו מועיל אם תקנח עצמה לאחר טבילה.[10]

ויש אומרים, למעשה אין סומכים על כך שמא היא לא תעשה זאת היטב.[11]

ויש אומרים, הוא-הדין שיכולה לטבול מיד, אם עבדה בעבודות ניקיון שגורמות לכל שכבת זרע להיפלט.[12]

ד. זמן החשש לפולטת שכבת זרע

הרי זו אסורה לאכול בתרומה כל שלשה ימים

לדעה זו - חוששים לשכבת זרע במשך שלוש עונות.[13]

יש מי שאומר, אינה אסורה לאכול בתרומה שלושה ימים שלמים אלא עד היום השלישי.[14]

ויש אומרים, אסורה לאכול בתרומה שלושה ימים מלאים.[15]

---

9. תוספות, נדה מא ע"ב ד"ה פולטת; פסקי תוספות, נדה פ"ד אות נח; ראי"ש, נדה פ"ד סי' א; רשב"א (תורת הבית הארוך, בית שביעי שער ה, כו ע"א; תורת הבית הקצר, כד ע"ב); הגהות שערי דורא, נדה סי' ב סוף סעי' א; סמ"ג, לאוין סי' קיא; ספר התרומה, סי' צה; רבינו ירוחם, תולדות אדם וחוה נתיב כו ח"ב; אורחות חיים, הל' נדה סי' י ד"ה כתב הר"י מקורביל; פסקי הרשב"ץ, בתוך: קובץ שיטות קמאי נדה מב ע"א ד"ה המשמשת; ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"ז ה"ז; שו"ע, יו"ד סי' קצו סעי' יג.
10. תפארת ישראל, מקוואות פ"ח מ"ד יכין אות לז; תיו"ט, שם ד"ה ולא.
11. סמ"ק, מצווה רצג; רמ"א, יו"ד סי' קצו סעי' יא.
12. מקוואות, פ"ח מ"ד: 'ולא כבדה את הבית', היינו עבודות ניקיון הבית; רשב"א, תורת הבית הארוך בית שביעי שער ה כו ע"א, בדעת יש מפרשים; בית יוסף, יו"ד סי' קצו אות יג; מלאכת שלמה, מקוואות פ"ח מ"ד ד"ה האשה ששימשה. ראה: מאירי, נדה מב ע"א סוף ד"ה בתוספות, שדחה פירוש זה: 'והבל הוא'.
13. רמב"ם, הל' שאר אבות הטומאה פ"ה הי"א.
14. כסף משנה, הל' תרומות פ"ז ה"ז ומ"ש כמו, כדעת רבי אלעזר בן עזריה בשבת, פ"ו ע"ב. לדעתו הרמב"ם גורס 'אבל חכמים אומרים שלוש עונות' ורבי אלעזר בן עזריה פוסק כחכמים וכפי שביאר הכסף משנה עצמו, הל' שאר אבות הטומאה פ"ה הי"א. ראה: מרכבת המשנה, שם.
15. עפ"י הגרסה בשבת, פו ע"ב: 'אבל חכמים אומרים שלוש עונות שלמות בעינן'. כן היא דעת הרמב"ם (פיהמ"ש מקוואות פ"ח מ"ג: 'וגם חכמים כך סוברים'; הל' שאר אבות הטומאה פ"ה הי"א, לעניין טומאת מגע שמטמאה רק בתוך שלוש עונות; שם פ"ה הי"ב); רבינו חננאל, שבת פז ע"א; רבינו ירוחם, תולדות אדם וחוה נתיב כו ח"ב; הגהות הגר"א, שבת פו ע"ב אות א: 'גרסת הגאונים שלוש עונות'. בביאור שיטה זו, ראה: שו"ת שיבת ציון, סי' לה; אור שמח, הל' תרומות פ"ז ה"ז; ישועות מלכו, שם; דרך אמונה, שם. ראה: תורת השלמים, יו"ד סי' קצו אות טו, שתמה מדוע השו"ע לא הביא את דעת הרמב"ם, למרות שהוא כן דן בדבריו בכסף משנה; בשו"ת דעת כהן, ענייני יו"ד סי' פ ד"ה ותמיהני על, יישב קושייתו.

ויש אומרים, חוששים לשכבת זרע שש עונות, וצריכה להמתין שש עונות שלמות,[16] דהיינו ארבעה ימים.[17]

16. עפ״י הגרסה בשבת, פו ע״א: ׳אבל חכמים אומרים שש עונות שלמות בעינן׳. תוספות, נדה לג ע״א ד״ה רואה, בשם ר״י; ספר התרומה, הל׳ נדה סי׳ צה; רמב״ן, הל׳ נדה פ״ב ה״ח; סמ״ג, לאוין סי׳ קיא ד״ה גרסינן בפרק בנות כותים; סמ״ק, מצווה רצג; אורחות חיים, הל׳ נדה סי׳ י ד״ה כתב הר״י מקורביל; מרדכי, הל׳ נדה סי׳ תשלז, נדפס בסוף מסכת שבועות; פסקי הרשב״ץ, בתוך: קובץ שיטות קמאי נדה מב ע״א ד״ה המשמשת. לדעה זו, מדובר חוץ מהיום ששימשה בו, כך שבפועל היא מונה ארבעה ימים, ראה: בית יוסף, יו״ד סי׳ קצו אות יא ד״ה והרשב״א; שו״ע, יו״ד סי׳ קצו סעי׳ יא. ראה: שו״ת דעת כהן יו״ד סי׳ פ ד״ה ותמיהני על. יש לציין שלדעת חלק מהראשונים יש להוסיף יום נוסף, שמא תשמש בבין השמשות ותחשב אותו כיום הקודם, ותתחיל לספור יום אחד מוקדם יותר, ראה: שו״ת תרומת הדשן, סי׳ רמה; שערי דורא, הל׳ נדה סי׳ ב; האגור, סי׳ אלף שעב, שכן המנהג; שו״ת מהרי״ל, החדשות סי׳ צג אות ב ד״ה מאי דאסהידו; רמ״א, יו״ד סי׳ קצו סעי׳ יא; לבוש, שם. אך הבית יוסף, יו״ד סי׳ קצו אות יא, דחה שיטה זו. בביאור השיטות השונות, ראה בהרחבה: טהרת הבית, ח״ב עמ׳ תא ד״ה והנה.

17. אור שמח, הל׳ תרומות פ״ז ה״ז, שלדעת הסוברים שחכמים מצריכים שש עונות שלימות, אם תפלוט בסוף העונה השישית תצטרך לטבול ביום שלאחר השש עונות, ואח״כ תהיה טבול יום, ונמצאת כל ארבעה ימים אסורה לאכול בתרומה.

הלכה ח

א. שתייה וסיכה בשמן תרומת חוץ לארץ לכהנים שטומאה יוצאת מגופם
ב. פולטת שכבת זרע ובועלי נידות בתרומת חוץ לארץ
ג. אכילת כהנים זבים לאחר טבילה
ד. האכלת תרומות חוץ לארץ לכהן קטן
ה. מגע זב או זבה בתרומת חוץ לארץ
ו. אכילת תרומת חוץ לארץ שנטמאה ע״י כהן טמא מת
ז. אכילת תרומת עולי מצרים ע״י כהן טמא
ח. אכילת תרומת סוריה ע״י כהן טמא

תרומת חוץ לארץ[1] הואיל ועיקרה מדבריהן אינה אסורה באכילה אלא לכהן שטומאה יוצאה עליו מגופו,[2] והן בעלי קראין[3] וזבין וזבות ונדות ויולדות. וכולן שטבלו מותרין לאכלה אע״פ שלא העריבו שמשן.[4] אבל טמאי מגע טומאות, בין שנגע במת שאי–אפשר לנו היום לטהר ממנו בין שנגע בשרץ, אינו צריך לטבול לתרומת חוצה לארץ.[5]

א. שתייה וסיכה בשמן תרומת חוץ לארץ לכהנים שטומאה יוצאת מגופם

תרומת חוץ לארץ... אינה אסורה באכילה אלא לכהן שטומאה יוצאה מגופו[6]

שתייה כאכילה, וסיכה בכלל אכילה ושתייה, לפיכך כשם שכהנים הטמאים

---

1. ראה: רמב״ם, הל׳ תרומות פ״א ה״א.
2. דעת שמואל בבכורות, כז ע״א; נדה, לב ע״א: ׳אין תרומת חוץ לארץ אסורה אלא במי שהטומאה יוצאה עליו מגופו׳; חלה, פ״ד מ״ח, לעניין חלת חוץ לארץ.
3. בחלה, פ״ד מ״ח, לא הוזכרה דוגמה זו אך הראשונים הוסיפו זאת, ראה: רש״י, בכורות כז ע״א.
4. בדומה לחלת חוץ לארץ, ראה: חלה, פ״ד מ״ח: ׳וטבול יום אוכלה׳.
5. בכורות, כז ע״ב. בשונה מתרומת הארץ שאסורה באכילה לכהן שנטמא בכל טומאה שהיא (רמב״ם, הל׳ תרומות פ״ז ה״א; ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פ״ז ה״א אות ד), ואפילו אם הכהן טהור והתרומה טמאה (רמב״ם, הל׳ תרומות פ״ז ה״א).
6. ראבי״ה, ח״א שאלות ותשובות סי׳ קסז ד״ה תרומת חו״ל. כן לגבי הפרשת חלה חוץ לארץ, ראה: ריי״ץ גיאת, הל׳ פסחים, בתוך: קובץ שיטות קמאי פסחים מו ע״א ד״ה כיצד; אור זרוע, ח״א הל׳ חלה סי׳ ריג ד״ה תניא; רמב״ם, הל׳ ביכורים פ״ה ה״י-הי״ב; שו״ע, יו״ד סי׳ שכב סעי׳ ה. טעם הדבר, כי חששו שמא יאמרו שמותר לכהן טמא לאכול תרומה, ראה: דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ז ה״ט ס״ק סד. ראה עוד: דרך אמונה, הל׳ ביכורים פ״ה ה״ח ס״ק סו.

בטומאות אלו אסורים לאכול בתרומת חוץ לארץ כך אסור להם לשתות תרומה או לסוך בשמן של תרומת חוץ לארץ.[7]

ב. פולטת שכבת זרע ובועלי נידות בתרומת חוץ לארץ

והן בעלי קראין וזבין וזבות ונדות ויולדות

ובכלל בעלי קרי אף בת כהן ואשת כהן הפולטות שכבת זרע,[8] וכן זבה שומרת יום כנגד יום או בשבעת ימי טהרה.[9]

יש אומרים, אף בועלי נידות שלא הוציאו שכבת זרע בכלל טמאים שטומאה יוצאת מגופם.[10]

ויש אומרים, כהנים בועלי נידות נחשבים כטמאים בטומאת מגע שמותרים בתרומת חוץ לארץ.[11]

ג. אכילת כהנים זבים לאחר טבילה

וכולן שטבלו מותרין לאכילה אע״פ שלא העריב שמשן

לדעה זו - כהן שטומאה יוצאת מגופו מותר באכילת תרומת חוץ לארץ מיד אחרי טבילה לטהרתו אפילו לפני הערב שמש.[12]

---

7. נדה, לב ע״א; פסקי ריא״ז (בתוך: קובץ שיטות קמאי, בכורות כז ע״א; בתוך קובץ שיטות קמאי, נדה לב ע״א); ספר התרומה, סי׳ פ.
8. רמב״ם, הל׳ שאר אבות הטומאה פ״ה הי״א; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ז ה״ח ס״ק נה.
9. רמב״ם, הל׳ מטמאי משכב ומושב פ״א ה״ב; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ז ה״ח ס״ק נו. בדומה לאכילת חלת חוץ לארץ שאסורה לזבים וזבות גם בשבעה נקיים, ראה: דרך אמונה (הל׳ ביכורים פ״ה ה״י ס״ק פ; שם הי״א ס״ק צב).
10. רדב״ז, הל׳ תרומות פ״ז ה״ט, בדעת הרמב״ם, הל׳ תרומות פ״ז ה״ז, מתוך שהתיר לאכול תרומת חוץ לארץ רק לטמאי מגע משמע שבועל נידה חמור יותר, אך סיים ׳אבל עדיין צריך תלמוד׳. ר״ש, כלים פ״א מ״ה ד״ה חזר להיות בעל קרי; רע״ב (כלים פ״א מ״ה ד״ה חזר להיות בועל נידה; חלה פ״ד מ״ח ד״ה וטבול יום); תיו״ט, כלים פ״ה מ״ה ד״ה חזר להיות בועל נידה; תפארת ישראל, שם יכין אות לז; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ז ה״ח ביאור ההלכה ד״ה שטומאה, בדעת הרמב״ם, הל׳ קרבן פסח פ״ז ה״ד, שכלל בועלי נידות עם זבים וזבות.
11. ספרא, תזריע פרשה א אות ג; ר״ש משאנץ, שם; תוספות (מועד קטן טו ע״א ד״ה ובועלי; יומא ו ע״ב ד״ה סיפא); תוספות הרא״ש, יומא ו ע״ב ד״ה סיפא; גבורת ארי, שם ד״ה מיהו; רדב״ז, הל׳ תרומות פ״ז ה״ח; דרך אמונה, שם ס״ק נה, לא הכריע. ראה: ראב״ד, על הספרא תזריע פרשה א אות ג, שפירש באופן אחר. ראה עוד: דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ז ה״ח ביאור ההלכה ד״ה שטומאה.
12. רשב״א, נדה לב ע״א ד״ה לסוכה; מאירי, שם, בשם גדולי המחברים. יש שכתבו כן גם ביחס לאכילת חלת חוץ לארץ, עפ״י נדה, לב ע״א: ׳נדה קוצה לה חלתה וקאכיל כהן קטן׳, שהוא-הדין שכהן גדול שטבל דינו כקטן, ראה: ר״ש, חלה פ״ד מ״ח ד״ה של אור; ראי״ש (חלה פ״ד

ויש אומרים, צריך להמתין להערב שמש עד הלילה ורק אז מותר באכילת תרומת חוץ לארץ.[13]

ויש שהסתפקו בכך.[14]

ד. האכלת תרומת חוץ לארץ לכהן קטן

יש אומרים, רק אם אין שם כהן קטן שלא ראה קרי מעולם, אז נותנים לכהן מיד אחרי טבילה לטהרתו אפילו לפני הערב שמש.[15]

ויש אומרים, תרומת חוץ לארץ נותנים אותה לאכילה רק לכהן קטן.[16]

ויש אומרים, רק חלת חוץ לארץ מאכילים לכהן קטן, אך תרומת חוץ לארץ אין מאכילים אלא לכהן גדול בלבד.[17]

מ״ח ד״ה וטבול יום; הל׳ פסח בקצרה ד״ה מכל מדה; הל׳ חלה סוף סי׳ יד); רע״ב, חלה פ״ד מ״ח ד״ה וטבול יום; תוספות אנשי שם, שם; מלאכת שלמה, שם ד״ה ומאמנוס; תפארת ישראל, שם יכין אות לז; חלת לחם, סי׳ א סעי׳ ט, בדעה הראשונה; שו״ת תורה לשמה, סי׳ לה; חזון איש (שביעית סי׳ ה ס״ק א ד״ה דין השני; יו״ד סי׳ קצג אות א ד״ה דין השני). זאת בשונה מתרומת ארץ ישראל שצריך גם טבילה וגם הערב שמש ויציאת שלושה כוכבים בינוניים, ראה: רמב״ם, הל׳ תרומות פ״ז ה״ב.

13. ריטב״א, נדה לב ע״א ד״ה ונראין דברי האומרים, והוסיף: ׳וכן נראה דעת הרי״ף ז״ל ממה שכתב בעניין זה בהלכות פסחים, וזה דעת רבינו הר״א הלוי ז״ל בשם רבו רבינו הגדול הרמב״ן׳; רי״ף, פסחים יד ע״ב מדפי הריף; ר״ן, שם ד״ה וכתב הרב אלפסי ז״ל; יראים, סי׳ קמח ד״ה תולדה לחלה; אור זרוע, הל׳ חלה סי׳ רנא, רק את החלה השנייה נותנים בחוץ לארץ לקטן או לגדול שטבל לקריו; רמ״א, יו״ד סי׳ שכב סעי׳ ה, בשם יש אומרים. בהסבר שיטה זו, ראה: ביאור הגר״א, יו״ד סי׳ שכב ס״ק י; תפארת ישראל, חלה פ״ד מ״ח; אברהם יגל, הל׳ תרומות פ״ז ה״ח ד״ה תרומת חו״ל. ראה: דרך אמונה, הל׳ ביכורים פ״ה ה״י ביאור ההלכה ד״ה חלת חו״ל.

14. מאירי, נדה לב ע״א ד״ה תרומת, בשם התוספות; תוספות שאנץ, פסחים מו ע״א; תוספות, בכורות כז ע״א ד״ה הלכך, שנשארו בשאלה מדוע נותנים חלת חוץ לארץ דווקא לכהן קטן.

15. נדה, לב ע״א: ׳נדה קוצה לה חלתה ואכיל לה כהן קטן׳, יש להעדיף כהן קטן משום גזירה, ראה: ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פ״ז ה״ח ד״ה תרומת חו״ל; כסף משנה, שם ד״ה כתב הראב״ד, בדעת הראב״ד שם.

16. כפתור ופרח, פט״ו, בדעת הראב״ד; ׳ואפשר שגזרו עליו משום זיבה דלא סגי לה בטבילה ואפילו בהערב שמש, וכן עיקר׳; כסף משנה, הל׳ תרומות פ״ז ה״ט, בדעת הראב״ד, הל׳ ביכורים פ״ה ה״ח; חלת לחם, סי׳ א עמ׳ י סוף ד״ה השיטה השנייה, בדעת הראב״ד שאותה החלה הראשונה שהיא דומה לגמרי לתרומת חוץ לארץ אסור בכל מקרה לגדול שטבל; חלת לחם, סי׳ א סעי׳ טו וס״ק נו״ן, בדעת רש״י בכורות כז ע״א ד״ה כהן קטן בלשון השנייה. ראה עוד: חלת לחם, סי׳ א שיירי ברכה ס״ק עמ׳ יא ד״ה ואמנם.

17. תוספות, חולין קד ע״א ד״ה חלת, זה דווקא בחלה ששיעורה מועט ולא בתרומת חוץ לארץ שיחד עם תרומת מעשר ששיעורה גדול אין לתת לכהן קטן שמא יאבד אותה, אלא נותנים רק לכהן גדול שנטהר מטומאה שיוצאת מגופו כמבואר לעיל.

ה. מגע זב או זבה בתרומת חוץ לארץ

תרומת חוץ לארץ... אינה אסורה באכילה אלא לכהן שטומאה יוצאה עליו מגופו

ומותר לכל אדם טמא ואפילו לזב וזבה לגעת בתרומת חוץ לארץ ולטמאה בידיהם.[18]

ו. אכילת תרומת חוץ לארץ שנטמאה ע"י כהן טמא

יש אומרים, מותר לכהן טמא לאכול תרומת חוץ לארץ, אף אם גם התרומה עצמה נטמאת במגע זב.[19]

ויש אומרים, אף שמותר לאדם טמא בטומאה שיוצאת מגופו לגעת בתרומת חוץ לארץ, מכל מקום הוא פסל אותה מאכילה לכל הכהנים.[20]

ז. אכילת תרומת עולי מצרים ע"י כהן טמא

הואיל ועיקרה מדבריהם

לדעה זו - אף שמותר לכהן טמא מת לאכול בתרומת חוץ לארץ, תרומה מיבול ארץ ישראל שבתחום עולי מצרים ובתחום עולי בבל[21] אסורה באכילה לכל אדם

---

18. בכורות, כז ע"א, עפ"י הגרסה: 'והני מילי באכילה, אבל בנגיעה לית לן בה'; נדה, לב ע"א: 'והני מילי באכילה, אבל בנגיעה לא'; שאילתות (שאילתא קח ד"ה ברם; שאילתא פח ד"ה שאילתא). כן פסקו לגבי חלת חוץ לארץ: בה"ג (הל' חלה ד"ה והיכא דאפה; הל' בכורות ד"ה חלה); הלכות פסוקות, הל' חלה ד"ה אמר שמואל; פסקי ריא"ז, נדה פ"ד אות ג ד"ה אין תרומת; רש"י (נדה לב ע"א ד"ה והני מילי; בכורות כז ע"א ד"ה בנגיעה לית לן בה; סידור רש"י, סי' שע"ג ד"ה ועל התרומה); תוספות, בכורות כז ע"א ד"ה בריש מסא; רבינו גרשום, שם ד"ה אבל בנגיעה לית לן בה; ריטב"א, נדה לב ע"א ד"ה הני מילי; רמב"ן, הל' בכורות פ"ד ד"ה אמר שמואל; ר"ן, נדה לב ע"א ד"ה הא נמי; ראבי"ה (ח"א שאלות ותשובות סי' קסז ד"ה תרומת חו"ל; סי' תצב ד"ה אמר רב יוסף); מאירי, נדה לב ע"א ד"ה תרומת חו"ל; אור זרוע, ח"א הל' חלה סי' ריג ד"ה תניא; מהר"ם מלובלין, נדה לב ע"א ד"ה והטבילוה; רמב"ם, הל' תרומות פי"ב ה"א; בית יוסף, יו"ד סי' שלא אות יט ד"ה ומ"ש וטוב; שו"ע, יו"ד שכב סעי' ה; ארעא דרבנן, מערכות אות ת סי' תרלה ד"ה תרומת חו"ל.
19. ריטב"א, נדה לב ע"א סוף ד"ה אח"כ מצאתי; משמעות רש"י, שם ד"ה והני מילי; חזון איש (שביעית סי' ה ס"ק א ד"ה דין השני; יו"ד סי' קצג אות א ד"ה דין השני); דרך אמונה (הל' תרומות פ"ז ה"ז ס"ק נג; שם ציון ההלכה ס"ק פה, שהרי גם בחלה התירו אף על גב שבוודאי מוכשרת ונטמאת מיד; הל' תרומות פי"ב ה"א ס"ק י).
20. ריטב"א, נדה לב ע"א ד"ה אח"כ מצאתי, בשם יש מפרשים; משמעות רש"י, בכורות כז ע"א ד"ה בנגיעה לית לן בה: 'ואע"ג שמטמאה לא איכפת לן דאינו מוזהר עליה לשומרה שלא יטמאנה'.
21. תוספות, חולין קד ע"א ד"ה וחלה: 'וחלה של אור מנהר ועד אמנון ולפנים אינה מותרת לכהן קטן אלא לעולם נשרפת דומיא דחלת האור של ארץ ישראל משום דסמוכין לארץ ישראל

טמא בכל אחת מסוגי הטומאות,[22] אף לדעת הסוברים שחיובה בימינו הוא מדרבנן, כיוון שעיקר חיובה הוא מהתורה.[23] ואפילו תרומת ירקות שעיקר חיובם מדרבנן גם בזמן הבית,[24] מכל מקום כיוון שגדלים בארץ ישראל אסרוה חכמים באכילה כעין תרומה של תורה.[25]

ח. אכילת תרומת סוריה ע"י כהן טמא

> תרומת חוץ לארץ... אינה אסורה באכילה אלא לכהן שטומאה יוצאה עליו מגופו

לדעה זו - גם תרומה שמפרישים מגידולי סוריה[26] דינה כתרומת חוץ לארץ.[27]

ויש אומרים, תרומת סוריה דינה כתרומת ארץ ישראל לעניין זה שאסורה באכילה לכהן טמא בכל טומאה שהיא.[28]

ויש אומרים, אף כשמפרישים תרומה במקומות הסמוכים לארץ ישראל,[29] דינה לעניין זה כתרומת הארץ.[30]

ומתחזיא כחלת ארץ ישראל׳.

22. רמב״ם, הל׳ תרומות פ״ז ה״א. ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, שם אות ט.
23. ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פ״י הכ״ו אות ד.
24. רמב״ם, הל׳ תרומות פ״ב ה״א; תרומות הארץ, שם.
25. כפי שאסרו חלת האור בגבולות עולי מצרים, ראה: תוספות, חולין קד ע״א ד״ה חלת חוצה; מנחת חינוך, מצווה רעט אות ה; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ז ה״ח ס״ק נא.
26. רמב״ם, הל׳ תרומות פ״א ה״ד.
27. כפי שפסק לגבי חלת סוריה, רמב״ם, הל׳ ביכורים פ״ה ה״י; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ז ה״ח ס״ק נא.
28. רמב״ן, הל׳ חלה פ״ד יט ע״ב ד״ה אמר שמואל; דרך אמונה (הל׳ תרומות פ״ז ה״ח ס״ק נא; שם ציון ההלכה ס״ק פא, בדעת הרמב״ן הל׳ חלה ד״ה גירסא ירושלמית).
29. אודות חובת הפרשת תרומות ומעשרות בארצות הסמוכות לארץ ישראל בדרגותיהן השונות, ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פ״א ה״א אותיות ג-ה.
30. ר״ש, חלה פ״ד מ״ח ד״ה של אור; דרך אמונה (הל׳ תרומות פ״ז ה״ח ס״ק נא; שם ציון ההלכה ס״ק פב, שכן היא דעת אותם ראשונים שפסקו לגבי חלת סוריה שרק השנייה נאכלת לכהן שטבל מטומאתו כדין חלת חוץ לארץ). לדעה זו, החלה של האור שמפרישים בארצות הסמוכות לארץ ישראל נשרפת לעולם אפילו אם יש כהן קטן שלעולם לא נטמא בטומאה היוצאת מגופו, ראה: תוספות (בכורות כ״ז ע״א ד״ה פסק והדר; חולין קד ע״א-ע״ב ד״ה חלת חוצה לארץ); ראי״ש, הל׳ חלה סי׳ יד ד״ה נמצא דהיכא; רשב״א, פסקי חלה שער ד (הוצאת מוסד הרב קוק עמ׳ קלו ד״ה ולפי זה); אור זרוע, הל׳ חלה סי׳ רנא ד״ה הרי פירשנו. אולם השו״ע, יו״ד סי׳ שכב סעי׳ ה, פסק כדעת הרמב״ם, ראה: דרך אמונה (הל׳ ביכורים פ״ה ה״י ס״ק ע; שם ביאור ההלכה ד״ה חלת חו״ל). בנוגע לשאלה מדוע לא תיקנו חז״ל להפריש שתי תרומות בתחום עולי מצרים ובארצות הסמוכות לארץ ישראל, כמו שתיקנו לגבי חלה, ראה: תוספות, חולין קד ע״א סוף ד״ה חלת חוץ לארץ; מהרש״א, שם ד״ה חלת חו״ל; חלת לחם, סי׳ א ס״ק נד ד״ה ועוד זאת.

הלכה ט

א. גדול שטבל וקטן שלא ראה קרי
ב. תרומת חוץ לארץ בזמן הזה
ג. אכילת מצורע בתרומת חוץ לארץ
ד. מצורע שנטמא על ידי כהן בימינו

לפיכך כהן קטן שעדיין לא ראה קרי וקטנה שעדיין לא ראת דם נדה,[1] אוכלין אותה תמיד בלא בדיקה[2] שחזקתן שלא יצאה טומאה עדיין עליהם. והמצורע הרי הוא כמי שטומאה יוצאה עליו מגופו והוא שיטמא אותו כהן מיוחס אבל קודם שיטמאנו הכהן טהור הוא.[3]

א. גדול שטבל וקטן שלא ראה קרי

לפיכך קטן... וקטנה... אוכלין אותה תמיד בלא בדיקה

לדעה זו - גדול שהוא בחזקת שראה קרי אסור לאכול עד שיטבול.[4] ונראה שגדולה אפילו שהיא בחזקת טהורה לבעלה מתקנת חכמים צריכה לבדוק עצמה לפני אכילת התרומה.[5]

לעומת זאת, כהנים קטנים עד גיל תשע ויום אחד,[6] רשאים לאכול בלא בדיקה,[7]

---

1. חינוך, מצווה רעט.
2. כדין חלת חוץ לארץ, ראה: מדרש שכל טוב, שמות פרשת בא פרק יב סוף ד״ה כיצד מפרישין: ׳אין תרומת חוצה לארץ אסורה אלא במי שטומאה יוצאה עליו מגופו. ואמר רבא, נדה קוצה לה חלה ומברכת ואכיל לה כהן קטן׳; בכורות, כז ע״א.
3. געים, פ״ג מ״א; רמב״ם (פיהמ״ש נגעים פ״ג מ״א; הל׳ טומאת צרעת פ״ט ה״ב); ר״ש, נגעים פ״ג מ״א ד״ה הכל כשרין; רע״ב, שם ד״ה שהטומאה; תיו״ט, שם ד״ה בידי. על המקור לדין ראיית נגעים דווקא ע״י כהן, ראה: תורת כהנים, פרשת תזריע פרשת נגעים פ״א אות ח-ט; רדב״ז, הל׳ תרומות פ״ז ה״ט ד״ה והוא; קרית ספר, הל׳ טהרת מצורע פ״ט.
4. כסף משנה, הל׳ תרומות פ״ז ה״ט ד״ה לפיכך. ראה: דרך אמונה, שם ס״ק סג, שכתב: ׳אבל גדול צריך לבדוק אם לא נטמא מיהו אם טבל יכול לאכול׳.
5. כדין חיוב בדיקה לכהנת לפני שאוכלת בתרומת ארץ ישראל, ראה: נדה, פ״א מ״ז: ׳יתירה עליהן כהנות׳; נדה, יא ע״א; רמב״ם, הל׳ מטמאי משכב פ״ד ה״ז; כסף משנה, שם ד״ה חכמים; פסקי רי״ד, נדה יא ע״א ד״ה מתני׳; יד אליהו, הל׳ מטמאי משכב ומושב פ״ד ה״ז ד״ה חכמים, שזהו חלק מתקנת חכמים.
6. ע״פ רמב״ם, הל׳ שאר אבות הטומאה פ״ה ה״ב: ׳אין שכבת זרע של קטן מטמאה עד שיהיה בן תשע שנים ויום אחד׳. ראה: משנה ברורה, סי׳ תנז ס״ק כ: ׳קטן פחות מבן תשע שנים ויום אחד שאינו מטמא בקרי׳.
7. דעת הרמב״ם שהתיר אף לכהן גדול שראה קרי לאחר טבילה, וכן דעת הראשונים הסוברים

שהם בחזקת טהורים כיוון שלא נטמאו מעולם.[8]

ויש מי שאומר, קטן נאמן לומר שלא ראה אפילו הוא בן י"א או י"ב[9] שקטן זה מעל גיל תשע אם יש בו דעת סומכים על אמירתו שלא ראה קרי, ואם אין בו דעת דינו כשוטה.[10]

יש מי שנראה מדבריו, אם הוא גדול יותר מבן תשע הרי הוא בחזקה שראה קרי.[11]

ב. תרומת חוץ לארץ בזמן הזה

תרומה בזמן הזה חיובה מדרבנן ונאכלת ע"י כהני חזקה,[12] ולכן תרומת חוץ לארץ[13] שנאכלת אף בטומאה נאכלת ע"י כהני חזקה.[14]

ויש שמשמע מדבריהם, שכיום משום ספק ייחוס כהונה המנהג שאין מאכילים כלל תרומת חוץ לארץ גם לא לכהן קטן.[15]

שמותר להאכיל חלת חוץ לארץ אך ורק לכהן קטן, כיוון שמעולם לא נטמא. כפי שהתבאר בתרומות פ"ז ה"ח אות ד.

8. ראבי"ה, ח"א שאלות ותשובות סי' קסז ד"ה תרומת חו"ל: 'בתרומה ובחלת חוצה לארץ לא חיישינן שמא ראה קרי'; רדב"ז, הל' תרומות פ"ז ה"ט ד"ה לפיכך כהן; כסף משנה, שם ד"ה ומ"ש לפיכך. כן כתבו לגבי חלת חוץ לארץ: טור, או"ח סי' תנז; בית יוסף, שם אות ב ד"ה וכהן קטן; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז ה"ט ס"ק סא.
9. בית יוסף, או"ח סי' תנז אות ב ד"ה וכהן קטן.
10. דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז ה"ט ס"ק סג, עפ"י רמב"ם הל' תרומות פ"ז ה"ה, לגבי האכלת כהן שאין בו דעת, ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פ"ז ה"ה אות ג-ה.
11. בית יוסף, או"ח סי' תנז אות ב ד"ה וכהן קטן, בדעת רבינו ירוחם. הטעם לכך משום שבן תשע ביאתו ביאה.
12. רמב"ם, הל' איסורי ביאה פ"כ ה"ג.
13. ביחס לדיון אם תרומת חוץ לארץ נוהגת בזמן הזה, ראה מה שהתבאר בתרומות הארץ, פ"א ה"א אות ה.
14. רמב"ם, הל' איסורי ביאה פ"כ ה"ג; ראב"ד, שם, אף שחולק על הרמב"ם ביחס לתרומה בארץ ישראל שלדעתו אף בזמן הזה חיובה מהתורה, מודה בתרומת חוץ לארץ שחיובה מדרבנן ונאכלת ע"י כהני חזקה.
15. ים של שלמה, בבא קמא פ"ה סי' לה ד"ה ועוד נראה; שו"ת מהר"י ווייל, סי' קצג; דרכי משה הקצר, או"ח סי' תנז ס"ק ד; ט"ז, יו"ד סי' שכב ס"ק ה. על מעמדם של ייחוסי כהונה בנוגע לנתינת חלת חוץ לארץ לכהן בזמן הזה, ראה: רמ"א, או"ח סי' תנז סעי' ב, בשם יש אומרים; לבוש, שם סעי' ג, בשם יש אומרים; שו"ע הרב, או"ח סי' תנז סעי' יז; ערוך השלחן, או"ח סי' תנז סעי' יד; משנה ברורה, סי' תנז ס"ק כ, כתב שדעת הרמ"א כדעה הראשונה שמותר לכהן קטן חלת חוץ לארץ; פרי מגדים, או"ח סי' תנז אשל אברהם ס"ק ט, כתב שלא ראה שנוהגים כן גם בפסח. יש לציין שדעת האחרונים שבחלק מהמקומות בחוץ לארץ נהגו לתת חלה לכהן טהור מטומאת קרי רק בפסח כדי להחזיקו בחזקת כהונה, ראה: ש"ך, יו"ד סי' שכב ס"ק ט; מגן אברהם, או"ח סי' תנז ס"ק ט. עוד על מעמדם של

ג. אכילת מצורע בתרומת חוץ לארץ

והמצורע הרי הוא כמי שטומאה יוצאה עליו מגופו

לדעה זו - מצורע מוגדר כאדם שטומאה יוצאת מגופו כפי הדין בזבים וזבות.[16]

ד. מצורע שנטמא על ידי כהן בימינו

והוא שיטמא אותו כהן מיוחס אבל קודם שיטמאנו הכהן טהור הוא

לדעה זו - למרות שהלכות טומאת צרעת נוהגים בין בארץ ובין בחוצה לארץ, בין בפני הבית ובין שלא בפני הבית,[17] מ"מ לא מטמאים את המצורעים בימינו[18] משום שהכהנים בימינו אינם מיוחסים אלא הם כהני חזקה[19] ואינם מטמאים את הנגעים.[20] לכן כהן חזקה אפילו שיש בו סימני צרעת אינו נטמא ויכול לאכול תרומת חוץ לארץ. ויש שביארו משום שאין הכהנים בקיאים במראות נגעים לטהר או לטמא שאינם בקיאים בזיהוי תולעת השני.[21]

כהנים בזמן הזה הן ביחס לתרומה והן ביחס לדינים נוספים, ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פ"ו ה"ב אות א-ב.

16. כסף משנה, הל' תרומות פ"ז ה"ט ד"ה ומ"ש והמצורע, בדעת הרמב"ם, היות שבשני מקומות בפסחים (סו ע"ב-סז ע"א; צה ע"ב) הושוו מצורעים לזבים; אור שמח, הל' תרומות פ"ז ה"ט ד"ה והמצורע.
17. תוספתא, נגעים פ"ח ה"א; תורת כהנים, פרשת מצורע פרשתא א; רמב"ם, הל' טומאת צרעת פי"א ה"ו.
18. פסיקתא זוטא, שמות ד ו: 'והנה ידו מצורעת כשלג... וכן אמר יוחנן משחרב בית המקדש אין טומאה ממצורע'. בשאלה האם דין זה גם לא בדיעבד, ראה: שו"ת שבט הלוי, ח"ג סי' קס אות ה, שמדייק מלשון הרמב"ם בהלכה שלפנינו שאפילו בדיעבד לא מועיל אם טימא אותו כהן שאינו מיוחס; שולי הגליון (אלתר), הל' תרומות פ"ז ה"ט ד"ה והמצורע; שאין זה דומה לחלל.
19. ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פ"ו ה"ב אות א.
20. כן דייק הרדב"ז, הל' תרומות פ"ז ה"ט, מלשון הרמב"ם הל' תרומות פ"ז ה"ט: 'והוא שיטמא אותו כהן מיוחס אבל קודם שיטמאנו הכהן טהור הוא'; בית יוסף, יו"ד סי' שכב אות ה; אור שמח, הל' טומאת צרעת פי"א ה"ו, בדעת הרמב"ם. יש שכתבו, שאע"פ שבמספר מקומות הובאו דינים הנוגעים למצורע גם בשו"ע, הן לגבי מילה בצרעת (שו"ע, יו"ד סי' רסו סעי' א) וכן לעניין שמצורע פטור מתפילין (שו"ע, או"ח סי' לח), אין כוונתו שדין מצורע נוהג בזמן הזה, ראה: הרב שלום מרדכי שבדרון (שו"ת מהרש"ם, ח"ג סי' ר ד"ה מכתבו; דעת תורה, יו"ד ח"א סי' ה ס"ק ח ד"ה לשם אשם); שו"ת גור אריה יהודא (תאומים, זולקובה תרפ"ב), יו"ד סי' פז.
21. הכוונה לכהן ולאו דווקא בקיא, ראה במקורות שהובאו לעיל הערה 3. המנחת חינוך, מצווה קסט אות יג, ביאר בכוונת החינוך שמדובר על כהן מיוחס, והעיר: 'בזמנינו שאין לנו כהנים מיוחסים אין רואין את הנגעים; אור שמח, הל' טומאת צרעת פי"א ה"ו, שביאר שאין אנו בקיאים מהי תולעת שני.

ויש אומרים, מהתורה די בכהני חזקה לכל המצוות הנוהגות בכהנים, והצורך ביחוס הוא רק מדרבנן.[22]

ויש מי שהסתפק כשהנגע נראה כצרעת בוודאות אם הוא נטמא מיד ואין צריך כהן לטמא אותו.[23] לדעה זו, אם בוודאות יש לו נגע צרעת לא יאכל בתרומת חוץ לארץ.

22. קרית ספר, הל' איסורי ביאה פ"כ; ערוך השלחן (הל' תרומות סי' עג סעי' יז; שם סי' עא סעיף טו).
23. כן דייק בשו"ת שאילת יעב"ץ, ח"א סי' קלו ד"ה מיהו קא מיבעיא: 'מ"מ כבר כתבתי... דבסימני טומאה מובהקין אפשר דלא בעינן כהן אלא ממילא טמא היא'. ראה: שלום מרדכי שבדרון (שו"ת מהרש"ם, ח"א סי' י אות ט ד"ה ולפמ"ש, דן בדבריו; דעת תורה, יו"ד ח"א הל' שחיטה סי' ה ס"ק ח ד"ה לשם אשם, דחה דבריו).

הלכה י

א. איסור אכילת כהן ערל בתרומה
1. הסבר המקרה
2. תוקף האיסור
ב. האכלת תרומה לכהן שלא נימול כראוי
ג. אכילת תרומה לכהן שנמשכה ערלתו
ד. חובת מילה נוספת למשוך
ה. סיכת כהן ערל בשמן תרומה
ו. הדלקת נר בשמן תרומה בכהן ערל

כהן ערל אסור לאכול בתרומה מדין תורה, שהרי נאמר תושב ושכיר בתרומה[1] ונאמר תושב ושכיר בפסח,[2] מה תושב ושכיר האמור בפסח ערל אסור בו אף תושב ושכיר האמור בתרומה ערל אסור בו, ואם אכל לוקה מן התורה. משוך מותר לאכול בתרומה, ואע"פ שנראה כערל ומדברי סופרים שימול פעם שנייה עד שיראה מהול.[3]

א. איסור אכילת כהן ערל בתרומה

כהן ערל אסור לאכול בתרומה מדין תורה[4]

1. הסבר המקרה

יש אומרים, הערל המדובר כאן הוא כהן שלא נימול בין שהוא מזיד או שוגג או אנוס, וכגון שמתו אחיו מחמת מילה, ונחשב כערל שאסור לאכול בתרומה, אע"פ שיראת המוות מנעה ממנו מלמול.[5]

---

1. ויקרא, כב י.
2. שמות, יב מה.
3. יבמות, עב ע"א; רמב"ם, ספהמ"צ לא-תעשה קלה; סמ"ג, לאוין סי' רנח; טור, יו"ד סי' שלא.
4. הביטוי 'ערל' בחלק זה של ההלכה מתייחס ליהודי שמעולם לא נימול. אמנם יש כאלו שדינם כערל מחמת שהמילה לא נעשתה כהלכתה כמבואר להלן אות ג, שהם ערלים גמורים. ויש מקרה של אדם שנמשכה ערלתו וצריך לתקן זאת מדברי חכמים, כמבואר להלן אות ד, ודינם שונה לעניין אכילת תרומה. בעניין האכלת תרומה לתינוק לפני גיל שמונה ימים, ראה מה שיתבאר להלן בתרומות הארץ, פי"א ה"ז אות ט.
5. רש"י (יבמות ע ע"א ד"ה הערל; שם ק ע"א ד"ה נפיש אונסיה; השווה לרש"י, חגיגה ד ע"ב ד"ה ערל); תוספות (יבמות ע ע"א ד"ה הערל, הוכיח כן מהירושלמי; השווה לתוספות, חגיגה ד ע"ב ד"ה דכתיב; שם ד"ה דמרבה); תוספות הרא"ש, יבמות ע ע"א ד"ה הערל, עפ"י ירושלמי; רמב"ן, שם סוף ד"ה מתני' הערל, הביא ראיה מהירושלמי, שבת פי"ט ה"ה;

ויש אומרים, ערל היינו משומד לערלות,[6] או שדואג מחמת צער המילה, או שמת אח אחד מחמת מילה.[7] אבל אם הסיבה שהוא לא מל נובעת מחמת אונס, כגון שמתו אחיו מחמת מילה, מותר לו לאכול בתרומה[8] ודינו כדין ערלות שלא בזמנה קודם יום השמיני שאינה מעכבת מלאכול בתרומה.[9]

2. תוקף האיסור

לדעה זו - איסור אכילת כהן ערל בתרומה הוא מהתורה ואם אכל לוקה.[10]

רשב״א, שם סוף ד״ה הערל; ריטב״א, שם ד״ה הערל; בעל המאור, יבמות כד ע״א מדפי הרי״ף ד״ה וכל הטמאים; נימוקי יוסף, יבמות כד ע״א מדפי הרי״ף ד״ה הערל; מאירי, יבמות ע ע״א ד״ה אמר המאירי; פסקי רי״ד, יבמות ק ע״א; יראים, סי׳ נז, הוכיח כן מהירושלמי; חינוך, מצווה רפב ד״ה שלא יאכל; מהר״ם מלובלין, יבמות ע ע״א ד״ה איש איש; פרישה, יו״ד סי׳ שלא אות עג; מרומי שדה, יבמות ק ע״א ד״ה טמא; קרן אורה, שם ד״ה גמ׳ האי נפיש אונסי׳. כן כתבו בדעת הרמב״ם כאן: רדב״ז, הל׳ תרומות פ״ז ה״י ד״ה כהן; מנחת חינוך, מצווה רפב אות א, מכך שסתם ולא חילק בין המקרים גם במקומות אחרים (הל׳ קרבן פסח פ״ט ה״ח; הל׳ חגיגה פ״ב ה״א; הל׳ מעשר שני פ״ג ה״ד); דרך אמונה (הל׳ תרומות פ״ז ה״י ס״ק סח; שם ציון ההלכה ס״ק קד). בטעם הדבר שאף אם הוא ערל מחמת אונס אסור לו לאכול בתרומה, ראה: שו״ת דגל ראובן, ח״ב סי׳ כא עמ׳ לח ד״ה והנה בריש פרק הערל; שו״ת שרידי אש, ח״ב סי׳ קג אות ו. ראה עוד בדברי תוספות, רשב״א והריטב״א שהובאו לעיל בהערה זו. בשיעורי הרב דוד פוברסקי, יבמות ע ע״א סי׳ מה אות א, ביאר את טעם החילוק בין תינוק ערל שעוד לא הגיע לגיל שמונה ימים לבין מתו אחיו מחמת מילה.

6. תוספות ישנים, יבמות ע ע״א ד״ה הערל.
7. כיוון שבמצב כזה הוא חייב למול, ראה: קרן אורה, יבמות ע ע״א ד״ה והיה נראה.
8. שיטת רבינו תם - הובאו דבריו בתוספות (חגיגה ד ע״ב ד״ה דמרבה; זבחים כב ע״ב ד״ה ערל); רמב״ן, יבמות ע ע״א ד״ה מתני׳ הערל; ריטב״א, יבמות ע ע״א ד״ה הערל; שו״ת פרי יצחק, ח״א סי׳ לג, שיישב שיטת רבינו תם שסבר שזאת מחלוקת בין התלמוד הבבלי לירושלמי. עוד בביאור שיטה זו, ראה: שיעורי הרב דוד פוברסקי, יבמות ע ע״א אות ה; דרך אמונה, הל׳ תרומות פי״א ה״ז ביאור ההלכה ד״ה שהנולד; שו״ת דגל ראובן, ח״ב סי׳ כא עמ׳ לח ד״ה אבל ר״ת, ביאר שהמחלוקת בין הראשונים היא בשאלה האם החיסרון במי שלא נימול שאינו אוכל בתרומה הוא משום היותו ערל ואז אפילו הוא אנוס גמור הוא לא יכול לאכול בתרומה. אך אם החיסרון הוא בכך שהוא לא קיים מצוות מילה, אז אם הוא אנוס הוא פטור ממצוות מילה ויוכל לאכול פסח ובתרומה.
9. כ״כ בדעת רבינו תם: רמב״ן, יבמות ע ע״א; רשב״א, שם; מאירי, שם, בשם אחרוני הרבנים; מנחת חינוך, מצווה רפב אות א.
10. יש לציין שהרמב״ם, ספהמ״צ לא-תעשה קלה, ציין שהנלמד מגזירה שווה הוא דין תורה גמור, אך הביא גם את הלימוד של רבי עקיבא ביבמות, ע ע״א: ׳איש איש מזרע אהרן... בקדשים לא יאכל עד אשר יטהר׳, לרבות את הערל. בביאור דבריו, ראה: חינוך, מצווה רפב ד״ה ולפי הדומה ׳כי ספר מצוות הרמב״ם ז״ל ענייניו ממתקים וכולו מחמדים מלבד העיקר הזה שהוא עוקר הרים׳. ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פ״ז ה״י ד״ה כהן; רדב״ז, שם ד״ה כהן. יש שדייקו מלשון ההלכה ׳כהן ערל׳, שישראל ערל שאכל בתרומה אינו מתחייב אלא משום היותו זר ולא מחמת היותו ערל, ראה: מנחת חינוך, מצווה רפב אות ב והנה עוד, והביא ראיה לכך מפרשת דרכים

ויש אומרים, האיסור הוא מדרבנן.[11]

ב. האכלת תרומה לכהן שלא נימול כראוי

כהן שמלו אותו ולא פרעו המילה או שמלו ופרעו ונשארו ציצין המעכבים את המילה, נחשב הוא כערל גמור ואסור באכילה תרומה מן התורה,[12] ואפילו בתרומה דרבנן אינו אוכל.[13]

ג. אכילת תרומה לכהן שנמשכה ערלתו

משוך מותר לאכול בתרומה ואע"פ שנראה כערל[14]

לדעה זו - יש אומרים, אדם שנימול ונמשכה ערלתו שלא מרצונו ונראה כערל,[15]

דרוש יט; ראה על כך, דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז ה"י ס"ק סז, שכתב שצריך עיון.

11. ראה: יד דוד, יבמות עב ע"א ד"ה דבר תורה, שיש דעה שמשוך אוכל אפילו מדבריהם ולדעה זו ערל אסור רק מדרבנן. ולדעה זו יש לומר שלימוד מגזרה שווה אינו אוסר מהתורה אלא רק מדרבנן.

12. כיוון שלא נימול כהלכה דינו כערל לכל דבר ואף לאיסור אכילת תרומה, עפ"י שבת, פי"ט מ"ו: 'ציצין המעכבין את המילה בשר החופה את רוב העטרה ואינו אוכל בתרומה... מל ולא פרע את המילה כאילו לא מל'; שבת, קלז ע"א; רש"י, שם ד"ה ואינו אוכל; מאירי, שם ד"ה אמר המאירי; רב ניסים גאון, שם ד"ה אף אנן; ריבב"ן, בתוך בשיטת הקדמונים שבת קלז ע"א ד"ה שאפילו; פסקי רי"ד, שם ד"ה מתני'; רמב"ם, פיהמ"ש שבת פי"ט מ"ו; כסף משנה (הל' מילה פ"ב ה"ג ד"ה יש ציצין; שם ד"ה ומ"ש ודבר); רע"ב, שבת פי"ט מ"ו ד"ה אינו אוכל; נחל איתן, הל' מילה פ"ב ה"ג ד"ה ואם נאמר, שאסור בתרומה אף שאינו חייב כרת באותם מקרים; יצחק ירנן, שם ד"ה יש ציצין, נשאר בשאלה מדוע לא כתב הרמב"ם דין זה שציצין המעכבין את המילה ומל ולא פרע את המילה כאילו לא מל שאינו אוכל בתרומה לעניין איסור אכילת תרומה; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז ה"י ס"ק סח.

13. תפארת ישראל, שבת פי"ט מ"ו יכין אות נא; משמעות ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עד סעי' ט; שפת אמת, שבת קלג ע"ב ד"ה בגמ' דת"ר, ביאר שכהן שנימול ויש לו ציצין שאינן מעכבים את המילה רשאי לאכול בתרומה, כפי הדין שיובא בהמשך שמשוך מותר באכילת תרומה אע"פ שחוזרים ומלים אותו.

14. 'משוך' הוא אדם שנימול ונמשכה ערלתו וכיסתה את העטרה, ראה: רש"י, יבמות עב ע"א ד"ה משוך; קרבן העדה, יבמות פ"ח ה"א ד"ה המשוך; פני משה, יבמות פ"ח ה"א ד"ה המשוך. חכמים חייבו אותו להסיר את ערלתו, והביאו את הדרשה ביבמות, עב ע"א: 'את בריתי הפר לרבות את המשוך'; רש"י, שם ד"ה משוך; תוספות, שם ד"ה ומדבריהם. לביאור זה מדובר על דין דרבנן והלימוד מהפסוק הוא אסמכתא, כדברי הגמרא שם: 'מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא הוא', ראה כן גם: רש"י, סנהדרין מד ע"א ד"ה מושך: מנחת חינוך, מצווה שסד אות כח. אולם, יש שכתבו שמשוך הוא מפר ברית מילה מהתורה, ראה: ערוך לנר, יבמות עב ע"א ד"ה ומדבריהם; מרומי שדה, סנהדרין מד ע"א.

15. ריטב"א, יבמות עב ע"א ד"ה אמר רב הונא; מאירי, שם ד"ה משוך, מבאר שזה נעשה מאליו; רבינו ירוחם, נתיב כא ח"ד קעט טור א.

או אפילו משך את ערלתו בעצמו,[16] מותר לו לאכול בתרומה.[17]

ויש אומרים, משוך אסור לאכול בתרומה מדברי חכמים.[18]

ויש מי שמחלק בין אדם שמשך את ערלתו שאסור לאכול בתרומה, לבין אם נמשכה ערלתו שלא מרצונו.[19]

ד. חובת מילה נוספת למשוך

ומדברי סופרים שימול פעם שנייה עד שיראה מהול[20]

אף לדעת הסוברים שמשוך מותר באכילת תרומה, עליו לדאוג למול את עצמו פעם שנייה כדי שלא ייראה כערל, אף אם נמשכה ערלתו וכיסתה את העטרה שלא

16. ריטב״א, יבמות עב ע״א ד״ה אמר רב הונא; ערוך, בתוך: קובץ שיטות קמאי יבמות עב ע״א; אור זרוע, הל׳ מילה ח״ב סי׳ צז אות ו; רבי אברהם מן ההר, יבמות עב ע״א ד״ה משוך.
17. רש״י, יבמות עב ע״א ד״ה קתני, בפירוש הראשון, תוספות, שם ד״ה מיתיבי, בפירושו הראשון; ריטב״א, שם ד״ה גרש״י; רבינו ירוחם, נתיב כא ח״ד קעט טור א; מאירי, שם ד״ה משוך, הביא דעה זו אך לא הסכים לה. כן דייקו מלשון הרמב״ם בהלכה שלפנינו: ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פ״ז ה״י ד״ה משוך, עפ״י גרסתו ביבמות עב ע״א: ׳משוך ונולד כשהוא מהול הרי אלו אוכלין בתרומה׳; רדב״ז, שם ד״ה משוך; כסף משנה, שם ד״ה ומ״ש משוך; משנה למלך, שם ד״ה ומ״ש משוך.
18. עפ״י מסקנת הירושלמי, יבמות פ״ח ה״א: ׳משוך ונולד כשהוא מהול וגר שנתגייר כשהוא מהול לא יאכלו בתרומה׳, ובהמשך הובאה מחלוקת האם זהו קנס או גזירה, כשההשלכה ההלכתית היא אם משך אחר את הערלה או נמשך מאליו. ראה: קרבן העדה, יבמות פ״ח ה״א ד״ה לא יאכלו; פני משה, שם ד״ה משום קנס; משנה למלך, הל׳ תרומות פ״ז ה״י סוף ד״ה משוך, בדעת הירושלמי. יש שביארו כן בדעת הבבלי יבמות עב ע״א, עפ״י הגרסה: ׳לימא מסייעא לי׳, ראה: רש״י, יבמות עב ע״א ד״ה קתני, בפירוש שני; תוספות, שם ד״ה מיתיבי; תוספות ישנים מכת״י, שם ד״ה מיתיבי; רשב״א, שם ד״ה ה״ג רש״י; ריטב״א, שם ד״ה גרש״י; חינוך, מצווה רפב ד״ה ומניעה זו. כן כתבו בדעת הרמב״ם בהלכה כאן: מראה הפנים, יבמות פ״ח ה״א ד״ה המשוך, לדעתו לשון הרמב״ם שמותר באכילת תרומה מתייחסת להיתר אכילה מהתורה, אך אסור מדרבנן; ערוך לנר, יבמות עב ע״א ד״ה בגמ׳ תיובתא, מדייק זאת מתוך שהרמב״ם פסק דווקא בהלכות תרומות, את ההלכה שמשוך צריך למול פעם שנייה, ולא הביא זאת בהל׳ מילה; יד דוד, שם ד״ה דבר תורה; ערוך השלחן (הל׳ תרומות סי׳ עד סעי׳ ז; שם סעי׳ ח, כתב שלדעת הבבלי וכן הרמב״ם אין לחלק בין משך בעצמו או נמשך מאליו ׳וכיון דהש״ס שלנו פסק כרב הכי הלכתא ולכן לא הזכיר הרמב״ם מזה דבר לחלק בין משוך בכוונה ללא משוך בכוונה ובכל גווני אסור עד שימול׳). ראה עוד: קרן אורה, יבמות עב ע״א ד״ה אמר רב הונא.
19. אור שמח, הל׳ תרומות פ״ז ה״י ד״ה הנה בירושלמי, בדעת הרמב״ם שפסק כדעה בירושלמי, יבמות פ״ח ה״א, שמשוך אינו אוכל בתרומה משום קנס, אך דווקא אם הוא עשה כן בעצמו. ולפי זה אין מחלוקת בין הבבלי לירושלמי (ראה הערה קודמת).
20. ט״ז, יו״ד סי׳ רסד ס״ק ט, שמסתפק לגבי נולד מהול שנמשכה ערלתו שיתכן שחייב במילה מהתורה. ראה: ערוך לנר, יבמות עב ע״א ד״ה בגמ׳.

מרצונו,[21] ואפילו במתקשה ונראה מהול.[22]

ויש אומרים, די בכך שיטיפו ממנו דם ברית.[23]

ה. סיכת כהן ערל בשמן תרומה

הוא-הדין שאסור לכהן ערל לסוך בשמן של תרומה.[24]

יש אומרים, איסור זה מהתורה.

ויש אומרים, איסור זה מדרבנן.[25]

ו. הדלקת נר בשמן תרומה בכהן ערל

יש אומרים, מותר לכהן ערל להדליק בשמן של תרומה טמאה.[26] והוא-הדין שמותר לו ליהנות משריפת תרומה טמאה גם באופנים אחרים.[27]

---

21. מתוך שפסק שהטעם הוא משום גזירה 'שלא יהיה נראה כערל', כלשון הרמב"ם בהלכה שלפנינו, וכדעה בירושלמי יבמות פ"ח ה"א: 'רבי ירמיה רבי ישמעאל בר רב יצחק בשם רב, גזירה גזרו'.
22. אור זרוע, ח"ב הל' מילה סי' צז אות ו. לשיטה זו, לא ברור מה ההבדל בין משוך לעב בשר (רמב"ם, הל' מילה פ"ב ה"ה) שרק אם לא רואים אותו מהול גם בעת שיתקשה, צריך למול פעם שנייה מדרבנן. ראה: ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עד סעי' ח.
23. קרבן העדה, יבמות פ"ח ה"א ד"ה לא יאכלו: 'לא יאכלו בתרומה עד שיטיף מהם דם ברית'.
24. יבמות, עא ע"א: 'קטן ערל תוך שמונה מהו לסוכו בשמן של תרומה', ואע"פ שהספק לא נפשט, פסק הרמב"ם, הל' תרומות פי"א ה"ז, שהוא מותר כיוון שאינו נחשב כערל; מנחת חינוך (מצווה רעט אות ח; מצווה רפב אות ח); שיעורי הרב דוד פוברסקי, יבמות ע ע"א סי' מה אות טז; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז ה"י ס"ק סט.
25. ראה: מנחת חינוך, מצווה רעט אות ח; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז ה"י ס"ק סט.
26. מנחת חינוך, מצווה רפב אות י ד"ה ודע דמבואר; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז ה"י ס"ק סט.
27. כיוון שלא נאסרה עליו הנאה של כילוי, והראיה מכך שנשים ועבדים של כהן ערל מותרים באכילת תרומה (רמב"ם, הל' תרומות פ"ז הי"ב). ראה בהרחבה: מנחת חינוך, מצווה רפב אות י ד"ה ודע דמבואר.

הלכה יא

א. הטפת דם ברית כתנאי לאכילת תרומה
ב. האכלת תרומה לכהן שנימול בתוך שמונה או בלילה
ג. אכילת תרומה ע"י טומטום כהן
ד. אנדרוגינוס כהן אוכל בתרומה לאחר ברית מילה
ה. ספק ערל בתרומה דרבנן

והנולד מהול אוכל בתרומה. וטומטום אינו אוכל מפני שהוא ספק ערל. ואנדרוגינוס מל ואוכל.[1]

א. הטפת דם ברית כתנאי לאכילת תרומה

והנולד מהול אוכל בתרומה

לדעה זו - נולד מהול אף שצריך להטיף ממנו דם ברית,[2] **אוכל בתרומה.**[3] **הוא-הדין הנולד מהול ונמשכה ערלתו מותר באכילת תרומה.**[4]

ויש אומרים, הנולד מהול אינו צריך הטפת דם ברית ומותר לאכול בתרומה.[5]

---

1. יבמות, עב ע"א. לגבי אנדרוגינוס, ראה: שבת, קלז ע"א: 'הימול לכם כל זכר - לרבות אנדרוגינוס'; תורה תמימה, בראשית יז הערה כ.
2. רמב"ם, הל' מילה פ"א ה"ז; טור, יו"ד סי' רסג; שו"ע, יו"ד סי' רסג סעי' ד.
3. הרמב"ם בהלכה שלפנינו התיר לו לאכול בתרומה ולא התנה זאת בהטפת דם ברית. יש שהקשו על סתירה בדברי הרמב"ם, שכן לדבריו בהל' מילה פ"א ה"ז, יש צורך בהטפת דם ברית לנולד מהול משום שהוא 'ספק ערל', א"כ כיצד אוכל בתרומה. ראה: מאירי, יבמות עב ע"א ד"ה טומטום; מנחת חינוך, מצווה רפב אות ד. יש שביארו שהטפת דם ברית לנולד מהול היא מצווה בלבד ולכן יכול לאכול בתרומה, ראה: רדב"ז, הל' תרומות פ"ז הי"א ד"ה הנולד; רש"ש, יבמות עב ע"א ד"ה לימא; שו"ת דגל ראובן, ח"ב סי' כא ד"ה אך; שיעורי הרב דוד פוברסקי (יבמות עא ע"א אות עב; שם אות עו; שם אות עח); דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז הי"א ס"ק עה; קהילות יעקב (קנייבסקי), שבת סי' נא; הרב חיים סולובייצ'יק (חידושי הגר"ח הלוי על הש"ס, שבת קלה ע"א ד"ה אולם; חידושי הגר"ח הלוי על הרמב"ם, הל' שחיטה פי"ב ה"ט ד"ה ועי' ברמב"ם). יש שהשוו זאת לדברי הרמב"ם, הל' תרומות פי"א ה"ז, שם התיר לסוך בשמן תרומה תינוק לפני שמונה ימים, משום שאינו נחשב ערל, ראה: שו"ת בית שערים, יו"ד סי' שנ ד"ה אבל האמת; אבן ישראל, הל' מילה פ"א ה"ז ד"ה ולפי"ז מיושב. ראה מה שהתבאר להלן בתרומות הארץ, פי"א ה"ז אות ט. יש שביארו, שהטפת דם ברית לנולד מהול הינה מנהג בלבד, ראה: ים של שלמה (יבמות פ"ח אות ד"ה ומכאן יראה; שם סי' ו סוף ד"ה ת"ר). ויש שביארו, הטפת דם ברית לנולד מהול היא מדרבנן ולכן אין הדבר מעכב באכילת תרומה, ראה: קרן אורה, יבמות עב ע"א ד"ה עכ"פ.
4. שו"ת שאגת אריה, הישנות סי' נה ד"ה עוד אחת.
5. תוספות, שבת קלה ע"א ד"ה לא נחלקו, בשם בה"ג; פסקי רי"ד, שם ד"ה אתמר, בשם רב

ויש אומרים, הנולד מהול צריך הטפת דם ברית[6] ואסור באכילת תרומה עד לאחר מכן.[7]

ויש שמסתפקים באכילת תרומה לנולד מהול ונמשכה ערלתו שחייב במילה מהתורה.[8]

ב. האכלת תרומה לכהן שנימול בתוך שמונה או בלילה

יש מי שמשמע מדבריהם שלדעה זו כהן שנימול בתוך שמונה ימים ללידתו מותר באכילת תרומה אף אם לא הטיפו לו דם ברית.[9] וכן כהן שנימול בלילה מותר באכילת תרומה.[10]

ג. אכילת תרומה ע"י טומטום כהן

והטומטום אינו אוכל מפני שהוא ספק ערל

יש אומרים, הטומטום נחשב כספק ערל שאסור לאכול בתרומה, כיוון שקיימת אפשרות שהעור מכסה את מקום העורלה ויתברר שהוא זכר,[11] אך אם אכל אינו לוקה.[12]

אחאי גאון; רא"ש (שבת פי"ט סי' ה; תוספות הרא"ש, שבת קלה ע"א ד"ה לא נחלקו), הביא דעה זו אך כתב שמ"מ יש להטיף דם ברית. בביאור שיטה זו, ראה: שבת של מי, שבת קלה ע"א ד"ה באי"ד והרב הלכות גדולות.

6. שבת, קלה ע"א, כדעת רבה בביאור דברי רשב"ג: 'חיישינן שמא ערלה כבושה היא'; רא"ש, שבת פי"ט סי' ה, בשם רב האי גאון.

7. חידושי הגר"ח הלוי על הש"ס, שבת קלה ע"א ד"ה במה שכתב, בדעת הסוברים שטעם הטפת ברית היא משום ספק ערלה כבושה, אם כן הוא ספק ערל.

8. ט"ז, יו"ד סי' רסד ס"ק ט; ערוך לנר, יבמות עב ע"א ד"ה בגמ'.

9. לדעת הסוברים שאינו צריך הטפת דם ברית, ראה: רא"ש, שבת פי"ט סי' ה; רמ"א, יו"ד סי' רסב סעי' א; קרבן נתנאל, שבת פי"ט ס"ק ט, בדעת שו"ת הרשב"א, החדשות (מכתב יד) סי' קמא. ראה עוד: ביאור הגר"א, יו"ד סי' רסד ס"ק י; חידושי הגר"ח הלוי, שבת קלה ע"ב ד"ה במה שכתב הרמ"א; חזון יחזקאל, שבת פט"ז ה"ז.

10. למרות שלדעת כל הפוסקים צריך להטיף לו דם ברית, כפי שפסק הרמ"א, יו"ד סי' רסב סעי' א. ראה: חידושי הגר"ח הלוי על הש"ס, שבת קלה ע"ב ד"ה במה שכתב הרמ"א; חזון יחזקאל, שבת פט"ז ה"ז. מדבריהם משמע, שדינו כמהול שמותר באכילת תרומה.

11. יבמות, עא ע"ב; תוספות, יבמות ע ע"א ד"ה הערל; רמב"ן, שם ד"ה מתני' הערל; רשב"א, ד"ה הערל; ריטב"א, שם ד"ה הערל; מאירי, שם ד"ה אמר המאירי; תוספות הרא"ש, שם ד"ה הערל; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז הי"א ס"ק עז.

12. רדב"ז, הל' תרומות פ"ז הי"א ד"ה והטומטום: 'שאין מלקות מספק'; דרך אמונה, שם ס"ק-עז.

אכל תרומה והתרו בו ואח"כ נמצא זכר - נחלקו הפוסקים אם חייב מלקות או שהדבר נחשב התראת ספק ואינו חייב מלקות.[13]

והוא-הדין טומטום שביציו מבחוץ, אינו מוגדר כזכר ודאי שמא הוא אנדרוגינוס, לפיכך למרות שאסור לו לאכול תרומה משום שיתכן שהוא זכר וחייב למול, אינו לוקה אם אכל.[14]

ויש אומרים, טומטום שביציו מבחוץ נחשב ספק ערל שצריך למול עצמו כדי לאכול בתרומה, אבל כשאין ביציו בחוץ מותר לו לאכול בתרומה כדין מחוסר זמן.[15]

ד. אנדרוגינוס כהן אוכל בתרומה לאחר ברית מילה

ואנדרוגינוס מל ואוכל בתרומה

אנדרוגינוס אוכל בתרומה לאחר ברית מילה אם הוא כהן, אף שהוא ספק איש ספק אישה, לא גרע דינו מבת כהן אוכלת בתרומה.[16]

אנדרוגינוס כהן שאכל בלא ברית מילה, אינו לוקה כיוון שהוא ספק איש ספק אישה.[17]

ה. ספק ערל בתרומה דרבנן

יש אומרים, כהן ספק ערל, אסור לאכול תרומה בזמן הזה שהיא מדרבנן,[18] ואף בתרומת ירקות.[19]

ויש מי שאומר, תרומת חוץ לארץ אוכל מספק.[20]

---

13. מנחת חינוך, מצווה רפב אות יז ד"ה ונראה לי; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז הי"א ס"ק עז.
14. מנחת חינוך (מצווה רפ אות ד: 'והיוצא מדברינו דביציו מבחוץ מוציא לנו מידי ספק נקבה ודאית כי נקבה גמורה בודאי אינה כי ביציו מבחוץ אבל מ"מ הוא ספק זכר ספק אנדרוגינוס'; מצווה רפב אות ב ד"ה וכתב המעתיק: 'דאף דביציו מבחוץ אינו זכר ודאי לשיטת הרמב"ם א"כ נראה דאין לוקין'); דרך אמונה (הל' תרומות פ"ז הי"א ס"ק עז; שם ציון ההלכה ס"ק קל, כתב שאין כן דעת לחם משנה ולא ידוע היכן מקומו).
15. לשיטת רבינו תם, שערל מחמת שמתו אחיו מחמת מילה נחשב כמחוסר זמן ואוכל בתרומה, ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פ"ז ה"י אות א (1).
16. רדב"ז, הל' תרומות פ"ז הי"א ד"ה ואנדרוגינוס; דרך אמונה, שם ס"ק פ.
17. מנחת חינוך, מצווה רפב אות ג ד"ה והנה אנדרוגינוס.
18. ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פ"ז ה"א.
19. שתוקף חיוב ירקות בתרומות ומעשרות הוא מדרבנן גם בזמן שתוקף החיוב בתרומות ומעשרות מהתורה, ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פ"ב ה"ו. מנחת חינוך, מצווה רפב אות יח ד"ה ונוהגת, בשם משנה למלך, הל' תרומות פ"ז הי"ז.
20. מנחת חינוך, מצווה רפב אות יח ד"ה ונוהגת.

הלכה יב

א. האכלת תרומה לנשיו ועבדיו של כהן ערל או טמא
ב. עבדיה וקניניה של אשת כהן בימי טומאתה
ג. בניו של כהן ערל או טמא באכילת תרומה
ד. תרומה לבהמתו של כהן ערל או טמא
ה. הנאה של כילוי לכהן ערל או טמא
ו. תרומה לנשיו ועבדיו של כהן שמתו אחיו מחמת מילה

הערל וכל הטמאין אעפ"י שהן אסורין[1] לאכול בתרומה נשיהן ועבדיהן אוכלין.[2]

א. האכלת תרומה לנשיו ועבדיו של כהן ערל או טמא

נשיהן ועבדיהן אוכלין

אע"פ שכל הכהנים הפסולים מלאכול בתרומה מחמת היותם חללים, גם נשיהם ועבדיהם אסורים מלאכול בתרומה.[3] אולם, נשיהם ועבדיהם של כהנים שהם ערלים או טמאים יכולים לאכול בתרומה,[4] כי הערל והטמא מנועים מלאכול בתרומה מחמת מניעה חיצונית[5] ואינם חללים, והם נשארים בקדושת כהונה משום כך הם יכולים להאכיל.[6]

ויש אומרים, אם הוא לא מל במזיד כשהגדיל אינו יכול להאכיל.[7]

---

1. רמב"ם (הל' תרומות פ"ז ה"א; שם ה"י). ראה מה שהתבאר שם בתרומות הארץ.
2. יבמות, פ"ח מ"א. לגבי אכילת אשת כהן ועבדיו בתרומה, ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ (פ"ו ה"א; שם ה"ג).
3. יבמות, סו ע"א; ירושלמי, יבמות פ"ז ה"א, בדעת רבי הילא בשם רבי לעזר; רמב"ם, הל' תרומות פ"ז הי"ז-הי"ח.
4. ספרא, פרשת אמור פרשה ד פ"ד אות יח; יבמות, פ"ח מ"א; יבמות, ע ע"א; ירושלמי, יבמות פ"ח ה"א; רמב"ם, ספהמ"צ לא-תעשה קלה; טור, יו"ד סי' שלא.
5. יבמות, סו ע"א: 'פומייהו כאיב להו', וביאר רש"י, שם ד"ה פומייהו: 'הם מחוסרי תקנתא הם אבל עומדים ליתקן ולאכול'; מאירי, שם ד"ה זה שביארנו; ריב"ן, שם ד"ה שנשא; ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"ז הי"ב ד"ה הערל; רדב"ז, שם ד"ה הערל; מנחת חינוך, מצווה רפב אות י. ראה: דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז הי"ב ס"ק פב.
6. רש"י (יבמות ע ע"א ד"ה נשיהם ועבדיהם; שם סו ע"א ד"ה פומייהו כאיב).
7. מאירי, יבמות ע ע"א ד"ה אמר המאירי; דרך אמונה (הל' תרומות פ"ז הי"ב ס"ק פב; שם ציון ההלכה ס"ק קמ; שם ביאור ההלכה ד"ה נשיהן).

ב. עבדיה וקנייניה של אשת כהן בימי טומאתה

יש אומרים, בת ישראל הנשואה לכהן, עבדיה אוכלים בתרומה גם בזמן שהיא בימי טומאתה שמנועה מלאכול בימי טומאתה.[8]

ג. בניו של כהן ערל או טמא באכילת תרומה

יש מי שאומר, בניו של כהן ערל מותרים לאכול בתרומה כמו נשיו ועבדיו.[9]

ד. תרומה לבהמתו של כהן ערל או טמא

יש אומרים, הוא-הדין בהמתו של כהן ערל וטמא אוכלת בתרומה.[10]

ה. הנאה של כילוי לכהן ערל או טמא

יש אומרים, כהן ערל או טמא יכולים ליהנות הנאה של כילוי מתרומה,[11] מלבד סיכה האסורה להם.[12]

ו. תרומה לנשיו ועבדיו של כהן שמתו אחיו מחמת מילה

אפילו לדעות שכהן שמתו אחיו מחמת מילה אסור לאכול בתרומה,[13] מכל מקום נשיו ועבדיו אוכלים בתרומה.[14]

---

8. יבמות, פ״ז מ״א, שלא הבחינו שם בין אם היא טמאה לבין אם טהורה; קרן אורה, יבמות סו ע״א ד״ה ובירושלמי; שיעורי הרב דוד פוברסקי, שם אות שנב.
9. תפארת ישראל, יבמות פ״ח מ״א יכין אות א.
10. מנחת חינוך, מצווה רפב אות י ד״ה ודע; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ז הי״ב ס״ק פג.
11. מנחת חינוך, מצווה רפב אות י ד״ה ודע; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ז הי״ב ס״ק פג. ראה עוד: דרך אמונה (הל׳ תרומות פ״ז הי״ב ביאור ההלכה ד״ה ועבדיהן אוכלין; שם הי״ח ביאור ההלכה ד״ה בת ישראל).
12. ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פ״ז ה״י אות ו.
13. ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פ״ז ה״י אות א.
14. היות שהוא לא נפגם מקדושת הכהונה אע״פ שאין זו מניעה זמנית שהרי אינו יכול לאכול לעולם, ראה: דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ז הי״ב ס״ק פב.

הלכה יג

א. איסור אכילת תרומה לאשת פצוע דכא וכרות שפכה
ב. היתר אכילת תרומה לפצוע דכא וכרות שפכה ועבדיהם
ג. נישאה לכהן ולאחר מכן נעשה פצוע דכא וכרות שפכה
ד. פצוע דכא או כרות שפכה כהן שנשא בת גרים
ה. פצוע דכא או כרות שפכה כהן שנשא גיורת

פצוע דכא וכרות שפכה[1] הם ועבדיהן אוכלין, ונשיהן לא יאכלו. אם לא ידע את אשתו משנעשה פצוע דכא וכרות שפכה הרי אלו יאכלו.[2] וכן אם נשא בת גרים, הרי זו אוכלת.[3]

א. איסור אכילת תרומה לאשת פצוע דכא וכרות שפכה

ונשיהן לא יאכלו

לדעה זו - אשת פצוע דכא וכרות שפכה כהן אינה אוכלת בתרומה.[4]

---

1. בהגדרת פסולים אלו, ראה: יבמות, פ״ח מ״ב; רמב״ם, הל׳ איסורי ביאה פט״ז ה״ג; שו״ע, אבהע״ז סי׳ ה סעי׳ ב.
2. יבמות, פ״ח מ״א; תפארת ישראל, שם יכין אות ו.
3. יבמות, נז ע״א; סמ״ג, לאוין סי׳ רנח. המנחת חינוך, מצווה רפג אות יד ד״ה אך דין זה, הקשה על הרמב״ם בהלכה שלפנינו, מדוע הוא הדגיש שהסיבה להאכלתה היא משום שהוא פצוע דכא, הרי אפילו אם כהן גמור נשא בת גרים אינו צריך לגרשה, כפי שפסק הרמב״ם, הל׳ איסורי ביאה פי״ט הי״ב. ביחס לקושי זה, ראה: דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ז הי״ג ביאור ההלכה שם ד״ה אם נשאת.
4. סיבות שונות נאמרו לדין זה - יש הסוברים שביאת פצוע דכא פוסלת את האישה לאכול בתרומה, או משום שעשאה חללה שאינה אוכלת בתרומה, ראה: יבמות, סח ע״א-ע״ב; רמב״ם, הל׳ תרומות פ״ו ה״ז; חינוך, מצווה רפג; סמ״ג, לאוין סי׳ רנח; רש״י, יבמות ע ע״א ד״ה נשיהם; רבי אברהם מן ההר, שם ע״א ד״ה הערל; נימוקי יוסף, יבמות כד ע״א מדפי הרי״ף ד״ה נשיהם של פצוע דכא; רדב״ז, הל׳ תרומות פ״ז הי״ג ד״ה ונשיהם; קרית ספר, שם ד״ה אזהרה קעז; רע״ב, יבמות פ״ח מ״א ד״ה נשיהם; תפארת ישראל, שם יכין אות ד. יש שהביאו פירוש זה ודחו אותו כי קשה לומר שפצוע דכא גורם חללות, שכן מעמדו ככהן כשר שמותר באכילת תרומה, ראה: רשב״א, יבמות ע ע״א ד״ה פצוע; ריטב״א, שם ד״ה פצוע; רבי עקיבא איגר, שם ד״ה מתני׳. ראה: מאירי, יבמות ע ע״א ד״ה פצוע, שכתב שגם רש״י (לעיל בהערה זו) מסכים לכך, ומה שכתב ׳חללה׳ אלא ׳אגב שיטפיה כתבוה כן׳. ויש אומרים, שהסיבה שאינה אוכלת משום שבביאתו עשאה זונה שאינה אוכלת בתרומה, ראה: רמב״ם (פיהמ״ש יבמות פ״ח מ״א; הל׳ איסורי ביאה פי״ח ה״ה); רשב״א, יבמות ע ע״א ד״ה פצוע, בפירוש הראשון; ריטב״א, שם ד״ה פצוע, בשם ׳אחרים פירשו׳. יש שכתבו כן בדעת רש״י (הובא לעיל בהערה זו) שאמנם כתב ׳חללה׳ אך כוונתו לזונה, ראה: יד דוד, יבמות ע

ויש אומרים, אשת פצוע דכא וכרות שפכה מותרת לאכול בתרומה.[5]

ב. היתר אכילת תרומה לפצוע דכא וכרות שפכה ועבדיהם

פצוע דכא וכרות שפכה הם ועבדיהן אוכלין

פצוע דכא מותר באכילת תרומה, כדין כהן בעל מום,[6] אלא שנפסל מלבוא בקהל.[7] לפיכך, גם עבדיו אוכלים בתרומה,[8] כשאר עבדי כהנים.[9]

ג. נישאה לכהן ולאחר מכן נעשה פצוע דכא וכרות שפכה

ואם לא ידע את אשתו משנעשה פצוע דכא וכרות שפכה הרי אלו יאכלו[10]

ואף שמשתמרת לביאה פסולה אינה אוכלת בתרומה[11] בין שהיא בת כהן וכ"ש שהיא בת ישראל שאינה אוכלת מכח בעלה. אך אישה שנישאת בהיתר ובעלה נעשה לאחר מכן פצוע דכא וכרות שפכה, מותרת בתרומה ואף שעוד לא בא עליה

ע"א; ערוך לנר, שם ד"ה ברש"י. יש לציין, למרות שחייבי לאוין אינם פוסלים את האישה מלאכול בתרומה מדין זונה (יבמות, סט ע"א), וכל שכן פצוע דכא שכאשר היה בריא היא הייתה מותרת לו, מ"מ בפסולי קהל הם פוסלים גם בלא שהייתה זרות אצלו מעיקרא, ראה: מאירי, יבמות ע ע"א ד"ה פצוע; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז הי"ג ס"ק פו. בביאור שיטה זו, ראה: שיעורי הרב דוד פוברסקי, יבמות ע ע"א אות לה. ראה עוד: מנחת חינוך, מצווה רפג אות ו ד"ה והנה אם נבעלה לפצוע דכא. ויש שהסבירו את הדין שאינה אוכלת בתרומה, משום שנבעלה לפסול לה, גם ללא החלת שם זונה או חללה עליה, ראה: רשב"א, יבמות ע ע"א ד"ה פצוע; הרב ישעיה די-טראני (תוספות רי"ד, יבמות ע ע"א; פסקי רי"ד, שם). ויש שהסבירו, משום שפצוע דכא נחשב כזר היות וחל בו שינוי גופני מהותי, ראה: תוספות רי"ד, יבמות ע ע"א ד"ה פצוע; רש"ש, שם ד"ה במשנה; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז הי"ג ס"ק פו.

5. כיוון שפצוע דכא 'אינו זר אצלה מעיקרא'. דעה זו הובאה אצל: רשב"א, יבמות ע ע"א ד"ה פצוע דכא; ריטב"א, שם ד"ה פצוע דכא, בשם יש אומרים; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז הי"ג ציון ההלכה ס"ק קמד.
6. מאירי, יבמות ע ע"א ד"ה פצוע דכא; קרית ספר, הל' תרומות פ"ז ד"ה אזהרה; דרך אמונה, שם הי"ג ס"ק פה.
7. דברים, כג ב.
8. כדין קניין כספו שאוכל בתרומה, ראה: יבמות, פ"ח מ"א; יבמות, ע ע"א; מאירי, שם ד"ה פצוע דכא.
9. רמב"ם, הל' תרומות פ"ו ה"א.
10. יבמות, פ"ח מ"א; רש"י, יבמות ע ע"א ד"ה ואם לא; רע"ב, יבמות פ"ח מ"א ד"ה ואם לא; תיו"ט, שם ד"ה ואם לא ידעה; תפארת ישראל, שם יכין אות ה.
11. יבמות, פ"ו מ"ג, כדעת תנא קמא; יבמות, נו ע"ב; רמב"ם, פיהמ"ש יבמות פ"ו מ"ג; רע"ב, שם ד"ה מן האירוסין.

בהיותו כשר לבוא בקהל,[12] כל עוד לא נבעלה לו מאז שנאסר עליה אוכלת בתרומה.[13] אך אם התקדשה או נכנסה לחופה אחר שנעשה פצוע דכא, שבעודה ארוסה נעשה פצוע דכא וכרות שפכה שלא היה כלל זמן שמותרת בביאה אינה אוכלת בתרומה.[14]

ד. פצוע דכא או כרות שפכה כהן שנשא בת גרים

וכן אם נשא בת גרים הרי זו אוכלת

יש אומרים, דווקא כשפצוע דכא כהן נשא בת של גר וגיורת היא אוכלת בתרומה כיוון שנתווספה בה כשרות להינשא לכהונה, אך אינה בכלל 'קהל' להיאסר בפצוע דכא.[15]

ויש אומרים, בת גרים אוכלת בתרומה אפילו הייתה אימה מישראל.[16]

ה. פצוע דכא או כרות שפכה כהן שנשא גיורת

וכן אם נשא בת גרים הרי זו אוכלת

לדעה זו - יש אומרים, הוא-הדין אם נשא גיורת היא אוכלת בתרומה.[17]

ויש אומרים, כהן פצוע דכא שנשא גיורת אינה אוכלת בתרומה.[18]

---

12. תוספתא, יבמות פ״י ה״א; דרך אמונה (הל' תרומות פ״ז הי״ג ס״ק פז; שם ציון ההלכה ס״ק קמו).
13. יבמות, עה ע״א: 'רבי יוחנן אמר אפילו תימא רבי מאיר, שאני הכא, שכבר אכלה... הכא לא פקע קנייניה'; ר״י קורקוס, הל' תרומות פ״ז הי״ג ד״ה פצוע; רדב״ז, שם ד״ה פצוע; כסף משנה, שם ד״ה הערל; דרך אמונה, שם ס״ק פז. ראה עוד: דרך אמונה (הל' תרומות פ״ז הי״ג ס״ק פח; שם ציון ההלכה ס״ק קמט).
14. תוספתא, יבמות פ״י ה״א; מאירי, יבמות ע ע״א ד״ה פצוע; דרך אמונה, הל' תרומות פ״ז הי״ג ס״ק פז.
15. יבמות, נז ע״א; רש״י, שם ד״ה או דלמא, בפירוש השני, שהדיון הוא בת גר וגיורת; ר״י קורקוס, הל' תרומות פ״ז הי״ג ד״ה וכן אם נשא, בדעת הרמב״ם; רדב״ז, שם ד״ה וכן.
16. רש״י (יבמות נז ע״א ד״ה אליבא, בפירוש הראשון, שהספק הוא בבת גר שאימה מישראל; שם ד״ה או דילמא, שלשון זאת נראית לו עיקר); ריטב״א, יבמות נז ע״א סוף ד״ה וקמיבעיא ליה; רבי אברהם מן ההר, שם ד״ה במקום אחר; מאירי, שם ד״ה כהן. ראה: דרך אמונה, הל' תרומות פ״ז הי״ג ציון ההלכה ס״ק קנב, שהדבר תלוי במחלוקת הרמב״ם והתוספות בנוגע לפסול ממזרות של בת גרים שאימה מישראל.
17. אמנם הרמב״ם בהלכה שלפנינו התייחס דווקא לבת גרים שנישאת לכהן אוכלת בתרומה, אך יש שכתבו שהוא-הדין לגיורת, ראה: מנחת חינוך, מצווה רפג אות יד ד״ה והנה לשיטת הרמב״ם; דרך אמונה, הל' תרומות פ״ז הי״ג ס״ק פט.
18. ריא״ז, בתוך: שלטי גיבורים, יבמות כד ע״א מדפי הרי״ף אות ב; פסקי רי״ד, יבמות עו ע״א ד״ה פצוע דכא, לדעתו בעיית הגמרא יבמות עו ע״א לא נפשטה; בעל המאור, יבמות כד ע״ב מדפי הרי״ף ד״ה מדאסיקנא. ראה עוד: מלחמות ה', יבמות כד ע״ב מדפי הרי״ף ד״ה אמר

הכותב; קרבן נתנאל, יבמות פ״ח אות מ; זרע יצחק, יבמות ע״ו ע״א ד״ה א״ל רב ששת; מנחת חינוך, מצווה רפג אות יד, לדעת האוסרים לפצוע דכא להינשא לגיורת; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ז הי״ג ס״ק פט.

הלכה יד

א. פצוע דכא שקידש בת כהן
ב. פצוע דכא שנשא בת כהן
ג. סריס חמה כהן שנשא בת ישראל
ד. עבדיו של כהן טומטום
ה. עבדיו של כהן אנדרוגינוס
ו. בת ישראל שנישאה לכהן טומטום
ז. בת ישראל שנישאה לכהן אנדרוגינוס
ח. תרומה דרבנן לנשות טומטום או אנדרוגינוס
ט. תרומת חוץ לארץ לנשות טומטום או אנדרוגינוס

פצוע דכא כהן שקידש בת כהן אינה אוכלת.[1] סריס חמה הוא ואשתו ועבדיו אוכלין. טומטום ואנדרוגינוס עבדיהן אוכלין אבל לא נשותיהן.[2]

א. פצוע דכא שקידש בת כהן

פצוע דכא כהן שקידש בת כהן

לדעה זו - פצוע דכא שקידש בת כהן אסר אותה מלאכול בתרומה, אע"פ שלא כנסה לביתו, היות והיא משתמרת ומיועדת לביאה פסולה, כבר נפסלה מלאכול בתרומת בית אביה[3] מדרבנן.[4] ואינה יכולה לאכול על סמך העובדה שכבר אכלה

---

1. יבמות, נו ע"ב, ע"פ הגרסה 'פצוע דכא כהן שקידש בת כהן'; תוספות, שם ד"ה מן האירוסין, בשם הר"ח; כסף משנה, הל' תרומות פ"ז הי"ד, בדעת הרמב"ם. ראה: רדב"ז, שם, שאף לגורסים 'פצוע דכא כהן שקידש בת ישראל', יהיה הדין שאם קידש בת כהן פוסלה מלאכול בתרומת מכוח בית אביה שהמשתמרת לביאה אסורה פוסלה מן התרומה.
2. יבמות, פ"ח מ"ו; יבמות, פא ע"א; סמ"ג, לאוין סי' רנח.
3. כדעת הרמב"ם, הל' תרומות פ"ז הכ"א. יבמות, פ"ו מ"ג: 'אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, מן האירוסין לא יאכלו בתרומה', ומדובר על אלמנה בת כהן שלמרות שאכלה תרומה בבית אביה נפסלה עתה, והוא-הדין פצוע דכא שקידש בת כהן, משום ש'משתמרת לביאה פסולה דאורייתא לא אכלה', ראה: רש"י, יבמות נו ע"ב ד"ה מתני' מן האירוסין; תוספות, שם ד"ה מן האירוסין; רמב"ן, שם ד"ה מתני' אלמנה; רשב"א, שם ד"ה גמ' ה"ג; ריטב"א, שם ד"ה והא מתני'; רבי אברהם מן ההר, שם ד"ה פסולות; מאירי (יבמות נו ע"ב ד"ה אלמנה; שם ד"ה פצוע דכא); ראב"ן, בתוך: קובץ שיטות קמאי, יבמות נו ע"ב ד"ה הזקיקני; תוספות הרא"ש, שם ד"ה מה קידושי רשות.
4. חזון איש, אבהע"ז סי' קלד חידושים על מסכת יבמות נו ע"ב ד"ה והא דאמר בפצוע דכא; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז הי"ד ס"ק צב.

קודם לכן בהיתר בבית אביה הכהן.[5]

ויש אומרים, היא מותרת באכילת תרומה כיוון שעדיין לא נשא אותה לאישה.[6]

אם התאלמנה או התגרשה קודם נישואין, מותרת לאכול בתרומה.[7]

יש מי שהסתפק במקרה שנעשה פצוע דכא לאחר הקידושין האם אוכלת בתרומה.[8]

ב. פצוע דכא כהן שנשא בת כהן

פצוע דכא כהן שכנס לחופה בת כהן, נפסלה לאכול בתרומה לעולם, אף אם התאלמנה או התגרשה קודם שבא עליה.[9]

ג. סריס חמה כהן שנשא בת ישראל

סריס חמה הוא ואשתו ועבדיו אוכלין

אשתו ועבדיו של כהן סריס חמה אוכלים בתרומה,[10] אע"פ שאינו יכול להוליד כיוון שהוא מותר לבוא בקהל.[11]

---

5. עפ"י תוספות, יבמות נו ע"ב ד"ה מן האירוסין; רע"ב, יבמות פ"ו מ"ד ד"ה מן האירוסין; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עד סעי' יב.
6. לדעה זו, הלכה כרבי שמעון בן אלעזר שמשתמרת לביאה פסולה אינה נפסלת לאכילת תרומה; מאירי (יבמות נו ע"ב ד"ה אמר המאירי; שם ד"ה אלמנה, לדעת גאוני ספרד; שם ד"ה פצוע דכא; יבמות עו ע"ב ד"ה פצוע דכא) ; תוספות רי"ד, בתוך: קובץ שיטות קמאי יבמות נו ע"ב. ראה: דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז הי"ד ציון ההלכה ס"ק קנו.
7. תוספות, יבמות נז ע"ב ד"ה רב; ריטב"א, שם; רמב"ם, הל' תרומות פ"ז הכ"א; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עד סעי' יד, בדעת הרמב"ם; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז הי"ד ס"ק צב.
8. דרך אמונה (הל' תרומות פ"ז הי"ד ס"ק צג; שם ציון ההלכה ס"ק קנה).
9. ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עד סעי' יד, בדעת הרמב"ם; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז הי"ד ס"ק צב. שיטה זו מבוססת על דעת רב ביבמות נז ע"ב: יש חופה לפסולות', וביאר רש"י, שם ד"ה יש חופה, שאלמנה שנישאת לכהן גדול והתגרשה ממנו, נתחללה אף שלא בא עליה שמיד עם כניסתה לחופה עם אדם שפוסל אותה היא נפסלת מלאכול בתרומה כאילו בא עליה; רמב"ם, הל' תרומות פ"ז הכ"א; דרך אמונה, שם הי"ד ס"ק צב.
10. יבמות, פ"ח מ"ו; יבמות, פא ע"א; רי"ף, יבמות כו ע"א מדפי הרי"ף; רא"ש, יבמות פ"ח סי' ח; מאירי, יבמות פא ע"א ד"ה אמר המאירי; תוספות רי"ד, שם ד"ה מתני'; פסקי רי"ד, שם ד"ה מתני'; פסקי ריא"ז, שם ד"ה סריס; ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"ז הי"ד ד"ה סריס; קרית ספר, שם ד"ה סריס חמה; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עד סעי' יז; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז הי"ד ס"ק צה.
11. יבמות, עה ע"ב; מאירי, יבמות פא ע"א ד"ה אמר המאירי; תוספות רי"ד, שם ד"ה מתני'; פסקי רי"ד, שם ד"ה מתני'; פסקי ריא"ז, שם ד"ה סריס; רמב"ם, הל' איסורי ביאה פט"ז ה"ט; שו"ע, אבהע"ז סי' ה סעי' י; ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"ז הי"ד ד"ה סריס; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עד סי' יז; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז הי"ד ס"ק צה.

ד. עבדיו של כהן טומטום

טומטום ואנדרוגינוס עבדיהן אוכלין

טומטום כהן דינו ככהן ספק ערל שאסור לאכול בתרומה,[12] אך עבדיו אוכלים בתרומה.[13]

ה. עבדיו של כהן אנדרוגינוס

כהן אנדרוגינוס שמל אוכל בתרומה,[14] וכן עבדיו אוכלים בתרומה,[15] ואם הוא לא נימול רק עבדיו אוכלים בתרומה.[16]

ו. בת ישראל שנישאה לכהן טומטום

אבל לא נשותיהן

לדעה זו -

יש אומרים, בת ישראל שנישאה לכהן טומטום אינה אוכלת משום שהוא ספק אישה, וספק אם התקדשה שאין אישה מקדשת אישה ויתכן שאינה אשת כהן.[17] ואפילו ביציו מבחוץ שחשוב כזכר אינה אוכלת הואיל ואינה ראויה לחופה הראויה לביאה.[18] אע"פ שאם ייקרע אח"כ העור ותהיה ראויה לביאה ותאכל בתרומה,[19] מ"מ כרגע היא אינה ראויה לחופה.[20]

ויש אומרים, אף אם ייקרע הוא עדיין יהיה ספק זכר ספק אנדרוגינוס ולא תאכל בת ישראל בתרומה.[21]

---

12. יבמות, עב ע"א; רש"י, שם ד"ה טומטום; רמב"ם, הל' תרומות פ"ז הי"א. ראה עוד מה שהתבאר בתרומות הארץ פ"ז הי"א אות ג.
13. יבמות, עב ע"א: 'עבדיו אוכלין', כדין עבדיו של כהן ערל, כמבואר ברמב"ם, הל' תרומות פ"ז הי"ב. ראה: תרומות הארץ, פ"ז הי"ב אות א.
14. יבמות, עב ע"א; רש"י, שם ד"ה אנדרוגינוס; רמב"ם, הל' תרומות פ"ז הי"א.
15. רדב"ז, הל' תרומות פ"ז הי"ד.
16. רדב"ז, הל' תרומות פ"ז הי"ד.
17. יבמות, עב ע"א; רש"י, שם ד"ה לקולא מי אמרינן.
18. כדעת רבא ביבמות, עב ע"א; תוספות, יבמות פג ע"א ד"ה בריה. כ"כ בדעת הרמב"ם: ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"ז הי"ד ד"ה טומטום; כסף משנה, שם ד"ה טומטום; משנה למלך, שם ד"ה טומטום.
19. תוספות, יבמות פג ע"א ד"ה בריה; רדב"ז, הל' תרומות פ"ז הי"ד ד"ה טומטום.
20. משנה למלך, הל' תרומות פ"ז הי"ד, בהסבר דעת רבא.
21. מנחת חינוך, מצווה רפ אות טו ד"ה והנה טומטום; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז הי"ד ס"ק צז.

ויש אומרים, טומטום כהן שביציו מבחוץ הרי הוא זכר גמור, ואשתו אוכלת בתרומה.[22]

ז. בת ישראל שנישאה לכהן אנדרוגינוס

לדעה זו - אשת כהן אנדרוגינוס אינה אוכלת בתרומה כיוון שהוא ספק זכר וספק נקבה ויתכן שהיא אינה מקודשת לו.[23]

ויש שמשמע מדבריהם שאנדרוגינוס נחשב כזכר באופן ודאי, ואם נשא אישה בת ישראל, היא אשת כהן ומותרת באכילת תרומה.[24]

ח. תרומה דרבנן לנשות טומטום או אנדרוגינוס

לדעה זו - נשות טומטום ואנדרוגינוס אינן אוכלות גם לא בתרומה בזמן הזה שהיא מדרבנן.[25] ואפילו לא בתרומת ירקות שמעיקר הדין היא דרבנן.[26]

ט. תרומת חוץ לארץ לנשות טומטום או אנדרוגינוס

יש אומרים, אפילו בתרומת חוץ-לארץ אסור להאכיל לנשות הטומטום והאנדרוגינוס.[27]

ויש אומרים, בתרומת חוץ-לארץ מותר להן לאכול.[28]

---

22. מאירי, יבמות ע״ב ע״א ד״ה זה שכתבנו, בשם ״יש שפוסקים״; ים של שלמה, יבמות פ״ח סי׳ ה ד״ה אמר רב הונא. לדעה זו, קידושיו קידושין הואיל וראוי לקרוע וכפי שביאר בתוספות הרא״ש, יבמות עב ע״א ד״ה שביציו מבחוץ, בדעת אביי אף שלא נפסק כמותו; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ז הי״ד ס״ק צז.
23. כדעת רבי יוסי ביבמות, פג ע״א; מאירי, יבמות פא ע״א ד״ה רבי יוסי; ריטב״א, יבמות פג ע״א ד״ה אמרי; רי״ף, יבמות כא ע״ב מדפי הרי״ף; רמב״ם, פיהמ״ש יבמות פ״ח מ״ו. כ״כ בדעת הרמב״ם: ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פ״ז הי״ד ד״ה טומטום; כסף משנה, שם ד״ה ואנדרוגינוס; רדב״ז, שם ד״ה טומטום. השווה לרמב״ם (הל׳ עבודה זרה פי״ב ה״ד; הל׳ אישות פ״ב הכ״ד).
24. דעת דבי רב משמיא דרב והוא דעת רב הונא, ע״פ רש״י, יבמות פ״ג ע״א ד״ה הלכה כרבי יוסי; תוספות, שם ד״ה הלכה כרבי יוסי; תוספות הרא״ש, שם ד״ה הלכה כרבי יוסי; דרך אמונה, הל׳ תרומות ס״ק צח, שיש פוסקים כך אבל רוב הראשונים הסכימו לדעה ראשונה.
25. מאירי, יבמות פ״א ע״א ד״ה כל שביארנו; משנה למלך, הל׳ תרומות פ״ז הי״ז; דרך אמונה, שם ס״ק ק.
26. שמא יבוא להאכילן בתרומה של תורה, רמב״ם, הל׳ תרומות פ״ח הי״ב; מאירי, יבמות פא ע״א ד״ה סוגיא זו; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ז הי״ד ס״ק ק.
27. מאירי, יבמות פא ע״א ד״ה כל שביארנו.
28. מנחת חינוך, מצווה רפב אות יח; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ז הי״ד ס״ק ק.

הלכה טו

א. עבד של כהן חרש, שוטה וקטן
ב. עבדים שנקנו ע״י בית דין לכהן חרש שוטה וקטן
ג. עבדים שקנה אפוטרופוס לכהן חרש שוטה וקטן
ד. עבדי כהנים חש״ו שנפלו להם בירושה
ה. עבדי כהנים שקיבלו במתנה מאנשים אחרים

חרש שוטה וקטן שקנו להן עבדים אינן אוכלין.[1] אבל אם קנו להם בית דין או אפוטרופין, או שנפלו להן בירושה הרי אלו אוכלין.[2]

א. עבד של כהן חרש, שוטה וקטן

חרש שוטה וקטן שקנו להן עבדים אינן אוכלין

יש אומרים, אף אם אחרים יקנו עבורם עבדים, אותם עבדים אינם אוכלים בתרומה של תורה.[3]

ויש אומרים, אם אחרים יזכו עבורם בעבדים, הם יזכו בהם מהתורה ויהיו רשאים להאכילם בתרומה.[4]

יש אומרים, אם כהן חרש, שוטה וקטן צריכים לשלם כסף עבור העבדים, אינם זוכים בעבדים ואינם רשאים להאכילם בתרומה אע״פ שאחרים מקנים להם.[5]

---

1. הסיבה לדין זה משום שאין קניין מהתורה לחרש, שוטה וקטן, ראה: גיטין, פ״ה מ״ח; גיטין, סא ע״א; בבא מציעא, יב ע״א; רמב״ם, הל׳ גזלה ואבדה פי״ז הי״ב; שו״ע, חו״מ סי׳ רע סעי׳ א. אמנם, במקרים מסוימים תיקנו להם חכמים קניין, אך מ״מ אינם יכולים להאכיל את עבדיהם בתרומה הואיל והעבדים הללו אינם קניין כספם מהתורה ורק עבדים שהם ׳קניין כספו׳ של הכהן מהתורה רשאים לאכול תרומה, ראה: ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פ״ז הט״ו; רדב״ז, שם ד״ה חרש; כסף משנה, שם ד״ה חרש. לפיכך, כאשר הם זוכים בעבדים רק בקניין דרבנן אינם יכולים להאכילם בתרומה. ראה עוד: דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ז הט״ו ס״ק קג.
2. תוספתא, יבמות פ״ט ה״ד.
3. תוספתא, יבמות פ״ט ה״ב: ׳חרש שוטה וקטן שקנו עבדים׳. אמנם, הרמב״ם כאן כתב: ׳שקנו להן עבדים׳, ובתוספתא כפשוטה, יבמות עמ׳ 81, דייק שאפילו שקנו אחרים עבורם הם לא זכו בהם.
4. שו״ת נחל יצחק, הל׳ טוען ונטען סי׳ צו סעי׳ א ס״ק ב ענף ד ד״ה והרמב״ם, עפ״י הדין שכשיש ׳דעת אחרת מקנה׳ יש לקטן קניין; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ז הט״ו ס״ק קז.
5. מגיד משנה, הל׳ מכירה פכ״ט ה״א; קצות החושן, סי׳ רלה ס״ק ד. לדעתם, מה שכתב הרמב״ם, הל׳ מכירה פכ״ט הי״א, שקטן שקנה קרקע משאירים אותה בידו, זהו מדרבנן; נחל יצחק, הל׳ טוען ונטען סי׳ צו סעי׳ א ד״ה והרמב״ם; ערוך השלחן, חו״מ סי׳ רלה סעי׳ ח; משמעות שו״ת

ב. עבדים שנקנו ע"י בית דין לכהן חרש שוטה וקטן

אבל אם קנו להם בית דין... הרי אלו אוכלין

יש אומרים, עבדים שבית-דין רכש עבור כהן חרש שוטה וקטן אוכלים בתרומה מהתורה.[6]

ג. עבדים שקנה אפוטרופוס לכהן חרש שוטה וקטן

יש אומרים, עבדים שנרכשו עבור כהן חרש, שוטה וקטן ע"י אפוטרופוס אוכלים בתרומה, בין אם מדובר על אפוטרופוס שמינוהו בית-דין,[7] ובין אם מינהו אביהם בחייו.[8]

יתומים שסמכו מעצמם אצל בעל-הבית דינם כאפוטרופוס.[9] ויש חולקים.[10]

יש אומרים, האפוטרופוס יכול לקנות עבור הכהן החרש, שוטה וקטן מהתורה והעבדים הם עבדי כהנים לכל דבר.[11]

ויש אומרים, אין קניין לקטן מהתורה אלא מדרבנן,[12] ומ"מ העבדים אוכלים בתרומה אע"פ שהוא זוכה לו מתקנת חכמים.[13]

ד. עבדי כהנים חש"ו שנפלו להם בירושה

או שנפלו להן בירושה

כהנים קטנים שנפלו להם עבדים בירושה מאביהם הכהן, אוכלים בתרומה כיוון

דברי יציב, חו"מ סי' נ, שמועיל 'דעת אחרת מקנה' רק במתנה ולא במקח, כי הקטן צריך לתת תמורתו; גרש ירחים, גיטין סד ע"ב ד"ה בתוד"ה שאני שתופי מבואות. לגבי יכולות הזכייה השונות לקטן, ראה: קצות החושן, סי' רמג ס"ק ג; נתיבות המשפט, שם ס"ק ז.

6. ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עה סעי' א; שו"ת דברי יציב, חו"מ סי' נ ד"ה והא דמהני.
7. תוספתא, יבמות פ"ט ה"ד: 'שמינו בי"ד להן אפוטרופין'.
8. ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עה סעי' א: 'או אביהם'.
9. עפ"י שו"ע, חו"מ סי' רצ סעי' כד; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז הט"ו ס"ק קה.
10. ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עה סעי' ג; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז הט"ו ציון ההלכה ס"ק קע.
11. ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"ז הט"ו; קרית ספר, שם ד"ה אזהרה קעז: 'משום דהוה קניין כסף'; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עה סעי' א; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז הט"ו ציון ההלכה ס"ק קסט.
12. דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז הט"ו ביאור ההלכה ד"ה או אפוטרופוס. ראה עוד: שו"ת דברי יציב, חו"מ סי' נ.
13. עפ"י ההשוואה בין דברי הרמב"ם, הל' תרומות פ"ד ה"י, שפסק את אפשרות ההפרשה של האפוטרופוס באופן סתמי, לדבריו בהל' נחלות פי"א ה"ט, שביאר שיכולת ההפרשה שלו ניתנה רק לצורך אכילת היתומים בלבד. כ"כ: כסף משנה, הל' תרומות פ"ד ה"י. ראה גם: דרך אמונה, שם פ"ז הט"ו ביאור ההלכה ד"ה או אפוטרופוס.

שהם זכו בעבדים מהתורה.[14]

ה. עבדי כהנים שקיבלו במתנה מאנשים אחרים

יש אומרים, הוא-הדין אם הם קיבלו את העבדים במתנה.[15]

ויש מי שמסתפק אם ניתן להאכיל בתרומה לעבד שנתנו לכהן שוטה במתנה.[16]

ויש אומרים, גם לשוטה ניתן להקנות על ידי אחרים.[17]

14. ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פ״ז הט״ו; קרית ספר, שם ד״ה אזהרה קעז.
15. מגיד משנה, הל׳ מכירה פכ״ט ה״א; מנחת חינוך, מצווה רפ אות טז; ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ עה סעי׳ ב; דרך אמונה (הל׳ תרומות פ״ז הט״ו ס״ק קו; שם ציון ההלכה ס״ק קעא).
16. מגיד משנה, הל׳ מכירה פכ״ט ה״ד ד״ה השוטה; מנחת חינוך, מצווה רפ אות טז; קצות החושן, סי׳ רמג ס״ק ד ד״ה אבל אכתי תיקשי. דעה זו הובאה בערוך השלחן (חו״מ סי׳ רמג סעי׳ יח; הל׳ תרומות סי׳ עה סעי׳ ב). ראה עוד: דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ז הט״ו ציון ההלכה ס״ק קעא.
17. סמ״ע, חו״מ סי׳ רלה סעי׳ כ ס״ק נא; ערוך השלחן (חו״מ סי׳ רמג סעי׳ יח; הל׳ תרומות סי׳ עה סעי׳ ב).

הלכה טז

א. כהן אנדרוגינוס שנבעל לאחד מפסולי כהונה
ב. עבדי אנדרוגינוס שנבעל לפסול
ג. אנדרוגינוס שנבעל לכשר דרך זכרותו
ד. אנדרוגינוס שנבעל לאנדרוגינוס
ה. אישה שנבעלה מאנדרוגינוס הפסול לתרומה
ו. אנדרוגינוס שנבעל מעצמו

אנדרוגינוס שנבעל לפוסל מן התרומה, בין דרך זכרותו בין דרך נקבותו, נפסל מלאכול בתרומה כנשים, ואין עבדיו אוכלין. וכן אם נבעל לאנדרוגינוס אחר שהוא פוסל בביאתו לאשה נפסל ואינו אוכל ולא מאכיל עבדיו, והוא שיבעול אותו דרך נקבותו, אבל דרך זכרותו אין זכר פוסל זכר מן הכהונה.[1]

א. לכהן אנדרוגינוס שנבעל לאחד מפסולי כהונה

אנדרוגינוס שנבעל לפוסל... בין דרך זכרותו בין דרך נקבותו נפסל מלאכול בתרומה[2]

---

1. תוספתא, ביכורים פ״ב ה״ה: ׳ואם נבעל בעבירה פסול מן הכהונה כנשים׳; ירושלמי, יבמות פ״ח ה״ו: ׳נבעל נפסל מן התרומה כנשים׳. הפרשנים ביארו שמדובר גם על פסול להאכלת תרומה, ראה: הגהות הגר״א, ביכורים פ״ב ה״ד אות ו; מנחת בכורים, ביכורים פ״ב ה״ד ד״ה מן הכהונה.

2. לגבי הגדרת אנדרוגינוס ישנן שיטות שונות:
א. ספק זכר ספק נקבה: ביכורים, פ״ד מ״ב, כדעת תנא קמא; בכורות, פ״ו מי״ב; שבת, פי״ט מ״ג, כדעת תנא קמא; בכורות, מא ע״א; תוספתא, ביכורים פ״ב ה״ה; יבמות, פ״ח מ״ו, כדעת רבי יוסי עפ״י הסבר ריש לקיש ביבמות, פא ע״א; רש״י, יבמות פא ע״א ד״ה מאכילה בתרומה; ריטב״א, שם ד״ה מאכילה בתרומה; מאירי, שם ד״ה המשנה החמישית; רע״ב, שבת פי״ט מ״ג ד״ה רבי יהודה; תפארת ישראל, שם יכין אות לו; רי״ף, יבמות כו ע״ב מדפי הרי״ף; נימוקי יוסף, שם ד״ה הלכה כרבי יוסי; רמב״ם (הל׳ מילה פ״א הי״א; שם פ״ג ה״ו; הל׳ אישות פ״ב הכ״ד; הל׳ נזירות פ״ב הי״א; הל׳ חגיגה פ״ב ה״א; הל׳ עדות פ״ט ה״ג); טור (או״ח סי׳ שלא; יו״ד סי׳ קצג; יו״ד סי׳ שטו); בית יוסף, או״ח סי׳ שלא אות ה ד״ה אנדרוגינוס; שו״ע (או״ח סי׳ שלא סעי׳ ה; יו״ד סי׳ קצד סעי׳ ח; יו״ד סי׳ שטו סעי׳ ג; יו״ד סי׳ רסה סעי׳ ג; יו״ד סי׳ קעב סעי׳ ח). ראה עוד: ב״ח, יו״ד סי׳ רסה אות ז ד״ה כתב הרמב״ם, שדן בשיטת הרי״ף והטור במעמד אנדרוגינוס במקומות השונים; ביאור הגר״א, אבהע״ז סי׳ קעב ס״ק יח.
ב. בריה בפני עצמה: ביכורים, פ״ד מ״ה: ׳רבי מאיר אומר, אנדרוגינוס בריה בפני עצמה הוא ולא יכלו חכמים להכריע עליו אם הוא איש או אישה׳; תוספתא, ביכורים פ״ב ה״ז, כדעת רבי יוסי; יבמות פג ע״א, כדעת רבי יוסי; רמב״ן, הל׳ בכורות פ״ו דף נב ע״ב ד״ה אמר רב חסדא; רא״ש, בכורות פ״ו סי׳ ח ד״ה מתני׳. יש המבארים שגם לדעה זו, הוא נחשב ספק זכר

לדעה זו - אנדרוגינוס כהן נפסל לאכילת תרומה כשנבעל לזכר הפסול לתרומה, בין אם נבעל לו כדרכו בין שלא כדרכו.[3]

ויש אומרים, אינו נפסל לאכול בתרומה אלא אם כן נבעל לפסול מן התרומה דרך נקבותו.[4]

ב. עבדי אנדרוגינוס שנבעל לפסול

ואין עבדיו אוכלים[5]

לדעה זו - אנדרוגינוס שנבעל לפסול נעשה חלל מחמת הספק ולפיכך עבדיו אינם אוכלים בתרומה.[6]

ספק נקבה, ראה: רש"י, יבמות פג ע"א ד"ה מקמי ברייתא; תוספות, שם ד"ה בריה; ר"ש, ביכורים פ"ד מ"ב ד"ה רבי יוסי אומר, בהסבר הראשון. יש שביארו כהבנה זו בדעת הרמב"ם, ראה: רשב"א, יבמות פג ע"ב ד"ה הא דאמרי; ר"י קורקוס (הל' תרומות פ"ז הט"ז ד"ה אנדרוגינוס; שם ד"ה וכן אם נבעל); רדב"ז, הל' תרומות פ"ז הט"ז ד"ה אנדרוגינוס; מרכבת המשנה, שם ד"ה אנדרוגינוס; מעשה רוקח (הל' אישות פ"ב הכ"ד; הל' איסורי ביאה פ"א הט"ו ד"ה הבא); צפנת פענח, הל' איסורי ביאה פ"א הט"ו ד"ה בא; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז הט"ז ס"ק קח. יש שהבינו דעה זו שהוא 'בריה בפני עצמה' שהכוונה היא שיש בו שלושה ספקות - ספק בריה, ספק איש ספק אישה, מקצתו זכר ומקצתו נקבה: ר"ש, ביכורים פ"ב מ"ב ד"ה רבי יוסי אומר.

ג. מקצתו זכר ומקצתו נקבה: תוספות, יבמות פג ע"א ד"ה בריה, בשם ר"י בהסבר השני בדעת תנא קמא; ראב"ד (הל' תרומות פ"ז הט"ז; הל' שופר פ"ב ה"ב).

ד. זכר גמור: יבמות, פ"ח מ"ו, כדעת רבי אליעזר; שבת, פי"ט מי"ג; יבמות פא ע"א, עפ"י ביאורו של רבי יוחנן בדעת רבי יוסי; רש"י (יבמות פא ע"א ד"ה אף מאכילה; שם פב ע"ב ד"ה תנן); טור (יו"ד סי' רסה, בדעת ר"י; יו"ד סי' רסו, בדעת הרי"ף ור"י; אבהע"ז סי' מד, בדעת התוספות והרא"ש; אבהע"ז סי' קעב, בשם הר"י והרא"ש); דעה זו הובאה בשו"ע, אבהע"ז סי' מד סעי' ה.

3. שמא הוא אישה, ואישה שנבעלה לפסול לה בין כדרכה בין שלא כדרכה נפסלה מן התרומה. ר"י קורקוס (הל' תרומות פ"ז הט"ז ד"ה אנדרוגינוס; שם סוף ד"ה וכן אם נבעל); רדב"ז, הל' תרומות פ"ז הט"ז ד"ה אנדרוגינוס; דרך אמונה, שם ס"ק קח.

4. כסף משנה, הל' תרומות פ"ז הט"ז ד"ה אנדרוגינוס. לדבריו, צריך לתקן את הגרסה ברמב"ם כאן: 'דרך נקבותו' ולמחוק ארבע מילים 'בין דרך זכרותו בין דרך...'. מרכבת המשנה, שם ד"ה אנדרוגינוס, הקשה על הסבר זה; דרך אמונה, שם ציון ההלכה ס"ק קעג.

5. אנדרוגינוס כהן אוכל בתרומה הוא ועבדיו משום שהם 'קניין כספו', כפי שפסק הרמב"ם, הל' תרומות פ"ז הי"ד; ובתנאי שהוא גם נימול, ראה: רדב"ז, הל' תרומות פ"ז הי"ג ד"ה ואנדרוגינוס; תרומות הארץ, פ"ז הי"ד אות ה.

6. דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז הט"ז ס"ק קט.

ג. אנדרוגינוס שנבעל לכשר דרך זכרותו

לדעה זו - אנדרוגינוס שנבעל במשכב זכור לאדם שאינו מפסולי כהונה,[7] אינו נפסל בכך מאכילת תרומה, 'שאין זכר פוסל זכר'.[8]

ד. אנדרוגינוס שנבעל לאנדרוגינוס

והוא שיבעול אותו דרך נקבותו

לדעה זו - אנדרוגינוס אינו נפסל מהתורה, וכשנבעל לאדם הפוסל מהתרומה דרך נקבותו פסלו אותו מדרבנן כי נראה הדבר כביאת זכר על נקבה.[9] ויש אומרים, אף דרך זכרותו נפסל לכהונה.[10]

ויש אומרים, אנדרוגינוס הוא זכר גמור ולדעתם אינו נפסל כלל אם נבעל לפסול.[11]

ה. אישה שנבעלה מאנדרוגינוס הפסול לתרומה

יש אומרים, אישה שנבעלה לאנדרוגינוס הפסול נפסלה מלאכול בתרומה בוודאות.[12]

ויש אומרים, נפסלה מחמת הספק.[13]

---

7. אע"פ שעל בעילה כזו חייבים סקילה, כפי שפסק הרמב"ם, הל' איסורי ביאה פ"ה הט"ו, ואף שאנדרוגינוס הוא ספק איש ספק אישה, מכל מקום הוא נסקל עפ"י גזירת הכתוב בפסוק 'ואת זכר לא תשכב משכבי אישה', ודורשים 'שתי משכבות במשמע'.
8. ירושלמי, יבמות פ"ח ה"ו: 'נבעל נפסל מן הכהונה כנשים'. לכן, כשנבעל לזכר פסול הוא נפסל מחמת הספק, שמא אנדרוגינוס הוא אישה ואז דינו כמו בת כהן שנבעלה לפסולי כהונה. ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"ז הט"ז ד"ה וכן אם נבעל; כסף משנה, שם ד"ה אנדרוגינוס.
9. כן כתבו בדעת הרמב"ם: ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"ז הט"ז ד"ה וכן אם נבעל; כסף משנה, שם ד"ה וכתב הר"י קורקוס; מרכבת המשנה, שם ד"ה אנדרוגינוס; דרך אמונה, שם ס"ק קי.
10. ראב"ד, הל' תרומות פ"ז הט"ז.
11. כיוון שזכר גמור אינו פוסל באכילת תרומה כשהוא בא על זכר גמור. ים של שלמה, יבמות פ"ח סי' ה, בדעת הסוברים שהוא זכר גמור; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז הט"ז ס"ק קי, בדעת 'ויש פוסקים'.
12. מנחת חינוך, מצווה רפג אות כב ד"ה ואם אשה, בדעת הראב"ד; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז הט"ז ס"ק קי, בדעת הראב"ד. דעה זו תיתכן גם לדעת הסוברים שהוא זכר ודאי, ראה לעיל הערה 2.
13. מנחת חינוך, מצווה רפג אות כב ד"ה ואם אשה נבעלה, בדעת הרמב"ם.

ו. אנדרוגינוס שנבעל מעצמו

יש אומרים, אנדרוגינוס שנבעל מעצמו אינו נפסל מאכילת תרומה.
ויש אומרים, נפסל מתרומה כדין בא על אחותו.[14]

14. מנחת חינוך, מצווה רפג אות כב ד״ה ואם אשה נבעלה, ומסתפק שיתכן שדין הוא מוסכם על כולם; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ז הט״ז ס״ק קי, לדעת הראב״ד.

הלכה יז

א. עבד משותף לכהן וישראל
ב. בהמה משותפת לכהן ולישראל
ג. עבד לשני כהנים שותפים שאחד מהם חלל
ד. חציו עבד כהן וחציו בן חורין
ה. אשת כהן אוכלת קודשים קלים
ו. חזה ושוק לבת ישראל אלמנת או גרושת כהן

עבד של שני שותפין שהיה אחד מהן כהן אינו מאכיל הרי זה העבד אסור לאכול.[1] וכל המאכיל בתרומה מאכיל בחזה ושוק.[2]

א. עבד משותף לכהן וישראל

עבד של שני שותפין

עבד של שותפים שאחד מהם ישראל אינו יכול לאכול בתרומה, אע"פ שלישראל יש רק חלק קטן מאוד בשותפות.[3] הוא-הדין, אם שניהם כהנים אלא שאחד אינו מאכיל, העבד שלהם אינו אוכל בתרומה.[4]

ב. בהמה משותפת לכהן ולישראל

יש אומרים, הוא-הדין שאין להאכיל תרומה לבהמה המשותפת לכהן וישראל.[5]

ויש אומרים, מותר להאכיל תרומה לבהמה שבשותפות כהן וישראל.[6]

---

1. ויקרא, כב יא; ספרא, פרשת אמור פרשה ה אות ג.
2. יבמות, פא ע"ב, כדעת רבי יוחנן: 'המאכיל בתרומה אף מאכילה בחזה ושוק'.
3. תוספתא (וילנא) יבמות פ"ט ה"ה; ירושלמי, תרומות פי"א ה"ה; רשב"א, יבמות סז ע"א ד"ה הניח בנים. ראה: דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז הי"ז ציון ההלכה ס"ק קפב, שכתב שנראה שמותר לו להדליק נר של שמן שרפה בשביל חלק הכהן שבו ואף על גב דגם חלק הישראל נהנה ממנו משום נר לאחד נר למאה, עפ"י הרמב"ם, הל' תרומות פי"א הט"ז.
4. רמב"ם, הל' תרומות פ"ז הי"ז.
5. ירושלמי, פי"א ה"ה, משום שיש עליה גם בעלות של ישראל ויש בכך חיסרון שאינה 'קניין כספו של כהן' בלבד; ר"ש, תרומות פי"א מ"ט ד"ה לא יאכילנה, בשם ר"ש בן אברהם; תוספות ישנים, יבמות סו ע"ב ד"ה הואיל וחייב; רע"ב, תרומות פי"א מ"ט ד"ה לא יאכילנה; ספר ארץ ישראל, עמ' קמד; המעשר והתרומה, פ"י ס"ק כ"ה; כרם ציון, השלם ח"ג הלכות פסוקות עמ' קצו; הרב אלעזר כהנוב, בתוך: כרם ציון, אוצר התרומות ח"א עמ' תקיא.
6. משנה ראשונה (תרומות פי"א מ"ט ד"ה ישראל; שם ד"ה לא יאכילנה); שו"ת פנים מאירות, ח"א סי' יא; ספר ארץ ישראל, עמ' קמד. ראה עוד: שו"ת באהלה של תורה, ח"ד סי' מד.

ג. עבד לשני כהנים שותפים שאחד מהם חלל

עבד של שני שותפין שהיה אחד מהן כהן אינו מאכיל

לדעה זו - הוא-הדין עבד של שני שותפים כהנים שאחד השותפים אינו מאכיל בתרומה את אשתו, העבד אינו יכול לאכול בתרומה, כגון עבד של חלל, טומטום או אנדרוגינוס.[7]

ויש אומרים, כל עבד הנמצא בבעלות משותפת לשני כהנים אינו יכול לאכול בתרומה אף כשמדובר בשני כהנים שרשאים לאכול בתרומה.[8]

ד. חציו עבד כהן וחציו בן חורין

מי שחציו עבד כהן וחציו בן חורין, אינו אוכל בתרומה.[9]

יש מי שהסתפק בחציה שפחה של ישראל וחציה בת חורין שנישאת לעבד עברי שהוא כהן והוא אף פצוע דכא, אם מותרת לאכול בתרומה.[10]

ה. אשת כהן אוכלת קודשים קלים

וכל המאכיל בתרומה מאכיל בחזה ושוק[11]

אשת כהן דינה כבנות כהנים שרשאיות לאכול חזה ושוק כפי שמותר להן לאכול

---

7. רמב"ם, הל' תרומות פ"ז הי"ז. למרות שאין הדבר מפורש בדרשת חז"ל (לעיל הערה 3), אך הרמב"ם דייק שהוא-הדין כל שותפות של מי שאינו מאכיל בתרומה מונעת את העבד לאכול בתרומה; ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"ז הי"ז ד"ה עבד; רדב"ז, שם ד"ה עבד; כסף משנה, שם ד"ה עבד. פני יהושע, גיטין מב ע"ב ד"ה באי"ד א"נ, תמה מדוע לא הביאו את המקור ביבמות סז ע"א, שעבדים שברשות יורשים של כהן שנפטר אינם אוכלים מחמת חלקו של עובר שאינו מאכיל בתרומה. ביישוב הקושיא, ראה: אבן ישראל, הל' תרומות פ"ז הי"ז ד"ה עבד.
8. לדעה זו, מותר להאכיל אך ורק כשעבד שייך לכהן אחד בלבד עפ"י דרשת הפסוק 'קניין כספו כספו המיוחד לו'; ר"ש משאנץ, תורת כהנים אמור פ"ה אות ג; דרך אמונה (הל' תרומות פ"ז הי"ז ס"ק קיג; שם ציון ההלכה ס"ק קפו).
9. תוספתא, יבמות פ"י ה"ב; תורת כהנים, פרשת אמור פ"ה; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז הי"ז ציון ההלכה ס"ק קפד.
10. מנחת חינוך, מצווה רפא; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז ה"ז ס"ק קיב.
11. יבמות, פא ע"ב, כדעת רבי יוחנן: 'המאכיל בתרומה אף מאכילה בחזה ושוק'; ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"ז הי"ז ד"ה וכל המאכיל; רדב"ז, שם ד"ה וכל המאכיל. ראה: כסף משנה, שם ד"ה וכל המאכיל, שהקשה הרי רבי יוחנן סובר כן משום שלדעתו תרומה בזמן הזה מן התורה, והרי הרמב"ם (הל' תרומות פ"א הכ"ו) פסק כריש לקיש שתרומה בזמן הזה מדרבנן. ביישוב שיטת הרמב"ם ובדיון בעקבות קושי זה, ראה: משנה למלך (הל' תרומות פ"ז הי"ז ד"ה וכל המאכיל; הל' מעשה הקרבנות פ"י ה"ה); שביתת יום טוב, הל' תרומות פ"ז הי"ז ד"ה וכל המאכיל; אור הישר, שם ד"ה וכל המאכיל; חוקי חיים, שם ד"ה וכל המאכיל; מעשה רוקח, שם ד"ה וכל המאכיל.

שאר קודשים קלים,[12] כגון המורם מקורבן תודה ואיל נזיר שדינם כתרומה,[13] וכן מבשר קורבן בכור תם של בהמה טהורה.[14]

ו. חזה ושוק לבת ישראל אלמנת או גרושת כהן

בת ישראל שנישאת לכהן והתאלמנה או התגרשה ויש לה זרע ממנו, כשם שאוכלת בתרומה[15] כך יכולה לאכול חזה ושוק ושאר קודשים קלים.[16] בשונה מבת כהן שהייתה נשואה לישראל והתגרשה או התאלמנה ממנו, שאע"פ ששבה לבית אביה אינה אוכלת בחזה ושוק אלא בתרומה.[17]

12. רמב"ם, הל' מעשה הקרבנות פי"י ה"ה.
13. רמב"ם, הל' מעשה הקרבנות פי"י ה"ד.
14. שדינם כחזה ושוק הניתן לבנות כהנים, ראה: רמב"ם, הל' מעשה הקרבנות פי"י ה"ה; דרך אמונה, הל' תרומות פי"ז הי"ז ס"ק קיד.
15. רמב"ם, הל' תרומות פי"ו הי"ב; תרומות הארץ, שם אות א.
16. משנה למלך, הל' תרומות פי"ז הי"ז ד"ה וכל המאכיל.
17. רמב"ם, הל' תרומות פי"ו ה"ח; תרומות הארץ, שם אות א. זאת כוונת דרך אמונה, הל' תרומות פי"ז הי"ז ס"ק קיד, ולא כפי שהודפס שם בטעות 'חוץ מבת ישראל שנשאת לכהן... שחוזרת לבית אביה לאכול בתרומה ולא בחזה ושוק', וכפי שמציין לרמב"ם ולמשנה למלך, שהם עוסקים בבת כהן שנישאת לישראל.

הלכה יח

א. עבדי מלוג ועבדי צאן ברזל של בת ישראל שנישאה לכהן
ב. עבדים עבריים של אשת כהן
ג. עבדי כהן שקנו עבדים
ד. עבדי אשת כהן שקנו עבדים

בת ישראל שנשאת[1] לכהן והכניסה לו בין עבדי מלוג בין עבדי נכסי צאן ברזל הרי אלו יאכלו.[2] וכן עבדי כהן שקנו עבדים ועבדי אשתו שקנו עבדים יאכלו שנאמר כי יקנה נפש קנין כספו[3] אפילו קנין הקנין אוכל, וקנין האוכל מאכיל וקנין שאינו אוכל אינו מאכיל אחרים.[4]

א. עבדי מלוג וצאן ברזל של בת ישראל שנישאה לכהן

בת ישראל שנשאת לכהן... בין עבדי מלוג בין עבדי צאן ברזל הרי אלו יאכלו

בזמן הזה שהכהנים אינם אוכלים תרומה, מ"מ יכולים לאכול בחלת חוץ לארץ.[5]

ב. עבדים עבריים של אשת כהן

עבדי אשת כהן האוכלים בתרומה, הם עבדים כנענים ולא עבדים עבריים.[6]

---

1. דווקא לאחר שנכנסה לחופה, שאם לא כן דינה כבת ישראל שרק מאורסת לכהן שאינה אוכלת בתרומה מדרבנן, ראה: תוספות, יבמות סו ע"א ד"ה לכהן; רמב"ם, הל' תרומות פ"ו ה"ג; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז הי"ח ס"ק קטו, וממילא גם עבדיה אינם יכולים לאכול בשלב זה.
2. ביבמות, סו ע"א, מבואר כיוון שהאישה נחשבת לקניין הכהן לפיכך אף העבדים שהביאה מבית אביה הם קניינו להאכלתם בתרומה; רש"י, שם ד"ה בת ישראל; רע"ב, יבמות פ"ז מ"ב ד"ה בת ישראל שנישאת לכהן; תיו"ט, שם ד"ה בת ישראל; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז הי"ח ס"ק קיז. עבדי 'צאן ברזל' פשוט יותר להאכילם בתרומה משום שהם 'קניין כספו' באופן ממשי, היות שהבעל מתחייב בעת הצורך להחזיר את שוויים בלבד, אלא אם כן יתאפשר לו להחזיר אותם כדי לעשות לה נחת רוח.
3. ויקרא, כב יא.
4. יבמות, סו ע"א.
5. משום כך הלכה זו הובאה גם בטור, יו"ד סי' שלא; פרישה, שם אות עב.
6. יבמות, ע ע"א: 'תושב זה קנוי קניין עולם ושכיר זה קנוי קניין שנים'; רש"י, ויקרא כב י: 'פרט לתושב של כהן ושכיר של כהן שאינם קנויים לו קניין הגוף', כלומר עבד עברי של כהן; ראי"ם, שם; שפתי חכמים, שם; חינוך, מצווה רפ ד"ה עבד עברי; טור, יו"ד סי' שלא; בית

ג. עבדי כהן שקנו עבדים

וכן עבדי כהן שקנו עבדים... יאכלו

לדעה זו - יש אומרים, עבד של כהן שקיבל כסף מאחרים, והתנו איתו שהכסף ניתן לו 'על מנת שלא יהיה לרבך זכות בכסף'[7] אלא 'תעשה בו מה שתרצה', למרות זאת רשאים העבדים שקנה לאכול בתרומה.[8]

ויש אומרים, אינם רשאים לאכול בתרומה משום שאין לכהן זכות בהם, אלא מדובר שהקנו כסף לעבד על מנת שיעשה מה שירצה והוא קנה עבדים על מנת שישמשו גם את האדון.[9]

ויש אומרים, דווקא באומר שנתן לו את הכסף ואמר לו 'על מנת שלא ישמשו אלא אותך'.[10]

ויש אומרים, אפילו עבד שהפקירו אדונו שבאופן כזה שאין לו בו כלל זכות ממונית, אם קנה העבד עבדים מאכילן בתרומה כמו שהוא אוכל, כל עוד שלא קיבל גט שחרור מרבו.[11] ולדעת הסוברים שמעוכב גט שחרור אינו אוכל

יוסף, שם אות מד ד"ה ומה שכתב; פרישה, שם אות עב. והדבר נראה, שכן אם הכהן בעצמו שכיר הוא אינו אמור להפסיד תרומה בשל כך.

7. בנדרים, פי"א מ"ח, מבואר שיכול מודר הנאה מחבירו לתת כסף לבתו באופן ישיר על מנת שאין לבעלה רשות בכסף, וטעם הדבר התבאר בנדרים פח ע"א. החידוש בעבד כהן, שאע"פ שהוא קיבל כסף לקנות עבדים באופן שאין לרבו זכות בכסף, למרות זאת אם הוא קנה בכסף זה עבדים הם רשאים לאכול בתרומה אע"פ שאין להם שום זיקה ממונית לכהן, עפ"י הלימוד 'אפילו קניין הקניין אוכל'; רש"י, יבמות סו ע"א ד"ה ועבדיו; מאירי, שם ד"ה אמר המאירי; רדב"ז, הל' תרומות פ"ז הי"ח ד"ה בת ישראל; תיו"ט (יבמות פ"ז מ"ב ד"ה ד"ה בת; נדרים פ"ח מי"א ד"ה והוא רוצה); דרך אמונה (הל' תרומות פ"ז הי"ח ס"ק קיח; שם ציון ההלכה ס"ק קצב).

8. רמב"ם, הל' נדרים פ"ז הי"ז; רשב"א, יבמות סו ע"א ד"ה ה"ג ר"ח; שו"ע, יו"ד סי' רכב סעי' א; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז הי"ח ציון ההלכה ס"ק קצג.

9. ירושלמי, יבמות פ"ז ה"ג; רשב"א, יבמות סו ע"א ד"ה ה"ג ר"ח, בשם הירושלמי. התמיהה שם היא, במה שונה דין זה מעבדי מלוג של אלמנת כהן שאוכלים בתרומה גם לאחר מיתת הבעל אע"פ שאין ליורשים זכות בעבדים אלו כלל. ישועות מלכו, הל' תרומות פ"ז הי"ח ד"ה וכן עבדי כהן, ביאר שיש חילוק בין עבדי מלוג שאוכלים בתרומה אף שבחיי בעלה יש לבעל הכהן קניין פירות בלבד ולאישה יש בהם קניין הגוף, לבין עבד שלאותן דעות לא יתכן שיהיה לו קניין הגוף בעבדים כלל.

10. עפ"י שו"ע (יו"ד סי' רכב סעי' א, דעת יש אומרים; יו"ד סי' רסז סעי' כב); ש"ך, יו"ד סי' רסז ס"ק לט; בית הלל, יו"ד סי' רכב ס"ק א, ביאר זאת עפ"י תוספות קידושין כד ע"א ד"ה רבי אליעזר, 'שאין ידי האישה כיד הבעל כמו שיד העבד כיד רבו'; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז הי"ח ס"ק קיח.

11. תוספות, יבמות סו ע"א ד"ה ועבדיו; רמב"ן, שם ד"ה והא דתניא, בפירוש השני; דרך אמונה (הל' תרומות פ"ז הי"ח ס"ק קיח; שם ציון ההלכה ס"ק קיח), שכן היא דעת הסוברים

בתרומה,[12] אם קנה עבדים אף הם אינם אוכלים בתרומה.[13]

ד. עבדי אשת כהן שקנו עבדים

ועבדי אשתו שקנו עבדים יאכלו... אפילו קניין הקניין אוכל

לדעה זו - יש מי שאומר, דווקא קניין שני אוכל בתרומה, אך עבדי העבדים שקנו עבדים, אינם אוכלים בתרומה.[14]

ויש אומרים, אף קניין שלישי אוכל.[15]

שמעוכב גט שחרור אוכל בתרומה (ראה: תרומות הארץ, פ״ט ה״ה), ולשיטות אלו הוא-הדין אם אותו מעוכב גט שחרור קנה עבדים שאוכלים בתרומה.

12. כפי שפסק הרמב״ם הל׳ תרומות פ״ט ה״ה.
13. דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ז הי״ח ציון ההלכה קצו.
14. חינוך, מצווה רפ ד״ה עבדי עברי, עפ״י הדרשה ׳כי יקנה הנפש קניין אמר רחמנא, ולא קניין הקניין׳.
15. מנחת חינוך, מצווה רפ אות כח, שכתב שחידושו של החינוך הוא דעת יחיד ומחודש; ישועות מלכו, הל׳ תרומות פ״ז הי״ח ד״ה וכן עבדי כהן, בדעת התוספתא והירושלמי יבמות פ״ז ה״א.

הלכה יט

א. עבדי בת כהן שנישאת לישראל
ב. עבדי בת כהן שהתארסה לישראל
ג. עבדי בת כהן שהתאלמנה בלא ילדים

בת כהן שנשאת לישראל והכניסה לו בין עבדי מלוג בין עבדי צאן ברזל, הרי אלו לא יאכלו.[1]

א. עבדי בת כהן שנישאת לישראל

בת כהן שנשאת לישראל... בין עבדי מלוג בין עבדי צאן ברזל הרי אלו לא יאכלו

משום שבמקרה זה מן התורה בין האיש ובין האישה אינם אוכלים בתרומה,[2] לפיכך גם עבדיה אינם אוכלים,[3] שקניין שאינו אוכל אינו מאכיל.[4]

ב. עבדי בת כהן שהתארסה לישראל

יש אומרים, הוא-הדין בת כהן שהתארסה לישראל על ידי קידושין כשם שהיא אינה אוכלת בתרומה כך לא יאכלו עבדיה בתרומה.[5]

ג. עבדי בת כהן שהתאלמנה בלא ילדים

הרי אלו לא יאכלו

בת כהן שנישאה לישראל והתאלמנה ללא זרע, חוזרת לבית אביה והיא ועבדיה אוכלים בתרומה.[6]

---

1. יבמות, פ״ז מ״ב.
2. יבמות, סח ע״א-ע״ב; רש״י, ויקרא כב, יג ד״ה ושבה; רמב״ם (הל׳ תרומות פ״ו ה״ה; שם ה״ז).
3. רי״ף, יבמות כב ע״ב מדפי הרי״ף ד״ה מתני׳; רא״ש, יבמות פ״ז סי׳ ד ד״ה מתני׳; טור, יו״ד סי׳ שלא ד״ה אסור; בית יוסף, שם אות מד ד״ה בת ישראל.
4. רדב״ז, הל׳ תרומות פ״ז הי״ט.
5. יבמות, פ״ז מ״ד; יבמות, סז ע״ב; ירושלמי, יבמות פ״ז ה״ד; רמב״ם, הל׳ תרומות פ״ח ה״א; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ז הי״ט ס״ק קכד.
6. יבמות, סח ע״ב; רמב״ם, הל׳ תרומות פ״ו ה״ח; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ז הי״ט ס״ק קכה.

הלכה כ

א. אשת כהן שנשא אחת מחייבי לאווין
ב. עבדי מלוג
ג. עבדי צאן ברזל
ד. חלוצה הנשואה לכהן
ה. אשת כהן שהיא מישניות לעריות׳
ו. עבדי מלוג של אשת כהן שהיא מישניות לעריות׳

אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, בין כהנת בין ישראלית וכן שאר חייבי לאוין, והכניסה לו עבדי מלוג ועבדי צאן ברזל – עבדי מלוג לא יאכלו אע״פ שהוא חייב במזונותם, ועבדי צאן ברזל יאכלו מפני שהם של בעל.[1] נשא שנייה היא אוכלת ועבדי מלוג שלה לא יאכלו.[2]

א. אשת כהן שנשא אחת מחייבי לאווין

אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט... וכן שאר חייבי לאוין

אלמנה שנישאת לכהן גדול, וכן גרושה וחלוצה שנישאת לכהן הדיוט אינן אוכלות בתרומה שכבר התחללו.[3]

ויש אומרים, אף שאר חייבי לאוין שנישאו לכהן אינן אוכלות בתרומה.[4]

ויש אומרים, אם נישאו לשאר חייבי לאוין רשאיות לאכול בתרומה.[5]

ב. עבדי מלוג

עבדי מלוג לא יאכלו אע״פ שהוא חייב במזונותם

עבדי מלוג[6] אף שהבעל חייב במזונותיהם,[7] כיוון שאין לו כלל אחריות עליהם

---

1. יבמות, פ״ז מ״א; יבמות, סו ע״א; טור, יו״ד סי׳ שלא, הביא הלכה זו רק לגבי כהן הדיוט שנשא גרושה; בית יוסף, שם אות מד: ׳והוא-הדין לכהן גדול שנשא אלמנה אלא מפני שאין עתה כהן גדול השמיטו רבינו״; פרישה, יו״ד סי׳ שלא אות עד.
2. יבמות, פה ע״ב; ירושלמי, פ״ט ה״ד.
3. רמב״ם, הל׳ תרומות פ״ו ה״ז.
4. מרכבת המשנה, הל׳ תרומות פ״ז ה״כ ד״ה אלמנה, בדעת הרמב״ם, הל׳ איסורי ביאה פי״ח ה״ב, הסובר שיש זונה מחייבי לאוין.
5. מרכבת המשנה, הל׳ תרומות פ״ז ה״כ ד״ה אלמנה, בדעת הטור, אבהע״ז סי׳ ו, שהנישואין לחייבי לאוין אינם עושים חללה.
6. רמב״ם, הל׳ אישות פט״ז ה״א; רע״ב, יבמות פ״ז מ״א; תפארת ישראל, שם יכין אות ג; שו״ע, אבהע״ז סי׳ פה סעי׳ ב; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ז הי״ח ס״ק קטז.
7. יבמות, פ״ז מ״א; יבמות, סו ע״א; רמב״ם, הל׳ אישות פכ״ב הכ״ה. ראה: מגיד משנה, הל׳

אפילו במקרה של אונס, לפיכך לא יאכלו לפי שהם שלה והם אמורים לאכול מכוחה שהם קניינה, וכשם שהיא אינה אוכלת אף עבדי מלוג שלה אינם אוכלים.[8]

ג. עבדי צאן ברזל

ועבדי צאן ברזל יאכלו[9] מפני שהם של בעל

ואע"פ שנישאה לו בעבירה, אין הדבר מונע מהם לאכול בתרומה, כיוון שאינם אוכלים מכוחה אלא מכוחו,[10] שהיות שהוא חייב באחריותם[11] הם נחשבים כשלו.[12] ואע"פ שהם נמצאים בבית אחד, לא מונעים את עבדי צאן ברזל מלאכול בתרומה למרות שעבדי מלוג שאינם רשאים לאכול נמצאים יחד באותו בית.[13]

ד. חלוצה הנשואה לכהן

וחלוצה לכהן הדיוט

לדעה זו - יש אומרים, כיוון שחלוצה שנישאה לכהן נעשית חללה מדרבנן,[14] לכן היא גם אסורה לאכול בתרומה מדרבנן.[15]

ויש אומרים, דין חלוצה כדין חייבי לאוין שאינה נפסלת מאכילת תרומה.[16]

אישות פכ"ב הכ"ה ד"ה עבדי, האם ההתחייבות היא מוחלטת או שדווקא אם התחייב במפורש; מעשה רוקח, שם ד"ה עבדי; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז ה"כ ס"ק קל.

8. רע"ב, יבמות פ"ז מ"א, ד"ה עבדי מלוג; תיו"ט, שם ד"ה עבדי.

9. הכסף משנה, הל' תרומות פ"ז ה"כ, תמה על הסבר זה מדוע עבדי צאן ברזל אוכלים. ראה: שיירי הקרבן, כתובות פי"א ה"ז ד"ה היא אוכלת, שביאר שעבדי צאן ברזל אוכלים מכוח הבעל בדומה לאלמנה שנישאת לכהן גדול ואעפ"כ עבדי צאן ברזל שלה אוכלים בתרומה.

10. רמב"ם, פיהמ"ש יבמות פ"ז מ"א ד"ה ואע"פ.

11. רדב"ז, הל' תרומות פ"ז ה"כ ד"ה אלמנה.

12. יבמות, סו ע"א; רמב"ם (הל' תרומות פ"ז ה"כ; הל' אישות פט"ז ה"א; שם פכ"ב הכ"ה); טור (יו"ד סי' שלא; אבהע"ז סי' פ"ה; שם סי' פח); מלאכת שלמה, יבמות פ"ז מ"א.

13. ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"ז ה"כ ד"ה אלמנה.

14. יבמות, פ"ז מ"א; יבמות, פה ע"א-ע"ב; רש"י, יבמות פה ע"ב ד"ה הדר אמר; רמב"ם (פיהמ"ש יבמות פ"ז מ"ד ד"ה בן תשע; הל' איסורי ביאה פי"ט ה"ח); שו"ע, אבהע"ז סי' ז סעי' יט.

15. בשונה משניות לעריות, ראה: יבמות, פה ע"א; רמב"ם, הל' איסורי ביאה פי"ט ה"ח; שו"ע, אבהע"ז סי' ז סעי' יט; מרכבת המשנה, הל' תרומות פ"ז ה"כ ד"ה נשא שנייה; דרך אמונה, שם ס"ק קכז.

16. מרכבת המשנה, הל' תרומות פ"ז ה"כ ד"ה אלמנה, בדעת הסוברים שחייבי לאוין אינם הופכים לחללה את האישה שנישאת להם.

ה. אשת כהן שהיא מ'שניות לעריות'

נשא שנייה היא אוכלת ועבדי מלוג שלה לא יאכלו

לדעה זו - אישה שהיא שנייה לעריות לאותו כהן, אוכלת בתרומה אפילו אם נישאת לכהן.[17] ויש אומרים, דווקא בבת כהן שהיא 'שנייה לעריות' שהתקדשה לכהן יכולה להמשיך לאכול בתרומה,[18] אך אם נישאה לכהן נתחללה מדרבנן ונאסרה לאכול בתרומה.[19]

ו. עבדי מלוג של אשת כהן שהיא מ'שניות לעריות'

לדעה זו - עבדי מלוג של 'שנייה לעריות' אינם אוכלים בתרומה אע"פ שהיא מותרת באכילת תרומה משום שלא התחללה.[20]

ויש אומרים, אף עבדיה יכולים לאכול בתרומה, שכיוון שהיא אוכלת הרי קניין האוכל מאכיל.[21]

---

17. ירושלמי, יבמות פ"ט ה"ד; רדב"ז, הל' תרומות פ"ז ה"כ ד"ה נשא שניה; מרכבת המשנה, שם ד"ה נשא שנייה; ישועות מלכו, שם; אור שמח, שם ד"ה נשא שנייה; שיירי הקרבן, כתובות פי"א ה"ז ד"ה היא אוכלת; קרן אורה, יבמות נח ע"ב ד"ה ובפ"ז.
18. אמנם בבת ישראל ש'שנייה לעריות' המאורסת לכהן דנו הפוסקים האם בכלל שייך לה דין אכילת תרומה, שכן מבואר בכתובות, נז ע"ב: 'הגיע הזמן ולא נישאו אוכלות משלו ואוכלות בתרומה'. לדעת רש"י, יבמות נו ע"ב ד"ה לשון אחר, מהתורה פסולות דרבנן המאורסות אוכלות. אך יש שחלקו על כך, ראה: תוספות, יבמות נו ע"ב ד"ה מן האירוסין; רמב"ן, שם ד"ה מתני'. ראה עוד: אבן האזל, הל' תרומות פ"ז ה"כ אות א ד"ה והיה אפשר.
19. כסף משנה, הל' תרומות פ"ז ה"כ ד"ה נשא שנייה. ראה: אבן האזל, שם אות א, שדן באריכות ביישוב שיטה זו.
20. לדעה זו, דברי הירושלמי (יבמות פ"ט ה"ב; כתובות פי"א ה"ז): 'היא אוכלת ועבדיה אינן אוכלין' נאמרו בניחותא בהתאם לפסיקת ההלכה. שיירי הקרבן, כתובות פי"א ה"ז ד"ה היא אוכלת, בדעת הרמב"ם; רדב"ז, הל' תרומות פ"ז ה"כ, ביאר דעה זו מכיון שאינה אוכלת מחמת חיוב אין זה קניין האוכל שמאכיל שכל קניין האוכל מחמת חיוב מאכיל וכל קניין שאינו אוכל מחמת חיוב אינו מאכיל; דרך אמונה, שם ביאור ההלכה ד"ה נשא שנייה, ביאר שזהו מטעם קנס, שדווקא משום שהיא לא נעשית חללה צריך לגרום לה שלא להישאר תחת בעלה הכהן, וזאת באמצעות העובדה שעבדיה אינם יכולים לאכול בתרומה.
21. לדעה זו, דברי הירושלמי, יבמות פ"ט ה"ד: 'ועבדיה אינן אוכלין' נאמרו בתמיהה. פני משה, יבמות פ"ט ה"ד ד"ה ועבדיה; קרבן העדה, כתובות פי"א ה"ז; קרן אורה, יבמות נח ע"ב ד"ה ובפ"ז; ישועות מלכו, הל' תרומות פ"ז ה"כ ד"ה נשא שנייה.

הלכה כא

א. אלמנה או גרושה בת כהן שהתארסו לכהן גדול או הדיוט
ב. בת כהן בעולה שהתארסה לכהן גדול
ג. בת כהן מוכת עץ או בוגרת שהתארסה לכהן גדול
ד. חלוצה שהתארסה לכהן
ה. כהנת גרושה שנכנסה לחופה עם כהן ללא קידושין
ו. אלמנה או גרושה שהתארסו לכהן והתגרשו או התאלמנו
ז. בת כהן שהתארסה לחלל
ח. כהן גדול שנשא בעולה

כהנת אלמנה שנתארסה לכהן גדול או גרושה לכהן הדיוט, הואיל והן משמרות לביאה פסולה של תורה הרי אלו לא יאכלו.[1] וכן אם נכנסו לחופה בלא אירוסין אינן אוכלות, שהחופה פוסלת אותן מלאכול.[2] נתאלמנו או נתגרשו מן האירוסין חזרו להכשרן ואוכלות, מן הנישואין לא יאכלו שכבר נתחללו.[3]

א. אלמנה או גרושה בת כהן שהתארסו לכהן גדול או הדיוט

כהנת אלמנה שנתארסה לכהן גדול... לא יאכלו

לדעה זו - כהנת אלמנה שהתקדשה לכהן גדול, או גרושה לכהן הדיוט, אע"פ שלא נכנסו לחופה ולא נעשו חללות[4] אסורות לאכול בתרומה[5] ואפילו בתרומה דרבנן,[6]

---

1. יבמות, פ"ו מ"ג; יבמות, נו ע"ב.
2. יבמות, נז ע"ב: 'אמר רב, יש חופה לפסולות'.
3. יבמות, פ"ו מ"ג; יבמות, נו ע"ב. בטעם הפסלות, ראה: רש"י, יבמות נז ע"ב ד"ה יש חופה לפסולות, שמשמע מלשונו שעצם החופה פוסלת אותה. ויש שביארו את הטעם, משום שאם נישאת היא בחזקת בעולה, ראה: ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"ז הכ"א ד"ה נתאלמנו; רדב"ז, שם ד"ה נתאלמנו; מגיד משנה, הל' איסורי ביאה פי"ט ה"ג ד"ה אבל כהן.
4. רש"י, יבמות נו ע"ב ד"ה לשון אחר.
5. רש"י, יבמות נו ע"ב ד"ה לשון אחר, וכתב שהוא העיקר שדין זה הוא אף לפי המשנה הראשונה (כתובות פ"ה מ"ב; כתובות נז ע"א) שבת ישראל המאורסת לכהן ועברו שנים עשר חודש ולא נישאת שאוכלת בתרומה, מ"מ אם הייתה גרושה המאורסת לכהן לא תאכל בתרומה; ריב"ן, בתוך: קובץ שיטות קמאי יבמות נו ע"ב; רבי יהודה אלמדארי, שם; דעה זו הובאה בתוספות, שם ד"ה מן האירוסין; רבי אברהם מן ההר, שם ד"ה פסולות. ראה עוד: תוספות ישנים, שם; חזון איש, אבהע"ז סי' קלד יבמות נו ע"ב ד"ה תודי"ה מן; חידושי הרב דוד פוברסקי, יבמות נו ע"ב אותיות סא-סד; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז הכ"א ס"ק קלז.
6. רמב"ם, הל' תרומות פ"ח הי"ב; דרך אמונה, שם ס"ק ד.

משום שאישה המשתמרת לביאה פסולה אינה אוכלת בתרומה[7] ופסול זה הוא מדרבנן.[8]

ויש אומרים, משתמרת לביאה פסולה אינה נפסלת לאכול בתרומה עד שתינשא לפסול לה.[9]

ב. בת כהן בעולה שהתארסה לכהן גדול

לדעה זו - יש אומרים, כהן גדול שאירס בת כהן שנבעלה לאדם אחר בהיותה פנויה אסורה לאכול בתרומה אע"פ שעדיין לא נעשתה חללה בכך.[10] אך אם נבעלה לאותו כהן גדול בהיותה פנויה, היא לא נפסלה מלאכול בתרומה אפילו אם היא נישאה לו לאחר מכן.[11]

ג. בת כהן מוכת עץ או בוגרת שהתארסה לכהן גדול

לדעה זו - כהן גדול שאירס בת כהן בוגרת או מוכת עץ, אף שאסורה עליו[12] מותרת להמשיך לאכול בתרומה.[13]

---

7. יבמות, נו ע"ב, כדעת רבי מאיר שהלכה כמותו ביבמות, פ"ו מ"ג, כפי שהוכרע בפרשני המשנה: רמב"ם, פיהמ"ש יבמות פ"ו מ"ג; רע"ב, שם ד"ה מן האירוסין; תפארת ישראל, שם יכין אות יג-יד. רש"י, יבמות נו ע"ב ד"ה מתני', בלשון ראשון; תוספות, שם ד"ה מן האירוסין; רמב"ן, שם ד"ה אלמנה; רשב"א, שם ד"ה מתניתין; ריטב"א, שם ד"ה מתני' אלמנה; רבי אברהם מן ההר, שם ד"ה מתיב; מאירי, שם ד"ה אמר המאירי; נימוקי יוסף, יבמות יט ע"א מדפי הרי"ף ד"ה מתני'. כ"כ בדעת הרמב"ם: ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"ז הכ"א ד"ה כהנת; רדב"ז, שם ד"ה כהנת; כסף משנה, שם ד"ה כהנת. בביאור דעה זו, ראה: חידושי הרב דוד פוברסקי, יבמות נו ע"א אות סב.
8. ראה מה שהתבאר בתרומות הארץ, פ"ז הי"ד אות א.
9. מאירי, יבמות נו ע"ב ד"ה אמר המאירי, בשם גאוני ספרד; תוספות רי"ד, יבמות נו ע"ב סוף ד"ה מתני', שכתב שהלכה כרבי שמעון, אך השווה לדבריו בפסקי רי"ד, שם שהלכה כתנא קמא. ראה: דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז הי"ד ציון ההלכה ס"ק קנו. בביאור שיטה זו, ראה: חידושי הרב דוד פוברסקי, יבמות נו ע"א אות סא; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז הכ"א ס"ק קמא.
10. אע"פ שלא נעשית חללה בקידושין בלבד, אך היא משתמרת לביאה פסולה שאם הכהן הגדול יישא אותה הוא יחלל אותה, ראה: רמב"ם, הל' איסורי ביאה פי"ט ה"ג; דרך אמונה, הל' תרוומת פ"ז הכ"א ס"ק קלט.
11. רמב"ם, הל' איסורי ביאה פי"ט ה"ד; משנה למלך, הל' איסורי ביאה פי"ז הט"ו.
12. יבמות, פ"ו מ"ד, כדעת תנא קמא; רמב"ם, פיהמ"ש שם.
13. משום שאינה נחשבת משתמרת לביאה פסולה, שהרי אף אם בא עליה אינו עושה אותו חללה, כפי שפסק הרמב"ם, הל' איסורי ביאה פי"ט ה"ד; קרן אורה, יבמות נט ע"א ד"ה בתוס'; דרך אמונה (הל' תרומות פ"ז הכ"א ס"ק קלט, בדעת הרמב"ם; שם ציון ההלכה ס"ק רטו).

יש שמשמע מדבריהם, כהן גדול שאירס בת כהן שהיא בוגרת או מוכת עץ אסורה לאכול בתרומה כל עוד שהיא מאורסת לו.[14]

ד. חלוצה שהתארסה לכהן

הואיל והן משמרות לביאה פסולה של תורה

לדעה זו - בת כהן חלוצה שהתארסה לכהן ממשיכה לאכול בתרומה, משום שמשתמרת לביאה פסולה מדרבנן אינה נפסלת.[15]

ה. כהנת גרושה שנכנסה לחופה עם כהן ללא קידושין

וכן אם נכנסו לחופה בלא אירוסין אינן אוכלות שהחופה פוסלת אותן מלאכול

לדעה זו - אם כהן כנס לחופה כהנת גרושה, אפילו בלא קידושין נפסלה מלאכול בתרומה.[16]

ויש אומרים, כהן שכנס כהנת גרושה לחופה בלא קידושין אינה נפסלת מלאכול בתרומה.[17]

---

14. דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז הכ"א ציון ההלכה ס"ק רטו, בדברי התוספות יבמות נט ע"א ד"ה מהו; ריטב"א (יבמות נט ע"א ד"ה אלא ודאי; שם ד"ה ואף הרשב"א); מאירי (יבמות נט ע"א ד"ה כהן גדול; שם ד"ה למדת משמועה זו). ראה: קרן אורה, יבמות נ"ט ע"א ד"ה תוס'; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז הכ"ג ביאור ההלכה ד"ה או שניה.
15. יבמות, נח ע"ב; רש"י (יבמות נח ע"ב ד"ה דאורייתא; שם ד"ה דברי הכל); רשב"א, יבמות נח ע"ב ד"ה לא נחלקו. אמנם, ביבמות פ"ז מ"ב נכתב: 'גרושה וחלוצה לכהן הדיוט', אך כתבו הראשונים שזוהי שגרת הלשון שבפסולי כהונה כותבים אותן ברצף 'גרושה וחלוצה לכהן הדיוט' אע"פ שחלוצה אסורה לכהן מדרבנן, ראה: רשב"א, יבמות נו ע"ב ד"ה מתני'; ריטב"א, שם; מאירי, שם ד"ה אמר המאירי אלמנה לכהן גדול; רדב"ז, הל' תרומות פ"ז הכ"א ד"ה כהנת, שהרמב"ם השמיט חלוצה לכהן גדול כפי שפסק בהל' תרומות פ"ז הכ"ג; מנחת חינוך, מצווה רפג אות טז ד"ה ודע; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז הכ"א ס"ק קלח.
16. משום ש'יש חופה לפסולות', ראה: יבמות, נז ע"ב, כדעת רבי מאיר; יבמות, נז ע"ב, כדעת רב. ומדובר על חופה בלא קידושין, ראה: רש"י, יבמות נז ע"ב ד"ה יש חופה; ולפי דברי רב הונא שחופה קונה, ראה: תוספות, שם ד"ה יש חופה; רמב"ן, שם ד"ה רב אמר; רשב"א, שם ד"ה רב אמר. כ"כ בדעת הרמב"ם: ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"ז הכ"א ד"ה כהנת; רדב"ז, שם ד"ה וכן; כסף משנה, שם ד"ה וכן; מעשה רוקח, שם ד"ה וכן אם נכנסו. אולם, יש שביארו שאין זה משום שחופה קונה, אלא משום שהיא קרובה יותר לביאה פסולה, ראה: רמב"ן, יבמות נז ע"ב ד"ה ולי נראה; רשב"א, שם ד"ה ומסתברא לי. ראה עוד: דרך אמונה (הל' תרומות פ"ז הכ"א ס"ק קמג; שם ציון ההלכה ס"ק רכב-רכג), שכך סוברים גם חלק מהראשונים המקלים במקרים שהמשתמרת לביאה פסולה ע"י קידושין לא נפסלה, מ"מ חופה פוסלת.
17. דעת ר"י ורבינו תם, בתוך: תוספות, יבמות נז ע"ב ד"ה רב אמר; רמב"ן, שם ד"ה ורבינו תם;

לדעת הסוברים שנפסלה מאכילת תרומה גם בחופה בלא קידושין -

יש אומרים, אף אם הם יתחרטו מלהינשא, אסור להם לחזור ולאכול בתרומה.[18]

ויש מי שאומר, מותר להם לחזור ולאכול בתרומה.[19]

ו. כהנת אלמנה או גרושה שהתארסו לכהן והתגרשו או התאלמנו

נתאלמנו או נתגרשו מן האירוסין חזרו להכשרן ואוכלות, מן הנישואין לא יאכלו שכבר נתחללו

לדעה זו - בת כהן אלמנה או גרושה שהתארסו לכהן אסורות באכילת תרומה כל עוד שהן מאורסות לו, אך לא נעשו חללות כדי להיפסל לאכול בתרומה לצמיתות, ומשום כך אם התאלמנו או התגרשו חזרו להיתרן הראשון.[20]

ז. בת כהן שהתארסה לחלל

יש אומרים, בת כהן שהתארסה לחלל אסורה לאכול בתרומה,[21] כל עוד שלא התגרשה ממנו כדין בת כהן שהתארסה לישראל.[22]

רשב״א, שם ד״ה ור״ת; תוספות הרא״ש, שם ד״ה מיהו קשה; תוספות חד מקמאי, שם ד״ה אתמר רב. ראה עוד: דרך אמונה (הל׳ תרומות פ״ז הכ״א ס״ק קמה; שם ציון ההלכה ס״ק רכו).

18. ריטב״א, יבמות נ״ח ע״ב, שנפסלה לעולם אך מדרבנן; רדב״ז, הל׳ תרומות פ״ז הכ״א ד״ה נתאלמנו, בדעת הרמב״ם. ראה: דרך אמונה (הל׳ תרומות פ״ז הכ״א ס״ק קמג; שם ציון ההלכה ס״ק רכד).

19. ים של שלמה, יבמות פ״ו סי׳ יח; משמעות דרך אמונה (הל׳ תרומות פ״ז הכ״א ס״ק קמג; שם ציון ההלכה ס״ק רכד).

20. רש״י (יבמות נו ע״ב ד״ה מן האירוסין; שם ד״ה תאמר), שהרי לא נבעלו ולא התחללו אלא כל עוד שהיו מאורסות נאסרו משום שהיו משתמרות לביאה פסולה; רמב״ם, פיהמ״ש יבמות פ״ו מ״ג; רשב״א, יבמות נו ע״ב ד״ה מתני׳; מאירי (יבמות נו ע״ב ד״ה המשנה השנייה; שם ד״ה נתאלמנו); ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פ״ז הכ״א ד״ה נתאלמנו; רע״ב, יבמות פ״ו מ״ג ד״ה מן האירוסין כשרות; תפארת ישראל, שם יכין אות טז.

21. אף לסוברים שמשתמרת לביאה פסולה אוכלת בתרומה, ראה לעיל מה שהתבאר בהלכה זו אות א.

22. רבי עקיבא איגר, יבמות פ״ו מ״ג אות סט, עפ״י דעת ריש לקיש ביבמות, נח ע״ב: ׳יש לו אח חלל... לכו״ע לא אכלה... אבל הכא כיון דאין לו להאכיל במקום אחר לא׳. ואף ששם מדובר בזיקת חלל, כל שכן במקרה שהתקדשה לחלל שאסורה בתרומה. ראה: רש״י, יבמות נח ע״ב ד״ה לדברי הכל; ריטב״א (יבמות נח ע״ב ד״ה ר״ל; שם ד״ה ור״ח); רבי אברהם מן ההר, יבמות נח ע״ב ד״ה דהא אמר רב.

ח. כהן גדול שנשא בעולה

שהרי נתחללו

לדעה זו - בת כהן שנבעלה לאדם אחר בעודה פנויה, ונישאת לכהן גדול, נפסלה מלאכול בתרומה אף אם לאחר מכן התאלמנה או התגרשה ממנו.[23] אך אם היא התארסה לכהן גדול ולאחר מכן התאלמנה או התגרשה ממנו נראה שאוכלת בתרומה.[24]

23. אע״פ שאינו עובר על לאו אלא מבטל עשה, ראה: רמב״ם (הל׳ איסורי ביאה פי״ז הי״ג; שם פי״ז הט״ו; הל׳ אישות פ״א ה״ח). מכל מקום פסק הרמב״ם, הל׳ איסורי ביאה פי״ט ה״ג, שהולד מנישואין אלו הוא חלל ולכן היא גם נפסלה מלאכול בתרומה.
24. שלא גרע מאלמנה וגרושה שהתארסה והתאלמנה או התגרשה קודם נשואים, כפי שהתבאר לעיל בהלכה זו אות ו.

הלכה כב

א. בת כהן שזקוקה לייבום לכמה אחים שאחד מהם חלל
ב. בת כהן שנפלה לפני שני יבמים כשרים והאחד עשה בה מאמר
ג. בת כהן שנפלה לפני שני יבמים כשרים והאחד עשה בה מאמר
ד. בת ישראל שהתאלמנה מכהן ונפלה לייבום

כהנת שמת בעלה כהן ונפלה לפני יבמים שיש בהן חלל לא תאכל מפני זיקת החלל, ואפילו עשה בה אחד מן הכשרים מאמר שאין המאמר קונה ביבמה קנין גמור.[1]

א. בת כהן שזקוקה לייבום לכמה אחים שאחד מהם חלל

כהנת שמת בעלה כהן ונפלה לפני יבמים

נפלה לפני יבמים שיש בהם חלל לא תאכל עד שייבם אותה אחד מהאחים הכשרים,[2] מפני זיקת החלל, ואפילו עשה בה אחד מן הכשרים מאמר. לדעה זו - זיקת החלל מונעת ממנה לאכול בתרומה כיוון שהיא זקוקה לחלל יחד עם שאר האחים,[3] ולכן נחשבת כמשתמרת לביאה פסולה מהתורה[4] כל זמן שלא ייבם האח הכשר.[5]

ויש אומרים, נפסלה לתרומה דווקא אם החלל עשה בה מאמר שדינו כקידושין שפוסלים מלאכול עד שיגרש אותה.[6]

ב. בת כהן שנפלה לפני יבמים שאחד מהם חלל והשני עשה מאמר

בת כהן שנפלה לפני כמה יבמים שאחד מהם חלל, אע"פ ששאר האחים כשרים,[7] ואע"פ שהאח הכשר עשה מאמר, אסורה לאכול בתרומה, כיוון שתוקפו של מאמר מדרבנן ואינו יכול להפקיע את זיקת החלל, והיא נחשבת משתמרת לביאה פסולה.[8]

---

1. יבמות, נח ע"ב, כדעת רבין: 'יש לו אחר חלל...'.
2. רש"י, יבמות נח ע"ב ד"ה פסלה; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז הכ"ב ס"ק קנ.
3. ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"ז הכ"ב; רדב"ז, שם.
4. ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"ז הכ"ב.
5. ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עד סעי' טו.
6. קרן אורה, יבמות נח ע"ב ד"ה גמרא העושה מאמר.
7. דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז הכ"ב ס"ק קמט.
8. יבמות, נח ע"ב: 'יש לו אח חלל דברי הכל לא אכלה'; רש"י, שם ד"ה לדברי הכל לא אכלה; רדב"ז, הל' תרומות פ"ז הכ"ב ד"ה ואפילו; דרך אמונה, שם ס"ק קנא, הוסיף שאע"ג שהאח

יש אומרים, אף אם החלל זרק לה גט היא עדיין פסולה מלאכול בתרומה, עד שתתייבם לאח הכשר.[9]

ג. בת כהן שנפלה לפני שני יבמים כשרים והאחד עשה בה מאמר

שאין המאמר קונה ביבמה קנין גמור

בת כהן שנפלה לפני כמה יבמים כשרים ועשה בה אחד מאמר, מותרת באכילת תרומה אע"פ שבכך היא נאסרת מדרבנן להתייבם לשאר האחים, מכל מקום לא פסלו באכילת תרומה כאשר היא משתמרת לביאה הפסולה מדרבנן.[10]

ויש אומרים, אם עשה בה האח הכשר מאמר היא אוכלת בתרומה.[11]

ד. בת ישראל שהתאלמנה מכהן ונפלה לייבום

כל האמור הוא בבת כהן שהתאלמנה מכהן ונפלה לייבום. אולם בת ישראל שהתאלמנה מכהן ונפלה לפני אחיו לייבום, אינה אוכלת בתרומה כל עוד שלא התייבמה.[12]

הגדול הוא כשר והמצווה על האח הגדול כיון שמהתורה אם אחד קדם וייבם זכה, לכן הדבר מחשיב זאת כמשתמרת לביאה פסולה. ראה גם: דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז הכ"ב ציון ההלכה ס"ק רלב.

9. יבמות, נח ע"ב; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עד סעי' טו; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז הכ"ב ס"ק קנא.

10. יבמות, נח ע"ב: 'אלא כי אתא רבין עשה בה מאמר ביבמתו דברי הכל אכלה'; רש"י, שם ד"ה דברי הכל; ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"ז הכ"ב ד"ה כהנת; רדב"ז, שם ד"ה ואפילו.

11. ירושלמי, יבמות פ"ח ה"א; קרן אורה, יבמות נח ע"ב ד"ה ובירושלמי. ראה: דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז הכ"ב ביאור ההלכה ד"ה ואפילו, בביאור מחלוקת הבבלי והירושלמי.

12. יבמות, פ"ז מ"ד; יבמות, סז ע"ב: 'היבם פוסל ואינו מאכיל'; רמב"ם (הל' תרומות פ"ח ה"א; שם ה"ה); דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז הכ"ב ס"ק קמח.

הלכה כג

א. כהנת שקיבלה גט מיבמה הכהן
ב. כהנת שקיבלה גט מיבמה הכהן ועשה בה מאמר
ג. כהן שבא על יבמתו לאחר שנתן לה גט
ד. כהנת חלוצה המאורסת לכהן
ה. כהנת ישנייה לעריות שהתארסה או נישאה לכהן
ו. איילונית שנישאה לכהן הדיוט
ז. איילונית שנישאה לכהן גדול
ח. כהן גדול שנשא בתולה והתברר שהיא איילונית

כהן שנתן גט ליבמתו הכהנת[1] שהיא נאסרה עליו ועדיין זיקתו עליה הרי זו אוכלת בתרומה מפני שהיא משומרת לביאה פסולה של דבריהן, שאין הגט פוסל היבמה אלא מדבריהן.[2] וכן כהנת חלוצה או שנייה שנתארסה לכהן אוכלת. כהן הדיוט שנשא איילונית הרי זו אוכלת בתרומה.

א. כהנת שקיבלה גט מיבמה הכהן

כהן שנתן גט ליבמתו הכהנת... ועדיין זיקתו עליה

הואיל והיא משתמרת לביאה פסולה מדרבנן ולא מדאורייתא לנותן הגט[3] ולכל שאר האחים,[4] לפיכך אינה נפסלת מאכילת תרומה.

לדעה זו - כהן שנתן את הגט ליבמתו שהיא כהנת מותרת בתרומה, אף במצב שהזיקה אליו חזקה, כשהוא היחיד שאמור לחלוץ לה, כגון שאין לו אחים נוספים.[5]

---

1. כאשר יבם נתן גט לאשת אחיו המת שנפלה לפניו לייבום, היא נחשבת גרושה מדרבנן, ואסרו חכמים לייבם לא אותה ולא את שאר נשות המת (רמב"ם, הל' יבום וחליצה פ"ה ה"א) אך עדיין יש לה זיקת ייבום ואינה מותרת להינשא לאנשים אחרים בלא חליצה, כדעת חכמים ביבמות, פ"ה מ"א; יבמות, נ ע"א-נב ע"ב; רמב"ם, הל' ייבום וחליצה פ"ה ה"א. הלכה זו עוסקת בבת כהן שנישאה לכהן והתאלמנה ונפלה לפני יבם כהן, שאם היא בת ישראל אין יבם מאכיל ואם היא כהנת והיבם ישראל הרי הוא פוסל, כפי שיתבאר להלן הל' תרומות (פ"ח ה"א; שם ה"ה).
2. יבמות, נח ע"ב, כדעת רבי יוחנן.
3. רש"י, יבמות נח ע"ב.
4. ריטב"א, יבמות נח ע"ב; מאירי, שם ד"ה היבם פוסל.
5. דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז ה"ג ס"ק קנה, כי גם במצב כזה היא נחשבת לי'משתמרת לביאה פסולה דרבנן'; כן משמעות יבמות נח ע"ב: 'הני מילי משתמרת לביאה פסולה דאורייתא אבל

ב. כהנת שקיבלה גט מיבמה הכהן ועשה בה מאמר

כהן שנתן גט ליבמתו הכהנת... הרי זו אוכלת בתרומה

יש אומרים, הוא-הדין אם הכהן שנתן גט חזר ועשה בה מאמר אינה נפסלת מאכילת תרומה.[6]

ג. כהן שבא על יבמתו לאחר שנתן לה גט

יש אומרים, אם הכהן בא על יבמתו לאחר שקיבלה גט נפסלה באכילה בתרומה אע"פ שאסורה הייתה עליו רק מדרבנן.[7]

ד. כהנת חלוצה המאורסת לכהן

וכן כהנת חלוצה... שנתארסה לכהן אוכלת

לדעה זו - כהן אסור בחלוצה מדרבנן,[8] משום כך אף אם אירס בת כהן חלוצה היא עדיין מותרת באכילת תרומה.[9]

דרבנן אכלה', ראה: רש"י, יבמות נח ע"ב ד"ה אלא שנתן גט; רשב"א, שם ד"ה לא נחלקו; ריטב"א, שם ד"ה לא נחלקו, בשם רש"י. יסוד זה הוא עפ"י רמב"ם (הל' ייבום וחליצה פ"א ה"ב; שם פ"ה ה"א).

6. כיוון שאף במצב כזה היא נאסרת עליו רק מדרבנן, ראה: רשב"א, יבמות נח ע"ב ד"ה לא נחלקו, בשם רבינו חננאל; ריטב"א, שם ד"ה ור"ח פירש, ולדעתו זאת היא גם הדעה המרווחת; תוספות הרא"ש, שם ד"ה אבל הכא, בשם רבינו חננאל; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז הכ"ג ס"ק קנו, בדעת הרמב"ם.

7. קרן אורה, יבמות נח ע"ב ד"ה העושה מאמר; אור שמח, הל' תרומות פ"ז הכ"ג ד"ה שני איסורים. לדעה זו, דין יבמה שהתאלמנה מכהן ונבעלה לאחיו לאחר שקבלה גט מאחד מהאחים היבם, כדין חלוצה שנבעלה לכהן שנפסלה מלאכול בתרומה, אע"פ שהן אסורות עליו רק מדרבנן, ראה: דרך אמונה (הל' תרומות פ"ז הכ"ג ס"ק קנו; שם ציון ההלכה ס"ק רלז).

8. לדעה זו, איסור חלוצה לכהן הוא גזירה דרבנן, ראה: יבמות, כד ע"א: חלוצה דרבנן... וקרא אסכמתא בעלמא'; משמעות קידושין, עח ע"א; תוספות, מכות יג ע"א ד"ה גרושה, בפירוש השני; רמב"ן, מכות יג ע"א ד"ה ובפרק; ריטב"א (מכות יג ע"א ד"ה גרושה; יבמות נו ע"ב ד"ה מתני'); מאירי (מכות יג ע"א ד"ה ובא לומר; יבמות נו ע"ב ד"ה אמר המאירי אלמנה); רשב"א, מכות יג ע"א ד"ה מתני'; חכמת שלמה, מכות יג ע"א ד"ה גרושה, בדעת רש"י; רמב"ם (הל' איסורי ביאה פי"ח ה"ד; שם פי"ט ה"ח); שו"ע, אבהע"ז סי' ז סעי' יט; בית יוסף, אבהע"ז סי' ז ד"ה עכו"ם ועבד; רדב"ז, הל' תרומות פ"ז הכ"ג ד"ה וכן כהנת חלוצה; דרך אמונה, שם ציון ההלכה ס"ק רלט.

9. מהטעם שהיא משתמרת לביאה פסולה שאסורה רק מדרבנן שמותרת בתרומה, ראה: רשב"א, יבמות נו ע"ב ד"ה מתני'; ריטב"א, שם ד"ה מתני'; מאירי, שם ד"ה אמר המאירי אלמנה.

ויש מי שמשמע מדבריהם שכהן שאירס כהנת חלוצה פסל אותה מלאכול בתרומה.[10]

ה. כהנת 'שנייה לעריות' שהתארסה או נישאה לכהן

או שנייה שנתארסה לכהן אוכלת

לדעה זו - יש אומרים, כפי שכהנת 'שנייה לעריות' שהתארסה לכהן אוכלת בתרומה, הוא-הדין שהיא יכולה לאכול בתרומה אפילו אם נישאת לכהן.[11]

ויש אומרים, דווקא בבת כהן שהיא 'שנייה לעריות' שהתקדשה לכהן יכולה להמשיך לאכול בתרומה,[12] אך אם נישאה לכהן התחללה מדרבנן ונאסרה לאכול בתרומה.[13]

ו. איילונית שנישאה לכהן הדיוט

כהן הדיוט שנשא אילונית הרי זו אוכלת בתרומה[14]

לדעה זו - כיוון שלכהן הדיוט מותר לכתחילה לשאת איילונית, כשנשא אישה

---

10. עפ"י תורת כהנים, פרשת אמור פ"א אות ט-י, שדרשו את הפסוק 'ואשה גרושה מאישה לא יקחו' כולל איסור חלוצה; מכות, פ"ג מ"א; מכות, יג ע"א, שכהן הבא על חלוצה חייב מלקות כדין כהן הבא על גרושה; רש"י, שם ד"ה גרושה וחלוצה, שזהו איסור תורה; תוספות, שם ד"ה גרושה, בדעת רש"י; רע"ב, מכות פ"ג מ"א; תיו"ט, שם ד"ה גרושה וחלוצה; תפארת ישראל, שם יכין אות ג; רדב"ז, הל' תרומות פ"ז הכ"ג ד"ה וכן כהנת חלוצה.
11. יבמות, נח ע"ב: 'שניות מדברי סופרים... והיא כשרה וולדה כשר'; ירושלמי, יבמות פ"ט ה"ג. כ"כ בדעת הרמב"ם, הל' תרומות פ"ז ה"כ: רדב"ז, שם ד"ה נשא שניה; כסף משנה, שם הכ"ג ד"ה וכן כוהנת חלוצה, בדעת הרמב"ם; מרכבת המשנה, שם ה"כ ד"ה נשא שנייה; ישועות מלכו, שם; אור שמח, שם ד"ה נשא שנייה; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז הכ"ג ס"ק קנט. ראה: דרך אמונה, שם הכ"ג ביאור ההלכה ד"ה או שנייה; שיירי הקרבן, כתובות פי"א ה"ז ד"ה היא אוכלת; קרן אורה, יבמות נח ע"ב ד"ה ובפ"ז.
12. אמנם בבת ישראל שהיא 'שנייה לעריות' המאורסת לכהן, דנו הפוסקים האם בכלל שייך לה דין אכילת תרומה עפ"י כתובות נז ע"ב: 'הגיע הזמן ולא נישאו אוכלות משלו ואוכלות בתרומה', שלדעת רש"י, שם ד"ה לשון אחר, מהתורה פסולות דרבנן המאורסות אוכלות. אך ראה: תוספות, שם ד"ה מן האירוסין; רמב"ן, שם ד"ה מתני'. ראה עוד: אבן האזל, הל' תרומות פ"ז ה"כ אות א ד"ה והיה אפשר.
13. כסף משנה (הל' תרומות פ"ז ה"כ ד"ה נשא שנייה; הל' תרומות פ"ז הכ"ג ד"ה וכן כוהנת חלוצה); אבן האזל, הל' תרומות פ"ז ה"כ אות א, שדן באריכות ביישוב שיטה זו.
14. כסף משנה, הל' תרומות פ"ז הכ"ג, ציין ליבמות סא ע"א. אך יש אומרים שמקור דברי הרמב"ם הוא התוספתא יבמות פ"ח ה"א, ראה: כתר המלך, הל' תרומות פ"ז הכ"ג ד"ה כהן הדיוט; אור שמח, שם ד"ה כהן הדיוט.

נוספת כדי לקיים מצוות 'פרו ורבו',[15] היא מותרת באכילת תרומה כיוון שלא נעשית זונה ולא נתחללה אף אם נשא אותה ובא עליה[16] בידיעה שהיא איילונית.[17]

ז. איילונית שנישאה לכהן גדול

יש אומרים, דווקא לכהן הדיוט מותר לשאת איילונית אבל כהן גדול לכתחילה לא יישא איילונית, כיוון שהוא מצווה לשאת בתולה, ואיילונית דינה כבוגרת שאינה נחשבת בתולה.[18]

גם לדעה זו, היא מותרת באכילת תרומה.[19]

ויש אומרים, מותר לכהן גדול לשאת איילונית.[20]

ח. כהן גדול שנשא בתולה והתברר שהיא איילונית

כהן גדול שנשא בתולה ולאחר מכן נודע שהיא איילונית - יש אומרים, לא תאכל בתרומה הואיל ועתה התברר שמלכתחילה לא חלו הקידושין והיא לא הייתה אשתו.[21]

ויש אומרים, אף אם בשעת הנישואין לא נודע לו שהיא איילונית, כגון כהן גדול שנשא אישה בקטנותה ורק לאחר מכן ראו שיש לה סימני איילונית, אוכלת בתרומה כל עוד לא נתן לה גט.[22]

---

15. יבמות, פ"ו מ"ה, כדעת חכמים: 'כהן הדיוט לא יישא איילונית אא"כ יש לו אישה ובנים', כדין כל אדם, ראה: רמב"ם, הל' אישות פט"ו ה"ז; שו"ע, אבהע"ז סי' א סעי' ח. ואף אם בשעה שנשא אותה עדיין לא נשא אישה נוספת, שהרי היא קניינו, ראה: רדב"ז, הל' תרומות פ"ז הכ"ג ד"ה כהן הדיוט; דרך אמונה, שם ס"ק קסא.
16. יבמות, פ"ו מ"ה, כדעת חכמים: 'אין זונה אלא גיורת ומשוחררת ושנבעלה בעילת זנות'; רמב"ם, הל' איסורי ביאה פי"ח ה"ב; טור, אבהע"ז סי' ו; בית יוסף, שם אות ח; שו"ע, שם סי' ו סעי' ח. לפיכך, איילונית שמותרת להינשא לכהן הדיוט אינה נעשית זונה, ראה: ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"ז הכ"ג ד"ה כהן הדיוט; רדב"ז, שם ד"ה כהן הדיוט; כסף משנה, שם ד"ה כהן הדיוט; דרך אמונה, שם ס"ק קסא.
17. כתר המלך, הל' תרומות פ"ז הכ"ג ד"ה כהן הדיוט.
18. רדב"ז, הל' תרומות פ"ז הכ"ג ד"ה כהן הדיוט; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עד סעי' טז.
19. שהרי אם נשא בוגרת מותר לו לקיים אותה, כפי שפסק הרמב"ם, הל' איסורי ביאה פי"ז הט"ו; רדב"ז, הל' תרומות פ"ז הכ"ג ד"ה כהן הדיוט. ראה: ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עד סעי' טז, שמשמע שאינה אוכלת.
20. דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז ה"ג ס"ק קס, לדעתו הסיבה שהרמב"ם כתב כהן הדיוט שנשא איילונית משום שתנא קמא ביבמות, פ"ו מ"ה, כתב כן להוציא מדעת רבי יהודה הסובר שאפילו לכהן הדיוט אסור לשאת איילונית.
21. כתר המלך, הל' תרומות פ"ז הכ"ג ד"ה כהן הדיוט, בדעת הרמב"ם; לחם משנה, הל' אישות פ"ד ה"י ד"ה וכן איילונית.
22. דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז הכ"ג ציון ההלכה ס"ק רמא.

פרק ח

הלכה א

א. בת כהן לכהנים, לא פוסלין ומאכילים

העובר והיבם והאירוסין והחרש ובן תשע שנים ויום אחד פוסלין ולא מאכילין.[1]

א. בת כהן לכהנים, לא פוסלין ומאכילים

כל אלו פוסלין ולא מאכילין, דהיינו שאם הייתה בת כהן ונתעברה או נתארסה או שומרת יבם או שנישאת לחרש והם ישראלים נפסלת מאכילת תרומה.

אם הייתה בת ישראל ונתעברה, או נתארסה, או שומרת יבם, או שנשאת לחרש, או לכהן קטן - אינה אוכלת בתרומה כפי שיבואר. אבל אם הייתה בת כהן וגם הם היו כהנים כשרים, אינם פוסלין ואוכלת בתרומה.[2]

---

1. יבמות, פ״ז מ״ד; תוספתא, יבמות פ״ט ה״ג, דעת ת״ק; יבמות, סז ע״ב; (בדין עובר, ראה: בבא בתרא, קמא ע״ב); סמ״ג, לאוין סי׳ רנח; אוצר הגאונים, חלק התשובות יבמות סי׳ שעז; פסקי ריא״ז, יבמות פ״ז ה״ב סע׳ א; טור, יו״ד סי׳ שלא.
2. בית יוסף, יו״ד סי׳ שלא אות מד ד״ה ומ״ש ובת כהן: ׳אבל בת כהן לכהן אפילו מעוברת בנעוריה מיקרי כיון שאינה מעוברת אלא מכהן׳; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ח ה״א ס״ק א.

הלכה ב

א. בת ישראל המעוברת מכהן
ב. בת כהן המעוברת מישראל
ג. אכילת תרומה לבת כהן מעוברת מכהן

העובר כיצד, בת ישראל המעוברת מכהן לא תאכל בשביל העובר, ובת כהן המעוברת מישראל אסורה לאכול מפני העובר, שנאמר ושבה אל בית אביה כנעוריה[1] פרט למעוברת.[2]

א. בת ישראל המעוברת מכהן

העובר כיצד, בת ישראל המעוברת מכהן לא תאכל בשביל העובר

בת ישראל שנישאת לכהן ומת והניחה מעוברת,[3] לא תאכל מן התרומה מכוח זכות העובר, משום שרק ילוד מאכיל[4] ואינו ילוד אינו מאכיל.[5]

---

1. ויקרא כב, יג.
2. יבמות, סז ע״ב; נדה, מד ע״א; רש״י (יבמות סז ע״ב ד״ה ושבה: ׳משמע בזמן שהיא דומה לנעוריה׳; שם ד״ה שהעובר פוסל); רי״ף, יבמות כג ע״א מדפי הרי״ף; נימוקי יוסף, שם: ׳משמע בזמן שהיא דומה לנעוריה והשתא לא דמעוברת היא׳: רא״ש, יבמות פ״ז סי׳ ה; קובץ שיטות קמאי, יבמות סז ע״ב, בשם ספר ׳והזהיר׳ מיוחס למר חפץ אלוף פרשת אמור; פסקי רי״ד, יבמות סז ע״ב; ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פ״ח ה״א; רע״ב, יבמות פ״ז מ״ד ד״ה העובר; חסדי דוד, יבמות פ״ט ה״ו.
3. רש״י, יבמות סז ע״ב ד״ה ואינו מאכיל.
4. ע״פ נדה, מג ע״ב-מד ע״א: ׳ומאכיל בתרומה. דכתיב ויליד ביתו הם יאכלו בלחמו, קרי ביה יאכילו בלחמו׳; רמב״ם, הל׳ תרומות פ״ו הי״ג.
5. יבמות, סז ע״ב; ביאור הדברים - הרמב״ם, פיהמ״ש יבמות פ״ז מ״ד, ביאר ׳לפי שאינן קונין קניין גמור׳; רש״י, יבמות סז ע״ב ד״ה ילוד מאכיל, ביאר ׳ישראלית האוכלת בשביל בנה אינה אוכלת אלא אם כן ילוד, בן מאכיל את אמו נפקא לן בתורת כהנים מויליד ביתו הם יאכלו בלחמו, קרי ביה יאכילו ומהכא ילוד הוא דמשתמע׳; מאירי, שם ד״ה ופי׳; ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פ״ח ה״ב; קרית ספר, שם; נימוקי יוסף, יבמות כג ע״א מדפי הרי״ף, ביאר: ׳דעובר במעי זרה זר הוא׳, ראה קרבן נתנאל, יבמות פ״ז סי׳ ה אות פ, שטעם זה דעובר במעי זרה זר הוא היינו לעניין אכילת עבדים, אבל להאכיל לאמו כולם מודים שמטעם אינו ילוד אינו מאכיל. דין זה הוזכר גם אצל: רש״י, יבמות סז ע״א ד״ה ואינו מאכיל; תוספות, שם ד״ה פוסל; רי״ף, יבמות כג ע״א מדפי הרי״ף; רא״ש, יבמות פ״ז סי׳ ה; קובץ שיטות קמאי, יבמות סז ע״ב, ספר ׳והזהיר׳ מיוחס למר חפץ אלוף פרשת אמור; קובץ שיטות קמאי, יבמות סז ע״ב, פסקי רי״ד, שם; פסקי ריא״ז, יבמות פ״ז ה״ב סעי׳ א; רע״ב, יבמות פ״ז מ״ד ד״ה העובר; חסדי דוד, יבמות פ״ט ה״ו; ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ עו סעי׳ א.

ב. בת כהן המעוברת מישראל

ובת כהן המעוברת מישראל אסורה לאכול מפני העובר, שנאמר ושבה אל בית אביה כנעוריה[6] פרט למעוברת

בת כהן שנשאת לישראל ומת והניחה מעוברת לא תאכל מן התרומה שנאמר ושבה אל בית אביה כנעוריה פרט למעוברת,[7] ויש שביארו משום שעובר קונה מקצת קניין.[8]

ג. אכילת תרומה לבת כהן מעוברת מכהן

בת כהן שנשאת לכהן ומת, לעולם אוכלת בתרומה בין מעוברת[9] ובין שאינה מעוברת, שלא נאמר כנעוריה פרט למעוברת אלא בחוזרת.[10] והיא הרי אוכלת כל הזמן מחמת עצמה שהיא בת כהן.[11]

---

6. ויקרא כב, יג.
7. יבמות, סז ע״ב; פסקי ריא״ז, יבמות פ״ז ה״ב סעי׳ א, וביאר הרדב״ז, הל׳ תרומות פ״ח ה״ד, שדעת הרמב״ם היא שלעובר אין שום זכיה ואינו מעכב מלאכול בתרומה, ורק מטעם הפסוק בנעוריה למדנו שאין היא חוזרת לאכול בבית אביה; ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ עו סעי׳ א: ׳בבת כהן לישראל והניחה מעוברת פוסלה הולד מתרומת בית אביה דכתיב ושבה אל בית אביה כנעוריה וכיון שהיא מעוברת אינה כנעוריה דמעיקרא גופה סריקא והשתא גופה מליא׳.
8. רמב״ם, פיהמ״ש יבמות פ״ז מ״ד; מאירי, יבמות סז ע״ב ד״ה ופי׳ העובר: ׳ונחשב זרע לפסול׳. (ראה להלן בתרומות הארץ, פ״ח ה״ד, דעת הפוסקים כרבי יוסי ביבמות סז ע״א שלעובר יש זכיה אך אינו מאכיל).
9. טור, יו״ד סי׳ שלא: ׳ובת כהן שנשאת לכהן ומת והניחה מעוברת תאכל היא וכל העבדים אפילו קודם שתלד׳; בית יוסף, שם ד״ה ומ״ש ובת כהן: ׳אי בת כהן לישראל היא פסיל לה כנעוריה פרט למעוברת משמע, אבל בת כהן לכהן אפילו מעוברת בנעוריה מיקרי כיון שאינה מעוברת אלא מכהן׳. ראה: פרישה, שם אות פא: ׳דבת כהן לא שייך למימר שהעובר הוא זר׳.
10. בעל המאור, יבמות כב ע״א בדפי הריף ד״ה איבעיא להו.
11. דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ח ה״ב ס״ק ה.

הלכה ג

א. בת כהן שבא עליה ישראל
ב. בת כהן נשואה לישראל ומת בעלה
ג. הוכר עוברה

בת כהן שבא עליה ישראל אין חוששין לה שמא נתעברה, אלא טובלת ואוכלת לערב.[1] היתה נשואה לישראל ומת בעלה, טובלת ואוכלת בתרומה לערב עד ארבעים יום, ואם הוכר עוברה הרי זו מקולקלת למפרע עד ארבעים יום שכל הארבעים אינו עובר אלא מים בעולם הוא חשוב.[2]

א. בת כהן שבא עליה ישראל

בת כהן שבא עליה ישראל אין חוששין שמא נתעברה, אלא טובלת ואוכלת לערב

בת כהן שבא עליה ישראל באונס או בפיתוי שלא לשם קידושין,[3] אינו פוסל אותה מלאכול בתרומה.[4] ואין חוששין שמא התעברה משום שאישה מזנה מתהפכת כדי שלא תתעבר,[5] אלא טובלת ואוכלת לערב.[6]

---

1. יבמות, פ״ז מ״ה; ירושלמי, יבמות פ״ז ה״ה; יבמות, סט ע״ב; רבינו ירוחם, תולדות אדם וחוה נתיב כא ח״ד דף קעט טור ב; פסקי ריא״ז, יבמות פ״ז ה״ב סעי׳ ז; טור, יו״ד סי׳ שלא; ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ עו סעי׳ יג.
2. תוספתא, יבמות פ״ו ה״ז: ׳בת כהן שנשאת לישראל ומת בעלה אוכלת בתרומה לערב ואינו חושש שמא מעוברת היא׳; יבמות, סט ע״ב; רבינו ירוחם, תולדות אדם וחוה נתיב כא ח״ד דף קעט טור ב; פסקי ריא״ז, יבמות פ״ז ה״ב סעי׳ ז; ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ עו סעי׳ יג-יד. ראה: טור, יו״ד סי׳ שלא: ׳בת ישראל שנשאת לכהן ומת... הניחה מעוברת ואין לה זרע ממנו לא היא ולא העבדים אוכלין עד שתלד׳, ולא התייחס לדינה עד ארבעים יום.
3. רש״י, יבמות סט ע״א ד״ה הרי ישראל; תיו״ט, יבמות פ״ז מ״ה ד״ה ישראל.
4. יבמות, פ״ז מ״ה; יבמות, סט ע״א; רמב״ם, הל׳ תרומות פ״ח הי״ג.
5. רש״י, יבמות סט ע״ב ד״ה אבל בזנות לא חששו; תוספות, שם ד״ה בזנות; ר״י קורקוס, הל׳ רומות פ״ח ה״ג; ערוך לנר, יבמות סט ע״ב ד״ה בד״ה עד, בדעת הרמב״ם: ׳דלא חיישינן במזנת שמא נתעברה דמתהפכת׳. פסקי ריא״ז, יבמות פ״ז ה״ב סעי׳ ז; תיו״ט, יבמות פ״ז מ״ה ד״ה עיברה; דרך אמונה, הל׳ רומות פ״ח ה״ג ס״ק יב. ראה: תפארת ישראל, יבמות פ״ז מ״ה יכין אות ל: ׳עד מ׳ יום דעד אז מים בעלמא הוא אבל אח״כ אסורה עד שלושה חודשים׳, דבריו צריכים ביאור, שכן גמרא מפורשת היא שלא חששו לעיבור. ראה ירושלמי, יבמות פ״ז ה״ה, שאף שחוששים לעיבור לעניין יוחסין מ״מ לגבי תרומה הקלו, ולא כהבנת הבבלי שמשמע שאין הבדל ביניהם וחילק בין נישואין לזנות, וראה אור שמח, הל׳ תרומות פ״ח ה״ג.
6. ראה: רמב״ם, הל׳ תרומות פ״ז ה״ב.

ויש מי שביאר, דווקא אם לא התהפכה טובלת ואוכלת לערב אך אם התהפכה ממתנת שלושה ימים,[7] ואין חוששים לעיבור, כיון שהיא בעילת זנות בעלמא אינה בחזקת מעוברת עד שיוכר עוברה.[8]

וכן בת כהן שבא עליה ישראל שוטה אפילו שנישאת לו ע"י חופה וקידושין אין קניינו קניין,[9] ואין פוסל אותה מלאכול בתרומה.[10] ואין חוששין שמא התעברה שאע"פ שנשאת לו מתהפכת שאין היא רוצה להתעבר ממנו לפי שיראה שלא תוכל לסובלו,[11] אלא טובלת ואוכלת לערב.[12]

ויש מי שביאר, אף שאינה מתהפכת והיא מעוניינת להתעבר ממנו, כיון שקידושי שוטה אינם תופסים הביאה נחשבת לביאת זנות, ולכן לא חששו חכמים לעיבור כמו בכל ביאת זנות.[13]

ויש מי שאומר, ביאת שוטה פוסלת אותה מלאכול בתרומה.[14] לדעה זו - חוששים לעיבור, ואינה פסולה מלאכול בתרומה לפני שעברו ארבעים יום מהנישואין, אך לאחר ארבעים יום חוששים שמא התעברה ולכן אסורה לאכול בתרומה.[15]

---

7. רמב"ם, הל' תרומות פ"ז ה"ז.
8. רדב"ז, הל' תרומות פ"ח ה"ג, שהקשה כיוון שמהפכת יש לחוש לטומאה שלושה ימים כפי שפסק הרמב"ם בתרומות פ"ז ה"ז. לאור זאת ביאר שמדובר דווקא במקרה שאינה מתהפכת ולפיכך טובלת ואוכלת לערב, ולא חוששים שמא התעברה 'כיוון שהיא בעילת זנות בעלמא אינה בחזקת מעוברת עד שיוכר עוברה', וסיים דבריו 'ועדיין צריך תלמוד'; דרך אמונה, שם ציון ההלכה ס"ק יח, העמיד במקרה שלא התהפכה בשעת תשמיש והתהפכה לאחר תשמיש, ואין לחוש לפולטת שלושה ימים, ולראשונים שנקטו שהטבילה במיטה מדובר במקרה שהתהפכה בשעת תשמיש כדי שלא תוכל להתעבר, ומשום חשש פליטה הטבילה במיטה. וראה להלן (ליד ציון הערה 9) בטעם שוטה הבא על בת כהן שטובלת לערב ואוכלת בתרומה.
9. יבמות (סט ע"ב; קיב ע"ב); רש"י (יבמות סט ע"א ד"ה והשוטה; שם ע"ב ד"ה נשותיהן פטורות); רמב"ם, הל' אישות פ"ד ה"ט; רדב"ז, הל' תרומות פ"ח הי"ג ד"ה ואלו; תפארת ישראל, יבמות פ"ז מ"ה יכין אות כה.
10. יבמות, פ"ז מ"ה; יבמות, סט ע"א; רמב"ם, הל' תרומות פ"ח הי"ג.
11. תוספות, יבמות סט ע"ב ד"ה בזנות; תוספות הרא"ש, שם ד"ה בזנות לא חששו, בפירוש הראשון; תיו"ט, יבמות פ"ז מ"ה ד"ה עיברה; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ח ה"ג ס"ק יב.
12. ראה לעיל הערה 8.
13. תוספות הרא"ש, יבמות סט ע"ב ד"ה בזנות, בתירוץ השני, שאף דרוצה להתעבר ממנו שהרי נישאת לו ואינה מתהפכת, מ"מ 'כיון דביאת זנות היא דלא תקינו ליה רבנן נישואין לא פלוג בכל ביאת זנות'; רבי אברהם מן ההר, שם ד"ה בזנות: 'ושוטה נמי כיון שאין קנינו קנין ואינה אשתו כביאת זנות היא'; משמעות פסקי ריא"ז, יבמות פ"ז ה"ב סעי' ו: 'ואין ביאתו אלא כביאת אונס ומפתה'; משמעות הרדב"ז, הל' תרומות פ"ח ה"ג.
14. טור, יו"ד סי' שלא: 'בת כהן נשואה לישראל חרש שוטה וקטן פוסלה ובת ישראל נשואה לכהן חרש שוטה וקטן אינו מאכילה'. ראה את תמיהת תוספות רבי עקיבא איגר, יבמות פ"ז מ"ה אות ע. דרך אמונה (הל' תרומות פ"ח ה"ג ציון ההלכה ס"ק קיח; שם ס"ק קלג).
15. שו"ת נודע ביהודה, מהדורא תניינא יו"ד סי' רב.

וכן בת כהן שבא עליה קטן אפילו שנישאת לו ע"י חופה וקידושין אין קניינו קניין,[16] ואין פוסלין אותה מלאכול בתרומה.[17] ואין לחשוש לעיבור הואיל ואינו יכול לעבר.[18]

ב. בת כהן נשואה לישראל ומת בעלה

> היתה נשואה לישראל ומת בעלה, טובלת ואוכלת בתרומה לערב עד ארבעים יום, ואם הוכר עוברה הרי זו מקולקלת למפרע עד ארבעים יום שכל הארבעים אינו עובר אלא מים בעולם הוא חשוב

מת ביום בו נישאת - טובלת ואוכלת בתרומה לערב[19] עד ארבעים יום, ואם מת בתוך ארבעים יום לנישואין אוכלת בתרומה עד ארבעים יום מיום הנישואין.[20] אך אם שהה אצלה זמן מרובה, אסורה לאכול בתרומה שמא התעברה ממנו לפני ארבעים יום ועדיין לא הוכר עוברה.[21] ודווקא שהייתה בעולה בשעת הנישואין או בעל ושנה, שאם לא כן אין אישה מתעברת מביאה ראשונה ואין לחשוש לעיבור.[22] ומיום הארבעים ואילך עד שיעברו שלושה חודשים לא תאכל בתרומה שמא היא מעוברת.[23]

---

16. ע"פ יבמות, סט ע"ב: 'שוטה וקטן שנשאו נשים ומתו נשותיהן פטורות מן החליצה ומן הייבום'; יבמות, קיב ע"ב: 'קטן דאתי לכלל נישואין לא תקינו רבנן נישואין'; רמב"ם, הל' אישות פי"א ה"ו.
17. ראה מה שיתבאר להלן בתרומות הארץ, פ"ח הי"ג אות ג.
18. תוספות, יבמות סט ע"א ד"ה והמפתה. ראה: שו"ת נודע ביהודה, מהדורה תנינא יו"ד סי' רב, שמשמע שאין חוששים לעיבור כל עוד הקטן פחות מט' שנים ויום אחד. ראה: שושנים לדוד, יבמות פ"ז מ"ה ד"ה והשוטה, שדחה את דעת הסוברים (דעת הרמ"ז) שעד גיל ט' שנים בלבד נחשב קטן.
19. ולא חוששים לפליטת שכבת זרע שלושה ימים. יש שביארו שמדובר 'כשכבדה את הבית', ראה: סמ"ג, לאוין סי' קיא; רא"ש, נדה פ"ד סי' א; מעדני יום טוב, שם אות צ, שהקשה מניין למדו שכיבוד מועיל להפליט את הזרע. ויש שביארו כגון שלא נתהפכה והטבילוה במיטה, ראה: רשב"א, יבמות סט ע"ב ד"ה טובלת; ריטב"א, שם ד"ה טובלת; מאירי, שם ד"ה בת כהן, והוסיף: 'וגדולי קדמונינו כתבו שאם הלכה ברגליה אין חוששין לפליטה דודאי שדתיה'.
20. דרך אמונה, הל' תרומות פ"ח ה"ג ס"ק יח.
21. רש"י, יבמות סט ע"ב ד"ה עד מ'; רבי אברהם מן ההר, שם ד"ה עד ארבעים; מעשה רוקח, הל' תרומות פ"ח ה"ג, בדעת הרמב"ם; חסדי דוד, יבמות פ"ו ה"ח; חזון יחזקאל, שם. ראה: רבינו ירוחם, תולדות אדם וחוה נתיב כא ח"ד דף קעט טור ב; פסקי ריא"ז, יבמות פ"ז ה"ב סעי' ז, שלא חילקו בין מת בו ביום ובין שהה אצלה ימים מרובים, וצ"ע.
22. ריטב"א, יבמות סט ע"ב ד"ה טובלת; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ח ה"ג ס"ק יט.
23. מאירי, יבמות סט ע"ב ד"ה בת כהן; פסקי ריא"ז, יבמות פ"ז ה"ב סעי' ז: 'וממתנת מלוכל עד שתתברר שאינה מעוברת'; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עו סעי' יד.

ג. הוכר עוברה

ואם הוכר עוברה הרי זו מקולקלת למפרע עד ארבעים יום

וצריכה לשלם את הקרן כנגד מה שאכלה מיום הארבעים ואילך שהתברר שהייתה זרה ואכלה בשוגג.[24]

יש מי שאומר, וצריכה לשלם קרן וחומש כנגד מה שאכלה מיום הארבעים ואילך שהתברר שהייתה זרה ואכלה תרומה בשוגג.[25]

24. תרומות, פ״ז מ״ב; רמב״ם, הל׳ תרומות פ״י הי״ב; רבי אברהם מן ההר, יבמות סט ע״ב ד״ה [ולאו] מילתא היא. ראה: דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ח ה״ג ציון ההלכה ס״ק כה, מבאר באיזה תרומה מדובר.

25. רש״י, יבמות סט ע״ב ד״ה תהא מקולקלת למפרע; ריטב״א, שם ד״ה מאי מקולקלת; מאירי, שם ד״ה בת כהן: ׳קרן וחומש׳; רבי אברהם מן ההר, שם ד״ה ומשני, ביאר דעת רש״י משום ׳דזרה היא׳ ודחה דבריו. ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פ״ח ה״ג. יש שתמהו על דעה זו, שכן משנה מפורשת (תרומות פ״ז מ״ב) שמשלמת רק קרן, ראה: ישועות מלכו, הל׳ תרומות פ״ח ה״ג; קרן אורה, יבמות סט ע״ב ד״ה רש״י; גליון מהרש״א, שם; מצפה איתן, שם; רש״ש, שם ד״ה רש״י; ישרש יעקב, שם ד״ה בד״ה תהא. ראה: חזון יחזקאל, יבמות פ״ו ה״ח חידושים, שכן דעת רבי מאיר במשנה, וצ״ע שהרי לא חלקו בדין בת כהן לישראל. לעומת זאת יש שביארו כן את דעת רש״י, ראה: ערוך לנר, יבמות סח ע״ב ד״ה ברש״י ד״ה האי מבעי׳ לי׳; בית האוצר (ענגיל), מערכת ב - ג כלל יז ד״ה ועפידז״ז נ׳ ליישב ג״כ; שו״ת אבני נזר, יו״ד סי׳ תלט-תמ.

הלכה ד

א. עובר בעבדי מלוג
ב. עובר בעבדי צאן ברזל

בת ישראל שנשאת לכהן ומת והניחה מעוברת, לא יאכלו עבדיה בתרומה בשביל העובר,[1] שהילוד הוא שמאכיל ושאינו ילוד אינו מאכיל.[2] לפיכך אם היה העובר חלל אינו פוסל העבדים אלא אוכלין בגלל אחיו הכשרים עד שיולד זה החלל ויאסרו העבדים מלאכול.[3]

א. עובר בעבדי מלוג

אישה שמת בעלה, עבדי מלוג חוזרים לרשותה ואוכלים בתרומה מחמתה.[4] לכן, בת ישראל שנישאת לכהן ומת, אם יש לה בנים ואפילו מעוברת, היא אוכלת בתרומה מחמת הבנים, ועבדי מלוג אוכלים מכוחה.[5]

אם אין לה בנים אפילו אם היא מעוברת אינה אוכלת בתרומה, ועבדי מלוג ג"כ אינם אוכלים כמותה,[6] שאין לעובר ואפילו לבנים זכייה בעבדי מלוג כלל.

---

1. יבמות, סז ע"א. רש"י, שם ד"ה והניחה, העמיד בעבדי צאן ברזל. ראה: שושנים לדוד, יבמות פ"ז מ"ג ד"ה הר"ב: 'והא דתני מתני' לא יאכלו עבדיה סתם דמשמע אפילו עבדי מלוג היינו משום דפעמים גם עבדי מלוג אין אוכלים כשהניחה מעוברת ואין עוד בנים שגם היא אינה אוכלת'; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ח ה"ד ס"ק כו, בין עבדי מלוג ובין עבדי צאן ברזל. ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עו סעי' יא, לשון המשנה והרמב"ם 'לא יאכלו עבדיה בתרומה' לא מדובר בעבדי מלוג שהרי אין שייכות לעובר בעבדי מלוג, ועבדי מלוג אוכלין, הכוונה עבדי צאן ברזל ו'משום דמיירי בה אומר עבדיה כלומר שהם בסיבתה לא יאכלו העבדי צאן ברזל', וראה דרך אמונה, הל' תרומות פ"ח ה"ד ציון ההלכה ס"ק לב, שתמה עליו.
2. יבמות, סז ע"א, דעת רב יוסף בדעת רבי יוסי.
3. נדה, מד ע"א: 'ולאפוקי מדרבי יוסי דאמר עובר נמי פוסל, קמ"ל בן יום אחד - אין, עובר - לא'.
4. פסקי רי"ד, יבמות סז ע"א, כשמת הבעל בלא בנים 'עבדי מלוג אינן אוכלין כדרך שהיא אינה אוכלת, עבדי צאן ברזל אוכלין מפני שבחזקת היורשין הן עד שעה שינתנו לה'.
5. רש"י (יבמות סז ע"א ד"ה אלו ואלו; שם ד"ה הניח בנים); רשב"א, יבמות סז ע"א ד"ה הניח בנים; נימוקי יוסף, יבמות כב ע"ב ד"ה מתני' הרי אלו; רבי אברהם מן ההר, יבמות סז ע"א: 'והניחה מעוברת ויש לה בנים ממנו היא אוכלת ועבדי מלוג שלה אוכלים'; ריב"ן, שם: 'ונהי דעבדי מלוג שלה אוכלין בשבילה, שהרי היא אוכלת משום בנים שיש לה'; רי"ד, בתוך: קובץ שיטות קמאי יבמות סז ע"א; פסקי ריא"ז, בתוך: קובץ שיטות קמאי שם; רבי אברהם מן ההר, בתוך: קובץ שיטות קמאי שם; פירוש הריב"ן, בתוך: קובץ שיטות קמאי שם; טור יו"ד סי' שלא; בית יוסף, שם ד"ה בת ישראל; ב"ח, שם ד"ה בת ישראל; פרישה, שם אות עז; דרך אמונה (הל' תרומות פ"ח ה"ד ס"ק כד ס"ק ל).
6. מאירי, יבמות סז ע"א ד"ה מעתה (אמנם, במאירי, בבא בתרא קמא ע"ב ד"ה כבר ידעת שבת

אם הייתה בת כהן לכהן ומת בעלה בלא בנים או מעוברת שאוכלת מחמת עצמה, עבדי מלוג שלה אוכלים כמותה.[7]

ב. עובר בעבדי צאן ברזל

> בת ישראל שנשאת לכהן ומת והניחה מעוברת לא יאכלו עבדיה בתרומה בשביל העובר, שהילוד הוא שמאכיל ושאינו ילוד אינו מאכיל

אישה שמת בעלה, קרובי הבעל יורשים את עבדי צאן ברזל שלה, והם בבעלותם עד חלוקת הירושה.[8]

בת ישראל שנישאת לכהן ומת ויש לה זרע ממנו ואינה מעוברת, עבדי צאן ברזל שלה אוכלין בתרומה מחמת הבנים שירשו אותם.[9]

ובת ישראל שנישאת לכהן ומת והניחה מעוברת[10] בלא בנים, עבדי צאן ברזל אינם אוכלים בתרומה, משום שאין לעובר כלל זכייה ובעלות בעבדים[11] שרק לילוד יש

ישראל, פירש כדעת רבי יוסי (להלן הערה 24); רבי אברהם מן ההר, שם ד״ה מעוברת; תוספות רי״ד, בתוך: קובץ שיטות קמאי שם; פסקי ריאי״ז, בתוך: קובץ שיטות קמאי שם; תוספות ישנים, בתוך: קובץ שיטות קמאי שם; טור, יו״ד סי׳ שלא. ראה: מראה הפנים, יבמות פ״ז ה״ג ד״ה אף בת כהן לכהן, שהעמיד ודייק זאת בלשון הרמב״ם ׳לא יאכלו עבדיה בתרומה והן עבדי מלוג שלה ובאין לה בנים מיירי והיינו דנקט בלישניה בשביל העובר ושינה מלשון המשנה מפני חלקו כו׳; חתם סופר, נדה מד ע״א ד״ה אמנם; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ח ה״ד ס״ק כח.

7. טור, יו״ד סי׳ שלא; מראה הפנים, יבמות פ״ז ה״ג ד״ה אף בת כהן לכהן; ישועות מלכו, הל׳ תרומות פ״ח ה״ד. ראה: פרישה, יו״ד סי׳ שלא אות פא: ׳דבת כהן לא שייך למימר שהעובר הוא זר׳; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ח ה״ד ס״ק כג.
8. פסקי רי״ד, יבמות סז ע״א.
9. טור, יו״ד סי׳ שלא; בית יוסף, שם ד״ה בת ישראל; ב״ח, שם ד״ה בת ישראל; פרישה, שם אות עז; דרך אמונה (הל׳ תרומות פ״ח ה״ד ס״ק כד; ס״ק ל).
10. אם אין בנים היא לא אוכלת, ראה לעיל רמב״ם, הל׳ תרומות פ״ח ה״ב, ואם יש בנים היא אוכלת בתרומה מכח הבנים האחרים, ראה לעיל רמב״ם, הל׳ תרומות פ״ו הי״ב.
11. כדעת רב יהודה אמר שמואל בדעת חכמים החולקים על רבי יוסי. רש״י, יבמות סז ע״א ד״ה אוכלים; תוספות, יבמות סז ע״א ד״ה אוכלין: ׳אלא קבלה הייתה בידו דטעמא משום דלא זכי בהו עובר׳; רי״ף, יבמות כב ע״ב מדפי הרי״ף; רמב״ם, פיהמ״ש יבמות פ״ז מ״ב: ׳והלכה כחכמים׳; רדב״ז, הל׳ תרומות פ״ח ה״ד ד״ה לפיכך, בדעת הרמב״ם שפסק כדעת חכמים בנדה, מד ע״א; אגודה, יבמות פ״ז סי׳ פא, בדעת הרי״ף: ׳פסק רב אלפס דלית הילכתא כרבי יוסי אלא כרבנן דאמרי עובר לית ליה קניין׳; מאירי, יבמות סז ע״א ד״ה אמר; רמב״ן, שם ד״ה מאי; רשב״א, שם ד״ה הניח (השווה לדבריו, בבא בתרא קמב ע״א ד״ה אמר אביי); ריטב״א (יבמות סז ע״א ד״ה זו ולא סבירא ליה; בבא בתרא קמב ע״א; נדה מד ע״א ד״ה אמר רב ששת); רבי אברהם מן ההר, יבמות סז ע״א ד״ה והודו; תוספות רי״ד, בתוך: קובץ

זכייה בנכסים ומאכיל את העבדים אך לשאינו ילוד אין זכייה בעבדים ואינם יכולים לאכול מכוחו.

לדעה זו - הוא-הדין בת כהן לכהן ומת והניחה מעוברת, לא יאכלו העבדים מחמת העובר.[12]

לדעה זו - אם יש עוד אחים בין בנים ובין רק בנות,[13] העבדים אוכלים בתרומה מכוח האחים[14] שירשו את העבדים.

היה העובר חלל, אינו פוסל את העבדים אלא אוכלים בגלל אחיו הכשרים עד שיולד זה החלל ויהיה לו זכות בעבדים ויאסור העבדים מלאכול.

לדעה זו - אם אין אחים יאכלו העבדים מכוח קרובים אחרים שירשו את המת.[15]

שיטות קמאי יבמות סז ע״א ד״ה ת״ר; פסקי ריא״ז, בתוך: קובץ שיטות קמאי שם ד״ה בת ישראל; פסקי רי״ד, נדה מד ע״א ד״ה ופוסל ׳אבל כל זמן שלא נולד, אוכלין כולן, דאין זכייה לעובר׳; רשב״ץ, שם ד״ה עובר פסק כהרי״ף; נימוקי יוסף, יבמות כב ע״ב בדפי הריף ד״ה המזכה לעובר קנה; ההשלמה, יבמות סוף פ״ז כדעת הרי״ף; הר״ח והרמ״ה, הובאו בטור חו״מ סי׳ רי; בית יוסף, שם אות ב, בדעת הרי״ף והרמב״ם; מעשה רקח, הל׳ תרומות פ״ח ה״ד, הרמב״ם פסק כרבנן וכהרי״ף; מרכבת המשנה, שם; מראה הפנים, יבמות פ״ז ה״ג ד״ה אף בת כהן לכהן, בדעת הרמב״ם; חתם סופר, נדה מד ע״א ד״ה אמנם, בדעת הרמב״ם; ישועות מלכו, הל׳ תרומות פ״ח ה״ד, בדעת הרמב״ם; דרך אמונה (הל׳ תרומות פ״ח ה״ד ס״ק כה; שם ס״ק כו העמיד לשון הרמב״ם ׳עבדיה׳ הן בעבדי מלוג והן בעבדי צאן ברזל; שם ס״ק לב, כתב ׳אבל רוב הראשונים הסכימו לדעת רבנו׳).

12. בית יוסף, יו״ד סי׳ שלא סעי׳ כז ד״ה ובת כהן, בדעת הרי״ף והרמב״ם; תיו״ט, יבמות פ״ז מ״ג ד״ה מפני, בדעת הרמב״ם. ראה: מראה הפנים, יבמות פ״ז ה״ג ד״ה אף בת כהן לכהן, שאכן לא יאכלו מחמת העובר אך יאכלו העבדים דאוכלין ׳בשביל יורשי המשפחה דדין זה מוסכם הוא׳; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ח ה״ד ס״ק כג: ׳אבל לעניין עבדי צאן ברזל אין חילוק בין בת כהן לבת ישראל שהם שייכים לבעל׳.

13. מאירי, יבמות סז ע״א ד״ה מעתה: ׳ואפילו לא היו שם בנים זכרים שאף הבת מאכלת ואין אומרין שמא העובר יהא זכר ויהא הכל שלו שמכל מקום עכשו אוכלים בשביל הבת ולכשיולד יאכלו בשבילו׳.

14. רמב״ם (פיהמ״ש יבמות פ״ז מ״ב; פיהמ״ש נדה פ״ה מ״ג); רדב״ז, הל׳ תרומות פ״ח ה״ד ד״ה לפיכך, בדעת הרמב״ם; בית יוסף, יו״ד סי׳ שלא ד״ה ואם הניחה מעוברת, בדעת הרי״ף והרמב״ם; ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ עו סעי׳ ח, בדעת הרי״ף: ׳ונמצא דלדעת הרי״ף כל מין עובר אינו פוסל ואפילו במעי בת ישראל׳.

15. יבמות, סז ע״א: ׳אמר רב יהודה אמר שמואל, זו דברי רבי יוסי, אבל חכמים אומרים יש לו בנים - אוכלים משום בנים, אין לו בנים - אוכלים משום אחים, אין לו אחים - אוכלים משום משפחה כולה׳; מאירי, יבמות סז ע״א ד״ה כשם; מראה הפנים, יבמות פ״ז ה״ג ד״ה אף בת כהן לכהן, בדעת הרמב״ם והריף והטור; חתם סופר, נדה מד ע״א ד״ה אמנם בדעת הרמב״ם; דרך אמונה (הל׳ תרומות פ״ח ה״ד ס״ק ל, בהסבר ראשון; שם ס״ק כה, העמיד דעת הרמב״ם ׳דעובר אין לו זכיה וכל זמן שלא נולד שייכים הנכסים לשאר היורשים עד שיוולד׳, והוסיף

ויש מי שאומר, שלא יאכלו העבדים מכוח הקרובים האחרים.[16]

ויש מי שביאר, בת ישראל שנישאת לכהן ומת והניחה מעוברת בלא בנים, יש לעובר זכייה בעבדים אך אינם אוכלים בתרומה משום שהילוד מאכיל ושאינו ילוד אינו מאכיל. אך כאשר יש אחים אין לעובר זכייה בעבדים, ואוכלים העבדים מכוח האחים. ואפילו אם היה העובר חלל אינו פוסל את העבדים, אלא הם אוכלים בגלל אחיו הכשרים עד שיולד זה החלל ויהיה לו זכות בעבדים ויאסור העבדים מלאכול.

לדעה זו - הוא הדין בת כהן לכהן ומת והניחה מעוברת, לא יאכלו עבדי צאן ברזל מחמת העובר שהרי אינו ילוד אינו מאכיל.[17]

לדעה זו - אם אין אחים לא יאכלו העבדים מכוח קרובים אחרים, מפני שהעובר זכה בעבדים ואין למשפחה כלום.

ויש מי שביאר, לעובר יש זכייה גם כאשר יש אחים, אך כשם שאין לעובר שום חשיבות להאכיל עד שיוולד הואיל וזר הוא, כמו כן אין לו שום חשיבות לפסול ג"כ עד שיוולד.[18]

לדעה זו - בת כהן לכהן ומת והניחה מעוברת, אוכלים העבדים מחמת האחים.

לדעה זו - אם אין אחים לא יאכלו העבדים מכוח קרובים אחרים, מפני שהעובר בלבד זכה בעבדים ואין למשפחה כלום.[19]

ויש מי שביאר,[20] בת ישראל שנישאת לכהן ומת והניחה מעוברת, שיש זכייה לעובר בעבדים, ולכן כאשר אין עוד אחים אין העבדים אוכלים בתרומה, משום

מקרה שאף כאשר יש יורשים אחרים יש מקרה בו העבדים לא יאכלו בתרומה, וזאת כאשר היורשים אסורים באכילת תרומה, 'ולכן אינו יכול להאכיל אם שאר היורשים פסולים כגון שירשוהו אחיותיו הנשואות לישראל או שאחיו חללים וכן אינו יכול לפסול אם הוא חלל ושאר היורשים כשרים').

16. ישועות מלכו, הל' תרומות פ"ח ה"ד, בדעת הרמב"ם; דרך אמונה, שם ס"ק ל, בהסבר השני.
17. כ"כ בדעת הרמב"ם: ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"ח ה"ד ד"ה בת ישראל, בהסבר ראשון בדעת הרמב"ם; כסף משנה, שם. העיטור, אות ז - זכוי דף ט טור ד; קרית ספר הל' תרומות פ"ח; אור שמח, הל' נחלות פ"א הי"ג; חדושי הרב חיים הלוי על הרמב"ם, הל' תרומות פ"ח ה"ד.
18. ע"פ ירושלמי, יבמות פ"ז ה"ג: 'אמר רבי יוסה הדא אמרה אין העבד פוסל את מי שהוא ראוי לאכול ולא מאכיל את מי שאינו ראוי לאכול'; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עו סעי' ט-י.
19. ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עו סעי' י.
20. כדעת רב ששת בדעת חכמים. תוספות (יבמות סז ע"א ד"ה אוכלין; נדה מד ע"א ד"ה אמר רב ששת; בבא בתרא קמב ע"א ד"ה בן יום אחד); תוספות מהר"ם מרוטנבורג, יבמות סז ע"א ד"ה ומי פליגי; רא"ש, יבמות פ"ז סי' ד; רמב"ן, יבמות סז ע"א ד"ה מאי; רשב"א, נדה מד ע"א ד"ה הכא במאי עסקינן (ראה בדבריו בבא בתרא קמב ע"א ד"ה אמר אביי); ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"ח ה"ד ד"ה לפיכך, בהסבר שני בדעת הרמב"ם; כסף משנה, שם:

שרק ילוד מאכיל ושאינו ילוד אינו מאכיל ופוסלם מלאכול בתרומה.[21] אך אם יש אחים נוספים העבדים אוכלים מכוח האחים ואין העובר פוסל כיון שאנו תולים שאין לעובר זכייה משום שרוב הלידות נקבות ומיעוטן בנים ולא חוששים למיעוט כנגד זכיית שאר האחים, אך אם כולן נקבות לא יאכלו עבדי צאן ברזל בתרומה.[22]

לדעה זו - אם אין אחים לא יאכלו העבדים מכוח קרובים אחרים, מפני שאף אם העובר נקבה אין לקרובים אחרים כלום.[23]

לדעה זו - יש מי שאומר, יש זכייה לעובר בעבדים, ומ"מ רק עובר שהוא זר אינו מאכיל ולכן בת כהן שנשאת לכהן ומת והניחה מעוברת תאכל היא וכל העבדים, אפילו עבדי צאן ברזל ואפילו קודם שתלד.[24]

יש מי שאומר, יש זכייה לעובר בעבדים, ומ"מ רק ילוד מאכיל ושאינו ילוד אינו מאכיל.[25]

ונמצא שדעת רבינו לעניין הלכה כדעת הרא"ש; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עו סעי' ו, בדעת הכסף משנה בהבנת דעת הרמב"ם (דברי הכסף משנה צריכים ביאור, שהרי כתב לפני כן בדבריו שדעת הרמב"ם שלעובר אין כלל זכייה, ראה: דרך אמונה, הל' תרומות פ"ח ה"ד ציון ההלכה ס"ק לא); טור, יו"ד סי' שלא; בית יוסף, שם ד"ה ואם הניחה מעוברת, בדעת הרא"ש והטור; ב"ח, שם ד"ה בת ישראל, שהטור פסק לחומרא וכדעת הרא"ש; פרישה שם ס"ק עט.

21. ראי"ש, יבמות פ"ז סי' ד; בית יוסף, יו"ד סי' שלא ד"ה הניחה מעוברת. ראה: פרישה, שם ס"ק עט, שהביא טעם אחר.

22. טור, יו"ד סי' שלא: ואם כולן נקבות היא ועבדי מלוג יאכלו ועבדי צאן ברזל לא יאכלו; פרישה, שם אות פ: ועבדי צאן ברזל לא יאכלו. פירוש שמא יהא העובר זכר וכל עבדי צאן ברזל יהיו שלו דאין לנקבה במקום זכר כלום ואף אם יהיה העובר נקבה הרי יש לו ג"כ חלק בעבדים ופוסל חלקו.

23. תוספות מהר"ם מרוטנבורג, יבמות סז ע"א ד"ה ומי פליגי; ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"ח ה"ד.

24. כדעת רבה בדעת רבי יוסי שיש זכייה לעובר, ורק זר אינו מאכיל ולא מטעם שאינו ילוד אינו מאכיל. טור, יו"ד סי' שלא; בית יוסף, שם ד"ה ובת כהן; ב"ח, שם ד"ה ובת כהן; פרישה, ס"ק אות פא, והיינו לדעה שעובר לא מאכיל רק משום שעובר זר הוא אך לא משום שאינו ילוד, ולכן בת כהן מעוברת לכהן ומת מאכיל העובר את עבדי צאן הברזל; תיו"ט, יבמות פ"ז מ"ג ד"ה מפני, בדעת הרא"ש.

25. ראב"ד (הל' תרומות פ"ח ה"ד; הובאו דבריו בראי"ש, יבמות פ"ז סי' ד); תוספות, בבא בתרא קמב ע"ב ד"ה והלכתא, דעת ריב"ם; רדב"ז, הל' תרומות פ"ח ה"ד ד"ה לפיכך, בדעת הראב"ד; ראב"ן, בתוך: קובץ שיטות קמאי יבמות סז ע"א; מאירי, בבא בתרא קמא ע"ב ד"ה כבר ידעת שבת ישראל, פסק כדעת רבי יוסי (השווה לדבריו ביבמות, סז ע"א שפסק כחכמים); טור, חו"מ סי' רי; בית יוסף, שם אות ב ד"ה ופסק. הרא"ש, בבא בתרא פ"ט סי' ו, כתב כדעה זו בדעת הרמב"ם, ותמה עליו הבית יוסף, שם. הב"ח, שם כתב שזו טעות סופר ויש לגרוס ריב"ם. ראה פלפולא חריפתא, שם אות א; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עו סעי' ב.

לדעה זו - גם אם יש עוד אחים שהמעוברת אוכלת בתרומה מכוח האחים, אין עבדי צאן ברזל אוכלים בתרומה משום חלקו של העובר בעבדים, שפוסל אותם מלאכול בתרומה.[26]

לדעה זו - יש אומרים, בת כהן שנישאת לכהן ומת והניחה מעוברת היא תאכל אך עבדי צאן ברזל לא יאכלו שאף שעובר זוכה בעבדים אינו מאכיל קודם שתלד.[27]

ויש אומרים, כל זה נאמר רק בבת ישראל שזר הוא ולכן אינו מאכיל אך עובר בבת כהן אינו זר ומאכיל למרות שהוא עובר.[28]

26. ע"פ רש"י, יבמות סז ע"א ד"ה והניחה מעוברת.
27. פסקי רי"ד, יבמות סז ע"א ד"ה בת ישראל, בהסבר דעת רבי יוסי; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עו סעי' ב, בדעת התוספות והראב"ד.
28. ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עו סעי' יב; דרך אמונה (הל' תרומות פ"ח ה"ד ס"ק לב; שם ציון ההלכה ס"ק מד, כתב שכן משמע בראי"ש ובראב"ד).

הלכה ה

א. בת ישראל הזקוקה ליבם כהן
ב. בת כהן הזקוקה ליבם כהן
ג. בת כהן הזקוקה ליבם לישראל

היבם כיצד, בת ישראל הזקוקה ליבם כהן לא תאכל[1] שנאמר וכהן כי יקנה נפש[2] וזה עדיין לא קנה אותה.[3] ובת כהן הזקוקה לישראל אסורה מפני יבמה,[4] שנאמר ושבה אל בית אביה כנעוריה[5] פרט לשומרת יבם.

א. בת ישראל הזקוקה ליבם כהן

בת ישראל הזקוקה ליבם כהן אינו מאכילה הואיל ועדיין אינה קניין כספו של היבם,[6] אפילו עשה בה מאמר[7] ואפילו נכנסה לחופה,[8] עד שתיבעל ליבם.[9]

יש אומרים, מדין תורה אינה אוכלת ואפילו אם אכלה בחיי האח שמת[10] כגון

---

1. כתובות, פ״ה מ״ג: ׳היבם אינו מאכיל בתרומה׳; יבמות (פ״ז מ״ד; פ״ט מ״ד); רש״י (כתובות נז ע״א ד״ה היבם; יבמות סז ע״ב ד״ה והיבם); רי״ף, כתובות כג ע״א מדפי הרי״ף; האגודה, כתובות פ״ה סי׳ עו; טור, יו״ד סי׳ שלא.
2. ויקרא, כב יא.
3. כתובות, נח ע״א; יבמות, סז ע״ב; רש״י, כתובות ד״ה והאי קנין. אולם, ראה: תוספות, יבמות סז ע״ב ד״ה קניין, בשם רבינו תם שמבאר באופן אחר.
4. ע״פ יבמות, פ״ט מ״ד; יבמות, סז ע״ב; ירושלמי, יבמות פ״ז ה״ד; טור, יו״ד סי׳ שלא.
5. ויקרא, כב יג.
6. רש״י, כתובות נח ע״א ד״ה והאי קנין אחיו הוא; פרישה, יו״ד סי׳ שלא אות פג.
7. מאירי, יבמות נח ע״ב; רדב״ז, הל׳ תרומות פ״ח ה״ה; דרך אמונה, שם ס״ק לה. ראה: תוספות ר״י הלבן, כתובות נח ע״א ד״ה מאי טעמא, שכתב שלאחר מאמר אוכלת, וביאר בדרך אמונה, שם ציון ההלכה ס״ק נג, היינו לדעת הסוברים שאינה אוכלת מדרבנן ולמשנה ראשונה.
8. ע״פ תוספתא, כתובות פ״ד ה״ג: ׳יפה כח אשה שהאשה אוכלת בתרומה כיון שנכנסה לחופה אף על פי שלא נבעלה מה שאין כן ביבמה׳; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ח ה״ה ס״ק לה.
9. תוספתא (כתובות פ״ד ה״ג; שם פ״ה ה״א); רמב״ם, הל׳ תרומות פ״ח ה״ו; רש״י, כתובות נח ע״א ד״ה והאי; רבינו תם, ספר הישר חלק החידושים סי׳ ז; רא״ש, כתובות פ״ה סי׳ יב; קיצור פסקי הרא״ש, כתובות פ״ה סי׳ יב.
10. ע״פ רש״י, כתובות נז ע״א ד״ה עשתה; דעת ריב״א, בתוך: תוספות ישנים יבמות סז ע״ב אות א; רמב״ן, כתובות נז ע״א ד״ה מתני׳, בדעת רש״י; ר״ן, שם ד״ה מתני׳; רבינו יהונתן מלוניל, כתובות כג ע״א מדפי הרי״ף; שיטה מקובצת, בתוך: קובץ שיטות קמאי כתובות נז ע״א ד״ה מתני׳ היבם; פסקי ריא״ז, בתוך: קובץ שיטות קמאי שם ע״ב.

שעברו י״ב חודש מהקידושין למשנה ראשונה או שנשאה ומת,[11] לא תאכל עתה בתרומה.[12]

ויש אומרים, היבם אינו מאכילה בתרומה עד שתתייבם רק מגזירה דרבנן שלא יהיה חמור ממעמד אחיו שמת,[13] לכן אם לא אכלה מכח האח שמת אינו מאכילה, אך אם כבר אכלה בחיי האח שמת כגון שעברו י״ב חודש מהקידושין למשנה ראשונה או נשאה ומת,[14] אף שהיא עדיין רק זקוקה ליבם הכהן וטרם ייבמה, אוכלת בתרומה מכוח היבם. אך למשנה אחרונה מגזירה דרבנן אינה אוכלת אפילו אם נתאלמנה מן הנישואין, עד שתיבעל ליבם.[15] [16]

כנסה היבם, הרי היא אשתו לכל דבר[17] ואוכלת בתרומה.

---

11. רש״י, יבמות נו ע״א ד״ה מן הנשואין; מאירי, שם נז ע״א ד״ה אמר, בהסבר ראשון; רא״ש, כתובות פ״ה סי׳ יב. יש שביארו שאף לדעה זו למשנה ראשונה התירו שתאכל רק תרומה דרבנן ולא תרומה דאורייתא, ראה: המפרש, נדרים עג ע״ב ד״ה אלא בתרומה דרבנן, תוספות ישנים, יבמות סז ע״ב אות א; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ח ה״ה ביאור ההלכה.
12. רש״י (כתובות נז ע״א ד״ה עשתה ששה חודשים; שם נח ע״א ד״ה והאי; יבמות נו ע״א ד״ה מן הנשואין); ר״ן, כתובות נז ע״א ד״ה מתני׳; שיטה מקובצת, כתובות נח ע״א, בשם תלמידי רבינו יונה והרמ״ה; תוספות הרא״ש, כתובות נח ע״א ד״ה היבם (השווה לדבריו בכתובות פ״ה סי׳ יב); ישועות מלכו, הל׳ תרומות פ״ח ה״ה, בדעת הרמב״ם; מנחת חינוך, מצווה רפ אות ד, בדעת הרמב״ם; ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ עו סעי׳ טו, בדעת הרמב״ם.
13. רבינו תם, ספר הישר חלק החידושים סי׳ ז; תוספות, כתובות נח ע״א ד״ה ואפילו; רמב״ן כתובות נז ע״א ד״ה מתני׳ בדעת רבינו תם.
14. תוספות, כתובות נח ע״א ד״ה ואפילו, בשם רבינו תם, ע״פ תוספתא כתובות פ״ה ה״א: ׳זו משנה ראשונה אבל רבותינו אמרו אין האישה בת ישראל אוכלת בתרומה עד שתכנס לחופה והיבמה עד שתיבעל׳, וע״פ ירושלמי, כתובות פ״ה ה״ג: ׳מתו בעליהן אוכלות משלו ואוכלות בתרומה׳; רמב״ן, כתובות נז ע״א ד״ה מתני׳; מאירי, כתובות נז ע״א ד״ה אמר, בדעת אחרוני הרבנים.
15. רבינו תם, ספר הישר חלק החידושים סי׳ ז; תוספות, כתובות נח ע״א ד״ה ואפילו; רמב״ן, כתובות נז ע״א ד״ה מתני׳; מנחת חינוך, מצווה רפ אות ד; ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ עו סעי׳ טו.
16. רבינו תם, ספר הישר חלק החידושים סי׳ ז; תוספות (כתובות נח ע״א ד״ה ואפילו; יבמות סז ע״ב ד״ה קניין, והלימוד אסמכתא בעלמא); פסקי ריי״ד, כתובות נז ע״א ד״ה מתני׳; ריטב״א, כתובות נח ע״א ד״ה מתני׳; קרית ספר, הל׳ תרומות פ״ח, בדעת הרמב״ם; ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ עו סעי׳ טו, בדעת רבינו תם.
17. רמב״ם, הל׳ תרומות פ״ח ה״ו; רש״י, כתובות נח ע״א ד״ה והאי קנין אחיו הוא; תוספות, שם ד״ה ואפילו; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ח ה״ה ס״ק לז.

ב. בת כהן הזקוקה ליבם כהן

בת כהן הזקוקה ליבם כהן אוכלת בתרומה.[18]

ג. בת כהן הזקוקה ליבם ישראל

בת כהן הזקוקה ליבם ישראל ואפילו לקטן בן יומו,[19] פסלה מלאכול בתרומה הואיל ועדיין אין ברשותה לשוב לבית אביה, שעדיין אגודה היא ביבם.[20]

יש אומרים,[21] הואיל והיא קניין כספו של ישראל מ״מ אם אכלה תרומה עוברת רק בעשה ואינה חייבת מלקות ולא מיתה בידי שמים, ובשוגג אינה חייבת חומש.[22]

18. מאירי, יבמות נח ע״ב; תוספות הרשב״א משאנץ, כתובות נח ע״א ד״ה היבם; צפנת פענח, הל׳ תרומות פ״א הכ״ג עמ׳ 40; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ח ה״ה ס״ק לג.
19. יבמות, סח ע״א; רש״י, ד״ה קס״ד בשומרת יבם: רי״ף, יבמות כג ע״א בדפי הרי״ף; רא״ש, יבמות פ״ז סי׳ ה; דרך אמונה (הל׳ תרומות פ״ח ה״ה ס״ק לד; שם ס״ק לח).
20. משמעות הרמב״ם, הל׳ תרומות פ״ח ה״ה; יבמות, סז ע״ב; רש״י (יבמות סז ע״ב ד״ה והיבם; שם ד״ה ושבה); מאירי, יבמות נח ע״ב; ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ עו סעי׳ טו; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ח ה״ה ס״ק לט.
21. דעת רבינו תם, בתוך: תוספות, כתובות נח ע״א.
22. מנחת חינוך, מצווה רפ אות ט ד״ה אבל אם עיברה; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ח ה״ה ס״ק לט.

הלכה ו

א. אלמנה מן האירוסין
ב. באונס או בשגגה
ג. הערמה או גמר ביאה
ד. כוונת ביאה קנאה ואוכלת בתרומה
ה. אלמנה מהנישואין אם הייתה ראויה לאכול אוכלת

יבם כהן שבא על יבמתו באונס או בשגגה או שהערה בה ולא גמר אף על פי שקנה אותה, כמו שבארנו בהלכות יבום,[1] אינו מאכילה בתרומה עד שיבעול בעילה גמורה ברצון. במה דברים אמורים, שנתאלמנה מן האירוסין אבל מן הנישואין הואיל והיתה אוכלת תאכל בביאה זו.[2]

א. אלמנה מן האירוסין

שנתאלמנה מן האירוסין אבל מן הנישואין הואיל והיתה אוכלת תאכל בביאה זו

אלמנה מן האירוסין אינה אוכלת בתרומה בביאת היבם בשוגג או באונס, בין שהייתה רק הערמה ובין ביאה גמורה, בין שהייתה ביאה בבית אביה ובין בביתו.[3]

אע"פ שקנאה לשאר דברים אינה אוכלת בתרומה, גזירה שלא יאמרו נישואין שלא מדעת כנישואי חרש[4] מאכילין,[5] אבל משאכלה ברשות הבעל לא גזרו בה.[6]

---

1. רמב"ם, הל' יבום וחליצה פ"ב ה"ג.
2. יבמות, נו ע"ב, כדעת רב וכהבנת 'איכא דאמרי', שביאה גרועה של יבם באלמנה מהאירוסין אינה מאכילה בתרומה, ורק אלמנה מהנישואין שכבר אכלה בתרומה בחיי בעלה ביאה גרועה של היבם מאכילה בתרומה; ריי"ף, יבמות יח ע"ב בדפי הריי"ף; נימוקי יוסף, שם ד"ה רב אמר; ראי"ש, יבמות פ"ו סי' ה; ריי קורקוס, הל' תרומות פ"ח ה"ו; רדב"ז, שם; כסף משנה, שם.
3. ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עו סעי' יז, לא כפירוש הירושלמי, יבמות פ"ו ה"א, אלא כהבנת הבבלי שאין לחלק; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ח ה"ו ס"ק מא.
4. רמב"ם, הל' תרומות פ"ח ה"ט.
5. ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עו סעי' טז.
6. רמב"ן, יבמות נו ע"א ד"ה ושמואל; רשב"א, שם ד"ה מאי קנה; נימוקי יוסף, יבמות יח ע"ב מדפי הריי"ף ד"ה מן.

ויש מי שביאר, כיון שתיקנו שארוסה לא תאכל בתרומה[7] תיקנו גם ביבם שלא יאכילה אלא ע"י בעילה גמורה וברצון.[8]

יש אומרים, אין לחלק בין אלמנה מהאירוסין לאלמנה מהנישואין, אלא כל שבא עליה היבם הכהן אוכלת בתרומה, ואפילו בשוגג, באונס, וכן בהעראה.[9]

ב. באונס או בשגגה

יבם כהן שבא על יבמתו באונס או בשגגה

לדעה זו - יבם כהן שבא על יבמתו בת ישראל שהתאלמנה מן האירוסין, בין באונס או בשגגה, אפילו בעילה גמורה אינו מאכילה בתרומה.

ויש מי שאומר, יבם כהן שבא בבעילה גמורה על יבמתו בת ישראל שהתאלמנה מן האירוסין, בין באונס או בשגגה, מאכילה בתרומה.[10]

ג. העראה או גמר ביאה

עד שיבעול בעילה גמורה ברצון

יבם כהן שבא על יבמתו בת ישראל[11] שהתאלמנה מן האירוסין, בהעראה ולא גמר ביאתו, אינו מאכילה בתרומה.[12] ודווקא שלא גמר ביאתו, אך אם התכוון להעראה

---

7. רמב"ם, הל' תרומות פ"ח ה"ז.
8. ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עו סעי' טז.
9. פסקי רי"ד, יבמות נו ע"א ד"ה אחד המערה, פסק כלישנא קמא שמחלוקת רב ושמואל היא באלמנה מן האירוסין, והלכה כדעת רב שקנה הכל; פסקי ריא"ז, בתוך: קובץ שיטות קמאי שם ד"ה חרש ושוטה; משמעות קרית ספר, הל' תרומות פ"ח ה"ו; חזון איש, אבהע"ז סי' קכג ס"ק א ד"ה ולפ"ז לעניין, כיוון שהמחלוקת בין הלשונות אם מאכילה בתרומה כשהתאלמנה מן האירוסין היא מחלוקת בדין דרבנן, יש להקל ולפסוק כלישנא קמא; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ח ה"ו ס"ק מט, בשם קצת ראשונים.
10. ע"פ ירושלמי, יבמות פ"ו ה"א, כדעת רבי יצחק בר אלעזר. ראה: ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עו סעי' יז, שהזכיר דין זה אך לא פסק כדעה זו.
11. דרך אמונה, הל' תרומות פ"ח ה"ו ס"ק מ: 'אבל אם היא ג"כ בת כהן פשיטא דאוכלת'.
12. דעת הרמב"ם שמחלוקת רב ושמואל היא בכל המקרים שהוזכרו ביבמות, פ"ו מ"א: 'הבא על יבמתו בין בשוגג בין במזיד, בין באונס בין ברצון... אחד המערה ואחד הגומר - קנה, ולא חילק בין ביאה לביאה', ע"פ ירושלמי, יבמות פ"ו ה"א, שמחלוקת שמואל ורבי יוחנן היא כאשר הערה בה; תוספות ישנים, יבמות נו ע"א ד"ה ובירושלמי, בשם רבינו נתנאל; מאירי, שם ד"ה זה, בשם 'גדולי הפוסקים וגדולי המחברים'; רמב"ן, שם ד"ה ושמואל, בדעת הרמב"ם; רבי אברהם מן ההר, שם ד"ה קנה לכל; רשב"א, שם, בדעת הריי"ף; ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"ח ה"ו, בדעת רש"י, ריי"ף ורמב"ם; כסף משנה, שם, בדעת רש"י, ריי"ף והרמב"ם ע"פ הירושלמי; האגודה, בתוך: קובץ שיטות קמאי יבמות נו ע"א; שו"ע, אבהע"ז

בלבד ולא לגמור ביאתו קנאה ואוכלת בתרומה.[13]

ויש אומרים, דווקא בבית אביה אבל הערה בבית חמיה מאכילה בתרומה.[14]

יש אומרים, במתכוון לבוא על יבמתו הערה קונה לכל דבר, ואוכלת בתרומה אפילו אם התאלמנה מן האירוסין.[15]

ד. כוונת ביאה קנאה ואוכלת בתרומה

אבל מן הנישואין הואיל והיתה אוכלת תאכל בביאה זו

ביאה גרועה מועילה מן הנישואין, מ"מ צריך כוונת ביאה. אך אם היה ישן או שיכור או אם נתכוון לדבר אחר והטיח ביבמתו, אף שהייתה ביאה גמורה, לא קנאה ולא אוכלת בתרומה.[16]

יש מי שהסתפק אם די בכוונתו של היבם לשם קניין כדי לאכול בתרומה, או שצריך גם את כוונתה של היבמה.[17]

ה. אלמנה מהנישואין אם הייתה ראויה לאכול אוכלת

הואיל והיתה אוכלת תאכל בביאה זו

ואפילו לא אכלה ממש, כיון שכבר הייתה ראויה לאכול לא גזרו עליה.[18]

סי' קסו סעי' ט, בדעת 'יש מי שאומר דהוא-הדין להעראה'; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עו סעי' יז.

13. דרך אמונה, הל' תרומות פ"ח ה"ו ביאור ההלכה ד"ה או שהערה, ע"פ הרמב"ם, הל' אישות פ"ג ה"ה, ופירוש המגיד משנה, שם, שאם אמר במפורש שרוצה לקנות בהעראה, קונה.
14. רמב"ן, יבמות נו ע"א ד"ה ושמואל, בהסבר הירושלמי, יבמות פ"ו ה"א, אך כתב שבבבלי אין חילוק זה. ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"ח ה"ו, כתב שהוא נדחק בביאור דברי הרמב"ן בפירוש הירושלמי.
15. תוספות (יבמות נו ע"א ד"ה לדברים; פסקי תוספות, יבמות פ"ו אות קד); רמב"ן, יבמות נו ע"א ד"ה ושמואל; תוספות ישנים, יבמות נו ע"א ד"ה ובירושלמי; תוספות מהר"ם מרוטנבורג, בתוך: קובץ שיטות קמאי, שם; רבי אברהם מן ההר, שם ד"ה קנה לכל בדעת רש"י; פסקי ריי"ד, שם ד"ה אחד המערה; מאירי, שם ד"ה זה, בשם 'קצת גאונים'; רמב"ן, שם ד"ה ודוקא; רשב"א, שם ד"ה מאי קנה; ריטב"א (יבמות נו ע"א ד"ה מאי קנה; שם ד"ה ונראים דברים, כתב כדעה זו אף בדעת רש"י); רא"ש (יבמות פ"ו סי' ה; תוספות הרא"ש, יבמות נו ע"א ד"ה אלא לדברים); טור, אבהע"ז סי' קסו, בסופו; כסף משנה, הל' תרומות פ"ח ה"ו, בדעת התוספות והרמב"ן.
16. מעשה רקח, הל' תרומות פ"ח ה"ו, ע"פ רמב"ם, הל' יבום וחליצה פ"ב ה"ד; דרך אמונה, שם ס"ק מג.
17. ישועות מלכו, הל' תרומות פ"ח ה"ו, הסתפק בדעת התוספות והרמב"ן; דרך אמונה, שם ס"ק מג.
18. דרך אמונה, הל' תרומות פ"ח ה"ו ס"ק מט.

הלכה ז

א. בת כהן שהתארסה לישראל
ב. בת ישראל שהתארסה לכהן
ג. נכנסה לחופה ולא נבעלה אוכלת בתרומה

האירוסין כיצד, בת כהן שנתארסה לישראל אסורה לאכול שהרי יש לו בה קנין.[1] ובת ישראל שנתארסה לכהן לא תאכל[2] עד שתכנס לחופה[3] שמא תאכיל לבני בית אביה[4] כמו שביארנו.[5]

א. בת כהן שהתארסה לישראל

בת כהן שנתארסה לישראל אסורה לאכול שהרי יש לו בה קנין

בת כהן שהתארסה לישראל, אינה אוכלת בתרומה משום שמשעת הקידושין יש לישראל קניין בה ופוסלה מלאכול בתרומה.[6] אבל בת כהן שהתארסה לכהן אוכלת בתרומה.[7]

---

1. יבמות, פ״ז מ״ד; יבמות, סז ע״ב; רש״י, שם ד״ה והאירוסין; טור, יו״ד סי׳ שלא; ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ עו סע׳ יח.
יבמות, פ״ז מ״ד; יבמות, סח ע״א; רש״י, יבמות סז ע״ב ד״ה והאירוסין; טור, יו״ד סי׳ שלא.
3. תוספתא (כתובות פ״ד ה״ד; שם פ״ה ה״א); כתובות, פ״ה מ״ג, למשנה אחרונה; כתובות (נח ע״א-ע״ב; מח ע״ב); קידושין, י ע״ב-יא ע״א; רי״ף, כתובות כג ע״א בדפי הרי״ף: ׳והלכתא כותייהו׳; רא״ש, כתובות פ״ה אות יב: ׳והלכה כמשנה אחרונה׳; ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ עו סע׳ יח.
4. כתובות, נז ע״ב, דעת עולא ביאור המשנה הראשונה שאינה אוכלת עד שהגיע הזמן. ראה: כתובות, נח ע״א, לדעת עולא הטעם למשנה אחרונה עד שתיכנס לחופה הוא משום סימפון; יבמות, סח ע״א, ׳משום דעולא׳; רש״י, שם ד״ה משום דעולא.
5. רמב״ם, תרומות פ״ו ה״ג.
6. הפרשנים הביאו שני מקורות לדין זה: א. מהפסוק ויקרא, כב יב: ׳ובת כהן כי תהיה לאיש זר היא בתרומת הקדשים לא תאכל׳, ראה: יבמות, סח ע״א; רש״י, שם ד״ה דקניה; תוס רי״ד, בתוך: קובץ שיטות קמאי יבמות סז ע״ב; קרית ספר, הל׳ תרומות פ״ח. ראה עוד: ריטב״א, יבמות סז ע״ב ד״ה והאירוסין; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ח ה״ז ס״ק נד.
ב. יש שלמדו דין זה מהפסוק ויקרא, כג יג: ׳ושבה אל בית אביה׳, מכלל שקודם לכן לא אוכלת בתרומה, ראה: תוספות, יבמות סח ע״א ד״ה אי בת כהן לישראל; תוספות הרא״ש, יבמות סז ע״ב ד״ה אי בת כהן; ריטב״א, שם ד״ה והאירוסין וכתב בסוף דבריו: ׳ויותר נראה לומר דהיינו הויה דכתיב ובת כהן כי תהיה אלמנה וגרושה וכו׳ דמיניה שמעינן איסור בת כהן לישראל בלאו ועשה׳.
7. דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ח ה״ז ס״ק נא.

ב. בת ישראל שהתארסה לכהן

ובת ישראל שנתארסה לכהן לא תאכל עד שתכנס לחופה שמא תאכיל לבני בית אביה

בת ישראל שהתארסה לכהן, מדין תורה אוכלת בתרומה שהרי היא קניין כספו,[8] ומדברי חכמים אינה אוכלת עד שתיכנס לחופה, גזירה שמא ימזגו לה כוס בבית אביה ותלך ותשקה לאחיה ולאחותה.[9]

ויש אומרים, אינה אוכלת בתרומה עד שתיכנס לחופה, גזירה גם[10] משום סימפון[11] שמא ימצא בה מום ויתבטלו הקידושין למפרע.

ג. נכנסה לחופה ולא נבעלה אוכלת בתרומה

עד שתכנס לחופה

בת ישראל פיקחת שהתארסה לכהן ונכנסה לחופה לשם נישואין ולא נבעלה, אוכלת בתרומה הואיל ובאה לכלל היתר אפילו שעה אחת.[12]

---

8. כתובות, נז ע״ב: ׳דבר תורה, ארוסה בת ישראל אוכלת בתרומה, שנאמר וכהן כי יקנה נפש קניין כספו׳; רש״י, ויקרא כב יא, הביא שני מקורות: ׳ואשת כהן אוכלת בתרומה מן המקרא הזה, שאף היא קנין כספו׳, וכן מהפסוק בבמדבר, יח יא ׳כל טהור בביתך׳; רמב״ם, הל׳ תרומות פ״ו ה״ג; קרית ספר, הל׳ תרומות פ״ח: ׳והא ארוסה בת ישראל נמי משעת שנתקדשה אוכלת מדאוריתא כדכתיב קנין כספו׳, ולא הזכיר שמדרבנן אינה אוכלת.
9. כתובות, נז ע״ב, כדעת עולא בהסבר למשנה ראשונה שאינה אוכלת עד שיגיע הזמן, אך למשנה אחרונה בכתובות, נח ע״א, הטעם משום סימפון. אך הרמב״ם כתב שגם למשנה אחרונה שאינה אוכלת עד כניסתה לחופה טעם זה. רמב״ם, הל׳ תרומות פ״ו ה״ג; רש״י, קידושין י ע״ב ד״ה משום דעולא; תוספות, קידושין יא ע״א ד״ה עד, בהסבר הר״ר משה מנרבונה שביאר דעה זו שטעמו הראשוני של עולא נצרך משום שבלעדיו אין מקום לגזור משום סימפון, אך למעשה הטעם הוא מצורף משניהם משום דעולא ומשום סימפון, לכן נקט טעמו של עולא שהוא העיקר, והוסיף שיש ספרים שגרסו עד שתיכנס לחופה משום דעולא ומשום סימפון; רשב״א, כתובות נח ע״א ד״ה בשלמא לעולא, ביאר לדעת עולא גם למשנה אחרונה הטעם משום מזיגה, אלא שבי״ד ראשונים אמרו שחשש מזיגת הכוס מסתלק בהגעת זמן, ובי״ד של אחריהם אמרו שאינו מסתלק עד שתיכנס לרשות הבעל; ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פ״ח ה״ז. ראה: יבמות סח ע״א, שלא הוזכר שם ׳עד כניסתה לחופה׳ נאמר הטעם ׳משום דעולא׳; רש״י, שם ד״ה משום דעולא; רי״ף, יבמות כג ע״א מדפי הרי״ף; תוספות רי״ד, בתוך: קובץ שיטות קמאי יבמות סז ע״ב; רדב״ז, הל׳ תרומות פ״ח ה״ז, הזכיר את דברי הגמרא ביבמות וביאר הטעם דעולא שלא ימזגו ולא הבחין שהרמב״ם נקט ׳עד כניסתה לחופה׳; פרישה, יו״ד סי׳ שלא אות פג.
10. שיטה מקובצת, כתובות נח ע״א ד״ה בשלמא לעולא.
11. כתובות, נח ע״א-ע״ב, בין לדעת עולא ובין לדעת רב שמואל בר יהודה; ריטב״א, קידושין י ע״ב ד״ה הכי גרסינן; רבינו יהונתן מלוניל, כתובות כג ע״א מדפי הרי״ף; בעל המאור, קידושין ה ע״ב מדפי הרי״ף; ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פ״ח ה״ז, בהסבר הראשון. ראה: ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ עא סעי׳ ז, למשנה אחרונה ודאי הטעם משום סימפון.
12. תוספתא, יבמות פ״י ה״ב; עדויות, פ״ח מ״ב.

הלכה ח

א. קידושין לאחר שלושים יום
ב. מעכשיו ולאחר ל׳ יום
ג. בא אחר וקידשה בתוך שלשים יום
ד. המקדש בשאר תנאים

ישראל שאמר לכהנת הרי את מקודשת לי לאחר שלשים יום, הרי זו אוכלת בתרומה כל השלשים שעדיין לא נתארסה. ואם אמר לה הרי את מקודשת לי מעכשיו ולאחר שלשים יום, הרי זו אסורה לאכול מיד.[1] וכן בשאר כל התנאים כיוצא בזה.[2]

א. קידושין לאחר שלושים יום

ישראל שאמר לכהנת הרי את מקודשת לי לאחר שלשים יום

ישראל שאמר לכהנת ׳הרי את מקודשת לי לאחר שלושים יום׳, אוכלת בתרומה כל השלושים יום הראשונים, שעדיין לא התארסה.[3] ואם היא בת ישראל לכהן לא תאכל בתרומה, שעדיין אינה אשת כהן.[4]

כהן שאמר לבת ישראל ׳הרי את מקודשת לי לאחר שלושים יום׳, תאכל בתרומה לאחר השלושים יום,[5] אך מדברי חכמים עדיין אינה אוכלת[6] עד שתיכנס לחופה.[7]

---

1. קידושין, פ״ג מ״א ; קידושין, נח ע״ב ; ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ עו סע׳ יח.
2. ראה: רמב״ם, הל׳ אישות פ״ז הי״א-הי״ב.
3. קידושין פ״ג מ״א ע״פ הגרסה ׳בת כהן לישראל תאכל בתרומה׳ ; רמב״ם (הל׳ תרומות פ״ח ה״ח ; פיהמ״ש קידושין פ״ג מ״א) ; ר״ן, קידושין כג ע״ב מדפי הרי״ף ד״ה בת ישראל, בדעת הרמב״ם ; רדב״ז, הל׳ תרומות פ״ח ה״ח ; רבינו חננאל, קידושין נח ע״ב ד״ה בת כהן ; מאירי, שם ד״ה המשנה השנית, בדעת הרמב״ם ; רע״ב, קידושין פ״ג מ״א ד״ה בת כהן ; תפארת ישראל, שם יכין אות ו, בהסבר השני.
4. רע״ב, קידושין פ״ג מ״א ד״ה בת כהן.
5. קידושין פ״ג מ״א, ע״פ הגרסה ׳בת ישראל לכהן תאכל בתרומה׳ ; רבינו יהונתן מלוניל, בתוך: קובץ שיטות קמאי קידושין נח ע״ב ; פסקי הרי״ד, בתוך: קובץ שיטות קמאי שם.
6. תוספות ר״י הזקן, קידושין נח ע״ב ד״ה תאכל בתרומה, בהסבר השני ; מאירי, שם ד״ה אמר ; פירוש רבינו יהודה אלמדארי, בתוך: קובץ שיטות קמאי שם ; שיטה לא נודע למי, בתוך: קובץ שיטות קמאי שם, לגרסה ׳בת ישראל לכהן תאכל בתרומה׳ ; ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פ״ח ה״ח, לגרסת הספרים ׳בת ישראל לכהן תאכל בתרומה׳.
7. תוספות ר״י הזקן, קידושין נח ע״ב ד״ה תאכל בתרומה, בהסבר הראשון ; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ח ה״ח ס״ק נח. ראה: רמב״ם, הל׳ תרומות פ״ח ה״ז.

ויש מי שמשמע מדבריו, שישראל שאמר לבת כהן 'הרי את מקודשת לי לאחר שלושים יום' אינה אוכלת בינתיים בתרומה, ורק אם השני שקידשה תוך שלושים יום היה כהן, אוכלת בתרומה, שלא פסלה ישראל הראשון מלאכול בתרומה.[8]

ב. מעכשיו ולאחר שלושים יום

מעכשיו ולאחר שלשים יום הרי זו אסורה לאכול מיד

ישראל שאמר לכהנת 'הרי את מקודשת לי מעכשיו ולאחר שלושים יום', אינה אוכלת בתרומה משעה שקיבלה את הקידושין שמא מקודשת.[9]

כהן שאמר כן לבת ישראל, לא תאכל בתרומה שמא הקידושין לא חלו,[10] ואף אם חלו הרי היא עדיין מאורסת שמדברי חכמים אינה אוכלת בתרומה.[11] ולאחר שלושים יום חלו הקידושין ומהתורה תאכל בתרומה, ומדברי חכמים אינה אוכלת בתרומה.[12]

ג. בא אחר וקידשה בתוך שלושים יום

האומר לאישה 'הרי את מקודשת לי לאחר שלושים יום', ובא אחר וקידשה בתוך שלושים יום מקודשת לשני. אם הקידושין השניים היו קידושי בת ישראל לכהן, מותרת לאכול בתרומה מהתורה ולא חוששים כלל לקידושי הראשון.[13]

אמר 'מעכשיו ולאחר שלשים יום' ובא אחר וקידשה בתוך שלושים יום מקודשת ואינה מקודשת,[14] ואפילו לאחר שלושים יום הרי היא מקודשת ואינה מקודשת

---

8. שיטה לא נודע למי, בתוך: קובץ שיטות קמאי קידושין נח ע"ב, לגרסה 'בת כהן לישראל תאכל בתרומה'.
9. רמב"ם (הל' תרומות פ"ח ה"ח; פיהמ"ש קידושין פ"ג מ"א); ר"ן, קידושין כג ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה בת ישראל, בדעת הרמב"ם; רש"י, קידושין כג ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה ובת כהן לישראל; תוספות ר"י הזקן, קידושין נט ע"א ד"ה ובת כהן לישראל; רבינו יהונתן מלוניל, בתוך: קובץ שיטות קמאי קידושין נח ע"ב; רדב"ז, הל' תרומות פ"ח ה"ח; דרך אמונה, שם ס"ק נט: 'שהקידושין מתחילין מעתה ופוסלתה מתרומה'.
10. רש"י, קידושין כג ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה בת ישראל לכהן; תוספות ר"י הזקן, קידושין נח ע"ב ד"ה לא תאכל; רבינו יהונתן מלוניל, בתוך: קובץ שיטות קמאי קידושין נח ע"ב.
11. ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"ח ה"ח, ביאר שהרי אף שקיבלה קידושין מאורסת אינה אוכלת בתרומה, כפי שביאר הרמב"ם, הל' תרומות פ"ח ה"ז, וכתב שהרמב"ם לא גרס במשנה 'בת ישראל לכהן', ואם גרס הרי נכתב 'כדי נסבה'.
12. רמב"ם, הל' תרומות פ"ח ה"ז.
13. ע"פ ירושלמי, קידושין פ"ג ה"א; תפארת ישראל, קידושין פ"ג מ"א יכין אות ו, בהסבר הראשון.
14. קידושין, פ"ג מ"א.

לכל אחד מהם, וצריכה גט מזה ומזה.[15] ואם הקידושין השניים היו קידושי בת ישראל לכהן לא תאכל בתרומה שמא אינן קידושין, ואם היו של בת כהן לישראל לא תאכל בתרומת בית אביה שמא חלו הקידושין[16] ואף אם קידושי השני היו של בת כהן לכהן חוששים לקידושי ישראל הראשון ויצאה מבית אביה.[17] ואפילו היו קידושי בת כהן לשני כהנים לא תאכל בתרומה שאינה קניינו הגמור של אף אחד, ששניהם אסורים בה כל זמן שלא נתן אחד גט, ואפילו אם אחד נתן לה גט אסורה לשני שהרי שניהם כוהנים, רק אם ימות אחד מהם אז מותרת לשני.[18]

ד. המקדש בשאר תנאים

וכן שאר התנאים כיוצא בזה

המקדש על תנאי אסורה לאכול מיד שמא יתקיים התנאי וחלו הקידושין למפרע, אא"כ פירש שלא יחולו הקידושין עד שיתקיים התנאי דאז מותרת לאכול עד קיום התנאי.[19]

---

15. רמב"ם (פיהמ"ש קידושין פ"ג מ"א ; הל' אישות פ"ז הי"ב).
16. רש"י, קידושין נח ע"ב ד"ה בת ישראל לכהן ; רבינו יהונתן מלוניל, בתוך : קובץ שיטות קמאי שם ; פירוש רבינו יהודה אלמדארי, בתוך : קובץ שיטות קמאי שם ; פסקי הרי"ד, בתוך : קובץ שיטות קמאי שם ; תפארת ישראל, קידושין פ"ג מ"א יכין אות ח : 'רק לחומרא מקודשת'.
17. ע"פ ירושלמי, קידושין פ"ג ה"א ; רמב"ן, קידושין נח ע"ב ד"ה מקודשת לשני ; ריטב"א, שם ד"ה בת ישראל לכהן ; חידושי מהר"י בירב, בתוך : קובץ שיטות קמאי שם ; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ח ה"ח ס"ק נט.
18. חידושי מהרי"ח, קידושין פ"ג מ"א ; פני יהושע, קידושין נח ע"ב ד"ה מעכשיו. ראה : דרך אמונה, הל' תרומות פ"ח ה"ח ביאור ההלכה ד"ה ישראל.
19. ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עו סעי' יח.

הלכה ט

א. בת כהן לישראל חרש
ב. בת ישראל לכהן חרש
ג. בת כהן לכהן חרש
ד. בת ישראל חרשת לכהן ובת כהן חרשת לישראל

החרש ביצד, כהנת שנשאת לחרש ישראל לא תאכל שהרי קונה בתקנת חכמים שתקנו לו נישואין.[1] ובת ישראל שנשאת לכהן חרש לא תאכל שאינו קונה מן התורה שאינו בן דעת.[2]

א. בת כהן לישראל חרש

כהנת שנשאת לישראל חרש לא תאכל

חרש שאינו שומע ואינו מדבר,[3] אין לו קניין מהתורה אלא מדברי סופרים.[4]

בת כהן שנישאה או התקדשה לישראל חרש שאינו שומע ואינו מדבר, מכיון שקידושיו אינם קידושין מהתורה, לא תאכל בתרומה.[5] אם אכלה תרומה, אינה לוקה שאינו אלא איסור מדברי חכמים.[6]

אם התקדשה לחרש המדבר ואינו שומע או לשומע ואינו מדבר, נחשב הוא לפיקח וקידושיו קידושין גמורים ואינה אוכלת בתרומה מהתורה.[7]

ב. בת ישראל לכהן חרש

ובת ישראל שנשאת לכהן חרש לא תאכל

בת ישראל שהתקדשה, ואפילו נשאת, לכהן חרש שאינו שומע ואינו מדבר שאינו קונה מהתורה כיון שאינו בן דעת, אינו מאכיל בת ישראל בתרומה,[8] ואם אכלה

---

1. רמב"ם, הל' אישות פ"ד ה"ט.
2. יבמות, פ"ז מ"ד; תוספתא, יבמות פ"ט ה"ג; יבמות, סח ע"א; טור, יו"ד סי' שלא; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עו סע' כא.
3. תרומות, פ"ב מ"א: 'חרש שדברו בו חכמים בכל מקום שאינו לא שומע ולא מדבר'.
4. רמב"ם, הל' אישות פ"ד ה"ט.
5. ע"פ רמב"ם, הל' אישות פ"ד ה"ט; קרית ספר, הל' תרומות פ"ח; תפארת ישראל, יבמות פ"ז מ"ד יכין אות טז; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ח ה"ט ס"ק סב.
6. דרך אמונה, הל' תרומות פ"ח ה"ט ס"ק סג.
7. דרך אמונה, הל' תרומות פ"ח ה"ט ס"ק סא.
8. רמב"ם, הל' תרומות פ"ח ה"ט; קרית ספר, הל' תרומות פ"ח.

לוקה שהרי אסורה לאכול מהתורה.[9] אך אם ילדה ממנו אוכלת בתרומה.[10]

ג. בת כהן לכהן חרש

בת כהן שנישאת לכהן חרש שאינו שומע ואינו מדבר, אע"פ שאינו קונה מהתורה, מ"מ הואיל ותיקנו לו נישואים אוכלת בתרומה.[11]

ד. בת ישראל חרשת לכהן ובת כהן חרשת לישראל

דיני חרשת שווים לדיני חרש.[12] חכמים תיקנו להם קידושין ונישואין.[13]

בת ישראל חרשת שנישאת לכהן, לא תאכל בתרומה שאינה נקנית מהתורה כיון שאינה בת דעת,[14] ואפילו השיאה אביה שקידושיה ונישואיה מהתורה אינה אוכלת בתרומה, גזירה שמא כהן חרש יישא חרשת ויאכיל אותה.[15]

ויש אומרים, אם השיאה אביה אוכלת בתרומה אף בתרומה מהתורה.[16]

בת כהן חרשת שנישאת לישראל, לא תאכל שהרי קנאה בתקנת חכמים שתיקנו לו נישואין.[17]

---

9. דרך אמונה, הל' תרומות פ"ח ה"ט ס"ק סה.
10. ראה להלן, הל' תרומות פ"ח ה"י.
11. רדב"ז, הל' תרומות פ"ח ה"ט. לאור דבריו נראה, שאינה אוכלת מכוחו אלא שנישואין אלו לא פגעו בזכותה מכוח בית אביה ואוכלת בתרומה מכוחה.
12. חסדי דוד, יבמות פ"י ה"א: ושוב קתני דהוא-הדין אם היא נתחרשה דהדין שווה כמו אם הוא נתחרש; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ח ה"ט ס"ק סו.
13. דרך אמונה, הל' תרומות פ"ח ה"ט ס"ק סו.
14. תוספתא, יבמות פ"י ה"א; חזון יחזקאל, שם ביאורים, שאפילו תרומה דרבנן אינה אוכלת, גזירה שמא יאכיל חרש לפיקחת וגזירה שמא תאכל תרומה דאורייתא.
15. ע"פ רמב"ם, הל' תרומות פ"ו ה"ד; אור שמח, הל' תרומות פ"ח ה"י; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ח ה"ט ס"ק סו.
16. ראה מה שהתבאר לעיל, תרומות הארץ פ"ו ה"ד הערה 6.
17. דרך אמונה, הל' תרומות פ"ח ה"ט ס"ק סו.

הלכה י

א. נתחרש לאחר קידושין או לאחר שכנסה
ב. יבם חרש
ג. יבם פיקח
ד. התחרשה לאחר קידושין או לאחר שכנסה
ה. אשת כהן חרש שילדה ואשת כהן חרשת שילדה

נתארסה לכהן פקח ולא הספיק לכנסה עד שנתחרש[1] אינה אוכלת. מת ונפלה לפני יבם חרש ויבמה אינה אוכלת, אבל אם נשאה כשהוא פיקח ונתחרש הרי זו אוכלת. מת ונפלה ליבם חרש ויבמה הרי זו אוכלת הואיל והיתה אוכלת בתחלה,[2] ואשת חרש שילדה ממנו הרי זו אוכלת בשביל בנה.[3]

א. נתחרש לאחר קידושין או לאחר שכנסה

נתארסה לכהן פיקח ולא הספיק לכונסה עד שנתחרש אינה אוכלת

בת ישראל שהתקדשה לכהן פיקח ונתחרש קודם שכנסה אע"פ שקנאה מהתורה, תיקנו חכמים שאינה אוכלת בתרומה.[4] אבל אם כנסה כשהוא פיקח ולאחר מכן נתחרש אוכלת בתרומה הואיל וכבר אכלה.[5]

ב. יבם חרש

לא הספיק לכונסה עד שנתחרש... מת ונפלה לפני יבם חרש ויבמה אינה אוכלת, אבל אם נשאה כשהוא פיקח ונתחרש... מת ונפלה ליבם חרש ויבמה הרי זו אוכלת הואיל והיתה אוכלת בתחלה

---

1. במשנת יעקב, הל' תרומות פ"ח ה"י, מבאר שנתחרש אינו בר דעת היינו שנעשה חירש אילם.
2. תוספתא, יבמות, פ"י ה"א; יבמות, נו ע"א; ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"ח ה"י: 'דהלכה כלישנא בתרא וכרב באיסורי'.
3. תוספתא, יבמות, פ"ט ה"ד; יבמות, נו ע"א; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עו סעי' כב.
4. יבמות, נו ע"א, כדעת רבנן; רש"י, יבמות נו ע"א ד"ה אינה אוכלת; מאירי, שם ד"ה בת ישראל; ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"ח ה"י; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עו סעי' כא. ראה: רדב"ז, הל' תרומות פ"ח ה"י, שכתב מטעם 'כיון דמעיקרא לא אכלה השתא נמי לא אכלה'.
5. בדרך אמונה, הל' תרומות פ"ח ה"י ס"ק עב, ביאר 'שהרי נשאה נישואין דאורייתא ולא שייך כאן לגזור'.

יבם חרש, הואיל ואין לו דעת ביאתו גרועה כביאת שוגג[6] שאינה קונה ואינו מאכילה בתרומה, אך אם הייתה כבר אוכלת מאכילה בתרומה.[7] לכן אם לא הספיק לכונסה עד שהתחרש וכנסה שאינה אוכלת בתרומה, ומת ונפלה לפני יבם חרש, אפילו אם ייבמה אינה אוכלת בתרומה שכל שאין הבעל מאכיל אין היבם החרש מאכיל.[8] אך אם נשאה כשהוא פיקח ואחר כך התחרש שהייתה אוכלת בתרומה, ומת ונפלה לפני יבם חרש אף שביאתו גרועה מאכילה בתרומה, הואיל והייתה אוכלת בתחילה.[9]

יש אומרים, אף אם לא הספיק לכונסה עד שנתחרש וכנסה שאינה אוכלת בתרומה, ומת ונפלה לפני יבם חרש וייבמה אוכלת בתרומה.[10]

ג. יבם פיקח

בת ישראל פיקחת שנישאת לכהן חרש ומת, ויבמה אחיו הפיקח,[11] למרות שלא אכלה בתרומה ברשות בעלה שמת אחר שייבמה אוכלת בתרומה דרבנן, שבפיקח ופיקחת שיודעים להיזהר לא גזרו לאסור תרומה דרבנן משום שמא יאכילה בתרומה מהתורה.[12]

ויש אומרים, שאין להבחין בין תרומה דרבנן לתרומה מהתורה.[13]

ד. התחרשה לאחר קידושין או לאחר שכנסה

בת ישראל פיקחת שהתארסה לכהן פיקח ולא הספיק לכונסה עד שהתחרשה אין אוכלת בתרומה,[14] אפילו השיאה אביה שקידושיה ונישואיה מן התורה אינה

---

6. רש״י, יבמות נו ע״א ד״ה אין.
7. ראה לעיל רמב״ם, הל׳ תרומות פ״ח ה״ו.
8. תוספתא, יבמות פ״י ה״א: ׳בת ישראל פקחת שנשאת לכהן חרש אין אוכלת בתרומה, מת והניחה לפני יבם - היה פיקח אוכלת, חרש - אין אוכלת׳; יבמות, נו ע״א, כדעת רב בלישנא בתרא; מאירי, שם ד״ה בת ישראל; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ח ה״י ס״ק ע.
9. יבמות, נו ע״א, כדעת רב בלישנא בתרא; רש״י, שם ד״ה מתרץ; מאירי, שם ד״ה בת ישראל; ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פ״ח ה״י; כסף משנה, שם; כפסיקת הרמב״ם תרומות פ״ח הל׳ ו ׳אבל מן הנשואין הואיל והיתה אוכלת תאכל בביאה זו׳; ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ עו סעי׳ כב.
10. כדעת הראשונים שפסקו כדעת רב כלישנא קמא, ראה לעיל בתרומות הארץ, פ״ח ה״ו אות ב; תוספות רי״ד, יבמות נו ע״א; פסקי רי״ד, שם ד״ה אחד המערה; פסקי ריא״ז, שם ד״ה חרש ושוטה; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ח ה״י ס״ק עא.
11. תוספתא, יבמות פ״י ה״א: ׳בת ישראל פיקחת שנשאת לכהן חרש אין אוכלת בתרומה, מת והניחה לפני יבם היה פיקח אוכלת׳; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ח ה״י ס״ק סט.
12. חזון יחזקאל, יבמות פ״י ה״א חידושים ד״ה מת ונפלה לפני יבם פקח.
13. דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ח ה״י ס״ק סט.
14. תוספתא, יבמות פ״י ה״א.

אוכלת, גזירה שמא יישא חרש כהן לחרשת ויאכיל אותה.[15] מת והניחה לפני יבם אפילו פקח אינה אוכלת בתרומה.[16] כנסה ואח"כ התחרשה אוכלת, מת והניחה לפני יבם אפילו חרש אוכלת בתרומה הואיל והייתה אוכלת בתחילה.[17]

יש אומרים, חרשת שהשיאה אביה אוכלת אף בתרומה מהתורה.[18]

לדעה זו - מת והניחה לפני יבם אפילו חרש אוכלת בתרומה, הואיל והייתה אוכלת בתחילה.

ה. אשת כהן חרש שילדה ואשת כהן חרשת שילדה

ואשת חרש שילדה ממנו הרי זו אוכלת בשביל בנה

בת ישראל פיקחת שהיא אשת כהן חרש,[19] וכן בת ישראל חרשת שהיא אשת כהן פיקח,[20] וילדה ממנו אוכלת בשביל בנה[21] אפילו מת האב,[22] ואפילו נולד לאחר מיתת אביו.[23]

ילדה בן חרש, יש המסתפקים אם אוכלת בתרומה או לא, שמא אינה אוכלת שלא יהיה כוח הבן יפה מכוח האב, או שמא אין הבן מאכיל מכוח קניין האב אלא מפני שהוא זרעו של כהן.[24]

---

15. ע"פ רמב"ם, הל' תרומות פ"ו ה"ד; אור שמח, הל' תרומות פ"ח ה"י; דרך אמונה (הל' תרומות פ"ח ה"י ס"ק סו; שם ס"ק עג; ציון ההלכה ס"ק קב).
16. דרך אמונה (הל' תרומות פ"ח ה"י ס"ק ט; שם ס"ק עג).
17. תוספתא, יבמות פ"י ה"א; חזון יחזקאל, שם ביאורים ד"ה מת והניחה, ביאר ע"פ לישנא בתרא ביבמות נו ע"א; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ח ה"י ס"ק עג.
18. ראה במקורות שהובאו לעיל בתרומות הארץ, פ"ו ה"ד הערה 6.
19. תוספתא, יבמות פ"ט ה"ד; יבמות, נו ע"א. נראה כי בברייתא נאמר 'בת ישראל פקחת שנתארסה לכהן פקח ולא הספיק לכונסה עד שנתחרש', ולא נאמר בסתם לאשת חרש, להדגיש את דעת רבי נתן שרק במקרה זה אוכלת בתרומה הואיל וקנאה מן התורה לא גזרו נישואי חרש אטו קידושי חרש. אך לדעת רבנן שאוכלת בשביל בנה הוא-הדין בת ישראל אשת חרש מעיקרא שקנאה מתקנת חכמים. ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עו סעי' כב.
20. תוספתא, יבמות פ"ט ה"ז.
21. נדה, מד ע"א: 'ומאכיל בתרומה, דכתיב ויליד ביתו הם יאכלו בלחמו, קרי ביה יאכילו בלחמו'.
22. מאירי, יבמות נו ע"א ד"ה אף על פי; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ח ה"י ס"ק עו.
23. מאירי, יבמות נו ע"א ד"ה אף על פי; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ח ה"י ס"ק עז.
24. רדב"ז, הל' תרומות פ"ח ה"י, הסתפק, אך להלן הי"ג הוא פשט את הספק; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ח ה"י ס"ק עו, כתב שאוכלת בתרומה.

מת בנה אינה אוכלת, משום שפקע קדושתה,[25] אפילו אם האב קיים.[26]

25. יבמות, נו ע״א, כדעת חכמים; ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פ״ח ה״י: ׳ולכך לא כתב רבינו דין מת הבן שכיון שכתב אוכלת בשביל בנה הדבר ברור דאם מת אינה אוכלת דפקע קדושתה מינה כאשר נתבאר׳; רדב״ז, שם.
26. מאירי, יבמות נו ע״א ד״ה אף על פי; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ח ה״י ס״ק עו.

הלכה יא

א. ביאת פסול בן תשע שנים ויום אחד
ב. ביאת שחוף פוסלת מלאכול בתרומה
ג. יבם בו תשע שנים ויום אחד
ד. ספק בן תשע ויום אחד פוסל
ה. ספק הביא שתי שערות אינו מאכיל
ו. ספק הביאה שתי שערות מאכיל תרומה
ז. פחות מבן תשע שנים ויום אחד

בן תשע שנים ויום אחד כיצד, מי שנבעלה לאסור[1] לה והוא בן תשע שנים ויום אחד הואיל וביאתו ביאה נפסלה מן הכהונה ואסורה מלאכול מפני שנעשית זונה או חללה כמו שביארנו.[2] אפילו היה שחוף.[3] ובת ישראל שנשאת לכהן בן תשע שנים ויום אחד אע"פ שביאתו ביאה אינה אוכלת[4] בשביל הקטן לפי שאינו קונה עד שיגדיל.[5] ספק שהוא בן תשע שנים ויום אחד, ספק שאינו. נשאת לבן שלש עשרה שנה ויום אחד ספק שהביא שתי שערות ספק שלא הביא, הרי זו אסורה לאכול.[6]

---

1. יבמות, פ"ז מ"ד; יבמות, סח ע"א, ע"פ ביאורו של רבא; נדה, פ"ה מ"ה; נדה, מה ע"א; סנהדרין, נה ע"ב; רש"י (סנהדרין נה ע"ב ד"ה ופוסל; נדה מה ע"א ד"ה פוסל); מאירי סנהדרין נה ע"ב ד"ה קטן; פסקי רי"ד, נדה מה ע"א; רי"ף, יבמות כג ע"א מדפי הרי"ף; נימוקי יוסף, שם ד"ה ובן ט'; ראב"ש, יבמות פ"ז אות ה; רמב"ם (פיהמ"ש יבמות פ"ז מ"ד; פיהמ"ש נדה פ"ה מ"ה); רע"ב, יבמות פ"ז מ"ד; תפארת ישראל (יבמות פ"ז מ"ד יכין אות יז; נדה פ"ה מ"ה יכין אות לד); ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עו סעי' כג-כה.
2. רמב"ם (הל' תרומות פ"ו ה"ז; הלכות איסורי ביאה פי"ח ה"ב).
3. סוטה, כו ע"ב.
4. יבמות, פ"ז מ"ד; רמב"ם, פיהמ"ש שם; רע"ב, שם ד"ה ובן תשע; תפארת ישראל, שם יכין אות יז; נימוקי יוסף, יבמות כג ע"א מדפי הריף ד"ה ובן ט'; טור, יו"ד סי' שלא; בית יוסף, שם. אך ראה: רש"י, יבמות סח ע"א ד"ה פסולין, כתב 'כגון ממזר ונתין ומשום פוסלין נקט ליה, ולא מאכילין לא אבן ט' קאי אלא אשארא עובר ויבם אירוסין וחרש'.
5. סנהדרין, נה ע"ב; רש"י, שם ד"ה ואינו מאכיל; יד רמ"ה, שם ד"ה אמר רבא; מאירי, שם ד"ה קטן; רמב"ם, פיהמ"ש נדה פ"ה מ"ה; רע"ב, שם ד"ה ואינו מאכיל; תפארת ישראל, שם יכין אות לה.
6. יבמות, פ"ז מ"ד, ומבאר זאת לעניין אכילת תרומה.

א. ביאת פסול בן תשע שנים ויום אחד

מי שנבעלה לאסור לה והוא בן תשע שנים ויום אחד הואיל וביאתו ביאה נפסלה מן הכהונה ואסורה מלאכול בתרומה מפני שנעשית זונה או חללה כמו שביארנו

בת כהן שנבעלה לאסור לה, כגון גוי, נתין, ממזר, גר עמוני ומואבי, גר מצרי ואדומי ראשון ושני, פצוע דכא וכרות שפכה שהם פסולי קהל, או חלל שהוא פסול כהונה,[7] והוא בן תשע שנים ויום אחד, הואיל וביאתו ביאה נעשית זונה או חללה ונפסלה מלאכול בתרומה.[8]

הוא-הדין לוייה או ישראלית שנבעלו לאסור להם כנ"ל,[9] והוא בן תשע שנים ויום אחד הואיל וביאתו ביאה, נעשית זונה, ונפסלה בביאתו מלהינשא לכהן ומלאכול בתרומה.[10]

אבל בת כהן שנבעלה לישראל כשר בן תשע שנים ויום אחד אינו פוסלה מאכילת התרומה, הואיל ואין זו ביאת זנות, ואם משום קידושי בת כהן לישראל, אין כאן קידושין שקטן שקידש אין קידושיו קידושין.[11]

ב. ביאת שחוף פוסלת מלאכול בתרומה

אפילו היה שחוף

לדעה זו - שחוף הוא שאינו מתקשה ואינו מוליד,[12] וביאה זו הייתה בלא קישוי והיה האיבר שלו מדולדל כאבר המתים והחולים, או מי שנולד כך כגון סריס חמה, אע"פ שהכניס את האיבר בידו, לעניין איסורי ביאה אינו חייב לא כרת ולא מלקות ואין צריך לומר מיתה, שאין זו ביאה, אבל בכל זאת פוסל הוא מן התרומה.[13]

---

7. רש"י, יבמות סח ע"א.
8. יבמות, סח ע"א; אוצר הגאונים, חלק התשובות יבמות סי' שעז; רמב"ם (הל' איסורי ביאה פי"ח ה"ג; הל' תרומות פ"ו ה"ז; ראב"ן, בתוך: קובץ שיטות קמאי יבמות סח ע"א.
9. יבמות, סח ע"א; אוצר הגאונים, חלק התשובות יבמות סי' שעז; רמב"ם, הל' איסורי ביאה פי"ח ה"ג; ראב"ן, בתוך: קובץ שיטות קמאי יבמות סח ע"א; רע"ב, יבמות פ"ז מ"ד ד"ה ובן תשע; תפארת ישראל, שם יכין אות יז.
10. רמב"ם, הל' תרומות פ"ו ה"י.
11. רש"י, נדה מה ע"א ד"ה ופוסל; קיצור פסקי הרא"ש, יבמות פ"ז סי' ו; תיו"ט, נדה פ"ה מ"ה ד"ה ופוסל. ראה: משנה אחרונה, נדה פ"ה מ"ה ד"ה בן תשע: 'ופוסל אפילו הוא כשר בביאתו משום בעולה לכהן גדול'.
12. רמב"ם, הל' סוטה פ"א ה"א.
13. רש"י, סוטה כו ע"ב ד"ה שחוף (בדעת רש"י, ראה: הערות הגרי"ש אלישיב, שם: 'דאינו ראוי לביאה ומשמש באבר מת'. אך ראה להלן הערה 17 ביאור שונה בדברי רש"י); רמב"ם, הל'

יש מי שאומר, פוסלה רק מדרבנן.[14]

ויש מי שאומר, פוסלה מדאורייתא.[15]

יש מי שאומר, שחוף הוא האיש שבשרו נשחף וכלה ויבש ואין בו כוח, מפני שאינו מתקשה ואינו ראוי לביאה, ומכל מקום הוא לפעמים מתקשה מעט בכדי העראה או יותר, והואיל והיה כאן ספק ביאה גמורה, פוסלה מלאכול בתרומה.[16]

ויש אומרים, שחוף היינו שאינו ראוי להוליד שאינו מזריע אבל מ"מ יכול לבעול בקישוי איבר.

לדעה זו - ביאה בלא קישוי כלל לא פוסלת מלאכול בתרומה.[17]

ג. יבם בן תשע שנים ויום אחד

> ובת ישראל שנשאת לכהן בן ט' שנים ויום אחד אף על פי שביאתו ביאה אינה אוכלת בשביל הקטן לפי שאינו קונה עד שיגדיל

לאו דווקא, אפילו בן י"ג שהביא שתי שערות אינו קונה. וגדול שקונה, אינו נקרא אלא בן י"ג שנים ויום אחד ובהבאת שתי שערות,[18] אבל אם לא הביא, בן תשע ויום אחד ובן י"ג שווים הם.[19]

וכן יבם כהן בן תשע שנים ויום אחד הבא על יבמתו אע"פ שביאתו ביאה וקנאה, מ"מ לא קנאה קניין גמור[20] ואינה אוכלת בתרומה,[21] שעשו ביאתו כמאמר בגדול[22]

איסורי ביאה פ"א הי"א; רדב"ז, הל' תרומות פ"ח הי"א ד"ה בן תשע; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עו סעי' כה.

14. ים של שלמה, יבמות פ"ו סי' יא, בדעת הרמב"ם: 'אלא בוודאי מצא בתוספתא אחת, ופוסלה מתרומה מדרבנן'.
15. ישועות מלכו, הל' תרומות פ"ח הי"א.
16. מאירי, סוטה כד ע"א ד"ה על ידי; יד דוד, סוטה כו ע"ב.
17. תוספות, סוטה כו ע"ב ד"ה שחוף, בשם רבינו חננאל; עץ חיים לרבינו יעקב ב"ר יהודה חזן מלונדרץ, בתוך: קובץ שיטות קמאי שם: 'ופירש רבינו חננאל שחוף שבועל כדרכו ולא מזריע'; הערוך, ערך נשק (ב); האגודה, סוטה פ"ד סי' יז; ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"ח הי"א, וכן פירש בדעת רש"י. ראה: דרך אמונה, שם ס"ק פא.
18. ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עו סעי' כד; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ח הי"א ס"ק פז.
19. ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"ח הי"א ד"ה ובת.
20. יבמות, סח ע"א; תוספות, שם ד"ה קניא ליה; קידושין, יט ע"א; נדה, פ"ה מ"ה; נדה, מה ע"א; רמב"ם (הל' איסורי ביאה פ"ג ה"א; הל' יבום וחליצה פ"א הט"ז).
21. רש"י, נדה מה ע"א ד"ה ואינו מאכיל; פסקי רי"ד, שם ד"ה מתני'; רע"ב, נדה פ"ה מ"ה ד"ה ואינו מאכיל; תפארת ישראל, שם יכין אות לה.
22. יבמות, סח ע"א; רמב"ם, הל' יבום וחליצה פ"ה הי"ח; משנה אחרונה, נדה פ"ה מ"ה ד"ה ואינו מאכיל.

שאינו מאכיל בתרומה.[23]

ד. ספק בן תשע ויום אחד פוסל

ספק שהוא בן ט׳ שנים ויום אחד ספק שאינו

בת כהן שנבעלה לאסור לה והוא ספק בן תשע שנים ויום אחד ספק שאינו, דינו כבן תשע ודאי ופוסלה מלאכול בתרומה,[24] ולא מעמידים אותו על חזקתו שכאשר נבעלה הוא היה פחות מבן תשע, כיון שעכשיו הוא כבר בן תשע הורעה החזקה הראשונה.[25] אך אם בא לפנינו בעודו ספק לא פסלה מלאכול בתרומה.[26]

ויש מי שאומר, אפילו עכשיו הוא ספק בן תשע שנים פוסלה מלאכול בתרומה,[27] הואיל ואין לה חזקת היתר שהרי נבעלה לפסול לה,[28] או משום מעלה עשו ביוחסין כלומר בתרומה, או משום חומרת תרומה שהיא במיתה, או משום שחזקת קטנות אינה חזקה, שכיון שסופו להגדיל אין החזקה כלום.[29]

יש מי שאומר, פוסלה מלאכול בתרומה כיון שגזרו בספק בן תשע משום ודאי בן תשע שנים, שהאנשים מחליפים בין בן תשע שנים ויום אחד לבין בן תשע שנים ממש.[30]

ה. ספק הביא שתי שערות אינו מאכיל

נשאת לבן י״ג שנה ויום אחד ספק שהביא שתי שערות ספק שלא הביא הרי זו אסורה לאכול

לדעה זו - בת ישראל שנישאת לכהן בן י״ג שנה ויום אחד ספק שהביא שתי שערות ספק שלא הביא, אף שעכשיו ודאי יש לו,[31] הרי זו אסורה לאכול שיש כאן ספק

---

23. רמב״ם, הל׳ תרומות פ״ח ה״ז.
24. רש״י, יבמות סז ע״ב ד״ה ספק שהוא בן תשע; רמב״ם, פיהמ״ש יבמות פ״ז מ״ד; רע״ב, שם ד״ה וכן ספק; נימוקי יוסף, יבמות כג ע״א מדפי הרי״ף ד״ה ספק.
25. תוספות, יבמות סח ע״א ד״ה רישא; תיו״ט, יבמות פ״ז מ״ד ד״ה ספק; רדב״ז, הל׳ תרומות פ״ח הי״א ד״ה ספק, בהסבר ראשון בדעת הרמב״ם; שו״ת מהרי״ט, ח״א סי׳ מא, בהסבר דעת התוספות; שו״ת היכל יצחק, אבהע״ז ח״ב סי׳ כא.
26. דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ח הי״א ציון ההלכה ס״ק קכא, ונשאר בצריך עיון.
27. רבי אברהם מן ההר, יבמות סח ע״א ד״ה ותנא רישא; ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פ״ח הי״א; רדב״ז, שם, בהסבר שני בדעת הרמב״ם; תפארת ישראל, יבמות פ״ז מ״ד יכין אות יח. ראה: שו״ת היכל יצחק, אבהע״ז ח״ב סי׳ כא ד״ה וכמו כן.
28. ריטב״א, יבמות סט ע״ב ד״ה אמר.
29. תוספות ישנים, יבמות סח ע״א ד״ה ספק בן תשע.
30. רדב״ז, הל׳ תרומות פ״ח הי״ב.
31. תפארת ישראל, יבמות פ״ז מ״ד יכין אות יט.

דאורייתא.[32] ואם אכלה, אינה לוקה.[33] ואפילו תרומה דרבנן אינה אוכלת, ואין מעמידים אותו בחזקתו כבכל דיני דרבנן, שכל בן י"ג שנה ויום אחד חזקה הביא שתי שערות, שגזרו שמא יאכילה תרומה מדאורייתא.[34]

יש מי שאומר, בת כהן שהתארסה לישראל בן י"ג שנה ויום אחד ספק שהביא שתי שערות וקידושיו חלים וספק שלא הביא ואין קידושיו קידושין, ועכשיו אי-אפשר לבדוק אותו[35] הרי זה ספק ופוסלה מלאכול בתרומה.[36] ואם אכלה, אינה לוקה.[37]

נראה שאין הבדל בדין בין ודאי בן י"ג שנה ויום אחד אלא שספק אם הביא שתי שערות, לבין הביא שתי שערות וספק אם הוא בן י"ג ויום אחד או לאו, שכל שאינן בן י"ג שנים ויום אחד והביא שתי שערות עדיין אינו נחשב גדול, ואינה אוכלת תרומה משום 'ספק איסורא לחומרא'.[38]

ו. ספק הביאה שתי שערות מאכיל תרומה

בת ישראל שנשאת לכהן ע"י עצמה וספק הביאה שתי שערות ספק לא הביאה, אוכלת תרומה דרבנן ולא בתרומה דאורייתא.[39]

ז. פחות מבן תשע שנים ויום אחד

בת כהן שנבעלה לישראל ואפילו לאסור לה, כגון עכו"ם, נתין, ממזר, גר עמוני ומואבי, מצרי ואדומי ראשון ושני, פצוע דכא וכרות שפכה, או לחלל שהוא פסול כהונה, והוא פחות מבן תשע שנים ויום אחד, הואיל ואין ביאתו ביאה אינה נפסלת מלאכול בתרומה.[40]

יש מי שאומר, בת כהן נשואה לישראל קטן פוסלה מלאכול בתרומה.[41]

---

32. קרית ספר, הל' תרומות פ"ח.
33. דרך אמונה, הל' תרומות פ"ח הי"א ס"ק פו.
34. רמב"ם, הל' תרומות פ"ח הי"ב; אור שמח, שם.
35. תפארת ישראל, יבמות פ"ז מ"ד יכין אות כ.
36. רש"י, יבמות סז ע"ב ד"ה ספק שהביא; נימוקי יוסף, יבמות כג ע"א מדפי הרי"ף ד"ה ספק הביא; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ח הי"א ס"ק פח.
37. דרך אמונה, הל' תרומות פ"ח הי"א ס"ק פח.
38. ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עו סעי' כד; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ח הי"א ס"ק פז.
39. אור שמח, הל' תרומות פ"ח הי"ב; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ח הי"א ס"ק פט.
40. ע"פ תוספות, יבמות סט ע"א ד"ה והמפתה; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עו סעי' כג; דרך אמונה (הל' תרומות פ"ח הי"א ס"ק עט; שם ס"ק פג).
41. טור, יו"ד סי' שלא; בית יוסף, שם. תמה עליו רבי עקיבא איגר, יבמות פ"ז אות ע; שו"ת נודע ביהודה, מהדו"ת יו"ד סי' רב. ראה: דרך אמונה, הל' תרומות פ"ח הי"א ציון ההלכה ס"ק קיח.

הלכה יב

א. תרומה של דבריהם בזמן הזה שאין תרומה מהתורה
ב. ספקות אינם מאכילים בתרומה דרבנן
ג. ספקות פוסלים מלאכול בתרומה דרבנן
ד. קטנה יתומה שנישאת לכהן מאכילה בתרומה דרבנן

כל אלו כשם שאין מאכילין בתרומה של תורה כך אין מאכילין בתרומה של דבריהם גזירה שמא יאכילו בשל תורה.[1]

א. תרומה של דבריהם בזמן הזה שאין תרומה מהתורה

אף בזמן הזה שאין תרומה נוהגת מהתורה, כל אלו כשם שאין מאכילים בתרומה של תורה כך אין מאכילים בתרומה של דבריהם, אף שאין כלל חשש שמא יאכילו משל תורה, משום שתרומה בזמן הזה אף שהיא מדבריהם כדין תורה דנו אותה לגמרי.[2]

ב. ספקות אינם מאכילים בתרומה דרבנן

וכן בספק בן ט' שנשא בת ישראל, אע"פ שבדרך כלל 'ספק דרבנן לקולא', אין מאכילה בתרומה של דבריהם גזירה שמא יאכילה בשל תורה.[3]

ג. ספקות פוסלים מלאכול בתרומה דרבנן

ישראל שקידש בת כהן והקידושין הם ספק, פוסלה מלאכול בתרומה, ואפילו בתרומה מדברי חכמים שלא חילקו באיסורם בין תרומה מהתורה לתרומה מדברי חכמים.[4]

ד. קטנה יתומה נישאת לכהן מאכילה תרומה דרבנן

יוצאת מן הכלל קטנה[5] יתומה שנישאת[6] לכהן, כגון שהשיאה אימה,[7] שמאכילה

---

1. יבמות, קיג ע"א; גיטין, נה ע"א; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עו סעי' כה, והוסיף לבאר שגזרו בתרומה יותר משאר עניינים מפני שבעיני העולם שם תרומה עליהם ולא יבחינו בין דאורייתא לדרבנן.
2. ראב"ן, יבמות סו ע"ב ד"ה העובר; משנה למלך, הל' תרומות פ"ז הי"ז; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ח הי"ב ס"ק צא.
3. אור שמח, הל' תרומות פ"ח הי"ב; דרך אמונה, שם ס"ק צב.
4. ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עו סעי' יט.
5. ע"פ גיטין, פ"ה מ"ה: 'העיד רבי יוחנן בן גודגדה... ועל קטנה בת ישראל שנשאת לכהן שאוכלת בתרומה'; עדויות, פ"ז מ"ט; יבמות, קיג ע"א.
6. רש"י, גיטין נה ע"א ד"ה ועל קטנה; תפארת ישראל, עדויות פ"ז מ"ט יכין אות מח.
7. רש"י, יבמות קיג ע"א ד"ה מאי שנא.

בתרומה דרבנן[8] ולא גזרו שמא יאכילה תרומה מהתורה,[9] מכיוון שאפילו אם תאכל תרומה דאורייתא מ"מ קטנה היא,[10] וכן מכיוון שכאשר שתגיע לכלל גדלות תהיה מותרת באכילת תרומה דאורייתא.[11]

ויש מי שביאר, הואיל וקטנה יתומה שנישאת לכהן ואוכלת מעצמה בתרומה דאורייתא שאין בית דין מצווים להפרישה, לא גזרו שמא יאכילה תרומה של תורה, ומאכילה הכהן בתרומה דרבנן.[12]

ויש מי שאומר, אף מאכילה בתרומה דאורייתא.[13]

ויש מי שאומר, גם קטנה יתומה שנישאת לכהן אינה אוכלת תרומה דרבנן גזירה שמא יאכילו בשל תורה.[14]

---

8. יבמות, צ ע"א; רש"י (גיטין נה ע"א ד"ה שאוכלת; יבמות קיג ע"א ד"ה ועל קטנה); תוספות, גיטין נה ע"ב ד"ה ועל הקטנה; ריטב"א שם ד"ה ואילו חרשת לא אכלה; רמב"ם, הל' תרומות פ"ו ה"ג, ע"פ הסבר שני ברדב"ז; רע"ב, גיטין פ"ה מ"ה ד"ה שאוכלת בתרומה; תפארת ישראל, עדויות פ"ז מ"ט יכין אות מט. מה שנאמר שאוכלת תרומה דרבנן ביאר ריטב"א, גיטין נה ע"א חידושים מכתב יד ד"ה שאוכלת בתרומה: 'כגון תרומת חוצה לארץ וכיוצא בה'; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ח הי"ב ציון ההלכה ס"ק קד: 'ונראה דלא אתי לאפוקי תרומת פירות ועציץ שאינו נקוב'.
9. רדב"ז, הל' תרומות פ"ו ה"ג, בדעת הרמב"ם; רע"ב, גיטין פ"ה מ"ה ד"ה שאוכלת בתרומה; רע"ב, עדויות פ"ז מ"ט ד"ה שאוכלת בתרומה; תפארת ישראל, שם אות מט.
10. תוספות, גיטין נה ע"א ד"ה ועל הקטנה; פסקי רי"ד, יבמות קיג ע"א; רדב"ז, הל' תרומות פ"ח הי"ב; דרך אמונה, שם ס"ק צב.
11. תוספות, יבמות קיג ע"א ד"ה דלמא; ריטב"א, גיטין נה ע"א חידושים מכתב יד ד"ה גזרה דילמא, הזכיר טעם זה לדעה הסוברת שקטנה שאסורה באכילת תרומה דאורייתא וכשנוטלת מעצמה בית דין מצווים להפרישה; תפארת ישראל, גיטין פ"ה מ"ה יכין אות כז; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עו סעי' כה; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ח הי"ב ס"ק צב. העיר תיו"ט, גיטין פ"ה מ"ה: 'ודקדקתי בהלכות תרומות להרמב"ם לדעת מה יפרש הוא בזה ולא מצאתי שהעתיק בבא זו כלל, וצ"ע; אור שמח, הל' תרומות פ"ח הי"ב: 'אמנם לא ראיתי לרבינו שיביא דקטנה אוכלת בתרומה דדבריהם'.
12. ע"פ רשב"א, גיטין נה ע"א ד"ה ועל קטנה, ולא הזכיר טעמים הנ"ל; שושנים לדוד, גיטין פ"ה מ"ה, בדעת הרמב"ם; יצחק ירנן, הל' תרומות פ"ו ה"ג; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ו ה"ג ציון ההלכה ס"ק קג, בדעת הרמב"ם. ראה: דרך אמונה, הל' תרומות פ"ח הי"ב ס"ק צב, שהביא הטעמים האחרים שהובאו לעיל, היינו לדעות הראשונים האחרים ולא לדעת הרמב"ם.
13. שופריה דיעקב, הל' תרומות פ"ו ה"ד; שו"ת עונג יום טוב, סי' צו; שיירי קרבן, גיטין פ"ה ה"ו דף ל ד"ה קטנה.
14. קרן אורה, יבמות קיג ע"א ד"ה תוס' בד"ה דלמא, בדעת הרמב"ם; שו"ת נודע ביהודה, מהדו"ק אבהע"ז סי' סא ד"ה ואומר אני: 'שהרמב"ם דחה משנה זו מהלכה וסבירא ליה קטנה יתומה אינה אוכלת אפילו בתרומה דרבנן דומיא דחרשת'.

הלכה יג

א. אשת אונס, מפתה ושוטה
ב. הנושא שוטה
ג. ביאה המחללת פוסלת מאכילת תרומה

ואלו לא פוסלין[1] ולא מאכילין[2] האונס, והמפתה, והשוטה שנשא אשה, אלא אם כן היתה אסורה להן שהן פוסלין אותה בביאתן מפני שנעשית זונה או חללה כמו שביארנו.[3]

א. אשת אונס, מפתה ושוטה

ואלו לא פוסלין ולא מאכילין האונס, והמפתה, והשוטה שנשאו אשה[4]

האונס והמפתה בת כהן שלא לשם קידושין,[5] והשוטה אף שנישאת לו ע"י חופה וקידושין שאין קניינו קניין,[6] אין פוסלים אותה מלאכול בתרומה.[7]

יש מי שאומר, בת כהן נשואה לישראל שוטה פוסלה מלאכול בתרומה.[8]

---

1. יבמות, פ"ז מ"ה; יבמות, סט ע"א; רי"ף, יבמות כג ע"ב מדפי הרי"ף; נימוקי יוסף, שם; ראי"ש, יבמות פ"ז סי' ו; קיצור פסקי הראי"ש, יבמות פ"ז סי' ו; אוצר הגאונים, חלק התשובות יבמות סי' שעז; טור, יו"ד סי' שלא.
2. ראה: תוספות, יבמות סט ע"א ד"ה לא פוסלין, שלא היה צריך לחדש שאינם מאכילים אלא רק שלא פוסלים; ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"ח הי"ב.
3. רמב"ם (הל' תרומות פ"ו ה"ז; הל' איסורי ביאה פי"ח ה"ב).
4. בעניין אם חוששים לעיבור, ראה לעיל פ"ח ה"ג. בעניין אם התעברה מהם, ראה להלן פ"ח הי"ד. בעניין ילדה אוכלת בתרומה, ראה להלן פ"ח הי"ד.
5. רש"י, יבמות סט ע"א ד"ה הרי ישראל; תיו"ט, יבמות פ"ז מ"ה ד"ה עיברה; רבינו יהודה אלמדארי, בתוך: קובץ שיטות קמאי יבמות סט ע"א; תוספות, יבמות סט ע"א ד"ה לא פוסלין; תוספות הראי"ש, שם בד"ה לא פוסלין; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ח הי"ב ס"ק צג.
6. יבמות (סט ע"ב; קיב ע"ב); רש"י (יבמות סט ע"א ד"ה והשוטה; שם ע"ב ד"ה נשותיהן פטורות); רי"ף, יבמות כג ע"ב מדפי הרי"ף; נימוקי יוסף, שם ד"ה שוטה; ראי"ש, יבמות פ"ז סי' ו; רבי אברהם מן ההר, יבמות סט ע"ב; תוספות רי"ד, יבמות סט ע"א; פסקי הרי"ד, שם; רבינו יהודה אלמדארי, בתוך: קובץ שיטות קמאי שם; אגודה, יבמות פ"ז סי' פד; רמב"ם, הל' אישות פי"ד ה"ט; רדב"ז, הל' תרומות פ"ח הי"ג ד"ה ואלו; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ח הי"ב ס"ק צד. ראה עוד: רמ"א, אבהע"ז סי' מד סעי' ב.
7. מאירי, יבמות סז ע"ב ד"ה האונס.
8. טור, יו"ד סי' שלא; בית יוסף, שם. ראה את תמיהת רבי עקיבא איגר, יבמות פ"ז אות ע; ומה שיישב שו"ת נודע ביהודה, מהדו"ת יו"ד סי' רב. ראה עוד: דרך אמונה, הל' תרומות פ"ח הי"ב ציון ההלכה ס"ק קלג.

כהן האונס והמפתה בת ישראל שלא לשם קידושין,[9] וכן כהן שוטה שנשא בת ישראל ע"י חופה וקידושין שאין קניינו קניין,[9] אין מאכילים אותה בתרומה, ואפילו התעברה לא תאכל בתרומה,[10] שאין עובר מאכיל.[11]

ב. הנושא שוטה

חכמים לא תיקנו נישואין לשוטה,[12] לכן לא פוסלה ולא מאכילה, אא"כ השיאה אביה בקטנותה.[13]

ג. ביאה המחללת פוסלת מאכילת תרומה

> אלא אם כן היתה אסורה להן שהן פוסלין אותה בביאתן מפני שנעשית זונה וחללה

פסולי קהל,[14] כגון גר עמוני ומואבי מצרי ואדומי, כותי, נתין, חלל וממזר, גוי ועבד, אם באו על כהנת לוייה וישראלית פסלוה, אם בת כהן היא פסלוה מן התרומה ומלהינשא לכהן, ולוייה וישראלית פסלוה מלהינשא לכהן.[15]

ואפילו פסולי כהונה כחלל פוסלים מלאכול בתרומה, ולא רק פסולי קהל.[16]

---

9. פירוש רבינו יהודה אלמדארי, בתוך קובץ שיטות קמאי יבמות סט ע"א.
10. יבמות, פ"ז מ"ה, יבמות, סט ע"ב; כסף משנה, הל' תרומות פ"ח הי"ב; טור, יו"ד סי' שלא.
11. יבמות, פ"ז מ"ה, יבמות, סט ע"ב; רבינו יהודה אלמדארי, בתוך: קובץ שיטות קמאי יבמות סט ע"א. ראה עוד מה שהתבאר לעיל הל' תרומות פ"ח ה"ב.
12. יבמות, קיב ע"ב; רמב"ם, הל' אישות פ"ד ה"ט; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ח הי"ב ס"ק צד.
13. דרך אמונה, הל' תרומות פ"ח הי"ב ס"ק צד.
14. יבמות, פ"ז מ"ה; יבמות, סט ע"א; רי"ף, יבמות כג ע"ב מדפי הרי"ף; רא"ש, יבמות פ"ז סי' ו; תוספות רי"ד, שם יבמות סט ע"א; פסקי הרי"ד, שם; רבינו יהודה אלמדארי, בתוך: קובץ שיטות קמאי שם.
15. מלאכת שלמה, יבמות פ"ז מ"ה ד"ה ואם אינם ראויין.
16. יבמות, סח ע"א: 'רישא פסולי קהל סיפא פסולי כהונה'; רש"י, שם ד"ה סיפא פסולי כהונה; תוספות, שם ד"ה רישא; רמב"ם, פיהמ"ש יבמות פ"ז מ"ד ד"ה בן תשע; תפארת ישראל, יבמות פ"ז מ"ה יכין אות כח. ראה עוד: רמב"ם הל' תרומות פ"ח הי"א.

הלכה יד

א. ילדה מאונס, מפתה ושוטה
ב. תליית הוולד לכהן השוטה או האונס או המפתה
ג. התעברה מאונס, מפתה ושוטה
ד. ילדה ומת תאכל בתרומה

מי שנשאת לכהן שוטה, או שאנס אותה או פיתה אותה כהן וילדה, אוכלת בשביל בנה.[1] ואע"פ שהדבר ספק הואיל ושלא בקידושין היא שמא מאחר עיברה הרי הולד בחזקת זה שבא עליה. והוא שלא יצא עליה קול עם אחר אלא הכל מרננין אחריה בזה הכהן.[2]
וכן כהנת שבא עליה שוטה ישראל או שאנסה או פיתה אותה ונתעברה, אינה אוכלת מפני העובר.[3] נתחתך העובר הרי זו תאכל.[4]

א. ילדה מאונס, מפתה ושוטה

מי שנשאת לכהן שוטה, או שאנס אותה או שפיתה אותה כהן וילדה, אוכלת בשביל בנה

מי שנישאת לכהן שוטה, או שאנס אותה או שפיתה אותה כהן לא מאכיל אותה בתרומה. ילדה, אוכלת בשביל בנה שהילוד מאכיל,[5] ילדתו ומת לא תאכל בתרומה.[6] נמצא כוחו של בן גדול משל אב שהאב אינו מאכיל בביאתו ובנו מאכילה.[7]

---

1. יבמות, פ"ז מ"ה; יבמות, סט ע"ב: 'נמצא כוחו של בן גדול משל אב'; מאירי, יבמות סז ע"ב ד"ה ומכל מקום; טור, יו"ד סי' שלא; רמב"ם, הל' תרומות פ"ו הי"ב-הי"ד.
2. יבמות, סט ע"ב, כלישנא קמא וכרבא; רדב"ז, הל' תרומות פ"ח הי"ד ד"ה ומ"ש; כסף משנה, שם: 'פסק כלישנא קמא לחומרא'.
3. יבמות, פ"ז מ"ה; יבמות, סט ע"ב; רי"ף, יבמות כג ע"ב מדפי הרי"ף; רא"ש, יבמות פ"ז סי' ו; מאירי, יבמות סז ע"ב ד"ה ומכל מקום; טור, יו"ד סי' שלא. דין מעוברת, התבאר לעייל הל' תרומות פ"ח ה"ב.
4. יבמות, פ"ז "ה; יבמות, סט ע"ב.
5. רש"י, יבמות סט ע"ב ד"ה עיברה לא תאכל; תוספות רי"ד, שם ע"א: 'כדכתיב ויליד ביתו ילוד מאכיל שאינו ילוד אינו מאכיל'; פסקי הרי"ד, שם; פסקי ריא"ז, שם.
6. תוספות רי"ד, יבמות סט ע"א.
7. יבמות, פ"ז מ"ה; יבמות, סט ע"ב; רש"י, שם ד"ה גדול; רי"ף, יבמות כג ע"ב מדפי הרי"ף; נימוקי יוסף, שם ד"ה גדול משל אב; רא"ש, יבמות פ"ז סי' ו; רבי אברהם מן ההר, יבמות סט ע"ב ד"ה גדול; תוספות רי"ד, שם ע"א; פסקי הרי"ד, שם; מאירי, יבמות סז ע"ב ד"ה ומכל מקום.

יש אומרים, אוכלת אפילו בתרומה דאורייתא.[8]

ויש מי שאומר, אוכלת רק בתרומה בזמן הזה דרבנן.[9]

ובת כהן שנישאת לשוטה, או שאנס אותה או שפיתה אותה ישראל לא פסלה מלאכול בתרומה. התעברה ממנו, לא תאכל בתרומה, וכ"ש אם ילדה לא תאכל בתרומה שהרי יש לה זרע מישראל.[10] ילדה ומת, תאכל בתרומה.

ב. תליית הוולד לכהן השוטה או האונס או המפתה

> ואע"פ שהדבר ספק הואיל ושלא בקידושין היא שמא מאחר עיברה הרי הולד בחזקת זה שבא עליה. והוא שלא יצא עליה קול עם אחר אלא הכל מרננין אחריה בזה הכהן

תולים וולד זה שהוא מהכהן ואוכלת בתרומה בשביל בנה רק בהתקיימות שני תנאים[11] - שידוע שכהן בעלה או שהוא מודה שבא עליה,[12] ושלא יצא עליה קול שנבעלה לאחר אלא רק לכהן זה, אך אם יצא עליה קול שנבעלה לאחר לא תולים את הוולד בביאת הכהן ולא תאכל בתרומה.

ויש מי שאומר, לא די בביאת הכהן פעם אחת אלא צריך שאף יצא עליה קול שנבעלה לכהן זה פעמים אחרות, רק אז תולים את הוולד בכהן והאישה מותרת באכילת תרומה בשביל בנה. אך אם יש ידיעה שהכהן בעלה פעם אחת בלבד אף שאין קול שנבעלה לאחרים לא תולים ולד זה בכהן, ואינה אוכלת בתרומה.[13]

---

8. יבמות, סט ע"ב; חזון איש, אבהע"ז סי' א ס"ק ה-ו; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ח הי"ד ס"ק קא.
9. ביאור הגר"א, אבהע"ז סי' קנו ס"ק כט. ראה: דרך אמונה, הל' תרומות פ"ח הי"ד ביאור ההלכה ד"ה והוא.
10. רדב"ז, הל' תרומות פ"ח הי"ד ד"ה וכן כהנת.
11. יבמות, סט ע"ב, כדעת רב ע"פ ביאור רבא בלישנא קמא; רבי אברהם מן ההר, יבמות ע ע"א ד"ה ובתרתי, בדעת הרמב"ם; ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"ח הי"ד, בהסבר ראשון; רדב"ז, שם; כסף משנה, שם; משמעות מגיד משנה (הל' איסורי ביאה פט"ו הי"ח, הל' יבום וחליצה פ"ג ה"ד); בית יוסף, אבהע"ז סי' קנו אות ט, בדעת הרמב"ם; משמעות שו"ע, אבהע"ז סי' ד סעי' כח; רמ"א, שם. ראה: ביאור הגר"א, שם ס"ק ע, בהבנת דעת הרמב"ם; חזון איש, אבהע"ז סי' א ס"ק ה; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ח הי"ד ציון ההלכה ס"ק קמא.
12. משמעות תוספות, יבמות ע ע"א ד"ה אבל; ריטב"א, יבמות סט ע"ב ד"ה איכא דאמרי; מגיד משנה, הל' יבום וחליצה פ"ג ה"ד; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ח הי"ד ס"ק קה. ראה: רבי אברהם מן ההר, יבמות דף ע ע"א ד"ה אבל דיימא מיניה.
13. תוספות, כתובות יג ע"ב ד"ה ההוא ארוס; שו"ת הרא"ש, כלל פב סי' א, בשם רבינו שמשון; משמעות מאירי, יבמות ע ע"א ד"ה ולענין ביאור; ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"ח הי"ד, בהסבר השני.

ויש אומרים, אם ידוע שבא עליה הכהן או שהוא מודה שבא עליה, אפילו שיצא קול שנבעלה לאחרים מחזיקים אותו וולד שהוא מן הכהן ואוכלת בתרומה בשביל בנה.[14]

ג. התעברה מאונס, מפתה ושוטה

וכן כהנת שבא עליה שוטה ישראל או שאנסה או פיתה אותה ונתעברה, אינה אוכלת מפני העובר

כהנת שבא עליה ישראל שוטה, או שאנסה או פיתה אותה ישראל והתעברה, אע"פ שאינו פוסלה,[15] אינה אוכלת מפני העובר שפוסל.[16]

וכן מי שנישאת לכהן שוטה, או שאנס אותה או שפיתה אותה כהן והתעברה אינה אוכלת בתרומה, שילוד מאכיל שאינו ילוד אינו מאכיל.[17]

ד. ילדה ומת

וכן כהנת שבא עליה שוטה ישראל או שאנסה או פיתה אותה ונתעברה, אינה אוכלת מפני העובר. נתחתך העובר הרי זו תאכל

הוא-הדין אם ילדתו ומת תאכל בתרומה,[18] אבל אם ילדתו חי לא תאכל בתרומה שהרי יש לה זרע מישראל, ואם מת הוולד תאכל בתרומה.[19]

---

14. אוצר הגאונים, חלק התשובות יבמות סי' שעט; אור זרוע, ח"א הל' יבום וקידושין סי' תרנו אות ב; מאירי, יבמות סט ע"ב ד"ה הבא על ארוסתו; שו"ת הרשב"א, ח"א סי' תרי; ראב"ן, יבמות סו ע"ב ד"ה העבד פוסל; שו"ת הרא"ש, כלל פב סי' א בשם אבי העזרי, הראבי"ה; נימוקי יוסף, יבמות כג ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה שתוקי; משמעות חלקת מחוקק, אבהע"ז סי' ד סעי' כח ס"ק כט; משמעות בית שמואל, שם ס"ק מח. ראה: מגיד משנה, הל' יבום וחליצה פ"ג ה"ד, שהסתפק אם הלכה כדברי הרשב"א שפסק כלישנא בתרא והואיל ויש כאן ספק דאורייתא יש להחמיר כלישנא קמא.
15. ראה לעיל הל' תרומות פ"ח הי"ג.
16. רש"י, יבמות סט ע"ב ד"ה עיברה; ריטב"א, שם ד"ה עיברה לא תאכל; נימוקי יוסף, יבמות דף כג ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה עיברה; רבינו יהודה אלמדארי, בתוך: קובץ שיטות קמאי יבמות סט ע"א; פסקי רי"ד, שם; פסקי ריא"ז, שם.
17. יבמות, פ"ז מ"ה; יבמות, סט ע"ב; רש"י, שם ד"ה עיברה לא תאכל; נימוקי יוסף, יבמות כג ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה עיברה; רבי אברהם מן ההר, יבמות סט ע"ב ד"ה לא תאכל; רבינו יהודה אלמדארי, בתוך: קובץ שיטות קמאי יבמות סט ע"א.
18. רש"י, יבמות סט ע"ב ד"ה נחתך; ריטב"א, שם ד"ה והא דתנן נחתך; נימוקי יוסף, יבמות כג ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה נתחתך; רבי אברהם מן ההר, יבמות סט ע"ב ד"ה נתחתך; רבינו יהודה אלמדארי, בתוך: קובץ שיטות קמאי יבמות סט ע"א; פסקי הרי"ד, שם; רדב"ז, הל' תרומות פ"ח הי"ד ד"ה וכן; ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"ח הי"ד ד"ה וכן; רע"ב, יבמות פ"ז מ"ה ד"ה נתחתך.
19. רדב"ז, הל' תרומות פ"ח הי"ד ד"ה וכן.

מי שנישאת לכהן שוטה, או שאנס אותה או שפיתה אותה כהן, וילדה אוכלת בתרומה בשביל בנה, ואם ילדה ומת לא תאכל בתרומה.[20]

20. תוספות רי״ד, יבמות סט ע״א.

הלכה טו

א. אשת כהן ובת כהן שנסתרו
ב. איסור אכילת תרומה
ג. אשת כהן שנסתרה ולא שותה
ד. אמרה 'טמאה אני'
ה. אסורה לאכול בתרומה לעולם

אשת איש שבאו לה עידי קינוי ועידי סתירה,[1] הרי זו אסורה לאכול בתרומה[2] עד שתשתה[3] מי המרים מפני שהיא ספק זונה.[4] מת בעלה קודם שישקנה,[5] או שהיתה מן הנשים שאינן שותות ולא נוטלות כתובה,[6] הרי זו אסורה בתרומה לעולם.[7] וכל אשת כהן שאמרה טמאה אני, הרי זו אסורה לאכול בתרומה.[8]

א. אשת כהן ובת כהן שנסתרו

אשת איש שבאו לה עידי קינוי ועידי סתירה הרי זו אסורה לאכול בתרומה עד שתשתה מי המרים מפני שהיא ספק זונה

אשת כהן, ואפילו היא בת כהן,[9] שהעידו עליה עדי קינוי ועדי סתירה אסורה לאכול בתרומה באיסור עשה 'ונטמאה'[10] עד שתשתה מים המרים, והיא ספק זונה שהתורה עשתה הספק כוודאי.[11] ואם אכלה קודם שתשתה, עברה על מצוות עשה

---

1. רמב"ם, הל' סוטה פ"א ה"א-ה"ב.
2. סוטה, פ"א מ"א-מ"ב; סוטה (ב ע"א; כח ע"א); ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"ח הט"ו.
3. רע"ב, סוטה פ"א מ"ג.
4. סוטה, כח ע"א; רש"י, סוטה ב ע"א ד"ה אסורה.
5. ע"פ רמב"ם, הל' סוטה פ"ב ה"ז: 'מת בעלה קודם שתשתה אינה שותה ולא נוטלת כתובתה', משמע שנשארת ספק זונה.
6. ע"פ רמב"ם, הל' סוטה פ"ב ה"ב: 'ואלו הן הנשים שאינן ראויות לשתות אע"פ שהיא רוצה לשתות ובעלה רוצה להשקותה אלא יוצאות בלא כתובה משיבואו עידי סתירה אחר עידי קינוי ויאסרו על בעליהן לעולם, וחמש עשרה נשים הן', משמע שנשארו ספק זונה.
7. ע"פ סוטה, פ"א מ"ג; סוטה, ו ע"א.
8. סוטה, פ"א מ"ג; סוטה, ו ע"א.
9. רש"י, סוטה כח ע"א ד"ה ואחד לתרומה; ; רע"ב, סוטה פ"א מ"ג; משמעות קרית ספר, הל' תרומות פ"ח: 'סוטה שעומדת לשתות אינה אוכלת בתרומה שהיא ספק זונה'; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ח הט"ו ס"ק קיד.
10. סוטה, כח ע"א.
11. סוטה, כח ע"א: 'עשה בה ספק כודאי'; רש"י, סוטה ב ע"א ד"ה אסורה. בביאור דעת הרמב"ם, ראה: משנת יעקב (הל' גירושין פי"א הי"ד; הל' תרומות פ"ח הט"ו).

ואינה חייבת מיתה ואינה לוקה[12] ואינה משלמת קרן וחומש.[13] אם לא קינא לה בעדים אף שבאו עדי סתירה אין אוסרים על הייחוד ומותרת בתרומה.[14] שתתה מים המרים ולא מתה מיד, הרי היא מותרת לבעלה ואפילו היה כהן,[15] ואוכלת בתרומה.[16]

ב. איסור אכילת תרומה

אינה אוכלת בתרומה, אפילו תרומה דרבנן, גזירה שמא תאכל בתרומה דאורייתא.[17]

ג. אשת כהן שנסתרה ולא שותה

> מת בעלה קודם שישקנה, או שהיתה מן הנשים שאינן שותות ולא נוטלות כתובה, הרי זו אסורה לאכול בתרומה לעולם

אשת כהן, ואפילו היא בת כהן,[18] לאו דווקא במקרים אלו בלבד אסורה לאכול בתרומה, אלא הוא-הדין שנסתרה ולא שותה שאסורה לבעלה ולמי שהתייחדה עמו,[19] ואסורה לכהונה,[20] אסורה ג"כ לאכול בתרומה לעולם.[21]

ואפילו כאשר אינה שותה ונוטלת כתובה, כגון שאמר בעלה 'איני רוצה להשקותה' או שבא עליה לאחר שנסתרה שנוטלת כתובה, מ"מ אסורה לבעל ולמי שהתייחדה עמו[22] ואסורה לכהונה[23] ולאכול בתרומה.[24]

---

12. מנחת חינוך, מצווה רפג אות ט; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ח הט"ו ס"ק קטז. ראה: תוספות, יבמות סט ע"א ד"ה כי.
13. דרך אמונה (הל' תרומות פ"ח הט"ו ס"ק קיח; שם ציון ההלכה ס"ק קנה, כתב שלעניין להוציא ממון לא אומרים שעשאו כוודאי).
14. דרך אמונה, הל' תרומות פ"ח הט"ו ס"ק קטו.
15. רמב"ם, הל' סוטה פ"ג הכ"א.
16. דרך אמונה, הל' תרומות פ"ח הט"ו ס"ק קיז.
17. רדב"ז, הל' תרומות פ"ח הט"ו.
18. משנה למלך, הל' סוטה פ"ב הי"ב; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ח הט"ו ס"ק קכא, כיוון שנאסרה בעדי קינוי ועדי סתירה ואין כאן השקאה שתתיר אותה נשארת באיסורה, פסול עצמי, ואפילו גירשה בעלה או מת בעלה והיא בת כהן נאסרה מלאכול בתרומה.
19. רמב"ם, הל' סוטה פ"ב הי"ב.
20. רמב"ם, הל' איסורי ביאה פי"ח הי"ב.
21. קרית ספר, הל' תרומות פ"ח: 'וכל שלא שתת אסורה לאכול'; משנה למלך, הל' סוטה פ"ב הי"ב.
22. רמב"ם, הל' סוטה פ"ב הי"ב; בית שמואל, אבהע"ז סי' יא ס"ק ב.
23. רמב"ם, הל' איסורי ביאה פי"ח הי"ב.
24. סוטה, פ"א מ"ג; סוטה, ו ע"א: 'ושבעלה אינה רוצה להשקותה'; מגיד משנה, הל' איסורי

ויש מי שאומר, הואיל והיא צווחת שטהורה היא, ובעלה אינו רוצה להשקותה, אינו יכול לאוסרה על מי שהתייחדה עמו וכן מלאכול בתרומה.[25]

לדעה זו - אם היא אשת כהן יכול לאסור אותה מלאכול בתרומה הואיל ואוכלת בשבילו, אך אם היא בת כהן יכולה לאכול בתרומה בשביל אביה.[26]

יש מי שאומר, אם אחת מחמש הנשים ששונאות זו את זו מעידות זו על זו לומר שנטמאת נאמנת עליה לאוסרה על בעלה ושלא להשקותה אבל לא לפסלה מכתובתה אלא נוטלת כתובתה ויוצאת.[27] אם הכהן השקה אותה אחרי שהעידו חמש נשים הנ"ל, כיון שהמים בודקים אותה, אם שתתה ונמצאת טהורה מותרת לביתה ומותרת ג"כ לאכול בתרומה.[28]

ד. אמרה 'טמאה אני'

וכל אשת כהן שאמרה טמאה אני הרי זו אסורה לאכול בתרומה

אשת כהן, ואפילו היא בת כהן,[29] אחר שקינא לה בעלה ע"י עדים ונסתרה ע"י עדים, ואמרה קודם שתשתה 'טמאה אני', אסורה לאכול בתרומה לעולם.[30] וכן אם לאחר ששתתה והמים לא בדקוה ואמרה 'טמאה הייתי', אסורה בתרומה לעולם.[31]

וכל אשת כהן ואפילו היא בת כהן,[32] אף לא קינא לה בעלה ולא נסתרה ואמרה 'טמאה אני', 'נאנסתי או שגגתי ונבעלתי לאחר', אע"פ שאין חוששים לדבריה

ביאה פי"ח הי"ב; משנה למלך, הל' סוטה פ"ב הי"ב; כתר המלך, הל' תרומות פ"ח הט"ו: 'דהאיסור לתרומה לא נפקע'.

25. משמעות חלקת מחוקק, אבהע"ז סי' יא ס"ק א. ראה עוד: יצחק ירנן, הל' תרומות פ"ח הט"ו.
26. משנה למלך, הל' סוטה פ"ב הי"ב, בדעת חלקת מחוקק וע"פ דיוק בדברי רש"י, סוטה ו ע"א ד"ה לאכול בתרומה: 'אם הוא כהן'.
27. סוטה, לא ע"א: 'חמותה, ובת חמותה, וצרתה, ויבמתה, ובת בעלה - הרי אלו נאמנות, ולא לפוסלה מכתובתה אלא שלא תשתה'; רמב"ם, הל' סוטה פ"א הט"ו. ראה עוד: רמב"ם הל' תרומות פ"ט ה"ד.
28. אור שמח, הל' תרומות פ"ח הט"ו; דרך אמונה, שם ס"ק קכ בשם יש אומרים. אבל בשאר מקרים שאינה שותה ונוטלת כתובתה, אין שתיית המים בודקת כלום ואינה אוכלת בתרומה.
29. רע"ב, סוטה פ"א מ"ג ד"ה ואלו אסורות, והוסיף לבאר 'ואפילו היא בת כהן'; תפארת ישראל, שם יכין אות ט; משנה למלך, הל' סוטה פ"ב הי"ב.
30. ירושלמי, סוטה פ"א ה"ג: 'אמר רבי אבין, ואפילו תאמר כמשנה האחרונה מ"מ יש רגליים לדבר'; תוספות, סוטה ו ע"א ד"ה האומרת, שאף רב ששת שסובר שהאומרת לבעלה טמאה אני אוכלת בתרומה, כאן לאחר קינוי וסתירה שיש רגלים לדבר אפילו רב ששת מודה שאינה אוכלת בתרומה; תפארת ישראל, סוטה פ"א מ"ג יכין אות י; ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"ח הט"ו; כסף משנה, שם.
31. משנה למלך, הל' תרומות פ"ח הט"ו; דרך אמונה, שם ציון ההלכה ס"ק קס.
32. דרך אמונה, הל' תרומות פ"ח הט"ו ס"ק קכג.

שמא עיניה נתנה באחר ומותרת לבעלה,[33] אסורה לאכול בתרומה לעולם,[34] בין תרומה דאורייתא ובין תרומה דרבנן.[35]

יש מי שאומר, רק לאחר קינוי וסתירה אם אמרה 'טמאה אני' אינה אוכלת בתרומה. אך כל שלא היה קינוי וסתירה אפילו אמרה 'טמאה אני' אוכלת בתרומה בין תרומה דרבנן ובין תרומה דאורייתא,[36] שלא תוציא לעז על בניה.[37] אך אם אין לה בנים, או שהתאלמנה או התגרשה ויש לה בנים מן הכהן אע"פ שהייתה ראויה לאכול בשביל בניה אינה אוכלת שהרי אין כאן לעז בנים,[38] שאף הם אומרים אחר שהתגרשה או התאלמנה נבעלה לפסול לה ונאסרה בתרומה.[39]

לדעה זו - יש מי שאומר, כשלא היה קינוי וסתירה אפילו אמרה 'טמאה אני' אוכלת בתרומה שלא תוציא לעז על בניה הוא רק בתרומה דרבנן, אך בתרומה דאורייתא לא חוששים ללעז בניה ואינה אוכלת.[40]

---

33. נדרים, פי"א מי"ב; רמב"ם, הל' אישות פכ"ד הכ"ג.
34. נדרים, צ ע"ב, דעת רבא שאסורה בתרומה, ולא חוששים ללעז על בניה משום שאפשר שתאכל חולין ואין ניכר שאסורה באכילת תרומה שיאמרו שאין לה תרומה לאכול. יש שביארו משום ששוויה אנפשיה חתיכה דאיסורא, ראה: תוספות, שם ד"ה חזרו; רבי אברהם מן ההר, שם ד"ה בתרומה. תוספות, סוטה ו ע"א ד"ה האומרת, בדעת רבה; תוספות שאנץ, שם, בדעת רבה; רדב"ז, הל' תרומות פ"ח הט"ו; ר"י קורקוס, שם; כסף משנה, שם, בהסבר לשון הרמב"ם 'וכל אשת כהן'; מעשה רקח, שם; כתר המלך, שם; דרך אמונה, שם; ס"ק קכב; משמעות קרית ספר, הל' תרומות פ"ח 'אמרה טמאה אני שויה נפשה זונה ואסורה לאכול בתרומה'. ראה: יצחק ירנן, הל' תרומות פ"ח הט"ו, שביאר שזו היא משמעות המשנה סוטה פ"א מ"ג לדעת רבא. ורב ששת מודה שכל שיש קינוי או סתירה ואומרת טמאה אני שאינה אוכלת בתרומה.
35. רבי אברהם מן ההר, נדרים צ ע"ב ד"ה דמיתניסא, מחלוקת רבא ורב ששת בתרומה דרבנן בלבד, ופסק הרמב"ם כרבא 'ומסתברא דבתרומה דרבנן הוא דפליגי, אבל בתרומה דאורייתא ודאי לא אכלה, דהואיל ואמרה נאנסתי אמאי לא מהימנא מדאורייתא לגבי דילה, הא לא עבדה איסורא. ופסק הר"ם בתרומות... כרבא דהוא בתרא'.
36. דרך אמונה, הל' תרומות פ"ח הט"ו ביאור ההלכה ד"ה וכל, להבנת הר"ן נדרים צ ע"ב שביאר שמותרת לבעלה משום דאפקעינהו רבנן לקידושין מינה, ורבא שאסר אכילת תרומה הוא רק איסור מדרבנן, ורב ששת שהתיר אכילת תרומה הוא אפילו תרומה דאורייתא.
37. ירושלמי, סוטה פ"א ה"ג: 'אמר רבי אבין, ואפילו תאמר כמשנה האחרונה מ"מ יש רגליים לדבר'; תוספות שאנץ, סוטה ו ע"א, בביאור הסתירה בין הסוגיות בסוטה ובנדרים; מאירי, נדרים צ ע"ב, פסק כרב ששת שאוכלת בתרומה; גושפנקא דמלכא, הל' תרומות פ"ח הט"ו.
38. דרך אמונה, הל' תרומות פ"ח הט"ו ס"ק קכה, בדעת יש אומרים.
39. נדרים, צ ע"ב בדעת רב ששת.
40. רבי אברהם מן ההר, נדרים צ ע"ב, העמיד דעת רב ששת שאוכלת בתרומה דרבנן אך בתרומה דאורייתא ודאי אינה אוכלת; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ח הט"ו ס"ק קכה, בדעת יש אומרים.

יש מי שאומר, כל אשת כהן ואפילו היא בת כהן, אפילו שלא קינא לה בעלה ולא נסתרה ואמרה 'טמאה אני' ברצון אינה אוכלת בתרומה, אך אם אמרה 'טמאה אני שנאנסתי' אוכלת בתרומה.[41]

ה. אסורה לאכול בתרומה לעולם

אסורה לאכול בתרומה לעולם

במקרים שאסורה לאכול בתרומה לעולם, היינו גם לאחר שגירשה או מת בעלה והיא בת כהן שאינה מותרת לאכול בשביל אביה,[42] או שיש לה בנים אינה מותרת לאכול בשביל בניה.[43]

41. תוספות שאנץ, סוטה ו ע"א, בהסבר השני; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ח הט"ו ס"ק קכה.
42. משנה למלך, הל' סוטה פ"ב הי"ב.
43. דרך אמונה, הל' תרומות פ"ח הט"ו ס"ק קכו.

הלכה טז

א. קטנה שקידשה אביה ונישאת שלא לדעתו ושלא בפניו
ב. קטנה שקידשה אביה ונישאת שלא לדעתו בפניו
ג. התקדשה ונישאה שלא לדעת אביה בפניו
ד. בת ישראל ארוסה שנכנסה לחופה כשהיא נדה

קטנה בת ישראל שנשאת לכהן שלא מדעת אביה, בין בפני אביה בין שלא בפניו, אף על פי שקדשה אביה אינה אוכלת בתרומה, שאם מיחה תעשה זרה למפרע, וזה שרואה ושותק כועם הוא לפי שנשאת שלא לדעתו.[1]

א. קטנה שקידשה אביה ונישאת שלא מדעתו ושלא בפניו

שאם מיחה תעשה זרה למפרע

קטנה בת ישראל שהתקדשה לדעת אביה והלך למדינת הים ועמדה ונישאת שלא מדעתו, אינה אוכלת בתרומה אפילו תרומת חוץ לארץ,[2] שמא יבוא אביה וימחה ונמצאת שהיא זרה מדרבנן,[3] שהרי מן התורה ארוסה אוכלת בתרומה אבל מדרבנן אינה אוכלת, ואע"פ שלא שייך כאן משום שמא ימזגו ולא משום סימפון,[4] שכיון שנכנסה לחופה ייחד לה מקום ובדקה, מ"מ לא חילקו חכמים בין ארוסה לארוסה, וכיוון שאין חופתה חופה גמורה, שהאב יכול למחות לא חילקו חכמים בין זו לבין ארוסה שלא נכנסה לחופה כלל.[5]

---

1. קידושין, מה ע"ב, כדעת רב אסי, רב הונא ורב ירמיה בר אבא; ירושלמי, קידושין פ"ב ה"א; טור, אבהע"ז סי' לז.
2. פסקי ריא"ז, קידושין פ"ב ה"ב אות ד.
3. ירושלמי, קידושין פ"ב ה"א, כדעת שמואל; קידושין, מה ע"ב, כדעת רב אסי; תוספות, שם ד"ה הוה עובדא; תוספות הרא"ש, שם ד"ה וחש לה רב לדרב אסי; ריטב"א, שם ד"ה הוה עובדא; מאירי, שם ד"ה אף לענין, וכן בדעת 'גדולי המחברים והפוסקים'; רי"ף, קידושין יט ע"א מדפי הרי"ף; רא"ש, קידושין פ"ב אות ח; שלטי הגיבורים, קידושין יט ע"א מדפי הרי"ף אות ד, בשם פסקי הרא"ש; נימוקי יוסף, בתוך: קובץ שיטות קמאי קידושין מה ע"ב, בדעת הרי"ף ודעת סדר רב עמרם; רבינו ירוחם, תולדות אדם וחוה נתיב כא ח"ד דף קעח טור ד, כפסיקת הרי"ף ורב עמרם; העיטור, אות ק קידושין ד"ה קטנה; משמעות קרית ספר, הל' תרומות פ"ח, שכתב 'אוכלת בתרומה מדאוריתא', משמע שמדרבנן אינה אוכלת.
4. ראה: רמב"ם (הל' תרומות פ"ו ה"ג; שם פ"ח ה"ז) ומה שהתבאר בתרומות הארץ, שם.
5. תוספות, קידושין מה ע"ב ד"ה ונמצאת זרה. ראה: רשב"א, שם ד"ה רב אסי, שהתקשה בדברי התוספות ונשאר בצ"ע; תוספות הרא"ש, שם ד"ה שמא יבא אביה וימחה, בהסבר ראשון; תוספות רבינו שמואל, שם ד"ה שמא יבא אביה וימחה, בהסבר ראשון; נימוקי יוסף,

ויש מי שביאר, אם יבוא אביה וימחה מן הנישואין תחזור לבית אביה, ובבית אביה אין הבעל רשאי להאכילה בתרומה משום גזירה שמא ימזגו לה ויאמרו הרואים כיון שעכשיו אינה אוכלת שמה מה שאכלה גם עד כה באיסור אכלה, לפי שאין הכל בקיאים בגזירת חכמים, ולכן אינה אוכלת כשנישאת שלא לדעת אביה.[6]

ויש מי שביאר, יש חשש להיותה זרה מדאורייתא למפרע, הואיל ונישאת שלא לדעת אביה, אינה בוטחת בנישואין כלל ורדופה לילך תמיד לבית אביה ויש בה חשש השקאה,[7] או שמא יש שם סמפון והוא מכסהו עד שיבוא אביה או כיון שלא נחשב חופה אינו חושש לבדקה ולא ליחדה אצלו.[8]

ואינה אוכלת בתרומה כל זמן שהיא קטנה או נערה,[9] עד שיבוא אביה ויתרצה.[10] בגרה אוכלת שהרי אם יבוא אביה לא יוכל למחות אע"פ שנישאת כשהיא קטנה.[11]

יש מי שאומר, דווקא בתוך הזמן של י"ב חודש שנותנים לאישה לפרנס עצמה קודם נישואין,[12] אך משהגיע הזמן הואיל והארוס כופה בדין להכניסה אף הוא מכניסה שלא בידיעתו של אביה ואוכלת בתרומה אף בנערות וקטנות.[13]

ויש שלא הבחינו בין לא הגיע הזמן להגיע הזמן.[14]

בתוך: קובץ שיטות קמאי שם: 'ונמצאת זרה לאו דווקא זרה, דהא מדאורייתא אכלה, אלא נמצא שאכלה שלא כדין'; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עו סעי' כט.

6. ר"י בירב, בתוך: קובץ שיטות קמאי קידושין מה ע"ב; שיטה לא נודע למי, בתוך: קובץ שיטות קמאי שם, בהסבר ראשון.

7. מאירי, קידושין מה ע"ב ד"ה אף לענין; ריטב"א, שם ד"ה רב אסי, שכתב שיתכן שאף זרה מדאורייתא 'כגון שנמצאת בה סמפון, ומחל הוא על מנת שלא ימחה אביה בנשואיו, דכי אתי אביה ומחי בטיל תנאה והוו קידושי טעות למפרע והוי זרה'; ראב"ד, בתוך: קובץ שיטות קמאי שם; שיטה לא נודע למי, בתוך: קובץ שיטות קמאי שם, בדעת הראב"ד. ראה: ר"י בירב, בתוך: קובץ שיטות קמאי שם, שהקשה על שיטה זו.

8. תוספות הרא"ש, קידושין מה ע"ב ד"ה שמא יבא אביה וימחה, בהסבר שני; תוספות רבינו שמואל, שם ד"ה שמא יבא אביה וימחה, בהסבר שני; תוספות רבינו שמואל ב"ר יצחק, בתוך: קובץ שיטות קמאי שם, בהסבר שני.

9. תוספות ר"י הזקן, קידושין מה ע"ב ד"ה אינה אוכלת; מאירי, שם ד"ה אף לענין; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ח הט"ז ס"ק קכז.

10. מאירי, קידושין מה ע"ב ד"ה אף לענין: 'או שיבא אביה ויתרצה'.

11. תוספות ר"י הזקן, קידושין מה ע"ב ד"ה אינה אוכלת; מאירי, שם ד"ה אף לענין: 'ואם היא אשת כהן אינה אוכלת בתרומה עד שתבגר'; משמעות האגודה, בתוך: בקובץ שיטות קמאי שם: 'שאינה בוגרת אם מתה אינה יורשה', משמע שאם בגרה יורשה שאו אביה יכול עוד למחות והוא-הדין שתאכל בתרומה.

12. כתובות, פ"ה מ"ב-מ"ג; כתובות, נז ע"א-ע"ב, כמשנה ראשונה. ראה: רמב"ם, הל' תרומות פ"ח ה"ז, שנפסק כמשנה אחרונה.

13. מאירי, קידושין מה ע"ב ד"ה אף לענין; שיטה לא נודע למי, בתוך: קובץ שיטות קמאי שם: 'ודברים אלה בשלא הגיע זמן, שאם הגיע זמן ודאי אוכלת בתרומה אפילו למשנה אחרונה'.

14. מאירי, קידושין מה ע"ב ד"ה אף לענין.

לדעה זו - יש מי שאומר אם היה אביה כהן ונשאת לכהן שלא מדעת אביה תמשיך לאכול בתרומה.[15]

ויש מי שאומר, אוכלת בתרומה עד שיבוא האב וימחה,[16] שהואיל וקידושיה היו לדעתו מסתמא גם בחופה נוח לו, עד שנשמע שבא ומחה.[17]

ב. קטנה שקידשה אביה ונישאת שלא לדעתו בפניו

וזה שרואה ושותק כועס הוא לפי שנשאת שלא לדעתו

קטנה בת ישראל שהתקדשה לדעת אביה ועמדה ונישאת שלא מדעתו,[18] ואביה נמצא כאן ושותק, אינה אוכלת בתרומה. וזה שרואה ושותק כועס הוא לפי שנישאת שלא לדעתו, ואין בכך משום הסכמה שלו לנישואין.[19]

יש מי שאומר, אם אביה כאן ונכנסה לחופה בלא דעתו ושתק, אוכלת בתרומה.[20]

---

15. פסקי ריא״ז, קידושין פ״ב ה״ב אות ד (ולא כפי שנכתב שם בהערה 33). ראה מה שהתבאר בתרומות הארץ, פ״ח ה״ז אות א הערה 7.
16. קידושין, מה ע״ב, כדעת רב; תוספות, שם ד״ה הוה עובדא, בשם רבינו תם; פסקי תוספות, קדושין פ״ב אות צה; רבינו חננאל, שם ד״ה נתקדשה לדעת אביה; תוספות הרא״ש, קידושין מה ע״ב ד״ה וחש לה רב לדרב אסי, בדעת רבינו תם ורבינו חננאל; תוספות ר״י הזקן, שם ד״ה אינה אוכלת, בדעת רבינו חננאל; תוספות רבינו שמואל, שם ד״ה וחש לה רב להא דרב אסי, בדעת רבינו תם ורבינו חננאל; מאירי, שם ד״ה אף לענין, בדעת ויש חולקים; נימוקי יוסף, בתוך: קובץ שיטות קמאי קידושין מה ע״ב; רבינו ירוחם, תולדות אדם וחוה נתיב כא ח״ד דף קעח טור ד, בדעת רבינו תם ורבינו חננאל; האגודה, קידושין פ״ב סימן מא ד״ה נתקדשה; רבינו יהודה אלמדארי, בתוך: קובץ שיטות קמאי קידושין מה ע״ב בדעת רבינו חננאל; ספר כריתות לרבינו שמשון מקינון, בתוך: קובץ שיטות קמאי שם.
17. רש״י, קידושין מה ע״ב ד״ה אוכלת בתרומה.
18. רש״י, קידושין ע״ב ד״ה ונשאת שלא לדעת, ביאר שהכוונה היא שהיא לא הודיעה לו.
19. קידושין, מה ע״ב, כדעת רב הונא. רמב״ם, הל׳ תרומות פ״ח הט״ז; כסף משנה, שם, בדעת הרמב״ם; ר״י קורקוס, שם, בדעת הרמב״ם; מגיד משנה, הל׳ אישות פכ״ב ה״ה, בדעת הרמב״ם; תוספות ר״י הזקן, קידושין מה ע״ב ד״ה איתנוחי, שהלכה כרב הונא שהוא רבו של רבי ירמיה בר אבא; ר״ן, קידושין יט ע״ב מדפי הרי״ף ד״ה גרסינן; שלטי הגיבורים, שם אות ד בשם פסקי הרא״ש; משמעות רבינו יהונתן מלוניל, קידושין יט ע״א מדפי הרי״ף, בדעת הרי״ף.
20. קידושין, מה ע״ב, כדעת רב ירמיה בר אבא ואפילו לרב אסי; רבינו ירוחם, תולדות אדם וחוה נתיב כא ח״ד דף קעח טור ד; משמעות ראב״ן, בתוך: בקובץ שיטות קמאי קידושין מה ע״ב, ד״ה מעשה. הרי״ף לא הזכיר דין זה וכתב על כך ר״י בירב, בתוך: קובץ שיטות קמאי, קידושין מה ע״ב: ׳והתימה מן הרי״ף שלא הביא האי פלוגתא אחרינא דנתקדשה לדעת ונשאת שלא לדעת ואביה כאן. ואפשר לומר, דהיינו טעמא שלא הביא, משום דמשווה לה לאביה במדינת הים ועמדה ונישאת דאינה אוכלת כרב אסי, וקי״ל דהלכתא כוותיה׳.

ג. התקדשה ונישאה שלא מדעת אביה בפניו

אף על פי שקדשה אביה אינה אוכלת בתרומה

התקדשה שלא לדעת אביה וניסת שלא לדעתו ואביה נמצא כאן, אינה אוכלת בתרומה, וכשם שקידשה אביה ונישאת שלא לדעתו אינה אוכלת כ"ש שאם התקדשה שלא לדעתו שאינה אוכלת.[21]

ויש מי שאומר, אוכלת בתרומה,[22] שהואיל ושתק גם בקידושיה וגם בנישואיה נחשבת כיתומה בחיי האב, שהפקיר את הזכות שהייתה לו בה, או משום ששתיקתו נחשבת להודאה.[23]

ד. בת ישראל ארוסה שנכנסה לחופה כשהיא נדה

יש מי שאומר, לדעת הרמב"ם שחופת נדה אינה קונה,[24] אע"פ שבוודאי מייחד לה מקום ובודקה הואיל ותהיה מותרת לו למחר, מ"מ אינה אוכלת בתרומה.[25] משום שרק חופה שקונה מאכילה בתרומה, וחופת נדה שאינה קונה אינה מאכילה. אך לדעת הסוברים שחופת נדה קונה,[26] נדה שנישאה וייחד לה מקום אוכלת בתרומה.

---

21. קידושין, מה ע"ב, כדעת עולא; תוספות ר"י הזקן, קידושין מה ע"ב ד"ה כחומץ, וכתב שכן פסק הרמב"ם; ר"ן, קידושין יט ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה גרסינן, בדעת הרמב"ם; רבינו יהונתן מלוניל, על הרי"ף קידושין יט ע"א מדפי הרי"ף, בדעת הרי"ף; מאירי, קידושין מה ע"ב ד"ה אף לענין; המנהיג, בתוך: קובץ שיטות קמאי שם; ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"ח הט"ז, בדעת הרמב"ם; כסף משנה, שם, בדעת הרמב"ם; ים של שלמה, קידושין פ"ב סי' ט, בדעת הרמב"ם.
הרי"ף לא הזכיר דין זה, וכתב ר"י בירב, בתוך: קובץ שיטות קמאי קידושין מה ע"ב, משום שפסק כרב אסי הוא-הדין יפסוק שכעולה יוכן נמי אידך דנתקדשה ונשאת שלא לדעת נמי פשיטא דאינה אוכלת בתרומה, וקי"ל כדאיכא בגמרא הא דרב הונא כחומץ לשניים וכעשן לעיניים נראין דברי תלמיד; שיירי קרבן, קידושין פ"ב ה"א ד"ה אתא ר' יוסי, שדעת הרי"ף יהא ודאי כ"ש הוא דלא מהני שתיקתו.

22. קידושין, מה ע"ב, כדעת רב הונא כהסבר רבא; תוספות רי"ד, שם, בשם רבינו חננאל; ריטב"א, קידושין מו ע"א ד"ה אמר רבא, אך התנה דווקא שהאב שידך; ר"ן, קידושין יט ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה גרסינן בדעת איכא מאן דאמר, שבמחלוקת תלמיד ורב הלכה כרב. ראה: טור, אבהע"ז סי' לז, שכתב יואם נתקדשה לדעת אביה ונישאת שלא לדעתו ואביה כאן או שהלך למדינת הים אינן נישואין, ואם כהן הוא אינה אוכלת בתרומה, ואם מתה אינו יורשה ואינו מטמא להי ולא כתב יאע"פ שקדשה אביהי כלשון הרמב"ם.

23. רש"י, קידושין מו ע"א ד"ה הואיל; ר"ן, קידושין יט ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה גרסינן.

24. רמב"ם, הל' אישות פ"י ה"ב.

25. שו"ת אבני מילואים, סי' טז, הואיל ופסק הרמב"ם כדעת רב אסי, קטנה בת ישראל שהתקדשה לדעת אביה והלך למדינת הים ועמדה ונישאת שלא מדעתו אינה אוכלת בתרומה, אף שאין שום חשש מדאורייתא ולא מדרבנן לא משום סימפון ולא משום שמא תשקה מ"מ לא חילקו בין חופה לחופה וכל שאין חופה הלכתית אינה אוכלת בתרומה, הוא-הדין בחופת נדה הואיל ואין כאן חופה הלכתית אף שאין לחוש לשמא תשקה ולא לסימפון לא תאכל בתרומה.

26. ר"ן, כתובות כב ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה הילכך אינה קונה. ראה: שו"ע, אבהע"ז סי' סא סעי' א.

פרק ט

הלכה א

א. העמדת המקרה
ב. אכילתה בתרומה דרבנן
ג. עשה האב שליח קבלה
ד. בת כהן לישראל
ה. אכילה בתרומה בחשש מיתה

האשה אוכלת בתרומה עד שיגיע גט לידה או ליד שלוחה שעשת לקבלה,[1] וכל שהיא ספק גרושה הרי זו לא תאכל. האשה שעשת שליח לקבל לה גיטה, אסורה לאכול בתרומה מיד. ואם אמרה לו קבל לי גיטי במקום פלוני אינה אסורה עד שיגיע שליח לאותו מקום.[2] שלחה שליח להבאת גיטה, אוכלת בתרומה עד שיגיע גט לידה.[3] האומר לאשתו הרי זה גיטיך שעה אחת קודם למיתתי, אסורה לאכול בתרומה מיד.[4]

---

1. ראה: רמב"ם, הל' גירושין פ"ו ה"א.
2. גיטין, פ"ו מ"ד.
3. מקבץ הלכות אלו מופיע גם בסמ"ג, לאוין סי' רנח ד"ה מסקינן.
4. תוספתא, גיטין פ"ד הי"ב; גיטין, כח ע"א; סוכה, כג ע"ב. מדברי הרמב"ם כאן ובהל' נזירות פ"א ה"ד, מבואר שחוששים שמא ימות מיד ולכן במקרה שלפנינו האישה אסורה לאכול בתרומה מיד שמא מת בעלה. לעומת זאת, במקורות שונים ברמב"ם מצאנו שלא חוששים למיתה, כגון בהל' סוכה פ"ד הט"ז, ובהל' עבודת יום הכיפורים פ"א ה"ג. בעניין זה, ראה: שו"ת חכם צבי, סי' קו; לחם משנה, הל' נזירות פ"א ה"ד; שער המלך, הל' סוכה פ"ד הט"ז. חילוקים רבים נאמרו ביחס בין הסוגיות השונות בגדר חשש מיתה, ונציין לשתי הבחנות מרכזיות המסבירות את הטעם לאי-אכילת תרומה מיד - יש שהסבירו, שאמנם לתקופה קצרה אין חוששים שמא ימות האדם שכן יש לו חזקת חיים, אך לזמן מרובה חוששים שמא ימות, ולפיכך במקרה שלפנינו אינה אוכלת בתרומה מיד, ראה: תוספות, יבמות יח ע"א ד"ה דלמא; אורח מישור, הל' תרומות פ"ט ה"א; יצחק ירנן, שם; שער המלך, הל' סוכה פ"ד הט"ז ד"ה ועוד נראה לי ליישב; שו"ת חכם צבי, סי' קו: 'וכיון שלא ירדנו לסוף דעת הרמב"ם' לכן בזמן מועט אין חוששים למיתה ובזמן מרובה חוששים. יש שהקשו על הבחנה זו התלויה בשיעור זמן וביארו את שיעור הזמן והסברה בכך, ראה: פני יהושע, גיטין כח ע"א ד"ה תוספות; כתב סופר, שם ע"ב ד"ה אלא; ערוך לנר, סוכה כג ע"ב ד"ה בגמרא ור"י.
ויש שהסבירו, במקרה שאם ימות ייווצר איסור למפרע, יש לחשוש למיתה מיד. לפיכך אינה אוכלת בתרומה מיד משום חשש שאם תאכל תעבור על איסור למפרע באכילתה, ראה: נשמת אדם, ח"א כלל סח סעי' א; מעשה רקח, הל' תרומות פ"ט ה"א ד"ה האומר; ישועות מלכו, שם; דרך אמונה, שם ס"ק יב. יש שביססו דבריהם על הבחנה זו, אך חילקו בסוג העבירה,

א. העמדת המקרה

האשה שעשת שליח לקבל לה גיטה, אסורה לאכול בתרומה מיד[5]

יש אומרים, דין זה נכון רק כאשר בעלה בעיר.[6]

ויש אומרים, דין זה נכון בכל עניין.[7]

ב. אכילתה בתרומה דרבנן

האשה שעשת שליח לקבל לה גיטה, אסורה לאכול בתרומה מיד

יש אומרים, אסורה לאכול אף בתרומה דרבנן,[8] מפני שהספק נולד בדאורייתא ובדרבנן יחד.[9]

ויש מי שאומר, אסורה לאכול רק בתרומה דאורייתא, אך בתרומה דרבנן מותרת לאכול.[10]

ג. עשה האב שליח קבלה

האשה שעשת שליח לקבל לה גיטה, אסורה לאכול בתרומה מיד

יש מי שהסתפק שמא במקרה שעשה האב שליח קבלה אוכלת בתרומה עד שיגיע גט לידה.[11]

לדוגמה: המאיר לעולם, ח״ב סי׳ א ד״ה ולפי מש״כ לעיל, הבחין בין עבירה למפרע בשוגג, כמו באכילת תרומה, לעבירה למפרע באונס; שו״ת שואל ומשיב, מהדורה תליתאה ח״ב סי׳ קנו, הבחין בין עבירה על איסור לאו או כרת, כמו באכילת תרומה, ואז יש לחשוש למיתה: ׳לא חיישינן שמא ימות רק במקום דאיכא חשש איסור לאו או כרת׳.

5. בדברי הרמב״ם ישנה סתירה - בתחילת דבריו כתב ׳האשה אוכלת בתרומה עד שיגיע גט לידה או ליד שלוחה שעשת לקבלה׳, משמע שצריך ידיעה שהשליח קיבל את הגט כדי שתיאסר לאכול בתרומה. לעומת זאת, בהמשך דבריו כתב ׳האשה שעשת שליח לקבל לה גיטה אסורה לאכול בתרומה מיד׳. היו שהבחינו בין מקרה בו הבעל נמצא באותה העיר שאז אסורה מיד, למקרה בו הבעל נמצא במקום רחוק. לעומתם, היו שהבחינו בין מקרה בו עשתה האישה שליח בסתם שאז אסורה מיד, למקרה בו ייחדה לו מקום שאז נאסרת רק כשיגיע השליח לאותו מקום, כפי שיתבאר.
6. רדב״ז, הל׳ תרומות פ״ט ה״א ד״ה האשה.
7. שם טוב (כסאר), הל׳ תרומות פ״ט ה״א; דרך אמונה, שם ס״ק ו.
8. שער המלך, הל׳ סוכה פ״ד הט״ז סוף ד״ה ועוד נראה, הוכיח כן מסתימת דברי הרמב״ם אצלנו שכתב שאסורה לאכול בתרומה ולא חילק בין תרומה דרבנן לדאורייתא.
9. ישועות מלכו, הל׳ תרומות פ״ט ה״א; דרך אמונה, שם ס״ק ה.
10. פרחי ציון, פ״ה ס״ק פח ד״ה מיהו, דף קמט ע״ב סוף עמודה ב.
11. רבי עקיבא איגר, על הגיליון בהוצאת רמב״ם פרנקל הל׳ תרומות פ״ט ה״א, ע״פ שיטת תוספות, גיטין סה ע״א ד״ה התקבל, שאסורה לאכול מיד בתרומה ׳חומרא בעלמא היא

ויש אומרים, אף במקרה זה אסורה לאכול מיד.[12]

ד. בת כהן לישראל

יש אומרים, הוא-הדין בת כהן לישראל שעשתה שליח לקבלת גיטה מיד שקיבל השליח את הגט חוזרת לבית אביה ואוכלת בתרומה.[13]

ה. אכילה בתרומה בחשש מיתה

האומר לאשתו הרי זה גיטיך שעה אחת קודם למיתתי, אסורה לאכול בתרומה מיד

לדעה זו -

יש אומרים, אינה אוכלת בין בתרומה שתוקפה מהתורה ובין כזו שתוקפה מדברי חכמים.[14]

ויש אומרים, אינה אוכלת בתרומה שתוקפה מדברי חכמים אך כזו שתוקפה מהתורה יכולה לאכול משום שמדין תורה אין חוששים שמא ימות מיד.[15]

שהחמירו חכמים משום דחזקה שליח עושה שליחותו׳. א״כ, יתכן ובמקרה כזה שהאב עושה שליח קבלה ׳דהיא לא פשעה, לא קנסוה׳.

12. דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ט ה״א ביאור ההלכה ד״ה וכל. לדבריו, לדעת הריטב״א, יבמות סט ע״ב ד״ה אמר רבה, במקרה ויש ריעותא אין לסמוך על חזקה. לאור דבריו, במקרה והאב עשה שליח לקבלה היא אינה אוכלת בתרומה מיד מדין תורה. ראה עוד בדבריו, שם ציון ההלכה ס״ק ט, מה שהקשה על רבי עקיבא איגר.
13. ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ עז סעי׳ ג; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ט ה״א ס״ק ג.
14. שער המלך, הל׳ סוכה פ״ד הט״ז סוף ד״ה ועוד; ישועות מלכו, הל׳ תרומות פ״ט ה״א.
15. קרית ספר, הל׳ תרומות פ״ט ה״א; פרחי ציון, פ״ה ס״ק פח ד״ה מיהו, דף קמט ע״ב סוף עמודה ב.

הלכה ב

א. בין מלכות מקומית למלכות אחרת
ב. ספינה המטרפת וספינה שאבדה בים
ג. היוצא להריגה
1. בין בי״ד של גויים לבי״ד של ישראל
2. היוצא להריגה מבי״ד של גויים לאחר פסק דין
ד. נגמר דינו להריגה
1. בין גמר דין לעמידה בבית הסקילה
2. אכילת בת כהן הנשואה לישראל

עיר שהקיפה כרקום וספינה המטרפת בים והיוצא לידון, הרי אלו בחזקת קיימין, ואין צריך לומר מפרש ויוצא בשיירא. אבל עיר שכבשה כרקום וספינה שאבדה בים והיוצא ליהרג מבתי דיני גוים ומי שגררתו חיה או נפלה עליו מפולת או שטפו נהר, נותנין עליהן חומרי חיים וחומרי מתים. לפיכך אם היו נשותיהן בת כהן לישראל או בת ישראל לכהן הרי אלו לא יאכלו.[1] אבל מי שנגמר דינו בבית דין והניחוהו בבית הסקילה ליהרג, הרי זה בחזקת מת ולא תאכל אשתו.[2]

א. בין מלכות מקומית למלכות אחרת

עיר שהקיפה כרקום[3]

לדעה זו - אין הבחנה בין סוגי המלכויות הבאות לצור או לכבוש את העיר.[4]

---

1. בגיטין, פ״ג מ״ד, הובאו דוגמאות אודות מעמדו של אדם שהיה בספינה העומדת לטבוע, עיר שבמצור וכן אדם היוצא להריגה מבית-הדין; בכתובות, פ״ב מ״ט, הובא דין ׳עיר שכבשה כרקום׳ לגבי פסול הכהנות; בתוספתא, גיטין פ״ב הי״ג ובירושלמי, גיטין פ״ג ה״ד, הוסיפו עוד מקרים אותם ציין הרמב״ם כאן: ׳ועוד שלושה הוסיפו עליהן, את שגררתו חיה ואת ששטפו נהר ואת שנפלה עליו מפולת׳.
2. מקרה זה של היוצא ליהרג מובא בגיטין, כח ע״ב.
3. בירושלמי, גיטין פ״ג ה״ד, הבחינו בין סוגי המלכויות: ׳ובלבד כרקום של אותה מלכות, אבל כרקום של מלכות אחרת כליסטים הן׳. באופן דומה מצאנו חילוק זה גם בבבלי כתובות, כז ע״א, בנידון שאלת אינוס נשים שבויות ע״י חיל מלכות. הראשונים יישמו את דברי הירושלמי באבחנתו בין סוגי המלכויות גם לסוגיה בגיטין בהלכה שלפנינו, ראה: ראי״ש, גיטין פ״ג סי׳ ה; רשב״א, גיטין כח ע״ב ד״ה עיר; מאירי, שם ד״ה ולענין; רבינו ירוחם, תולדות אדם וחוה נתיב כד חלק ג דף רח טור ג. הרמב״ם כאן לא הביא אבחנה זו, ראה בשיטתו להלן הערה 4, ויתכן שסובר שדברי הירושלמי הנ״ל אינם מוסבים על הסוגיה בגיטין, ראה: שו״ת שאילת דוד, אבהע״ז סי׳ ז מאמר ג הג״ה ב.

ויש המבחינים בין סוגי המלכויות והמקרים -

יש אומרים, דווקא בחיל של אותה מלכות שהם חסים על בני העיר שלהם אין לחשוש למיתה כשהם צרים על העיר, אך חיל של מלכות אחרת אפילו רק הקיפו את העיר נותנים על בני העיר חומרי חיים וחומרי מתים משום שאינם מרחמים על יושבי העיר.[5]

בנושא זה עומדות בפנינו שתי מחלוקות ראשונים:
א. המחלוקת הראשונה היא מה הסברה לחלק בין סוגי המלכויות. יש שביארו שחיל אותה מלכות חס על תושבי העיר לעומת חיל מלכות אחרת, ראה: רש"י, כתובות כז ע"א ד"ה כרכום; ר"ן, כתובות יא ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה ורמינהו; מאירי, גיטין כח ע"ב ד"ה ולענין. ויש שביארו שחיל מאותה המלכות אינו יראה מאחרים ולכן יש חשש שיהרגו ויפגעו באנשי העיר, לעומת כרקום של מלכות אחרת שהוא מפחד ואין לו פנאי להתעכב ולפגוע בהם, ראה: רבינו תם, ספר הישר חלק החידושים הקדמה (מהדורת שלזינגר, עמ' 10); רבינו חננאל, אוצר הגאונים כתובות עמ' 28; תוספות, כתובות כז ע"א ד"ה כאן, בשם רבינו חננאל ורבינו תם; רא"ה, שם ד"ה אבל הנכון; רמב"ן, שם ד"ה כאן; רשב"א, שם ד"ה כאן; ריטב"א, שם ד"ה כאן; תוספות הרא"ש, שם ד"ה בכרכום; פסקי רי"ד, שם ד"ה עיר.
ב. כאמור, ההבחנה בין סוגי המלכויות נאמרה בבבלי כתובות בסוגיה העוסקת בשאלת אינוס נשות העיר ע"י חיל המלכות, ואילו בסוגיה בגיטין העוסקת בחשש מיתה במסגרת המלחמה לא הוזכרה הבחנה זו. אך בירושלמי גיטין, פ"ג ה"ד, הובאה אבחנה זו ביחס לסוגיה בגיטין זו העומדת לפנינו בהלכה זו. הראשונים נחלקו על מה מוסבים דברי הירושלמי - יש שביארו שהם מוסבים על הרישא של המשנה, 'עיר שהקיפוה כרקום' ולא כבשוה, ובמלכות מקומית אין לחשוש למיתה משום שהם חסים על תושבי העיר, כשיטת רש"י לעיל, אך במלכות אחרת יש לחשוש למיתה אפילו אם עדיין לא כבשוה אלא רק צרים עליה. שיטה זו מובאת להלן הערה 5. ויש שביארו שדברי הירושלמי מוסבים על הסיפא של המשנה, 'עיר שכבשה כרקום', וכאשר מדובר על מלכות אחרת שאינה מקומית יש לחשוש למיתה, שכן מלכות אחרת אינה חסה על בני העיר שאינם במלכותה, כשיטת רש"י הנ"ל. שיטה זו מובאת להלן הערה 6. ויש שביארו שדברי הירושלמי מוסבים על הסיפא של המשנה, 'עיר שכבשה כרקום', וההבחנה בין סוגי המלכויות היא הפוכה מהדעה הקודמת, בכך שמלכות אחרת חוששת מהמלכות המקומית ולכן אנשי העיר בחזקת קיימים, לעומת מלכות מקומית. שיטה זו מובאת להלן הערה 7.

4. קרבן נתנאל, גיטין פ"ג אות נ; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ט ה"ב ס"ק טו. יש לציין לדברי הרמב"ם, הל' איסורי ביאה פי"ח הכ"ט, שהבחין בין סוגי המלכויות ביחס לדין שבויה בשאלת אינוסה ע"י השובים. על השמטת הרמב"ם והרי"ף הבחנה בין סוגי החיל, ראה: בית יוסף, אבהע"ז סי' קמא ד"ה וכן עיר: 'ותמיהני על הרי"ף והרמב"ם שלא הזכירו הירושלמי הזה'. יש שכתבו ביישוב דעת הרמב"ם, שדברי הירושלמי בהבחנתו בין סוגי המלכויות מוסבים רק ביחס לשבויה ולא ביחס לדין שלפנינו העוסק בחשש מיתה, ראה: שיירי הקרבן, גיטין פ"ג ה"ד; שו"ת שאילת דוד, אבהע"ז סי' ז מאמר ג הגהה ב.

5. רא"ש, גיטין פ"ג סי' ה; טור, אבהע"ז סי' קמא; בית יוסף, שם ד"ה וכן עיר שהקיפוה, בדעת הרא"ש והרשב"א; דרישה, שם אות קמו; שו"ע, אבהע"ז סי' קמא סעי' סט; לבוש, שם; ערוך

ויש אומרים, ההבחנה בין סוגי המלכויות דווקא כאשר העיר נכבשה, וכשנכבשה ע"י מלכות אחרת שאינה חסה על בני העיר הרי הם ודאי מתים.[6]

ויש אומרים, ההבחנה בין סוגי המלכויות דווקא כאשר העיר נכבשה, וכשנכבשה ע"י מלכות מקומית תושבי העיר ודאי מתים, אך אם נכבשה ע"י מלכות אחרת תושבי העיר בחזקת חיים משום אימת המלכות המקומית.[7]

ב. ספינה המטרפת וספינה שאבדה בים

וספינה המטרפת בים... וספינה שאבדה בים

לדעה זו -

ספינה המטרפת בים, היינו שיש סערה ואין המלחים יכולים להוליך הספינה כרצונם אך מ"מ כלי הספינה קיימים, לפיכך אנשי הספינה בחזקת קיימים ונשותיהם מותרת לאכול בתרומה.

לעומת זאת, ספינה שאבדה בים היינו שאבדו כלי הספינה ולא נותר בה משוט וקברניט להנהיגה, לפיכך מעמד אנשיה שנותנים עליהם חומרי מתים ונשותיהם אסורות לאכול בתרומה.[8]

לדעה זו - כאשר הספינה טבעה:

יש אומרים, אנשי הספינה בחזקת מתים ולפיכך נשותיהם אסורות לאכול בתרומה.[9]

השלחן, שם סעי' קסח; שושנים לדוד, גיטין פ"ג מ"ד ד"ה כרקום, בדעת הרמ"ז. יש שלמדו אחרת בדעת הרא"ש והרשב"א, ראה להלן הערה 7.

6. רבינו ירוחם, תולדות אדם וחוה, נתיב כד, חלק ג דף רח טור ג.

7. רשב"א, גיטין כח ע"ב ד"ה עיר; קרבן נתנאל, גיטין פ"ג אות נ, בדעת הרשב"א; שו"ת מהרי"ט, ח"א סי' קג ד"ה ויש לי, בדעת הרא"ש; ערוך השלחן, אבהע"ז סי' קמא סעי' קסח, בדעת הרשב"א. יש שכתבו אחרת בדעת הרא"ש והרשב"א, ראה לעיל הערה 5.

8. רמב"ם, פיהמ"ש גיטין פ"ג מ"ד; מאירי, גיטין כח ע"ב ד"ה אמר המאירי; שו"ת רבינו בצלאל אשכנזי, סי' כ ד"ה והשתא נדון (הוצאה ישנה, מד ע"ב עמודה שניה); שו"ת שאילת דוד, אבהע"ז סי' ז מאמר ג הג"ה א; תיו"ט, גיטין פ"ג מ"ד ד"ה ועל; אהל יוסף (מולכו), סי' א דף עב טור ב; בני משה (שלטון), סי' כז דף נה ע"ב; שו"ת מנחת יצחק, ח"ב סי' פט אות ג, הוכיח כשיטה זו מהירושלמי; דרך אמונה (הל' תרומות פ"ט ה"ב ס"ק טז; שם ס"ק כב). שיטה זו הובאה בשו"ע, אבהע"ז סי' קמא סעי' סט; לבוש, שם; ערוך השלחן, שם סעי' קסח.

9. שו"ת רבינו בצלאל אשכנזי, סי' כ (הוצאה ישנה, מד ע"ב עמודה שניה); שו"ת חיים ושלום (פלאג'י), סי' ט ד"ה הדרן, דף נג ע"ב; פני יהושע, גיטין כח ע"ב ד"ה במשנה; שו"ת שאגת אריה, סי' יח ד"ה והנה מצינו; שו"ת שואל ומשיב, מהדורה קמא ח"א סי' קפא ד"ה והנה הפ"י; שו"ת משכנות יעקב, אבהע"ז סי' ח ד"ה אמנם; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ט ה"ב ס"ק כב. דעה זו הובאה גם בבית שמואל, אבהע"ז סי' קמא ס"ק קח, אך ללא אזכור דעת הרמב"ם.

ויש אומרים, מעמד אנשי הספינה מסופק ולפיכך נשותיהם אסורות לאכול בתרומה.[10]

ויש אומרים, ספינה המטרפת בים היינו שעדיין לא טבעה, ולפיכך אנשי הספינה בחזקת קיימים ונשותיהם מותרת לאכול בתרומה. לעומת זאת, ספינה שאבדה בים היינו שטבעה, ומ"מ אנשי הספינה אינם בחזקת מתים בוודאי אלא הרי זה ספק מהתורה,[11] **ולפיכך נשותיהם אסורות לאכול בתרומה.**[12]

ג. היוצא להריגה

והיוצא ליהרג מבתי דיני גוים[13]

1. בין בי"ד של גויים לבי"ד של ישראל

לדעה זו - אדם היוצא להריגה מבית-דין של גויים, נותנים עליו חומרי מתים וחומרי חיים, לפיכך אשתו אסורה לאכול בתרומה. אבל היוצא להריגה מבית-דין של ישראל הרי הוא ודאי מת ואשתו אסורה לאכול בתרומה.[14]

---

10. שו"ת בית יוסף, דין מים שאין להם סוף סי' א ד"ה ועוד אני אומר דאפילו; שו"ת הרדב"ז (ח"א סי' רנח ד"ה והוי יודע; ח"ד סי' רעג); שו"ת המבי"ט, ח"א סי' קפז ד"ה כתב עוד ואיפשר; שו"ת תורת אמת (ששון), סי' יב ד"ה אך אמנם ראיתי, בשם ר"י קארו; שו"ת מהרח"ש, קונטרס עיגונא דאיתתא ד"ה ומעתה יראה לי; שו"ת מהר"ם בן חביב, אבהע"ז סי' ה, דף מב ע"א.
11. פרשנים ופוסקים אלו התייחסו לנישואי נשותיהם של אנשי הספינה, ראה: רש"י, גיטין כח ע"ב ד"ה המוטרפת; רשב"ם, בבא בתרא קנג ע"ב ד"ה השתא; רבינו גרשום, שם ד"ה ומה ספינה; מאירי, שם ד"ה ספינה; רבינו יהודה אלמדארי, בתוך קובץ שיטות קמאי שם; אור זרוע, ח"ג פסקי בבא בתרא סי' קצח ד"ה אמר רבא; שו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן, סי' קכח; שו"ת הריב"ש, סי' שעט ד"ה והנהו תלת; שו"ת הרדב"ז (ח"א סי' רנח ד"ה והוי יודע; ח"ד סי' רעג, בשם 'רבינו חננאל או אחד מהגדולים', בדבריו האחרונים הוא סובר שגם הרמב"ם סובר כן, כלשונו: 'אבל אין אני מסכים לעולם לחדש מחלוקת מדעתי... לפיכך אני אומר דבין שהעידו שאבדה הספינה או נשברה או נטבעה ולא נפלו לים בכולהו נותנים עליו חומרי חיים וחומרי מתים דהוי ספיקא דאורייתא'); שו"ת אמונת שמואל, סי' נב; שו"ת מהר"ם בן חביב, אבהע"ז סי' ה, דף מב ע"א; שו"ת מוצל מאש (אלפאנדארי), סי' ג ד"ה מעתה יש.
12. רע"ב, גיטין פ"ג מ"ד ד"ה המטרפת; תיו"ט, שם ד"ה ועל, בדעת רש"י והרע"ב; פני יהושע, גיטין כח ע"ב ד"ה במשנה, בדעת רש"י.
13. בגיטין, כח ע"ב, הובאו שתי לשונות בשאלה באיזה בית-דין מדובר - לדעת רב יוסף, מדובר על בי"ד של ישראל שגם לאחר שיוצא להיהרג עדיין שמא יימצאו לו זכות ויחזירו את דינו ולכן האדם בחזקת חיים, לעומת בי"ד של גויים שהורגים ולא מחזירים את הדין. ואילו לדעת אביי, מדובר על בי"ד של גויים, שכן הם מקבלים שוחד ובכך גם שיוצא להריגה יתכן שיחייה.
14. פסק כלשון השנייה בגיטין, כח ע"ב (לעיל הערה 13) שגם בבי"ד של גויים יתכן ויחזירו אותו לחיים משום קבלת שוחד. ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"ט ה"ב; כסף משנה, שם; רדב"ז, שם;

ויש אומרים, בין היוצא להריגה מבית-דין של גויים ובין מבית-דין של ישראל נותנים עליו חומרי מתים וחומרי חיים, ולפיכך אישתו אסורה לאכול בתרומה.[15]

2. היוצא להריגה מבי"ד של גויים לאחר פסק דין[16]

לדעה זו - היוצא להריגה מבית-דין של גויים, בין אם פסק הדין חתום ובין אם אינו חתום, הרי הוא ספק חי ספק מת ולפיכך אישתו אסורה לאכול בתרומה.[17]

ויש מי שאומר, במקרה זה הרי הוא בחזקת מת.[18]

ד. נגמר דינו להריגה

> **מי שנגמר דינו בבית דין והניחוהו בבית הסקילה ליהרג, הרי זה בחזקת מת ולא תאכל אשתו**

1. בין גמר דין לעמידה בבית הסקילה

לדעה זו - דווקא שנגמר דינו ועתה הוא בבית הסקילה, אבל אם נגמר דינו ועדיין לא נמצא בבית הסקילה יש לחשוש שמא הוא חי.[19]

ויש אומרים, כיון שנגמר דינו להריגה אף אם עדיין אינו עומד בבית הסקילה הרי הוא בחזקת מת.[20]

קרית ספר, שם; ריטב"א, גיטין כח ע"ב ד"ה מתני'; רשב"א, שם ד"ה איכא; חידושי הר"ן, שם ד"ה היוצא; נימוקי יוסף, שם ד"ה פירוש; תיו"ט, גיטין פ"ג מ"ד ד"ה והיוצא. כדעה זו כ"כ: מאירי, גיטין כח ע"ב ד"ה ורוב, בדעת 'רוב פוסקים'; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עז סעי' יב.

15. רשב"א, גיטין כח ע"ב ד"ה איכא; פסקי ריא"ז, גיטין פ"ג ה"ג אות ב; טור, אבהע"ז סי' קמא, בדעת הרמ"ה; כ"כ בדעת הרי"ף: רא"ש, גיטין פ"ג סי' ה; ריטב"א, גיטין כח ע"ב ד"ה מתני'; חידושי הר"ן, שם ד"ה היוצא.

16. כאמור לעיל הערה 13, בגיטין, כח ע"ב, הובאו שתי לשונות אודות היוצא להריגה מבית-דין של גויים, כאשר לדעת אביי היוצא להריגה מבית-דין של גויים יש חשש שמא הוא חי משום שהם מקבלים שוחד ולא הורגים אותו. על דבריו העיר רב יוסף, שהוא אמר את הלשון הראשונה, ולדבריו הגויים מקבלים שוחד רק קודם שנחתם פסק הדין, אבל לאחר שנחתם פסק הדין הם לא מקבלים שוחד. לדבריו, היוצא להריגה מבית-דין של גויים לאחר פסק דין הרי הוא ודאי מת.

17. כן נראה מהרמב"ם כאן שלא הביא הבחנה זו. ההבנה בכך היא, שכן הרמב"ם פסק כפי הלשון השנייה, שהיא דעת אביי, שאינו מבחין בין חתימה על פסק דין או ללא חתימה, כ"כ רשב"א, גיטין כח ע"ב ד"ה איכא. דרך אמונה, הל' תרומות פ"ט ה"ב ס"ק כג.

18. רא"ש, גיטין פ"ג סי' ה, לדבריו יתכן שגם הלשון השנייה מסכימה לכך, ואם לא אזי יש להכריע כלשון הראשונה המבחינה בין חתימה לאי-חתימה.

19. ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"ט ה"ב; כסף משנה, שם; יצחק ירנן, שם; מהר"ם שיק, גיטין כט ע"א ד"ה והרמב"ם.

20. לדעה זו, אמנם בין גמר דין להריגה ניתן להחזיר את הדין וללמד עליו זכות לחיים, מ"מ אין

2. אכילת בת כהן הנשואה לישראל

לדעה זו -

יש אומרים, בת כהן הנשואה לישראל מותרת לאכול בתרומה כיון שהוא בחזקת מת.[21]

ויש אומרים, אע"פ שחזקתו שמת אסורה לאכול בתרומה.[22]

יש אומרים, אסורה לאכול בתרומה מפני שאף בבית-דין של ישראל הרי זה ספק.[23]

זה שכיח, ראה: תוספות, גיטין כט ע"א ד"ה אבל; תוספות הרא"ש, שם ד"ה אבל; מאירי, שם ע"א ד"ה ובלישנא. בביאור דעה זו, ראה: פני יהושע, שם ד"ה בד"ה אבל.

21. ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"ט ה"ב; כסף משנה, שם; קרית ספר, שם; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עז סעי' יא.

22. מעשה רקח, הל' תרומות פ"ט ה"ב; דרך אמונה, שם ציון ההלכה ס"ק נז; מרכבת המשנה, הל' גירושין פ"ו הכ"ט ד"ה ומ"ש הכ"מ; צפנת פענח, שם; כתב סופר, גיטין כח ע"ב ד"ה איכא דאמרי.

23. לפי השיטה שהתבארה לעיל הערה 15.

הלכה ג

א. חזקת חיים בזקן וחולה
1. זקן
2. חולה
3. זקן שהוא חולה
ב. בת כהן הנשואה לישראל גוססת
ג. הכחשת עדים
1. באו העדים זה אחר זה
2. עדות שתוצאותיה שוות

הניחו[1] בעלה גוססת[2] במדינה אחרת, בין שהיתה כהנת אשת ישראל או ישראלית אשת כהן לא תאכל, שרוב גוססין למיתה.[3] אחד אומר מת[4] ואחד אומר לא מת, הרי זו לא תאכל.[5]

א. חזקת חיים בזקן וחולה

הניחו בעלה גוססת... לא תאכל, שרוב גוססין למיתה

1. זקן[6]

לדעה זו - יש אומרים, זקן בכל גיל שהוא הרי הוא בחזקת חיים.[7]

---

1. יש גרסאות בהן נכתב 'הניחה', ראה: רמב"ם מדויק, הוצאת שילת, הל' תרומות פ"ט ה"ג הערה 2; רמב"ם מהדורת פרנקל.
2. להגדרת גוסס, ראה: אנציקלופדיה תלמודית, כרך ה ערך גוסס.
3. דין זה נאמר ביחס לגירושי אישה, ראה: סמ"ג, עשין סי' נ ד"ה ועל הגוסס; רמב"ם, הל' גירושין פ"ו הכ"ח; טור, אבהע"ז סי' קמא; שו"ע, אבהע"ז סי' קמא סעי' סח.
4. ברמב"ם מדויק, הוצאת שילת, הל' תרומות פ"ט ה"ג, נוספה המילה 'בעלה'.
5. דין זה נאמר ביחס לגירושי אישה ולא ביחס להשלכה ההלכתית בדין תרומה, ראה: יבמות, פט"ו מ"ד; יבמות, קיז ע"ב; רמב"ם, הל' גירושין פי"ב הי"ח; שו"ע, אבהע"ז סי' יז סעי' לז. אך הרמב"ם השליך דין זה על אכילת תרומה, ראה: רדב"ז, הל' תרומות פ"ט ה"ג ד"ה אחד; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עז סעי' יג.
6. בגיטין, כח ע"א, נחלקו אביי ורבא בחזקת חייו של זקן - לדעת רבא, זקן מגיל שמונים אין לו חזקת חיים, ולדעת אביי אין לחלק בגילו ו'אפילו בן מאה שנה' יש לו חזקת חיים כל עוד אינו גוסס. אביי הקשה על רבא מדין 'המביא גט והניחו זקן, אפילו בן מאה שנה, נותן לה בחזקת שהוא קיים'. רבא לא ענה לקושי זה והגמרא סיימה: 'תיובתא'. לאחר מכן מובא תירוץ המבחין בגילו של הזקן - זקן מגיל שמונים ועד גיל מאה יש לחשוש למיתה, אך מגיל מאה והלאה אין לחשוש למיתה 'כיון דאיפליג איפליג'. הראשונים והפוסקים נחלקו האם הלכה כאביי ולקבל את ה'תיובתא' על רבא, או הלכה כרבא ולקבל את התירוץ של הגמרא להבחין בגיל הזקן.
7. רמב"ם, הל' גירושין פ"ו הכ"ח, לא הבחין בגיל הזקן ביחס לדיני גירושין: 'המביא גט והניח

ויש אומרים, זקן שהוא בחזקת חיים היינו פחות מגיל שמונים ומעל גיל מאה.[8]
ויש אומרים, זקן שהוא בחזקת חיים היינו מגיל שמונים ואחת ועד גיל תשעים.[9]
יש שהבחינו בין דין תרומה, שזקן בכל גיל שהוא הרי הוא בחזקת חיים, לעומת דיני גירושין שיש להחמיר משום חומרת אשת איש.[10]
ויש שלא חילקו כלל.[11]

הבעל חולה או שהיה זקן נותנו לה בחזקת שהוא קיים׳, וכן כאן בהלכה העוסקת בדיני תרומה לא הביא את דין הזקן ורק ציין שגוסס אין לו חזקת חיים, משמע שזקן יש לו חזקת חיים בכל גיל כל עוד אינו גוסס, וכדעת אביי. כ״כ בדעת הרמב״ם: ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פ״ט ה״ג; כסף משנה, שם; דרך אמונה, שם ה״ב ס״ק יט; הגהות מיימוניות, הל׳ גירושין פ״ו הכ״ח אות ט; מגיד משנה, שם; מראה הנוגה, שם; קרית מלך רב, שם ד״ה וכן; בית יוסף, אבהע״ז סי׳ קמא אות סח ד״ה השולח גט; קרבן נתנאל, גיטין פ״ג סי׳ ד אות ל; מראה הפנים, גיטין פ״ג ה״ג ד״ה תני; ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ עז סעי׳ ה. על ייחוס דעת אביי לדברי הרמב״ם כאן, ראה את קושיית שו״ת שאגת אריה, דיני חדש סי׳ יח ד״ה ואגב, שגם רבא אינו חולק על דין גוסס עליו נסובו דברי הרמב״ם כאן.

כאמור, הרמב״ם פסק כדעת אביי שאין להבחין בגילו של הזקן ובכל גיל יש לו חזקת חיים, הן לעניין גירושין והן לעניין אכילה בתרומה, כדבריו שלפנינו. אמנם יש שהכריעו להלכה כדעת אביי אך לא ציינו בדבריהם את ההשלכה המעשית לדיני תרומה, ראה: ראב״ן, גיטין ד״ה המביא גט והניחו; העיטור, אות ש שלישות גט דף מה טור א, והוסיף שכן פסק הרב שמואל בן חפני; רי״ף, גיטין יד ע״א מדפי הרי״ף; רא״ש, גיטין פ״ג סי׳ ד - הובאה דעתו בטור, אבהע״ז סי׳ קמא; רשב״א, גיטין כח ע״א (הביא ראיה מירושלמי, גיטין פ״ג ה״ג, אך ראה שיירי קרבן, שם ד״ה אפי׳, שדחה ראיה זו); המיוחס לריטב״א, שם ד״ה ודוקא; ריטב״א, חידושים מכתב יד, הוצאת מוסד הרב קוק, שם ד״ה הא דאמר; נימוקי יוסף, שם ד״ה גמרא; רמב״ן, מלחמת ה׳ בבא קמא לז ע״א מדפי הרי״ף ד״ה אמר הכותב תמה אני; שו״ע, אבהע״ז סי׳ קמא סעי׳ סח, בדעה הראשונה.

8. דעה זו הובאה בשם הרמ״ה אצל: שלטי הגיבורים, גיטין יד ע״א מדפי הרי״ף אות ב; טור, אבהע״ז סי׳ קמא; בית יוסף, שם אות סח ד״ה השולח גט. פסקי ריא״ז, גיטין פ״ג ה״ג; שלטי הגיבורים, גיטין יד ע״א מדפי הרי״ף אות ב, בשם ריא״ז; רבינו יהודה אלמדארי, בתוך: קובץ שיטות קמאי, גיטין כח ע״א; אור זרוע, ח״א הל׳ גיטין סי׳ תשלד; הגהות מיימוניות, הל׳ גירושין פ״ו הכ״ח אות ט, בשם ראבי״ה; שו״ע, אבהע״ז סי׳ קמא סעי׳ סח, בדעה השנייה; לבוש, שם; ערוך השלחן, שם סעי׳ קסז; שו״ת כתב סופר, אבהע״ז סי׳ סד ד״ה והנה רי״ף, בדעת תוספות יומא נה ע״ב ד״ה והתנן.

9. רש״י, גיטין כח ע״א ד״ה איפליג; פסקי רי״ד, שם ד״ה אמ׳ רבא; בית שמואל, אבהע״ז סי׳ קמא ס״ק קז; ישועות יעקב, שם ס״ק לב, בדעת תוספות, בבא מציעא לט ע״ב ד״ה דלמא.

10. תוספות, יומא נה ע״ב ד״ה והתנן, בתירוץ השני. ראה גם: רבי עקיבא איגר, גיטין פ״ג מ״ג אות כו.

11. גבורת ארי, יומא נה ע״ב ד״ה והתוספות הקשו. כן נראה מדברי הפוסקים המובאים לעיל הערה 7 בביאור דעת הרמב״ם.

2. חולה

חולה הרי הוא בחזקת חיים.[12]

יש אומרים, דווקא חולה בחולי בידי שמיים יש לו חזקת חיים ואפילו הוא מסוכן,[13] אבל חולי שאינו בידי שמיים, כגון שהוכה ונעשה טריפה, אין לו חזקת חיים.[14]

3. זקן שהוא חולה[15]

יש אומרים, זקן שיש לו חזקת חיים היינו גם כאשר הוא חולה כל עוד אינו גוסס.[16] ויש חולקים.[17]

ויש שהסתפקו בדין זה ולא הכריעו.[18]

ב. בת כהן הנשואה לישראל גוססת

יש אומרים, למרות שרוב גוססים למיתה אין בת כהן הנשואה לישראל גוססת אוכלת בתרומה על-סמך שמת.[19]

לדעה זו - יש מי שאומר, אמנם מהתורה אוכלת אך מדרבנן אינה אוכלת.[20]

ג. הכחשת עדים

אחד אומר מת ואחד אומר לא מת, הרי זו לא תאכל

1. באו העדים זה אחר זה

לדעה זו - יש מי שאומר, היינו דווקא כאשר העדים באו יחד והעידו, אך כאשר

---

12. גיטין, כח ע"א.
13. שו"ת יהודה יעלה (אסאד), יו"ד סי' טו ד"ה ועוד עדיפא.
14. פסקי ריא"ז, גיטין פ"ג ה"ג; שלטי הגיבורים, גיטין יד ע"א מדפי הרי"ף אות ג, בשם ריא"ז; לבוש, אבהע"ז סי' קמא סעי' סח; הרב משה איסרליש (הגהות רמ"א לשו"ע, אבה"ז סי' קמא סעי' סח; דרכי משה הקצר, אבהע"ז סי' קמא אות מד); ערוך השלחן, אבהע"ז סי' קמא סעי' קסו.
15. דיון זה הובא בפתחי תשובה, אבהע"ז סי' קמא סעי' סח.
16. ים של שלמה, גיטין פ"ג סי' ז; רבי עקיבא איגר, גיטין פ"ג מ"ג אות כז.
17. שו"ת יהודה יעלה (אסאד), אבהע"ז סי' קעג; בית מאיר, אבהע"ז סי' קמא סעי' סח.
18. רבי עקיבא איגר, אבהע"ז סי' קמא ס"ק י (השווה לדבריו לעיל הערה 16).
19. רדב"ז, הל' תרומות פ"ט ה"ג ד"ה הניחה, משום שיש מיעוט גוססים שאינם מתים וחזקת איסור אכילתה בתרומה בהיותה תחתיו; בית ישחק, הל' גירושין פ"ו הכ"ח; זכרון מלך, שם; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ט ה"ג ס"ק לד; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עז סעי' ו. אור הישר, הל' תרומות פ"ט ה"ג, מיאן בנימוק הרדב"ז שטען שיש חזקה שהרי דווקא משום שבעלה גוסס התערערה החזקה, לכן לדבריו: 'כל היכא דאיכא שום טצדקי שלא להניח כל כובד המשקל על רוב גוססין למיתה מספקינן בהאי מיעוטא ומחמרינן'.
20. קרית ספר, הל' תרומות פ"ט.

בא עד אחד שהעיד על מות האיש והתירו אותה להינשא אין העד שבא לאחר-מכן נאמן ולכן בת כהן תאכל בתרומה.[21]

2. עדות שתוצאותיה שוות

יש מי שאומר, עד אחד אומר 'מת' ועד אחר אומר 'נהרג', כיון שמותרת להינשא כך מותרת בת כהן לאכול בתרומה.[22]

21. רדב"ז, הל' תרומות פ"ט ה"ג ד"ה אחד, עפ"י רמב"ם, הל' גירושין פי"ב הי"ח.
22. ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עז סעי' יג.

הלכה ד

א. אכילת תרומה על-פי עדות נשים
ב. אכילה בתרומה דאורייתא או דרבנן
ג. בת כהן לישראל באכילת תרומת בית אביה

אמרה לה צרתה או אחת מחמש נשים שאינן נאמנות להעידה שמת בעלה, הואיל ואינה נישאת על פיהן הרי זו אוכלת בתרומה בחזקת שבעלה קיים, עד שיעיד לה מי שהוא נאמן להשיאה על פיו.[1]

א. אכילת תרומה על-פי עדות נשים

הואיל ואינה נישאת על פיהן הרי זו אוכלת בתרומה בחזקת שבעלה קיים

בת ישראל הנשואה לכהן, ואחת מחמש נשים שאין נאמנות העידה שמת בעלה - לדעה זו - מכיון שאין נאמנות בעדותן ואסורה להינשא, מותרת להמשיך ולאכול בתרומה.[2]

---

1. דין זה ביחס לחוסר נאמנות חמש נשים בעדות מיתת בעלה להתירה להינשא מובא ביבמות, פט״ו מ״ד: ׳הכל נאמנין להעידה, חוץ מחמותה ובת חמותה, וצרתה, ויבמתה, ובת בעלה׳; רמב״ם, הל׳ גירושין פי״ב הט״ז; טור, אבהע״ז סי׳ יז; שו״ע, שם סעי׳ ד. בטעם חוסר נאמנותן של נשים אלו משום שהן שונאות את האישה ומעוניינות להוציאה מתחת בעלה, ראה: רמב״ם, פיהמ״ש יבמות פט״ו מ״ד; טור, אבהע״ז סי׳ יז; שו״ע, שם סעי׳ ד. ההשלכה ההלכתית לדין תרומה מופיעה ביבמות, פט״ו מ״ו, במקרה של אישה שהלכה היא ובעלה למדינת הים ואמרה ׳מת בעלי׳, היא תינשא וצרתה אסורה להינשא. נחלקו רבי טרפון ורבי עקיבא במקרה שצרתה זו הייתה בת ישראל הנשואה לכהן האם יכולה לאכול בתרומה. ביבמות, קיח ע״א: ׳הלכה כרבי טרפון׳ שממשיכה לאכול בתרומה משום שאין האישה נאמנת להעיד עליה ביחס למיתת בעלה. לפנינו מחלוקת בין הרמב״ם לראב״ד בפסיקת ההלכה, כפי שיתבאר. בביאור מחלוקת רבי עקיבא ורבי טרפון ובביאור מחלוקת הרמב״ם והראב״ד בפסיקת ההלכה, ראה: משנה למלך (הל׳ גירושין פי״ב הט״ז ד״ה נסתפקתי; המגיה למשנה למלך, הל׳ סוטה פ״א הט״ו) שנחלקו הרמב״ם והראב״ד האם היא אסורה להינשא מדין ודאי או מדין ספק ויש לכך השלכה לעניין אכילתה בתרומה ונישואיה לאחרים. יש שחלקו על הבנה זו במחלוקתם וביארו אחרת, ראה: קרן אורה, יבמות קיח ע״א ד״ה אמר רב יהודה; שב שמעתתא, שמעתתא ז פ״ד. שערי ישר, שער ו פ״י; שו״ת אחיעזר, ח״א סי׳ ה אות ה.
2. כדעת רבי טרפון, ראה לעיל הערה 1. רמב״ם, פיהמ״ש יבמות פט״ו מ״ו, פסק כרבי טרפון וכן בדבריו בהלכה כאן: ׳הואיל ואינה נישאת על פיהן הרי זו אוכלת בתרומה בחזקת שבעלה קיים׳. כ״כ בדעת הרמב״ם: ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פ״ג ה״ד, והוסיף שאף שהלכה כרבי עקיבא מחברו מ״מ במקום בו נפסקה הלכה במפורש אחרת יש לפסוק כפי המפורש; כסף משנה, שם; רדב״ז, שם; ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ עז סעי׳ יז. כן פסקו: הלכות גדולות,

ויש מי שאומר, אע"פ שאסורה להינשא מ"מ אסורה לאכול בתרומה.[3]

לדעה זו - יש אומרים, איסורה לאכול בתרומה היינו דווקא במקרה ואמרה האישה 'מת בעלי', מכיון שנאמנת על עצמה להינשא ואסורה לאכול בתרומה כך צרתה אסורה לאכול בתרומה.

אך במקרה ששאר נשים מחמש נשים העידו על מות בעלה היא ממשיכה לאכול בתרומה.[4]

יש אומרים, אישה שאמרה 'מת בעלי וחמי' כיון שנאמנת על עצמה להינשא ושוב אינה כלתה, חוששים לדבריה ואוסרת את חמותה לאכול בתרומה מספק.[5]

ב. אכילה בתרומה דאורייתא או דרבנן

הרי זו אוכלת בתרומה בחזקת שבעלה קיים

לדעה זו - יש אומרים, אוכלת אף בתרומה שתוקפה מהתורה.[6]

ויש שהסתפקו אם יכולה לאכול בתרומה שתוקפה מהתורה או רק בתרומה שתוקפה מדברי חכמים.[7]

סי' לא הל' יבום וחליצה (הוצאת מכון ירושלים, עמ' שלה); ריי"ף, יבמות מד ע"א מדפי הריי"ף; אור זרוע, ח"ג פסקי בבא מציעא סי' קיח; ראי"ש, יבמות פט"ו סי' י; האגודה, יבמות פט"ו סי' קלד; רע"ב, יבמות פט"ו מ"ו.

3. ראב"ד, הל' תרומות פ"ט ה"ד. לדבריו, יש לפסוק כדעת רבי עקיבא, ראה לעיל הערה 1. בביאור דבריו יש שכתבו שלא הייתה לפניו את גרסת הגמרא 'הלכה כרבי טרפון', ראה: כסף משנה, הל' תרומות פ"ט ה"ד; מעשה רקח, שם; מרכבת המשנה, שם; קרן אורה, יבמות קיח ע"א ד"ה אמר רב יהודה. אך יש שתמהו על כך: מראה כהן, יבמות קיח ע"א; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עז סעי' יז; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ט ה"ד ביאור ההלכה ד"ה ה"ז. לביאורים נוספים בדעת הראב"ד, ראה: חידושי רבי מאיר שמחה, יבמות קיז ע"ב ד"ה והנה ראב"ד; צפנת פענח, הל' תרומות פי"ב הט"ז. יש שכתבו שדברי הראב"ד צריכים עיון, ראה: ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"ט ה"ד; רדב"ז, שם.

4. טעם הדבר ביחס לצרתה משום שאל"כ יש בכך 'תרתי דסתרי', שכן מכיון שמתירים אותה להינשא ואסורה לאכול תרומה עפ"י עדותה לא נוכל לומר שצרתה תמשיך לאכול בתרומה, ראו: קרן אורה (יבמות קיז ע"א ד"ה שם בעו... והמשל"מ ז"ל; שם ע"ב ד"ה גמרא לאו; שם קיח ע"א ד"ה אמר רב יהודה); דרך אמונה, הל' תרומות פ"ט ה"ד ס"ק לז.

5. תוספות הרא"ש, יבמות קיח ע"א ד"ה בת ישראל; חזון איש, אבהע"ז סי' כב ס"ק ה ד"ה והרש"ש; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ט ה"ד ס"ק לז. ראה גם: תוספות ישנים, יבמות קיח ע"א ד"ה אמר אביי.

6. שב שמעתתא, שמעתתא ז פ"ב ד"ה ובתוס'; שו"ת אחיעזר, ח"א סי' ה אות ד ד"ה והנה בתוס'; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ט ה"ד ס"ק לט.

7. תוספות, יבמות קיח ע"א ד"ה בת ישראל; תוספות הרא"ש, שם ד"ה בת ישראל; תוספות רבי עקיבא איגר, יבמות פט"ו מ"ו אות קכא. ראה גם: חידושי רבי מאיר שמחה, יבמות קיז

ג. בת כהן לישראל באכילת תרומת בית אביה

יש אומרים, בת כהן לישראל שהתירוה להינשא חוזרת לאכול בתרומה בבית אביה.[8]

ע״ב ד״ה והנה ראב״ד.

8. רדב״ז, הל׳ תרומות פ״ט ה״ג ד״ה אחד; ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ עז סעי׳ יד-טז; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ט ה״ד ס״ק מ.

הלכה ה

א. אכילת תרומה לאחר זיכוי גט שחרור
ב. מעוכב גט שחרור באכילת תרומה
ג. חציו עבד וחציו בן חורין המעוכב גט שחרור
ד. האכלת תרומה לעבד שנמכר

המשחרר את עבדו, משיזכה לו בגט שחרור פסלו מלאכול בתרומה.[1] וכל עבד שיצא לחירות ועדיין הוא מעוכב גט שחרור, כמו שיתבאר בהלכות עבדים,[2] אף על פי כן הרי הוא אסור לאכול בתרומה.[3]

א. אכילת תרומה לאחר זיכוי גט שחרור

המשחרר את עבדו, משיזכה לו בגט שחרור פסלו מלאכול בתרומה

כהן המשחרר את עבדו וזיכה לו גט שחרור ע"י אחר, אע"פ שעדיין לא הגיע גט שחרור ליד העבד ואין הוא יודע מכך אינו אוכל בתרומה משום שזכות היא לו לצאת מאדונו.[4] אבל אם העבד צווח ואומר שאינו מעוניין בגט שחרור המזוכה לו ע"י אחר אינו יוצא לחירות בעל-כורחו ויכול לאכול בתרומה, אך האדון יכול לתת לו גט שחרור בעל-כורחו.[5]

ויש מי שאומר, אפילו אם העבד צווח ואומר שאינו מעוניין בקבלת גט שחרור המזוכה לו ע"י אחר, יצא לחירות משום שמדובר על זכות גמור.[6]

יש מי שאומר, אם יש ספק בכשרות גט השחרור אין העבד אוכל אף בתרומה שתוקפה מדרבנן.[7]

---

1. גיטין, פ"א מ"ו; תוספתא, גיטין פ"א ה"י.
2. ראה: רמב"ם (הל' עבדים פ"ה ה"ד; שם פ"ח הי"ג).
3. גיטין, מב ע"ב: 'מעוכב גט שחרור, אוכל בתרומה או אינו אוכל', ולא נפשט הספק; כריתות, כד ע"ב, הובאה מחלוקת בכך.
4. רמב"ם, הל' עבדים פ"ו ה"א; רדב"ז, הל' תרומות פ"ט ה"ה ד"ה המשחרר; דרך אמונה, שם ס"ק מב.
5. קידושין, כג ע"א; רמב"ן, שם ד"ה ולכאורה משמע; רשב"א, שם ד"ה ולענין, בשם רבותינו הצרפתים; ריטב"א, שם ד"ה ותנינא זכין.
6. רשב"א, קידושין כג ע"א: 'גט שחרור דזכות גמור הוא ומתירו בבת חורין ומכניסו לכלל מצוות כישראל זכין לו מ"מ ואפילו עומד וצווח בטלה דעתו אצל כל אדם'.
7. ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עז סעי' יח.

ב. מעוכב גט שחרור באכילת תרומה

וכל עבד שיצא לחירות ועדיין הוא מעוכב גט שחרור... אף על פי כן הרי הוא אסור לאכול בתרומה

לדעה זו - מעוכב גט שחרור אינו אוכל בתרומה מספק.[8]

לדעה זו, יש מי שאומר, אם אכל בשוגג אינו לוקה ואינו משלם חומש, אך עליו להפריש משום כפרה ומוכר את התרומה לכהן.[9]

ויש אומרים, מעוכב גט שחרור אוכל בתרומה.[10]

יש מי שאומר, מהתורה יכול לאכול בתרומה אך מדרבנן אינו אוכל.[11]

ג. חציו עבד וחציו בן חורין המעוכב גט שחרור

לדעה זו - גם חציו עבד וחציו בן חורין המעוכב גט שחרור אינו אוכל בתרומה.[12]

יש המסתפקים אם חציו עבד וחציו בן חורין המעוכב גט שחרור אוכל בתרומה.[13]

---

8. גיטין, מב ע״ב: ׳מעוכב גט שחרור, אוכל בתרומה או אינו אוכל׳, ולא נפשט הספק. יש שביארו שהרמב״ם כאן פסק להחמיר מדין ׳ספק דאורייתא לחומרא׳, ראה: ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פ״ט ה״ה ד״ה וכל; מים חיים, שם; כסף משנה, שם ה״ו. אך ראה רדב״ז, שם ה״ה ד״ה וכל, שהמקור לרמב״ם נשען על הסוגיה עצמה שנטתה לאיסור אכילתו בתרומה. כדעה זו שמעוכב גט שחרור אינו אוכל בתרומה מספק, כ״כ: מאירי, גיטין מב ע״ב ד״ה עבד; ישרש יעקב (דרימר), יבמות סו ע״א ד״ה בד״ה ועבדיו, בדעת הרמב״ן, שם ד״ה והא דתניא [ברם, יש להשוות דברים אלו עם דברי הרמב״ן להלן הערה 10]; ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ עז סעי׳ יח.
9. מנחת חינוך, מצווה רפ אות ד ד״ה ולדעת. בעניין תשלום חומש באכילת תרומה שיש בה ובאכילתה ספק, ראה מה שיתבאר להלן פ״י ה״א אות ב (6).
10. תוספות (גיטין מ ע״א ד״ה אותו; שם מב ע״ב ד״ה מעוכב, בתירוץ השני; יבמות סו ע״א ד״ה אלמנה); תוספות הרא״ש, יבמות סו ע״א ד״ה עבדי; רמב״ן, מלחמות ה׳ ברכות יב ע״א מדפי הרי״ף; ריטב״א (יבמות סו ע״א ד״ה גרש״י; בבא בתרא קלח ע״א ד״ה כאן); פסקי ריא״ז, גיטין פ״ד ה״ה.
11. קרית ספר, הל׳ תרומות פ״ט.
12. מכך שלא הביא דין זה ולא הבחין בין עבד לחציו עבד וחציו בן חורין, ראה: ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פ״ט ה״ה; רדב״ז, שם; מים חיים, שם, לדבריו אינו אוכל בתרומה מעיקר הדין ולא מספק; דרך אמונה, שם ביאור ההלכה ד״ה ועדיין. יתכן שהמקור לדין זה הוא מדברי תורת כהנים, פרשת אמור פרשה ה אות ג: ׳כספו הוא, פרט לשחציו עבד וחציו בן חורין׳. כדעה זו, כ״כ: תוספות הרא״ש, גיטין מב ע״ב ד״ה מעוכב; הרב שלמה לוריא (חכמת שלמה, גיטין מב ע״ב; ים של שלמה, גיטין פ״ד סי׳ ס); מהר״ם, גיטין מב ע״ב ד״ה מעוכב; פני יהושע, שם ד״ה באי״ד א״נ; רש״ש, שם ד״ה מעוכב; מהר״ם שיק, שם ד״ה תוס׳.
13. תוספות, גיטין מב ע״ב ד״ה מעוכב, בתירוץ השני. לדבריהם, ספק הגמרא בגיטין (לעיל הערה 8), האם מעוכב גט שחרור אוכל בתרומה, מוסב על חציו עבד וחציו בן חורין, והגמרא נותרה

ד. האכלת תרומה לעבד שנמכר

ישראל שמכר או נתן עבדו לכהן, משזכה הכהן באחד מהדברים שהעבד נקנה בהם,[14] מותר לעבד לאכול בתרומה. וכן כהן שמכר עבדו לישראל, משזכה ישראל אסור לעבד לאכול בתרומה.[15]

בספק; גרש ירחים, שם אות שסא ד״ה בתוספות. ראה גם: שו״ת אבני מילואים, סי׳ יז ד״ה ובפרק; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ט ה״ה ביאור ההלכה ד״ה ועדיין.

14. ראה: שו״ע, חו״מ סי׳ קצו.

15. ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ עז סעי׳ יח; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ט ה״ה ס״ק מו.

הלכה ו

א. זיכוי נכסים בשתק ולבסוף צווח
ב. זיכה לו על-ידי עצמו
ג. אכילת עבדים בתרומה כשהאדון ומקבל המתנה כהנים
ד. צווח מתחילה
ה. שתק ולבסוף צווח
ו. שיעור הזמן בין שתיקה לצווחה

הכותב נכסיו לאחר וזיכה לו על ידי אחר והיו בהן עבדים ושתק זה שנתנו לו ואחר כך צווח, הרי זה ספק אם זה שצווח הוכיח סופו על תחילתו ועדיין לא יצאו מרשות ראשון, או זה שצווח אחר ששתק חזר בו.[1] לפיכך אין אוכלין בתרומה בין שהיה רבן ראשון כהן והשני ישראל, בין שהיה רבן ראשון ישראל והשני כהן.[2]

א. זיכוי נכסים בשתק ולבסוף צווח

וזיכה לו על ידי אחר... הרי זה ספק

לדעה זו - בין אם הייתה מתנת בריא ובין אם הייתה מתנת שכיב מרע, אם שתק ולבסוף צווח הרי זה ספק.[3]

---

1. דין זה ללא ההשלכה ההלכתית לדיני תרומה, כאשר הדין הוא ספק, מופיע גם ברמב״ם, הל׳ זכיה ומתנה פ״ד ה״ג; שו״ע, חו״מ סי׳ רמה סעי׳ יא; לבוש, שם סעי׳ יא.
2. בבא בתרא, קלח ע״א; חולין, לט ע״ב; כריתות, כד ע״ב; תוספתא, בבא בתרא פ״ח ה״א; ירושלמי (בבא בתרא פ״ח ה״ז; גיטין פ״א ה״ה) נחלקו חכמים ורשב״ג - לדעת חכמים משום ששתק בתחילה זכה המקבל, ולדעת רשב״ג צווחתו בסוף הוכיחה על תחילתו שאין ערך לשתיקתו ולכן נשארת המתנה ביד הנותן. הרמב״ם בהלכה שלפנינו כתב שדין זה הוא ספק. בטעם אי-הכרעת המחלוקת, יש שכתבו משום שבחולין לט ע״ב לא הוכרע הדין: ׳ולא אמרו בה לא איסור ולא היתר׳, ראה: העיטור, אות ז זכוי; ר״י קרקושא, בתוך: שיטת הקדמונים בבא בתרא קלח ע״א ד״ה ופסק רבינו; ההשלמה, שם אות כא; ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פ״ט ה״ו; כסף משנה, שם, סמ״ע, חו״מ סי׳ רמה סעי׳ יא ס״ק כ; באר הגולה, שם ס״ק ו. הרדב״ז, הל׳ תרומות פ״ט ה״ו, ביאר שהרמב״ם מסתפק בכלל ׳הלכה כרשב״ג׳ היינו בין במשנה ובין בברייתא או רק במשנה ולא בברייתא [ביחס לדבריו, ראה: יצחק ירנן, שם].
3. רמב״ם, הל׳ זכיה ומתנה פ״ד ה״ג; בית יוסף, חו״מ סי׳ רמה אות יד; שו״ע, חו״מ סי׳ רמה סעי׳ יא, בדעה הראשונה; ערוך לנר, כריתות כד ע״ב ד״ה בגמרא והיו; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ט ה״ו ס״ק מט. דעה זו, שלא הוכרעה המחלוקת בין חכמים לרשב״ג והדין נותר מסופק, הובאה גם בשם הגאונים, ראה: תשובות הגאונים (הרכבי), סי׳ שעז: ׳ואף אנן נמי לעינין דינא חישינן ליה וקימינן במילתא ולא פסקינן הלכה לא כרבנן ולא כרבן שמעון בן גמליאל׳; העיטור, אות מ מתנה ד״ה לידו מתנה: ׳ורבותינו הגאונים פסקו דספיקא היא׳

ויש אומרים, כיון ששתק בתחילה קנה.[4]

לדעה זו -

יש אומרים, היינו דווקא בשכיב מרע ולא בבריא.[5]

ויש אומרים, אין להבחין בין שכיב מרע לבריא בעניין זה.[6]

ב. זיכה לו על-ידי עצמו

וזיכה לו על ידי אחר

יש אומרים, הוא-הדין אם זיכה לו על-ידי עצמו, כגון שזרק שטר מתנה לידיו ושתק ולבסוף צווח.[7]

(השווה לדבריו עצמו, להלן הערה 4, שסבר אחרת); מגיד משנה, הל' זכיה ומתנה פ"ד ה"ג. אך השווה לדברי הריטב"א, בבא בתרא קלח ע"א ד"ה כאן (להלן הערה 4) שכתב אחרת בשם הגאונים.

4. לדעה זו, הלכה כדעת חכמים. רשב"ם, בבא בתרא קלח ע"א ד"ה יורשין; ריטב"א, שם ד"ה כאן, וציין שכן פסקו הגאונים;
יד רמ"ה, שם ד"ה ואמר רבא; ראב"ן, בבא בתרא ד"ה הכותב נכסיו; אור זרוע, ח"ג פסקי בבא בתרא סי' קמג ד"ה פירש רבינו שמואל; הגהות אשרי, בבא בתרא פ"ח סי' נא; רבינו יהודה אלמדארי, בתוך קובץ שיטות קמאי, בבא בתרא קלח ע"א; ראב"ד (בעל האשכול, בתוך: קובץ שיטות קמאי, שם; פירוש הראב"י אב"ד, שם ד"ה כי פליגי); מרדכי, גיטין פ"ח רמז שסז; העיטור, אות ז זכוי, אך הוסיף שלחומרה יש להחמיר כרשב"ג; הגהות מיימוניות, הל' זכיה ומתנה פ"ד ה"ג אות ב, בשם רשב"ם, שם; סמ"ע, חו"מ סי' רמה סעי' יא ס"ק כ, בדעת הרמ"א, שם; גר"א, שם ס"ק כא, בדעת הרמ"א.
יש שכתבו כן בדעת הרי"ף, בבא בתרא סג ע"ב מדפי הרי"ף, ובדעת הרא"ש, בבא בתרא פ"ח סי' נא, שאמנם הם לא הכריעו מפורש במחלוקת חכמים ורשב"ג, אבל מכיון שהביאו את המחלוקת כצורתה משמע שיש לפסוק כדעת חכמים שהלכה כמותם, ראה: ר"ן, בבא בתרא קלח ע"א ד"ה ולענין הלכה; ר"י קרקושא, בתוך: שיטת הקדמונים, שם ד"ה ופסק רבינו; ההשלמה, שם אות כא; טור, חו"מ סי' רמה; בית יוסף, שם אות יד ד"ה ומ"ש; סמ"ע, שם ס"ק כ; ים של שלמה, חולין פ"ב סי' כ; מעשה רקח, הל' זכיה ומתנה פ"ד ה"ג; פרי עץ חיים, שם.

5. סמ"ע, חו"מ סי' רמה סעי' יא ס"ק כג, בביאור דברי הרמ"א, שם.

6. ש"ך, חו"מ סי' רמה סעי' יא ס"ק ז; נתיבות המשפט, שם באורים ס"ק ו. לדבריהם, דברי הרמ"א אינם מוסבים על סעיף יא העוסק בזיכה לו את המתנה ע"י אחר אלא על סעיף י שלפניו.

7. שיטה מקובצת, בבא בתרא קלח ע"א, בשם הראב"ד; רבי יצחק קרקושא, בתוך: שיטת הקדמונים שם ד"ה ולא פליגי; מאירי, שם ד"ה הכותב; פסקי רי"ד, שם ד"ה כאן; יד רמ"ה, שם ד"ה והני מילי; הגהות אשרי, בבא בתרא פ"ח סי' נא, בשם אור זרוע.

ג. אכילת עבדים בתרומה כשהאדון ומקבל המתנה כהנים

אין אוכלין בתרומה בין שהיה רבן ראשון כהן והשני ישראל, בין שהיה רבן ראשון ישראל והשני כהן

לדעה זו -

יש אומרים, אם גם האדון וגם מקבל המתנה כהנים יכולים העבדים לאכול בתרומה.[8]

ויש אומרים, גם במקרה זה לא יאכלו העבדים בתרומה.[9]

ד. צווח מתחילה

ושתק זה שנתנו לו ואחר כך צווח, הרי זה ספק[10]

לדעה זו - מקבל מתנה שאמר מתחילה שאינו מעוניין במתנה לא קנאה והמתנה חוזרת לבעלים.[11] לפיכך, אם הבעלים הראשונים כהן אזי העבדים אוכלים בתרומה.

---

8. ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פ״ט ה״ו, בביאור הראשון שהכריע כמותו; חשק שלמה, שם; מקורי הרמב״ם לרש״ש, שם; שולי הגליון (אלתר), שם; מנחת חינוך, מצווה רפ אות ד ד״ה ואפשר לומר.
9. מנחת חינוך, מצווה רפ אות ד ד״ה ואפשר לומר, בדעת משנה למלך, הל׳ תרומות פ״ב הי״ד ד״ה ודע שאני; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ט ה״ו ביאור ההלכה סוף ד״ה בין, בדעת חזון איש, אבהע״ז בעניני עבדים סי׳ קמז ס״ק ד.
10. בבבא בתרא, קלז ע״ב: ׳אמר רב יהודה אמר שמואל, הכותב נכסיו לאחר, ואמר הלה אי אפשי בהן קנה ואפילו עומד וצווח. ורבי יוחנן אמר, לא קנה. אמר רבי אבא בר ממל, ולא פליגי כאן בצווח מעיקרא, כאן בשותק מעיקרא ולבסוף צווח׳. מבואר שאם צווח מתחילה לא קנה את המתנה. הראשונים נחלקו במעמדה של מתנה זו, האם היא חוזרת לבעלים שכן כל סילוקו מהמתנה היה בתנאי שחברו יזכה בה ואם לא זכה בה היא שבה אל בעליה, או שהמתנה הפקר, וכדברי ריש לקיש בכריתות, כד ע״א: ׳הנותן מתנה לחבירו ואמר הלה אי אפשי בה, כל המחזיק בה זכה בה׳. ההשלכה ההלכתית היא שמתנה זו הכילה עבדים והבעלים הוא כהן, האם העבדים חוזרים אליו ואוכלים בתרומה, או שהם הפקר וזכו בעצמם ואינם אוכלים בתרומה.
11. רמב״ם, הל׳ זכיה ומתנה פ״ד ה״א; רמב״ן, בבא בתרא קלז ע״ב ד״ה ובשער; בית יוסף, חו״מ סי׳ רמה ד״ה הכותב נכסיו. כדעה זו כ״כ: תוספות, בבא בתרא קלח ע״א ד״ה כאן; ר״ן, שם ד״ה ור׳ יוחנן; מאירי, שם ד״ה ולמדת; יד רמ״ה, שם קלז ע״ב אות קצד ד״ה וצווח; רבי אשר מלוניל, בתוך שיטת הקדמונים, שם ד״ה מיהו הרב, והוסיף שכן נראה בדעת רש״י כריתות כד ע״ב ד״ה לא, שהעמיד את דברי ריש לקיש (לעיל הערה 10) בשתק ולבסוף צווח; רא״ש, בבא בתרא פ״ח סי׳ נא; ריטב״א (בבא בתרא קלח ע״א ד״ה כאן; גיטין לב ע״א ד״ה הא דרבה); נימוקי יוסף, בבא בתרא סג ע״ב מדפי הרי״ף ד״ה אמר המחבר; סמ״ק מצוריך,

ויש אומרים, אין מקבל המתנה קונה וגם אין המתנה ברשות הבעלים אלא היא הפקר.[12] לפיכך, העבדים זכו בעצמם ואינם אוכלים בתרומה.

ה. שתק ולבסוף צווח

צווח אחר ששתק

לדעה זו, מקבל מתנה שלאחר שבאה מתנה לידו שתק ולבסוף אמר שאינו מעוניין בה, המתנה הפקר.[13] לפיכך, אם הבעלים הראשונים כהן, אין העבדים אוכלים בתרומה.

ויש אומרים, חוזרת המתנה לבעלים.[14] לפיכך, אם הבעלים הראשונים כהן, העבדים אוכלים בתרומה.

ו. שיעור הזמן בין שתיקה לצווחה

יש אומרים, שיעור הזמן בין שתיקה לצווחה הוא כשיעור זמן של 'תוך כדי דיבור'.[15]

ויש מי שאומר, כל עוד 'עסוקים באותו עניין' יכול לצווח ולחזור בו, אך כאשר עברו לעניין אחר אינו יכול לחזור בו.[16]

סי' רסט ד"ה הנותן מתנה; רבינו ירוחם, מישרים נתיב כד; טור, חו"מ סי' רמה, בדעת הרא"ש; שו"ע, שם סעי' י.

12. רב האי גאון, ספר המקח והממכר שער טו ד"ה אלא שבין (הובאו דבריו ברמב"ן, בבא בתרא קלז ע"ב ד"ה ובשער; ר"ן, שם קלח ע"א סוף ד"ה ור' יוחנן); רשב"ם, בבא בתרא קלח ע"א ד"ה כאן; ר"י קרקושא, בתוך שיטת הקדמונים, שם ד"ה באנו למחלוקת; ר"י בן חכמון, שם ד"ה אמר רב נחמן; תוספות רי"ד, שם קלז ע"ב אות ס ד"ה אמר רב; ראב"ד, פירוש הראב"י אב"ד בתוך שיטת הקדמונים, שם ד"ה כי פליגי; רבינו יהודה אלמדארי, בתוך קובץ שיטות קמאי, בבא בתרא קלח ע"א; אור זרוע, ח"ג בבא בתרא סי' קמב ד"ה אמר ר' אבא.
13. רמב"ם, הל' זכיה ומתנה פ"ד ה"א. כ"כ: רא"ש, בבא בתרא פ"ח סי' נא; ריטב"א, בבא בתרא קלח ע"א ד"ה כאן; שו"ע, חו"מ סי' רמה סעי' י; לבוש, שם סעי' י.
14. רבי אשר מלוניל, בתוך שיטת הקדמונים, בבא בתרא קלז ע"ב ד"ה וצריך עיון; ר"י קרקושא, בתוך שיטת הקדמונים, שם קלח ע"א ד"ה ופסק, בשם רבינו תם.
15. אור זרוע, ח"ג פסקי בבא בתרא סי' קמב; הגהות אשרי, בבא בתרא פ"ח סי' נא, בשם אור זרוע; מאירי, בבא בתרא קלח ע"א ד"ה הכותב, בשם חכמי התוספות; יד רמ"ה, שם אות קצד ד"ה ודוקא היכא.
16. מאירי, בבא בתרא קלח ע"א ד"ה הכותב.

הלכה ז

א. האכלת בהמת כהן ברשות ישראל

ישראל ששכר בהמה מכהן מאכילה התרומה,[1] וכהן ששכר בהמת ישראל אע"פ שהוא חייב במזונותיה לא יאכילנה תרומה מפני שאינה קניין כספו.[2]

א. האכלת בהמת כהן ברשות ישראל

ישראל ששכר בהמה מכהן מאכילה התרומה[3]

יש אומרים, דווקא כשמזונותיה על הכהן ולא על ישראל, אבל אם מזונותיה על ישראל אינו יכול להאכילה בתרומה משום גזל שבט הכהנים, אא"כ נתן לו הכהן רשות או שהייתה התרומה שייכת לאבי אימו הכהן.[4]

ויש אומרים, גם כשמזונותיה על ישראל יכול להאכילה בתרומה, אף ללא קבלת רשות מפורשת מהכהן.[5]

---

1. ביחס לדיון האם ניתן להאכילה אף בתרומה הראויה למאכל אדם או רק בתרומה הראויה לבעלי-חיים, ובשיטת הרמב"ם בזה, ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פ"ו ה"א ג (2). ביחס להאכלת תרומה לבהמה בשותפות כהן וישראל, ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פ"ז הי"ז אות ב.
2. תרומות, פי"א מ"ט; יבמות, סו ע"ב; סמ"ג, לאוין סי' רנח ד"ה שנינו במסכת. ביחס לתוקף איסור האכלת בהמת ישראל בתרומה, מדין איסור הנאה של כילוי, ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פ"ו ה"ה אות ח.
3. הראשונים נחלקו בדין ישראל ששכר בהמה מכהן שיכול להאכילה בתרומה, האם ההיתר דווקא כאשר מזונותיה על הכהן, או שמא אף כשמזונותיה על ישראל הוא יכול להאכילה בתרומה. הרמב"ם כאן סתם ולא הרחיב, וכתב על כך ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"ט ה"ז: 'ורבינו כתב לשון המשנה ואין להכריח דבר'; משנה למלך, שם.
4. רש"י, עבודה זרה טו ע"א ד"ה יאכילנה, בפירוש השני; תוספות, שם ד"ה ישראל (על הסתירה בדברי התוספות הללו לדבריהם שיובאו להלן הערה 5, ראה: יד דוד, עבודה זרה טו ע"א ד"ה תוספות ד"ה ישראל, וכתב שיש לגרוס בדבריהם המצוינים בהערה זו 'רבינו תם' ולא 'ר"י'); ריב"ן, בתוך קובץ שיטות קמאי, יבמות סו ע"ב; ראב"ד, עבודה זרה טו ע"א ד"ה ישראל; ר"ש משאנץ, שם ד"ה ישראל; רשב"א, שם ד"ה ישראל; ריטב"א, שם ד"ה מתקיף; מאירי, יבמות סו ע"ב ד"ה שמא, בשם 'יש שפירשוה'; רש"ס, תרומות פי"א ה"ה ד"ה מאכילה.
5. רש"י, עבודה זרה טו ע"א ד"ה יאכילנה, בפירוש הראשון; תוספות, יבמות סו ע"ב ד"ה ישראל; רבי אברהם מן ההר, שם ד"ה שבח; רא"ש (תרומות פי"א מ"ט ד"ה מאכילה; תוספות הרא"ש, יבמות סו ע"ב ד"ה יאכילנה); מאירי (יבמות סו ע"ב ד"ה שמא, בשם 'גדולי הרבנים'; עבודה זרה טו ע"ב ד"ה ישראל); תוספות רבינו אלחנן, עבודה זרה טו ע"א ד"ה ישראל; תורת חיים, שם; פני משה, תרומות פי"א ה"ו ד"ה ישראל; מהר"א פולדא, שם ד"ה

לדעה זו -

יש אומרים, אף מקיים בכך מצוות נתינה לכהן.[6]

ויש מי שאומר, אינו מקיים בכך מצוות נתינה לכהן.[7]

מאכילה; רע״ב, תרומות פי״א מ״ט ד״ה מאכילה; תפארת ישראל (תרומות פי״א מ״ט יכין אות נב; הלכתא גבירתא, שם); יש סדר למשנה, תרומות פי״א מ״ט ד״ה הר״ב; שיירי כנסת הגדולה, הגהות טור יו״ד סי׳ שלא ס״ק מה, בדעת הרמב״ם; רדב״ז, הל׳ תרומות פ״ט ה״ז; אור שמח, שם; ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ עח סעי׳ ב; המעשר והתרומה, פ״י סעי׳ לב.

6. ראי״ש, תרומות פי״א מ״ט ד״ה מאכילה: ׳והוה ליה כאילו זכה בה הכהן ומאכילן לבהמתו׳; רע״ב, שם ד״ה מאכילה; תפארת ישראל, שם יכין אות נב; מאירי (יבמות סו ע״ב ד״ה שמא; עבודה זרה טו ע״ב ד״ה ישראל).

7. אור שמח, הל׳ תרומות פ״ט ה״ז.

הלכה ח

א. קבלת אחריות או שאלה

ישראל ששם פרה מכהן לפטמה ולהיות השכר ביניהן, לא יאכילנה תרומה אע״פ שיש לכהן חלק בשבחה. אבל כהן ששם פרה מישראל לפטמה אע״פ שיש לישראל חלק בשבח, הואיל וגופה לכהן שהרי שמה על עצמו הרי זה מאכילה התרומה.[1]

א. קבלת אחריות או שאלה

ישראל ששם פרה מכהן... לא יאכילנה תרומה... אבל כהן ששם פרה מישראל... מאכילה התרומה

לדעה זו - מדובר שכל אחריות הבהמה (אונס, כחש ופחת דמי הבהמה) על המקבל ולפיכך היא נחשבת כקנויה לו לגבי האכלתה בתרומה.[2]

ויש אומרים, מדובר שהמקבל הוא שואל שקיבל עליו גם אחריות לעניין ערכה של הבהמה.[3]

---

1. תרומות, פי״א מ״ט; יבמות, סו ע״ב; סמ״ג, לאוין סי׳ רנח ד״ה שנינו במסכת.
2. רמב״ם, פיהמ״ש תרומות פי״א מ״ט; משנה ראשונה, שם ד״ה ישראל; רבי אברהם מן ההר, יבמות סו ע״ב ד״ה שבח; ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פ״ט ה״ח; רדב״ז, שם; רש״ס, תרומות פי״א ה״ה ד״ה ששם; מראה הפנים, שם ד״ה ישראל; אמרי בינה, דיני שבת סי׳ ה ד״ה ויש. יש שכתבו כדעה זו: רש״י, יבמות סו ע״ב ד״ה יאכילנה (אולם, ראה להלן הערה 3, את הבנת ר״י קורקוס בדעת רש״י); ר״ף, יבמות כב ע״א מדפי הר״ף; ריב״ן, בתוך שיטת הקדמונים יבמות סו ע״ב ד״ה תנן אלו; מאירי, שם ד״ה לפי דרכך; ריא״ז (פסקי ריא״ז, יבמות פ״ז ה״ג; בתוך: שלטי הגיבורים, יבמות כב ע״א מדפי הר״ף אות א. ראה שם שהוסיף שמ״מ אין ישראל מצווה על שביתת בהמתו, להרחבה בדין זה, ראה: בית יוסף, או״ח סוף סי׳ רמו); פני משה, תרומות פי״א ה״ה ד״ה ישראל-ד״ה וכהן; מהר״א פולדא, שם ד״ה ישראל-ד״ה מאכילה; רע״ב, תרומות פי״א מ״ט ד״ה ישראל-ד״ה מאכילנה; תפארת ישראל (תרומות פי״א מ״ט יכין אות נו; הלכתא גבירתא, שם); קרית ספר, הל׳ תרומות פ״ט.
3. ר״ש, תרומות פי״א מ״ט ד״ה כהן; רא״ש (תרומות פי״א מ״ט ד״ה כהן; יבמות סו ע״ב ד״ה אבל); תוספות, יבמות סו ע״ב ד״ה אבל; רבי אברהם מן ההר, שם סוף ד״ה שבח, בפירוש הראשון; תוספות מהר״ם מרוטנבורג, שם ד״ה ישראל; האגודה, יבמות פ״ז סי׳ פא ד״ה אבל כהן; ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פ״ט ה״ח, בדעת רש״י, יבמות סו ע״ב ד״ה יאכילנה; מלאכת שלמה, תרומות פי״א מ״ט.

הלכה ט

א. האכלת בכור בהמה בתרומה
1. האכלת אימו של הבכור
2. האכלת אחרים את הבכור
3. האכלת פטר חמור בתרומה
4. האכלת בכור בהמה בתרומה בזמן הזה
ב. אצירת כרשיני תרומה

פרתו של ישראל שילדה בכור מאכילו התרומה, שהבכור לכהנים. ואוצר אדם כרשיני תרומה לתוך שובכו ואינו חושש שמא יבואו היונים שלו ויאכלו אותן.[1]

א. האכלת בכור בהמה בתרומה

פרתו של ישראל

1. האכלת אימו של הבכור[2]

לדעה זו - יש אומרים, ההיתר להאכלת התרומה הוא רק לוולד ולא לאימו, אף שמניקה אותו והוא ניזון ממנה, משום שהיא בהמת ישראל.[3]

---

1. תוספתא, תרומות פ״י ה״ז.
2. בתוספתא, תרומות פ״י ה״ז: ׳פרתו של ישראל שילדה, בכור מאכילה כרשנין של תרומה. רבן שמעון בן גמליאל אומר, ולא עוד אלא שזכו לה כרשנין׳. בביאור דעתו של רשב״ג נחלקו המפרשים - יש שביארו שהתיר להאכיל את אימו של הבכור משום שהיא מניקה אותו וניחא ליה לכהן. ויש שביארו שמ״מ אסור לעשות כן כי היא בהמת ישראל, אלא רשב״ג סובר שמותר להאכיל את הבכור מתרומה שחייב ישראל לתת לכהן, ראה: צפנת פענח, מהדו״ת הל׳ עבודה זרה פ״ד הי״ד עמ׳ 41; ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ עח סעי׳ ח; חזון יחזקאל (תרומות פ״י ה״ז באורים ד״ה ולא עוד; שם חדושים ד״ה רשב״ג); תוספתא כפשוטה, תרומות פ״י עמ׳ 468 ציון 20. ויש שביארו שלא רק הבעלים יכול להאכיל את הבכור בתרומה אלא אף אנשים אחרים, ראה להלן הערות 4-5. מחלוקת זו תלויה בין היתר בגרסת התוספתא בלשון רשב״ג: ׳זכו לו׳ או ׳זכו לה׳, כפי שציינו הפרשנים.
3. חסדי דוד, תרומות פ״י ה״ז ד״ה ולא עוד, בפירוש הראשון בביאור דעת רשב״ג, וסיים, שם ד״ה נותן, שהרמב״ם פסק כתנא קמא; הרב יצחק שבדרון (שיירי מנחה, שם; מנחת יצחק, שם ד״ה שזכו); ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ עח סעי׳ ח; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ט ה״ט ס״ק סז.

2. האכלת אחרים את הבכור

לדעה זו - יש אומרים, לא רק הבעלים יכול להאכיל את הבכור בתרומה אלא גם אחרים.[4]

ויש שמשמע מדבריהם שאין לאחרים להאכיל את הבכור.[5]

3. האכלת פטר חמור בתרומה

יש אומרים, דווקא פרה שילדה בכור יכול ישראל להאכילו בתרומה משום ששייך לכהן, אבל אתון שילדה בכור (פטר חמור) אינו מאכילו בתרומה משום שאין החמור שייך לכהן אלא פדיונו.[6]

4. האכלת בכור בהמה בתרומה בזמן הזה

יש אומרים, דווקא בכור בעל מום או בכור בזמן הזה שאינו עומד להקרבה שאז יש לכהן זכות בו, אבל בכור תם בזמן בית-המקדש שעומד להקרבה אינו ממון כהנים אלא ממון גבוה ואין הכהן זוכה בו אלא לאחר זריקת הדם ולכן ישראל אינו יכול להאכילו בתרומה.[7]

ויש מי שאומר, אף לבכור תם נותנים תרומה משום שבבית הבעלים הוא ממון שבט הכהנים.[8]

ב. אצירת כרשיני תרומה

ואוצר אדם כרשיני תרומה לתוך שובכו ואינו חושש שמא יבואו היונים שלו ויאכלו אותן[9]

יש אומרים, מדובר על ישראל שאע"ג שאינו יכול להאכיל את בעלי-החיים שלו בתרומה, מ"מ יכול לאצור כרשיני תרומה בתוך שובך היונים ואינו חושש שמא

---

4. דרך אמונה, הל' תרומות פ"ט ה"ט ציון ההלכה ס"ק קל, בביאור דעת רשב"ג: 'ואפשר שאין חולק בזה על רשב"ג, ורבנו לא הוצרך להביאה דפשוט הוא'.
5. מכתבי תורה (קאלניה), מכתב רנט.
6. מנחת חינוך, מצווה רפ אות כב ד"ה ונראה לי; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ט ה"ט ס"ק סד.
7. מנחת חינוך, מצווה רפ אות כב, ותמה על הרמב"ם מדוע לא חילק בהלכה כאן בין הזמן הזה לזמן המקדש; מכתבי תורה (קאלניה), מכתב רנט; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ט ה"ט ס"ק סו.
8. אבי עזרי, הל' נזקי ממון פ"ח ה"א ד"ה ולהמתבאר.
9. בעניין האכלת בעלי-חיים בכרשיני תרומה, ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פ"ו ה"א אות ג (2). בטעם ההיתר נחלקו הפרשנים - יש שנימקו, משום שתרומת כרשינים היא מדרבנן ולא חששו, ראה: רדב"ז, הל' תרומות פ"ט ה"ט; המעשר והתרומה (פ"י סעי' לד; שם בית האוצר ס"ק כט). ראה מה שהעיר על כך חזון יחזקאל, תרומות פ"י ה"ז באורים ד"ה בתוך. יש שנימקו, משום שאינו חייב לשמור על התרומה מהפסד יותר ממה ששומר את החולין, ראה: ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"ט ה"ט.

יאכלו את הכרשינים, אבל כהן יכול להאכיל את היונים בכרשיני תרומה גם במכוון לכך.[10]

ויש אומרים, מדובר אף על כהן שאף שאין כרשיני תרומה מאכל ראוי ליונים מ"מ אינו נחשב להפסד תרומה אם אכלו מאליהם.[11]

10. אור שמח, הל' תרומות פ"ט ה"ט; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עח סעי' ז; המעשר והתרומה, פ"י בית האוצר ס"ק כט.
11. דרך אמונה, הל' תרומות פ"ט ה"ט ס"ק סח.

הלכה י

א. מכירת בהמת כהן לישראל
1. האכלת הבהמה בתרומה דרבנן
2. חזרת הלוקח מהמכירה
3. משך ולא נתן מעות
ב. מכירת בהמת ישראל לכהן
1. האכלתה בתרומה מהתורה
2. הצורך בנתינת מעות ובמשיכה
3. משך הכהן ולא נתן דמים

יראה לי, שאם מכר הכהן פרתו לישראל ולקח הדמים אע״פ שעדיין לא משך הלוקח הרי זה אסור להאכילה תרומה שדין תורה מעות קונות כמו שיתבאר בהלכות מקח וממכר.[1] ואם מכר ישראל לכהן אף על פי שנתן הדמים לא תאכל בתרומה עד שימשוך.[2]

א. מכירת בהמת כהן לישראל

אע״פ שעדיין לא משך הלוקח הרי זה אסור להאכילה תרומה

1. האכלת הבהמה בתרומה דרבנן

לדעה זו - יש אומרים, אף אסור להאכילה בתרומה דרבנן.[3]

2. חזרת הלוקח מהמכירה

לדעה זו - יש אומרים, היינו דווקא כל עוד הלוקח-ישראל לא חזר בו מהקניין, אבל אם חזר בו לא קנאה עד שימשוך, ולפיכך כל עוד לא משך יכול הכהן להאכילה בתרומה.[4]

---

1. רמב״ם (הל׳ מכירה פ״ג ה״א; לדוגמאות נוספות, ראה: שם פ״ט), מדין תורה מעות קונות ׳אחד הבהמה ואחד שאר המטלטלין׳. ראה להלן הערה 2.
2. בבא מציעא, מז ע״ב, כדעת רבי יוחנן: ׳דבר תורה מעות קונות׳ אף ללא משיכה, וחכמים תיקנו שאין מעות קונות אלא משיכה, ראה: רמב״ם, הל׳ מכירה פ״ג ה״א; טור, חו״מ סי׳ קצח; שו״ע, שם סעי׳ א.
3. אור שמח, הל׳ תרומות פ״ט ה״י; דרך אמונה, שם ס״ק ע. מקור נוסף לדין זה ניתן להביא מהרמב״ם, הל׳ תרומות פ״ח הי״ב: ׳כל אלו כשם שאין מאכילין בתרומה של תורה, כך אין מאכילין בתרומה של דבריהם גזירה שמא יאכילו בשל תורה׳.
4. פרשני הרמב״ם הקשו, מדוע בהלכה זו העמיד הרמב״ם את הדין על דין תורה שמעות קונות, ומדוע לא נאמר שמשיכה קונה כדעת חכמים (כפי שפסק הרמב״ם אף לעניין איסורים, ראה:

3. משך ולא נתן מעות

יש אומרים, אם משך הלוקח-ישראל ולא נתן מעות קנה את הבהמה מדין דרבנן ואינו מאכילה בתרומה.[5]

ב. מכירת בהמת ישראל לכהן

ואם מכר ישראל לכהן אף על פי שנתן הדמים לא תאכל בתרומה עד שימשוך

1. האכלתה בתרומה מהתורה

ויש מי שאומר, כיון שמעות קונות מהתורה יכול הכהן-הקונה להאכילה בתרומה שתוקפה מהתורה.[6]

הל' איסורי מזבח פ"ד הי"ג; הל' מעילה פ"ו ה"י) וכל עוד לא משך הקונה אין בהמה קנויה לו להאכלתה בתרומה. תשובות שונות נאמרו כמענה לשאלה זו, כאשר הביאור המרכזי בדעת הרמב"ם כאן הוא שחכמים לא ביטלו את קניין מעות של התורה כל עוד הקונה אינו חוזר בו מהמכירה, אך אם הקונה מעוניין לחזור בו מהמכירה אזי היא לא חלה כל עוד לא משך או הגביה. ראה: מרכבת המשנה, הל' תרומות פ"ט ה"י ד"ה ונ"ל דסובר; ישועות מלכו, שם; דרך אמונה, שם ס"ק ע; קהלת יעקב (לורברבוים), אבהע"ז סי' כח סעי' יג ד"ה ולפענ"ד נראה; שו"ת חתם סופר, יו"ד סי' שיד ד"ה ומיושב נמי; שו"ת מהרש"ם (ח"א סי' קטו ד"ה ומה שנסתפק; שם ח"ב סי' קטו ד"ה והנה בדין); שו"ת מלבושי יום טוב, ח"ב חו"מ סי' ד אות ב; שו"ת אבני נזר, חו"מ סי' לה; הרב מאיר שמחה מדווינסק (אור שמח, הל' תרומות פ"ט ה"י ד"ה ועיין; חידושי רבי מאיר שמחה, בבא מציעא מו ע"ב ד"ה ועדיין קשה); צפנת פענח (הל' נדרים פ"ז הט"ו; הל' מאכלות אסורות פי"ג הכ"א; מהדורה תניינא, הל' עבודה זרה פי"א ה"ז עמ' 71 עמודה ימנית; הל' מתנות עניים פ"ג הט"ז ד"ה והנה טעם, עמ' 83 עמודה ימנית; שו"ת, מהדורת ורשה, ח"א סי' עט); מכתבי תורה (קאלינה), מכתב רנד; קרן אורה, מעילה יט ע"ב ד"ה נתנה לבלן; שו"ת עונג יום טוב, סי' כה ד"ה מיהו נ"ל; שו"ת אחיעזר, ח"ג סי' לו ד"ה ולכאורה י"ל. יש שהוכיחו מדברי הרמב"ם כאן שסובר כשיטת הרב משה מפונטייזא (ראה לעיל בתרומות הארץ, פ"ו ה"ה אות ח.1), אף שתוקף איסור הנאה של כילוי הוא מדרבנן מ"מ האכלת זר בהמה בתרומה הוא איסור תורה ולפיכך אסור להאכילה מדין תורה, מנחת חינוך, מצווה רפ אות כג; אור שמח, הל' תרומות פ"ט ה"י. לביאורים נוספים בשאלה זו, ראה במקורות שבספר המפתח לרמב"ם (הוצאת פרנקל) להל' תרומות פ"ט ה"י.

5. ישועות מלכו, הל' תרומות פ"ט ה"י; דרך אמונה (שם ס"ק ע; שם ציון ההלכה ס"ק קלז: 'ורבנו לא הוצרך לכותבו דפשוט הוא').

6. קרית ספר, הל' תרומות פ"ט.

2. הצורך בנתינת מעות ובמשיכה

יש מי שהסתפק, האם כדי שהמכירה תחול לעניין האכלתה בתרומה יש צורך גם בנתינת מעות וגם במשיכה.[7]

ויש מי שאומר, די במשיכה כדי לקנותה לעניין האכלתה בתרומה.[8]

3. משך הכהן ולא נתן דמים[9]

יש אומרים, אם הכהן משך את הבהמה ולא נתן דמים יכול להאכילה בתרומה שתוקף החיוב הוא מדרבנן.[10]

7. שו״ת אחיעזר, ח״ג סי׳ לו ד״ה ולכאורה.
8. שו״ת מהרי״ל דיסקין, ח״ב סי׳ ה ד״ה אשר.
9. דין זה תלוי בשאלה העקרונית האם קניין דרבנן (משיכה) מועיל רק לדיניהם או גם לדיני תורה, לסקירה בנושא זה וביחס לדעת הרמב״ם, במקורות שבספר המפתח לרמב״ם (הוצאת פרנקל) להל׳ תרומות פ״ט ה״י.
10. אור שמח, הל׳ תרומות פ״ט ה״ט ; קהלות יעקב (קנייבסקי), בבא מציעא סי׳ מב.

פרק י

הלכה א

א. האוכלים החייבים בחומש
1. כהן שאכל תרומה באיסור
2. קטן שאכל תרומה
3. אישה שאכלה תרומה
4. יורשים
ב. התרומות שאכילתן מחייבת חומש
1. תרומה שהופרשה באופנים שונים
2. תרומה שטרם ניתנה לכהן
3. חיוב חומש באכילת טבל
4. חיוב חומש בשאר המתנות לכהנים
5. חיוב חומש במעשר שני
6. חיוב חומש בספק תרומה
7. חיוב חומש בתרומה דרבנן
8. חיוב חומש בזמן הזה
ג. הפרשת החומש על ידי שליח
ד. הגדרת שגגה באי ידיעת פרטי האיסור
1. אינו יודע שעונשו במיתה
2. אינו יודע שיש לאו באכילתה
3. אינו יודע שחייב חומש
4. אינו יודע בוודאות שזו תרומה
5. אינו יודע שהתרומה בשיעור המחייב

זר שאכל תרומה בשגגה משלם קרן וחומש.[1] אפילו ידע שהיא תרומה ושהוא מוזהר עליה אבל אם[2] לא ידע אם חייב עליה מיתה[3] אם לאו הרי זו שגגה[4] ומשלם קרן וחומש.[5]

---

1. תרומות, פ״ו מ״א, על פי הפסוק בויקרא, כב יד: ׳וְאִישׁ כִּי יֹאכַל קֹדֶשׁ בִּשְׁגָגָה וְיָסַף חֲמִשִׁיתוֹ עָלָיו׳.
2. בחלק מהגרסאות המילה ׳אם׳ אינה מופיעה.
3. בעניין חיוב מיתה באכילת תרומה, ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פ״ו ה״ו אות ב.
4. כך הגדרת ׳שוגג׳ על פי דעת רבי יוחנן, שבת סט ע״א, וכביאור רבא לעניין תרומה, שבת סט ע״ב. השווה: רמב״ם, הל׳ שגגות פ״ב ה״ב.
5. בעניין חיוב עבד בחומש ראה מה שיתבאר להלן פ״י הי״א אות א.

א. האוכלים החייבים בחומש

זר שאכל תרומה

1. כהן שאכל תרומה באיסור

חיוב זה דווקא בזר שאכל תרומה, אך כהן שאכל תרומה גזולה[6] או תרומה טמאה אינו חייב בחומש.[7]

2. קטן שאכל תרומה

2.1 גיל הקטן

קטן שאכל תרומה בשוגג, אינו חייב לשלם את החומש.[8]

יש אומרים, הדבר נכון עד שיגיע לגיל י״ג שנים.[9]

ויש אומרים, קטן בן תשע שנים ומעלה,[10] או קטן שהגיע לגיל מופלא הסמוך לאיש,[11] חייבים לשלם.

2.2 סיבת הפטור באכילת קטן

יש אומרים, קטן שאכל תרומה פטור מתשלומים, משום שאינו בר חיוב לעניין זה, ולפיכך אין חובת תשלום חומש על אכילתו.[12]

---

6. ספרא, פרשת אמור פרשה ו פ״ו אות ב: 'כהן שאכל תרומת חבירו יכול יהיו חייבים בחומש? תלמוד לומר, וכל זר לא יאכל קודש'.
7. ירושלמי, ביכורים פ״ב ה״א: 'וכי יש חומש בכהנים?'; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' פ סעי' יג; דרך אמונה, הל' תרומות פ״י ה״א ס״ק א.
8. ספרא, פרשת אמור פרשה ו פ״ו אות ב; תרומות, פ״ז מ״ג; רמב״ם, הל' תרומות פ״י הי״א. אך ראה: תוספות, קידושין י ע״א ד״ה ומקבל, שדן בתשלומי חומש בקטנה, וכפי שהבין דבריו ברשימות שיעורים (סולובייציק), שם ד״ה תוד״ה ומקבל.
9. זית רענן (לבעל המג״א), אמור דף קפ״ב ע״ג ד״ה שאני מוציא; הגהות הגר״א, על הספרא אמור פרשה ו פ״ו אות ב; שו״ת יהודה יעלה (אסאד), אבהע״ז סי' סח; שו״ת מהר״ם שיק, יו״ד סי' שעה ד״ה והנה; מלבי״ם, פרשת אמור אות ק; וכפי הגרסה שהועתקה בפסיקתא זוטרתא, ויקרא כב יד, ובפירוש רבינו מיוחס, ויקרא כב יד. ראה עוד: משך חכמה, ויקרא כב, יד.
10. ספרא, פרשת אמור פרשה ו פ״ו אות ב; ילקוט שמעוני, פרשת אמור רמז תרלז; צפנת פענח, קונטרס השלמה לח״ד השלמה א ד״ה ובאמת זה תליא; גבורת יצחק, תרומות פ״ז מ״ג ד״ה והנה.
11. שו״ת יהודה יעלה (אסאד), אבהע״ז סי' סח ד״ה הנה הא ניחא, בדעת התוספות.
12. ספרא, פרשת אמור פרשה ו פ״ו אות ב; רבינו מיוחס, על הספרא שם, שסיים 'וכן בכל עונשין שבתורה'. וכן רבים כתבו הטעם משום שקטנים אינם בני חיוב, ראה: ריבמ״ץ, תרומות פ״ז מ״ג ד״ה המאכיל; רא״ש, שם ד״ה בניו; רע״ב, שם ד״ה המאכיל; תפארת ישראל, שם יכין אות ט; מהרי״ט, קידושין י ע״א ד״ה ומקבל. יש שכתבו שאינם בני אכילה, ראה: ר״ש, תרומות פ״ז מ״ג ד״ה המאכיל; ר״י קורקוס, הל' תרומות פ״י הי״א; רדב״ז, שם; דרך אמונה, שם ס״ק צ; הגהות הגר״א, לספרא אמור פרשה ו פ״ו אות ב. יש שכתבו כן שאינו חייב לשלם לכשיגדיל,

ויש אומרים, קטן שאכל תרומה פטור מפני שאין לו ממון לשלם, אך אם יש ממון בבעלותו,[13] או לכשיגדיל חייב לשלם.[14]

3. אישה שאכלה תרומה[15]

גם אישה זרה שאכלה תרומה חייבת בתשלום חומש.[16]

אישה נשואה שאכלה תרומה -

יש אומרים, בעלה חייב לשלם עבורה.[17]

ויש אומרים, אינו חייב לשלם עבורה.[18]

4. יורשים

יש אומרים, אם מת האוכל אין יורשיו צריכים להוסיף חומש על התשלום לכהן.[19]

ויש שהסתפקו בכך.[20]

ב. התרומות שאכילתן מחייבת חומש

זר שאכל תרומה

1. תרומה שהופרשה באופנים שונים[21]

על אכילת תרומה שהופרשה במחשבה חייבים חומש.[22]

ראה: ריבמ"ץ, תרומות פ"ח מ"א ד"ה וכן העבד; שו"ת רב פעלים, ח"א פתיחה ד"ה עוד אזכיר; שו"ת חבלים בנעימים, ח"א סוגיה מה ד"ה ובהג"ה; שו"ת יביע אומר, ח"ח חו"מ סי' ו אות ד.

13. משנה ראשונה, תרומות פ"ז מ"ג ד"ה המאכיל; שו"ת יהודה יעלה (אסאד), אבהע"ז סי' סח ד"ה ועוד.

14. תיו"ט, תרומות פ"ז מ"ג ד"ה ואת עבדיו, בדעת רע"ב; מראה הפנים, בבא קמא פ"ח ה"ה ד"ה אבל, בדעת התוספות; שו"ת שואל ומשיב, מהדורה רביעאה ח"ב סי' קמ (אך השווה לדבריו שם, מהדורה חמישאה סי' עח ד"ה והנה, שכתב שזו מידת חסידות בלבד); גבורת יצחק, תרומות פ"ז מ"ג ד"ה והנה.

15. בדין בת כהן שנישאה לישראל, ובת ישראל שנישאה לכהן, ראה מה שיתבאר להלן הל' תרומות פ"י הי"ב.

16. אדרת אליהו, ויקרא כב יד: 'אישה מנין, תלמוד לומר ואיש'; משמעות רמב"ם, פ"י הי"ב.

17. מנחת חינוך, מצווה רפא אות א ד"ה שלא, בדעת הסוברים שתשלום החומש בגדר כפרה, וסוברים שבעל חייב לשלם עבור כפרת אשתו.

18. מנחת חינוך, מצווה רפא אות א, בדעת הסוברים שאין בעל חייב לשלם עבור כפרת אשתו, ובדעת הסוברים שתשלום החומש אינו כפרה אלא בגדר קנס נזקי ממון.

19. מנחת חינוך, מצווה רפא אות א ד"ה עוד נלע"ד; דרך אמונה, הל' תרומות פ"י ה"א ס"ק ו.

20. מנחת חינוך, מצווה רפא אות א ד"ה עוד נלע"ד, בדעת הרמב"ם שלא הביא זאת.

21. בעניין תרומה שהפריש גוי, ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פ"ד הט"ו אות ד.

22. דרך אמונה, הל' תרומות פ"י ה"א ס"ק ג.

תרומה שהופרשה על ידי קטן 'מופלא הסמוך לאיש' -
יש שהסתפקו אם חייבים על אכילתה חומש.[23]
ויש שכתבו שחייבים עליה חומש.[24]

2. תרומה שטרם ניתנה לכהן[25]

יש אומרים, חייבים חומש על כל תרומה שהופרשה, גם אם טרם ניתנה לכהן.[26]

---

23. מנחת חינוך, מצווה רפא ד״ה ועוד, לשיטת הסוברים שחומש במקום קורבן; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״י ה״א ס״ק ג.
24. דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״י ה״א ציון ההלכה ס״ק יא, בדעת מרכבת המשנה והמעשה רקח בדעת הרמב״ם.
25. בספרא, פרשת אמור פרשה ו פ״ו אות ז, הובאה מחלוקת בין רבי מאיר לרבי שמעון בן אלעזר אם הפרשתו מקדשתו, ומחלוקת דומה הובאה בירושלמי, תרומות פ״ו ה״א, בין רבי לרבי שמעון בן אלעזר. יש שהבינו שמחלוקת זו אמורה לעניין חומש שנאכל לפני שניתן לכהן, ואינו עניין לנידוננו, דעות אלו יובאו להלן בתרומת הארץ, פ״י הט״ו אות א. יש שהבינו שתנאים אלו נחלקו בעניין חובת חומש על תרומה שנאכלה קודם שניתנה לכהן, ראה: קרבן אהרון, על הספרא פרשת אמור פרשה ו פ״ו אות ז; רבינו הלל, שם ד״ה יכול תהא; פני משה, תרומות פ״ו ה״א ד״ה הפריש; חידושי רבי מאיר שמחה, חולין קל ע״ב ד״ה שם ת״ש; בתי כנסיות, בית מועד סי׳ תרצה סעי׳ ד ד״ה ומן האמור; שו״ת שואל ומשיב, מהדורה רביעאה ח״ג סי׳ מא ד״ה ודרך אגב; שו״ת בית שערים, או״ח סי׳ שח ד״ה ולפי; שו״ת דובב מישרים, ח״א סי׳ כז ד״ה ולכאורה; חלת אהרן, תרומות פ״ו מ״א ד״ה ואדרבה; שו״ת אמרי יושר, ח״ב סי׳ קפח ד״ה מה שתמה; שו״ת משנה שכיר, או״ח סי׳ קצח אות א; אגורה באהלך, דף כב ע״א ד״ה איך; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״י הט״ו ציון ההלכה ס״ק רמד. חזון איש, או״ח קכד על פסחים דף לב ע״א אות ג, הסתפק בהבנת המחלוקת.
סוגיה נוספת קשורה בדברי רב חסדא, בדבריו בחולין, קל ע״ב: 'המזיק מתנות כהונה או שאכלן פטור מלשלם'. כן פסק הרמב״ם, הל׳ ביכורים פ״ט הי״ד; שו״ע, יו״ד סי׳ סא סעי׳ לא. בגמרא שם מפורש שמדובר במתנות שטרם ניתנו לכהן. אלא שיש סוברים שאין להביא ראיה ממקור זה, משום שהוא אינו שייך לתרומה שהתורה חייבה בתשלומיה אלא רק לשאר מתנות כהונה, או ששייך לאוכל תרומה במזיד בלבד (ראה להלן פ״י ה״ה), או שהוא פוטר מהוצאת התרומה בדיינים, אך חיוב התשלומים חל עליו (ראה: חידושי הגר״ח, כתובות לב ע״ב ד״ה ועוד, בדעת הרא״ש).
26. דעת רבי אלעזר ברבי שמעון בספרא, פרשת אמור פרשה ו פ״ו אות ז, ובירושלמי, תרומות פ״ו ה״א, לסוברים בהערה הקודמת שנחלקו בדין זה; מראה הפנים (תרומות פ״ו ה״א ד״ה הפריש; שם ד״ה אכל), בדעת הרמב״ם; ריבמ״ץ, תרומות פ״ו מ״ב ד״ה אם תרומה; ר״ש, שם ד״ה בת; בית מאיר, שם, בדעת הרמב״ם; ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פ״י הט״ז; פני יהושע, פסחים לב ע״א ד״ה שם תנן; חידושי הרי״מ, שם ד״ה וא״כ; חתם סופר, חולין קל ע״ב ד״ה המזיק; משמרות כהונה, שם ד״ה עו״ש; מקדש דוד, תרומות סי׳ מט אות ב; מנחת חינוך, מצווה רפא ד״ה והנה; שו״ת יהודה יעלה (אסאד), ח״א יו״ד סי׳ קכא ד״ה דע בני; יד דוד, כתובות ל ע״ב ד״ה והנה; שו״ת שואל ומשיב, מהדורה שתיתאה סי׳ כו ד״ה מה; שו״ת בנין שלמה, ח״ב עניינים שונים סי׳ כ ד״ה ומש״כ; שו״ת אחיעזר, ח״א אבהע״ז סי׳ כא אות ו; מרגליות הים, סנהדרין נא ע״א אות ט; אברהם יגל, הל׳ מעשר פ״א ה״ה ד״ה אך רבינו;

ויש אומרים, אין חייבים בחומש אלא על תרומה שכבר ניתנה לכהן.[27]

לדעה זו -

יש אומרים, תרומה שאינו יכול להישאל על הפרשתה, חייב לכל הדעות בחומש מעת שהופרשה.[28]

ויש אומרים, אם היה בכוונתו לתת את התרומה לכהן, חייב על אכילתה לכל הדעות גם אם לא נתנה לו.[29]

ויש אומרים, גם לדעה זו יש מידת חסידות לשלם.[30]

ויש אומרים, חייב לשלם כדי לצאת ידי שמים.[31]

הליכות אליהו, שם ד״ה אך באמת; מאמר המלך, הל׳ ביכורים פ״ט הי״ד ד״ה והנה ראיתי, בדעת הר״ן; אבן האזל, הל׳ מעשר פ״א ה״ה, נדפס בכרם ציון השלם ח״ג; עשר תעשר, שער הלכה הל׳ ס מטעמים ד״ה וכשם; קהלות יעקב (קנייבסקי), מכות סי׳ יא ד״ה והנלענ״ד (לדעתו חיוב זה מדרבנן); דרך אמונה (הל׳ תרומות פ״י ה״א ס״ק ה; הל׳ מעשר פ״א ה״ה ס״ק מג). ויש שסברו שדין זה נכון לכל הדעות בספרא, ראה: ראב״ד, על הספרא פרשת אמור פרשה ו פ״ו אות ז; משנה למלך, הל׳ תרומות פ״י ה״א; מעשה רקח, שם; פרי האדמה, שם; תוספות אנשי שם, תרומות פ״ו מ״א ד״ה והן; רבי עקיבא איגר, שם אות מא; מלבי״ם, פרשת אמור אות קב; ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ עט סעי׳ ה. כך משמע מפרשנים רבים שיובאו להלן בתרומות הארץ, פ״י הט״ו הערה 4, והבינו את מחלוקת התנאים בנושא חומש ולא בנושא התרומה.

27. דעת רבי מאיר בספרא, פרשת אמור פרשה ו פ״ו אות ז, ודעת רבי בירושלמי, תרומות פ״ו ה״א, על פי הסוברים בהערה הקודמת שמחלוקתם עוסקת בחיוב חומש על אכילת תרומה, ולשיטות אלו בפשטות כך ההלכה, שכן הלכה כרבי מחבריו. שו״ת להורות נתן, ח״א סי׳ נא אות יא. השווה כן לעניין תשלומי תרומה, שם רבים כתבו שהלכה כרבי (להלן בתרומות הארץ, פ״י הט״ו הערה 7), ועוד משום שאלו מתנות שאין להם תובעים, ראה: צל״ח, פסחים לב ע״א ד״ה אין; מזל שעה, הל׳ מעשר פ״א ה״ג ד״ה מבואר; שו״ת פני יצחק (אבולעפיה), ח״ד מערכת מ אות סז ד״ה ואחר; בית הלל, יו״ד סי׳ סא סק״ב; גבורת ארי, מכות יא ע״ב ד״ה שוב ראיתי; בית מאיר, תרומות פ״ו מ״ב, בדעת הראב״ד; מקדש דוד, תרומות סי׳ נב אות א ד״ה עוד; צפנת פענח, הל׳ מתנות עניים פ״א ה״א, דף כז ע״א.

28. חלת אהרן, תרומות פ״ו מ״א ד״ה ואין להקשות; שו״ת טוב טעם ודעת, מהדורה קמא סי׳ צא ד״ה הנה, בדעת הקרבן אהרן.

29. על פי חידושי הר״ן, חולין מד ע״ב ד״ה ואי. כך כתבו לעניין האוכל בשוגג: שו״ת פני יצחק (אבולעפיה), ח״ד מערכת מ אות סז ד״ה ואחר; אגורה באהלך, דף כב ע״א ד״ה איך. השווה למה שיתבאר להלן בתרומות הארץ, פ״י הט״ו אות א, שרבים חייבו משעת הפרשה תרומה שאינו חייב ליתנה.

30. מאמר המלך, הל׳ ביכורים פ״ט הי״ד ד״ה איברא, בדעת התוספות והרמב״ם. עוד לעניין אכילה במזיד, ראה מה שיתבאר להלן בתרומות הארץ, פ״י ה״ה.

31. שו״ת טוב טעם ודעת, מהדורה קמא סי׳ צא ד״ה הנה; אגורה באהלך, דף כד ע״א ד״ה ואף. לעניין אכילה במזיד, ראה מה שיתבאר להלן בתרומות הארץ, פ״י ה״ה.

ויש אומרים, האוכל תרומה שלא ניתנה לכהן פטור רק מן החומש אך חייב בתשלום הקרן.[32]

3. חיוב חומש באכילת טבל

יש אומרים, כשם שאין חובת תשלום קרן על אכילת טבל,[33] כך אין חובה לשלם את החומש על אכילת טבל שוגג.[34] הוא-הדין לאכילת מעשר שלא הופרשה ממנו תרומת המעשר.[35]

ויש אומרים, חייב לשלם את החומש על אכילת טבל.[36]

4. חיוב חומש בשאר המתנות לכהנים[37]

זר האוכל תרומת מעשר[38] וחלה,[39] חייב בחומש.[40] הוא-הדין, זר האוכל ביכורים חייב חומש.[41]

---

32. דרך אמונה, הל' תרומות פ"י ה"כ ביאור ההלכה ד"ה אכל.
33. ראה: רמב"ם, הל' מעשר פ"א ה"ה.
34. ספרא, פרשת אמור פרשה ו פ"ו אות ט, כהבנת: קרבן אהרן, שם ד"ה ת"ל; עשת שן, שם אות יג; רמב"ן, ויקרא כב טו; גור אריה, ויקרא כב טז ד"ה אך לא; מלבי"ם, פרשת אמור אות קג; פנים יפות, ויקרא כב טו. כ"כ: מאירי, חולין קל ע"ב ד"ה בעל הבית; מעשה רקח, הל' תרומות פ"י ה"ד; שו"ת יהודה יעלה (אסאד), ח"א סי' רמא ד"ה ונראה לי; חידושי הריצ"ד, זבחים יא ע"ב ד"ה שם בד"ה שנאמר; אתוון דאורייתא, כלל ב ד"ה ואחד מתלמידי; תורת הארץ, ח"א פ"ב אות טז; ענף הלל, פרשת אמור פרשה ו פ"ו אות יב.
35. פנים יפות, ויקרא כב טו.
36. הערוך (מהדורת וינציה שנת רצ"ב), ערך עשר; רבינו הלל, פרשת אמור פרשה ו פ"ו ד"ה ת"ל את; שו"ת טוב טעם ודעת, מהדורה קמא סי' צא ד"ה ועתה; תורת משה (סופר), ויקרא כב יד ד"ה ואיש. בביאור דעה זו, ראה: קובץ הערות (הוטנר), נדפס בסוף ספרא עם פירוש רבינו הלל דף סב ע"ב ד"ה ד"ה ת"ל.
37. בעניין חיוב חומש על אכילת תרומה טמאה, ראה מה שיתבאר להלן בתרומות הארץ, פ"י ה"ב. בעניין תרומת מעשר של דמאי ראה מה שיתבאר להלן בתרומות הארץ, פ"י ה"ד. בעניין תרומת חו"ל וחלת חו"ל, ראה מה שיתבאר להלן בתרומות הארץ, פ"י הי"א. בעניין האוכל חומש, ראה מה שיתבאר להלן בתרומות הארץ, פ"י הט"ו. בעניין האוכל תרומה שסחטו ממנה משקין, ראה מה שיתבאר להלן בתרומות הארץ, פי"א ה"ב.
38. רש"י, במדבר יח כז ד"ה ונחשב.
39. חלה, פ"א מ"ט; ספרי, במדבר פרשת שלח קי ד"ה ראשית; ילקוט שמעוני, פרשת שלח רמז תשמח; מדרש הגדול, במדבר טו יט; רמב"ן, הל' חלה דף כז ע"א. ראה גם במקורות שבהערה הבאה.
40. בבא מציעא, פ"ד מ"ח; מעילה, פ"ד מ"ב; ילקוט שמעוני, פרשת ראה רמז תתפג; כך עולה מהדרשה המרבה את כל 'קדשי הגבול', ראה: ספרא, פרשת אמור פרשה ו פ"ו אות ג; פסיקתא זוטרתא, ויקרא כב יד; ילקוט שמעוני, אמור רמז תרלז; רבינו מיוחס, ויקרא כב יד; יראים, סי' קעא. כך עולה מדברי הרמב"ם, הל' תרומות פ"י ה"ד; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עט סעי' ט. אך ראה: רש"י, ויקרא כב יד, שכתב שדין זה אמור בתרומה, וצ"ע אם יחלוק בשאר קדשי הגבול. בחכמת אדם, שערי צדק שער מצוות הארץ פי"א סעי' ו לא

חיוב חומש באכילת ביכורים -

יש אומרים, אין חייבים חומש על אכילת הביכורים אלא לאחר שהביאם לעזרה.[42]

ויש אומרים מעת שהביאם לירושלים חייבים על אכילתם חומש.[43]

חיוב חומש באכילת לחמי תודה -

זר האוכל תרומת לחמי תודה אינו חייב חומש.[44]

ויש אומרים, חייב להפריש אך אינו חייב ליתנו לכהן.[45]

5. חיוב חומש במעשר שני

האוכל מעשר שני שלא כדין, אינו חייב חומש.[46]

6. חיוב חומש בספק תרומה[47]

האוכל תרומה שהופרשה מספק אינו חייב בחומש.[48]

ויש אומרים, מכל מקום חייב להפריש את החומש אלא שאינו חייב ליתנו לכהן בחינם.[49]

הזכיר חיוב חומש אלא בתרומה, תרומת מעשר וחלה, ולא הזכיר את הדין בביכורים.

41. ביכורים, פ״ב מ״א; חולין, קכ ע״ב; כך מפורש גם במקורות שהובאו בהערה הקודמת. ביחס לאוכל ביכורים שהופרשו בתמורה לביכורים שאבדו, ראה: רמב״ם, הל׳ ביכורים פ״ד ה״ט.

42. עפ״י תוספתא, ביכורים פ״א ה״ט. ר״ש, ביכורים פ״ב מ״א ד״ה חייבין; מלאכת שלמה, שם ד״ה וחייבין; רידב״ז, ביכורים פ״ג ה״א; צפנת פענח, הל׳ תרומות פ״א הי״ב ד״ה אך באמת, בדעת רש״י.

43. עפ״י רמב״ם, הל׳ ביכורים פ״ג ה״א. משנה ראשונה, ביכורים פ״א מ״ח ד״ה והשניים; צפנת פענח, הל׳ תרומות פ״א הי״ב ד״ה אך רבינו, בדעת הרמב״ם; מנחת חינוך, מצווה רפ אות א; ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ קמ סעי׳ יג; תורת הארץ, ח״א פ״א אות ו; דרך אמונה, הל׳ ביכורים פ״ג ה״א ס״ק ח.

44. במנחות, עז ע״ב, נותרה שאלת חובת חומש בתרומת לחמי תודה ב׳תיקו׳, ולמעשה פסק הרמב״ם, הל׳ מעשה הקרבנות פ״ט הי״ג, שאינו חייב; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״י ה״ד ס״ק לא.

45. משנה למלך, הל׳ מעשה הקרבנות פ״ט הי״ג, בדעת התוספות כשיטתו בחיוב חומש מספק, ראה להלן הערה 49.

46. ביכורים, פ״ב מ״א, וכפירוש ריבמ״ץ, שם ד״ה מה שאין כן; רש״י, יבמות עג ע״א ד״ה וחומש; ריטב״א, שם ד״ה התרומה; מאירי, שם ד״ה וטעונין; המיוחס לריטב״א, בבא מציעא נב ע״ב ד״ה שם ומחייבינן; תוספות הרא״ש, שם ד״ה חייבין; שיטה מקובצת, שם נג ע״א ד״ה ואסורין, בשם הרמב״ן.

47. בעניין תשלום חומש על אכילת דמאי, ראה מה שיתבאר להלן בתרומות הארץ, פ״י ה״ד.

48. תרומות (פ״ג מ״א; פ״ז מ״ה); חלה, פ״ג מ״ו; רמב״ם (הל׳ ביכורים פ״ח ה״ט; הל׳ תרומות פ״ה הכ״ב; הל׳ תרומות פ״י הי״ד).

49. כך לשיטה שחיוב החומש מחמת כפרה, ראה: תוספות (יבמות צט ע״ב ד״ה ואם; כתובות ל

ויש אומרים, רק אם בא לצאת ידי שמים יפריש את החומש וימכרנו לכהן.[50]

ויש אומרים, אינו חייב להפריש את החומש כלל.[51]

ויש אומרים, האוכל תרומה והוא ספק כהן אינו חייב לתת את החומש לכהן.[52]

7. חיוב חומש בתרומה דרבנן

בכמה מקרים אין חובת תשלום חומש על תרומה שחיובה מדרבנן:

האוכל תרומה שגדלה בעציץ שאינו נקוב, אינו חייב חומש.[53]

התורם מן השמן והיין על הזיתים והענבים, שתיקנו חכמים שיחזור ויתרום, האוכל את התרומה השנייה אינו חייב חומש.[54]

המפריש שיעור כלשהו מן התורה, ומוסיף על השיעור כדי לצאת ידי חובת חכמים,[55] **אינו חייב חומש על אכילת תוספת זו.**[56] **ויש אומרים, חייב חומש על אכילתה.**[57]

ע״ב ד״ה זר); תוספות הרא״ש, יבמות צט ע״ב ד״ה ואם; תוספות שאנץ, כתובות ל ע״ב ד״ה מי; משנה למלך, הל׳ תרומות פ״י הי״ד; מחנה ישראל, שם; שושנים לדוד, יבמות פי״א מ״ה ד״ה אין משלמין; רבי עקיבא איגר (חלה פ״ג מ״ו אות יב; תרומות פ״ג מ״א אות כה); טל תורה, תרומות פ״ג ה״א ד״ה וחייבין; שו״ת אבני נזר, יו״ד סי׳ תלו אות ד; מקדש דוד, תרומות סי׳ מט אות ב ד״ה והנה. כך עולה מדברי פוסקים שהזכירו חיוב חומש בספק, ראה: בית המלך, הל׳ יסודי התורה פ״ח ה״ג ד״ה ומ״ש במראה; חזון איש, דמאי סי׳ ד אות יד ד״ה וכן כל. בשו״ת משנת רבי אהרן, ח״א סי׳ מה ד״ה אך יש, חילק בן ספקות שמדאורייתא דינם לקולא לספקות שמדאורייתא דינם לחומרא.

50. תפארת ירושלים, חלה פ״ג מ״ו.

51. רא״ש, חלה פ״ג מ״ו ד״ה ואין; רע״ב, שם ד״ה ואין; משנה ראשונה (חלה פ״ג מ״ו ד״ה ואין; תרומות פ״ג מ״א ד״ה ואין; פ״ז מ״ה ד״ה אכל); מהרי״ט אלגאזי, הל׳ חלה אות יא [ב] ד״ה וגבי, בדעת הרמב״ם; הלכתא גבירתא, תרומות פ״ג מ״א; בית מאיר, כתובות ל ע״ב; חמדת שלמה, שם ד״ה לקושיית; קרן אורה, יבמות צט ע״ב ד״ה בד״ה ואם, בדעת הר״ש; עשר תעשר, שער הלכה מטעמים ס״ק קכט ד״ה והאוכל אחת, בדעת הרע״ב; קונטרסי שיעורים (גוטסמן), בבא מציעא שיעור כד אות ג ד״ה ובתוספות, בדעת הר״ש והרמב״ם.

52. מהרי״ט אלגאזי, הל׳ חלה דף רמו ד״ה איך, בדעת התוספות.

53. תוספתא, דמאי פ״ה הכ״ה; ירושלמי (כלאיים פ״ז ה״ו; חלה פ״ב ה״א); רימב״ץ, דמאי פ״ה מ״י ד״ה עציץ; כפתור ופרח, פרק לו ד״ה תרם; קרית מלך, הל׳ תרומות פ״י הי״ד ד״ה של דמאי; חסדי דוד, דמאי פ״ה הכ״ז, בדעת הרמב״ם; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״י הי״א ס״ק צו. אך ראה: שם טוב, הל׳ תרומות פ״י הי״א ד״ה והאוכל; חידושי הראי״מ, דמאי דף ג ע״ב ד״ה שם בדין, שחייבו חומש גם על הגדל בעציץ, ומנגד סתר דבריו שם בדף יט ע״ב ד״ה ועוד.

54. תרומות, פ״א מ״ח; תוספתא, תרומות פ״ג הי״ד; רמב״ם, הל׳ תרומות פ״ה הי״ט.

55. רמב״ם, הל׳ תרומות פ״ג ה״ו.

56. תוספתא, תרומות פ״ה ה״ו.

57. ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ ס סעי׳ יח; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״ג ה״ו ס״ק סא.

האוכל תרומת חוץ לארץ אינו חייב חומש.[58]

מן האמור, יש שלמדו שאין חובת חומש על כל אכילת תרומה מדרבנן.[59]

ויש שחילקו בין תרומה שעיקרה מדרבנן לתרומה שעיקרה מדאורייתא, שעל אכילתה חייבים חומש.[60]

ויש אומרים, תרומה דרבנן פטורה מחומש פרט לאלו שחכמים עשו להם חיזוק כשל תורה וחייבות בחומש.[61]

ויש אומרים, חייבים חומש גם על אכילת תרומה מדרבנן פרט לאלה שהוזכרו בפירוש.[62]

---

58. להלן פ״י הי״א, וראה שם בתרומות הארץ אות ג, בעניין תרומת עולי מצריים.
59. תוספת יום הכיפורים, יומא עז ע״א ד״ה כתבו עוד א״נ; תוספות אנשי שם, תרומות פ״ו מ״א ד״ה ואחד; יד דוד, מנחות סז ע״א ד״ה תוספות, בדעת ר״ש; תקנת עזרא, הל׳ מעילה פ״ו הי״ג אות ט; מראה הפנים, הל׳ תרומות פ״ג ה״ה ד״ה הנכרי; שו״ת שואל ומשיב, מהדורה תניינא ח״ב סי׳ מד ד״ה והנה; השקפה לברכה (הלוי), מקורות הברכה מקור חמישי דף כה ע״א; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״י ציון ההלכה ס״ק ח, בדעת הריטב״א.
60. מהרי״ט אלגאזי, הל׳ חלה אות יא [ב] ד״ה ואע״ג; חסדי דוד, דמאי פ״ה הכ״ז, בדעת הרמב״ם; אור חדש (קאליר), קידושין מו ע״ב, ד״ה גמרא; שו״ת עין יצחק (ספקטור), אבהע״ז סי׳ סז אות כט.
61. מים חיים (שמואלביץ), פסחים לב ע״א אות רסט ד״ה ונמצא.
62. תפארת ישראל, תרומות פי״א מ״ב יכין אות יד; שו״ת מלבושי יו״ט, חובת קרקע סי׳ יז ד״ה ובזה; אמרי בינה, או״ח סי׳ יז ד״ה והנה בש״ס; ערוך השלחן (הל׳ תרומות סי׳ עט סעי׳ כא; שם סי׳ פ סעי׳ ד); תורת הארץ, ח״ב ביאורים פ״ו אות לה; חידושי הראי״מ, דמאי דף ג ע״ב ד״ה שם בדין (אך השווה לדבריו, שם דף ז ע״א ד״ה שם במשנה; שם יט ע״ב ד״ה ועוד); ישועות מלכו, הל׳ תרומות פ״ו ה״ו, בהערת נכד המחבר; שו״ת הר צבי, זרעים ח״א סי׳ כח ד״ה ולענ״ד; כרם ציון השלם, ח״ד פל״ו אות יז; עשר תעשר, שער הלכה מטעמים אות ס ד״ה וכשם; שו״ת מנחת אברהם (שפירא), ח״ד סי׳ כ אות ב ד״ה ג; דרך אמונה (הל׳ תרומות פ״י ס״ק ג; שם ס״ק צו). כך למדו מדעת הסוברים שסיכה כשתייה מדרבנן (ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, הל׳ תרומות פ״ו ה״ה אות ו. 1) ולמרות זאת חייבים על כך חומש (להלן פ״י ה״ב): מים חיים (שמואלביץ), פסחים לב ע״א אות רסו ד״ה ולדעת. יש שדחו ראיה זו, ראה: שו״ת שואל ומשיב, מהדורה תניינא ח״ב סי׳ מד ד״ה והנה במ״ש התוספות; אמרי בינה, או״ח סי׳ יז ד״ה והנה בש״ס. יש שהזכירו חיוב חומש בתרומה דרבנן, בלא שפירשו אם יש הבדלים בין החיובים השונים מדרבנן, ראה: שדי חמד, כללים מערכת האלף אות קח ד״ה אמנם, בשם קונטרס יגדיל תורה; בית האוצר (ענגיל), מערכת א-י כלל קכב ד״ה ולפ״ז.

לפיכך חייבים חומש גם על אכילת תרומת ירק,[63] או פירות שאינם דגן תירוש ויצהר.[64]

לדעה זו - יש אומרים, התורם שלא כדין שקנסוהו חכמים לחזור ולתרום חייב על תרומה זו חומש,[65] ויש שהסתפקו בכך.[66]

8. חיוב חומש בתרומה בזמן הזה

יש אומרים, גם האוכל תרומה בזמן הזה שחיובה מדרבנן[67] חייב חומש.[68]

ויש אומרים, האוכל תרומה בזמן הזה אינו חייב חומש,[69] משום שאין לנו כהנים מיוחסים,[70] משום שחיובה מדרבנן,[71] משום שאין בזמן הזה אשם וכפרה,[72] משום שאינה שווה פרוטה,[73] משום שהיא הולכת לאשפה,[74] או משום שאינה ראויה לשימוש אדם.[75]

---

63. ערוך השלחן (הל' תרומות סי' עט סעי' כא; שם סי' פ סעי' ד); ישועות מלכו, הל' תרומות פ"ו ה"ו, בהערת נכד המחבר; שו"ת הר צבי, זרעים ח"א סי' כח ד"ה ולענ"ד; דרך אמונה, הל' תרומות פ"י ה"א ס"ק ג. כך למדו בדעת הרמב"ם, הל' תרומות פ"י הי"ט, שחייב חומש באוכל תרומת קישואים, ראה: מים חיים (שמואלביץ), פסחים לב ע"א אות רסט ד"ה ולכאורה. ויש אומרים, שאין סתירה בין הלכה זו לסוברים שאין חומש בתרומה דרבנן, ראה: מים חיים, שם.
64. על פי תרומות, פי"א מ"ב. תפארת ישראל, שם יכין אות יד; תורת הארץ, ח"ב ביאורים פ"ו אות לה; שו"ת אבני נזר, אבהע"ז סי' רלו אות ה; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' פ סעי' ד.
65. ערוך השלחן, הל' תרומות סי' סט סעי' ו.
66. דרך אמונה, הל' תרומות פ"ה ה"ח ציון ההלכה ס"ק קסא.
67. ראה: רמב"ם, הל' תרומות פ"א הכ"ו.
68. ערוך השלחן, הל' תרומות סי' פ סעי' ד; שו"ת עין יצחק (ספקטור), ח"א אבהע"ז סי' סז אות כז; חידושי הראי"מ, דמאי דף ג ע"ב ד"ה שם בדין; שו"ת הר צבי, או"ח מילי דברכות סי' ב ד"ה שוב מצאתי; עשר תעשר, שער הלכה מטעמים ס"ק ס ד"ה וכשם; כרם ציון השלם, ח"ד פרק לז אות יז; דרך אמונה (הל' תרומות פ"י ה"א ס"ק ג; שם ה"ד ס"ק לז); הרב דוד מצגר, קובץ נעם חלק יט עמ' רמ. משמעות שנות אליהו, תרומות פ"ח מ"א ד"ה היה; משמעות חכמת אדם, שערי צדק שער מצוות הארץ פי"א ס"ק ו-ז, שהעתיק דיני חומש בלא הסתייגות.
69. משמעות שו"ע, יו"ד סי' שלא, שלא העתיק כלל דיני חומש, כך דייקו מדבריו: מנחת חינוך, מצווה קכט אות א ד"ה והנה הרא"ש; מועדים וזמנים, ח"ז סי' רז הערה א.
70. מנחת חינוך, מצווה קכט אות ט ד"ה והנה הרא"ש.
71. הרב משה שטרנבוך (מועדים וזמנים, ח"ז סי' רז הערה א; מוריה, שנה ו גליון יב עמ' כח ד"ה וצידדתי).
72. הרב משה שטרנבוך, מוריה שנה ו גליון יב עמ' כח ד"ה וצידדתי.
73. שו"ת תשובות והנהגות, ח"ג סי' שמא ד"ה מיהו נראה.
74. שו"ת מנחת שלמה, תניינא סי' קיד אות ו.
75. שו"ת תשובות והנהגות, ח"ג סי' שמא ד"ה מיהו אמרתי.

ויש אומרים, האוכל תרומה טמאה בזמן הזה חייב בחומש, אך האוכל תרומה טהורה אינו חייב בחומש, משום שאין אפשרות להשתמש בה ואין לה שווי.[76]

ג. הפרשת החומש על ידי שליח

משלם קרן וחומש

יש אומרים, רשאי להפריש את החומש גם על ידי שליח, אך ספק אם רשאי להפריש על ידי שליח גוי.[77]

ד. הגדרת שגגה באי ידיעת פרטי האיסור

אפילו ידע שהיא תרומה ושהוא מוזהר עליה אבל אם לא ידע אם חייב עליה מיתה אם לאו הרי זו שגגה

1. אינו יודע שעונשו במיתה

יש שהסתפקו אם מי שאינו יודע שעונש האוכל תרומה במיתה נחשב לשוגג גם אם יודע שהאוכל חייב חומש.[78]

2. אינו יודע שיש לאו באכילתה

יש אומרים, אם יודע שיש חיוב מיתה באכילתה, אך אינו יודע שיש בכך איסור לאו, נחשב כמזיד ופטור מחומש.[79]

3. אינו יודע שחייב חומש

אם ידע שיש חיוב מיתה באכילתה, אך לא ידע שיש בה חיוב חומש, אינו נחשב שוגג ופטור מחומש.[80]

4. אינו יודע בוודאות שזו תרומה

המסופק אם הפירות שלפניו תרומה ואכלם -

יש אומרים, נחשב כשוגג וחייב בחומש.[81]

---

76. עשר תעשר, שער הלכה מטעמים ס״ק ס ד״ה אם היתה טהורה.
77. דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״י הט״ו ס״ק קנט.
78. ראש יוסף, שבת סט ע״ב ד״ה גמרא.
79. הערות הגרי״ש אלישיב, שבת סט ע״ב ד״ה אך פלוגתתם, לדעת רבי יוחנן.
80. ירושלמי, תרומות פ״ו ה״א ; ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ עט סעי׳ ד ; כרם ציון השלם ח״ד, פרק לו אות ב ; הערות הגרי״ש אלישיב, שבת סט ע״ב ד״ה אך לרבנן, בדעת רבנן אליבא דרבי יוחנן ; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״י ה״א ס״ק ט.
81. בביאור הירושלמי, תרומות פ״ו ה״א : ׳במזיד בספיקו כשוגג בוודאו׳, ראה : רש״ס, שם ד״ה

ויש אומרים, נחשב למזיד וממילא אינו חייב בחומש.[82]

ויש שהסתפקו בשאלה זו.[83]

ויש שחילקו בין ספק שהיה יכול להתברר כעת, שדינו כמזיד ופטור מחומש, ובין ספק שלא היה יכול להתברר כעת, שדינו כשוגג וחייב בחומש.[84]

ויש שחילקו בין האוכל את הפירות המסופקים מפני שדעתו נוטה שאינם תרומה, שנחשב שוגג וחייב בחומש, ובין האוכלם בשאט נפש שנחשב כמזיד ופטור מחומש.[85]

5. אינו יודע שהתרומה בשיעור המחייב

אכל כזית תרומה במזיד, אך טעה וחשב שהיא פחות מכזית -

יש אומרים, נחשב כשוגג רק לגבי השיעור היתר על מה שחשב, ואם אין בשיעור זה כזית אינו חייב בחומש,[86] אך אם יש בשיעור היתר כזית חייב בחומש.[87]

ויש שלא חילקו, ומשמע מדבריהם שנחשב כשוגג לגבי כל אכילתו וחייב עליה חומש.[88]

מזיד בספקו; פני משה, שם ד"ה במזיד; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עט סעי' ד; שו"ת בית יצחק (שמלקיש), חו"מ סי' נד אות ג; שו"ת שבט הלוי, ח"ב סי' קצד אות א. כ"כ בדעת הרמב"ם: דרך אמונה, הל' תרומות פ"י ה"א ס"ק ח. כן פסקו להלכה: בית המלך (בוים), הל' יסודי התורה פ"ח ה"ג; אור שמח (הל' איסורי ביאה פ"ה ה"ו ד"ה ונראה לדעתי; הל' שגגות פ"ב ה"ב ד"ה ומזה, בדעת הירושלמי); שו"ת אבני נזר (אבהע"ז סי' קמג אות ז; שם סי' רעט אות לא); שו"ת חלקת יואב, ח"א מהדו"ק או"ח סי' ט ד"ה ולפי"ז; שו"ת אחיעזר, ח"ג סי' נז ד"ה ונראה; חזון איש, נדה סי' קג ד"ה נדה יד; הערות הגרי"ש אלישיב, כריתות יז ע"א ד"ה ועוד, בדעת התוספות.

82. כ"כ בביאור הירושלמי, תרומות פ"ו ה"א: מהר"א פולדא, תרומות פ"ו ה"א ד"ה במזיד בספיקו; מיכל המים, שם ד"ה שתהא. כך הכריעו למעשה: רש"י, כריתות יז ע"ב ד"ה אכל; שו"ת בית יצחק (שמלקיש), יו"ד ח"א סי' צ אות א, בדעת רבי יוחנן; משנת חכמים, סי' ל צפנת פענח ס"ק ב (אך נותר בצ"ע); מנחת סולת, מצווה קכח ס"ק ג ד"ה ובזה מובן; אור שמח, הל' שגגות פ"ב ה"ב ד"ה ומזה, בדעת הבבלי.

83. רש"ש, כריתות יז ע"ב ד"ה אכל.

84. זכרון אהרון (סידערסקי), עמ' קח ד"ה והמתבאר, בדעת רש"י ותוספות.

85. בית אם (נדפס בתחילת חתם סופר על ספר שמות, הוצאת מעיין החכמה תשי"ח עמ' טו ד"ה והנה), בדעת החתם סופר.

86. ירושלמי, תרומות פ"ו ה"א; אפיקי ים, ח"ב סי' ד ענף ט ד"ה ברם; דרך אמונה, הל' תרומות פ"י ה"א ס"ק ט.

87. אפיקי ים, ח"ב סי' ד ענף ט קונטרס אחרון ד"ה שביארת.

88. משנה למלך, הל' שגגות פ"ב ה"ב ד"ה אך ק"ל; כתר המלך, שם, בשם תוספות ישנים (ראה: טל תורה, הל' תרומות פ"ו ה"א, שהתקשה בסתירתם את דברי הירושלמי. אפשר שיש להבחין בין שוגג בידיעת הכמות המחייבת, ובין האומד בשגגה את הכמות שאוכל באופן

ויש שחילקו בין האוכל כזית בבת-אחת, שנחשב כשוגג ומתחייב בחומש, ובין האוכל את הכזית לחצאין, שלגבי אכילתו הראשונה נחשב כמזיד.[89]

מוטעה. כעין זה כתב דברי יחזקאל, סי׳ ז אות כט; ראה גם דעת תורה, או״ח ג סי׳ שא סעי׳ ב ד״ה ועתוס׳).

89. שו״ת עמודי אור, סי׳ יד אות כה; שו״ת דובב מישרים, ח״ב סי׳ לד ד״ה אולם.

הלכה ב

א. חיוב חומש על כילוי תרומה
ב. חיוב קרן באכילה פחות מכזית
ג. חיוב קרן וחומש על כזית תרומה שאינה שווה פרוטה
ד. שיעור החיוב בשתיית תרומה
ה. שיעור החיוב בסיכת תרומה

אחד האוכל דבר שדרכו לאכול ואחד השותה דבר שדרכו לשתות ואחד הסך[1] דבר שדרכו לסוך.[2] שנאמר ולא יחללו את קדשי בני ישראל,[3] לרבות את הסך,[4] ואחד האוכל תרומה טמאה בשגגה ואחד האוכל טהורה[5] משלם קרן וחומש[6] ואינו חייב חומש עד שיאכל כזית[7] שנאמר כי יאכל קדש בשגגה ואין אכילה פחותה מכזית.[8] וכשם שאכילת תרומה בכזית כך שתייתה בכזית.[9]

א. חיוב חומש על כילוי תרומה

ואחד הסך... משלם קרן וחומש

דווקא על סיכה מתחייבים חומש, שסיכה כשתייה, אך הנהנה בשאר הנאות של כילוי אינו חייב בחומש.[10]

---

1. תרומות, פ״ו מ״א; ספרא, פרשת אמור פרשה ו פ״ו אות ח.
2. בעניין השותה והסך שלא כדרכו, ראה מה שיתבאר להלן בתרומות הארץ, פ״י ה״ז אות ג.
3. ויקרא, כב טו.
4. נדה, לב ע״א; ירושלמי, תענית פ״א ה״ו. בעניין איסור סיכת זר בתרומה, ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פ״ו ה״ה, וראה שם בעניין רחיצה אם כלולה בסיכה.
5. במעשה רקח, הל׳ תרומות פ״י ה״ב ד״ה ואחד, הביא שבחלק מכתבי היד לא גרסו את המילים ׳ואחד האוכל טהורה׳.
6. תרומות, פ״ו מ״א.
7. תרומות, פ״ז מ״ג; פסחים, לב ע״ב.
8. ספרא, פרשת אמור פרשה ו פ״ו אות ג.
9. תוספתא, תרומות פ״ז ה״ג; כעין זה בתוספתא, פסחים פ״א ה״י.
10. משנה למלך, הל׳ תרומות פ״ב הי״ד ד״ה עוד נראה; חידושי רא״מ הורוויץ, יומא עז ע״א; שמחת עולם, הל׳ שביתת עשור פ״ג ה״ט ד״ה ולכאורה; אתוון דאורייתא, כלל כה ד״ה ואולם; תורת הארץ, ח״א פ״ב אות יג ד״ה ולפימ״ש; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״י ה״א ס״ק ב.

ויש שכתבו שדווקא על אכילת תרומה מתחייבים חומש, וספק אם לדעתם גם סיכה כלולה בכך.[11]

ב. חיוב קרן באכילה פחות מכזית

ואינו חייב חומש עד שיאכל כזית

ומכל מקום גם באוכל פחות מכזית חייב לשלם את הקרן.[12]

יש אומרים, חיוב זה קיים גם אם אינו שווה פרוטה.[13]

ויש אומרים, האוכל פחות מכזית שאינו שווה פרוטה אינו חייב לשלם את הקרן.[14]

ג. חיוב קרן וחומש על כזית תרומה שאינה שווה פרוטה

ואינו חייב חומש עד שיאכל כזית

יש אומרים, האוכל כזית תרומה שאינו שווה פרוטה אינו חייב בקרן וחומש.[15]

---

11. תוספות, חולין קלו ע״א ד״ה אי; תוספות הרא״ש, שם ד״ה אי.
12. תרומות, פ״ז מ״ג; רמב״ם, הל׳ תרומות פ״י הי״א; שנות אליהו, תרומות פ״ז מ״ג ד״ה והאוכל; תפארת ישראל, שם יכין אות יב; מאירי, פסחים לב ע״ב ד״ה האוכל; ראש יוסף, שם ד״ה גמרא; ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פ״י ה״ב ד״ה ואינו; רדב״ז, שם ד״ה ואינו; אברהם יגל, שם ד״ה ואינו; מזל שעה, שם ד״ה ואינו חייב; דרך אמונה (שם ס״ק יט; שם ס״ק צח); כרם ציון השלם, ח״ג פרק לו אות ג. אך באור זרוע, הל׳ חלה סי׳ רכג, הביא בשם רבי יצחק מסימפונט שבפחות מכזית ׳תשלומין ליכא׳, וכדי שלא יסתרו דבריו את האמור במשנה, ראה מה שכתב דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״י ה״ב ציון ההלכה ס״ק מה (ויתכן עוד לישב שהניח שמדובר בפחות משווה פרוטה).
13. שיירי קרבן, פסחים פ״ב ה״ג ד״ה הנהנה, בדעת הרמב״ם.
14. שנות אליהו, תרומות פ״ז מ״ג ד״ה והאוכל; תפארת ישראל, שם יכין אות יב; ראש יוסף, פסחים לב ע״ב ד״ה גמרא; רדב״ז (הל׳ תרומות פ״י ה״ב ד״ה וכשם; שם הכ״ד ד״ה ומ״ש); מרכבת המשנה, הל׳ תרומות פ״י הכ״ד; צפנת פענח, הל׳ מאכלות אסורות פ״ט הט״ו בהשמטה; מזל שעה, הל׳ תרומות פ״י ה״ב ד״ה ואינו; שו״ת באר משה, ח״ה סי׳ קנח אות ה.
15. כך הבינו בדעת רבנן, פסחים לב ע״ב, שלדעתם חיוב חומש חל רק על כזית השווה פרוטה: מהר״ם חלאווה, שם ד״ה אי (והשווה לדבריו, שם לא ע״ב ד״ה משלם). בדעת הרמב״ם, הל׳ תרומות פ״י הכ״ד, יש שביארו שאינו חייב על כזית הפחות משווה פרוטה אלא בהקדש, ראה: רדב״ז, שם ד״ה ומ״ש; חידושי ברוך טעם, פסחים לב ע״ב ד״ה אך יש; שו״ת בית שערים, או״ח סי׳ קפ ד״ה וביישוב קושית. כן כתבו למעשה: מאירי, פסחים לב ע״ב ד״ה האוכל, בפירוש השני; כרם ציון השלם, ח״ג פרק לו אות ג; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״י הכ״ו ביאור ההלכה ד״ה בין, בדעת הראשונים שסוברים שמשלם לפי דמים; שו״ת תשובות והנהגות, ח״ג סי׳ שמא ד״ה מיהו נראה.

יש אומרים, האוכל כזית תרומה חייב בקרן וחומש גם אם שווה פחות מפרוטה.[16]

לדעה זו - יש אומרים, דינו כחומש רגיל, וחייב ליתנו לכהן שממנו גזל.[17]

ויש אומרים, חיוב קרן וחומש על פחות משווה פרוטה אינו מדיני ממונות, ורשאי ליתנם לכל כהן שירצה.[18]

ד. שיעור החיוב בשתיית תרומה

וכשם שאכילת תרומה בכזית כך שתייתה בכזית

לדעה זו - השותה תרומה בשיעור כזית חייב בתשלום חומש.[19]

ויש אומרים, שיעור השתייה ברביעית.[20]

---

16. מאירי, פסחים לב ע״ב ד״ה האוכל, בפירוש הראשון; שנות אליהו, תרומות פ״ז מ״ג ד״ה והאוכל; תפארת ישראל, שם יכין אות יב; חידושי מרן ר״י״ז הלוי על הרמב״ם, עמ׳ 158 ד״ה מה. כך הבינו בדעת רבנן, פסחים לב ע״ב, שלדעתם חיוב חומש חל על כזית גם אם אינו שווה פרוטה, ראה: ראש יוסף, שם ד״ה גמרא; רש״ש, שם ד״ה שם; שפת אמת, שם ד״ה בתוס׳; פני שלמה, שם ד״ה ונ״ל; הערות הגרי״ש אלישיב, שם ד״ה האוכל; רש״ס, תרומות פ״ו ה״ב ד״ה יש בו כזית; שו״ת יהודה יעלה (אסאד), ח״א או״ח סי׳ קב ד״ה נ״ל; אמרי בינה, דיני תרומות ומעשרות סי׳ יג ד״ה אף. כ״כ בביאור הירושלמי, תרומות פ״ו ה״ב: מהר״א פולדא, שם ד״ה כשאכל כזית; רש״ס, שם ד״ה יש בו כזית; כסף משנה, הל׳ תרומות פ״י הכ״ג-הכ״ד. כן ביארו בדעת הרמב״ם, הל׳ תרומות פ״י הכ״ד: ר״י קורקוס (שם ד״ה ולמי; שם ה״ב ד״ה ואינו); כסף משנה, שם הכ״ג-הכ״ד; מזל שעה, הל׳ תרומות פ״י ה״ב ד״ה ואינו חייב; דרך אמונה, שם ס״ק כא; שו״ת יהודה יעלה (אסאד), ח״א או״ח סי׳ קב ד״ה נ״ל.

17. חידושי מרן ר״י״ז הלוי על הרמב״ם, עמ׳ 158 ד״ה ומעתה.

18. אמרי בינה, דיני תרומות ומעשרות סי׳ יג ד״ה אך; הערות הגרי״ש אלישיב, פסחים לב ע״ב ד״ה האוכל.

19. פשט דברי הרמב״ם, וכהבנת רוב הפוסקים שכוונתו לכזית משקה, ולא לרביעית שתהיה כזית לכשתתייבש, ראה: חסדי דוד, תרומות פ״ז ה״ג ד״ה כשם; שו״ת מהר״ם שיק, או״ח סי׳ רנו ד״ה ובתרומה; מזל שעה, הל׳ תרומות פ״י ה״ב ד״ה וכשם; מעשה רקח, שם; דרך אמונה, שם ס״ק כד; הרב מאיר שמחה הכהן מדווינסק (חידושי רבי מאיר שמחה, חולין קכ ע״א; אור שמח, הל׳ נזירות פ״ה ה״ד ד״ה והנה); זכור לאברהם, הל׳ שבועות פ״ד ה״ד ד״ה וכמה; כתר המלך, הל׳ שבועות פ״ד ה״ג ד״ה והנה לכאורה; צפנת פענח, הל׳ תרומות פ״א ה״י״ג ד״ה והנה אף; חלקו של יוסף, הל׳ מאכלות אסורות פ״ו ה״א ד״ה ומקור; שו״ת בנין ציון, סי׳ נא ד״ה תשובה; שו״ת מוצל מאש, ח״ב סי׳ ד ד״ה ואגב; שו״ת חמדת שלמה, יו״ד סי׳ טו אות ג; מנחת חינוך, מצווה קמח אות א ד״ה ומבואר; שפת אמת, פסחים לא ע״ב ד״ה בגמ׳ אחד; כרם ציון השלם, ח״ד פרק לו אות ג.

20. הגהות הגר״א, לתוספתא תרומות פ״ז ה״ה אות ה; מנחת ביכורים, על התוספתא כריתות פ״ב ה״ב ד״ה ה״ג; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״י ה״ב ביאור ההלכה ד״ה שתיה בכזית, בדעת התוספות. כך כתבו בדעת הרמב״ם: כתר המלך, הל׳ תרומות פ״י ה״ב ד״ה אמנם; אפיקי ים, ח״ב סי׳ יג ד״ה וראיתי.

ה. שיעור החיוב בסיכת תרומה

ואף הסך שמן של תרומה שיעורו בכזית.[21]

ויש שהסתפקו בכך.[22]

21. רדב״ז, הל׳ תרומות פ״י ה״ב ד״ה וכשם; מזל שעה, שם ד״ה והנה; דרך אמונה, שם ס״ק כג; מנחת חינוך, מצווה רעט אות א ד״ה והנה; הגיון אריה, הל׳ תרומות פ״ו אות א; כרם ציון השלם ח״ג, פרק לו אות ג.
22. חכמת אדם, שערי צדק שער מצוות הארץ פרק יא סעי׳ ו.

הלכה ג

א. שיעור אכילת פרס
1. שיעור פרס
2. שיעור האכילה
ב. האוכל ושותה לאיטו ללא הפסקה
ג. זמן שיעור שתיית רביעית
ד. שיעור השהייה המחלק בשתייה
ה. שיעור השהייה במינים שרגילים לאוכלם ולשתותם בנחת
ו. הגדרת משקה ששיעורו ברביעית
1. מאכל שנימוח
2. מי שלקות
3. משקה קרוש
4. מציצת פרי
5. רוטב

אכל וחזר ואכל, שתה וחזר ושתה. אם יש מתחלת אכילה ראשונה עד סוף אכילה אחרונה כדי אכילת פרס ומתחלת שתייה ראשונה עד סוף שתייה אחרונה כדי שתיית רביעית הרי אלו מצטרפין לכזית.[1]

א. שיעור אכילת פרס

כדי אכילת פרס

1. שיעור פרס

לדעה זו - שיעור אכילת פרס הוא כדי אכילת שלוש ביצים.[2]

יש אומרים, הכוונה לביצים שוחקות.[3]

ויש אומרים, הכוונה לביצים רגילות.[4]

---

1. תוספתא, תרומות פ״ז ה״ג.
2. רמב״ם, הל׳ שביתת עשור פ״ב ה״ד ; מגיד משנה, שם ; רשב״א, תורת הבית הקצר בית ד שער א ד״ה נפל ; פרי חדש, או״ח סי׳ תריב סעי׳ ד ; מחזיק ברכה, שם ס״ק א, בדעת השו״ע ; כף החיים, או״ח סי׳ רח ס״ק נג, בדעת השו״ע.
3. רשב״א, תורת הבית הארוך בית ד שער א ד״ה ועתה ; רמ״א, או״ח סי׳ תריב סעי׳ ד ; לבוש, שם ; שו״ע הרב, שם סעי׳ ד ; מטה אפרים, שם אות ג ; ערוך השלחן, שם סעי׳ ד ; משנה ברורה, שם ס״ק ט ; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״י ה״ג ס״ק כז.
4. מרכבת המשנה, הל׳ שביתת עשור פ״ב ה״ד. (יתכן שכך יש להבין את דעת השו״ע, או״ח סי׳ תריב סעי׳ ד, שלא הזכיר שוחקות).

שיעור הזמן לדעה זו -

יש ששיערו זמן זה ב - 8.31 דקות.[5]

ויש ששיערו זמן זה ב - 7.5 דקות.[6]

ויש ששיערו זמן זה ב - 6.75 דקות.[7]

ויש ששיערו זמן זה ב - 6 דקות.[8]

ויש ששיערו זמן זה ב - 4-5 דקות.[9]

ויש ששיערו זמן זה ב - 4.5 דקות.[10]

ויש ששיערו זמן זה ב - 4 דקות.[11]

ויש ששיערו זמן זה ב - 3-4 דקות.[12]

ויש ששיערו זמן זה ב - 3.6 דקות.[13]

ויש ששיערו זמן זה ב - 2.7 דקות.[14]

ויש חולקים, ולדעתם זהו שיעור אכילת ארבע ביצים.[15]

לדעה זו - יש ששיערו זמן זה ב - 11.09 דקות.[16]

ויש ששיערו זמן זה בין 2-9 דקות לחומרא.[17]

ויש ששיערו זמן זה ב- 9 דקות.[18]

---

5. דרכי הוראה (אליאשברג), אכילת פרס ד״ה אתאן לנד״ד.
6. ביכורי יעקב, סי׳ תרלט ס״ק יג; מועד לכל חי, סי׳ כ אות לג; שו״ת מלמד להועיל, ח״א סי׳ קיג אות ה; שו״ת יחוה דעת, ח״א סי׳ יז ד״ה ובשיעור.
7. ראשית ביכורים (כהן), עמ׳ סח ד״ה והן יען.
8. גלות עליות, פ״י מ״ז פסקה א ד״ה ואם, בשם רש״ז מלאדי - 2 דקות לביצה; שו״ת אור לציון, ח״ב פרק יד אות יז.
9. כף החיים, או״ח סי׳ רי ס״ק ח.
10. שיעורי תורה, סי׳ ג הערה לה מספר 2, בדעת הצמח צדק.
11. שיעורי תורה, סי׳ ג הערה לה סוף מספר 2; שיעורין של תורה, אות ל; שמירת שבת כהלכתה, פרק נד אות ל; ארחות רבינו, ח״א עמ׳ צ אות צז; שו״ת יחוה דעת, ח״א סי׳ יז ד״ה ובשיעור.
12. ערוך השלחן, או״ח סי׳ רב סעי׳ ח.
13. מרחשת, ח״א סי׳ יד אות ח, בדעת הסוברים שהילוך מיל 24 דקות.
14. מרחשת, ח״א סי׳ יד אות ח, בדעת הסוברים שהילוך מיל 18 דקות; שו״ת אגרות משה, ח״ד או״ח סי׳ מא ד״ה עכ״פ.
15. רש״י, יומא פ ע״ב ד״ה חצי פרס; תוספות, עירובין פג ע״ב ד״ה שבעת; רע״ב, כריתות פ״ג מ״ג ד״ה פרס, בשם רבותיו.
16. דרכי הוראה (אליאשברג), אכילת פרס ד״ה אתאן לנד״ד.
17. חתם סופר (הגהות לשו״ע, או״ח סי׳ תריח סעי׳ ז; שו״ת ח״ו סי׳ טז; שם סי׳ כג); משנה ברורה, סי׳ תריח ס״ק כא.
18. חזון איש, או״ח סי׳ לט אות יח ד״ה החי״ס (שם כתב כן אף לקולא לעניין אכילת מצה ומרור).

ויש ששיערו זמן זה ב - 8 דקות.[19]

ויש ששיערו זמן זה ב - 7 דקות.[20]

ויש ששיערו זמן זה ב - 6 דקות. [21]

ויש ששיערו זמן זה ב - 5 דקות.[22]

ויש ששיערו זמן זה ב - 4.8 דקות.[23]

ויש ששיערו זמן זה ב - 3.6 דקות.[24]

ויש שהתנגדו לקביעת זמנים משום שהדבר נמדד לפי סוג המאכל.[25]

ויש שהסתפקו בכך,[26] **והחמירו בדאורייתא והקלו בדרבנן.**[27]

2. שיעור האכילה

יש אומרים, שיעור זה נקבע לפי זמן אכילת האדם עצמו.[28]

ויש אומרים, השיעור נקבע לפי אכילת אדם בינוני.[29]

לדעה זו - יש אומרים, מודדים על פי רוב מאכלים.[30]

ויש אומרים, מודדים בפת חיטים כשהוא יושב ומסב בלפתן.[31]

---

19. שו"ת מהר"ם שיק, או"ח סי' רסג ד"ה מכתבו ; גלות עליות, פ"י מ"ז פסקה א ד"ה ואם, בשם הרב שלמה זלמן מלאדי.
20. קצות השולחן, ח"ב סי' לו בדי השלחן ס"ק ה ד"ה וכתוב ; ערוך השלחן, או"ח סי' תריח סעי' יד (שם כתב 7-6 דקות) ; כף החיים (או"ח סי' רי ס"ק ח ; שם סי' תריח ס"ק מג).
21. קצות השולחן, ח"ב סי' לו בדי השלחן ס"ק ה ד"ה וכתוב, בשם הצמח צדק.
22. שו"ת תשובות והנהגות, ח"ב סי' רפט ד"ה והאמת, בשם הרב יצחק אלחנן ספקטור ; שיעורי תורה, סי' ג הערה לה, סוף מספר 3, בשם ספר תכלת מרדכי בשם הרב יצחק אלחנן ספקטור.
23. מרחשת, ח"א סי' יד אות ח, בדעת הסוברים שהילוך מיל 24 דקות.
24. מרחשת, ח"א סי' יד אות ח, בדעת הסוברים שהילוך מיל 18 דקות.
25. מגן אברהם, או"ח סי' פא ס"ק ב ; משנה ברורה, שם ס"ק ג ; שו"ת תורת חסד, או"ח סי' לב ד"ה ומלבד זה ; קצה המטה (על מטה אפרים), סי' תריח ס"ק ח.
26. אליה רבה, סי' תריב ס"ק א, בדעת השו"ע ; מטה אפרים, סי' תריב ס"ק ג.
27. שו"ע הרב, סי' תריב סעי' ד ; ערוך השלחן, או"ח סי' תריב סעי' ד ; משנה ברורה, סי' תריב ס"ק ח.
28. פני מנחם, הל' שביתת עשור פ"ב ה"ד ד"ה ומה שכתב. וכעין זה, ראה : חיי אדם, כלל קמה סעי' ל ; משנה ברורה, סי' תריח ס"ק כא. אך ראה : שו"ת דברי יציב, או"ח סי' רסא אות ט ד"ה ועכ"פ, שכתב שדברי המשנה ברורה אמורים לעניין יום כיפור בלבד ולא לשאר איסורים.
29. מנחת חינוך, מצווה שיג אות ב ד"ה ומ"ש הרהמ"ח ; דעת תורה, או"ח סי' תריב ס"ק ג ; שו"ת מהר"ם שיק, או"ח סי' רסג ד"ה על כל פנים ; שו"ת תורת חסד, סי' לב ד"ה ע"ד ; חזון איש, או"ח סי' לט אות יח ; שו"ת תשובות והנהגות, ח"ב סי' רפט ד"ה וברור ; שיעורי תורה, סי' ג הערה לה סוף מספר 4 ; דרך אמונה, הל' תרומות פ"י ה"ג ס"ק כז.
30. שו"ת מהר"ם שיק, או"ח סי' רסג ד"ה על כל פנים.
31. שו"ע הרב, סדר ברכות הנהנין פ"ח סעי' ב ; חזון איש, או"ח סי' לט אות יח ; קצה המטה (על

ויש אומרים, משערים בכל מין בעצמו.[32]

ויש שהסתפקו בכך.[33]

ב. האוכל ושותה לאיטו ללא הפסקה

אם יש מתחלת אכילה ראשונה עד סוף אכילה אחרונה... ומתחלת שתייה ראשונה עד סוף שתייה אחרונה

לדעה זו - גם האוכל או השותה בנחת ללא הפסקה, ולא השלים את שיעור האכילה או השתייה בשיעור הזמן הדרוש, אין אכילתו ושתייתו מצטרפת לחייבו.[34]

לדעה זו - יש אומרים, דווקא שתייה הנמשכת יותר משיעור אכילת פרס אינה מצטרפת, אך שתיה שנמשכת יותר משתיית רביעית מצטרפת, אלא אם הפסיק בה בשיעור שתיית רביעית.[35]

ויש אומרים, דווקא אם הפסיק באכילתו או בשתייתו בשיעורים האמורים (כדי אכילת פרס לאכילה, ורביעית לשתייה) אכילתו אינה מצטרפת.[36]

ויש שחילקו בין שיעור רביעית בשתייה, שאינו מפסיק אלא אם הפסיק בשתייתו, ובין שיעור אכילת פרס שמפסיק (בין באכילה ובין בשתייה) אפילו אם לא הפסיק

מטה אפרים), סי' תריב ס"ק ד, בשם המהרש"ם; שיעורי תורה, סי' ג הערה לה סוף מספר 4; שו"ת תשובות והנהגות, ח"ב סי' רפט ד"ה וברור.

32. שו"ת תורת חסד, סי' לב ד"ה ומלבד זה; קצה המטה (על מטה אפרים), סי' תריב ס"ק ד; מגן אברהם, סי' פא ס"ק ב; מנחת חינוך, מצווה ג אות ג; שו"ת אור לציון, ח"ב פרק יד הערה יז ד"ה ובעיקר דין.

33. זכר יהוסף, ח"ד או"ח סי' ריג ד"ה גם יש.

34. שו"ת רדב"ז, ח"ה סי' קמה; שו"ע, או"ח סי' תריב סעי' י; מגן אברהם (סי' תעב ס"ק ז; סי' תעה ס"ק טו); מאמר מרדכי (כרמי), או"ח סי' תריב ס"ק ח; ביאור הלכה, שם ד"ה אם יש; מים עמוקים (מזרחי), סי' טו; אליה רבה, סי' תעה ס"ק יא; פרי חדש, שם סעי' ו; חק יעקב, שם ס"ק כב; באר היטב, שם ס"ק טז; משנה ברורה, שם ס"ק מב; ראש יוסף (אישקאפה), שם אות יח; שו"ת דבר שמואל (אבוהב), סי' לה ד"ה גם עלה; שו"ת מים חיים (די סילווה), סי' א ד"ה הנה לעניין; חסד לאברהם (תאומים), מהדורה תניינא סי' כה ד"ה ומה; בן איש חי, שנה ראשונה פרשת מסעי אות ז. כן דעת כל המפרשים שיובאו להלן שדנו במשך שיעור הרביעית, ביחס לשתייתו.

35. שו"ת מהר"ם שיק, או"ח סי' פה ד"ה ובאמת.

36. פשט לשון השו"ע, או"ח סי' תעה סעי' ו; לבוש, שם; צרור החיים, הל' ביאת מקדש פ"א ה"א ד"ה אך קשה דמוכרח; ט"ז, או"ח סי' רי ס"ק א; שו"ת רדב"ז, ח"ה סי' קמה, בשם יש מי שפירש (ודחה דבריו); שו"ת האלף לך שלמה, או"ח סי' שכג; דעת תורה, או"ח סי' תעב סעיף ט, בשם תוספת יום הכיפורים (ראה שם בהערת בנו, שלהבנתו משמע להיפך); שו"ת כפי אהרן (אפשטיין), סי' לא ד"ה ובהיותי.

באכילתו אלא שאכל באיטיות.[37]

ג. זמן שיעור שתיית רביעית

יש אומרים, זמן זה נמדד על פי שתייה בינונית ממוצעת.[38]

ויש אומרים, זמן זה נמדד לפי השותים בנחת.[39]

ויש אומרים, מנהג דרך ארץ לשתות בשתי לגימות, ושיעור זמן שתיית רביעית הוא יותר מזמן זה.[40]

יש שהבינו שהכוונה להפסק קל, ואמדו שיעור זה בשניות ספורות,[41] ויש שהבינו שהכוונה להפסק כדרך בני אדם, ואמדוהו בדקה.[42]

ויש שמשמע מדבריהם שדווקא בלגימה אחת.[43]

ד. שיעור השהייה המחלק בשתייה

ומתחלת שתייה ראשונה עד סוף שתייה אחרונה כדי שתיית רביעית

לדעה זו - השוהה יותר משיעור שתיית רביעית שתייתו אינה מצטרפת לחיוב.[44]

יש אומרים, הדבר נכון בכל דיני תורה (פרט לדיני טומאה[45]).[46]

---

37. שו״ת מנחת יצחק, ח״ב סי׳ קי אות ב.
38. ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פ״י ה״ג; לחם משנה, הל׳ שביתת עשור פ״ב ה״ד ד״ה שתה מעט וחזר; מים עמוקים (מזרחי), סי׳ טו. כן עולה מהסוברים שבאיסורים שחיובם ברביעית, המפסיק אפילו מעט אינו מצטרף, ראה: מחנה ישראל (משה), הל׳ ביאת מקדש פ״א ה״א, בדעת הרמב״ם; ביאור הגר״א, או״ח סי׳ תריב סעי׳ י ד״ה וי״א, בדעת הרמב״ם; מעשה רקח, הל׳ שביתת עשור פ״ד ה״ב ד״ה אכל.
39. רדב״ז, הל׳ מאכלות אסורות פי״ד ה״ט (והשווה ללשונו בהל׳ תרומות פ״י ה״ג: ׳כדרך שתיית בני אדם׳); דברי ירמיהו, הל׳ שביתת עשור פ״ב ה״ד ד״ה ועל קושית; ברכת ה׳, ח״ב פ״א אות יג.
40. שער הציון, או״ח סי׳ רי ס״ק יא; אשל אברהם (בוטשאש), שם ד״ה פחות מרביעית; שו״ת מנחת אשר, ח״ג סי׳ יג ד״ה אך לענ״ד.
41. שו״ת מנחת אשר, ח״ג סי׳ יג ד״ה אך מ״מ.
42. שלחן הלוי, פ״ג אות יא, בדעת הרב משה פיינשטיין; שו״ת דברי יציב, או״ח סי׳ רסא אות יג ד״ה ועכ״פ.
43. נשמת אדם, ח״א כלל נ אות ד; שו״ת מנחת אשר, ח״ג סי׳ יג ד״ה ונראה לכאורה, בדעת הרדב״ז; ברכת ה׳, פ״א אות יג הערה 41. כן נראה מהפוסקים בהערות הקודמות שביקשו ליישב כיצד ניתן להפסיק בשתיית רביעית ולשתותה בפחות משיעור רביעית.
44. קרית ספר, הל׳ תרומות פ״י; חסדי דוד, תרומות פ״ז ה״ג ד״ה כשם; חכמת שלמה, או״ח סי׳ תריב סעי׳ י ד״ה ויש.
45. רמב״ם, הל׳ שאר אבות הטומאה פ״ח הי״א.
46. כך עולה מדברי רבים שהזכירו קריטריון זה בנושאים הלכתיים שונים, ראה: רמב״ם (הל׳ מאכלות אסורות פי״ד ה״ט; הל׳ שביתת עשור פ״ב ה״ד); ספר האגור, סי׳ תתקלג; מאירי, חיבור התשובה משיב נפש מאמר ב פ״י ד״ה ושעור זה; שו״ת רדב״ז, ח״ה סי׳ קמה; שער

ויש אומרים, דין זה נאמר רק לגבי תרומה, או במינים ששיעור איסורם פחות מרביעית, אך בשאר איסורים חיובם בכדי אכילת פרס.[47]

ויש שחילקו בין השותה רביעית מצומצמת, שאם שהה בה יותר משתיית רביעית אינו חייב, לבין השותה יותר מרביעית, שרק אם שהה בה שיעור כדי אכילת פרס אינו חייב.[48]

ויש אומרים, בתרומה ובשאר דיני תורה שיעור השהייה המחלק בשתייה גם הוא כדי אכילת פרס.[49]

למעשה, רבים חששו והחמירו כשתי הדעות לכתחילה.[50]

הציון, או״ח סי׳ רי ס״ק יב, בדעת השו״ע; מחצית השקל, שם ד״ה ולעניין שתיה, בדעת השו״ע; ט״ז, שם ס״ק א; פרי מגדים, שם משבצות זהב ס״ק א; אליה רבה, שם ס״ק ח; מור וקציעה, שם ד״ה ומ״ש הטור (אך השווה לדבריו שם אות יא); בגדי ישע, שם ד״ה האוכל; מגן גיבורים, שם ס״ק א; בני חיי, על הטור סי׳ רי סעי׳ א; שו״ת מים חיים (די סילווה), סי׳ א ד״ה תשובה; בן איש חי, שנה א פרשת מסעי אות ז; שו״ת יביע אומר, או״ח ח״ה סי׳ יח אות א, בדעת השו״ע. כך עולה מדברי הסוברים להלן שמשקה שרגילים לשתותו באיטיות אינו מצטרף (ובדרך כלל אין מפסיקים יותר משיעור אכילת פרס). כך כתבו לעניין יום הכיפורים: רי״ץ גיאת, הל׳ יום הכיפורים ד״ה והני מילי; טור, או״ח סי׳ תריב ד״ה שתייה; שו״ע, או״ח סי׳ תריב סעי׳ י (ראה: שיירי כנסת הגדולה, או״ח סי׳ רד הגהות הטור ס״ק ג, שמשמע מדבריו שדין זה אמור רק לגבי יום הכיפורים).

47. ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פ״י ה״ג, בביאור השלישי; רדב״ז, שם, בפירושו הראשון: ׳ונראה לי בטעמו של דבר וכו׳; שו״ת דבר שמואל, סי׳ לה ד״ה והנראה; רבינו מנוח, הל׳ שביתת עשור פ״ב ה״ד ד״ה כתב הרב.

48. ישועות מלכו, הל׳ תרומות פ״י ה״ג, אך סיים בצ״ע.

49. ראב״ד, הל׳ תרומות פ״י ה״ג; ספר הבתים, בשר בחלב שער יא אות יב; גר״א (הגהות לתוספתא, תרומות פ״ז ה״ג ס״ק ד; הגהות לשו״ע, או״ח סי׳ תריב סעי׳ י ד״ה וי״א); מנחת ביכורים, תרומות פ״ז ה״ג ד״ה כדי שתיית; מעשה רקח, הל׳ ביאת מקדש פ״א ה״א ד״ה או שתה, בדעת הרמב״ם; מגיד משנה, הל׳ שביתת עשור פ״ב ה״ד ד״ה שתה, בשם יש מי שכתב; שו״ע, או״ח סי׳ תריב סעי׳ י, בשם יש אומרים; פרי חדש, שם ד״ה שתה (ראה: ברכי יוסף, שם ס״ק ג, שהתקשה בסתירת דבריו); משנה ברורה (סי׳ תריב ס״ק לא; סי׳ תעב ס״ק לד); ערוך השלחן (או״ח סי׳ תריב סעי׳ ט; יו״ד סי׳ פה סעי׳ לד); מור וקציעה, או״ח סי׳ רי סעי׳ א אות יא; שו״ת פנים מאירות, ח״ב סי׳ כז ד״ה לברר; שו״ת חתם סופר, ח״ו סי׳ כג ד״ה אמנם (כהבנת דבריו בשו״ת דעת סופר, או״ח סי׳ כה ד״ה ובמכתבך); שו״ע הרב, סדר ברכת הנהנין פ״ח סעי׳ ו; ישועות חכמה, סי׳ נא אות ג; ארחות רבינו, ח״א או״ח ח״ב אות צז, בדעת החזון איש; שו״ת תשובות והנהגות, ח״ב סי׳ קלה ד״ה ואני תמה; וזאת הברכה, בירור הלכה סי׳ יא ד״ה יש לציין, בשם הרב יוסף שלום אלישיב.

50. שו״ע, או״ח סי׳ תריח סעי׳ ח; לבוש, שם; מטה אפרים, שם אות ט; שו״ע הרב, או״ח סי׳ תריב סעי׳ טו; אלף המגן, שם ס״ק יב; מגן אברהם, או״ח סי׳ תעב ס״ק יא; מחצית השקל, שם ד״ה שלא; אליה רבה, שם ס״ק טו; משנה ברורה, שם ס״ק לד; בגדי ישע (או״ח סי׳ תריב סעי׳ י; או״ח סי׳ תעב ד״ה שלא בהפסק); ערוך השלחן (או״ח סי׳ תעב סעי׳ יג; או״ח סי׳

ה. שיעור השהייה במינים שרגילים לאוכלם ולשתותם בנחת

יש אומרים, במינים שרגילים לאוכלם ולשתותם בנחת, גם אם ארכה אכילתו ושתייתו יותר משיעור אכילת פרס או שתיית רביעית, הרי הם מצטרפים לחיוב.[51]

ויש אומרים, גם במינים אלו שיעור השתייה הוא כשיעור שתיית רביעית במשקים רגילים, והשותה אותם בנחת אינו חייב.[52]

תריח סעי׳ יד); תוספת יום הכיפורים, יומא פ ע״ב ד״ה ובימי חורפי; שו״ת גינת ורדים, או״ח כלל א סי׳ טז ד״ה רבים; ארחות רבינו (ח״א או״ח ח״ב אות פט; שם אות צז), בדעת החזון איש.

51. בית לוי, הל׳ מאכלות אסורות פי״ד ה״ט אות א; שו״ת זרע אברהם (יצחקי), או״ח סי׳ ב ד״ה כללן של דברים; שו״ת מהר״ם שיק, או״ח סי׳ פה ד״ה וגם (אך בדבריו שם ד״ה ואם כן, כתב שלא סמך על כך למעשה; השווה לדבריו בשו״ת מהר״ם שיק, או״ח סי׳ רנה ד״ה ולפי זה); שו״ת גינת ורדים, או״ח סי׳ יז ד״ה ולעד״נ; שו״ת שמש צדקה (מורפורגו), ח״א סי׳ ב ד״ה דבר; מנחת חינוך, מצווה שיג אות ב ד״ה עוד צריך; נחלת בנימין (ברויאר), סי׳ נג ד״ה ולפי קט; שערי הברכה, פי״ד הערה מב, בדעת הרב שמואל וואזנר; שו״ת משנה הלכות, חי״ח סי׳ קלד ד״ה ולפענ״ד (אך בסיכום דבריו לא סמך על סברה זו לבדה); מגן גיבורים, אלף המגן סי׳ רי ס״ק א; שו״ת תורת יקותיאל (רוזנברגר), סי׳ יז ד״ה זאת (אך לא סמך על סברה זו לבדה); שו״ת כפי אהרן (אפשטיין), סי׳ לא ד״ה ובהיותי (יש פוסקים נוספים שהורו לברך ברכה אחרונה על משקה שדרכו לשתותו לאט, אך לא ביארו טעמם).

52. שיירי כנסת הגדולה, או״ח סי׳ רד הגהות הטור ס״ק ג, בשם מהר״י אבועלפיה; עץ החיים (אבולעפיה), דף קמב ע״ב ד״ה כ׳ הרב; תוספת יום הכיפורים, יומא פ ע״ב ד״ה ובימי חורפי; משנה למלך, הל׳ ברכות פ״ג הי״ב; בני חיי, סי׳ רד ד״ה והנה; שו״ת הלכות קטנות, ח״א סי׳ ט; שו״ת גינת ורדים, או״ח כלל א סי׳ טז ד״ה רבים; פרי מגדים, או״ח סי׳ רי משבצות זהב ס״ק א; מור וקציעה, שם אות ז; מחצית השקל, שם ד״ה ולעניין שתיה; אשל אברהם (בוטשאש), שם ד״ה פחות מרביעית (והורה לברך עליהם ברכה אחרונה מטעמים אחרים); משנה ברורה, שם ס״ק א, שכן מנהג העולם (אך לכתחילה כתב שטוב לחשוש גם לדעה השנייה); באר היטב, או״ח סי׳ רד ס״ק יב, שכן מנהג העולם; שו״ת מים חיים (די סילווה), סי׳ א ד״ה ודע; שו״ת חתם סופר, ח״ו סי׳ כג ד״ה אמנם; הרב אברהם דנציג (נשמת אדם, ח״א כלל נ אות ה; חיי אדם, ח״א כלל נ סעי׳ טו); שו״ת זרע אברהם (יצחקי), או״ח סי׳ ג ד״ה גם בזה; שו״ע הרב, סדר ברכת הנהנין פ״ח סעי׳ ו; ישועות חכמה, סי׳ נא אות ב; חיד״א (ברכי יוסף, או״ח סי׳ רד אות ה; מורה באצבע, סי׳ ג אות צו); שו״ת בית יהודה, או״ח סי׳ ז ד״ה ומעתה; קיצור שו״ע (גנצפריד), סי׳ נא סעי׳ ו; שו״ת חסד לאברהם (תאומים), מהדורה תניינא סי׳ כה ד״ה ומה; בן איש חי, שנה ראשונה פרשת מסעי אות ט; שו״ת קול אליהו, ח״א או״ח סי׳ ז ד״ה ומן האמור; שו״ת תורת חיים (זוננפלד), סי׳ קז ד״ה ומ״ש ליישב; חזון איש, או״ח סי׳ לט אות יח; ברכת ה׳, ח״ב פ״א הערה 45; הלכה למשה (נייאמאן), ח״א סי׳ רמב; מהר״י שטייף, סי׳ רפו ד״ה אמנם; שו״ת מים חיים (משאש), או״ח ח״ב סי׳ קסט אות ב; הלל אומר, סי׳ קכז; נתיבי עם, סי׳ רד סעי׳ ב; שו״ת אור לציון, ח״ב פרק יד אות כז; הרב עובדיה יוסף (שו״ת יביע אומר, ח״ה או״ח סי׳ יח אות א; שו״ת יחוה דעת, ח״ה סי׳ כא ד״ה בסיכום); שו״ת תשובות והנהגות, ח״ב סי׳ קלה ד״ה ואני תמה.

יש אומרים שגם לדעה זו, מינים שנאכלים בנחת מחמת מרקמם ולא מחמת חומם, שיעור שהייתם נמדד לפי ההרגל בהם.[53]

ויש שסברו שמשקים כאלו מצטרפים עד שיעור כדי אכילת פרס.[54]

ויש שהסתפקו בכך.[55]

ו. הגדרת משקה ששיעורו ברביעית

1. מאכל שנימוח

יש הסוברים, מאכל מוצק שנימוח והאדם שותהו נחשב כמשקה לעניין זה.[56]

ויש הסוברים, נחשב כמאכל לעניין שיעור אכילתו, אך לעניין שיעור שהייתו נחשב כמשקה.[57]

2. מי שלקות

יש אומרים, דינם של מי שלקות כמשקה לעניין שיעורם.[58]

ויש אומרים, דינם כמאכל.[59]

ויש שהסתפקו בדבר.[60]

---

53. שו״ת תורת חסד, או״ח סי׳ לב ד״ה ומלבד; שו״ת מנחת אשר, ח״ג סי׳ יג ד״ה ולכאורה.
54. בגדי ישע, או״ח סי׳ רי ד״ה האוכל; ערוך לנר, כריתות יג ע״א ד״ה בגמרא ספק; שו״ת מהר״ם שיק, או״ח סי׳ רסג ד״ה ומטעם זה. (ראה גם: שו״ת שמש צדקה, מורפורגו, ח״א סי׳ ב ד״ה דבר).
55. מעשה רקח, הל׳ שביתת עשור פ״ד ה״ב ד״ה אכל; כף החיים, או״ח סי׳ רד ס״ק מ; פחד יצחק (לאמפרונטי), ערך קאווי; ברכת הבית, שער טז אות יד (רבים נוספים הורו בשתיית קפה ותה להותיר רביעית ולשתותה יחד כדי לצאת מידי ספק, אך לא ביארו בפירוש מה ספקם).
56. על פי רמב״ם, הל׳ מאכלות אסורות פי״ד ה״ט. פני מנחם, שם ד״ה ועוד; רבי אברהם הלוי, בתוך: שו״ת זרע אברהם (יצחקי), או״ח סי׳ ב ד״ה כתב; שו״ת גינת ורדים, או״ח כלל א סי׳ כו ד״ה ואגב; שו״ת חמדת שלמה, יו״ד סי׳ טז אות ב (אך בסוגריים פקפק בכך); ספר החיים (קלוגר), סי׳ תריב ד״ה עוד נשאלתי; שו״ע הרב, סדר ברכות הנהנין פ״ח סעי׳ ח; שו״ת מנחת יצחק, ח״ב סי׳ קי אות ד; הליכות שלמה, יום הכיפורים פ״ה אות א. ראה: תורת היולדת, פרק נה הערה טו.
57. שו״ת רדב״ז, ח״ה סי׳ קמה; שו״ת זרע אברהם (יצחקי), סי׳ ג ד״ה זה יצא; שו״ת קול אליהו, ח״א או״ח סי׳ ז ד״ה יש לדון; אהל יעקב (הרופא), או״ח סי׳ ד; אמרי בינה, או״ח סי׳ טז ד״ה אם אכל; נשמת אברהם, או״ח סי׳ תריב אות ו ד״ה וכן לגבי, בשם הרב בן ציון אבא שאול.
58. שו״ת אגרות משה, ח״א סי׳ עה ד״ה ולמה; שערי הברכה, פי״ד הערה יד, בשם הרב שמואל וואזנר; שו״ת יביע אומר, ח״ה או״ח סי׳ יח אות ג.
59. שו״ת בני חיי, סי׳ רד ד״ה אלא שלע״ד; אשל אברהם (בוטשאש), סי׳ רי סעי׳ א ד״ה פחות מרביעית.
60. משנה ברורה, סי׳ רי ס״ק א (על פי חיי אדם, כלל נ סעי׳ יח).

3. משקה קרוש

יש אומרים, האוכל משקה שנקרש דינו כמשקה לעניין שיעורו ושיעור שהייתו.[61]

ויש אומרים, דינו כאוכל לעניין שיעוריו.[62]

לדעה זו - יש אומרים, הדין נכון דווקא אם נקרש היטב.[63]

ויש שהסתפקו במשקים שנקרשו במקצת.[64]

ויש אומרים, אם דרך אכילתו באופן שנימוח בפיו נחשב כמשקה ושיעורו כשיעורי שתייה.[65]

ויש אומרים, גם לדעה זו מים שקרשו דינם כמשקים.[66]

ויש אומרים, משקה שנקרש שיעורו כמאכל לעניין שיעור אכילתו, וכמשקה לעניין שיעור שהייתו.[67]

4. מציצת פרי

יש אומרים, המוצץ פירות שיעורו כשיעורי אכילה.[68]

ויש אומרים, שיעורו כשתייה.[69]

ויש שחילקו בין המוצץ על-ידי לעיסה ששיעורו כאכילה, ובין המוצץ ללא לעיסה ששיעורו כשתייה.[70]

---

61. שו״ת חמדת שלמה, יו״ד סי׳ טז ד״ה והנה היה; מעשה רקח, הל׳ שביתת עשור פ״ב ה״ד ד״ה אכל מעט; הלכה למשה (ניימאן), סי׳ רמב.
62. שו״ע הרב, סדר ברכות הנהנין פ״ח סעי׳ ח; ערוך השלחן (או״ח סי׳ רב סעי׳ ט; הל׳ נזירות סי׳ יג סעי׳ ח); כוכבי יצחק, ח״ב סי׳ יב אות א ד״ה והנה; שו״ת בצל החכמה, ח״ג סי׳ קיד אות ט; מבית לוי, חלק טו עמ׳ עא אות יא; חוט שני, הל׳ ברכות עמ׳ ריא. ראה עוד: חידושי בתרא, על משנה ברורה סי׳ רז ס״ק סד.
63. שו״ת להורות נתן, ח״י סי׳ כב אות ו; תורת היולדת, פרק נה אות ה.
64. הליכות שלמה, יום הכיפורים פ״ה אות ב.
65. שו״ת מנחת יצחק, ח״ב סי׳ קי אות ב; תורת היולדת, מוספים וביאורים סי׳ ע; חידושי בתרא, על משנה ברורה סי׳ רז ס״ק סד; חוט שני, הל׳ ברכות עמ׳ קצג אות ג; שו״ת יביע אומר, ח״ח או״ח סי׳ כה אות ו.
66. שו״ת בצל החכמה (ח״ג סי׳ קיד אות ט; ח״ו סי׳ סד).
67. שו״ת אור לציון, ח״ב פרק יד תשובה יח.
68. מים חיים (די סילווה), סי׳ ז; רבי עקיבא איגר, או״ח סי׳ רי ד״ה והשותה; אשל אברהם (בוטשאש), שם סעי׳ א ד״ה שם פחות מרביעית; חסד לאלפים, סי׳ רב אות יד; אהל יעקב (הרופא), או״ח סי׳ ד; תורת חיים (סופר), או״ח סי׳ רי אות ג ד״ה כתב הפר״ח; שו״ת מנחת יצחק, ח״ב סי׳ קי אות ב; שו״ת בצל החכמה, ח״ג סי׳ קיד, אות יא ד״ה ואף.
69. קול אליהו, ח״א או״ח סי׳ ז; אמרי בינה, או״ח סי׳ טז ד״ה ומ״מ; עמק ברכה, ברכות הנהנין סי׳ ו ד״ה ולהלכה נראה; יבא הלוי, טור או״ח סי׳ רה דף כא ע״ב ד״ה ויש לתמוה.
70. בן איש חי, פרשת מסעי שנה ראשונה אות ח; כף החיים, סי׳ רב ס״ק סג; קובץ תשובות

ויש שחילקו בין מכניס את הפרי לפיו, שנחשב כאכילה, ובין מוצץ כשהפרי חוץ לפיו, שנחשב כשתייה.[71]

5. רוטב

יש אומרים, רוטב המאכל נחשב כמאכל ושיעורו כמאכל.[72]

ויש אומרים, רוטב שנותר בעין שיעורו כמשקה.[73]

ויש אומרים, אם רק הרוטב הוא האיסור (או התרומה) שיעורו כמשקה.[74]

(אלישיב), ח״ג סי׳ לג ד״ה אמנם; שו״ת יביע אומר, ח״ח או״ח סי׳ כה אות ו.

71. תורת היולדת, פרק נב אות ח. ראה: חוט שני, הל׳ ברכות עמ׳ קצג אות ג, שהסתפק בכך.

72. פני מנחם, הל׳ מאכלות אסורות פי״ד הל׳ ט; מגן אברהם, סי׳ רי ס״ק א; ערוך השלחן, שם סעי׳ א; משנה ברורה (סי׳ רי ס״ק א; סי׳ תריב ס״ק ד); תורת היולדת, פרק נב הערה יט.

73. שו״ת חמדת שלמה, יו״ד סי׳ טז אות ה; שו״ע הרב, סדר ברכות הנהנין פ״ח סעי׳ ח; חיי אדם, כלל נ סעי׳ יז.

74. שו״ת משיבת נפש (צינץ), תשובה כ.

הלכה ד

א. צירוף כזית מחיובים שונים
1. צירוף ממינים שונים
2. צירוף שתי שגגות
3. צירוף לחמי תודה

התרומה, ותרומת מעשר בין של דמאי בין של ודאי, והחלה, והבכורים, כולן מצטרפין לכזית לחייב עליהן מיתה וחומש.[1] שכולן נקראו תרומה.[2] ומן הדין היה שאין חייבין חומש על תרומת מעשר של דמאי כמו שאין חייבין על מעשר שני שלו כמו שיתבאר אבל אמרו חכמים אם לא יתחייב עליה חומש יזלזלו בה.[3]

א. צירוף כזית מחיובים שונים

התרומה, ותרומת מעשר... והחלה, והבכורים, כולן מצטרפין

1. צירוף ממינים שונים

יש אומרים, אפילו אם הם ממינים שונים מצטרפים לכזית.[4]

ויש אומרים, דווקא אותו המין מצטרף.[5]

2. צירוף שתי שגגות

אם נודע לו האיסור קודם שאכל כזית, אין אכילותיו הבאות מצטרפות לשיעור, ואפילו אם שכח את האיסור והשלים לשיעור כזית בשוגג.[6]

---

1. מעילה, פ״ד מ״ב; ערלה, פ״ב מ״א.
2. מעילה, טו ע״ב; ירושלמי, ערלה פ״ב ה״א.
3. בבא מציעא, נה ע״ב; ירושלמי, דמאי פ״א ה״ב (עוד על מקור דברי הרמב״ם, ראה: תיו״ט, בבא מציעא פ״ד מ״ח ד״ה ותרומת מעשר).
4. תוספתא, תרומות פ״ז ה״ג; רמב״ם, הל׳ מאכלות אסורות פי״ד ה״ה; מנחת חינוך, מצווה רפא אות א ד״ה והנה מבואר; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״י ה״א ס״ק ג.
5. חסדי דוד, תרומות פ״ז ה״ג ד״ה אכל.
6. תוספתא, תרומות פ״ז ה״ג. כ״כ בדעת הרמב״ם, הל׳ שגגות פ״ז ה״ג: חסדי דוד, תרומות פ״ז ה״ג ד״ה אכל כחצי; דרך אמונה (הל׳ תרומות פ״י ה״א ס״ק ד; שם ציון ההלכה ס״ק טז).

3. צירוף לחמי תודה

יש אומרים, לדעת הסוברים שחייבים חומש גם על אכילת לחמי תודה,[7] הוא-הדין שמצטרפים לשיעור יחד עם התרומות, החלה והביכורים.[8]

ויש שהסתפקו בכך.[9]

---

7. ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פ״י ה״א אות ב (4).
8. הערות הגרי״ש אלישיב, מעילה טו ע״ב ד״ה ולחייב, בשם אחרונים. ראה כן גם בקובץ כרם שלמה, שנה יא עמ׳ כט, משמע שהבין שאם לחמי תודה חייבים בחומש בוודאי מצטרפים.
9. הערות הגרי״ש אלישיב, מעילה טו ע״ב ד״ה ולחייב.

הלכה ה

א. תשלום קרן עבור אכילת תרומה טהורה בזמן הזה
ב. תוקף חיוב קרן על אכילת תרומה במזיד
ג. השיעור המחייב באכילה במזיד
ד. חיוב קרן לקטן שאכל במזיד
ה. האוכל במזיד תרומה שטרם ניתנה לכהן
ו. חיוב תרומה טמאה בדמי עצים
ז. שווי התשלום עבור תרומה טמאה שנאכלה בשוגג

אכל תרומה במזיד אם התרו בו לוקה ואינו משלם.[1] ואם לא התרו בו, אם היתה טהורה משלם את הקרן ואינו משלם את החומש,[2] ואם היתה טמאה משלם דמי עצים מפני שאינה ראויה אלא להסקה.[3] לפיכך אם אכל תרומת תותים ורמונים וכיוצא בהם שנטמאו פטור מן התשלומין שהרי אינם ראויין להסקה.[4]

א. תשלום קרן עבור אכילת תרומה טהורה בזמן הזה

אם היתה טהורה משלם את הקרן

יש אומרים, בזמן הזה שאין לכהן מה לעשות בתרומה טהורה, אין לה שווי ולכן אין חייבים לשלם עבורה.[5]

ויש שמשמע מדעתם שיהיה חייב גם על תרומה טהורה בזמן הזה.[6]

ב. תוקף חיוב קרן על אכילת תרומה במזיד

משלם את הקרן

יש אומרים, חיוב תשלומי קרן על אכילת תרומה במזיד הוא מדרבנן.[7]

---

1. ירושלמי, תרומות פ״ז ה״א, דעת רבי יוחנן. על פטור מתשלום של החייב מלקות, ראה: רמב״ם, הל׳ תרומות פ״ו ה״ו; תרומות הארץ, שם אות ד, על אופן אכילת התרומה הפטור מתשלומים. על חיוב מלקות ותשלומים כשהתרו בו, ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פ״ו ה״ו אות ד.
2. תרומות, פ״ז מ״א.
3. תוספתא, תרומות פ״ז ה״ב.
4. פסחים, לב ע״א.
5. עשר תעשר, שער הלכה מטעמים אות ס ד״ה אם היתה טהורה.
6. דעת הסוברים שלפי מידה משלם (להלן בתרומות הארץ, פ״י הכ״ו אות ג), ודעת הסוברים שאומדים את הנזק לפי שווי הפירות כאילו היו חולין (להלן בתרומות הארץ, פ״י הכ״ו אות ד).
7. שיטה מקובצת, כתובות ל ע״ב ד״ה ורבינו אפרים. כך עולה מהראשונים שחייבו מזיק בקרן

ויש אומרים, חיוב תשלומי קרן הוא מהתורה,[8] מדין תשלומי תרומה[9] או מדין מזיק.[10]

ג. השיעור המחייב באכילה במזיד

יש אומרים, האוכל קרן במזיד חייב אם אכל כזית,[11] ואפילו אם שווה פחות מפרוטה.[12]

לדעה זו - יש שהסתפקו לגבי השותה תרומה אם חיובו ברביעית או בכזית.[13]

ויש אומרים, חיוב האוכל במזיד נקבע על פי שווי התרומה ולא על פי נפחה, והאוכל למעלה משווה פרוטה חייב.[14]

ד. חיוב קרן לקטן שאכל במזיד

יש אומרים, קטן האוכל תרומה במזיד חייב לשלם את הקרן.[15]

ויש אומרים, קטן האוכל תרומה במזיד פטור מלשלם.[16]

רק מדרבנן: ריטב"א, גיטין מט ע"א ד"ה וכן נמי תניא; חידושי הר"ן, שם; תוספות ר"י החסיד, ברכות לה ע"ב ד"ה השותה יין; שיטה מקובצת, שם ד"ה היכי דמי.

8. ריבמ"ץ, תרומות פ"ז מ"א ד"ה האוכל.
9. חידושי מרן ר"י"ז הלוי על הרמב"ם, מכתבים שבסוף הספר עט ע"ב ד"ה ומעתה; רשימות שיעורים (סולובייצי"ק), קידושין י ע"א ד"ה וי"ל דחלוק, בדעת הרמב"ם; דברי דוד (קראנגלס), סי' כד אות ו.
10. תוספות, גיטין מט ע"א ד"ה שור; תוספות הרא"ש, שם ד"ה שור; רמב"ן, שם ד"ה עוד מצאתי; רשב"א, שם ד"ה אילימא; רש"ס, תרומות פ"ז מ"א ד"ה האוכל; משנה ראשונה, שם ד"ה ואינו; שו"ת מהרם שיק, יו"ד סי' שעה ד"ה ועכ"פ נראה; דרכי דוד (לוין), בבא קמא ו ע"ב ד"ה שם תוס'; דרך אמונה, הל' תרומות פ"י ה"ה ס"ק מז.
11. מנחת חינוך, מצווה קמח אות א ד"ה ומבואר; דברי דוד (קראנגלס), סי' כד אות ו. דעה זו היא כפי הסוברים שחיוב קרן נובע מתשלומי תרומה מדרבנן או מדאורייתא, ראה מה שהתבאר לעיל בהלכה זו אות ב.
12. חידושי מרן ר"י"ז הלוי על הרמב"ם, מכתבים שבסוף הספר עט ע"ב ד"ה ומעתה.
13. מנחת חינוך, מצווה קמח אות א ד"ה ומבואר. ראה: שו"ת ארץ צבי (פרומר), ח"ב או"ח סי' כג ד"ה ומש"כ, שמשמע מדבריו שלעניין תשלומים חייב בכזית אפילו במזיד.
14. שם שלמה (גנצפריד), לג ע"ב מדפי הספר ד"ה שם אלא; דרך אמונה, הל' תרומות פ"י ה"ב ס"ק כא, בשם תפארת יעקב.
15. רשימות שיעורים (סולובייצי"ק), קידושין י ע"א ד"ה וי"ל דחלוק.
16. שו"ת מהרם שיק, יו"ד סי' שעה ד"ה ועכ"פ נראה.

ה. האוכל במזיד תרומה שטרם ניתנה לכהן

יש אומרים, אף האוכל תרומה שלא ניתנה לכהן חייב לשלם.[17]

ויש אומרים, האוכל תרומה שלא ניתנה לכהן אינו חייב לשלם.[18]

לדעה זו -

יש אומרים, חייב לשלם כדי לצאת ידי שמים.[19]

---

17. שיטה מקובצת, כתובות ל ע״ב ד״ה ורבינו אפרים; מאירי, חולין קל ע״ב ד״ה בעל הבית; מקדש דוד, תרומות סי׳ מט אות ב. כך למדו מדברי הרמב״ם, הל׳ מעשר פ״א ה״ה: בית מאיר, תרומות פ״ו מ״ב; בית הלל, יו״ד סי׳ סא ס״ק ב; הליכות אליהו, הל׳ מעשר פ״א ה״ה ד״ה אך באמת; משאת משה (חברוני), פסחים סי׳ לח אות ז; אבן ישראל, הל׳ תרומות פ״ו ה״ו ד״ה זר שאכל; פני שלמה, כתובות ל ע״ב ד״ה ואמ״ו; אבן האזל, הל׳ מעשר פ״א ה״ה. לדבריהם, כך גם דעת השו״ע, יו״ד סי׳ שלא סעי׳ ע, שהעתיק דברי הרמב״ם.

18. חולין קל ע״ב, על פי דברי רב חסדא: ׳המזיק מתנות כהונה או שאכלן פטור מלשלם׳, ראה: תוספות, חולין קלא ע״א ד״ה דאתו; ר״ן, חולין מד ע״ב מדפי הרי״ף ד״ה ואי; הפלאה, כתובות ל ע״ב ד״ה עוד; חתם סופר, חולין קל ע״ב ד״ה המזיק; חידושי רבי מאיר שמחה, שם ד״ה שם ת״ש; גבורת ארי, מכות יא ע״ב ד״ה שוב ראיתי; בית מאיר, תרומות פ״ו מ״ב, בפירוש הראשון; חמדת שלמה, כתובות ל ע״ב ד״ה הפני; קרן אורה, נדרים פד ע״ב ד״ה ועל פי זה; צל״ח, פסחים לב ע״א ד״ה אין; בית הלל, יו״ד סי׳ סא ס״ק ב; יד דוד, כתובות ל ע״ב ד״ה והנה; שו״ת אחיעזר, ח״א אבהע״ז סי׳ כא אות ו; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״י ציון ההלכה ס״ק קפד-קפה; שו״ת פני יצחק (אבולעפיה), ח״ד מערכת מ אות סז ד״ה ואחר; אגורה באהלך, דף כב ע״א ד״ה איך; שו״ת שואל ומשיב, מהדורה רביעאה ח״ג סי׳ ה ד״ה והנה בשיטה; שו״ת טוב טעם ודעת, מהדו״ק סי׳ צא ד״ה והנה ע״ד; שו״ת משנה שכיר, או״ח סי׳ קצח אות א, בדעת רבי; חלת אהרן, תרומות פ״ו מ״א ד״ה ונראה, בדעת רבי; שו״ת אמרי יושר, ח״ב סי׳ קפח ד״ה מה שתמה; אברהם יגל, הל׳ מעשר פ״א ה״ה ד״ה אך רבינו; יצחק ירנן, שם; שו״ת עונג יום טוב, סי׳ קלה ד״ה וכתב שם; שו״ת מנחת ברוך, סי׳ צו ד״ה ונלע״ד; פרי חדש, קונטרס אחרון ליו״ד סי׳ סא, בדעת הרמב״ם.

19. כך פסקו להלכה בעניין מתנות כהונה: פסקי תוספות, חולין קל ע״ב אות שס; ראי״ש, חולין פ״י סי׳ ב; רבינו ירוחם, תולדות אדם וחוה נתיב כ ח״ג; דברי חמודות, חולין פ״י אות ב, בדעת הרא״ש; ר״י קורקוס, הל׳ ביכורים פ״ט הי״ד ד״ה עבר; כסף משנה, שם; לחם אבירים, שם; טור, יו״ד סי׳ סא; שו״ע, יו״ד סי׳ סא סעי׳ טו; ב״ח, שם אות יא; ש״ך, שם ס״ק יט; לבוש, שם סעי׳ טו; פרי מגדים, שפתי דעת יו״ד שם סעי׳ לא; הרב יהונתן אייבשיץ (פלתי, שם ס״ק ה; כרתי, שם ס״ק לז); ערוך השלחן, שם סעי׳ מט; שערי דעה (לוו), שם ס״ק ב; באר היטב, שם ס״ק כ; דרכי תשובה, שם ס״ק קפה; בית אברהם (אברהם מס), שם שפתי זהב ס״ק כד; זבחי צדק (סומך), שם אות עה; כף החיים (סופר), שם ס״ק קלד.

כן כתבו לעניין תרומה: צל״ח, פסחים לב ע״א ד״ה שם אין; תקנת עזרא, הל׳ מעילה פ״א ה״ג ד״ה ואפשר; פני שלמה, כתובות ל ע״ב ד״ה ואמ״ו; מעשי למלך, הל׳ ביאת מקדש פ״ו ה״י אות ג; חמדת שלמה, כתובות ל ע״ב ד״ה אך לענ״ד, בדעת התוספות; חקרי הלכות (שווימר), ח״א עמ׳ פט ד״ה והנה בודאי; הערות הגרי״ש אלישיב, חולין קלא ע״א ד״ה שם הרמב״ם.

ויש אומרים, מידת חסידות לשלם.[20]

יש אומרים, האוכל תרומת עצמו פטור אם טרם ניתנה לכהן, והאוכל תרומת אחרים חייב.[21]

ו. חיוב תרומה טמאה בדמי עצים

ואם היתה טמאה משלם דמי עצים

ויש אומרים, חייב לשלם את שווי הפירות המלא.[22]

ז. שווי התשלום עבור תרומה טמאה שנאכלה בשוגג

ואם היתה טמאה משלם דמי עצים מפני שאינה ראויה אלא להסקה

יש אומרים, הוא-הדין האוכל תרומה טמאה בשוגג, משלם עבורה דמי עצים בלבד.[23]

ויש אומרים, האוכל תרומה טמאה בשוגג משלם עבור שוויה המלא.[24]

ויש אומרים, האוכל תרומה טמאה בשוגג משלם פירות טהורים באותה כמות תמורתה.[25]

---

20. חולין קל ע״ב, על פי דברי רב חסדא: ׳מידת חסידות שנו כאן׳, בעניין שאר מתנות כהונה: רש״י, שם ד״ה מדת חסידות; ר״ן, חולין מד ע״ב מדפי הרי״ף ד״ה ואי. כן כתבו להלכה בעניין מתנות כהונה: מאירי, חולין קל ע״ב ד״ה אפי׳ נטל; פרי חדש, יו״ד סי׳ סא ס״ק כו. הש״ך, ספר הארוך משו״ך יו״ד סי׳ סא ד״ה בגמרא, הסתפק בדעת הרמב״ם. כן כתבו לעניין תרומה שפטור מלצאת ידי שמים (וממילא דברי רב חסדא מתפרשים כמידת חסידות): הפלאה, כתובות ל ע״ב ד״ה עוד; חמדת שלמה, כתובות ל ע״ב ד״ה אך, בדעת הר״ן.
21. חידושי הגר״ח, כתובות לב ע״ב ד״ה והנה הר״ן.
22. בדעת התוספות, כתובות ל ע״ב ד״ה לא צריכא: שפת אמת, פסחים לב ע״א ד״ה שם בגמ׳; חמדת שלמה, כתובות ל ע״ב ד״ה אך נראה; משנת יעקב, הל׳ תרומות פ״י ה״ה ד״ה אמנם.
23. משנת יעקב, הל׳ תרומות פ״י ה״ה ד״ה אשר ע״כ.
24. ישועות מלכו, הל׳ תרומות פ״י ה״ב; מנחת ביכורים, תרומות פ״ז ה״ב ד״ה תרומה; מנחת יצחק, שם ד״ה תרומה.
25. דעת הסוברים שלפי מידה משלם, ראה מה שיתבאר להלן בתרומות הארץ, פ״י הכ״ו אות ד.

הלכה ו

א. תשלום עבור תרומת חמץ
ב. תרומת חמץ שנאכלה בערב פסח

האוכל תרומת חמץ בפסח בין בזדון בין בשגגה בין טמאה בין טהורה פטור מן התשלומין. אפילו הפרישה כשהיא מצה והחמיצה פטור. ואפילו דמי עצים אינו משלם שהרי אינה ראויה להסקה מפני שהיא אסורה בהנייה אין לה דמים.[1]

א. תשלום עבור תרומת חמץ

האוכל תרומת חמץ בפסח בין בזדון בין בשגגה בין טמאה בין טהורה פטור מן התשלומין

לדעה זו - אינו חייב לשלם עבור תרומת חמץ, משום ששווי התרומה נאמד על פי דמים, ולתרומת חמץ שאסורה בהנאה אין שווי.[2]

יש אומרים, מכל מקום חייב להפריש קרן וחומש לכפרה, אך אין חייב ליתנם לכהן.[3]

ויש אומרים, אינו חייב להפריש.[4]

ויש אומרים, חייב לשלם במידת הפירות שאכל.[5]

ב. תרומת חמץ שנאכלה בערב פסח

האוכל תרומת חמץ בפסח

הוא-הדין אם אכלה בערב פסח לאחר חצות היום.[6]

ויש שהסתפקו אם אכלה בשעה השישית בערב פסח.[7]

---

1. פסחים, לב ע"א, כדעת רבי עקיבא ורבי אליעזר בן יעקב.
2. ראה להלן פ"י הכ"ו.
3. חידושי הרב שמעון שקאפ, כתובות סי' מז ד"ה ולענ"ד נראה.
4. זכרון שמואל (רוזובסקי), סי' ב אות ד ד"ה ודכירנא.
5. ראב"ד, הל' תרומות פ"י ה"ו; פסקי רי"ד, פסחים לא ע"ב ד"ה מתני'. כן דעת הסוברים שלפי מידה משלם, להלן בתרומות הארץ, פ"י הכ"ו אות ד.
6. צל"ח, פסחים לב ע"א ד"ה והרמב"ם; מנחת חינוך, הערות לרמב"ם הל' תרומות פ"י ה"ו.
7. מנחת חינוך, הערות לרמב"ם הל' תרומות פ"י ה"ו. ספקו קשור במחלוקת אם איסור הנאה מדרבנן משפיע גם על עניינים מדאורייתא. בשאלה זו, ראה עוד: דרך אמונה, הל' תרומות פ"י ה"ו ס"ק נז.

הלכה ז

א. חיוב בחומש באכילת איסור
ב. חיוב חומש באכילה ביום הכיפורים
ג. חיוב חומש על אכילה שלא כדרכה
ד. חיוב חומש על שתיית חומץ

אבל השוגג ואכל תרומה ביום הכפורים,[1] או שאכל תרומה נקורה, והשותה יין תרומה שנתגלה.[2] והסך יין ושמן כאחד, או ששתה שמן וחומץ כאחד, או שכסס את החטים, או גמע את החומץ,[3] הרי זה משלם קרן וחומש.

א. חיוב חומש באכילת איסור

השוגג ואכל תרומה ביום הכפורים

לדעה זו - חיוב חומש חל גם על אכילת איסור, וכן בהלכה כא חייב חומש גם באכילת הקדש, ובהלכה כו חייב חומש בתרומה גזולה.[4] אך בהלכה יא פטר מחומש נזיר ששתה יין תרומה.[5]

לפיכך יש שחילקו בין המקרים שבהם חייב חומש על אכילת איסור:

יש אומרים, כאשר האיסור חל על המאכל פטור מחומש, אך כאשר המאכל מותר אלא שבזמן מסוים אסור לאכול (כחמץ בפסח ואכילה ביום הכיפורים), או שהמציאות אסורה (גזל) - חייב בחומש.[6]

---

1. תוספתא, תרומות פ״ז ה״א; פסחים, לב ע״א, כדעת כרבנן דרבי נחוניא בן הקנה; כתובות, ל ע״א; שבועות, לג ע״א.
2. תוספתא, תרומות פ״ז ה״א.
3. ירושלמי, תרומות פ״ו ה״א, כדעת רבי.
4. כך גם משמע מדברי הרמב״ם בהלכה ו, שהאוכל תרומת חמץ היה חייב בחומש אם היה לה שווי.
5. ביסוד דין פטור מחומש באכילת איסור - יש שלמדו זאת מהפסוק ׳כי יאכל קדש בשגגה׳, שחיוב החומש חל רק כשהאיסור מחמת הקודש (קרית ספר, הל׳ תרומות פ״י). ויש שהבינו שאכילת איסור אינה מוגדרת כאכילה כיון שנמנע ממנה (תוספות רבי עקיבא איגר, פסחים פ״ב מ״ד סוף אות ז, בשם בנו). יסודות אלו הם העומדים בבסיס הדעות השונות דלהלן.
6. קרית ספר, הל׳ תרומות פ״י; חסדי דוד, תרומות פ״ז ה״א ד״ה נזיר; פרי מגדים, או״ח סי׳ רב אשל אברהם ס״ק יא; שו״ת בית יצחק, הוספות מחתן המחבר דרשה לשבת הגדול בהלכה אות ב; שו״ת חלקת יואב, מהדו״ת סי׳ כ ד״ה ולפ״ז ל״ש; בית אברהם (צ׳כנוב), בסוגיה דהאוכל חמץ דף לב ע״א ד״ה ונראה ליישב; אוריין תליתאי (תאומים), סי׳ עז ד״ה ואפשר; קובץ שיעורים, פסחים אות קיב; שו״ת זכר יצחק, ח״א סי׳ ז ד״ה וכן מה

ויש אומרים, אכילת איסור שאין לה משמעות הלכתית אינה נחשבת אכילה ופטורה מחומש, ואכילה שיש לה משמעות הלכתית (כחמץ בפסח ואכילה ביום הכיפורים שאכילתם גורמת חיוב) נחשבת אכילה גם לעניין תרומה וחייבת בחומש.[7]

ויש אומרים, דווקא נזיר שאסור לשתות כל יין (בין של תרומה ובין של חולין), שתייתו אינה נחשבת כאכילה כלל ופטור מחומש, אך איסורים אחרים נחשבים כאכילה וחייב בחומש.[8]

ויש אומרים, אם התרומה נתרמה לפני האיסור חייבים על אכילתה חומש, ואם האיסור חל לפני התרומה פטורים על אכילתה, שאין איסור חל על איסור.[9]

ויש אומרים, האוכל איסורים ששיעור איסורם יתר על כזית חייב בחומש, משום שבחומש מתחייב כבר משעה שאכל כזית, ואילו האוכל איסורים ששיעורם בכזית פטור מחומש.[10] **ויש שחלקו על חילוק זה.**[11]

ויש אומרים, האוכל איסורים ששיעורם בכזית חייב בחומש, ואילו האוכל איסורים ששיעורם יתר מכזית פטור מחומש.[12]

שכתב (שם הגדיר זאת כאיסור גברא וחפצא); צפנת פענח (שו״ת, ח״א סי׳ מד ד״ה מ״ש מדברי, בפירושו השני; הל׳ חמץ ומצה פ״א ה״ו); שו״ת משנה שכיר, ביאורי סוגיות סי׳ נט ד״ה וא״כ לפי״ז; כלי חמדה, פרשת אחרי מות אות ב ד״ה ומעתה נראה; נפש חיה (מרגליות), או״ח סי׳ רמב ד״ה ומספקני; שו״ת דברי מלכיאל, ח״א סי׳ כז. בביאור דעה זו, ראה: משאת משה (חברוני), פסחים סי׳ לו אות ז; המידות לחקר ההלכה, מידה טז אות לד. יש שהשיגו על חילוק זה, ראה: משאת משה (חברוני), פסחים סי׳ לו אות ב ד״ה אולם; שו״ת מהר״י אשכנזי, יו״ד סי׳ מח ד״ה הא; שו״ת שרידי אש, ח״א סי׳ מב אות נו; שו״ת באר מרדכי (פורהאנד), יו״ד סי׳ לז ד״ה ועפי״ז; מועדים וזמנים, ח״ג פסח סי׳ רסו ד״ה ועיקר.

7. רדב״ז, הל׳ תרומות פ״י הי״א ד״ה ונזיר; ישועות מלכו, שם; אמרי בינה, דיני תרומות ומעשרות סי׳ יב ד״ה לזאת נראה; שו״ת קול אריה (שוורץ), יו״ד סי׳ עד ד״ה וכאשר; שו״ת ארץ צבי (פרומר), ח״ב חידושים למסכת ביצה אות מז; שו״ת באר מרדכי (פורהאנד), יו״ד סי׳ לז ד״ה רדב״ז; צפנת פענח, מהדורה תניינא הל׳ יסודי התורה פ״ה ה״ח ח״ב דף נה עמ׳ ד ד״ה עכ״פ (שם ביאר שבנזיר אף אם חייב עליו אכילתו אינה מגדירה זאת כאכילה, משום שהחיוב בנזיר אינו מבוסס על גדר אכילה); שו״ת כוכב מיעקב (ווייזנפלד), ח״א סי׳ קמח ד״ה ובדברי; מועדים וזמנים, ח״ג פסח סי׳ רסו ד״ה ועיקר.

8. דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״י הי״א ס״ק קב, בהבנתם של ר״י קורקוס, שם; כסף משנה, שם.

9. חמדת שלמה, כתובות ל ע״ב ד״ה ועיין בכס״מ.

10. שו״ת יהודה יעלה (אסאד), ח״ב חו״מ סי׳ רמא ד״ה ונ״ל; עשר תעשר, שער הלכה הל׳ ס מטעמים ד״ה ונזיר, בדעת הרדב״ז. ראה עוד: מנחת בכורים, תרומות פ״ז ה״א ד״ה ביוה״כ.

11. אמרי אמת, הל׳ תרומות פ״י הי״א; שו״ת כתב סופר, או״ח סי׳ קיז ד״ה והנה.

12. שו״ת שואל ומשיב, מהדורה רביעאה ח״א סי׳ נה ד״ה והנה לכאורה, בתירוץ השני.

ויש אומרים, המזיד באיסור גילה דעתו שלא אכפת לו ממנו ונחשב כאכילה החייבת בחומש, אך השוגג באיסור ואילו היה מכיר בו היה נמנע מאכילתו אינו נחשב כאכילה ופטור מחומש.[13]

ויש אומרים, דווקא כשהזיד באיסור שחמור יותר מאיסור תרומה, גילה דעתו שלא אכפת לו מהאיסור ונחשב כאכילה כדרכה, אך המזיד באיסור שקל יותר מאיסור תרומה, לא גילה דעתו ופטור מחומש. והוא-הדין שהשוגג באיסור פטור מחומש.[14]

ויש אומרים, באיסורים שהאוכל התכוון ממילא לעבור עליהם, ואילולא התרומה היה עובר עליהם באופן אחר, חייב חומש. אך באיסורים שאילולא התרומה לא היה עובר עליהם כלל פטור מחומש.[15]

ויש אומרים, באיסורים שחייבים על הנאת מעיים חייב על אכילתם חומש, שכן החיוב בחומש חל בעת הנאת הגרון עוד לפני חלות האיסור, ובאיסורים שחייבים על הנאת גרון פטור מחומש.[16]

ויש אומרים, כאשר האיסור חל על ידי האדם עצמו, בכך ביטל ממנו שם אוכל ואינו חייב עליו חומש, אך איסור שחל בציווי רבש"ע חייבים עליו חומש.[17]

ויש אומרים, דווקא נזיר פטור מחומש, משום שאיסורו ביין נובע מכך שהוא פחות ממעלתו, ואילו איסור אכילת תרומה לזר נובע מכך שאכל למעלה ממדרגתו. אך על אכילת שאר איסורים חייב חומש.[18]

ויש אומרים, כאשר היה יכול לאכול במקום איסור זה מאכל היתר, בוודאי נפשו קצה באיסור ואינו נחשב לאכילה ופטור מחומש. אך במצב שבו לא היה יכול לאכול מאכל היתר במקומו (כמו אכילת יום הכיפורים) הרי הוא נהנה מאכילת המאכל וחייב בחומש.[19]

---

13. שו"ת עין יצחק, ח"א יו"ד סי' לא אות ג; שו"ת מהרא"ד, הל' ברכת המזון סי' קצו ד"ה והנה הרדב"ז.
14. שו"ת שואל ומשיב, מהדורה רביעאה ח"א סי' נה ד"ה והנה לכאורה, בשם אביו.
15. שו"ת שואל ומשיב, מהדורה רביעאה ח"א סי' נה ד"ה והנה לכאורה, בתירוץ השלישי.
16. כתב סופר (שו"ת, או"ח סי' קיז ד"ה ונ"ל להוכיח; חידושים לחולין קג ע"ב ד"ה אבל היותר); שו"ת צפנת פענח, ח"א סי' מד ד"ה מ"ש, בפירושו הראשון; חיי אריה, ח"א סי' כד ד"ה ומעתה.
17. כתב סופר, חולין קג ע"ב ד"ה ואני בנו; שו"ת בית יצחק, או"ח סי' נט אות ה; משנה לחם (מסקאליע), חידושי הלכות אות ב ד"ה ונ"ל. שו"ת מהר"י אשכנזי, יו"ד סי' מח ד"ה הא, דחה סברה זו.
18. משנת אברהם על הסמ"ג, מצווה רנח ס"ק יח אות ח; אור ליהודה, המקדש וקדשיו סי' צו ד"ה ולפ"ז.
19. שו"ת רבי עזריאל (הילדסהיימר), ח"א או"ח סי' קט; שו"ת באר מרדכי (פורהאנד), סי' לז ד"ה ועוד.

ויש אומרים, חייבים על כל אכילת תרומת איסור חומש, ונזיר פטור משום שלא ידע כלל שמדובר ביין.[20]

ויש אומרים, באיסורים שנאסרה בהם האכילה או השתייה בפירוש (כנזיר), אין אכילתם אכילה ואין חייבים עליהם חומש, אך כאשר איסור האכילה הינו השלכה של מצווה אחרת (כגון אכילה ביום כיפורים), אכילתו אכילה וחייבים עליה חומש.[21]

ב. חיוב חומש באכילה ביום הכיפורים

השוגג ואכל תרומה ביום הכפורים

יש אומרים, אם נתרמה התרומה אחר כניסת יום הכיפורים פטור מהחומש.[22]

ויש אומרים, דווקא אם היה מזיד לגבי איסור יום הכיפורים חייב בחומש, אך אם היה שוגג פטור מחומש.[23] ומכל מקום אם התרו בו פטור מלשלם, שאין אדם לוקה ומשלם.[24]

ג. חיוב חומש על אכילה שלא כדרכה

או שכסם את החטים, או גמע את החומץ, הרי זה משלם קרן וחומש

לדעה זו -

יש אומרים, גם אכילה שלא כדרכה מחייבת בחומש, כל עוד האוכל נהנה ואינו מוגדר כמזיק.[25]

---

20. שו"ת מהר"י אשכנזי, יו"ד סי' מח ד"ה אכן.
21. בית האוצר (ענגיל), כלל קכה ד"ה ואולם.
22. חמדת שלמה, כתובות ל ע"ב ד"ה ועיין בכס"מ.
23. שו"ת שואל ומשיב, מהדורה רביעאה ח"א סי' נה ד"ה והנה, בשם אביו. כך לעניין תרומת חמץ, ראה: שו"ת עין יצחק, ח"א יו"ד סי' לא אות ג.
24. דרך אמונה, הל' תרומות פ"י ה"ז ס"ק נח, בדעת הסוברים (לעיל בתרומות הארץ, פ"ו ה"ו אות ד) שלוקה ואינו משלם.
25. קרבן העדה, שבת פי"ד ה"ד ד"ה הכוסס חיטי; מהר"א פולדא, תרומות פ"ו ה"א ד"ה הכוסס, בדעת רבי; רש"ס, שם ד"ה כוסס; רדב"ז, הל' תרומות פ"י ה"ז ד"ה או שכסס; כסף משנה, שם; אור שמח, שם ד"ה או שכסס; דרך אמונה, שם ס"ק סד; צל"ח, ברכות לח ע"א ד"ה ואומר אני. כך דייקו מפשט לשון הרמב"ם, להלן פ"י ה"ח: הרב יחזקאל לנדא (צל"ח, ברכות לח ע"א ד"ה ואומר אני; שו"ת נודע ביהודה, תניינא או"ח קטו ד"ה מה שהקשו); מנחת חינוך, מצווה רפא אות א ד"ה ועוד; שו"ת דובב מישרים, ח"א סי' צב אות א ד"ה אולם; דרך אמונה, הל' תרומות פ"י ה"ח ס"ק עג.

ויש אומרים, גם לדעה זו אכילה שלא כדרכה פטורה מחומש,[26] אלא שדעה זו סוברת שאכילות אלו מוגדרות כדרכן.[27]

ויש אומרים, הכוסס את החיטים וגומע את החומץ פטור מחומש, כיון שזו אכילה שלא כדרכה ודינה כמזיק.[28]

ד. חיוב חומש על שתיית חומץ

גמע את החומץ

לדעה זו -

יש אומרים, דווקא הגומע את החומץ חייב, אך השותה את החומץ פטור.[29]

ויש אומרים, דווקא הגומע את הנותר מהחומץ אחר שתיבל בו חייב, אך הגומע חומץ פטור.[30]

ויש שהשוו בין שתייה לגמיעה, ומדבריהם משמע שעל כל שתיית חומץ חייבים חומש.[31]

---

26. צפנת פענח, מהדורה תניינא הל' יסודי התורה פ"ה ה"ח ח"ב דף נה עמ' ד; רשימות שיעורים (סולובייצי'ק), ברכות לה ע"ב ד"ה ויש לדון; יד דוד, מהדו"ב ברכות לו ע"א ד"ה הואיל; דרך אמונה, הל' תרומות פ"י ה"ח ביאור ההלכה ד"ה לא. ראה: תורה תמימה, ויקרא כב הערה פה, שפטר באכילה שמזיקה לו. כן נראה גם מדעת: תוספות, פסחים כו ע"א ד"ה שאני; ר"ן, שם ד"ה שאני; תוספות רבינו פרץ, שם ד"ה ודורש; תוספות שאנץ, שם ד"ה שאני. כך נראה מדברי הסוברים ש'מזיק' שהתמעט כולל גם את המזיק לתרומה, ואינו חייב באכילה זו, שאינו דרך הנאה: רש"י (יומא פ ע"ב ד"ה פרט למזיק; בבא מציעא נד ע"ב ד"ה ואחד הסך); מאירי, יומא פ ע"ב ד"ה וי"מ; מנחת חינוך, מצווה רפא אות א ד"ה ועוד, בדעת התוספות; רא"ש, תרומות פ"ו מ"ג ד"ה הוא משלם; רע"ב, שם ד"ה והן משלמין; שו"ת נודע ביהודה, תניינא או"ח קטו ד"ה אמנם, דעת בן המחבר; אמרי בינה, או"ח סי' יז ד"ה והנה; ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"י ה"ז; אבן ישראל, הל' ברכות פ"ח ה"ח ד"ה ונראה לומר.

27. פני משה (תרומות פ"ו ה"א ד"ה רבי אומר; שבת פי"ד ה"ד ד"ה הכוסס).

28. ראב"ד, הל' תרומות פ"י ה"ז; שיירי קרבן, שבת פי"ד ה"ד ד"ה הכוסס, בדעת הרמב"ם.

29. רש"ס, תרומות פ"ו ה"א ד"ה משלם; ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"י ה"ז; שמות בארץ, יומא פא ע"ב ד"ה שתה ציר; מעשה רקח, הל' שביתת עשור פ"ב ה"ה.

30. שיירי קרבן, שבת פי"ד ה"ד ד"ה הכוסס.

31. ישועות מלכו, הל' תרומות פ"י ה"ז; פרי חדש, או"ח סי' תריב סעי' ט ד"ה ומה; מרכבת המשנה (אלפנדרי), הל' שביתת עשור פ"ב ה"ה ד"ה ועיין; צפנת פענח, שם; שם יוסף, שם ד"ה וראיתי; מראה הפנים, תרומות פ"ו ה"א ד"ה מודין; אגלי טל, מלאכת טוחן אות סב; אבן ישראל, הל' ברכות פ"ח ה"ח ד"ה ובזה יתבאר.

הלכה ח

א. חיוב חומש במזיק לעצמו
ב. האוכל מאכלים שיזיקו לו בהמשך
ג. האוכל במזיד בדרך נזק

היה שבע וקץ במזונו והוסיף על שבעו באכילת תרומה אינו משלם את החומש, שנאמר כי יאכל[1] לא שיזיק עצמו.[2] וכן הכוסס את השעורים פטור מן החומש מפני שהזיק עצמו.[3]

א. חיוב חומש במזיק את עצמו

שנאמר כי יאכל, לא שיזיק עצמו[4]

לדעה זו - אף המזיק את עצמו באכילתו פטור מחומש.[5]

ויש אומרים, דווקא המזיק את התרומה פטור ולא את עצמו.[6]

ב. האוכל מאכלים שיזיקו לו בהמשך

שנאמר כי יאכל, לא שיזיק עצמו

מכל מקום, הנהנה בשעת האכילה חייב בחומש, אף אם בהמשך תגרום אכילתו נזק.[7]

---

1. ויקרא, כב יד.
2. ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עט סעי' כא.
3. יומא, פ ע"ב.
4. בעניין חיוב במזיק את התרומה, ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פ"י ה"ז אות ג.
5. מאירי (פסחים לב ע"ב ד"ה כל שאכל; יומא פ ע"ב ד"ה אף); ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עט סעי' כא.
6. כך הבינו בדעת רש"י, יומא פ ע"ב ד"ה פרט למזיק: 'מזיק הוא את האוכלין ואת עצמו': תוספת יום הכיפורים, שם ד"ה ארי"ל זר; יד דוד, פסחים לב ע"ב ד"ה אבא שאול; צל"ח, ברכות לח ע"א ד"ה ואומר אני. יש שפקפקו בדקדוק זה בדעת רש"י, ראה: שיח יצחק, יומא פ ע"ב ד"ה פרט למזיק את התרומה; הרב שלמה איגר, שם ד"ה רש"י; שו"ת דובב מישרים, ח"א סי' צב אות א; שו"ת אגרות משה, יו"ד ח"ה סי' יט ד"ה וזה נראה.
7. שו"ת מהר"ם שיק, או"ח סי' רס ד"ה על כל; שו"ת אגרות משה, יו"ד ח"ה סי' יט ד"ה ואפשר; דרך אמונה, הל' תרומות פ"י ה"ח ס"ק עב.

ג. האוכל במזיד בדרך נזק

האוכל באופן שמזיק לו פטור גם אם אוכל במזיד,[8] אם טרם הגיעה התרומה ליד כהן.[9]

ויש מי שהסתפק אם הדבר נכון גם לעניין האוכל אכילה גסה.[10]

מכל מקום, אם התרו בו לוקה.[11]

---

8. תורה תמימה, ויקרא כב הערה פה; דרך אמונה, הל' תרומות פ"י ה"ח ביאור ההלכה ד"ה לא.
9. שהרי כשהגיעה תרומה ליד כהן חייב בקרן אפילו באוכל בשוגג, מדין גזלן, ראה: שו"ת שואל ומשיב, מהדורה רביעאה ח"ב סי' ריח ד"ה מה ששאל; דרך אמונה, הל' תרומות פ"י ה"ח ס"ק עא.
10. תורה תמימה, ויקרא כב הערה פה.
11. צפנת פענח (הל' מאכלות אסורות פי"ד ה"י ד"ה כל האוכלין; הל' תרומות פ"ב ה"א ד"ה כל אוכל).

הלכה ט

א. זר שאכל תרומה שהקיאוה
ב. החיוב בדמי עצים

זר שבלע שזפין של תרומה והקיאן ובא אחר ואכלן גם הוא בשגגה, הראשון משלם קרן וחומש והשני משלם דמי עצים לראשון.[1]

א. זר שאכל תרומה שהקיאוה

והשני משלם דמי עצים לראשון

יש אומרים, דווקא אם ידע שפירות אלו הקיאום, ונמאסו בעיניו פטור מקרן וחומש, אך אם לא ידע ואכלן כדרכו חייב בקרן וחומש.[2]

יש שחילקו בין פירות הנמאסים בהקאתם, שהאוכלם פטור מקרן וחומש, לפירות שאינם נמאסים שהאוכלם חייב בקרן וחומש.[3]

ויש מי שחילק בין מאכלים מוצקים המתעכלים, שהאוכלם פטור מחומש, ובין מוצרים שאינם מתעכלים שהאוכלם חייב בחומש.[4]

ויש אומרים, האוכל פירות שהקיא בעצמו חייב בקרן וחומש, והאוכל פירות שהקיאו אחרים פטור מקרן וחומש.[5]

ויש אומרים, האוכל פירות שהקיאום דרך הפה חייב קרן וחומש, והאוכל פירות שיצאו דרך הצרכים פטור מקרן וחומש.[6]

ויש אומרים, כל החילוקים הנ"ל אינם אלא כשזר אכל תרומה באיסור והקיאה, אך כהן שאכל תרומה בהיתר והקיאה התחללה קדושתה והאוכלה פטור מתשלומי תרומה.[7]

---

1. יומא, פא ע"א; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עט סעי' כב.
2. תוספות הרא"ש, יומא פא ע"א ד"ה זר, בתירוץ הראשון; תוספות ישנים, שם ד"ה זר.
3. תוספות הרא"ש, יומא פא ע"א ד"ה זר, בתירוץ השני; מעשה רקח, הל' תרומות פ"י ה"ט.
4. משמרות כהונה, יומא פא ע"א ד"ה גמ' זר.
5. רש"ש, יומא פא ע"א ד"ה גמרא זר; מהר"ץ חיות (יומא פא ע"א ד"ה גמ' זר; חולין קג ע"ב).
6. רבינו חננאל, יומא פא ע"א; תוספות הרא"ש, שם ד"ה זר, בתירוץ האחרון; פרי חדש, יו"ד סי' פג ס"ק כח.
7. מנחת חינוך (מצווה רעט אות ט ד"ה וזה ימים; מצווה רפד אות ב ד"ה ומ"ש לעיל), בדעת הסוברים שהמשתמש בתרומה בהיתר התחללה קדושתה, ראה: רש"י, כריתות ז ע"א ד"ה כהן; כסף משנה, הל' תרומות פי"א ה"ח; רדב"ז, שם; מנחת ביכורים, תרומות פ"י ה"י ד"ה ומעגלו; מנחת יצחק (שם ד"ה בן, בפירוש השני; שם ד"ה ומעגלו); חסדי דוד (שם ד"ה סך וכו' ומביא; שם ד"ה סך וכו' למרחץ); חזון יחזקאל, שם ד"ה ומעגלו; רש"ש, מקורי הרמב"ם

לדעה זו - יש אומרים, אפילו זר שהותר לו לאכול תרומה מחמת פיקוח נפש או מצוות אחרות שנדחתה תרומה מפניהם, לא התחללה התרומה באכילתו.[8]

ויש אומרים, בכל מקרה פטור השני מתשלומי תרומה, משום שהתרומה התחללה באכילת הראשון.[9]

לדעה זו - יש אומרים, דווקא אם זר אכל פירות תרומה והקיאן פטור, אך כהן שאכל תרומה והקיאה, זר האוכלה חייב.[10]

ויש אומרים, גם זר האוכל פירות תרומה שהקיא הכהן פטור.[11]

לדעה זו - יש שהסתפקו אם גם לכתחילה מותר לאכול מהתרומה שהקיאה.[12]

לדעה זו -

יש מי שאומר, הלועס ופולט בטלה קדושת התרומה והאוכלה פטור.[13]

ויש אומרים, דווקא בבליעה בטל דין תרומה.[14]

הל' תרומות פי"א ה"ח, בדעת משנה למלך; כרם ציון השלם, ח"ג הלכות פסוקות פרק לח סעי' ו; המעשר והתרומה, פ"י סעי' כח. כך ביארו בדעת רש"י: מנחת חינוך, מצווה רעט אות ט ד"ה וזה ימים; מרחשת, ח"א סי' נב אות ב ס"ק ב; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' פב סעי' א-ב.

8. מנחת חינוך, מצווה רפד אות יא; דרך אמונה, הל' תרומות פי"א ה"ח ס"ק צב.

9. הר"ר חיים (בתוך: תוספות הרא"ש, יומא פא ע"א ד"ה זר; תוספות ישנים, שם ד"ה זר; תוספות ישנים, כתובות ל ע"ב אות א; תוספות, מנחות סט ע"א ד"ה דבלע); אור זרוע, ח"א הל' בכורות סי' תפב; סמ"ג, לאוין סי' עז-עח ד"ה כתב רבינו; ראבי"ה, סי' אלף קלד ד"ה ואי קשיא; ר"ש, אהלות פי"א מ"ז ד"ה כדי; תפארת ישראל, תמורה פ"ו בועז אות ה; מהר"ם חלאווה, פסחים מ ע"א ד"ה הלכך; טל תורה, תרומות פ"ו ה"ג ד"ה בשפסק; ברוך טעם, שער ב דין ב פ"ד ד"ה היוצא; שו"ת אבני נזר, יו"ד סי' שפה אות יב. בעניין פקיעת שם תרומה לאחר השימוש בה, ראה מה שיתבאר להלן בתרומות הארץ (פי"א ה"ח אותיות ב-ד; פי"א ה"ח אות ב).

10. בדעת רבינו גרשום, כריתות ח ע"ב ד"ה כהן שסך: תקנת עזרא, הל' מעילה פ"ב הט"ז אות ד (שם, אות ה, כתב כן בדעת התוספות ישנים); שו"ת הר צבי (יו"ד סי' רנה ד"ה שוב ראיתי; שם ד"ה אלא דקשה, בדעת רש"י).

11. מים חיים (שמואלביץ), מקוואות פ"י מ"ח אות כג, בדעת הר"ש.

12. יד דוד, מנחות סט ע"א ד"ה וכעת ראיתי; שיעורי הרב דוד פוברסקי, יבמות ע ע"א אותיות כד-כה.

13. מרחשת, ח"א סי' נב ענף ג.

14. תוספות ישנים, כתובות ל ע"ב אות א; זרע אברהם, חידושים וביאורים סי' יג אות ב; שו"ת הר צבי (יו"ד סי' רנה ד"ה ובהא; זרעים ח"א סי' קג אות ד ד"ה וכדי לתרץ); שו"ת משנה הלכות, ח"י"ז סי' קצג ד"ה עוד נלפענ"ד.

ב. החיוב בדמי עצים

יש אומרים, דווקא אם בלע את הפירות והקיאם שלמים חייב בדמי עצים, אך אם לעס את הפירות ונתמעכו אינו חייב לשלם אפילו דמי עצים.[15]

ויש אומרים, הכול לפי העניין.[16]

15. רדב"ז, הל' תרומות פ"י ה"ח; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' עט סעי' כב; דרך אמונה, הל' תרומות פ"י ה"ט ס"ק פ.
16. דרך אמונה, הל' תרומות פ"י ה"ט ציון ההלכה ס"ק קמח.

הלכה י

א. המאכיל את פועליו ואורחיו תרומה במזיד
ב. כשהאורחים והפועלים לא ידעו שמדובר בתרומה
ג. תשלום הסעודה לאורחים ולפועלים
ד. תשלום לאורחים ופועלים קטנים
ה. שווי הסעודה שחייב לשלם
ו. תשלום על אכילת תרומה דרבנן

המאכיל את פועליו ואת אורחיו תרומה, הם משלמין קרן וחומש מפני שהן כשוגגין והוא משלם להם דמי סעודתן,[1] שדמי החולין יתירין מדמי תרומה שאכלו, שדבר האסור נפשו של אדם חתה ממנו.[2]

א. המאכיל את פועליו ואורחיו תרומה במזיד

המאכיל את פועליו ואת אורחיו תרומה, הם משלמין קרן וחומש

יש אומרים, דין זה נכון דווקא כשבעל הבית היה שוגג, אך אם האכילם במזיד צריך לשלם להם את דמי סעודתם ולשלם לכהן את דמי התרומה שנאכלה.[3]

ויש אומרים, דין זה נכון גם אם בעל הבית מזיד.[4]

ב. כשהאורחים והפועלים לא ידעו שמדובר בתרומה

המאכיל את פועליו ואת אורחיו תרומה... משלם להם דמי סעודתן

יש מי שאומר, דווקא אם ידעו האורחים והפועלים שמדובר בתרומה, אלא שסברו בשוגג שמותר להם לאוכלה, בעל הבית חייב לשלם להם עבור סעודתם. אבל אם לא ידעו בעת אכילתם שהיא תרומה, אין נפשם חותה ואינו חייב לשלם עבור סעודתם.[5]

---

1. תרומות, פ״ו מ״ג, כדעת חכמים.
2. ירושלמי, תרומות פ״ו ה״ב.
3. מהרי״ט אלגאזי, הל׳ בכורות פ״ה אות נא ס״ק ד דף מט ע״א-ע״ב ד״ה והנה; תוספות אנשי שם, תרומות פ״ו מ״ג ד״ה תיו״ט. ראה: דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״י ה״י ציון ההלכה ס״ק קמט, שכתב על דעה זו ׳וצריך עיון׳.
4. מקור מים חיים (פדאווה), ח״א יו״ד סי׳ קיט סעי׳ יג ד״ה ולכאורה, בדעת הש״ך; אור שמח, הל׳ מכירה פט״ז הי״ד; אמר יוסף, שם ד״ה ולענ״ד קשה, בדעת הרמב״ם; שנות ימין, ח״ב דרוש יב דף ה ע״ב ד״ה ואנכי.
5. חזון נחום (תרומות פ״ו מ״ג ד״ה ונראה; שם בד״ה ולשון, בדעת הרמב״ם).

ויש אומרים, אף אם לא ידעו האורחים שמדובר בתרומה חייב לשלם בעל הבית עבור סעודתם, משום שלמפרע נפשם חותה באכילתם.[6]

ג. תשלום הסעודה לאורחים ולפועלים

יש אומרים, דווקא כשהתחייב לתת להם סעודתם חייב לשלם להם דמי סעודתם.[7]

ויש אומרים, אפילו אם לא חייב להאכילם,[8] מכיון ששילמו קרן וחומש קנו סעודתם וחייב לשלם להם תמורתה.[9]

ד. תשלום לאורחים ופועלים קטנים

יש מי שהסתפק אם גם כאשר מדובר בקטנים שאינם בני מצוות נפשם חותה עליהם מאכילת האיסור וצריך לשלם להם דמי סעודתם.[10]

ה. שווי הסעודה שחייב לשלם

יש אומרים, משלם להם את שווי הסעודה שהיה חייב לתת להם.[11]

ויש אומרים, משלם להם את שווי הסעודה שאכלו, גם אם היה גבוה מהשווי שהיה חייב לתת להם.[12]

ויש אומרים, משלם להם שווי התרומה שאכלו, כדמי תרומה.[13]

---

6. רדב"ז, הל' תרומות פ"י ה"י; אמר יוסף, הל' מכירה פט"ז הי"ד ד"ה ולענ"ד אחרי המחילה.
7. רש"ס, תרומות פ"ו ה"ב ד"ה ואת אורחיו; דרך אמונה, הל' תרומות פ"י ה"י ס"ק פא-פב. משמעות הפרשנים הבאים: רא"ש, תרומות פ"ו מ"ג ד"ה והוא; משנה ראשונה, שם ד"ה והוא; ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"י ה"י; אור שמח, הל' מכירה פט"ז הי"ד; חמדת שלמה, כתובות ל ע"ב בהג"ה ד"ה והנה נסתפקתי.
8. שושנים לדוד, תרומות פ"ו מ"ג ד"ה ואת אורחיו; מקור מים חיים (פדאווה), ח"א יו"ד סי' קיט סעי' יג ד"ה המוכר.
9. הון עשיר, תרומות פ"ו מ"ג.
10. קול סופר, תרומות אות רעא.
11. רש"ס, תרומות פ"ו ה"ב ד"ה עיקר סעודה; ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"י ה"י; דרך אמונה, שם ס"ק פד.
12. כך עולה מדברי הסוברים לעיל (אות א), שהתשלום אינו תמורת החובה להאכילם, אלא תמורת מה ששילמו לכהן.
13. תוספות אנשי שם, תרומות פ"ו מ"ג ד"ה ברי"ב; דרך אמונה (הל' תרומות פ"י ה"י ס"ק פז, בדעת הר"ש, הרא"ש והגר"א; שם ביאור ההלכה ד"ה המאכיל).

ו. תשלום על אכילת תרומה דרבנן

יש אומרים, בתרומה דרבנן אין צריך לשלם לאורחים והפועלים עבור סעודתם.[14]

לדעה זו - יש אומרים, בזמן הזה שהתרומה דרבנן אין צריך לשלם עבור סעודתם.[15]

יש אומרים, בתרומה בזמן הזה החמירו, למרות שהיא מדרבנן, וחייב לשלם להם.[16]

ויש שמשמע מדבריהם שגם בתרומה דרבנן צריך לשלם לאורחים עבור סעודתם.[17]

---

14. תוספות אנשי שם, תרומות פ״ו מ״ג ד״ה תי״ט; שו״ת עין יצחק, אבהע״ז ח״א סי׳ סז אות כז; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״י ה״י ס״ק פח.
15. מקור מים חיים (פדאווה), ח״א יו״ד סי׳ קיט סעי׳ יג ד״ה ולכאורה (אך שם ד״ה אך, התקשה בדעת הרמב״ם).
16. הרב יצחק אלחנן ספקטור (שו״ת עין יצחק, אבהע״ז ח״א סי׳ סז אות כז; שו״ת באר יצחק, יו״ד סי׳ כה ד״ה ולכן נלענ״ד).
17. ערך השלחן, יו״ד סי׳ קיט סעי׳ י, בדעת הסוברים שתרומת פירות מדרבנן. כך עולה מדברי הסוברים לעיל (אות א) שהתשלום אינו תמורת החובה להאכילם, אלא תמורת מה ששילמו לכהן.

הלכה יא

א. פטור עבדים מחומש
ב. הטלת התשלום על המאכיל
ג. חיוב חומש בתרומת עולי מצרים
ד. חיוב חומש בנזיר ששתה יין תרומה

המאכיל את בניו הקטנים[1] ואת עבדיו בין גדולים בין קטנים, והאוכל תרומת חוצה לארץ,[2] והאוכל או השותה פחות מכזית,[3] ונזיר ששגג ושתה יין של תרומה,[4] והשותה שמן והסך את היין,[5] כל אלו משלמין את הקרן ואינן משלמין את החומש.

א. פטור עבדים מחומש

המאכיל... ואת עבדיו בין גדולים בין קטנים

יש אומרים, טעם הדבר משום שאין להם מהיכן לשלם.[6]

לפיכך אם לא הספיק לשלם עד שהשתחרר, או אם היו לעבד נכסים שאין לרבו רשות בהם, חייב לשלם מהם את החומש.[7]

יש מי שאומר, אפילו אם השתחררו לאחר ששילם המאכיל חייבים לשלם.[8]

ויש אומרים, טעם הדבר משום שאינם בני חיוב.[9]

---

1. על חיוב קטן בחומש, ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פ״י ה״א אות א (2).
2. תרומות, פ״ז מ״ג. הוא-הדין לחלת חוץ לארץ, ראה: משנה ראשונה, חלה פ״א מ״ט ד״ה ואסורים.
3. תרומות, פ״ז מ״ג. בעניין חיוב חומש על פחות מכזית, ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פ״י ה״ב אות ב.
4. תוספתא, תרומות פ״ז ה״א, לפי הגרסה שלפנינו.
5. תוספתא, תרומות פ״ז ה״א, לפי גרסת חסדי דוד, שם ד״ה רבי שמעון. בעניין חיוב חומש על אכילת תרומה שלא כדרכה ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פ״י ה״ז אות ג.
6. תיו״ט, תרומות פ״ז מ״ג ד״ה ואת עבדיו; מלאכת שלמה, שם ד״ה בפירוש; משנה ראשונה, שם ד״ה המאכיל; ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פ״י הי״א; דרך אמונה, שם סי״ק צב.
7. ירושלמי, תרומות פ״ז ה״ב; תיו״ט, תרומות פ״ז מ״ג ד״ה ואת עבדיו; שנות אליהו, שם ד״ה ואת עבדיו; רדב״ז, הל׳ תרומות פ״י הי״א.
8. דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״י ציון ההלכה סי״ק קסב. יש לעיין, שבירושלמי מפורש שהדבר אמור דווקא בלא הספיק רבו לשלם קודם לכן.
9. ריבמ״ץ, תרומות פ״ז מ״ג ד״ה המאכיל; רא״ש, שם ד״ה בניו; רע״ב, שם ד״ה המאכיל. מחלוקת כעין זו מצאנו לעניין טעם פטור קטנים מחומש, ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פ״י ה״א אות א (2).

ב. הטלת התשלום על המאכיל

המאכיל את בניו הקטנים ואת עבדיו בין גדולים בין קטנים

יש אומרים, אם אכלו הקטנים והעבדים את התרומה בשוגג, אם יש להם מהיכן לשלם משלמים בעצמם ואם אין להם מהיכן לשלם ישלם המאכיל. אך אם אכלו הקטנים והעבדים את התרומה במזיד, על בעל הבית מוטל לשלם את הקרן, ואפילו אם יש להם מהיכן לשלם.[10]

ג. חיוב חומש בתרומת עולי מצרים

והאוכל תרומת חוצה לארץ

האוכל תרומה מיבול שגדל בגבולות עולי מצרים חייב בחומש.[11]

ד. חיוב חומש בנזיר ששתה יין תרומה

ונזיר ששגג ושתה יין של תרומה[12]

לדעה זו - נזיר ששתה יין פטור מחומש.

יש מי שאומר, אם שתה רק כזית, ופחות מרביעית, שלא הגיע לשיעור חיוב בנזירות, יתחייב גם בחומש.[13]

ויש אומרים, דווקא אם היה שוגג גם ביחס לנזירותו פטור, אך אם הזיד ביחס לכך חייב בחומש.[14] ויש אומרים, אפילו אם הזיד פטור מחומש.[15] מכל מקום אם התרו

---

10. משנה ראשונה, תרומות פ״ז מ״ג ד״ה המאכיל; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״י הי״א ציון ההלכה ס״ק קנט.
11. שו״ת מלבושי יו״ט, חובת קרקע סי׳ יז ד״ה ובזה; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״י הי״א ס״ק צה. וצ״ע אם גם הסוברים שתרומה דרבנן אינה חייבת בחומש יסכימו עם דעה זו, ראה לעיל בתרומות הארץ, פ״י ה״א אות ב (7).
12. בעניין חיוב חומש על שאר תרומות שחיובן מדרבנן, ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פ״י ה״א אות ב. בעניין חיוב חומש באוכל תרומה באיסור, ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פ״י ה״ז אות א.
13. אמרי אמת, הל׳ תרומות פ״י הי״א.
14. ישועות מלכו, הל׳ תרומות פ״י הי״א; משמעות רדב״ז, שם ד״ה ונזיר; אמרי בינה, דיני תרומות ומעשרות סי׳ יב ד״ה לזאת נראה; שו״ת קול אריה (שוואַרץ), יו״ד סי׳ עד ד״ה וכאשר; שו״ת שואל ומשיב, מהדורה רביעאה ח״א סי׳ נה ד״ה והנה לכאורה, בתירוץ השלישי; שו״ת יהודה יעלה (אסאד), ח״ב חו״מ סי׳ רמא ד״ה ונ״ל; שו״ת ארץ צבי (פרומר), ח״ב חידושים למסכת ביצה אות מז; שו״ת עין יצחק, ח״א יו״ד סי׳ לא אות ג; מועדים וזמנים, ח״ג פסח סי׳ רסו ד״ה ועיקר.
15. שו״ת שואל ומשיב, מהדורה רביעאה ח״א סי׳ נה ד״ה והנה לכאורה, בשם אביו; עשר תעשר,

בו, פטור אף מהקרן, שאינו לוקה ומשלם.[16]

ויש מי שאומר, דווקא אם היה שוגג שלא ידע שהמשקה ששותה הוא יין פטור מחומש, אך אם ידע שהוא יין, אף ששגג באיסור נזיר חייב בחומש.[17]

ויש מי שאומר, דווקא אם הופרשה התרומה אחר שנדר נזירות פטור, אך אם הופרשה התרומה קודם שנדר חייב.[18]

ויש אומרים, נזיר ששתה יין תרומה חייב בחומש.[19]

שער הלכה הל' ס מטעמים ס"ק ס ד"ה ונזיר. משמעות דברי האחרונים שהבינו שלגבי נזיר היין אינו נחשב כאכילה כלל, ראה: ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"י הי"א; כסף משנה, שם; דרך אמונה, שם ס"ק קב; צפנת פענח, תניינא הל' יסודי התורה פ"ה ה"ח בהשמטה ד"ה עכ"פ. משמעות הפרשנים שנתנו טעמים אחרים לכך שהנזיר פטור מחומש, ראה: קרית ספר, הל' תרומות פ"י; חסדי דוד, תרומות פ"ז ה"א ד"ה נזיר; פרי מגדים, או"ח סי' רב אשל אברהם ס"ק יא; בית אברהם (לאנדא-צ'כנוב), בסוגיה דהאוכל תרומת חמץ בפסח לב ע"א ד"ה ונראה ליישב.

16. חסדי דוד, תרומות פ"ז ה"א ד"ה נזיר; דרך אמונה, הל' תרומות פ"י הי"א ס"ק ק.
17. שו"ת מהר"י אשכנזי, יו"ד סוף סי' מח ד"ה אכן.
18. חמדת שלמה, כתובות ל ע"ב ד"ה ועיין בכס"מ שהביא, מפני שאין איסור חל על איסור (אך העיר שם שהדין אינו נכון לדעת הרמב"ם שסובר שאיסור חל על איסור).
19. ראב"ד, הל' תרומות פ"י הי"א; הגהות הגר"א, לתוספתא תרומות פ"ז ה"א אות ב; מנחת ביכורים, שם ד"ה נזיר; בית אברהם (לנדא-צ'כנוב), בסוגיה דהאוכל תרומת חמץ בפסח לב ע"א ד"ה ולפי זה נראה.

הלכה יב-יג

א. תשלום חומש בבת כהן שנישאה לישראל
ב. תשלום חומש בעבד בת כהן שנישאת לישראל
ג. תשלום חומש באשת כהן שהתגרשה או התאלמנה
ד. תשלום קרן וחומש כשלא ידע שאכילתו אסורה
ה. פטור מחומש באנוס וטרוד
ו. פטור מקרן בטרוד במצווה
ז. אכלו תרומה לאחר שנודע שנפסלו

בת כהן שהיתה נשואה לישראל או שנפסלה ואחר כך אכלה תרומה, משלמת את הקרן ואינה משלמת את החומש.[1]
האשה שהיתה אוכלת בתרומה ואמרו לה מת בעליך או גירשך. וכן העבד שהיה אוכל ואמרו לו מת רבך והניח יורש שאינו מאכיל, או שמכרך לישראל או נתנך לו, או שחררך. וכן כהן שהיה אוכל ונודע לו שהוא בן גרושה או בן חלוצה – הרי אלו משלמין הקרן בלבד.[2] **ואם היתה תרומת חמץ והיה ערב הפסח, הרי אלו פטורין מלשלם, מפני שזמנה בהול נחפזו לאכול ולא בדקו.**[3]
וכולן שהיתה תרומה בתוך פיהן כשידעו שהן אסורין לאכול, הרי אלו יפלוטו.[4]
היה אוכל ואמרו לו נטמאת, או נטמאת התרומה, טמא היית. או טמאה היתה התרומה, או נודע שהוא טבל או מעשר ראשון שלא ניטלה תרומתו, או מעשר שני והקדש שלא נפדו, או שטעם טעם פשפש לתוך פיו – הרי אלו יפלוטו.[5]

---

1. תרומות, פ״ז מ״ב, כדעת חכמים; בספרא, פרשת אמור פרשה ו פ״ו אות ב, למדו זאת מהפסוק ׳וכל זר לא יאכל קודש ואיש כי יאכל קודש בשגגה יצאו אילו שאין זרים לה׳; ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ עט סעי׳ כד.
2. תרומות, פ״ח מ״א, כדעת רבי יהושע, כביאור הירושלמי, תרומות פ״ז ה״ב.
3. פסחים, עב ע״ב, כדעת רב ביבי בר אביי; יבמות, לד ע״א.
4. תרומות, פ״ח מ״ב, כדעת רבי יהושע.
5. תרומות, פ״ח מ״ב.

א. תשלום חומש בבת כהן שנישאה לישראל

בת כהן שהיתה נשואה לישראל... משלמת את הקרן ולא את החומש

ויש אומרים, בת כהן שנישאת לישראל ואכלה בתרומה משלמת גם חומש.[6]

לדעה זו - יש אומרים, דווקא אם יש לה זרע מישראל משלמת חומש, אך אם אין לה זרע ממנו אינה משלמת חומש.[7]

ויש אומרים, דווקא בת כהן שאכלה בעודה מעוברת משלמת חומש.[8]

ויש מי שאומר, דווקא בת כהן שמת בעלה, ואכלה כשלא ידעה שהיא מעוברת, משלמת חומש.[9]

ויש אומרים, אפילו אם אין לה זרע משלמת חומש.[10]

---

6. רש״י, יבמות סט ע״ב ד״ה תהא מקולקלת; ריטב״א, שם ד״ה מאי מקולקלת; מאירי, שם ד״ה בת כהן; ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פ״ח ה״ג.
יש שהקשו על שיטה זו מדברי המשנה תרומות, פ״ז מ״ב, שם מבואר שאינה משלמת את החומש: ׳בת כהן שנשאת לישראל ואחר כך אכלה תרומה משלמת את הקרן ואינה משלמת את החומש׳, ראה: רבי אברהם מן ההר, יבמות סט ע״ב ד״ה מאי; יד דוד, שם ד״ה תהא; קרן אורה, שם ד״ה רש״י; מצפה איתן, שם; רש״ש, שם ד״ה רש״י; ישרש יעקב, שם ד״ה תהא מקולקלת; ערוך לנר, יבמות סח ע״ב ד״ה ברש״י; הרב שלמה איגר (גליון מהרש״א, יבמות סט ע״ב; ספר העיקרים, ח״ב עיקר איסורי כהונה, אשכול ה); אמר יוסף, הל׳ תרומות פ״ח ה״ג; בני דוד, שם; ישועות מלכו, שם; מראה הפנים, יבמות פ״ז ה״ד ד״ה אם; פרשת דרכים, דרך מצוותיך ח״ג ד״ה עוד זאת; עץ החיים (אפרתי), ח״ב חוברת א דף ד ע״א אשכולות יצחק ד״ה שם דס״ט; בית שאול, תרומות פ״ז מ״ב; משנת רבי בנימין, קונטרס אחרון תרומות פ״ז מ״ב. יש שכתבו שטעות סופר היא ברש״י, ראה: משנת אברהם (פרייס), על הסמ״ג לא-תעשה רנו אות ז; ילקוט המאירי, יבמות סט ע״ב ד״ה שם רש״י.

7. מגלת ספר (קאזיס), לאוין רנח ד״ה שם ובת כהן; יד דוד (תרומות פ״ז מ״ב ד״ה וחכ״א; יבמות סט ע״ב ד״ה תהא); יש סדר למשנה, תרומות פ״ז מ״ב; בית האוצר (ענגיל), ח״ב מערכת ב-ג אות יז (כו ע״א) ד״ה ועפיד״ז; בינת ראובן, יבמות סי׳ יח (נ ע״א) ד״ה והנה חזינן; ארץ הבחירה, תרומות פ״ז מ״ב ד״ה ובזה נבוא.

8. שו״ת אבני נזר (יו״ד סי׳ תלט; שם סי׳ תמ); כלי חמדה, פרשת אמור אות ה; נפש יהונתן (אייבשיץ), מכתבי הסכמה בראש הספר מאת הרב מאיר יחיאל הלוי והרב יעקב אורנר; שו״ת חבלים בנעימים, ח״א סי׳ קיז ד״ה ונ״ל; חתם סופר, יבמות סט ע״ב ד״ה רש״י; מקור ברוך (גינצבורג), ח״ב סי׳ יג מילואים ד״ה ואמנם (כה ע״א); משנת אברהם (פרייס), על הסמ״ג לא-תעשה רנו אות ט; אשל אברהם (ניימארק), יבמות סט ע״א ד״ה רש״י.

9. קניין תורה בשמעתתא, פרשת אמור סי׳ ט אות ה.

10. ישועות מלכו, הל׳ תרומות פ״ח ה״ג; מאיר עיני חכמים (הולשטוק), מהדורה קמא סי׳ יב אות ד ד״ה והיה מיושב; חדות יעקב (מייזלש), אבהע״ז סי׳ לא אות יג. כך נראה מכל אלו שהקשו מדברי המשנה ולא חילקו בין התעברה מישראל לנישאת לישראל.

ויש מי שאומר, דווקא בת כהן שקיבל אביה קידושין בה בעת שנולדה משלמת חומש.[11]

ב. תשלום חומש בעבד בת כהן שנישאת לישראל

יש מי שאומר, כשם שבת כהן שנישאת לישראל ואכלה תרומה אינה משלמת את החומש, כך גם עבדה האוכל בזכותה אינו משלם את החומש.[12]

ויש אומרים, עבדה משלם את החומש.[13]

ג. תשלום חומש באשת כהן שהתגרשה או התאלמנה

האשה שהיתה אוכלת בתרומה ואמרו לה מת בעליך או גירשך... הרי אלו משלמין את הקרן בלבד

יש אומרים, דווקא במקרה של אי-ידיעה שכבר אינה נשואה לכהן פטורה מחומש, אך גרושת כהן או אלמנתו שאכלו תרומה חייבות בתשלום חומש,[14] והוא-הדין אם נפסלה מאכילת תרומה מסיבות אחרות.[15]

ויש אומרים, בת ישראל שהייתה נשואה לכהן אינה מתחייבת בחומש, אף אם התגרשה או התאלמנה.[16]

ויש שהסתפקו בכך.[17]

---

11. יד אליהו (רוגלר), כתבים אות ח ס״ק טו.
12. תוספות חדשים, תרומות פ״ח מ״א ד״ה הר״ב, בדעת הר״ש.
13. תוספות חדשים, תרומות פ״ח מ״א ד״ה הר״ב, בדעת הרמב״ם והרע״ב; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״י הי״ב ס״ק קז.
14. שיירי קרבן, יבמות פ״ז ה״ד ד״ה ארוסה; צפנת פענח, תניינא (הל׳ יסודי התורה פ״ה ה״ה ד״ה ועיין יבמות; הל׳ עבודה זרה פ״ד הי״ד ד״ה וזה ג״כ מה); קובץ הערות, סי׳ מז אות ט; שו״ת אדרת אליהו (גוטמאכר), או״ח סי׳ נו ד״ה אמנם; זרע חיים, בתוך: זרע יצחק (שילמאן), סי׳ יא ד״ה מעתה מבואר (קע ע״א); ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ עט סעי׳ כה; אמונת יוסף, תרומות פ״ו ה״א ד״ה בת ישראל. כך עולה מדעת הסוברים שחיפשו טעם לדברי הרמב״ם כאן שפטר מחומש אשת כהן שהתגרשה או התאלמנה, ראה: ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פ״י הי״ב ד״ה האשה; כסף משנה, שם ד״ה האשה.
15. דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״י הי״ב ס״ק קיד.
16. נימוקי הגרי״ב, פסחים עב ע״ב ד״ה ואלא; רש״ש, תרומות פ״ח מ״א; תוספות אנשי שם, שם ד״ה בר״ב; שו״ת באר יצחק, או״ח סי׳ כה ד״ה וע׳ בתשובת; נועם ירושלמי, תרומות פ״ז ה״א ד״ה ע״כ נראה לי דהטעם; מרחשת, ח״א סי׳ ח אות ב ס״ק ג; ראש לראובני, דף קכד ע״א; אגודת אזוב, אבהע״ז סי׳ טז ד״ה והנה לשיטת; יד אליהו (רוגלר), כתבים אות ח ס״ק טו ד״ה ויש.
17. מנחת חינוך, מצווה רפ אות ט ד״ה והנה. אך לגבי אשת כהן שזינתה ואכלה תרומה קודם שהתגרשה, תלה זאת צפנת פענח, תניינא (הל׳ יסודי התורה פ״ה ה״ה ד״ה ועיין יבמות; הל׳

ד. תשלום קרן וחומש כשלא ידע שאכילתו אסורה

הרי אלו משלמין הקרן בלבד

לדעה זו - אלו שהיו שוגגים וסברו שהם כהנים ואכלו תרומה, חייבים בתשלום הקרן ופטורים מהחומש.

יש אומרים, אינו חייב לשלם את הקרן אלא כשאכל תרומת חברו, אך האוכל תרומה שלו פטור מן הקרן.[18]

ויש אומרים, אף האוכל תרומת עצמו חייב בתשלום הקרן.[19]

ויש אומרים, אפילו לא היו טרודים פטורים אף מן הקרן.[20]

ויש אומרים, דווקא כשהיו טרודים, כגון בערב פסח, נחשבים לטועה בדבר מצווה ופטורים מחומש, אך אם לא היו טרודים חייבים אף בחומש.[21]

ה. פטור מחומש באנוס וטרוד

פטורין מלשלם מפני שזמנה בהול

יש שמשמע מדבריהם שטעם הפטור משום אונס.[22] לדבריהם, דין זה נכון גם לגבי כל אונס אחר, ואף לכל זר שאכל תרומה בשעה שהיה אנוס.[23]

עבודה זרה פ״ד הי״ד ד״ה וזה ג״כ מה) במחלוקת תנאים.

18. ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פ״י הי״ב ד״ה האשה... עוד יש לפרש; דרך אמונה, שם ס״ק קכו; גבורת ארי, מכות יא ע״ב ד״ה שוב ראיתי; קהלות יעקב (קנייבסקי), מכות סי׳ יא ד״ה והנלענ״ד.

19. צפנת פענח, הל׳ מתנות עניים פ״א ה״א ד״ה ועיין בירושלמי. כך עולה מדברי הפרשנים שהעמידו את דברי הרמב״ם כאן במקרה ואוכל תרומת עצמו, ראה: שו״ת שואל ומשיב, מהדורה שתיתאה סי׳ כו ד״ה מה; מקדש דוד, תרומות סי׳ נב אות א ד״ה עוד.

20. תפארת ישראל, תרומות פ״ו בועז אות א.

21. מאירי (פסחים עב ע״ב ד״ה בן גרושה, בשם ״יש פוסקים״; יבמות לד ע״א ד״ה במסכת, בשם יש פוסקים); משנה ראשונה, תרומות פ״ח מ״א ד״ה ור׳ יהושע, בדעת רע״ב.

22. ריטב״א, יבמות לד ע״א ד״ה והרי תרומה; רשימות שיעורים (סולובייציק), שם ד״ה גמ׳ היה אוכל; שיעורי הרב שמואל רוזובסקי, שם אות שלח, בדעת הרמב״ם; תיו״ט, תרומות פ״ח מ״א ד״ה ורבי יהושע; תפארת ישראל, שם יכין אות ד; חזון נחום, שם ד״ה ולע״ד; תפארת ירושלים, שם ד״ה ועל שני; תורת זרעים, שם ד״ה ומכל זה; שו״ת חמדת שלמה (דרימר), יו״ד סי׳ א אות יט; שיעורי הרב דוד פוברסקי פסחים עב ע״ב אות קה; אבן ישראל, הל׳ תרומות פ״י הי״ב ד״ה ולפי״ז, בדעת הרמב״ם; דרך אמונה, שם ס״ק ד.

23. הערות הגרי״ש אלישיב, פסחים עב ע״ב ד״ה בתרומה, בדעת הרמב״ם.

ויש אומרים, האנוס והטרוד חייבים בקרן ואינם חייבים בחומש,[24] ורק הטרודים במצווה פטורים.[25]

ו. פטור מקרן בטרוד במצווה

פטורין מלשלם מפני שזמנה בהול

לדעה זו - הטרוד במצווה אינו חייב לשלם גם את הקרן.[26]

יש אומרים, מכל-מקום חייב לשלם מה שנהנה.[27]

ויש מי שאומר, אינו חייב לשלם מה שנהנה.[28]

ויש אומרים, חייב לשלם את הקרן.[29]

ויש אומרים, אם אכל תרומת חברו חייב בקרן, ואם אכל תרומת עצמו פטור מקרן.[30]

ז. אכלו תרומה לאחר שנודע שנפסלו

יש אומרים, גם אם אכלו לאחר שנודע להם שנפסלו אינם חייבים בחומש, משום שלא היו זרים מעיקרא.[31]

ויש אומרים, חלל שאכל לאחר שהתגלה פסולו אינו חייב בחומש.[32]

ויש אומרים, דווקא אשת כהן שהתאלמנה ועבד שהשתחרר, שבתחילה אכלו בהיתר, ואכלו לאחר שנודע איסורם אינם חייבים בחומש.[33]

---

24. כסף משנה, הל' תרומות פ"י הי"ב ד"ה האשה.
25. משנה ראשונה, תרומות פ"ח מ"א ד"ה ובזה נ"ל.
26. ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"י הי"ב ד"ה האשה; רדב"ז, שם ד"ה האשה; כסף משנה, שם ד"ה האשה. במקור הדין, ראה: שו"ת חמדת שלמה (דרימר), יו"ד סי' א אות כח.
27. ישועות מלכו, הל' תרומות פ"י הי"ב, בתירוץ הראשון; דרך אמונה, הל' תרומות פ"י הי"ב ציון ההלכה ס"ק רב.
28. שו"ת באר יצחק, יו"ד סי' כה ד"ה ולכן נלענ"ד.
29. דרך אמונה (הל' תרומות פ"י הי"ב אות קכט; ציון ההלכה שם ס"ק רג, בשם המאירי).
30. גבורת ארי, מכות יא ע"ב ד"ה שוב ראיתי; מקדש דוד, תרומות סי' נב אות א ד"ה עוד; שו"ת שואל ומשיב, מהדורה שתיתאה סי' כו ד"ה מה.
31. ישועות מלכו, הל' תרומות פ"י הי"ב; נועם ירושלמי, תרומות פ"ז ה"א ד"ה ובזה יתבאר; מרחשת, ח"א סי' ח אות ב ס"ק ד.
32. שער המלך, הל' ביאת מקדש פ"ו ה"י ד"ה כהן. ראה עוד: שו"ת מהרי"ל דיסקין, ח"ב כתבים סי' ט ד"ה אך נ"ל.
33. נימוקי הגרי"ב, פסחים עב ע"ב ד"ה ואלא; רש"ש, תרומות פ"ח מ"א; תוספות אנשי שם, שם ד"ה בר"ב; שו"ת באר יצחק, או"ח סי' כה ד"ה וע' בתשובת; נעם ירושלמי, תרומות פ"ז ה"א ד"ה ע"כ נראה לי דהטעם; מרחשת, ח"א סי' ח אות ב ס"ק ג; ראש לראובני, דף קכד ע"א;

ויש אומרים, אם אכלו לאחר שנודע שנפסלו חייבים בחומש.[34]

אגודת אזוב, אבהע״ז סי׳ טז ד״ה והנה לשיטת; יד אליהו (רוגלר), כתבים אות ח ס״ק טו ד״ה ויש.

34. ריבמ״ץ, תרומות פ״ח מ״א ד״ה ור׳ יהושע; ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פ״י הי״ב ד״ה האשה, בתירוץ הראשון; כסף משנה, שם ד״ה האשה; מרכבת המשנה, שם ד״ה ואחר העיון; תשובות רבי אליעזר (גורדון), סי׳ טו אות ו; מנחת חינוך, מצווה רפ אות לב ד״ה והנה הרב; צפנת פענח, הל׳ איסורי ביאה פ״ג ה״ג; כלי חמדה, פרשת אמור אות א ד״ה ובדרך פלפול; אבן האזל, הל׳ ביאת מקדש פ״ו ה״י ד״ה ונראה; קהלות יעקב (קנייבסקי), מכות סי׳ יא אות ב ד״ה והנראה; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״י הי״ב ס״ק קכה. כך עולה מדעת הסוברים שטעם הפוטרים משום שעשה כראוי על פי בית דין באותה שעה, ראה: שנות אליהו, תרומות פ״ח מ״א ד״ה ורבי יהושע. ראה עוד: שו״ת אחיעזר, ח״ג סי׳ סג ד״ה וכל זה.

הלכה יד

א. הפרשת חומש בתרומת ספק
ב. נתינת הקרן בתרומת ספק
ג. הפטור כשאין יודע מהי התרומה
ד. חיוב קרן וחומש כשנאכלו שתיהן
ה. תשלומים כשאחד אכל את שתיהן

שתי קופות אחת של תרומה ואחת של חולין שנפלה תרומה לתוך אחת מהן ואין ידוע לאיזו נפלה, הריני אומר לתוך של תרומה נפלה, ואין ידוע אי זו היא של תרומה, אכל זר אחת מהן הרי זה פטור מן התשלומין שהמוציא מחברו עליו הראיה והשנייה נוהג בה כתרומה. אכל אחר את השנייה אף הוא פטור. אכל אחד את שתיהן משלם כקטנה שבשתיהן. אם מזיד קרן. ואם שוגג קרן וחומש.[1]

א. הפרשת חומש בתרומת ספק

אכל זר אחת מהן הרי זה פטור מן התשלומין, שהמוציא מחברו עליו הראיה

ויש אומרים, מכל מקום חייב להפריש את החומש אף שאינו חייב ליתנו לכהן.[2]

ב. נתינת הקרן בתרומת ספק

אכל זר אחת מהן הרי זה פטור מן התשלומין

ויש אומרים, מכל מקום חייב להפריש את הקרן לכהן, אלא שיכול למוכרו לו.[3]

ג. הפטור כשאין ידוע מהי התרומה

ואין ידוע אי זו היא של תרומה

יש שמשמע מדבריו, דווקא כשהתערבה קופת חולין בקופת תרומה ולא נפלה

---

1. תרומות, פ״ז מ״ה, כדעת רבי מאיר. על דין זה ראה בהרחבה להלן בתרומות הארץ, פי״ג הי״ג-הי״ד.
2. ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פ״י ה״א אות ב (6).
3. ראי״ש, חלה פ״ג מ״ו ד״ה ואין; רע״ב, שם ד״ה ואין; משנה ראשונה, תרומות פ״ז מ״ה ד״ה אכל.

תרומה לתוך אחת מהן יש להקל, אך אם נפלה תרומה לאחת מהן יש להחמיר.[4]

ויש אומרים, דין זה נכון גם במקרה שנפלה תרומה לאחת הקופות, ובנוסף אין ידוע מי מהן התרומה.[5]

ויש מי שהסתפק בכך.[6]

ד. חיוב קרן וחומש כשנאכלו שתיהן

אכל זר אחת מהן הרי זה פטור... אכל אחר את השנייה אף הוא פטור

יש אומרים, דווקא אם הגיעו לשאול בזה אחר זה פטורים, אך אם שאלו יחד חייבים שניהם להתחלק בדמי קרן וחומש של התרומה.[7]

ויש אומרים, גם אם שאלו יחד, חייבים רק להפריש את החומש אך אינם חייבים לתת אותו לכהן.[8]

ה. תשלומים כשאחד אכל את שתיהן

אכל אחד את שתיהן, משלם כקטנה שבשתיהן

ויש אומרים, מכל מקום חייב להפריש את שווי הקרן שמעבר לשווי הקטנה, אלא שאינו חייב לתת לכהן.[9]

---

4. מלאכת שלמה, תרומות פ״ז מ״ה ד״ה לתוך, בשם הר״ר יהוסף.
5. שו״ת הרדב״ז, ח״ה סי׳ רצד; שער המלך, הל׳ מקוואות פ״י ה״ו ד״ה כלל ה; ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ עט סעי׳ לב; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״י הי״ד ס״ק קמה.
6. חידושי מהר״ם פדאווה, הל׳ תרומות פ״י הי״ד.
7. על פי דברי רבי יוחנן בירושלמי, תרומות פ״ז ה״ג, וכפשט הדברים שאפילו לגבי תשלומים חייב, ראה: מהר״א פולדא, שם ד״ה דהכא; רש״ס, שם ד״ה כמי; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״י הי״ד ס״ק קמט.
8. משנה ראשונה, תרומות פ״ז מ״ה ד״ה אכל; תוספות אנשי שם, תרומות פ״ז מ״ו ד״ה נפלה שניה.
9. משנה ראשונה, תרומות פ״ז מ״ה ד״ה משלם; עשר תעשר, שער הלכה הל׳ סה מטעמים ס״ק סה.

הלכה טו

א. מועד חלות הקדושה על התשלום
ב. קדושת תשלומי תשלומים
ג. קדושת תשלומי ביכורים ולחמי תודה
ד. מחילת הכהן על הנתינה
ה. מחילת הכהן על שווי הפירות
ו. כפייה על נתינת החומש

האוכל את החומש בשגגה הרי זה מוסיף עליו חומשו. שהחומש בקרן לכל דבר. וכן מוסיף חומש על חומש עד לעולם.[1] כל המשלם קרן וחומש, הרי התשלומין כתרומה לכל דבר. אלא שאם נזרעו גידוליהן חולין.[2] ואם רצה הכהן למחול אינו מוחל. וכל המשלם את הקרן בלבד, הרי התשלומין חולין ואם רצה הכהן למחול מוחל.[3]

א. מועד חלות הקדושה על התשלום[4]

הרי התשלומין כתרומה לכל דבר

תשלום שהופרש אך טרם ניתן לכהן - יש אומרים, האוכלו חייב בחומש, שהפרשתו מקדשתו.[5]

---

1. תרומות, פ״ו מ״א. בבבא מציעא, נד ע״ב, למדו דין זה מהפסוק ׳ויסף חמישיתו עליו - אי שקלת ליה לוי״ו דויסף ושדית ליה על חמשיתו הוה ליה חמישיותיו׳; ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ עט סעי׳ לג.
2. ירושלמי, תרומות פ״ו ה״א, כדעת רבי זעירא בשם רבי חנינא.
3. תרומות, פ״ז מ״ד.
4. בספרא, פרשת אמור פרשה ו פ״ו אות ז, הובאה מחלוקת בין רבי מאיר לרבי אלעזר בן רבי שמעון האם בהפרשת התשלומים נקבעת עליהם קדושת תרומה, ׳הפרשתו מקדשתו׳. מחלוקת דומה הובאה בירושלמי, תרומות פ״ו ה״א, בין רבי לרבי אלעזר בן רבי שמעון. יש שהבינו שמחלוקת זו אמורה לעניין מועד חיוב החומש על התרומה, ואינה קשורה לנידון כאן, דעות אלו פורטו לעיל בתרומות הארץ, פ״י ה״א אות ב (2). ויש שהבינו שתנאים אלו נחלקו בעניין חומש שנאכל לפני שניתן לכהן, ראה: ראב״ד, על הספרא שם ד״ה ומאן; ר״ש משאנץ, שם ד״ה יכול; משנה למלך, הל׳ תרומות פ״י ה״א; מעשה רקח, שם; פרי האדמה, שם; כלי חמדה, פרשת תרומה ד״ה ואין להשיב; מהר״א פולדא, תרומות פ״ו ה״א ד״ה בשלא הפריש; רש״ס, שם ד״ה יכול תהא; ריבמ״ץ, תרומות פ״ו מ״א ד״ה התשלומין; ר״ש, שם ד״ה וחומש; רא״ש, שם ד״ה וחומש; רבי עקיבא איגר, שם אות מא; מנחת חינוך, מצווה רפ אות לג ד״ה והנה האוכל; מלבי״ם, פרשת אמור אות קב ד״ה ונתן לכהן; ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ עט סעי׳ ה.
5. דעת רבי אלעזר ברבי שמעון, הובאה בספרא, פרשת אמור פרשה ו פ״ו אות ז; ירושלמי,

לדעה זו - מכל מקום אם רק חשב להפרישו אין חייבים עליו.[6]

ויש אומרים, על תשלום שטרם ניתן לכהן לא חלה הקדושה, והאוכלו אינו חייב להוסיף עליו חומש.[7]

לדעה זו -

יש אומרים, במקרים בהם אין חיוב לתת את התשלום לכהן, הפרשתו מקדשתו.[8]

תרומות פ״ו ה״א, על פי הבנת הסוברים שבכך עוסקת מחלוקתם, ראה לעיל הערה 4. כך הכריעו: מאירי, חולין קל ע״ב ד״ה בעל הבית שאכל; מנחת חינוך, מצווה רפ אות לג ד״ה והנה האוכל; ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ עט סעי׳ ה; דברי יחזקאל, סי׳ כב אות יח ד״ה ואפשר, בדעת התוספות; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״י הט״ו ציון ההלכה ס״ק רמו, בדעת התוספות. כ״כ בדעת הרמב״ם: מראה הפנים (תרומות פ״ו ה״א ד״ה הפריש ואח״כ; אכל תרומת); חסדי דוד, תרומות פ״ז ה״ד; כרם ציון השלם, ח״ג משואות יצחק אות יב.

6. כלי חמדה, פרשת תרומה ד״ה ואין להשיב, והסתפק בעניין חומש הניתן תמורת ביכורים.

7. דעת רבי מאיר, הובאה בספרא, פרשת אמור פרשה ו פ״ו אות ז; דעת רבי, הובאה בירושלמי, פ״ו ה״א, על פי הסוברים שבכך עוסקת המחלוקת ביניהם, ראה לעיל הערה 4. וכן שהלכה כרבי מחבריו. כך הכריעו: ריבמ״ץ, תרומות פ״ו מ״א ד״ה התשלומין; קרית ספר, הל׳ תרומות פ״י; מהרי״ט אלגאזי, הל׳ חלה אות יא ס״ק ג ד״ה והנה; אדרת אליהו, ויקרא כב יד ד״ה ונתן לכהן; מנחת חינוך, מצווה רפ אות לג ד״ה והנה האוכל, לגרסת הר״ש והגר״א; תקנת עזרא, מעילה פ״ו הי״ג אות ו; תורת זרעים, תרומות פ״ו מ״א ד״ה בירושלמי כאן; שו״ת אבני נזר (יו״ד סי׳ תלו אות ב; אבהע״ז סי׳ רעט אות א); דברי יחזקאל, סי׳ כב אות יח ד״ה ואפשר; ישועות מלכו, הל׳ תרומות פ״י ה״א ד״ה עיין במל״מ; הגרי״ש אלישיב, הערות למסכת גיטין נד ע״א ד״ה והרמב״ן, בדעת הרמב״ן והרשב״א; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״י הט״ו ציון ההלכה ס״ק רמד, בדעת רש״י, הרמב״ן, הרשב״א, הריטב״א, והר״ן. כ״כ בדעת הרמב״ם: מהרי״ט אלגאזי, הל׳ בכורות פ״ד אות ה ד״ה ועפ״י פירוש; רש״ס, תרומות פ״ו ה״א ד״ה ובמזכה לו; משאת משה (חברונ׳), תרומות סי׳ יז ד״ה והנה עי׳; אמרי בינה, דיני פדיון הבן סי׳ ז ד״ה וראיתי; צפנת פענח, הל׳ תרומות פ״א הי״ב ד״ה והנה רבינו; שו״ת תשובות והנהגות, ח״ג שמא ד״ה אמנם; זכרון שמואל (רוזובסקי), סי׳ ב אות א ד״ה וברי״ט; שו״ת חבצלת השרון (באב״ד), ח״א סי׳ טו אות ג; חזון יחזקאל, תרומות פ״ז ה״ד ד״ה אמנם; הרב איסר זלמן מלצר, בתוך: ספר הזכרון למרן הגר״י אברמסקי, עמ׳ רנו ד״ה ולכן; אבן ישראל, הל׳ תרומות פ״י הכ״א; דגל ראובן, ח״ג סי׳ יח ד״ה לכן; חידושי הגרז״ר בענגיס, ח״ב סי׳ ז אות ב ד״ה אשר ע״כ; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״י הט״ו ציון ההלכה ס״ק רמד.

8. כדעת רבי בון בר חייא בירושלמי, תרומות פ״ו ה״א; רש״ש, כתובות ל ע״ב ד״ה זר בסופו; מנחת חינוך, מצווה רפ אות לג ד״ה והנה האוכל; כלי חמדה, פרשת תרומה ד״ה ואין להשיב; תקנת עזרא, מעילה פ״ו הי״ג אות ו; נחלת יהושע (שפירא), ח״א סי׳ ז ד״ה ואפילו; שו״ת אבני נזר, יו״ד סי׳ תלו אות ג; תורת זרעים, תרומות פ״ו מ״א ד״ה בירושלמי כאן; שיעורי הרב דוד פוברסקי, כתובות ל ע״ב אות פב; הערות הגרי״ש אלישיב, בכורות יב ע״ב ד״ה עוד תירץ; דרך אמונה (הל׳ תרומות פ״י הט״ו ס״ק קנט; שם ציון ההלכה ס״ק רמד, בדעת הריבמ״ץ); שו״ת תשובות והנהגות, ח״ג סי׳ שמא ד״ה אמנם.

ויש אומרים, גם במקרה זה אין התשלום קדוש כל עוד לא ניתן לכהן.[9]

יש מי שאומר, האוכל תרומה שלא ניתנה לכהן, הפרשת התשלום מקדשתו.[10]

ב. קדושת תשלומי תשלומים

הרי התשלומין כתרומה לכל דבר

יש אומרים, הוא-הדין לאוכל תשלומי תרומה, שהתשלום שמשלם עבורם נחשב כתרומה לכל דבר.[11]

ויש אומרים, תשלומי תשלומים אין דינם כתרומה (פרט לחיוב חומש).[12]

ג. קדושת תשלומי ביכורים ולחמי תודה

יש אומרים, תשלומי ביכורים ולחמי תודה דינם כתרומה.[13]

ויש אומרים, תשלומי ביכורים כביכורים ותשלומי לחמי תודה כלחמי תודה,[14] ומכל מקום הביכורים מותרים לכהנים מיד ואינם טעונים הנחה והנפה בעזרה.[15]

ד. מחילת הכהן על הנתינה

ואם רצה הכהן למחול אינו מוחל

יש אומרים, הסיבה שאין הכהן רשאי למחול על התשלום מפני שהאדם האוכל חייב כפרה המתממשת בתשלום זה.[16] לפיכך, לדעת הסוברים שהכפרה מתקיימת בהפרשה יכול הכהן למחול על נתינת החומש.[17]

---

9. מקדש דוד, תרומות, סי' מט אות א ד"ה בירושלמי, בדעת הרמב"ם; שו"ת אגרות משה, יו"ד ח"ב סי' קמה ד"ה ולכן.
10. חידושי הרב שמעון שקאפ, כתובות סי' מו אות א, ד"ה ונראה דע"כ.
11. ר"ש, תרומות פ"ו מ"א ד"ה והתשלומין; רא"ש, שם ד"ה והתשלומין; רע"ב, שם ד"ה והתשלומין; משנה ראשונה, שם ד"ה והתשלומין; תפארת ישראל, שם יכין אות ז; ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"י הט"ו ד"ה כל המשלם.
12. מלאכת שלמה, תרומות פ"ו מ"א ד"ה בפירוש ר"ע, בשם הרב יהוסף.
13. מקדש דוד, קדשים סי' כט אות א ד"ה עוד איבעי; חידושי מרן ר"ז הלוי על הרמב"ם, פ ע"א עמודה שנייה; תורת זרעים, ביכורים פ"א מ"ו ד"ה ולענ"ד.
14. מנחת חינוך, מצווה רפא אות טז ד"ה והנה מבואר; דרך אמונה, הל' תרומות פ"י ה"ד ס"ק לד.
15. דרך אמונה, הל' תרומות פ"י ה"ד ס"ק לד.
16. תוספות (פסחים כט ע"א ד"ה מאן; יבמות צ ע"א ד"ה אכל); ר"ש, תרומות פ"ז מ"א ד"ה משלם; שיטה מקובצת, בבא קמא קד ע"ב ד"ה שמע מינה, בשם הרא"ש.
17. תוספות, כתובות ל ע"ב ד"ה זר; מלאכת שלמה, תרומות פ"ו מ"א ד"ה אם רצה. כן כתבו לדעת הסוברים שהפרשתו מקדשתו (על פי ירושלמי, תרומות פ"ו ה"א): שנות אליהו,

לדעה זו - יש מי שהסתפק אם רשאי הכהן למחול אף לפני ההפרשה על נתינתו.[18]

ויש אומרים, הסיבה שאין הכהן רשאי למחול על התשלום מפני שהתורה ציוותה את האדם האוכל לשלם,[19] או מחשש שמא תיגרם תקלה בהותרת התשלומים הקדושים ביד ישראל.[20]

לפיכך, אין הכהן יכול למחול על הנתינה כלל,[21] ואף אינו רשאי למחול שיתנו לכהן אחר.[22]

לדעה זו - יש אומרים, מכל מקום לאחר נתינת התשלום לכהן, רשאי להשיבו לנותן.[23]

ה. מחילת הכהן על שווי הפירות

ואם רצה הכהן למחול אינו מוחל

יש מי שאומר, רשאי הכהן למחול על שווי הפירות, ולקבוע שמבחינתו די בסכום מועט תחת שוויים ('לדידי שווה לי').[24]

ויש מי שאומר, אינו רשאי למחול על שוויים.[25]

תרומות פ״ו מ״א ד״ה אם רצה; חשק שלמה, הל׳ תרומות פ״י הט״ו. יש שכתבו שדין זה נכון לכל הדעות, ראה: רש״ש, כתובות ל ע״ב ד״ה זר; קונטרסי שיעורים (גוסטמן), בבא מציעא שיעור כד אות ה ד״ה והנה באמת, עמ׳ 192; חידושי הרב שמעון שקאפ, כתובות סי׳ מו אות ב.

18. שיעורי הרב דוד פוברסקי, כתובות ל ע״ב אות פא.

19. ר״ש, תרומות פ״ו מ״א ד״ה והתשלומין; רא״ש, שם ד״ה אינו מוחל; רע״ב, שם ד״ה אינו מוחל; מלאכת שלמה, שם ד״ה אינו מוחל; משנה ראשונה, שם ד״ה אינו מוחל; ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פ״י הט״ו ד״ה ואם רצה; רדב״ז, שם ד״ה האוכל.

20. רמב״ם, פיהמ״ש תרומות פ״ז מ״א; ריבמ״ץ, שם פ״ו מ״א ד״ה אם רצה; כפתור ופרח, פי״ט ד״ה ופרעון.

21. תשובות רבי אליעזר (גורדון), סי׳ טו אות יד ד״ה והנה, בדעת הרמב״ם; עשר תעשר, שער הלכה הל׳ סב מטעמים ס״ק סב ד״ה וכל המשלם, בדעת הרמב״ם; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״י הט״ו ס״ק קסא.

22. תורת זרעים, תרומות פ״ו מ״א ד״ה אמנם נראה.

23. עשר תעשר, שער הלכה הל׳ סב מטעמים ס״ק סב ד״ה ואם רצה; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״י הט״ו ס״ק קסא.

24. מכתבי תורה (רוזין), סי׳ רעז ד״ה כ״ק, בדעת הרמב״ם.

25. שו״ת אבני נזר, יו״ד סי׳ תלו.

ו. כפייה על נתינת החומש

ואם רצה הכהן למחול אינו מוחל

אם לא רצה לתת את החומש -

יש אומרים, אין כופין וממשכנים אותו על כך.[26]

ויש שהסתפקו בכך.[27]

26. מנחת חינוך, מצווה רפא אות י ד״ה עוד נראה, בדעת התוספות והסוברים שחומש משום כפרה, לעיל הערה 17.

27. דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״י ה״א ס״ק ו, בדעת הרמב״ם והסוברים שחיוב החומש אינו משום כפרה, לעיל הערה 20.

הלכה טז-יז

א. אכילת הקרן והחומש שנוטלת לעצמה
ב. אכילת תרומה שזכה בה הכהן
1. הפרשת החומש כשאכלה תרומת כהן
2. נתינת כסף לבעלים תמורת הקרן
ג. אשת כהן שהתגרשה לפני ששילמה
ד. הפרישה קודם שהתגרשה

בת ישראל שאכלה תרומה ואחר כך נישאת לכהן – אם תרומה שלא זכה בה כהן אכלה, משלמת קרן וחומש לעצמה.[1] ואם תרומה שזכה בה כהן אכלה, משלמת קרן לבעלים וחומש לעצמה, שכל המשלם קרן וחומש משלם הקרן לבעלים[2] והחומש לכל כהן שירצה.[3]
לא הספיקה לשלם עד שנתגרשה, בין כך ובין כך אינה משלמת לעצמה והרי היא כמי שלא נשאת לכהן מעולם.[4]

א. אכילת הקרן והחומש שנוטלת לעצמה

משלמת קרן וחומש לעצמה

יש מי שאומר, אינה יכולה לאכול את הקרן והחומש, אלא מוכרת לכהן אחר בדמי תרומה, והדמים לעצמה.[5]

ויש אומרים, יכולה לאכול את התשלומים בעצמה בקדושת תרומה.[6]

---

1. בעניין חיוב קרן וחומש על תרומה שטרם ניתנה לכהן, ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פ״י ה״א אות ב (2).
2. בעניין חיוב נתינה לבעלים בחומש פחות משווה פרוטה, ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פ״י ה״ב אות ג.
3. תרומות, פ״ו מ״ב. דין זה, שהקרן ניתן לכהן שממנו נגזלה התרומה ולא החומש, למד הרש״ס, תרומות פ״ו ה״א ד״ה וחומש לעצמה, מהפסוק ׳ונתן לכהן את הקודש - לכהן בפתח, דהיינו הבעל. את הקודש - קודש שאכל ולא את החומש׳.
4. ירושלמי, תרומות פ״ו ה״א; ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ עט סעי׳ לה.
5. רש״ס, תרומות פ״ו ה״א ד״ה משלמת.
6. דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״י הט״ז ס״ק קסז, ושם בציון ההלכה ס״ק רסג, העיר על דברי הרש״ס: ׳לא הבנתי׳. כן נראה מדברי המפרשים שהזכירו על משנה זאת שאשת כהן אוכלת בתרומה, ראה: רמב״ם, פיהמ״ש תרומות פ״ו מ״ב; רע״ב, שם ד״ה ואח״כ; מהר״א פולדא, שם ד״ה ואח״כ; פני משה, שם ד״ה ואח״כ. אך יש להעיר מדברי הרש״ס, שם ד״ה נשאת, שגם הזכיר דין זה שאוכלת ומ״מ כתב שאינה יכולה לאכול את הקרן והחומש, כדלעיל הערה 5.

ב. אכילת תרומה שזכה בה הכהן

ואם תרומה שזכה בה כהן אכלה, משלמת קרן לבעלים וחומש לעצמה

1. הפרשת החומש כשאכלה תרומת כהן

יש אומרים, גם במקרה זה תפריש את החומש אלא שיכולה לאוכלו בעצמה בקדושת תרומה.[7]

יש אומרים, במקרה זה אינה חייבת להפריש את החומש כלל.[8]

2. נתינת כסף לבעלים תמורת הקרן

יש מי שאומר, חיוב זה מדיני ממונות, ולכן יכולה לתת לכהן שגזלה ממנו מעות, ולאכול את הקרן והחומש בעצמה.[9]

ויש אומרים, חובת הנתינה לכהן שגזלה ממנו היא חלק מהכפרה,[10] ולכן אינה יכולה לתת לו מעות אחרים במקומם.[11]

ג. אשת כהן שהתגרשה לפני ששילמה

לא הספיקה לשלם עד שנתגרשה, בין כך ובין כך אינה משלמת לעצמה

לדעה זו -

יש אומרים, צריכה לתת את תשלומי התרומה לכהן.[12]

ויש מי שאומר, אינה חייבת לשלם לכהן אלא אם רוצה לצאת ידי שמים.[13]

ויש אומרים, אינה חייבת לשלם לכהן, ויכולה למוכרם לו וליטול הדמים לעצמה.[14]

---

7. רדב"ז, הל' תרומות פ"י הט"ז; דרך אמונה, שם ס"ק קסז.
8. משנה ראשונה, תרומות פ"ו מ"ב ד"ה משלמת, וכך דקדק מלשון הרע"ב.
9. דרך אמונה, הל' תרומות פ"י הט"ז ס"ק קסט.
10. תורת זרעים, תרומות פ"ו מ"א ד"ה אמנם נראה; חידושי הגר"ח, כתובות לב ע"ב ד"ה ונראה לומר; חידושי מרן ר"י"ז הלוי על הרמב"ם, עמ' 158 ד"ה ומעתה.
11. דרך אמונה, הל' תרומות פ"ו הט"ז ציון ההלכה ס"ק רסה, בשם אחרונים.
12. קרית ספר, הל' תרומות פ"י; דרך אמונה, הל' תרומות פ"י הי"ז ס"ק קעב.
13. מאמר המלך, הל' ביכורים פ"ט הי"ד ד"ה ובזה מדוקדק.
14. כך הבינו את מסקנת הירושלמי, תרומות פ"ו ה"א: מהר"א פולדא, שם ד"ה פטרי חמורות; רש"ס, שם ד"ה והן שלו; גר"א, שם ד"ה ומה דמי; שו"ת אבן ישראל, ח"ה עמ' ו ד"ה לא הספיקה, למ"ד שדבר שאינו זקוק לתת לכהן אין נתינתו מקדשתו (ראה לעיל בתרומות הארץ, פ"י הט"ו אות א).

ד. הפרישה קודם שהתגרשה

לא הספיקה לשלם עד שנתגרשה, בין כך ובין כך אינה משלמת לעצמה

יש אומרים, דווקא אם לא הפרישה את שווי התרומה והחומש לפני שהתגרשה צריכה להפריש ולתת לכהן, אך אם הפרישה קודם שהתגרשה נוטלת אותם לעצמה, ותמכור אותם לכהן בדמי תרומה.[15]

ויש שמשמע מדבריהם שאפילו אם הפרישה את שווי התרומה לפני שהתגרשה צריכה לתת לכהן אם לא אכלה את מה שהפרישה.[16]

15. רש״ס, תרומות פ״ו ה״א ד״ה והן שלו; משמעות מראה הפנים, שם ד״ה לא הספיקה; משמעות מהר״א פולדא, שם ד״ה עד שנתגרשה; אמרי בינה, דיני תרומות ומעשרות סי׳ טו ד״ה כתב הרמב״ם; עשר תעשר, שער הלכה הל׳ סג מטעמים ס״ק סג ד״ה לא הספיקה, בדעת הרמב״ם; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״י הי״ז ס״ק קעב.

16. פני משה, תרומות פ״ו ה״א ד״ה הכא תרומה, בפירוש השני; נחלת יהושע (שפירא), ח״א סי׳ ז ד״ה וע״ז אומר. נראה שהוא הדין לדעת הסוברים שנתינת החומש מקדשתו, וממילא קודם שניתן הרי הוא כשאר פירות, ראה לעיל בתרומות הארץ, פ״י הט״ו אות א.

הלכה יח-יט

א. תשלום מעות עבור אכילת תרומה בשוגג
ב. תשלום מעות עבור אכילת תרומה במזיד
ג. תשלום מתרומה שבבעלותו
ד. תשלום מכמות טבל גדולה
ה. תשלום מלקט, שכחה, פאה, מעשר ראשון והפקר
ו. תשלום מפירות חוץ-לארץ
ז. תשלום מפירות שהוקדשו לפני מירוח
ח. תשלום ממעשר שני והקדש שלא נפדו כהלכה
ט. תשלום ממין על שאינו מינו
י. תשלום מן הרע על היפה מאותו המין
יא. במה משלמים על אכילת חלה וביכורים?

כל האוכל תרומה בין בשוגג בין במזיד אינו משלם אלא מן החולין המתוקנים שהוציאו מהן תרומות ומעשרות.[1] ומשלמין מן הלקט ומן השכחה ומן הפאה ומן ההפקר וממעשר ראשון שניטלה תרומתו אע"פ שעדיין לא ניטלה תרומה גדולה שיש בו אם הקדים המעשר לתרומה. ומשלמין ממעשר שני והקדש שנפדו[2] אע"פ שנפדו שלא כהלכה. ומשלמין מן החדש על הישן אבל אין משלמין ממין על שאינו מינו. שנאמר ונתן לכהן את הקדש,[3] כקדש שאכל.[4]
האוכל קישואין של ערב שביעית ימתין לקישואין של מוצאי שביעית וישלם מהן, שאינו יכול לשלם חובו מפירות שביעית כמו שיתבאר במקומו.[5]

---

1. תרומות, פ"ו מ"א: 'אינו משלם תרומה אלא חולין מתוקנים'. המקור לדין זה בבבא מציעא, נד ע"א, מהפסוק 'ונתן לכהן את הקדש - דבר הראוי להיות קודש'. מקור לימוד שונה לדין זה, ראה: משנה ראשונה, תרומות פ"ו מ"א ד"ה אלא חולין. הרמב"ם, פיהמ"ש תרומות פ"ו מ"א, לא הביא מקור לדין זה, אך נימק את האיסור לשלם בתרומה משום שהתרומה שייכת לכהן 'והדבר שאכל חוב עליו, ואינו פורע חובו מממון זולתו'.
2. תרומות, פ"ו מ"ה, כדעת חכמים, וכהבנת רבי יוחנן בירושלמי, תרומות פ"ו ה"ב; ספרא, פרשת אמור פרשה ו פ"ו אות ה, כדעת חכמים.
3. ויקרא, כב יד.
4. תרומות, פ"ו מ"ו, כדעת רבי עקיבא; תוספתא, תרומות פ"ז ה"ח; סמ"ג, לאוין סי' רנח ד"ה כל האוכל.
5. תרומות, פ"ו מ"ו; ספרא, פרשת אמור פרשה ו פ"ו אות ו. מצאנו טעמים נוספים לאיסור

א. תשלום מעות עבור אכילת תרומה בשוגג

כל האוכל תרומה בין בשוגג בין במזיד אינו משלם אלא מן החולין המתוקנים

לדעה זו - יש לשלם על אכילת פירות תרומה בפירות מתוקנים מאותו המין.[6]

ויש אומרים, לכתחילה ישלם במעות, ואם אין לו מעות ישלם בפירות.[7]

ב. תשלום מעות עבור אכילת תרומה במזיד

לדעה זו - גם האוכל תרומה במזיד צריך לשלם חולין הראויים להיות תרומה, למרות שהתשלומים אינם נעשים תרומה.[8]

ויש מי שאומר, גם לדעה זו אם מוחל הכהן על טרחתו רשאי ליתן לו דמים.[9]

ויש אומרים, האוכל תרומה במזיד אינו צריך לשלם דווקא מחולין המתוקנים, ורשאי אף לשלם מעות או סובין.[10]

לשלם מפירות שביעית - בירושלמי, תרומות פ״ו ה״ג, מובא טעם אחר לאיסור לשלם מפירות שביעית מחשש שמא נמצא לוקח קרדום מדמי שביעית. טעם זה הובא אצל: ריבמ״ץ, תרומות פ״ו מ״ו ד״ה אם; ר״ש, שם ד״ה לפיכך; הון עשיר, שם ד״ה קשואין. הרמב״ם, פיהמ״ש תרומות פ״ו ה״ו ד״ה ימתין, כתב שהטעם משום שאי-אפשר לשלם מההפקר (בביאור היחס בין טעמו של הרמב״ם בפיהמ״ש לדבריו בהלכה כאן, ראה: הון עשיר, שם ד״ה של; רבי עקיבא איגר, שם אות מז). טעם זה מובא אצל: מלאכת שלמה, שם ד״ה ימתין; יד דוד, שם ד״ה ר״ש. בדרך אמונה, הל׳ תרומות פ״י הי״ט ביאור ההלכה ד״ה שאינו, הוסיף שהתשלומים נותנים לפירות שם תרומה, ובכך מביאם לבית הפסול.

6. כ״כ: רש״י (בבא מציעא נד ע״א ד״ה אינה; פסחים לב ע״א ד״ה איבעיא); מאירי, בבא מציעא נד ע״א ד״ה זר; תוספות ר״ש משאנץ, פסחים לב ע״א ד״ה דבר; רבי עקיבא איגר, שם ד״ה איבעיא; תוספות, יבמות צ ע״א ד״ה בשוגג; ריטב״א, שם ד״ה בין; תוספות הרא״ש (יבמות צ ע״א ד״ה ויהיב; גיטין נד ע״א ד״ה וקא משלם); דרך אמונה (הל׳ תרומות פ״י הי״ח ס״ק קצב; שם ס״ק קצד).
7. מאירי, עירובין כט ע״ב ד״ה זר שאכל; רש״ש, בבא מציעא נד ע״א ד״ה אינה משתלמת.
8. סמ״ג, לאוין סי׳ רנח ד״ה כל האוכל; רש״ש, בבא מציעא נד ע״א ד״ה ד״ה ולא אכלה, בדעת רש״י. יש שכתבו כן בדעת ריב״ן בתוספות, יבמות צ ע״א ד״ה בשוגג, ראה: אור שמח, הל׳ תרומות פ״י הי״ח ד״ה הנה; פני שלמה, פסחים לא ע״ב ד״ה ואולם אנכי; הערות הגרי״ש אלישיב, בבא מציעא נד ע״א ד״ה רש״י. רבים נדרשו לבאר מדוע יש צורך להפריש חולין הראויים לתרומה אם התשלומים אינם מקבלים מעמד של תרומה, ראה: מקדש דוד, תרומות סי׳ נב אות א; פני שלמה, פסחים לא ע״ב ד״ה ונקדים; חידושי הגר״ח, כתובות לב ע״ב ד״ה ולפ״ז; קונטרסי שיעורים (גוסטמן), בבא מציעא שיעור כד אות ב דף צה ע״א; שו״ת ויען יוסף, או״ח סי׳ רנב אות ג; רשימות שיעורים (סולובייצ׳יק), בבא מציעא נד ע״א אות ב ד״ה ברם.
9. תוספות אנשי שם, תרומות פ״ז מ״א ד״ה האוכל.
10. רש״י (פסחים לב ע״א ד״ה איבעיא; בבא מציעא נד ע״א ד״ה אכלה); פסקי רי״ד, פסחים לא

ג. תשלום מתרומה שבבעלותו

יש אומרים, ישראל שיש תרומה בבעלותו (כגון: שירש מסבו הכהן) אינו יכול ליתנה כתשלומים.[11]

ויש אומרים, מדיני תשלומי תרומה ניתן לשלמה בתרומה שבבעלותו,[12] אלא שלכתחילה אין פורעים חוב בפירות תרומה.[13]

ד. תשלום מכמות טבל גדולה

יש אומרים, יכול לתת כמות טבל גדולה, כך שגם בקיזוז חלקי הכהן, הלוי והעני שבפירות יש בה די לכיסוי דמי התרומה שאכל.[14]

ויש אומרים, אינו יכול לשלם מהטבל כלל.[15]

ה. תשלום מלקט, שכחה, פאה, מעשר ראשון והפקר

> ומשלמין מן הלקט ומן השכחה ומן הפאה ומן ההפקר וממעשר ראשון שניטלה תרומתו אע"פ שעדיין לא ניטלה תרומה גדולה שיש בו אם הקדים המעשר לתרומה

לדעה זו - מותר לתרום ממתנות עניים, הפקר ומעשר ראשון, למרות שאין אפשרות להפריש מהם תרומה כעת.

ע"ב ד"ה מתני'; תוספות, יבמות צ ע"א ד"ה בשוגג; ריטב"א, שם ד"ה בין; תוספות הרא"ש (יבמות צ ע"א ד"ה ויהיב; גיטין נד ע"א ד"ה וקא משלם); חתם סופר, גיטין נד ע"א ד"ה תבוא; רש"ש, בבא מציעא נד ע"א ד"ה ולא אכלה; הערות הגרי"ש אלישיב, שם ד"ה רש"י, בדעת 'כל הראשונים'; ר"י קורקוס, הל' תרומות פ"י הי"ח ד"ה כל האוכל, בדעת רש"י ותוספות; משנה למלך, שם, בדעת רש"י, ר"ש ורע"ב. יש שהבינו כך גם בדעת הרמב"ם, ולא מיעט אלא תשלומים מטבל שמעורב בו ממון הכהן והלוי, ראה: חזון נחום, תרומות פ"ו מ"א ד"ה ואני הדל; תורה תמימה, ויקרא פרק כב הערה צז; ישועות מלכו, כתבים סי' כז; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' פ סעי' ב; עשר תעשר, שער הלכה הל' סד מטעמים אות סד ד"ה כל האוכל; משנת יעקב, הל' תרומות פ"י הי"ח ד"ה ולכאורה; דרך אמונה, שם ביאור ההלכה ד"ה בין במזיד.

11. תפארת ישראל, תרומות פ"ו מ"א יכין אות ה; רש"ש, שם; משנה ראשונה, שם ד"ה אינו משלם.
12. כ"כ בדעת הרמב"ם, פיהמ"ש תרומות פ"ו מ"א: רש"ש, תרומות פ"ו מ"א; תוספות חדשים, שם; דרך אמונה, הל' תרומות פ"י הי"ח ס"ק קעח.
13. דרך אמונה, הל' תרומות פ"י הי"ח ציון ההלכה ס"ק רעג.
14. תוספות אנשי שם, תרומות פ"ו מ"א ד"ה אלא חולין; דרך אמונה, הל' תרומות פ"י הי"ח ס"ק קעט, בדעת הרמב"ם.
15. דרך אמונה, הל' תרומות פ"י הי"ח ס"ק קעט, בדעת רוב הראשונים.

יש אומרים, גם דבר שאין לו זיקת תרומה מותר לתרום ממנו. ולפיכך משלמים אפילו משכחה ופאה שנותרו בעודם מחוברים לקרקע.[16]

ויש אומרים, דווקא דבר שהייתה לו זיקת תרומה מותר לתרום ממנו, ולפיכך לא התירו לשלם משכחה ופאה אלא כשחלה עליהם זיקת תרומה לאחר שנתלשו.[17]

ויש אומרים, דווקא ממעשר ראשון ניתן לשלם, אף שלא ניטלה תרומתו, אך לא משאר המנויים כאן.[18]

ויש אומרים, אין משלמים מאלו משום שאין להם זיקת תרומה.[19]

ו. תשלום מפירות חוץ-לארץ

יש אומרים, משלמים גם מפירות חוץ-לארץ.[20]

ויש אומרים אין משלמים מפירות חוץ-לארץ.[21]

ז. תשלום מפירות שהוקדשו לפני מירוח

ומשלמין ממעשר שני והקדש שנפדו

יש אומרים, אפילו אם הפירות הוקדשו לפני מירוח אפשר לשלם מהם.[22]

ויש אומרים, דווקא אם הפירות הוקדשו לאחר מירוח, שהייתה להם זיקת תרומה.[23]

ח. תשלום ממעשר שני והקדש שלא נפדו כהלכה

ומשלמין ממעשר שני והקדש שנפדו אע"פ שנפדו שלא כהלכה

יש אומרים, מדובר כאשר נפדו על אסימון או קרקע, שלא כהלכה.[24]

---

16. ספר ניר, תרומות פ"ו ה"ב ד"ה אית לך; דרך אמונה, הל' תרומות פ"י הי"ח ס"ק קפ.
17. ראב"ד, על הספרא פרשת אמור פרשה ו פ"ו אות ו; מהר"א פולדא, תרומות פ"ו ה"ב ד"ה ר' יוחנן; רש"ס, שם ד"ה פתר.
18. ר"ש משאנץ, על הספרא פרשת אמור פרשה ו פ"ו אות ה ד"ה וחכ"א; שנות אליהו, תרומות פ"ו מ"ה.
19. ירושלמי, תרומות פ"ו ה"ב, כדעת רבי שמעון בן לקיש; כפתור ופרח, פי"ט ד"ה והתשלומין; רמב"ם, פיהמ"ש תרומות פ"ו מ"ה; רע"ב, שם ד"ה וחכמים.
20. דרך אמונה (הל' תרומות פ"י הי"ח ביאור ההלכה ד"ה ומשלמין; שם הי"ט ס"ק קצז), בדעת הרמב"ם.
21. כדעת רבי אבין בירושלמי, תרומות פ"ו ה"ג; גיליון הש"ס, שם ד"ה עד שלא; דרך אמונה, הל' תרומות פ"י הי"ח ס"ק קפא, בדעת הסוברים שניתן לשלם רק מפירות שיש בהם זיקת תרומה.
22. דרך אמונה, הל' תרומות פ"י הי"ח ס"ק קפו, בדעת הרמב"ם.
23. דרך אמונה, הל' תרומות פ"י הי"ח ס"ק קפו, בדעת הסוברים לעיל שנדרשת זיקת תרומה.
24. רמב"ם, פיהמ"ש תרומות פ"ו מ"ה; כסף משנה, הל' תרומות פ"י הי"ח. בביאור דעתם, ראה:

ויש אומרים, רק כאשר נפדו כהלכה אלא שהחומש על פדיונם לא ניתן, רשאי לשלם מהם.[25]

ויש אומרים, דווקא אם נפדו כהלכה מותר לשלם מהם.[26]

ויש אומרים, בדיעבד גם אם לא נפדו כלל הרי הם תשלומי תרומה.[27]

ט. תשלום ממין על שאינו מינו

אבל אין משלמין ממין על שאינו מינו

ויש אומרים, המשלם ממין על שאינו מינו, אם שילם מן היפה על הרע, יצא.[28]

י. תשלום מן הרע על היפה מאותו המין[29]

יש אומרים, רשאי לשלם גם מן הרע על היפה.[30]

ויש מי שאומר, אינו רשאי לשלם מן הרע על היפה, אך אינו חייב לתת מן היפה על הרע, ואם יתן תבוא עליו ברכה.[31]

גור אריה יהודה (זמבא), תרומות ומעשרות סי׳ ז אות ג.

25. חידושי מהרי״ח, תרומות פ״ו מ״ה; משנה ראשונה, שם ד״ה אין משלמין; רבי עקיבא איגר, שם אות מו; ישועות מלכו, הל׳ תרומות פ״י הי״ח; דרך אמונה, שם ס״ק קפח.

26. ר״ש, תרומות פ״ו מ״ה ד״ה שאין; רא״ש, שם ד״ה שאין; רע״ב, שם ד״ה שאין; תפארת ישראל, תרומות פ״ו מ״ה יכין אות יז.

27. ר״ש משאנץ, על הספרא פרשת אמור פרשה ו פ״ו אות ה ד״ה וחכ״א. בישועות מלכו, הל׳ תרומות פ״י הי״ח, נטה לומר שאף בדיעבד אינו מועיל.

28. מאירי, עירובין כט ע״ב ד״ה זר.

29. בתרומות, פ״ו מ״ו, נחלקו רבי אליעזר ורבי עקיבא בשאלה האם מותר לשלם ממין על שאינו מינו. לדעת רבי אליעזר ׳משלמין ממין על שאינו מינו בלבד שישלם מן היפה על הרע׳ ולדעת רבי עקיבא ׳אין משלמין אלא ממין על מינו׳. הרמב״ם, פיהמ״ש שם, פסק כדעת רבי עקיבא. בדברי רבי עקיבא לא נזכרה התייחסות לתשלום מהיפה על הרע, ונחלקו בדעתו כפי שיתבאר.

30. מראה הפנים, תרומות פ״ו ה״ג ד״ה אכל חלה, בדעת רבי עקיבא. כך עולה מדברי פרשני הירושלמי, תרומות פ״ו ה״ג, שביארו שהספק אם רשאי לשלם מפירות שלא הביאו שליש, נאמר לדעת רבי עקיבא, והספק אם נחשבים כמין אחד, משמע שאם נחשבים כמין אחד מותר לשלם מהם למרות שהם אינם טובים, ראה: פני משה, שם ד״ה מהו; רש״ס, שם ד״ה פירות; שו״ת עמק הלכה, ח״ב סי׳ כו ד״ה הנה אם.

31. דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״י הי״ח ס״ק קצ.

יא. במה משלמים על אכילת חלה וביכורים?

יש אומרים, חלה וביכורים צריכים לשלם דווקא בדברים הראויים לחלה ולביכורים.[32]

לדעה זו - יש אומרים, אף אם אינם ראויים לתרומה יכול לשלם מהם.[33]

32. חידושי מרן ר״ז הלוי על הרמב״ם, עמ׳ פ ד״ה והנראה.

33. אור שמח, הל׳ תרומות פ״ב ה״א ד״ה ובתוספתא; מראה הפנים, תרומות פ״ו ה״ג ד״ה אכל חלה; משמעות פני משה, תרומות פ״ו ה״ג ד״ה מהו שישלם; רש״ס, שם ד״ה פירות, שביארו את ספק הירושלמי אם רשאי לשלם עבור חלה מפירות שלא הביאו שליש, מספק אם נחשב לאותו המין, משמע שאין חיסרון בכך שמפריש ממין שאינו ראוי להיות תרומה. (וצ״ע, שהרי גם ברישא לגבי הפרשה מן היין פירשו בדומה, אף שביין אינו יכול להיות ביכורים אלא תרומה).

הלכה כ

א. תשלום חולין טמאים עבור תרומה טמאה
ב. תשלום חולין טמאים עבור תרומה טהורה שנאכלה במזיד
ג. מעמד חולין טמאים שניתנו עבור תרומה טמאה
ד. החובה לחזור ולשלם בתרומה דרבנן בשוגג
ה. מעמד התשלום החוזר מהחולין הטהורים

אכל תרומה טמאה משלם חולין בין טמאין בין טהורין.[1] אכל תרומה טהורה משלם חולין טהורין, ואם שילם חולין טמאין בין בשוגג בין במזיד תשלומיו תשלומין ויחזור וישלם מן הטהורין.[2]

א. תשלום חולין טמאים עבור תרומה טמאה

אכל תרומה טמאה משלם חולין בין טמאין בין טהורין

ויש אומרים, אסור לשלם חולין טמאים עבור תרומה טמאה, ואף בדיעבד צריך לשוב ולתרום מן הטהורים.[3]

ב. תשלום חולין טמאים עבור תרומה טהורה שנאכלה במזיד

אכל תרומה טהורה משלם חולין טהורין

יש אומרים, גם האוכל תרומה במזיד צריך לשלם דווקא חולין טהורים.[4]

ויש אומרים, דין זה אמור לגבי האוכל תרומה בשוגג בלבד.[5]

---

1. בעניין שיעור התשלומים עבור תרומה טמאה, ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פ״י ה״ה.
2. כגירסת רבא בברייתא שהובאה בגיטין, נד ע״א; יבמות, צ ע״א. סמ״ג, לאוין סי׳ רנח ד״ה תניא בפרק הנזיקין; ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ פ סעי׳ יא.
3. כך היא גרסת הרמב״ם בדפוס ראשון, וכן גרס רדב״ז, הל׳ תרומות פ״י ה״כ. ראה: יד דוד, גיטין נד ע״א ד״ה בקנסו, שהשיג על גרסה זו.
4. בדעת הרמב״ם: ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פ״י ה״כ; אור שמח, שם הי״ח; מרומי שדה, גיטין נד ע״א; ערוך לנר, יבמות צ ע״א ד״ה ועוד; קרן אורה, שם ד״ה תוס׳; פני שלמה, פסחים לא ע״ב ד״ה ואולם אנכי. כך דעת ריב״ן, הובאו דבריו אצל: תוספות, יבמות צ ע״א ד״ה בשוגג; תוספות הרא״ש (גיטין נד ע״א ד״ה וקא, בשם ריב״א; יבמות צ ע״א ד״ה ויהיב).
5. רש״י (גיטין נד ע״א ד״ה אכל; יבמות צ ע״א ד״ה אכל); תוספות, יבמות צ ע״א ד״ה בשוגג; ריטב״א, שם ד״ה בין; רבי אברהם מן ההר, שם ד״ה אכל; מאירי, גיטין נד ע״א ד״ה זר; תוספות הרא״ש, שם ד״ה וקא; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״י ה״כ ס״ק ר. כן דעת הסוברים לעיל בתרומות הארץ, פ״י הי״ח אות ב, שעבור תרומה שנאכלה במזיד אין צורך לשלם חולין מתוקנים.

ג. מעמד חולין טמאים שניתנו עבור תרומה טמאה

אכל תרומה טמאה משלם חולין... טמאין

יש אומרים, חולין טמאים אלה מקבלים מעמד של תרומה טמאה.[6]

ויש אומרים, אין דין תרומה חל עליהם.[7]

ד. החובה לחזור ולשלם בתרומה דרבנן בשוגג

ואם שילם חולין טמאין בין בשוגג בין במזיד תשלומיו תשלומין ויחזור וישלם מן הטהורין

יש אומרים, החובה לחזור ולשלם גם בשוגג היא משום שאכילתו הייתה אסורה מן התורה, וקונסים 'שוגג אטו מזיד'.[8]

לדעה זו - בתרומה שחיובה מדרבנן ובזמן הזה פטור מלשלם שנית.

ויש אומרים, החובה לחזור ולשלם קיימת אף בתרומה מדרבנן.[9]

ה. מעמד התשלום החוזר מהחולין הטהורים

תשלומיו תשלומין ויחזור וישלם מן הטהורין

יש אומרים, תוקף חיוב הקנס מדרבנן, ולכן אין על התשלום קדושת תרומה.[10]

ויש אומרים, חכמים החילו על חולין אלו קדושת תרומה.[11]

ויש שהסתפקו בכך.[12]

---

6. רש"י (יבמות צ ע"א ד"ה דאכל; גיטין נד ע"א ד"ה וקמשלם); תוספות (יבמות צ ע"א ד"ה בשוגג; גיטין נד ע"א ד"ה וקמשלם); רמב"ן, גיטין נד ע"א ד"ה תבא; ר"ן, שם ד"ה תבא; ריטב"א (יבמות צ ע"א ד"ה תבא; גיטין נד ע"א ד"ה תבא; חידושים מכתב-יד הוצאת מוסד הרב קוק, שם ד"ה ומשלם ליה); תוספות הרא"ש (יבמות צ ע"א ד"ה ויהיב; גיטין נד ע"א ד"ה וקא משלם); תוספות ישנים, יבמות צ ע"א ד"ה תבא; מצפה איתן, שם; גרש ירחים, גיטין נד ע"א אות קנג; פורת יוסף, שם; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' פ סעי' יא.
7. בגיטין, נד ע"א: 'מידי דחזי ליה בימי טומאתו', משמע שאין עליהם דין תרומה כלל, כ"כ: מאירי (יבמות צ ע"א ד"ה תרומה; גיטין נד ע"א ד"ה זר, בפירוש הראשון); דרך אמונה, הל' תרומות פ"י ה"כ ציון ההלכה ס"ק שיד, בשם המאירי, והעיר על דבריו: 'צריך עיון'.
8. פרי חדש, יו"ד סי' צט ס"ק יב (השווה לדבריו: מים חיים, הל' תרומות פ"י ה"כ); חתם סופר, גיטין נד ע"א ד"ה בקנסו; מהר"ם שיק, שם ד"ה גמרא הכא; שו"ת תורת חסד, או"ח סי' כב אות א; שו"ת שבט סופר, יו"ד סי' מא ד"ה או יש.
9. פרי תאר, יו"ד סי' צט ס"ק ח ד"ה וי"ל; מעשה רקח, הל' תרומות פ"י ה"כ; חמדת שלמה, גיטין נד ע"א ד"ה ונראה; יד דוד, שם ד"ה בקנסו; שו"ת פנים מאירות, ח"ב סי' קסג ד"ה ואגב.
10. רש"י, גיטין נד ע"א ד"ה וחוזר.
11. ריטב"א (חידושים מכתב-יד הוצאת מוסד הרב קוק), גיטין נד ע"א ד"ה וחכמים.
12. ערוך השלחן, הל' תרומות סי' פ סעי' יב.

הלכה כא

א. זיכוי תשלומי התרומה לעם הארץ

אכל תרומת חבר, משלם לו. אכל תרומת עם הארץ, משלם לחבר ונוטל דמיה ממנו ונותנו לעם הארץ שאכל תרומתו, שאין מוסרין טהרות לעם הארץ.[1]

א. זיכוי תשלומי התרומה לעם הארץ

אכל תרומת עם הארץ, משלם לחבר

יש אומרים, אינו צריך לזכות את התשלומים לעם הארץ לפני נתינתם לחבר.[2]

יש אומרים, צריך לזכות לעם הארץ את התשלומים לפני נתינתם לחבר, כדי לקיים מצוות נתינה למי שגזל ממנו.[3]

לדעה זו –

יש אומרים, צריך עם הארץ לדעת על כך שמזכה לו את התרומה.[4]

ויש אומרים, אף לכהן לא צריך לומר שמזכה לו בשביל עם הארץ, אלא די שיפרש לו שנותן לו בתורת תשלומים מפני שאינו יכול ליתנו לעם הארץ, וממילא נחשב כמזכה לו.[5]

---

1. תוספתא, תרומות פ״ז ה״ד; ירושלמי, תרומות פ״ו ה״א.
2. ירושלמי, תרומות פ״ו ה״א, בדעת הסוברים שהפרשת התשלומים מקדשתם (ראה לעיל בתרומות הארץ, פ״י הט״ו אות א). כ״כ בדעת הרמב״ם: מראה הפנים, תרומות פ״ו ה״א ד״ה אכל תרומת; חסדי דוד, תרומות פ״ז ה״ד ד״ה ואמנם; אמרי בינה, דיני פדיון הבן סי׳ ז ד״ה וראיתי; צפנת פענח, הל׳ תרומות פ״א הי״ב ד״ה והנה רבינו; זכרון שמואל (רוזובסקי), סי׳ ב אות א ד״ה ולפי״ז, ושם בהערה בשם החזון איש; אבן ישראל, הל׳ תרומות פ״י הכ״א; כרם ציון השלם, ח״ג משואות יצחק אות יא-יב, עמ׳ קיב-קיג; דגל ראובן, ח״ג סי׳ יח ד״ה לכן; שו״ת חבצלת השרון (באב״ד), ח״א סי׳ טו אות א-ב; חידושי הגרז״ר בענגיס, ח״ב סי׳ ז אות ב ד״ה אשר ע״כ; שו״ת אגרות משה, יו״ד ח״ב סי׳ קמה ד״ה עכ״פ יפה.
3. לדעת הסוברים שנתינת התשלומים מקדשתם (ראה לעיל בתרומות הארץ, פ״י הט״ו אות א): מהר״א פולדא, תרומות פ״ו ה״א ד״ה ברם כמ״ד; פני משה, שם ד״ה אתיא כמ״ד; הגהות הגר״א, שם אות א ד״ה בלא. כ״כ בדעת הרמב״ם: מהרי״ט אלגאזי, הל׳ בכורות פ״ד אות ה ד״ה ועפ״י פירוש זה. דין זה גם לדעת הסוברים שנתינת התשלומים מקדשתם, ראה: כרם חמד (הלפאנד), הל׳ תרומות פ״ו ה״א.
4. שו״ת אמרי כהן (הולנדר), סי׳ יט ד״ה וכתבתי.
5. מהרי״ט אלגאזי, הל׳ בכורות פ״ד אות ה ד״ה ועפ״י פירוש זה.

ויש אומרים, צריך לזכות את התשלומים לכל כהן שירצה לפני נתינתם, כדי שיהיה כמתנת חינם ולא כמכר או כמסייע בבית הגרנות.[6]

ויש אומרים, דווקא אם זיכה את התשלומים לעם הארץ לא ייתן לו, שכבר חל עליה שם תרומה, אך אם לא זיכה אותם לעם הארץ רשאי לתת לו, שבשעה זו עדיין אין עליהם קדושת תרומה.[7]

6. ספר ניר, תרומות פ״ו ה״א ד״ה מתנתו.
7. רש״ס, תרומות פ״ו ה״א ד״ה ובמזכה. ראה: מהרי״ט אלגאזי, הל׳ בכורות פ״ד אות ה ד״ה ואני תמה, שתמה על פירוש זה.

הלכה כב

א. גזל מאבי אמו ואכל
ב. גזל תרומה ולאחר שנפלה לו בירושה אכלה
ג. חובת התשלום דווקא ליורש
ד. חובת התשלום לכהן
ה. השבת שווי החומש

גזל תרומה מאבי אמו כהן ואכלה ואחר כך מת אבי אמו, אינו משלם לעצמו אלא משלם ליורש אחר משאר השבט.[1] וכן אם נפלה לו תרומה מאבי אמו ואכלה, ובעל חוב שגבה תרומה בחובו, והאשה בכתובתה ואכלוה, משלמין קרן וחומש לכהן חבר וההחבר נותן להם דמים שהיו מוכרין בה אותה התרומה שאכלו.[2]

א. גזל מאבי אמו ואכל

גזל תרומה מאבי אמו כהן

יש אומרים, דין זה נכון דווקא אם גזל את התרומה ולא אכלה.[3]

ויש אומרים, דין זה נכון אפילו אם אכל את התרומה.[4]

ב. גזל תרומה ולאחר שנפלה לו בירושה אכלה

ואכלה ואחר כך מת אבי אמו

יש אומרים, הוא-הדין אם אכל את התרומה לאחר שקיבל את התרומה בירושה, כיון שבתחילה גזלה.[5]

ויש אומרים, דווקא אם אכל את התרומה לפני שקיבלה בירושה צריך לשלם לכהן אחר.[6]

---

1. ירושלמי (תרומות פ״ו ה״א; פסחים פ״ב ה״ג), כדעת רבי יוחנן.
2. תוספתא, תרומות פ״ז ה״ז; ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ פ סעי׳ טו.
3. ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פ״י הכ״ב ד״ה גזל, בביאור הראשון (כגרסתו ברמב״ם).
4. מהר״א פולדא, תרומות פ״ו ה״א ד״ה משלם לשבט; פני משה, שם ד״ה דאיתפלגון; מהרי״ט אלגאזי, הל׳ חלה אות יא ס״ק ה ד״ה וראיתי; כך מפורש בגרסת הרמב״ם שלפנינו, וכ״כ: ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פ״י הכ״ב ד״ה גזל בביאור השני; רדב״ז, שם ד״ה וכן.
5. ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פ״י הכ״ב ד״ה וכן אם.
6. רדב״ז, הל׳ תרומות פ״י הכ״ב ד״ה וכן; דרך אמונה, שם ס״ק ריח; שו״ת אגרות משה, יו״ד ח״ב סי׳ קמה ד״ה ומה שבאכל.

ג. חובת התשלום דווקא ליורש

משלם ליורש אחר משאר השבט

לדעה זו - אם אין יורש כהן לאבי אמו -

יש אומרים, ישלם לגואלו הקרוב ביותר שהוא כהן.[7]

ויש אומרים, גם אם יש יורש כהן, אינו צריך לשלם דווקא לאחד מן היורשים ורשאי לשלם לכל כהן שירצה.[8]

ד. חובת התשלום לכהן

משלמין קרן וחומש לכהן חבר

לדעה זו - חובה לתת לכהן את התשלום כדי לצאת ידי חובת תשלומי תרומה.

לפיכך, חייב ליתנם לו ואינו יכול למוכרם לו,[9] ואם לא מצא כהן שמוכן להשיב דמיהם חייב לתת לכהן אף שלא ישיב הדמים.[10]

ויש אומרים, די בהפרשת התשלום כדי לצאת ידי חובה זו, ואין צורך ליתנה לכהן.[11]

ה. השבת שווי החומש

והחבר נותן להם דמים שהיו מוכרין בה אותה התרומה שאכלו

יש אומרים, הכהן מחזיר גם את דמי החומש.[12]

ויש אומרים, מחזיר רק את דמי הקרן, אך לא את דמי החומש.[13]

---

7. שיירי קרבן, פסחים פ״ב ה״ג ד״ה ר״י.
8. כלשון הירושלמי, תרומות פ״ו ה״א: ׳משלם לשבט׳: דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״י הכ״ב ס״ק רכא, בשם דרכי משה. מנגד, יש שכתבו שחיוב זה אינו מדיני ממונות אלא מדיני תשלום התרומה, ונכון לכל הדעות, ראה: חידושי מרן ריי״ז הלוי על הרמב״ם, דף עט ע״ב ד״ה ומעתה; תורת זרעים, תרומות פ״ו מ״א ד״ה אח״ז מצאתי.
9. מקדש דוד, תרומות סי׳ מט אות א ד״ה ונראה; שו״ת אגרות משה, יו״ד ח״ב סי׳ קמה ד״ה ולכן חזרת בך.
10. שו״ת אגרות משה, יו״ד ח״ב סי׳ קמה ד״ה ונראה דיש.
11. מהרי״ט אלגאזי, הל׳ חלה סוף אות יא ד״ה איך שיהיה, בדעת התוספות; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״י הכ״ב ס״ק רכה, בדעת הסוברים שהפרשת התשלום מקדשתו (על דעות אלו, ראה לעיל בתרומות הארץ, פ״י הט״ו אות א).
12. מקדש דוד, תרומות סי׳ נא, בדעת הרמב״ם.
13. רדב״ז, הל׳ תרומות פ״י הכ״ב ד״ה וכן; דרך אמונה, שם ס״ק רכז; מקדש דוד, תרומות סי׳ נא, בדעת התוספות.

הלכה כג

א. ערכם של דמי חולין

הגונב תרומה ולא אכלה משלם תשלומי כפל לבעלים ויש לו לשלם מדמי תרומה. גנבה ואכלה משלם שני קרנין וחומש, קרן וחומש מן החולין וקרן אפילו מדמי תרומה.[1]

א. ערכם של דמי חולין

קרן וחומש מן החולין

יש אומרים, עליו לשלם כשווי פירות חולין שאכל.[2]

ויש אומרים, משלם כשווי פירות תרומה שאכל, שדמיהם בזול, אלא שצריך לשלם מפירות חולין.[3]

---

1. תרומות, פ״ו מ״ד.
2. ריבמ״ץ, תרומות פ״ו מ״ד ד״ה אכלה. וראה עוד להלן בתרומות הארץ, פ״י הכ״ו אות ה (2).
3. תיו״ט, תרומות פ״ו מ״ד ד״ה וקרן. ראה עוד להלן בתרומות הארץ, פ״י הכ״ו אות ה (2).

הלכה כד-כה

א. תרומה שהוקדשה למזבח
ב. תשלום שני חומשים כשגזל תרומה
ג. התשלום כשאין בתרומה שווה פרוטה
ד. התשלום כשיש בתרומה שווה פרוטה
ה. שווי התרומה שניתן להקדש

היתה התרומה הקדש לבדק הבית וגנבה ואכלה אינו משלם תשלומי כפל, שאין בהקדש תשלומי כפל כמו שיתבאר במקומו. אבל משלם קרן ושני חומשים – חומש משום אוכל תרומה, וחומש משום שנהנה מן ההקדש.[1] ולמי משלם – אם היה בה כזית ואין בה שווה פרוטה משלם לכהנים,[2] ואם יש בה שווה פרוטה בין שיש בה כזית בין שאין בה כזית משלם להקדש.[3]

ומפני מה חל איסור הקדש על התרומה, מפני שהתרומה אסורה לזר ומותרת לכהן. הקדישה נאסרה על הכהן. לפיכך נוסף בה איסור אף על ישראל, על דרך שביארנו בהלכות ביאות אסורות[4] ואיסורי מאכלות.[5]

א. תרומה שהוקדשה למזבח

היתה התרומה הקדש לבדק הבית

יש אומרים, הגונב תרומה שהוקדשה למזבח התשלום עבורה ניתן לכהן.[6]

לדעה זו - על הכהן לפדות את התרומה שניתנה לו.[7]

ויש אומרים, אין אפשרות להקדיש תרומה למזבח, ודינה כתרומה רגילה.[8]

---

1. תרומות, פ״ו מ״ד.
2. בעניין השאלה אם צריך לתת דווקא לכהן שממנו גזל, ראה לעיל בתרומות הארץ, פ״י ה״ב אות ג.
3. ירושלמי, תרומות פ״ו ה״ב, כדעת רבי ווא אליבא דרבי יוחנן.
4. רמב״ם, הל׳ איסורי ביאה פי״ז ה״ח.
5. רמב״ם, הל׳ מאכלות אסורות פי״ד הי״ח.
6. תורת זרעים, תרומות פ״ו מ״ב ד״ה הנה.
7. צפנת פענח, הל׳ תרומות פ״א הי״ב ד״ה והנה רבינו.
8. דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״י הכ״ד ס״ק רמ.

ב. תשלום שני חומשים כשגזל תרומה

היתה התרומה הקדש לברק הבית וגנבה ואכלה... משלם קרן ושני חומשים

יש אומרים, דין זה נכון גם לגבי הגוזל תרומה שמשלם קרן ושני חומשים.[9]

ויש אומרים, דווקא הגונב תרומה משלם שני חומשים, אך הגוזל תרומה משלם חומש אחד.[10]

ג. התשלום כשאין בתרומה שווה פרוטה

אם היה בה כזית ואין בה שווה פרוטה משלם לכהנים

יש אומרים, משלם לכהנים קרן וחומש ואינו משלם להקדש דבר.[11]

ויש אומרים, לכהנים משלם קרן וחומש, ולהקדש משלם חומש.[12]

ויש אומרים, על תרומה שאין בה שווה פרוטה אינו משלם כלל, ואפילו אם יש בה כזית.[13]

ד. התשלום כשיש בתרומה שווה פרוטה

ואם יש בה שווה פרוטה, בין שיש בה כזית בין שאין בה כזית משלם להקדש

יש אומרים, משלם להקדש רק קרן וחומש אחד.[14]

יש אומרים, אם יש בה כזית משלם להקדש קרן ושני חומשין.[15]

---

9. ראב״ד, הל׳ תרומות פ״י הכ״ו. כן כתבו בדעת הרמב״ם: ר״י קורקוס, שם ד״ה הגוזל; רדב״ז, שם ד״ה ואני אומר; מהר״ם פדאווה, שם; מרכבת המשנה, שם ד״ה הגוזל; דרך אמונה, שם ס״ק רנז.
10. כן כתבו בדעת הרמב״ם: ראב״ד, הל׳ תרומות פ״י הכ״ו; קרית ספר, הל׳ תרומות פ״י.
11. שו״ת בית יצחק, יו״ד ח״א סי׳ קנח אות יז; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״י הכ״ד ס״ק רמז.
12. כ״כ בדעת הרמב״ם: צפנת פענח, הל׳ תרומות פ״א הי״ב ד״ה והנה; חידושי הרב שמעון שקאפ, כתובות סי׳ מז אות ב; מקדש דוד, תרומות סי׳ נ.
13. דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״י הכ״ד ס״ק רמז, בדעת הסוברים שאין חייבים על תרומה שאינה שווה פרוטה, לעיל בתרומות הארץ, פ״י ה״ב אות ג.
14. כ״כ בדעת הרמב״ם: רש״ס, תרומות פ״ו ה״ב ד״ה כהנא; מראה הפנים, שם ד״ה אמר רבי ינאי.
15. קרית ספר, הל׳ תרומות פ״י; חסדי דוד, תרומות פ״ז ה״ח ד״ה אכלה, בדעת הרמב״ם; אור שמח, הל׳ תרומות פ״י הכ״ו ד״ה וזה ברור; מיכל המים, תרומות פ״ו ה״ב ד״ה שמעון;

ויש אומרים, משלם להקדש קרן וחומש אחד, ולכהנים משלם חומש אחד.[16]

ה. שווי החומש שניתן להקדש

יש אומרים, את החומש שניתן להקדש אומדים כדמי תרומה בזול.[17]

ויש שהסתפקו בכך.[18]

קהלות יעקב (קנייבסקי), זרעים סי׳ יד ד״ה ועוד נראה; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״י הכ״ד ס״ק רנא.

16. ריבמ״ץ, תרומות פ״ו מ״ד ד״ה משלם; חסדי דוד, תרומות פ״ז ה״ח ד״ה אכלה; צפנת פענח, הל׳ תרומות פ״א הי״ב ד״ה והנה; מקדש דוד, תרומות סי׳ נ; חידושי הרב שמעון שקאפ, כתובות סי׳ מז אות ב.
17. דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״י הכ״ד ס״ק רמו.
18. מלאכת שלמה, תרומות פ״ו מ״ד ד״ה אכלה, בשם הר״ר יהוסף.

הלכה כו

א. מספר החומשים עבור גזלת תרומה
ב. תשלום החומש בגזלה
ג. תשלום לפי מידה או לפי דמים
ד. אומדן שווי הפירות המופרשים
ה. אומדן שווי הפירות שנאכלו
1. שעת האומדן
2. אומדן כתרומה או כחולין

הגוזל תרומה ואכלה משלם קרן וחומש אחד, שהחומש שחייב בו משום תרומה יצא בו ידי גזלו, שנאמר ונתן לכהן את הקדש,[1] אינו חייב אלא בחומש של קדש בלבד.[2] גזלה והאכילה לאחר, האוכל משלם קרן וחומש.

כל מקום שאמרו משלם קרן וחומש, אם אכל שווה ארבעה משלם שווה חמשה ממין שאכל.[3] וכל מקום שאמרו קרן ושני חומשין, אכל שווה ארבעה משלם שווה ששה. וכל מקום שאמרו שני קרנין וחומש, אכל שווה ארבעה משלם שווה תשעה. ולעולם אינו משלם אלא לפי דמים שהיתה שווה בשעת אכילה, בין שהוזלה בשעת תשלומין בין שהוקרה.[4]

א. מספר החומשים עבור גזלת תרומה

הגוזל תרומה ואכלה משלם קרן וחומש אחד

ויש אומרים, הגוזל תרומה משלם שני חומשים, אחד לשבט ואחד לבעלים.[5]

ב. תשלום החומש בגזלה

הגוזל תרומה ואכלה משלם קרן וחומש אחד

יש מי שאומר, למרות שבדרך כלל רשאי לשלם את החומש לכל כהן שירצה,

---

1. ויקרא, יד יד.
2. ירושלמי, תרומות פ״ו ה״א, כדעת רבי יוחנן.
3. בבא מציעא, נד ע״א, כדעת רבי יאשיה.
4. פסחים, לב ע״א, כדעת אביי.
5. כ״כ בדעת הראב״ד, הל׳ תרומות פ״י הכ״ו ; ישועות מלכו, שם ; דרך אמונה, שם ס״ק רס.

במקרה זה חייב לשלם גם את החומש לכהן שגזל ממנו, מדיני גזלה.[6]

ויש מי שהסתפק בכך.[7]

ג. תשלום לפי מידה או לפי דמים

ולעולם אינו משלם אלא לפי דמים שהיתה שווה בשעת אכילה, בין שהוזלה בשעת תשלומין בין שהוקרה

לדעה זו - משלם לפי דמים גם אם מחיר הפירות עלה, וכעת משלם פחות פירות ממה שאכל.

יש אומרים, גם לדעה זו מ"מ צריך להפריש פירות כשיעור שאכל, אלא שאינו חייב לתת לכהן אלא בשווי שאכל.[8]

ויש אומרים, אינו צריך להפריש אלא כשווי הפירות שאכל.[9]

לדעה זו -

יש אומרים, האוכל תרומת עצמו שמשלם לכהן והוא מחזיר לו הדמים, די שישלם לפי מידה.[10]

ויש אומרים, האוכל תרומה בשוגג[11] משלם לפי מידת הפירות שאכל.[12]

לדעה זו - אם שווי מידת הפירות בעת התשלום נמוך משוויים בעת אכילתם -

יש אומרים, אינו רשאי לשלם פירות לפי מידה,[13] ודווקא כאשר שווי הפירות לפני הפרשתם בשווי הפירות בעת אכילתם רשאי להפרישם לפי מידה.[14]

---

6. דרך אמונה, הל' תרומות פ"י הכ"ו ציון ההלכה ס"ק שפד.
7. מקדש דוד, תרומות סי' נב אות ב.
8. חידושי הרב שמעון שקאפ, כתובות סי' מז ד"ה ולענ"ד נראה.
9. זכרון שמואל (רוזובסקי), סי' ב אות ד ד"ה ודכירנא.
10. חידושי הרב שמעון שקאפ, כתובות סי' מז ד"ה ולענ"ד נראה.
11. אך האוכל במזיד חייב לכל הדעות לפי דמים כגזלן: ראה: רש"י, פסחים לב ע"א ד"ה איבעיא להו; פסקי רי"ד, פסחים לא ע"ב ד"ה מתני'; מרכבת המשנה, הל' תרומות פ"י ה"ו; דרך אמונה, שם ס"ק נו.
12. רש"י, גיטין נד ע"א ד"ה בשוגג; ראב"ד, הל' תרומות פ"י ה"ו; פסקי רי"ד, פסחים לא ע"ב ד"ה מתני'; מאירי, שם ד"ה ואמר שזר. כן נראה ממפרשי המשנה פסחים, פ"ב מ"ד, שביארו אותה בפשטות וכתבו שבתשלומי תרומה הולכים אחר מידה, בלא הסתייגות.
13. על-פי פסחים, לב ע"ב; תוספות, גיטין נד ע"א ד"ה אכל; תוספות הרא"ש, שם ד"ה שילם; רמב"ן, שם ד"ה שילם; רשב"א, שם.
14. כ"כ בדעת רש"י: מהר"ם שיף, גיטין נד ע"א ד"ה בתוס' בד"ה; פני יהושע, שם ד"ה תוספות בד"ה אכל.

ויש אומרים, אם שילם פירות לפי מידה ושווים נמוך משווי הפירות שאכל, תשלומיו תשלומים אלא שצריך להשלים מדין גזל.[15]

ויש מי שאומר, אם מדובר בתרומה שלא באה ליד כהן אין צריך להשלים.[16]

ויש אומרים, גם אם שווי מידת הפירות נמוך משווי הפירות שאכל, רשאי לשלם לפי מידה בפירות, ולהשלים במעות, ועל החלק שמוסיף במעות אינו צריך להוסיף חומש.[17] ויש חולקים וסוברים שכל שווי הפירות נחשב כתשלומי תרומה וחייב להוסיף עבורו חומש.[18]

לדעה זו - אם שווי מידת הפירות בעת התשלום גבוה משוויים בעת אכילתם -

יש מי שאומר, את היתר משווי הפירות יכול לשלם לכל כהן שירצה, ולא רק לכהן שגזל ממנו, ואם אכל תרומת עצמו צריך לשלם את היתר לכהן אחר.[19]

לדעה זו, יש מי שהסתפק כאשר נותן את החומש ממאכל מעובד (לדוגמה: האוכל חיטים ומשלם פת, או האוכל ענבים ומשלם יין), אם מודד לפי מידת המאכל המקורי או לפי המאכל המעובד.[20]

ד. אומדן שווי הפירות המופרשים

יש אומרים, אומדים את שווי הפירות לאחר הפרשתם לתרומה, ולפיכך שוויים של פירות טמאים נמוך יותר, כתרומה טמאה, והמפריש מהם צריך להפריש כמות רבה.[21]

---

15. רש"ש, פסחים לב ע"ב ד"ה דלא גרע; תפארת יעקב, גיטין נד ע"א ד"ה בד"ה אכל; כתב סופר, שם ד"ה והנראה; הערות הגרי"ש אלישיב, שם ד"ה שם ובדעת רש"י; דרך אמונה, הל' תרומות פ"י הכ"ו ס"ק רעא, בדעת רש"י.
16. הערות הגרי"ש אלישיב, גיטין נד ע"א ד"ה ונראה דהיינו.
17. רבי עקיבא איגר, פסחים לב ע"ב ד"ה איבעיא להו; כ"כ בדעת רש"י: קהלות יעקב (קנייבסקי), פסחים סי' כז אות א ד"ה ואמנם; זכרון שמואל (רוזובסקי), סי' ב אות ד ד"ה ובפסחים; הערות הגרי"ש אלישיב, פסחים לב ע"ב ד"ה והנה.
18. שפת אמת, פסחים לב ע"ב ד"ה בגמ'; חזון איש, או"ח סי' קכד פסחים דף לב ע"ב אות ב; קהלות יעקב (קנייבסקי), פסחים סי' כז אות א.
19. חזון איש, או"ח סי' קכד פסחים דף לב ע"ב אות ג.
20. מקדש דוד, תרומות סי' נב אות ו.
21. תוספות, גיטין נד ע"א ד"ה אכל; תוספות הרא"ש, שם ד"ה שילם; רמב"ן, שם ד"ה שילם, בפירוש הראשון; רשב"א, שם, בפירוש הראשון.

יש אומרים, אומדים את שווי הפירות לפני היותם תרומה, ולפיכך בהפרשת פירות טמאים די להפריש בשווים כחולין טמאים.[22]

ה. אומדן שווי הפירות שנאכלו

1. שעת האומדן

יש אומרים, אומדים את שווי הפירות בשעת הגזילה, ואף אם חלף זמן בין הגזילה לאכילה ובינתיים הוזלו הפירות.[23]

לדעה זו - יש אומרים, מכל מקום קדושת התרומה נתפסת רק בשווי הפירות בשעת האכילה, וכן אין צריך להפריש חומש אלא על שווי הפירות בשעת האכילה.[24]

2. אומדן כתרומה או כחולין

יש אומרים, שווי התשלום נקבע לפי מחיר התרומה שאכל בשוק, שהיא בזול מן החולין.[25]

לדעה זו - יש אומרים, חייב לשלם לכהן את ההפרש מדין גזל.[26]

ויש אומרים, אומדים את שוויו כאילו אכל חולין.[27]

---

22. רמב״ן, גיטין נד ע״א ד״ה שילם, בפירוש השני; רשב״א, שם, בפירוש הראשון; ריטב״א, שם ד״ה והא; ר״ן, שם ד״ה שלם; מהר״ם שיף, ד״ה בתוס׳ בד״ה, בדעת רש״י.
23. ראב״ד, הל׳ תרומות פ״י הכ״ו. כ״כ בדעת הרמב״ם: ר״י קורקוס, שם ד״ה ולעולם; כסף משנה, שם ד״ה כתב הראב״ד; רדב״ז, שם ד״ה ולעולם; מרכבת המשנה, שם ד״ה ומ״ש; דרך אמונה, שם ס״ק ער.
24. הגהות הרב דוד עראמה, הל׳ תרומות פ״י הכ״ו ד״ה ולעולם; דרך אמונה, שם ס״ק ער.
25. רע״ב, תרומות פ״ו מ״ג ד״ה הוא משלם; תיו״ט, תרומות פ״ו מ״ד ד״ה וקרן; תפארת ישראל, שם יכין אות יב; מהר״א פולדא, תרומות פ״ו ה״ג ד״ה הן משלמין; פני משה, שם ד״ה הן משלמין; משנה למלך, הל׳ תרומות פ״י הי״ח, בדעת התיו״ט; שו״ת מוצל מאש (אלפנדרי), ח״א סי׳ סא; רבי עקיבא איגר, תרומות פ״ו מ״ב אות מב; אמתחת בנימין (פרידבורג), תרומות פ״ו מ״ג, בדעת הרמב״ם והתיו״ט; שיעורי הרב דוד פוברסקי, גיטין נד ע״א אות תקנג ד״ה ואכן, בדעת הריטב״א; עשר תעשר, שער הלכה הל׳ ס מטעמים ס״ק ס ד״ה אם היתה טהורה.
26. רש״ש, פסחים לב ע״א ד״ה דלא גרע; מנחת חינוך, מצווה רפא אות יז ד״ה והנה מבואר.
27. ריבמ״ץ, תרומות פ״ו מ״ד ד״ה אכלה; ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פ״י ה״י; רש״ס, תרומות פ״ו ה״ב ד״ה כדמי תרומה; מהרי״ט אלגאזי, הל׳ בכורות פ״ה אות נא ס״ק ד דף מח ע״ב ד״ה עוד כתב; משנה למלך, הל׳ תרומות פ״י הי״ח, בדעת הר״ש; תוספות חדשים, תרומות פ״ו מ״ג; רבי עקיבא איגר (פסחים לב ע״א ד״ה במ״ל; תרומות פ״ו מ״ד אות מד); מנחת חינוך, מצווה רפא אות יז ד״ה והנה מבואר; משנה ראשונה (תרומות פ״ו מ״א ד״ה אלא חולין; שם פ״ו מ״ד ד״ה ובעיקר); משנת חכמים (חאגיז), תרומות פ״ו מ״ג ד״ה ולפי זה; אור שמח, הל׳ תרומות פ״י ה״ז ד״ה או שאכל; מרחשת, ח״ב סי׳ לב ענף ג אות ה; חזון איש, או״ח

לדעה זו - יש מי שאומר, גם האוכל פירות תרומה טמאה משלם שווי פירות רגילים.[28]

סי׳ קכד פסחים דף לב ע״ב אות ד; שיעורי הרב דוד פוברסקי, גיטין נד ע״א אות תקנג ד״ה ואכן, בדעת רש״י; קונטרסי שיעורים (גוסטמן), בבא מציעא שיעור כד אות ט; דרך אמונה, הל׳ תרומות פ״י הכ״ג ס״ק רלד. כן כתבו בדעת הסוברים שהפרשתו מקדשתו (ראה לעיל בתרומות הארץ, פ״י הט״ו) שלא יתכן שהכהן יקבל לאחר שכבר הוקדש ושוויו פחות: מנחת חינוך, מצווה רפא אות יז ד״ה והנה מבואר; מקדש דוד, תרומות סי׳ נב אות ג.

28. ישועות מלכו, הל׳ תרומות פ״י ה״ב.

פרק יא

הלכה א

א. מצוות אכילת תרומה
1. המצווה לכהנים
2. המצווה לקנייני הכהן
3. אופן האכילה
ב. אכילה ושתייה כדרך הראויה
ג. תרומה טהורה שנפסלה מאכילת אדם
1. היתרה לזרים
2. שמן שנפסל מאכילה ולא מסיכה
ד. סיכה בשמן תרומה טמאה
ה. סיכת הגוף ביין

התרומה ניתנת לאכילה ולשתייה ולסיכה,[1] שהסיכה היא כשתייה[2] שנאמר כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו,[3] והשתייה בכלל אכילה.[4] לאכול דבר שדרכו לאכול, ולשתות דבר שדרכו לשתות, ולסוך דבר שדרכו לסוך.[5] ולא יסוך יין וחומץ,[6] אבל סך הוא את השמן הטהור ומדליק את הטמא וזה הוא הנקרא שמן שריפה[7] בכל מקום.[8]

---

1. דין זה מופיע ברמב"ם גם לעניין פירות שביעית (הל' שמיטה ויובל פ"ה ה"א) ומעשר שני (הל' מעשר שני פ"ג ה"י). בעניין איסור סיכה לזר, ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פ"ו ה"ה אות ו; בעניין שיעור החיוב, ראה מה שיתבאר להלן פ"י ה"ב.
2. שבת, פ"ט מ"ד; יומא, עו ע"ב; נידה, לב ע"א; ירושלמי (מעשר שני פ"ב ה"א; יומא פ"ח ה"א); רמב"ם (הל' תרומות פ"י ה"ב; הל' מעשר פי"ג הט"ז; הל' מעשר שני פ"ג ה"י). לביאור גדר דין זה ביחס לתרומה, מעשר שני ושביעית, ראה: חדושי מרן רי"ז הלוי, עמ' 156 ד"ה מאד.
3. תהילים, קט יח.
4. יומא, עו ע"א; נידה, לב ע"א; שבועות, כב ע"ב; ירושלמי (יומא פ"ח ה"ג; מעשר שני פ"ב ה"א); רמב"ם (הל' שבועות פ"ד ה"ג; שם ה"ו).
5. תוספתא, תרומות פ"ט ה"י.
6. שביעית, פ"ח מ"ב.
7. בעניין אופן השימוש בשמן תרומה טמאה, ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פ"ב הי"ד-הט"ו אות ב.
8. סמ"ג, לאוין סי' רנח ד"ה התרומה ניתנת; טור, יו"ד סי' שלא; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' פא סעי' ב-ג; כרם ציון, השלם ח"ג הלכות פסוקות פל"ח סעי' ג.

א. מצוות אכילת תרומה

התרומה ניתנת לאכילה

1. המצווה לכהנים

יש אומרים, אכילת תרומה לכהנים היא מצוות עשה,[9] לפיכך מברך עליה 'אשר קידשנו בקדושתו של אהרן וציוונו לאכול תרומה'.[10]

לדעה זו - יש אומרים, אין הכוונה שחובה על האדם לאכול תרומה (מצווה חיובית), אלא שאם אכל קיים מצווה (מצווה קיומית).[11]

ויש אומרים, אינה מצוות עשה אלא 'לאו הבא מכלל עשה' היינו לא לאכול תרומה טמאה ובטומאה.[12]

---

9. תורת כהנים, פרשת אחרי מות פרשה ה פ"ז אות ג: 'התרומה... בעמוד ואכול'; יומא, עד ע"ב: 'התרומה שהיא בקום אכול'; רבינו אליקים, יומא עד ע"ב ד"ה שהן, לדבריו המקור הוא מהפסוק (ויקרא, כב ז) 'ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים כי לחמו הוא' שהכוונה על מצוות אכילת תרומה. אולם ראה: אילת השחר, ויקרא כב ז, שאין הכוונה להורות על מצווה אלא על היתר אכילה, אך כבר יישב קושי זה בדרך אמונה, הל' תרומות פי"א ה"א ביאור ההלכה ד"ה התרומה: 'לשון יאכל ס"ל דהוא ג"כ מצוות עשה לאכל תרומה'; רבינו הלל, תורת כהנים פרשת אחרי מות פרשה ה פ"ז ד"ה תרומה ומעשר, כתב שהמקור מהפסוק (במדבר, יח לא) 'ואכלתם אותו בכל מקום', אך ראה מה שהקשה על כך בדרך אמונה, הל' תרומות פי"א ה"א ביאור ההלכה ד"ה התרומה, שהפסוק עוסק במעשר ראשון ולא בתרומה, אך כתב בביאור דעתו: 'ושמא סבירא ליה דילפינן תרומה ממעשר לעניין זה'. עוד הוסיף רבינו הלל, שם, מקור למצוות אכילת תרומה מהפסוק (במדבר, יח ז) 'עבודת מתנה אתן את כהונתכם' ודרשו חז"ל (פסחים, עג ע"א): 'עשו אכילת תרומה בגבולין כעבודת בית המקדש'; רשב"א, שבת צא ע"א ד"ה זרק כזית תרומה, כתב בשם רבינו שמואל שהמקור מפסוק (במדבר, יח, ח) 'משמרת תרומותי'; רמב"ם, ספהמ"צ מצוות-עשה פט; צל"ח, ביצה יט ע"ב ד"ה ומדי עסקי, העיר על העדר אזכור המצווה בהל' תרומות, וכתב: 'והנראה בעיני שהרמב"ם אין דרכו לכתוב בספרו כי אם שהוא נמנה במספר תרי"ג מצוות, אבל ודאי יש כמה מצוות שאין נמנין במניין תרי"ג מצוות לפי השורשים שהשריש בספרו... אבל עכ"פ הן מצוות, וכל אלו לא פירט בהלכותיהן לומר שהם מצווה... ואולי גם אכילת תרומה ואכילת קודשים קלים הם בכלל זה'; צל"ח, ברכות ב ע"א ד"ה משעה שהכהנים; משנה ראשונה, תרומות פ"ח מ"א ד"ה האשה; מנחת חינוך, מצוות עשה שמנה הרמב"ן מצווה ב אות ב, ומה שלא מנה הרמב"ם מצווה זו במניין המצוות כמצווה בפני עצמה 'אפשר... דהוא חלק מחלקי העבודה'; שו"ת יהודה יעלה, ח"ב סי' עה.

10. רמב"ם, הל' תרומות פט"ו הכ"ב; ר"י קורקוס, שם: 'וכיון שאכילת תרומה מצווה, ודאי שצריך לברך עליה'; כסף משנה, שם; דרך אמונה, הל' תרומות פי"א ה"א ביאור ההלכה ד"ה התרומה.

11. אמבוהא דספרי, פרשת נשא ו ג עמ' 155 ד"ה אמנם נראה, שהוכיח כן מאכילת כהן קטן למרות שאינו מחויב במצוות; חזון איש, שביעית סי' יד ס"ק י ד"ה ירו' תרומות; דרך אמונה, הל' תרומות פי"א ה"א ס"ק ג.

12. רמב"ן, השגות לספהמ"צ שכחת העשין מצווה ב. כן למדו בדעתו: מנחת חינוך, מצוות עשה

ויש מי שאומר, אכילת תרומה לכהנים היא רשות ולא מצוות עשה, ואם רצה הכהן לא לאכול כל חייו תרומה לא עבר על מצווה כלל.[13]

2. המצווה לקנייני הכהן[14]

יש אומרים, גם לקניני הכהן כעבד ואישה יש מצווה באכילת תרומה.[15]

לדעה זו - יש שהסתפקו האם הם יכולים לברך באותה מטבע לשון של ברכה 'בקדושתו של אהרון', או שאינם יכולים לברך בצורה כזו.[16]

ויש מי שהבחין בין אשת כהן שמברכת על אכילת תרומה באותה מטבע לשון, לבין עבד שאינו מברך על אכילתו.[17]

ויש אומרים, אין להם מצווה באכילת תרומה אלא רשות והיתר אכילה,[18] **לפיכך אינם מברכים.**[19]

3. אופן האכילה

3.1 צלי וחרדל

כהן המקבל מתנות כהונה יכול לאוכלן בכל דרך אכילה הערבה לו ומסיבה לו הנאה, אך אם כל המטעמים ערבים לגביו יש לו מצווה לאוכלם כדרך שהמלכים

שמנה הרמב"ן, מצווה ב אות א; דרך אמונה, הל' תרומות פי"א ה"א ביאור ההלכה ד"ה התרומה.

13. רדב"ז, הל' תרומות פט"ו הכ"ב.

14. ראה: בית האוצר (ענגיל), ח"א כלל קסז, שחקר באכילת תרומה אם היא מצווה רק על הכהן ואילו אכילת קנייניו בתרומה אינה מצווה אלא היתר אכילה, או שמא גם להם יש מצווה באכילתם; שיעורי הרב שמואל רוזובסקי, יבמות לד ע"א אות שלג-שלו.

15. תוספות, גיטין יב ע"ב ד"ה השבתוני; תוספות הרא"ש, שם ד"ה שאם היה; משנה ראשונה, תרומות פ"ח מ"א ד"ה האשה; יד איתן, הל' תרומות פט"ו הכ"ב.

16. משנה ראשונה, תרומות פ"ח מ"א ד"ה האשה: 'אלא שצריך עיון אם יוכלו לומר קדשנו בקדושתו של אהרן כיון שאינם מזרע אהרן, או דלמא הואיל ואוכלין מחמת קדושת אהרן שפיר דמי'; ישועות מלכו, הל' ביכורים פ"א ה"ב.

17. ישועת משה, ח"א סי' טז אות ז.

18. יש שביארו, משום שמצוות האכילה כעבודת המקדש ונשים ועבדים אינם בכלל עבודת המקדש, ראה: צל"ח, ברכות ב ע"א ד"ה שהכהנים וכו'; שו"ת יהודה יעלה, ח"ב סי' עה ד"ה ולענ"ד נ"ל. יש שהתייחסו לטענה זו, ראה: אמבוהא דספרי, פרשת נשא ו ג עמ' 156 ד"ה וגם עיין. יש שביארו שגדר המצווה החיובית היא לכהנים וההיתר באכילה הוא לקנייניו, ראה: אילת השחר, גיטין יב ע"ב תוד"ה השבתוני; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ז הי"ח ביאור ההלכה ד"ה בת, בדעת התוספות גיטין לעיל הערה 15: 'כוונתם שיש להאדון מצווה כשמאכיל תרומה לעבדו כמו כשמאכיל לבהמתו שזה מצוות התרומה שיאכל לכהנים לנשיהם ועבדיהם ובהמתם, אבל לא שהעבד מקיים מצווה'.

19. עלי תמר, פסחים פ"י ה"ז ד"ה ברך ברכת; דרך אמונה (הל' תרומות פ"ז הי"ח ביאור ההלכה ד"ה בת; שם פט"ו הכ"ב ס"ק קמה; הל' ביכורים פ"א ה"ב ס"ק ח).

אוכלים, היינו צלי[20] ובחרדל.[21]

יש אומרים, גם בתרומה מצווה לאוכלה באופנים אלו.[22]

---

20. ראה: דרכי תשובה, יו"ד סי' סא ס"ק עח, האם מדובר על צלי על-גבי גחלים או צלי קדירה.
21. מקור דין זה ביחס לכל מתנות כהונה מובא בחולין, קלב ע"ב: 'אמר רב חסדא, מתנות כהונה אין נאכלות אלא צלי, ואין נאכלות אלא בחרדל, מאי טעמא אמר קרא למשחה לגדולה כדרך שהמלכים אוכלים'. דין זה נלמד מהפסוק (במדבר, יח ח): 'ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומתי לכל קדשי בני ישראל לך נתתים למשחה', ודרשו 'למשחה לגדולה כדרך שהמלכים אוכלים'; רמב"ם, הל' ביכורים פ"ט הכ"ב. לעומת זאת נאמר בזבחים, פ"י מ"ז: 'ובכולם הכהנים רשאין לשנות באכילתן לאכלן צלויים שלוקים ומבושלים'; רמב"ם, הל' מעשה הקרבנות פ"י ה"י. ביישוב הקושי נכתב שאמנם רשאי הכהן לאכול את הקרבנות ומתנות הכהונה בכל עניין שהם ערבים לו יותר, אך אם אין לו עדיפות יש מצווה עליו לאוכלם צלי ובחרדל, ראה: תוספות (חולין קלב ע"ב ד"ה אין; פסקי תוספות, שם אות שסה); ר"י קורקוס, הל' ביכורים פ"ט הכ"ב ד"ה ואין; כסף משנה, שם; מעשה רוקח, שם ד"ה ואין. אמנם יש ראשונים שכתבו אחרת ולדבריהם גם אם כל המטעמים שווים עליו אינו מחויב לאכול דווקא צלי ובחרדל אלא אוכלם כרצונו, אך ביחס למתנות כהונה נפסק בשו"ע, יו"ד סי' סא סעי' יב, כדברי התוספות הנ"ל: 'הכהן יכול לאכלם בכל עניין שערב עליו יותר, ואם כל המטעמים שווים אצלו יאכלם צלי ובחרדל'. ראה עוד: כפי אהרן תליתאה, עמ' מב אות ט, שיתכן ומחלוקת זו תלויה בטעמי המקרא.
הפוסקים נחלקו בשאלה האם העדר אכילה בצורות אלו מעכב או לא - יש אומרים, אם אכל שלא כדרך 'גדולה' אמנם ביטל את מצוות 'למשחה לגדולה' אך אין זה מעכב את האכילה, ראה: הרב יוסף ענגיל (שבעים פנים לתורה, תירוץ יא ד"ה באופן ג; גבורות שמונים, אות ס ד"ה והא דמבואר); שו"ת יד יצחק (גליק, ח"א סי' רסג ד"ה ומ"ש לדחות; ח"ג סי' קסט אות א ד"ה ומ"ש עמ"ש); הרב מרדכי גיפטר, הדרום כרך יב (אלול תש"כ) עמ' 99 ד"ה והנה מדברי. ויש אומרים שאין יוצאים ידי-חובת מצוות אכילה אם אכל שלא כדרך 'לגדולה', ראה: שו"ת כתב סופר, או"ח סי' צו ד"ה שבתי; שו"ת מהרש"ם, ח"ג סי' ט ד"ה אך כשאני. בתורה תמימה, במדבר יח ח הערה כד, הסתפק האם זו חובה או רשות, וסיים שאין מדובר על חיוב והוזכרו צלי וחרדל משום שכך היה מנהגם. אך ראה מה שהעיר על דבריו הרב ברוך שמעון שניאורסון, דרך כוכב מיעקב כרך א (חשון תשמ"ח) עמ' סז. כתב דרך אמונה, הל' ביכורים פ"א ה"ב ביאור ההלכה ד"ה וכל, שאין להוכיח מחמת דין זה שיש מצווה באכילת מתנות כהונה, אלא הכוונה שאם אוכל יש לאוכלן בצורה מכובדת.
22. ירושלמי (תרומות פ"ה ה"א; ביכורים פ"ב ה"א); רש"י, חולין קלב ע"ב ד"ה למשחה; תוספות, זבחים עה ע"ב ד"ה שביעית; הרוקח, המשך הל' ברכות סי' שסח; תיו"ט, טהרות פ"ט מ"ד ד"ה לעני; הרב דוד פארדו (שושנים לדוד, ברכות פ"א מ"א ד"ה נכנסים; משכיל לדוד, פרשת קרח קלב ע"א ד"ה למשחה); טל תורה, ביכורים פ"ב ה"א ד"ה למשחה; עלי תמר, שם ד"ה והתרומה, הוכיח כן ממשמעות הפסוק ממנו נלמד דין 'למשחה לגדולה'; גליוני הש"ס, תרומות פ"ה ה"א כה ע"ב ד"ה שם דא"ר; הרב יואב יהושע וינגרטן (חלקת יואב, ח"ב קונטרס הערות הערה לו עמ' קכג; בתוך: כלי חמדה, במדבר פרשת בהעלותך אות ד עמ' 92 ד"ה וכבוד); הרב ירוחם פישל פרלא (בתוך: מקראי קודש, פסח ח"ב סי' נא; הר צבי, זבחים עה ע"ב) הוכיח מלשון הפסוק העוסק גם בתרומה; זבחי אפרים, זבחים עה ע"ב ד"ה תוס' ד"ה שביעית; נזר הקודש (רוזין), בכורות דף ס ע"א מדפי הספר אות ו; נצי"ב (ביאור אמרי

ויש אומרים, מצווה זו נאמרה רק בבשר ולא בתרומה אותה רשאי הכהן לאכול כרצונו.[23]

3.2 אכילה בישיבה

אופן אכילת קודשים היא בישיבה, כדרך שהמלכים אוכלים.[24]

לפיכך יש אומרים, גם תרומה צריכה להיאכל בישיבה.[25]

שפר להגדה של פסח, עמ׳ טז ד״ה כהא לחמא; עמק הנצי״ב, פרשת קורח פסקא ב עמ׳ צא ד״ה אלא גדולה); שו״ת קול מבשר, ח״א סי׳ טו ד״ה ועי״פ דברי; אור הישר (הילמן), קדשים ח״ב בכורות כז ע״א ד״ה תוד״ה ואתי.

23. תוספות, בכורות כז ע״א ד״ה ואתי: ׳דשמא לא שייך גדולה אלא בבשר׳; כפי אהרן תליתאה, עמ׳ מד אות יא, בדעת הרמב״ם. בביאור שיטה זו, יש מי שביאר שגם בתרומה יש דין ׳למשחה לגדולה׳ אלא שגדרו שונה מאכילת בשר אותו יש לטבל בכל מיני טיבול, ראה: עטרת ראש, מעשר שני פ״ג מ״ב ד״ה ואחה״ע. יש מי שביאר שתרומה היא סוג אחר של מתנות כהונה ואינה נכללת במתנות של קודשים, לפיכך ניתן להפריד בין תרומה ליתר המתנות בדין ׳למשחה לגדולה׳, ראה: דברי יעקב (ספסל), ח״א סוף סי׳ ו ד״ה ונראה, עמ׳ כט. ביאור שונה כתב שו״ת קול מבשר, ח״א סי׳ טו ד״ה והנה מה, עפ״י הירושלמי ביכורים פ״ב ה״א: ׳כיון דלפי הירושלמי בעינן למשחה לשמחה, ואולי כוונת הירושלמי לדרוש בחילוף האותיות, ואין שמחה אלא בבשר׳, אכן יש שגרסו כך בירושלמי, ראה: רידב״ז, ביכורים פ״ב ה״א ד״ה ר״ב; טל תורה, תרומות פ״ה ה״א ד״ה למשחה; עלי תמר, שם ד״ה למשחה (השני). ויש להעיר על ביאור זה ממנו עולה שאין הכוונה לאופן אכילת המאכל אלא למעמד האדם בעת האכילה שעליו לאכול התרומה בשמחה. אמנם יש שביארו כן את היקף דין ׳למשחה לגדולה׳ באכילת קודשים שאונן אינו יכול לאכול משום שאינו שרוי בשמחה, ראה: רש״י, יומא יד ע״א ד״ה מי; רבי אברהם מן ההר, שם; ריטב״א, שם ד״ה וכי, בביאור דעה זו. אך ביחס לתרומה מבואר ביבמות, עא ע״א, שאונן אוכל בתרומה למרות שאינו שרוי בשמחה. כשיטה זו, כ״כ: מנחה חריבה, סוטה טו ע״א ד״ה שם ורשאין; משנת אליעזר (רבינוביץ), סי׳ עב ד״ה אשר ע״כ.

24. תוספות, יומא כה ע״א ד״ה אין, בתירוץ השלישי.

25. שו״ת להורות נתן, חי״ב סי׳ א אות יב; נחל איתן (קנייבסקי), סי׳ טו סעי׳ ה ס״ק י.

ב. אכילה ושתייה כדרך הראויה

לאכול דבר שדרכו לאכול, ולשתות דבר שדרכו לשתות[26]

לפיכך, אסור לכהן לאכול או לשתות דברים שאין דרכם בכך, כגון שתיית שמן בפני עצמו, משום הפסד תרומה,[27] אך מותר לתת שמן במאכלים ולאוכלם.[28]

ג. תרומה טהורה שנפסלה מאכילת אדם

לאכול דבר שדרכו לאכול, ולשתות דבר שדרכו לשתות

1. היתרה לזרים

אין חיוב על הכהן לאכול או לשתות דברים שאינם ראויים עוד למאכל ולשתיית אדם,[29] וטעם הדבר משום שתרומה טהורה עומדת לאכילה וכשאינה ראויה עוד למאכל אדם פקעה קדושתה.[30]

לדעה זו -

יש אומרים, משום שאינה ראויה עוד לאכילת אדם ופקעה ממנה קדושתה מותרת לזרים.[31]

---

26. דינים אלו של שינוי פרי מברייתו, התבארו ברמב"ם, הל' שמיטה פ"ה ה"ג: 'ולא ישנה פירות מברייתן כדרך שאינו משנה בתרומה ומעשר שני - דבר שדרכו ליאכל חי לא יאכלנו מבושל, ודבר שדרכו להאכל מבושל אין אוכלין אותו חי, לפיכך אין שולקין אוכלי בהמה ואינו מטפל לאכול תבשיל שנפסד והפת שעפשה כדרך שאינו אוכל בתרומה ומעשר'; וכעי"ז כתב רמב"ם, הל' מעשר שני פ"ג הי"א. על השמטת הרמב"ם כאן דין זה, תמה ערוך השלחן, הל' תרומות סי' פא סעי' ד: 'והנה הרמב"ם ז"ל בתרומות... לא הביא זה... וצ"ע למה לא הביא זה בתרומות שבספרו קדמה לשביעית'. המענה לתמיהתו נמצא בדברי חסדי דוד, תרומות פ"ט הי"א ד"ה ובי חנניה: 'סמך על מה שכתב בהלכות מעשר שני'.
27. ראה: ברכות, לה ע"ב; רדב"ז, הל' תרומות פי"א ה"א: 'השמן ראוי... לשתייה', וכתב דרך אמונה, הל' תרומות פי"א ה"א ציון ההלכה ס"ק טז, ששמן ראוי לשתייה 'היינו ע"י תערובות'.
28. ערוך השלחן, הל' תרומות סי' פא סעי' ב; דרך אמונה, הל' תרומות פי"א ה"א ס"ק יד.
29. תוספתא (שביעית פ"ו ה"ב; תרומות פ"ט ה"י), כגון: 'קניבתו של ירק... פת שעיפשה... תבשיל שעיברה צורתו'; ירושלמי, שביעית פ"ח ה"ב; רמב"ם, הל' שמיטה ויובל פ"ה ה"ג: 'ואינו מטפל לאכול תבשיל שנפסד והפת שעיפשה, כדרך שאינו אוכל בתרומה ומעשר'.
30. רמב"ם, הל' מעשר שני פ"ג הי"א, שהסיבה לכך: 'כיון שנפסל מאוכל אדם פקעה קדושה ממנו'; חסדי דוד, תרומות פ"ט הי"א ד"ה תרומה; מעדני ארץ, הל' תרומות פי"א ה"א אות א.
31. חסדי דוד, תרומות פ"ט הי"א ד"ה תרומה; מעדני ארץ, הל' תרומות פי"א ה"א אות א ד"ה אמנם.

יש מי שאומר, תרומה טהורה שנפסלה מאכילת אדם עדיין אסורה לזרים להסקה.[32]

2. שמן שנפסל מאכילה ולא מסיכה

יש אומרים, כיון שהייעוד של שמן הוא גם לסיכה לכן לא פוקעת ממנו קדושת התרומה אא"כ נפסל גם מסיכה. לפיכך, העושה סבון משמן תרומה שנפסל לאכילה אסור לזרים משום שלא פקעה ממנו קדושתו, וכן אסור לכהנים בזמן הזה.[33]

ויש מי שאומר, כאשר השמן נפסל מאכילה פקעה ממנו קדושתו ומותר לזרים אף שעדיין הוא ראוי לסיכה.[34]

ד. סיכה בשמן תרומה טמאה

התרומה ניתנת... לסיכה

יש אומרים, אסור לכהן טהור לסוך את גופו בשמן תרומה טמאה.[35]

בתוקף האיסור -

יש אומרים, האיסור לכהן לסוך בשמן תרומה טמאה הוא מדרבנן.[36]

---

32. חזון איש, דמאי סי' טו ס"ק א ד"ה ואפשר.
33. חזון איש, דמאי סי' טו ס"ק א ד"ה מיהו; דרך אמונה (הל' תרומות פי"א ה"א ס"ק יט; הל' מעשר שני פ"ג הי"א ס"ק קד).
34. מעדני ארץ, הל' תרומות פי"א ה"א אות ב ד"ה וכמדומה, ודייק כן מלשון הרמב"ם, הל' מעשר שני פ"ג הי"א: 'ושמן שנסרח, אלא כיון שנפסל מאוכל אדם פקעה קדושה ממנו', היינו שאין צורך שייפסל מסיכה כדי שתפקע ממנו הקדושה.
35. בדומה לאיסור סיכת כהן טמא בשמן תרומה טהורה, ראה: נידה, לב ע"א: 'ולא יחללו את קדשי בני ישראל אשר ירימו לה'... לרבות את הסך כשותה. ואיבעית אימא מהכא ותבא כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו'; רש"י, שם ד"ה לרבות את הסך. יש שכתבו כן בדעת הרמב"ם, ראה: מנחת חינוך, מצווה רעט אות א ד"ה ודע; דרך אמונה, הל' תרומות פי"ז ה"ג ס"ק כד.
36. תוספות, נדה לב ע"א ד"ה וכשמן, בדומה לאיסור סיכה ביום הכיפורים שאף הוא אינו אלא מדרבנן; רמב"ן, שם ד"ה דתניא, בפירוש השני, וכפי שדייק מדברי הירושלמי, מעשר שני פ"ב ה"א: 'ויצהרך זו סיכה והתורה קראה אותה אכילה. ואינו מחוור אין תימר מחוור הוא ילקה עליו חוץ לחומה'; רשב"א, שם ד"ה הא דאמרינן; ריטב"א, שם ד"ה לא יחללו. לדעה זו, שווה איסור סיכה במעשר שני בטומאה כמו סיכה ביום הכיפורים שהוא מדרבנן ולכן התירו זאת לחולה או למי שיש לו חטטין בראשו, ראה: יומא, ע"ז ע"ב; שו"ע, או"ח סי' תריד סעי' א; מראה הפנים, מעשר שני פ"ב ה"א, בדעת הרמב"ם שאע"פ שפסק (הל' תרומות פי"י ה"ב) שזר שסך בשמן תרומה בשוגג משלם קרן וחומש, הרי בהל' מעשר שני ונטע רבעי פי"א הט"ו לא כתב שצריך להתוודות על סיכה במעשר שני טמא. אך בוודאי ש'סיכה כשתייה' מהתורה שמותר לסוך בשמן של מעשר שני טהור, כמפורש ברמב"ם מעשר שני ונטע רבעי פ"ג ה"י. בהשוואה בין הלכה זו לדינים אחרים, ראה: כסף משנה, הל' מעשר שני ונטע רבעי פ"ג ה"י

ויש אומרים, איסור זה הוא מהתורה.[37]

ה. סיכת הגוף ביין

ולא יסוך יין

ויש מי שאומר, יין ראוי לסיכה.[38]

ד״ה ומ״ש; אברהם יגל מעשר שני ונטע רבעי פ״ג ה״י; אור שמח מעשר שני ונטע רבעי פ״ג ה״י.

37. רמב״ן, נדה לב ע״א ד״ה דתניא, בפירוש הראשון. כן דייקו מלשון הפסוק (דברים כו, יד) ׳לא נתתי ממנו למת׳ ועל פי הדעה בירושלמי (מעשר שני פ״ב ה״א; שם פ״ח ה״ג) ׳מניין שהוא מחוור... אי זהו דבר שהוא מותר לחי ואסור למת הוי אומר זה סיכה׳. יש שלמדו זאת מחלוקת בין האמוראים בירושלמי, ראה: רידב״ז (מעשר שני פ״ב ה״א ד״ה מנין שאינו; ד״ה מניין שהוא). יש שהשוו את דברי הרמב״ם בעניין סיכה כשתייה לדבריו במקומות אחרים (הל׳ תרומות פ״י ה״ב; הל׳ מעשר שני ונטע רבעי פי״א הט״ו; הל׳ שביתת העשור פ״ג ה״ט). יש שלמדו בדבריו שאף שביום הכיפורים סיכה כשתייה היא רק מדרבנן, אך בתרומה ובמעשר שני היא מן התורה: ראה: מחנה אפרים, הל׳ מאכלות אסורות פ״ח הט״ז; הרב חיים שבתי לאגו, בספר שמחת עולם הל׳ שביתת העשור פ״ג ה״ט; מנחת חינוך, מצווה רעט אות א.

38. דעה זו הובאה ברדב״ז, הל׳ תרומות פי״א ה״א ד״ה לאכול: ׳וראיתי מי שכתב, דשמן ויין ראויים... לסיכה׳. וכתב עליה הרדב״ז, שם: ׳ולא ראיתי מי שסך יין; דרך אמונה, שם ציון ההלכה ס״ק כב, הפנה לירושלמי, מעשר שני פ״ב ה״א: ׳מדיחה היא אישה בנה ביין מפני הזיעה, בתרומה אסור׳.

הלכה ב

א. שינוי פרי מדרך אכילתו
1. סיבת האיסור
2. תוקף האיסור
3. הגדרת דרך השימוש המקובל
ב. ריסוק פירות תרומה
ג. סחיטת אוכל למשקה
ד. עשיית צימוקים מענבי תרומה
ה. הפיכת משקה לאוכל
1. הקרשה
2. הקפאה
ו. שינוי פרי מברייתו ע״י כהן
ז. שתיית הכהן
ח. זר שאכל דבש תמרים ויין תפוחים
1. לא הגיע ליד כהן
2. הגיע ליד כהן
3. משקה הזב מפירות טבל
4. איסור משום ׳היוצא מהאסור אסור׳

תמרים של תרומה מותר לחבץ אותן ולקבצן כעיגול הדבילה ואסור לעשות מהם שכר.[1] וכן אין עושין תמרים דבש ולא תפוחים יין ולא פירות הסתיו חומץ, וכן שאר כל הפירות אין משנין אותן מברייתן בתרומה חוץ מזיתים וענבים בלבד.[2] עבר ועשה האוכל משקה, הרי זה שותהו. וזר שאכל דבש תמרים ויין תפוחים וכיוצא בהן בשגגה אינו חייב לשלם, ואם אכל במזיד מכין אותו מכת מרדות.[3]

---

1. ברכות, לח ע״א.
2. תרומות, פי״א מ״ג; סמ״ג, לאוין סי׳ רנח ד״ה התרומה ניתנת; טור, יו״ד סי׳ שלא. דין זה של איסור שינוי פרי מברייתו מופיע ברמב״ם (הל׳ מעשר שני פ״ג הי״א; שם פ״ט ה״ג) לעניין מעשר שני; רמב״ם, הל׳ שמיטה פ״ה ה״ג, השווה בין דיני שביעית, תרומות ומעשר שני: ׳ולא ישנה פירות מברייתן כדרך שאינו משנה בתרומה ומעשר שני׳. מחמת השוואה זו בין שביעית לתרומה, ערכנו זיהוי דיני כפי שיתבאר, אך יש מי שהבחין בין הדינים משום שהגדיר באופן שונה את ההפסד בשביעית ותרומה, ראה להלן הערה 29.
3. תרומות, פי״א מ״ב; ברכות, לח ע״א.

א. שינוי פרי מדרך אכילתו

1. סיבת האיסור

כלל נאמר בפירות תרומה ומעשר שני: 'כל הפירות אין משנין אותם מברייתן בתרומה ובמעשר שני',[4] וכן בפירות שביעית נאמר: 'שביעית ניתנה לאכילה... לאכול דבר שדרכו לאכול... וכן בתרומה ובמעשר שני'.[5] שינוי פרי מהדרך המקובלת לאכילתו הוא איסור 'שינוי פרי מברייתו'.

הפוסקים נחלקו בסיבת איסור שינוי פרי מדרך אכילתו -

יש אומרים, שינוי הפירות ממצבם המקובל הינו חלק מאיסור הפסד.[6]

לדעה זו - יש אומרים, איסור הפסד בתרומה אינו הפסד ממשי אלא הפקעת קדושת התרומה, בה נאמר 'משמרת תרומותי'.[7]

ויש אומרים, האיסור אינו חלק מדיני הפסד אלא איסור עצמי.[8]

2. תוקף האיסור

האיסור לשנות פרי מברייתו הוא איסור תורה הנלמד משביעית בה נאמר 'לאכלה' ודרשו חז"ל 'ולא להפסד', וכן בתרומה נאמר 'משמרת תרומותי'.[9]

ויש מי שאומר, האיסור מהתורה רק כאשר מפסיד את הפרי לגמרי, אך כאשר משנה בצורת האכילה ואוכל אכילה שאינה ראויה האיסור הוא מדרבנן בלבד.[10]

---

4. תרומות, פי"א מ"ג.
5. שביעית, פ"ח מ"ב.
6. ר"י קורקוס, הל' תרומות פי"א ה"ב ד"ה תמרים; ר"ש, שביעית פ"ח מ"ב ד"ה ירושלמי; שנות אליהו, שם ד"ה שביעית; מלאכת שלמה, תרומות פי"א מ"ג ד"ה אין; הלכתא גבירתא, שם; רש"ס (תרומות פי"א ה"א ד"ה ואין, הראשון; שם ה"ג ד"ה אין עושין), המקור לאיסור מלשון 'אכילה' וכשם שבשביעית נדרש 'לאכלה ולא להפסד' כן יש לדרוש בתרומה; שושנים לדוד, שביעית פ"ח מ"ב: 'וכן בתרומה, אע"ג דלית בה מקרא מיוחד לאכלה כמו שביעית, והיינו רבותא'; שו"ת משפט כהן, סי' פד-פה; תורת הארץ, ח"א פ"ח אות ל.
7. קרית ספר, הל' תרומות פי"א; שו"ת מנחת שלמה, ח"א סי' מו ד"ה ועתה נפן.
8. משנה ראשונה, תרומות פי"א מ"א ד"ה מפני; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' פא סעי' א: 'וכהן כי יקנה נפש קנין כספו הוא יאכל בו ויליד ביתו הם יאכלו בלחמו, ולמה לא כתיב הוא יאכל קדש ויליד ביתו הם יאכלו קדש כברישא. אלא להורות הם יאכלו בו כמו שהוא שלא ישתנה הם יאכלו בלחמו כמו שהוא שלא ישתנה', השוו לדבריו בערוך השלחן, הל' שמיטה סי' כד סעי' ג. יתכן וניתן לסייע להבנה זו מדברי המדרש הגדול, במדבר פרשת קרח יח יב: 'ראשיתם - מכאן אמרו כל הפירות אין משנין אותן מברייתן בתרומה חוץ מזיתים וענבים, שנאמר כל חלב יצהר וכל חלב תירוש ראשיתם, הכתוב קרא ליצהר ולתירוש ראשית'.
9. ראה לעיל א.1 במקורות שהובאו שם.
10. תורת הארץ, ח"א פ"ח אות ל ד"ה ונראה.

3. הגדרת דרך השימוש המקובל

יש אומרים, הגדרת 'לאכול דבר שדרכו לאכול'[11] תלויה ברגילות השימוש המקובל אצל בני האדם.[12]

לדעה זו -

יש אומרים, הגדרת השימוש המקובל נקבעת לפי שימוש רוב בני האדם.[13]

ויש אומרים, אין צורך ברוב בני האדם בעולם אלא על-פי רוב בני האדם הנמצאים באותו המקום.[14]

ויש אומרים, כאשר יש קבוצה מוגדרת באוכלוסייה, כגון זקנים, מנהג מקום מסוים או עדה מסוימת, למרות שהם מיעוט מכלל האוכלוסייה, אין במעשיהם משום שינוי פרי מברייתו.[15]

ויש מי שאומר, אסור לשנות פרי מדרך אכילתו גם אם מדובר על שימוש מקובל אצל בני-האדם, והוא מותר רק כאשר רוב שימושו של הפרי באופן זה.[16]

ב. ריסוק פירות תרומה[17]

תמרים של תרומה מותר לחבץ אותן ולקבצן כעיגול הדבילה

יש אומרים, אסור לרסק פירות תרומה באופן שמאבדים את צורתם משום שבכך הוא מפסידם.[18]

---

11. שביעית, פ"ח מ"ב.
12. תוספתא (תרומות פ"ט ה"ז; מעשר שני פ"ב ה"ב; שביעית פ"ו ה"ו), שם מבואר שמותר לסחוט תבלין להוציא את מימיו ולתת אותם לתוך תבשיל 'מפני שהיא מלאכתן'; רמב"ם, פיהמ"ש תרומות פי"א מ"ג: 'משקה הענבים והזיתים, לפי שכך הוא דרכן להוציא מהן משקין', משמע שתלוי ברגילות בני-אדם; ערוך השלחן, הל' שמיטה סי' כד סעי' ט, התיר לעשות יי"ש מדגנים, משום 'כל העולם עושין כן' (ראה מה שהעירו על דבריו: ברית עולם, זילבר, שביעית סי' ה עמ' מח בהערה; שו"ת משנת יוסף, ח"ג סי' י אות ב ס"ק ד-ה); דרך אמונה, הל' תרומות פי"א ה"ב ציון ההלכה ס"ק ס.
13. שו"ת משפט כהן, סי' פה: 'כל שינוי צורה שאינו נהוג עפ"י רוב'; מאמר מרדכי, שביעית פי"ג סעי' ו.
14. חזון איש, שביעית סי' כה ס"ק לב ד"ה ובכל זה.
15. מאמר מרדכי, שביעית פי"ג סעי' יט הערה כד; משנת הגרי"ש, שביעית עמ' צא אות ב.
16. שו"ת משפט כהן, סי' פד-פה.
17. בברכות, לח ע"א: 'האי תמרי של תרומה מותר לעשות מהן טרימא... מברכין עלוייהו בורא פרי העץ. מאי טעמא, במלתייהו קיימי כדמעיקרא'. מבואר ששינוי הברכה מהווה סימן לשינוי הפרי, שכן אם הברכה 'פרי העץ' זה סימן שהפרי לא השתנה לגמרי, אך אם ברכתו 'שהכל' הרי שמדובר על ריסוק מוחלט המפקיע שם פרי ממנו. המחלוקת שלפנינו נעוצה במידה רבה בשאלה האם ריסוק מוחלט שאינו מגיע לכדי משקה מהווה שינוי של הפרי וברכתו 'שהכל' או עדיין ברכתו 'פרי העץ'. בשאלה זו נחלקו הפוסקים.
18. לדעה זו, 'טרימא' היינו ריסוק מועט של הפרי שאינו מהווה שינוי מהותי ולכן הברכה היא

ויש אומרים, מותר לרסק פירות תרומה כל עוד הם לא הופכים למשקה.[19]
ויש אומרים, מותר לרסק פירות תרומה גם כאשר הם נהפכים למשקה.[20]

ג. סחיטת אוכל למשקה

ואסור לעשות מהם שכר וכן אין עושין תמרים דבש ולא תפוחים יין ולא פירות הסתיו חומץ... חוץ מזיתים וענבים בלבד

הפיכת מאכל תרומה למשקה אסורה משום הפסד תרומה,[21] **אף במקרה שהמשקה**

׳פרי העץ׳, וזו הסיבה שמותר לעשות מתמרים של תרומה ריסוק שעדיין משאיר שם פרי עליהם, אבל ריסוק מוחלט מהווה שינוי הפרי וברכתו ׳שהכל׳. ראה: רש״י, ברכות לח ע״א ד״ה מותר; שיטה מקובצת, שם ד״ה תמרים; פסקי רי״ד, שם ד״ה תמרים דעבדינהו; רא״ה, שם ד״ה מאי טעמא; ר״י מלוניל, שם כז ע״א מדפי הרי״ף; תרומת הדשן, סי׳ כט; טור, או״ח סי׳ רב; רמ״א, שם סעי׳ ז, בשם יש אומרים.
לאור דבריהם בפירוש הגמרא עולה, שריסוק המאבד שם פרי ייאסר בתרומה מפני ההפסד, ראה: ערוך השלחן (הל׳ תרומות סי׳ פא סעי׳ ה; כ״כ ביחס לפירות שביעית, הל׳ שמיטה סי׳ כד סעי׳ ח); שו״ת משפט כהן, סי׳ פה: ׳ושינוי מברייתן אינו דווקא לעשות מהאוכל משקה, כי-אם כל שינוי צורה שאינו נהוג עפ״י רוב׳, והביא ראיה מתוספתא, תרומות פ״י ה״ה: ׳קטניות של תרומה אין עושין אותן טחינין׳, היינו שיש איסור לשנות פרי מברייתו בצורת ריסוק.

19. לדעה זו, אף אם הפרי מרוסק לגמרי עדיין ברכתו ׳פרי העץ׳, ראה: מאירי, ברכות לח ע״א ד״ה תמרה; רמב״ם, הל׳ ברכות פ״ח ה״ד; בית יוסף, או״ח סי׳ רב אות ז ד״ה תמרים; שו״ע, או״ח סי׳ רב סעי׳ ז; רמ״א, שם, בדעה הראשונה וכן סיים שכדעה זו נראה עיקר.
לאור דבריהם, גם ריסוק מוחלט מותר בפירות תרומה, ראה: ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ פא סעי׳ ה, בדעת הרמב״ם כאן שלא ציין אלא הפיכה למשקה, אך ריסוק מוחלט מותר: ׳דשינוי לא הוה אלא כשעושה מהתמרים משקה׳; חזון איש, שביעית סי׳ כה ס״ק לב ד״ה אמנם נראה.

20. רמב״ן, חולין קכ ע״ב ד״ה והא דאמרינן; רשב״ץ, ברכות לח ע״א ד״ה ותמרי; חזון איש, שביעית סי׳ כה ס״ק לב ד״ה אמנם נראה. ראה עוד: דרך אמונה, הל׳ תרומות פי״א ה״ב ביאור ההלכה סוף ד״ה תמרים.

21. בהלכתא גבירתא, תרומות פי״א מ״ג, כתב שההפסד הוא מציאותי משום שלאחר הסחיטה נזרקת הפסולת ויש בכך איבוד התרומה. אולם דבריו קשים שכן האיסור הוא גם כשכל הפרי נסחט, כגון מתמרים דבש, ראה: דרך אמונה, הל׳ תרומות פי״א ה״ב ציון ההלכה ס״ק מג. לכן נראה שאיסור שינוי אוכל למשקה הוא שהמוצר שנוצר מאבד את מעמדו הקודם, ונחשב מוצר חדש לגמרי ונמצא שהאדם הפסיד את פירות התרומה מבלי ליהנות מהם, ועתה אינו נהנה אלא ממוצר אחר שבא במקומם. בכך איסור ההפסד כאן אינו הפסד מציאותי אלא הפסד קדושת התרומה בשינוי מאוכל למשקה, ראה: רמב״ם, פיהמ״ש תרומות פי״א מ״ג; רע״ב, שם ד״ה אין עושין; ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פי״א ה״ב ד״ה תמרים; רדב״ז, שם ד״ה תמרים; קרית ספר, הל׳ תרומות פי״א; שו״ת מנחת שלמה, ח״א סי׳ מו ד״ה ועתה נפן; חזון

חשוב יותר מהפרי,[22] משום שאין המשקה בכלל הפרי אלא זיעה בעלמא.[23] אבל מותר לסחוט זיתים וענבים משום שהתורה החשיבה את המשקה שלהם באומרה 'ראשית... תירושך ויצהרך'[24] ובאומרה 'וכל חלב תירוש ודגן'[25] וממילא אין בסחיטתם הפסד.[26]

יש אומרים, מותר לסחוט פירות שרגילות בני-האדם לסחוט אותם למיץ והם גם עומדים לכך,[27] וכן פירות שהמיץ אצור בתוכם והסחיטה אינה אלא הורקת המיץ לכוס.[28]

איש, שביעית סי' כה ס"ק לב ד"ה חולין; חוט שני, הל' תרומות פי"א ה"ב ס"ק י ד"ה והא דאסור.

22. דין זה נלמד מדברי הרמב"ם בהלכה כאן: 'ולא פירות הסתיו חומץ', והיינו שאסור לעשות משקה חומץ מענבים הגדלים בעונת הסתיו שאינם ראויים למאכל ומ"מ אסור לעשות מהם משקה, ראה: ר"ש, תרומות פי"א מ"ג ד"ה ושאר; תיו"ט, שם ד"ה אין עושים; יד דוד, שם ד"ה ר"ש; רש"י, ברכות לח ע"א ד"ה וחומץ; רשב"א, שם ד"ה דבש; מאירי, שם ד"ה תרומה; שיטה מקובצת, שם ד"ה כמאן.
23. ברכות, לח ע"א; פסחים, כד ע"ב.
24. דברים, יח ד.
25. במדבר, יח יב
26. חולין, קכ ע"ב; רמב"ם, פיהמ"ש תרומות פי"א מ"ג; רע"ב, שם ד"ה אלא; ר"י קורקוס, הל' תרומות פי"א ה"ב ד"ה תמרים; רדב"ז, שם ד"ה תמרים; רש"ס, תרומות פי"א ה"ג ד"ה אלא היוצא; פני משה, שם ד"ה אין עושין; מהר"א פולדא, שם ד"ה אין עושין.
27. נימוק זה התולה את סיבת ההיתר ברגילות השימוש, מהווה הרחבה לכל סוגי הפירות שיש רגילות לסוחטם והם עומדים לכך. הפוסקים בדורות הקודמים התייחסו לסחיטת פירות הדר, כמו תפוזים, לימונים ואשכוליות, דבר שהיה מצוי בימיהם. אך הפוסקים האחרונים הרחיבו זאת גם לסחיטת תפוחים, גזר ועגבניות, כפי המצוי בימיהם. כאמור, יש שהתייחסו לפירות ההדר הנ"ל, ראה: כלכלת שביעית, עמ' תרא; כרם ציון, הל' שביעית הלכות פסוקות פי"ג סעי' ח גידולי ציון ס"ק ב; חזון איש (שביעית סי' כה ס"ק לב ד"ה אמנם [הראשון]; קונטרס סדר השביעית, בתוך: דרך אמונה, ח"ד עמ' 388 אות ט); תורת השמיטה (ירושלים תרצ"ח, פי"ב הערה כה, בשם הרב זאב מינצברג; ירושלים תשי"ט, שם, בשם החזון איש; ירושלים תשל"ט, שם, שם החזון איש); הרב חיים קנייבסקי (דרך אמונה, הל' תרומות פי"א ה"ב ס"ק כח; הל' שמיטה פ"ה ה"ב ס"ק ה; שיח השמיטה, פ"ב סעי' כ). ויש שהרחיבו גם למינים שונים שיש רגילות לסחוט אותם למיץ והם עומדים לכך, כגון תפוחים, גזר ועגבניות, ראה: משנת הגרי"ש, שביעית עמ' צג אות ט, התיר לעשות מיץ גם מתפוחים וגזר; מאמר מרדכי (שביעית פי"ג סעי' כא; שם סעי' כד; שם סי' יב ד"ה הנה דרך ההשתמשות), התיר גם סחיטת עגבניות וגזר, וכן התיר סחיטת תפוחים למיץ, ראה: מאמר מרדכי, שביעית סי' יב ד"ה הזכרנו שמדברי. ביחס לשיטתו זו המרחיבה, ראה הערה 28; ילקוט יוסף (שביעית פט"ז סעי' ג; שם הערה ה, התיר משום כך עשיית מיץ מגזר).
28. חזון איש, שביעית סי' כה ס"ק לב ד"ה אמנם (הראשון); חוט שני, הל' תרומות פי"א ה"ב ס"ק יא ד"ה עוד כתב; דרך אמונה, הל' תרומות פי"א ה"ב ס"ק כח. יתכן שזו גם הסיבה להיתר החזון איש לסחוט רימונים למיץ, ראה: ארחות רבינו הקהלות יעקב (מהדורה ישנה, ח"ב עמ' שמו אות פח; מהדורה חדשה, ח"ג עמ' רצו אות ג); דרך אמונה, הל' שמיטה פ"ה ה"ב ציון

ויש אוסרים לסחוט פירות כאלו אף שדרך בני-אדם לסחוט אותם,[29] אך התירו בפירות מסוימים שכל ייעודם לסחיטה.[30]

ד. עשיית צימוקים מענבי תרומה

מותר לסחוט ענבים ולעשות מהם צימוקים, וכן מותר לייבשם כדי לעשות מהם צימוקים.[31]

ההלכה ס״ק יד. לפי נימוק זה, ההיתר מבוסס על כך שהמיץ אגור בפרי וסחיטתו אינה מותירה בפרי את בשר-הפרי כלל, הגדרה השייכת בפירות הדר ולא בשאר הפירות בהם המיץ יוצא ונשאר בשר-הפרי. לפיכך, יש מהפוסקים שהתירו סחיטת פירות הדר אך לא סחיטת גזר למיץ, ראה: חזון איש (בתוך: ארחות רבינו הקהלות יעקב, מהדורה ישנה ח״ב עמ׳ שמו אות פט; שם מהדורה חדשה ח״ג עמ׳ רצז אות ד; קונטרס סדר השביעית, בתוך: דרך אמונה, ח״ד עמ׳ 388 אות ט); הרב חיים קנייבסקי (דרך אמונה, הל׳ שמיטה פ״ה ה״ב ס״ק ה; שיח השמיטה, פ״ב סעי׳ כב); שו״ת משנת יוסף, ח״ג סי׳ ט אות ז ס״ק ה-ח, שלפיכך אסר גם מיץ מתותים, רימונים, תפוחים ואגסים. ביחס לנימוק זה, ראה: מאמר מרדכי, שביעית פי״ג סעי׳ כד הערה לא, שכתב: ׳כיום רוב התפוזים המשווקים בארץ מיועדים למיץ, ואין צריך לטעם החזון איש שתלה את ההיתר בכך שהמיץ כנוס בתוך השקיקים׳. לפיכך יתכן שזו סיבת ההיתר שלו לסחוט עגבניות, גזר ותפוחים למיץ למרות שאין המשקה שבהם אצור, ראה הערה 27.

29. ספר השמיטה, עמ׳ ל הערה 3, משום שההיתר הוא רק בזיתים וענבים, אך סיים: ׳אולם עם כל זה אינני קובע דבר זה במסמרות׳; תורת השמיטה (ירושלים תרצ״ח), פי״ב הערה כה, בשם הרב גרשון לפידות; אור לציון, שביעית פ״ב תשובה ב; שמיטה כהלכתה, פ״ג הערה ח, בשם הרי״ז סולובייצ׳יק. בשו״ת מנחת שלמה, ח״א סי׳ מו, הבחין בין תרומה לשביעית ביחס לאיסור הפסד - איסור ההפסד בתרומה הוא בהפקעת קדושתה, לעומת איסור הפסד קדושת שביעית שהוא באיבוד הפרי מאכילה. אבחנה זו נובעת מהשוני בין קדושת תרומה שיש בה קדושה עצמית, לקדושת שביעית שאין בה קדושה עצמית אלא ייעוד הפרי לאכילה, ולכן ׳לא קפדינן אלא על הפסד ממש ולא על הפקעת קדושה׳. לכן אסר לסחוט פירות תרומה אך התיר זאת בשביעית. השווה גם לדבריו במעדני ארץ, הל׳ תרומות פי״א ה״ב אות א ד״ה אמנם; כרם ציון, הל׳ שביעית הלכות פסוקות פי״ג גידולי ציון ס״ק א. יש שחששו לדעה זו, ראה: הרב בנימין זילבר (הלכות שביעית, סי׳ ה כסא דוד ס״ק כ; ברית עולם, שביעית סי׳ ה סעי׳ לא), אך סיים: ׳המיקל יש לו על מה לסמוך׳; שמיטה כהלכתה, פ״ג סעי׳ ח, וכתב ׳אבל כשיש חולה או חלש או קטנים שזקוקים למיץ תפוזים ואשכוליות, אין להחמיר׳.

30. גם לדעה זו יש שהתירו לסחוט לימון משום שאין דרך לאוכלו כפרי אלא כמשקה, ראה: כרם ציון, הל׳ שביעית הלכות פסוקות פי״ג סעי׳ ח; חזון איש, שביעית סי׳ כה ס״ק לב ד״ה ולימון; ברית עולם (זילבר), שביעית סי׳ ה סעי׳ לא; דרך אמונה, הל׳ תרומות פי״א ה״ב ס״ק כח; שמיטה כהלכתה, פ״ג סעי׳ ח. ואף יש מי שהתיר משום כך לסחוט אשכוליות משום שמיועדות למשקה יותר מאכילה משום המרירות שלהן, ראה: חוט שני, הל׳ תרומות פי״א ה״ב ס״ק יא ד״ה ונראה דהכא.

31. תוספתא כפשוטה, שביעית פ״ו הכ״ט עמ׳ 571 ציון 61-62, בדעת הרמב״ם שהשמיט את האיסור משום דברי התוספתא, שביעית פ״ד הט״ז: ׳רבותינו התירו שיהו כובשין ומיבשין׳. יש שכתבו שמותר לעשות צימוקים מענבים, ולא הבחינו בין סחיטה לייבוש, ראה: דרך אמונה, הל׳ תרומות פי״א ה״ב ביאור ההלכה ד״ה מותר.

ויש שמשמע מדבריהם שאין לייבשם כדי לעשות מהם צימוקים.[32]

ה. הפיכת משקה לאוכל

1. הקרשה

יש מי שאומר, אין להקריש משקה למאכל.[33]

ויש אומרים, מותר להפוך משקה לאוכל,[34] כאשר יש רגילות בכך.[35]

2. הקפאה

יש אומרים, מותר להפוך משקה לאוכל באמצעות הקפאה, גם כאשר יש צורך בריסוק הפרי לפני כן,[36] כל עוד הוא לא נפסד בכך ורגילות לעשות כן.[37]

ו. שינוי פרי מברייתו ע"י כהן

גם לכהן עצמו אסור לשנות תרומה מדרך אכילתה, אע"ג שיש לו בכך הנאת אכילה.[38]

ז. שתיית הכהן

עבר ועשה האוכל משקה, הרי זה שותהו

למרות שמדין תורה אין על המשקה היוצא מפרי התרומה קדושת תרומה, מ"מ

---

32. תוספתא, שביעית פ"ו הכ"ט: 'יוסחטין ענבים לעשותן צמוקין', וכתב תוספתא כפשוטה, שביעית פ"ו הכ"ט עמ' 571 ציון 61-62, שלדברי התוספתא אסור לייבשם כדי לעשות מהם צימוקים. יש שכתבו שמותר לסחוט ענבים לצימוקים, ולא כתבו מאומה בעניין הייבוש, ראה: שבת הארץ, פ"ה ה"ג אות ד; ברית עולם, פ"ה סעי' כו.
33. ערוך השלחן, הל' שמיטה סי' כד סעי' ח.
34. משנה ראשונה, תרומות פי"א מ"א ד"ה מפני.
35. משנת הגרי"ש, שביעית עמ' צד אות יא; דרך אמונה (הל' שמיטה פ"ה ה"ב ס"ק ז; שם ציון ההלכה ס"ק יח, בשם הרב יוסף שלום אלישיב; שם ביאור ההלכה ד"ה ולשתות).
36. שו"ת משנת יוסף (ח"ג סי' ט אות ז ס"ק ד; שם סי' י אות ב ס"ק ב).
37. משנת הגרי"ש, שביעית עמ' צד אות יא. יש שנימקו את ההיתר משום שמדובר על שינוי זמני ולא קבוע כהקרשה שנחשבת להפסד (לעיל הערה 33), ראה: הרב שאול ישראלי, בתוך: קטיף שביעית (מהדורת תשפ"א), עמ' 142 הערה 33; הרב מרדכי אליהו (קטיף שביעית, שם; מאמר מרדכי, שביעית פי"ג סעי' כה).
38. שיטה מקובצת, ברכות לח ע"א ד"ה תמרים; ריטב"א, שם ד"ה תמרים; דרך אמונה (הל' תרומות פי"א ה"ב ס"ק כג; שם ה"ג ס"ק לד). ראה גם: רש"ס, תרומות פי"א ה"א ד"ה ואין נותנין.

מדרבנן חל שם תרומה על המשקה[39] ולכן רשאי[40] הכהן לשתותו וישתהו בטהרה ככל דיני התרומה.[41]

ח. זר שאכל דבש תמרים ויין תפוחים

וזר שאכל דבש תמרים ויין תפוחים וכיוצא בהן בשגגה אינו חייב לשלם, ואם אכל במזיד מכין אותו מכת מרדות

1. לא הגיע ליד כהן

לדעה זו - כל עוד המשקה לא הגיע לידי כהן ושתאו הזר, אינו חייב קרן וחומש אך חייב מלקות מדרבנן.[42]

ויש מי שאומר, עליו לשלם קרן לאחד מן הכהנים משום גזל השבט.[43]

2. הגיע ליד כהן

לדעה זו, אם הגיע המשקה מהפרי ליד כהן ושתה אותו זר - יש אומרים, חייב לשלם קרן משום גזל הכהן.[44]

---

39. ראה להלן הערה 49.
40. ראה: מכתבי תורה (קאלינה), מכתב לא ד״ה והנה, שהסתפק בכוונת הרמב״ם: ׳הרי זה שותהו - ומה רצונו לומר, חיוב או היתר׳. המענה לדבריו מופיע בהערה הבאה.
41. מאירי, ברכות לח ע״א ד״ה תרומה; רדב״ז, הל׳ תרומות פי״א ה״ב ד״ה עבר: ׳מוטב שישתה אותו ולא יאבד את התרומה בידיים׳; מכתבי תורה (קאלינה), השמטה בסוף הספר, סוף ד״ה במ״ש (השני).
42. בתרומות, פי״א מ״ב, נחלקו רבי אליעזר ורבי יהושע בדין זר שאכל היוצא מפרי התרומה: ׳דבש תמרים ויין תפוחים וחומץ סתוניות ושאר כל מי פירות של תרומה, רבי אליעזר מחייב קרן וחומש ורבי יהושע פוטר׳. הרמב״ם, פיהמ״ש שם, פסק הלכה כדעת רבי יהושע. בירושלמי, תרומות פי״א ה״ב, מבואר שהמחלוקת היא אודות תשלום חומש אבל מודה רבי יהושע שמכל-מקום חייב לשלם קרן משום הפסד כהן: ׳מה פליגין בחומש, אבל בקרן אף רבי יהושע מודי׳. כביאור זה, כ״כ: רא״ש, תרומות פי״א מ״ב ד״ה ור׳ יהושע; רע״ב, שם ד״ה ורבי; תפארת ישראל, שם יכין אות יד; הלכתא גבירתא, שם. מלשון הרמב״ם, פיהמ״ש שם, נראה שסובר כן שרבי יהושע פטר רק מחומש. לעומת זאת, בהלכה כאן מבואר שזר האוכל את היוצא מפרי התרומה אינו חייב גם קרן לכהן, שכן כתב בלשון כוללת ׳אינו חייב לשלם׳. לאור סתירה זו יש מפרשני הרמב״ם שהבחינו בין מקרה שהתוצר הגיע ליד כהן ואכלו הזר, אז חייב בקרן משום הפסד כהן, למקרה שעדיין לא הגיע התוצר לידי הכהן והזר אינו חייב מאומה. לאור זאת יש להעמיד את דברי הרמב״ם כאן שפטר לגמרי, במקרה שעדיין לא הגיעה התרומה ליד הכהן.
43. ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ פא סעי׳ ז.
44. ראב״ד, הל׳ תרומות פי״א ה״ב; מרכבת המשנה, שם. כ״כ בדעת הרמב״ם שאינו חולק על דין זה: ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פי״א ה״ב ד״ה וזר; רדב״ז, שם ד״ה וזר; כסף משנה, שם.

לדעה זו - אין צורך לשלם בדבר הראוי להיות קודש,[45] וכן יכול הכהן למחול על התשלום.[46]

ויש אומרים, אף לאחר שהגיע ליד הכהן ואכלה הזר, אינו חייב לשלם משום שאין המשקה חשוב כלל.[47]

3. משקה הזב מפירות טבל[48]

יש אומרים, אף שמדין תורה משקה שזב מפירות טבל אינו תרומה, מכל-מקום שֵׁם תרומה מדרבנן חל על משקה זה,[49] ולפיכך זר השותה משקה כזה חייב קרן וחומש.[50]

ויש מי שאומר, במקרה שזב משקה מפירות טבל ולאחר-מכן הפריש מהם תרומה ונתנה לכהן, אם אכל זר את היוצא מהפרי פטור לגמרי מכיון שלא כדין בא המשקה ליד הכהן ולא זכה בו מן הדין וכאילו לא בא לידו שפטור הזר על אכילתו.[51]

4. איסור משום 'היוצא מהאסור אסור'

יש אומרים, זר שאכל את היוצא מפרי טבל עובר על איסור של 'היוצא מהאסור אסור'.[52]

---

45. מרכבת המשנה, הל' תרומות פי"א ה"ב.
46. ערוך השלחן, הל' תרומות סי' פא סעי' י.
47. מראה הפנים, תרומות פי"א ה"ב דיה הוון; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' פא סעי' ח. על דברי מראה הפנים כתב דרך אמונה, הל' תרומות פי"א ה"ב ציון ההלכה ס"ק עב: 'תמוה מאוד'.
48. בירושלמי, תרומות פי"א ה"ב, נערכה הבחנה: 'כאן שזבו משנטבלו וכאן שזבו עד שלא נטבלו'. כלומר, כשהדבש זב מהתמרים לפני שנטבלו, היינו לפני שחל עליהם חיוב מעשרות, מודה רבי יהושע שפטור. לעומת זאת, במקרה שהדבש זב לאחר שכבר הפריש תרומה מהיבול, מודה רבי יהושע שחייב הזר גם בקרן. הפוסקים נחלקו מה הדין במקרה שזר שתה משקה שזב מפרי טבל אותו הפריש ונתן לכהן, האם משום שהמשקה הגיע לכהן שלא כדין כאילו לא הגיע לידו והזר אינו חייב קרן, או שמכל-מקום חייב לשלם קרן לכהן על הפסדו משום שהגיע לידו.
49. חזון איש, מעשרות סי' ז ס"ק א אות ג דיה ירו'; דרך אמונה, הל' תרומות פי"א ה"ב ס"ק ל. ראה גם: ערוך השלחן, הל' תרומות סי' פא סעי' יא: 'מיהו לדינא פשיטא שכן הוא, דהא דבתרומה אין המשקין כמותם זהו כשנסחטו בתרומתן או נסחטו קודם שהגיעו לעונת המעשרות, אבל כשסחטן משנעשו טבל חייבין בתרומה ומעשר'.
50. תוספות אנשי שם, תרומות פי"א מ"ב דיה ור"י; דרך אמונה (הל' תרומות פי"א ה"ב ס"ק ל; שם ציון ההלכה ס"ק עג).
51. מרכבת המשנה, הל' תרומות פי"א ה"ב. ראה מה שהעיר על דבריו בדרך אמונה, הל' תרומות פי"א ה"ב ציון ההלכה ס"ק עג.
52. עפ"י רמב"ם, הל' מאכלות אסורות פי"י הכ"ב: 'הטבל... משקין היוצאין מפירותיהן אסורים כמותן ואין לוקין עליהן'. כ"כ: צפנת פענח, תניינא הל' יסודי התורה פ"ה ה"ח, עמ' 109: 'אף דהוי אסור מן התורה, מכל מקום הוה רק איסור לא קדושה ואין צריך לשלם עליו קרן וחומש'; תורת זרעים, תרומות פי"א מ"ג דיה הנה הרמב"ם.

הלכה ג

א. נתינת פרי לתוך תבשיל
ב. נתינת תבלין לתוך תבשיל
ג. נתינת יין בתבשיל
1. מטרת נתינת היין
2. איסור לזרים
ד. פיטום שמן תרומה
ה. עירוב תרומה עם מינים שונים לרפואה

אין נותנין דבילה וגרוגרות לתוך המוריים מפני שהוא מאבדן, אבל נותנין את היין[1] למוריים. ואין מפטמין את השמן, מפני שהוא מוציאו מכלל מאכלות ועושהו שמן משחה, אבל מערבין יין[2] ודבש ופלפלין וכיוצא באלו לאכלן.[3]

א. נתינת פרי לתוך תבשיל

אין נותנין דבילה וגרוגרות לתוך המוריים מפני שהוא מאבדן[4]

לדעה זו - יש אומרים, אין לתת פרי תרומה לתוך תבשיל אף אם לאחר הבישול הוא ייאכל.[5]

---

1. יש שגרסו: 'ושמן'. ראה: מעשה רקח, הל' תרומות פי"א ה"ג; דרך אמונה, שם ס"ק לט.
2. יש שגרסו גם 'ושמן', ראה: ר"י קורקוס, הל' תרומות פי"א ה"ג ד"ה ואין; 'לקוט שינויי נוסחאות, רמב"ם הוצאת פרנקל, שם; רמב"ם מדויק, הוצאת שילת, שם. יש שכתבו שמדובר על טעות סופר, ראה: כסף משנה, הל' תרומות פי"א ה"ג; ריב"ג מווילנא, תרומות פ"ט הי"ב ד"ה ואין עושין. ויש מי שכתב שהרמב"ם כאן 'ניסח על-פי הנוהג בזמנו', ראה: תוספתא כפשוטה, תרומות פ"ט עמ' 455 ד"ה וברי"מ. בעניין זה, ראה: דרך אמונה, הל' תרומות פי"א ה"ג ביאור ההלכה ד"ה אבל.
3. הלכה זו מקורה בתרומות, פי"א מי"א. אולם, יש להשוותה לדברי תוספתא (תרומות פ"ט ה"ז; שביעית פ"ו ה"ו-ה"ח); ירושלמי, תרומות פי"א ה"א. ראה עוד בהערה הבאה.
4. בתרומות פ"א מי"א, נשללה האפשרות לתת פרי של תרומה לתוך המורייס 'מפני שהוא מאבדן', ואילו בתוספתא (תרומות פ"ט ה"ז; שביעית פ"ו ה"ו); ירושלמי, תרומות פי"א ה"א, כתוב אחרת: 'נותן אדם דבילה וגרוגרות לתוך המורייס'. רוב הפרשנים ביארו שאין סתירה בין המשנה לתוספתא והירושלמי, משום שיש להבחין בין נתינת הפרי למורייס, סחיטתו וזריקתו שיש בכך הפסד הפרי שאינו נאכל, לבין מקרה שהפרי ניתן במורייס ואף נאכל עימו. אולם הרמב"ם כאן לא ערך הבחנה זו וציטט את לשון המשנה. שתי דעות אלו הובאו בפאת השלחן, הל' שביעית סי' כד סעי' ה; שבת הארץ, פ"ה ה"ג אות ה.
5. ר"י קורקוס, הל' תרומות פי"א ה"ג ד"ה אין; מראה הפנים, תרומות פי"א ה"א ד"ה תני

ויש אומרים, יש להבחין בין נתינת הפרי לתבשיל ואכילתו עימו שמותר, לבין נתינת הפרי לתבשיל בכדי לתת טעם ולאחר-מכן הפרי נזרק שיש בכך איסור הפסד.[6]

ב. נתינת תבלין לתוך תבשיל

יש אומרים, מותר לתת תבלין של תרומה לתוך תבשיל כדי שיתן בו טעם, ואע"פ שלאחר-מכן מוציאו מהתבשיל ואינו נאכל אין בכך הפסד כי כן דרך שימושו.[7]

ג. נתינת יין בתבשיל

נותנין את היין למוריים[8]

1. מטרת נתינת היין

יש אומרים, מותר לתת יין לתוך תבשיל כשכוונתו לתת טעם, אף שממילא היין

נותן; חסדי דוד, תרומות פ"ט ה"ז; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' פא סעי' יג. בביאור דעת הרמב"ם, ראה: פאת השלחן, הל' שביעית סי' כד בית ישראל ס"ק טו; הלכות שביעית (זילבר), סי' ה כסא דוד ס"ק כט, משום שהמורייס מקלקל את טעם הפרי ולכן נאסר.

6. ריבמ"ץ, תרומות פי"א מי"א ד"ה לתוך; ר"ש, שם ד"ה שהיא; רא"ש, שם ד"ה מפני; תפארת ישראל, שם יכין אות ג; רדב"ז, הל' תרומות פי"א ה"ג ד"ה אין; מנחת ביכורים (תרומות פ"ט ה"ז ד"ה לתוך; שם ד"ה לא יסחטם); הרב יצחק שבדרון (מנחת יצחק, שם ד"ה נותן; שיירי מנחה, שם); ריב"ג מוילנא, שם ד"ה נותן; חזון יחזקאל, שם ביאורים ד"ה לא יסחטם; תוספתא כפשוטה, שם ביאור הארוך עמ' 454 ציון 25; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' פא סעי' יג; ספר השמיטה, עמ' ל סעי' ב; ברית עולם (זילבר), הל' שביעית סי' ה סעי' לט; דרך אמונה, הל' שמיטה פ"ה ה"ג ס"ק יח.

7. ירושלמי, תרומות פי"א ה"א: 'ובתבלין מותר שכך הוא מלאכתן'; תוספתא (תרומות פ"ט ה"ז; שביעית פ"ו ה"ו; מעשר שני פ"ב ה"ב); ריבמ"ץ, תרומות פי"א מי"א ד"ה לתוך; ר"ש, שם ד"ה שהיא; רא"ש, שם ד"ה מפני; שנות אליהו, שם ד"ה אין; יד דוד, שם ד"ה ר"ש; פאת השלחן, הל' שביעית סי' כד בית ישראל ס"ק טו; שבת הארץ, פ"ה ה"ג אות ה; כרם ציון, הלכות שביעית הלכות פסוקות פי"א סעי' ז; הרב בנימין יהושע זילבר (הלכות שביעית, סי' ה כסא דוד ס"ק לג; ברית עולם, סי' ה סעי' לח); דרך אמונה (הל' תרומות פי"א ה"ג ס"ק לז; הל' שמיטה פ"ה ה"ג ס"ק יח; שם הכ"ב ס"ק קס). על השמטת הרמב"ם דין זה, כתב ערוך השלחן, הל' תרומות סי' פא סעי' יג: 'ותמיהני למה לא כתב דין תבלין'.

8. בירושלמי, תרומות פי"א ה"א, הובאה מחלוקת האם מותר לתת יין לתוך התבשיל, וכן מה הדין כאשר ניתן יין בתבשיל האם נאסר לזרים. בתוספתא, תרומות פ"ט ה"ו, הובאה רק המחלוקת לגבי איסור התבשיל לזרים במקרה והיין נפל לתוך המורייס. הפרשנים ביארו שהמחלוקת היא בשאלה האם היין ממתק את התבשיל או מעביר את זוהמת המורייס (ראה: עבודה זרה, לח ע"ב), ממילא ההשלכה היא איסור התבשיל לזרים, שכן הדיון אם היין נתן טעמו בתבשיל או לא. לעומת מחלוקת זו, בתרומות, פי"א מי"א, נכתב: 'אבל נותנין את היין למורייס', וכתב רדב"ז, הל' תרומות פי"א ה"ג, שהלכה כסתם המשנה, וממילא ההיתר לתת יין הוא כשמטרתו לתת טעם בתבשיל.

מעביר את זוהמת התבשיל.[9]

ויש מי שאומר, מותר לתת יין לתוך תבשיל כאשר כוונתו לתת טעם בתבשיל, אך אם כוונתו להעביר את הזוהמה שיש בתבשיל אסור.[10]

2. איסור לזרים

תבשיל שניתן בו יין תרומה לתוספת טעם, התבשיל אסור לזרים כדין תרומה.[11]

ד. פיטום שמן תרומה

ואין מפטמין את השמן, מפני שהוא מוציאו מכלל מאכלות ועושהו שמן משחה[12]

לדעה זו - שמן תרומה העומד לאכילה אסור להפסידו מייעודו לעשותו ראוי לסיכה בלבד ולא לאכילה.[13] לפיכך, גם אם בישלו את צמחי התבלין במים

---

9. כן ביארו הפרשנים הבאים את המחלוקת שהובאה בירושלמי ותוספתא, לעיל הערה 8, שהסיבה להתיר נתינת יין לתבשיל היא משום שהוא נותן טעם, אך לא התנו היתר זה בכוונה שלילית להעברת זוהמא, ראה: ר״ש, תרומות פי״א מ״א ד״ה נותנין; ראי״ש, שם ד״ה אבל; רע״ב, שם ד״ה אבל; מלאכת שלמה, שם ד״ה אבל; שנות אליהו, שם ד״ה אבל; תפארת ישראל, שם יכין אות ד; הלכתא גבירתא, שם; חסדי דוד, תרומות פ״ט ה״ו ד״ה יין; מנחת ביכורים, שם ד״ה אסור; ריב״ג מווילנא, שם ד״ה יין; מנחת יצחק, שם ד״ה אסור; חזון יחזקאל, שם ד״ה אסור; רש״ס, תרומות פי״א ה״א ד״ה יין; מהר״א פולדא, שם ד״ה אבל; דרך אמונה, הל׳ תרומות פי״א ה״ג ס״ק לח.
10. ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ פא סעי׳ יב; דרך אמונה, הל׳ תרומות פי״א ה״ג ס״ק לח, אך בדבריו שם בציון ההלכה ס״ק פד, כתב על דעה זו: ׳וצריך עיון׳.
11. ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פי״א ה״ג ד״ה אבל, שאמנם הרמב״ם השמיט דין זה: ׳דפשוט הוא דכיון שמותר ליתנו לתוך המורייס ואינו מאבד ודאי שאסור לאכול לזרים כשאר תערובת תרומה׳; ראי״ש, תרומות פי״א מ״א ד״ה אבל.
12. דין זה הובא בתרומות, פי״א מ״א: ׳ואין מפטמין את השמן׳; תוספתא (תרומות פ״ט ה״ז; שביעית פ״ו ה״ח; שם הי״ג): ׳אין עושין... את השמן ערב׳. פיטום שמן נעשה באמצעות תיבולו בצמחי תבלין ובכך השמן אינו ראוי עוד למאכל אלא לסיכה בלבד, בנוסף לכך השמן גם נספג בתבלין ונזרק איתו כאשר מוציאים את התבלין וזורקים אותו. לאור זאת, נחלקו הפוסקים מה סיבת האיסור בפיטום שמן תרומה - הפסד ייעודו למאכל או הפסד התבלין הנזרק.
13. רמב״ם, פיהמ״ש תרומות פי״א מ״א. כ״כ בדעת הרמב״ם: מראה הפנים, תרומות פי״א ה״א ד״ה ואין; ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ פא סעי׳ יב. כביאור זה כ״כ: רע״ב, תרומות פי״א מ״א ד״ה אין מפטמין, בפירוש השני; תפארת ישראל, שם יכין אות ו, בפירוש השני; משנה ראשונה, שם ד״ה ואין [לדבריו: ׳הכא שמשנהו ומוציאו מכלל אכילה אסור, כמו משנה פירות מברייתנו׳. על כך העיר דרך אמונה, הל׳ תרומות פי״א ה״ג ציון ההלכה ס״ק צ, שסיבת שינוי פרי מדרך ברייתו הוא מטעם הפסד. ראה מה שהתבאר לעיל פי״א ה״ב סעיף א1]; מהר״א פולדא, תרומות פי״א ה״א ד״ה אין מפטמין, בפירוש השני; פני משה, שם ד״ה ואין מפטמין; מנחת יצחק (תרומות פ״ו ה״ט ד״ה שמן; שביעית פ״ו ה״ה ד״ה שמן; שם ה״ח ד״ה אין מפטמין); מנחת ביכורים (תרומות פ״ט ה״ח ד״ה ואת השמן; שביעית פ״ו ה״ה ד״ה ערב;

ונתנום בשמן הדבר אסור.[14]

ויש אומרים, סיבת האיסור משום התבלין שסופח אליו את השמן ולאחר-מכן זורקים אותו ונמצא מפסיד את השמן שבתבלין.[15] לפיכך, אם בישלו את צמחי התבלין במים ונתנום בשמן, כך שאינם בולעים ממנו עוד, הדבר מותר.[14]

ומכל מקום, יכול הכהן לסוך בשמן זה.[16]

ה. עירוב תרומה עם מינים שונים לרפואה

אבל מערבין יין ודבש ופלפלין[17] וכיוצא באלו לאכלן[18]

משום שייעוד יין של תרומה הוא לשתייה אין להשתמש בו למטרות רפואיות משום הפסד.[19]

ומכל מקום, אם עשה כן אינו יכול לסוך את היין לרפואה משום שעיקרו לשתייה.[20]

שם ה״ח ד״ה אין מפטמין); ריב״ג מווילנא, שביעית פ״ו ה״ח ד״ה ואת השמן; חסדי דוד, תרומות פ״ו ה״ט ד״ה אין עושין; חזון יחזקאל (תרומות פ״ט ה״ח ד״ה ואת השמן; שביעית פ״ו ה״ה ד״ה ערב; שם ה״ח ד״ה אין מפטמין).

14. תוספות אנשי שם, תרומות פי״א מ״א ד״ה ברי״ב ד״ה אין.

15. ריבמ״ץ, תרומות פי״א מ״א ד״ה ואין; ר״ש, שם ד״ה אין; רא״ש, שם ד״ה אין; רע״ב, שם, בפירוש הראשון; תפארת ישראל, שם יכין אות ו, בפירוש הראשון; הלכתא גבירתא, שם; מהר״א פולדא, תרומות פי״א ה״א ד״ה אין מפטמין, בפירוש הראשון; רש״ס, שם ד״ה ואין מפטמין.

16. תוספתא (תרומות פ״ט ה״ז; שביעית פ״ו ה״ח; מעשר שני פ״ב ה״ג); דרך אמונה, הל׳ תרומות פי״א ה״ג ס״ק מא.

17. מקור דין זה בתרומות, פי״א מ״א: ׳עושים את היין יינומלים׳. בתוספתא, תרומות פ״ט הט״ו, ישנן גרסאות שונות וביניהן: ׳ואין עושין אותו אנימלון׳. הפרשנים העירו שיש למחוק את המילה ׳אין׳ ובכך להשוות את התוספתא למשנה ולפסק הרמב״ם כאן, ראה: ריב״ג מווילנא, תרומות פ״ט הט״ו ד״ה ואין עושין; שיירי מנחה, שם ד״ה ואין; חזון יחזקאל, שם חילופי גרסאות ס״ק *נ.

18. כתב ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ פא סעי׳ יב: ׳ולאו דווקא לאוכלן, דזהו לשתייה דשתייה בכלל אכילה׳.

19. תוספתא (תרומות פ״ט ה״ז; שם הט״ו; שביעית פ״ו ה״ח); מנחת יצחק (תרומות פ״ט ה״ח ד״ה אלונתית; שביעית פ״ו ה״ה ד״ה אלונתית); חסדי דוד, תרומות פ״ט ה״ח ד״ה אין עושין; דרך אמונה, הל׳ תרומות פי״א ה״ג ס״ק מג. יש שדייקו כן מלשון הרמב״ם כאן ׳לאכלן׳ דווקא ולא לרפואה, ראה: חסדי דוד, שם הי״ב ד״ה יין; שיירי מנחה, שם הי״ב ד״ה ואין. דין זה מובא גם בהלכות שביעית, ראה: שביעית, פ״ח מ״א: ׳כלל גדול אמרו בשביעית, כל המיוחד למאכל אדם אין עושין ממנו מלוגמא׳; רמב״ם, הל׳ שמיטה פ״ה הי״א. להרחבה בנושא זה, ראה מה שהתבאר בשבת הארץ, הוצאת מכון התורה והארץ, שם. וכן ביחס למעשר שני, ראה: תוספתא, מעשר שני פ״ב ה״ג; רמב״ם, הל׳ מעשר שני פ״ג הט״ז.

20. תוספתא (תרומות פ״ט ה״ז; שביעית פ״ו ה״ח; מעשר שני פ״ב ה״ג); חסדי דוד, שביעית פ״ו ה״ה.

הלכה ד

א. בישול יין של תרומה
ב. איסור בישול יין לכהן
ג. עירוב מינים שונים
ד. עירוב מינים שונים לאחר חורבן יהודה

אין מבשלין יין של תרומה מפני שהוא ממעיטו.[1] אין כובשין בצלים של תרומה בחומץ של תרומה מפני שמפסיד החומץ.[2] אין מערבין תבואה בקטניות, וכל דבר שיתפרש זה מזה כשבוברין אותו מערבין, ומשחרבה יהודה התחילו לערב תבואה בתבואה וקטנית בקטנית אבל לא תבואה בקטנית.[3]

---

1. תרומות, פי״א מ״א, הובאה מחלוקת חכמים ורבי יהודה: ׳אין מבשלים יין של תרומה מפני שהוא ממעיטו. רבי יהודה מתיר מפני שהוא משביחו׳, ופסק הרמב״ם, פיהמ״ש שם, כדעת חכמים; סמ״ג, לאוין סי׳ רנח ד״ה התרומה ניתנת.
2. תוספתא, תרומות פ״ט ה״ד. יש שכתבו כן לעניין שביעית, ראה: פאת השלחן, סי׳ כד סעי׳ ו; חכמת אדם, שער מצוות הארץ פי״ז סי׳ ט; שבת הארץ, פ״ה ה״ג אות ה; כרם ציון, הלכות שביעית הלכות פסוקות פי״ג סעי׳ ו.
בביאור הדין כתבו הפרשנים, אף שהבצלים משתבחים עם החומץ מ״מ הדבר נאסר משום הפסד החומץ שאינו ראוי עוד לשימוש לאחר תהליך כזה, ראה: רדב״ז, הל׳ תרומות פי״א ה״ד ד״ה אין כובשין; מנחת ביכורים, תרומות פ״ט ה״ד ד״ה בחומץ; חסדי דוד, שם ד״ה ר׳ יוסי; מנחת יצחק, שם ד״ה החומץ; ריב״ג מווילנא, שם ד״ה ואין; חזון יחזקאל, שם באורים ד״ה בחומץ. לגבי שביעית, יש שכתבו שלא הותר להפסיד פרי של שביעית כדי להשביח פרי אחר של שביעית, ראה: דברי ישראל, על חכמת אדם שער מצוות הארץ פי״ז ס״ק כו; שבת הארץ, פ״ה ה״ג אות ה. אמנם הדבר מותר אם שותים גם את החומץ ולא מפסידים אותו, ראה: הרב בנימין זילבר (הלכות שביעית, סי׳ ה כסא דוד ס״ק מ; ברית עולם, הל׳ שביעית סי׳ ה סעי׳ נ).
יש שביארו באופן שונה את הפסד החומץ, ולדבריהם גם כשאינו שופך את החומץ מ״מ יש הפסד ייעודו העיקרי, לאכילה, ראה: תוספתא כפשוטה, תרומות פ״ט עמ׳ 445 ציון 14: ׳החומץ אינו משביח כלל את טעם הבצלים החיים, ואינו כובש אותם אלא כדי שיתקיימו או כדי להחליש את הארס שבהם ונמצא משתמש בחומץ של תרומה לא לאכילה אלא לשמירת אוכלין והוא מפסידו׳; דרך אמונה, הל׳ תרומות פי״א ה״ד ציון ההלכה ס״ק קו, שאף אם אינו זורק את החומץ לאחר השימוש בו, אלא מורידו מהשימוש הייעודי שלו נחשב הדבר להפסד.
3. תוספתא, תרומות פ״י הט״ו. בטעם האיסור לערב תבואה בקטניות למרות ששתיהן תרומה, כתבו המפרשים שיש בכך משום הפסד התבואה שהיא חשובה יותר מהקטניות, ראה: מנחת יצחק, תרומות פ״י הט״ו ד״ה אין מערבין; מנחת ביכורים, שם ד״ה כאחד; ריב״ג מווילנא,

א. בישול יין של תרומה

אין מבשלין יין של תרומה מפני שהוא ממעיטו[4]

לדעה זו - אף שנגרם שבח מסוים ליין אסור לבשלו משום הפסד.[5]

שם ד״ה תבואה; חסדי דוד, שם; חזון יחזקאל, שם ד״ה אין מערבין; תוספתא כפשוטה, שם עמ׳ 477 ציון 50; רדב״ז, הל׳ תרומות פי״א ה״ד ד״ה אין מערבין.
דין זה הובא גם לגבי שביעית, ראה: פאת השלחן, סי׳ כד סעי׳ ו; חכמת אדם, שער מצוות הארץ פי״ז סעי׳ ט; שבת הארץ, פ״ה ה״ג אות ז; כרם ציון, הלכות שביעית הלכות פסוקות פי״ג סעי׳ ט.

4. לגבי הפרשת תרומות ומעשרות מיין מבושל על שאינו מבושל, ראה מה שהתבאר לעיל תרומות הארץ, פ״ה הי״ח אות יב. בירושלמי (תרומות פ״ב ה״ג; שם פי״א ה״א) נאמרו שני הסברים להפסד ׳מפני שממעיטו׳: ׳מפני שממעטו ממידתו׳ היינו שבאמצעות הבישול מתאדה היין ונפסד, או משום ׳מפני שממעטו משותיו׳ היינו שיש אנשים שלא אוהבים יין מבושל ובאמצעות הבישול מצטמצם מעגל האנשים לשתיית היין.
יש שציינו את ההסבר הראשון, ראה: רמב״ם, פיהמ״ש תרומות פי״א מ״א; ריטב״א, בבא בתרא צז ע״ב ד״ה אי למעוטי; ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ פא סעי׳ טז. הרמב״ם כאן בהלכה לא הסביר, ויש שכתבו בדעתו שהכוונה למיעוט ממידתו כפי שכתב בפיהמ״ש, ראה: ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פי״א ה״ד; יש סדר למשנה, תרומות פי״א מ״א ד״ה ואחזור; מראה הפנים, תרומות פי״א ה״א ד״ה הוי.
יש שציינו את ההסבר השני, ראה: ר״ש, שם ד״ה מפני שהוא ממעיטו; מאירי, בבא בתרא צז ע״ב ד״ה אין מקדשין, שלל את ההסבר הראשון. יש שכתבו טעם זה ביחס לשביעית, ראה: משנה ראשונה, שביעית פ״ח מ״ז ד״ה שלא. ההשלכה המעשית מכך מצויה בדברי הראי״ה קוק (שבת הארץ, קונטרס אחרון סי׳ כב; ספר השמיטה, עמ׳ לא הערה 4) שלכתחילה אין להבדיל על יין שביעית משום מנהג הנשים לא לשתות יין הבדלה ונמצא ממעט משותיו. בבית רידב״ז, סי׳ ה סעי׳ ו ד״ה ולענין שפסק, חלק על הוראה זו משום שלדבריו אין מצווה באכילת פירות שביעית ולא שייך מיעוט משותיו אלא במקום שיש מצווה באכילה כתרומה, ראה בדעתו להלן הערה 5.
יש שהביאו את שני ההסברים, ראה: ריבמ״ץ, תרומות פי״א מ״א ד״ה אין מבשלין; ראי״ש, שם ד״ה ממעיטו; רע״ב, שם ד״ה ממעיטו; גר״א, שנות אליהו שם ד״ה אין מבשלין; תפארת ישראל, שם יכין אות ח; רדב״ז, הל׳ תרומות פי״א ה״ד ד״ה אין מבשלין; דברי ישראל, על חכמת אדם שער מצוות הארץ פי״ז ס״ק כה. יש שהביאו הסברים אלו ביחס לשביעית, ראה: כרם ציון, הלכות שביעית הלכות פסוקות פי״ג סעי׳ ו.

5. רמב״ם (הל׳ תרומות פי״א ה״ד; פיהמ״ש תרומות פי״א מ״א); פאת השלחן, סי׳ כד בית ישראל סוף ס״ק יח, הכריע כדעת הגר״א, או״ח סי׳ רעב סעי׳ ח; בית רידב״ז, סי׳ ה סעי׳ ו.
הפוסקים נחלקו האם דין זה הנאמר בתרומה ייאמר גם לעניין שביעית וייאסר לבשל יין של שביעית אע״פ שהוא משביחו - יש שהשוו בין תרומה לשביעית, ראה: רש״ס, תרומות פ״ב ה״ג ד״ה ממעיטו; פאת השלחן, סי׳ כד בית ישראל ס״ק יח; חכמת אדם, שער מצוות הארץ פי״ז סעי׳ ט; תורת השביעית (הלוי), הל׳ סז תורת ציון ד״ה אבל מערבין, עמ׳ שלז-שלח; חידושי רבי איסר זלמן מלצר, זרעים עמ׳ רב-ריא; משנת הגרי״ש, שביעית עמ׳ פב סעי׳ כה, אף שהבישול ימנע את איסור ׳יין נסך׳ במגע גוי, הבישול ייאסר משום ההפסד. בשו״ת משפט

ויש אומרים, מותר לבשל יין תרומה מפני שמשביחו.[6]

ב. איסור בישול יין לכהן

אין מבשלין יין של תרומה מפני שהוא ממעיטו[7]

יש אומרים, איסור בישול יין תרומה הוא גם לכהן למרות שכך היא דרך שתייתו.[8]

ויש מי שאומר, מותר לכהן לבשל יין של תרומה.[9]

כהן, סי׳ פד-פה, למד מכך שאסור לעבד פירות שביעית שלא כדרך משום הפסד גם אם כתוצאה מכך יגרם שבח לפירות.
אולם יש הסוברים שאמנם אין לבשל יין של תרומה אך מותר לבשל יין שביעית, ראה: בית רידב״ז, סי׳ ה סעי׳ ו ד״ה ולענין שפסק; חוט שני, הל׳ תרומות פי״א ה״ד ס״ק טו ד״ה נראה; מאמר מרדכי, שביעית פי״ג סעי׳ מ, משום שכיום זהו דרכו וכן כדי להציל ממגע גוי. ראה גם: הרב בנימין זילבר (הלכות שביעית, סי׳ ה ס״ק לח; ברית עולם, סי׳ ה סעי׳ מז) ביחס לדיני שביעית.

6. ירושלמי (תרומות פ״ב ה״ג; שם פי״א ה״א) הובאה דעתו של רבי יוחנן המחליף במשנה (לעיל הערה 1), בין דעת חכמים לדעת רבי יהודה, ובכך לדעת חכמים מותר לבשל יין של תרומה ׳מפני שמשביחו׳. ראה: תוספות, פסחים קט ע״ב ד״ה ארבעה (הובאו דבריהם אצל ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פ״ה הי״ח סוף ד״ה וכן תורמין; שם פי״א ה״ד ד״ה אין מבשלין); ראי״ש, בבא בתרא פ״ו סי׳ י; רשב״א (שו״ת הרשב״א, ח״א סי׳ כד; בבא בתרא, צז ע״ב ד״ה ויין מבושל - הובאו דבריו במלאכת שלמה, תרומות פי״א מ״א ד״ה ורבי יהודה).
7. בירושלמי (תרומות פ״ב ה״ג; שם פי״א ה״א) עימתו בין דברי רבי יהודה בתרומות, פי״א מ״א, המתיר בישול יין של תרומה, לדברי המשנה תרומות פ״ב מ״ו, שתורמין מיין שאינו מבושל על המבושל, משמע שהיין שאינו מבושל יפה יותר, ודברים אלו יוחסו בירושלמי לרבי יהודה. הירושלמי עורך אבחנה בין בישול יין שמדובר בכהן המבשל ולכן התיר רבי יהודה, לבין המשנה העוסקת בהפרשת תרומות ומעשרות של ישראל שיין מבושל אינו יפה עבור נתינה לכהן (להרחבה בעניין זה, ראה: תרומות הארץ, פ״ה ה״א אות יג; שם הי״ח אות י). אמנם אבחנה זו נערכה בדעת רבי יהודה, אך מהעמדת המשנה בכהן ולדעת הפוסקים כדעת חכמים שאסור לבשל יין של תרומה, אזי אף לכהן אסור. אולם יש שהעמידו את המשנה, תרומות פי״א מ״א, בישראל המפריש.
8. יש שהעמידו את המשנה תרומות, פי״א מ״א, בכהן ולדבריהם איסור בישול יין של תרומה הוא גם לכהן למרות שכך היא דרך שתייתו, ראה: ריבמ״ץ, תרומות פ״ב מ״ו ד״ה ויין; ר״ש, שם ד״ה זיתי; מלאכת שלמה, שם ד״ה ויין; גר״א, שנות אליהו שם ד״ה אבל; משנה ראשונה, שם ד״ה ותורמין; תיו״ט, תרומות פי״א מ״א ד״ה רבי; רא״ש (תרומות פ״ב מ״ו ד״ה זיתי; שם פי״א מ״א ד״ה מפני שמשביחו; בבא בתרא פ״ו סי׳ י); ריטב״א, בבא בתרא צז ע״ב ד״ה אי למעוטי; שו״ת הרשב״א, ח״א סי׳ כד (הובאו דבריו במלאכת שלמה, תרומות פי״א מ״א ד״ה ורבי יהודה); מהר״א פולדא, תרומות פ״ב ה״ג ד״ה תמן בכהן; פני משה, שם ד״ה ר״א אומר; מראה הפנים, תרומות פי״א ה״א ד״ה הוי; דרך אמונה, הל׳ תרומות פי״א ה״ד ס״ק מה.
9. רשב״א, בבא בתרא צז ע״ב ד״ה ויין מבושל, בתירוץ השני.

ג. עירוב מינים שונים

אין מערבין תבואה בקטניות, וכל דבר שיתפרש זה מזה כשכוברין אותו מערבין[10]

יש אומרים, מותר לערב מינים שונים של תרומה הנבדלים זה מזה בגודלם כך שבאמצעות ניפוי ניתן להפריד ביניהם.[11]

ויש אומרים, מותר לערב שני סוגי קטניות, כגון שומשום ועדשים, למרות שלא יהיה ניתן להפריד ביניהם משום שמוגדרים מין אחד.[12]

ד. עירוב מינים שונים לאחר חורבן יהודה

ומשחרבה יהודה התחילו לערב תבואה בתבואה וקטנית בקטנית אבל לא תבואה בקטנית

לאחר חורבן יהודה, העניות הייתה גדולה והיו מערבים מינים שונים זה עם זה בחולין ולא הקפידו על הפסד אחד המינים, לכן בזמן זה גם בתרומה מותר לערב מינים שונים זה בזה, אך מ"מ אין לערב תבואה בקטניות ולא קטניות בתבואה גם לאחר חורבן יהודה, כשם שלא עירבו מינים אלו בחולין.[13]

---

10. בתוספתא, תרומות פ"י הט"ו: 'אבל מערבין שומשומין באפילים ואפילים בעדשים וכל דבר שדרכו ליכבר'. פרשני התוספתא נחלקו בכוונתה, האם ההיתר לערב מינים שונים נובע מהיכולת להפריד ביניהם, אך מינים כאלו שלא ניתן להפריד ביניהם יהיה אסור לערב משום הפסד. לשיטה זו, החלק הראשון של המשפט הוא דוגמה להמשך המשפט 'כל דבר שדרכו ליכבר'. או שמא ישנם מינים שלמרות שלא ניתן להפריד ביניהם מ"מ מותר לערבם יחד משום שהם מוגדרים מין אחד, כדוגמת שומשומין ועדשים. לשיטה זו, במשפט הנ"ל בתוספתא יש שני חלקים - עירוב מינים המוגדרים כמין אחד גם ללא יכולת הפרדה, עירוב מינים שונים ונבדלים שניתן להפרידם לאחר-מכן.
11. שבת הארץ, פ"ה ה"ג אות ז. כך נראה מפרשני התוספתא שאסרו כל תערובת שלא התירו תערובת של מינים שונים כלל, אם אי אפשר אח"כ להפריד ביניהם, ראה: חסדי דוד, תרומות פ"י הט"ו; מנחת יצחק, שם ד"ה וכל דבר; תוספתא כפשוטה, שם עמ' 477 ציון 50-51; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' פא סעי' טז; פאת השלחן, סי' כד בית ישראל ס"ק כב, בדעת הרמב"ם שהשמיט.
12. מנחת ביכורים, תרומות פ"י הט"ו ד"ה באפלים; ריב"ג מווילנא, שם ד"ה אבל מערבין; שבת הארץ, פ"ה ה"ג, בדעת מנחת ביכורים.
13. תוספתא, תרומות פ"י הט"ו: 'משחרבה יהודה מהרה תבנה התחילו לערב תבואה בתבואה וקטניות בקטניות, אבל לא תבואה בקטנית ולא קטנית בתבואה'. אמנם הרמב"ם לא כתב כסיום דברי התוספתא לאסור אף קטניות בתבואה, כפי שהעירו פאת השלחן, סי' כד בית ישראל ס"ק כג; חזון יחזקאל, תרומות פ"י הט"ו ביאורים ד"ה ולא קטניות. בביאור הרמב"ם, ראה: דרך אמונה, הל' תרומות פי"א ה"ד ציון ההלכה ס"ק קיב: 'דרבנו כלל שניהם דתבואה בקטניות היינו בין שהתבואה מרובה בין שהקטניות מרובה'; תוספתא כפשוטה, תרומות פ"י עמ' 478 ציון 53: 'וכנראה שרבינו קיצר'.

הלכה ה

א. דין המורסן
ב. ניפוי קמח תרומה
ג. האכלת בהמה בשיירי הקמח

כדרך שמרקדין את הקמח בחולין כך נוהג הכהן בתרומה, מרקד לאכול ומשליך את המורסן.[1] הרי שרצה לעשות סולת מנופה בנפיות הרבה עד שיוציא קב או קביים מן הסאה, לא ישליך את השאר מפני שהוא ראוי לאכילה אלא יניחו במקום מוצנע.[2]

א. דין המורסן

ומשליך את המורסן

אין במורסן קדושת תרומה ומותר לזרים.[3]

---

1. ביחס לדין הסובין, ראה מה שיתבאר להלן פי״א הי״ב.
2. תרומות, פי״א מ״ה. בביאור טעם ההלכה, כתבו הפרשנים שאין בכך הפסד תרומה ולא נימקו, ראה: ר״ש, תרומות פי״א מ״ה ד״ה כדרך; רא״ש, שם ד״ה כדרך; דרך אמונה, הל׳ תרומות פי״א ה״ה ס״ק נה. נראה שהנימוק לכך שאינו הפסד משום שאינו ראוי וחשוב לאכילה, ראה: רמב״ם, פיהמ״ש תרומות פי״א מ״ה; רע״ב, שם ד״ה ונוהג; תפארת ישראל, שם יכין אות לה; פני משה, תרומות פי״א ה״ד ד״ה ונוהג בתרומה; מהר״א פולדא, שם ד״ה כדרך שהוא; ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פי״א ה״ה, שאיסור הפסד תרומה תלוי בדרך בני-אדם: ׳ומה שאינו הפסד ודרך בני אדם להשליכו שאינו ראוי לאכילה מותר׳. לאור זאת מובן ההמשך, שגם כהן מפונק שדרכו לאכול סולת יכול לנפות הרבה, משום שכן הוא דרכו, ראה: שעורי מקדש דוד, חולין סי׳ ו עמ׳ קכט ד״ה והנראה.
יש שכתבו דין זה גם לגבי שביעית, ראה: פאת השלחן, סי׳ כד סעי׳ ז; חכמת אדם, שער מצוות הארץ פי״ז סעי׳ י; שבת הארץ, פי״ה ה״ג אות ז; כרם ציון השלם, הלכות שביעית הלכות פסוקות פי״ג סעי׳ ט; חזון איש, שביעית סי׳ יד ס״ק י ד״ה ולמדנו; אור לציון, שביעית פ״ב שאלה ו ובהערות שם.
ביחס להשלכת המורסן, יש מי שהבחין בין תרומה שניתן להשליכו לבין שביעית שהוא עדיין ראוי למאכל בהמה ויש בו קדושת שביעית, ראה: הרב בנימין זילבר (הלכות שביעית, סי׳ ה כסא דוד ס״ק מד; ברית עולם, סי׳ ה סעי׳ נב, שהבחין בין מורסן הראוי לבהמה לכזה שאינו ראוי לה). בעניין מורסן בשביעית, ראה מה שהתבאר בשבת הארץ, פ״ח הי״ט.
3. תרומות, פי״א מ״ה: ׳המורסן מותר׳, וביארו הפרשנים שמותר לזרים, ראה: ר״ש, שם ד״ה המורסן; רא״ש, שם ד״ה המורסן; רע״ב, שם ד״ה המורסן; תפארת ישראל, שם יכין אות לא; הלכתא גבירתא, שם; פני משה, תרומות פי״א ה״ד ד״ה מותר; ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ פא סעי׳ יז; מעדני ארץ, הל׳ תרומות פי״א ה״ה אות א; דרך אמונה, שם ס״ק נו. טעם הדבר שאין במורסן קדושת תרומה, משום שאינו ראוי לאכילה כלל, ראה: מלאכת שלמה,

ב. ניפוי קמח תרומה

הרי שרצה לעשות סולת מנופה בנפיות הרבה עד שיוציא קב או קביים מן הסאה

כהן שדרכו לאכול קמח מנופה היטב, יכול לנפותו הרבה ואין הפסד במה שמוציא קמח באמצעות ניפוי רב עד שיעור של קביים מסאה,[4] אך יותר משיעור קביים אסור משום הפסד.[5]

מכל מקום, בשנים של רעב יכול הכהן לנפות יותר משיעור זה משום שיימצאו אנשים שיאכלו את הקמח הנותר.[6]

ג. האכלת בהמה בשיירי הקמח

לא ישליך את השאר מפני שהוא ראוי לאכילה אלא יניחו במקום מוצנע

לדעה זו - יש מי שאומר, אין לכהן להאכיל את בהמתו בשיירי הקמח המנופה, אלא יניח במקום מוצנע.[7]

ויש אומרים, יכול הכהן להאכיל את שיירי הקמח המנופה לבהמתו.[8]

תרומות פי״א מ״ה ד״ה המורסן; יד דוד, שם ד״ה המורסן; דרך אמונה, הל׳ תרומות פי״א הי״ב ס״ק קכב.

4. תורת כהנים, פרשת אמור פרשה ד פ״ד אות יא: ׳כי לחם - כי לחמו, מסלת את החיטים כל שהוא רוצה׳. היינו, אם הכהן מפונק ואינו אוכל את החיטים אלא סולת הוא יכול לסלת את החיטים כרצונו ואין בכך הפסד תרומה, משום שנאמר ׳כי לחם׳ היינו שנוהג כמו בלחם שלו, ראה: ראב״ד, שם; ר״ש משאנץ, שם; קרבן אהרן, שם ד״ה כי לחם; חזון איש, שביעית סי׳ יד ס״ק י ד״ה ירו׳.

5. בירושלמי, תרומות פי״א ה״ד, עימתו בין דברי התורת כהנים לעיל הערה 4, שם מבואר שניתן לנפות ללא הגבלת כמות, לבין המשנה בתרומות פי״א מ״ה, שם מבואר שהניפוי הוא עד קביים בלבד. אחת התשובות לסתירה היא: ׳רבי אבהו בשם רבי יוחנן, במעמידו על תרומתו׳, וביארו הפרשנים שהכוונה היא שגם דברי התורת כהנים אמורים עד שיעור של ניפוי קביים, ראה: פני משה, תרומות פי״א ה״ד ד״ה במעמידו; מהר״א פולדא, שם ד״ה במעמידו.

6. בירושלמי, תרומות פי״א ה״ד, מובאת תשובה נוספת לסתירה אותה הצגנו לעיל הערה 5: ׳רבי ירמיה בשם רבי אילא, כאן בשני רעבון כאן בשני שובע׳. ביארנו כאן עפ״י שנות אליהו, תרומות פי״א מ״ה ד״ה ונוהג: ׳בשני רעבון יכול לסלת כמו שירצה, דמ״מ יהיה הנשאר ראוי לאכילה׳; חזון איש, שביעית סי׳ יד ס״ק י ד״ה ירו׳; דרך אמונה, הל׳ תרומות פי״א ה״ה ס״ק נח.

7. דרך אמונה, הל׳ תרומות פי״א ה״ה ס״ק נט. בטעם הדבר כתב משום שהוא מאכל אדם, ראה גם בדבריו ביאור ההלכה שם ד״ה הרי.

8. ראב״ד, תורת כהנים פרשת אמור פרשה ד פ״ד אות יא; ר״ש משאנץ, שם; רש״ס, תרומות פי״א ה״ד ד״ה המסלת.

הלכה ו

שמן של תרומה אין חוסמין בו תנור וכיריים,[1] ואין סכין בו מנעל וסנדל.[2] ולא יסוך רגלו והיא בתוך מנעל וסנדל, אבל סך את רגלו ולובש המנעל או הסנדל. וסך כל גופו ומתעגל על–גבי קטבוליא חדשה, ואף על פי שהן ניסוכין אינו חושש.[3] אבל לא יתן שמן על–גבי טבלא של שיש להתעגל עליה, מפני שהוא מאבדו.[4]

---

1. דרכם היה למרוח שמן על תנור וכיריים חדשים כדי לחזקם, ראה: ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פי״א ה״ו; כסף משנה, שם; מנחת יצחק (תרומות פי״י הי״א ד״ה אין חוסמין; שביעית פי״ו ה״ז ד״ה אין חוסמין); מנחת ביכורים, תרומות פי״י הי״א ד״ה אין חוסמין; ריב״ג מווילנא, שם ד״ה תנור; חזון יחזקאל, שם ד״ה אין חוסמין; ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ פא סעי׳ יט. ראה עוד: תוספתא כפשוטה, תרומות פי״י עמ׳ 474 ציון 38.
2. דרכם היה למרוח שמן על מנעל וסנדל חדשים כדי לרככם ולייפותם, ראה: ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פי״א ה״ו; כסף משנה, שם; ריב״ג מווילנא, תרומות פי״י הי״א ד״ה תנור; חזון יחזקאל, שם ד״ה מנעל. טעם האיסור בסיכת שמן על-גבי תנור וכיריים, מנעל וסנדל הוא משום הפסד תרומה, שכן שמן תרומה ניתן לסיכת אדם ולא לסיכת שאר דברים, כ״כ: רדב״ז, הל׳ תרומות פי״א ה״ו; דרך אמונה, שם ס״ק סא; ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ פא סעי׳ יט.
3. בטעם ההיתר נחלקו הפרשנים - יש שכתבו, כיון שהכהן השתמש בשמן תרומה כמצוותה, לסיכת רגלו, מעתה התחללה קדושת התרומה, כפי שנאמר בכריתות, ז ע״א, לגבי סיכת זר בשמן תרומה לאחר סיכת הכהן: ׳ומתו בו כי יחללוהו כתיב, כיון דחלליה הא איתחיל׳ (יתבאר להלן ה״ח). ראה: ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פי״א ה״ח; כסף משנה, שם; מעדני ארץ, שם ה״ו ד״ה ולא יסוך; דרך אמונה, שם ס״ק סה-סו; ערוך השלחן (הל׳ תרומות סי׳ פא סעי׳ יט-כ; הל׳ שמיטה סי׳ כד סעי׳ יג-יד); מנחת יצחק, תרומות פי״י הי״א ד״ה סך; מנחת ביכורים, שם ד״ה ונותנה; חסדי דוד, שם; חזון יחזקאל (שם ד״ה ונותנה; שם ד״ה ומתעגל); חידושי מרן ר״י הלוי, עמ׳ 157 ד״ה ועיין. לשיטה זו, ראה: תורת זרעים, שביעית פ״ח מ״ב ד״ה הנה, שכתב שטעם זה שייך אף לגבי שביעית.
ויש מי שכתב בטעם הדין, משום שהכהן אינו מתכוון לסיכה האסורה אלא לסיכת רגלו וגופו, ראה: רש״ס, שביעית פ״ח ה״ח ד״ה ולא יסוך; משמעות מהר״א פולדא, שם ד״ה והוא בתוך.
4. תוספתא, תרומות פי״י ה״י-הי״א. על החידוש בכל אחת מהדוגמאות, ראה: חסדי דוד, תרומות פי״י הי״א ד״ה שמן.
דינים אלו הובאו גם לגבי שביעית, ראה: תוספתא, שביעית פי״ו ה״ט-הי״ב; ירושלמי, שביעית פ״ח ה״ח; רמב״ם, הל׳ שמיטה פ״ה ה״ז; פאת השלחן, סי׳ כד סעי׳ י; ערוך השלחן, הל׳ שמיטה סי׳ כד סעי׳ יג-יד. יש שהביאו רק את הדין ביחס לסיכת תנור, כיריים, מנעל וסנדל, ראה: חכמת אדם, שער מצוות הארץ פי״ז סעי׳ יז; כרם ציון השלם, הלכות שביעית הלכות פסוקות פי״ג סעי׳ יג.

הלכה ז

א. נטילת ידיים לאכילת תרומה דרבנן
ב. נטילת ידיים לאכילת פירות שאינם מוכשרים לטומאה
ג. גדרי נטילת ידיים לאכילת תרומה
1. עד היכן מקום הנטילה?
2. טבילה ונטילה
3. נוסח הברכה
4. דינים נוספים
ד. כוונה בנטילת ידיים לתרומה
ה. אכילת כהן תרומה עם זר בשולחן אחד
1. סיבת הגזירה
2. בתרומת חוץ לארץ
ו. אכילת תרומת חוץ-לארץ בארץ ישראל
ז. סיכת שמן תרומה לאחרים
ח. סיכת שמן שנפל על-גבי בשרו
ט. סיכת קטן בשמן תרומה

כל האוכל תרומה אפילו פירות[1] צריך נטילת ידים, אע"פ שהיו ידיו טהורות[2] כמו שיתבאר במקומו.[3] ואינה נאכלת עם הזר על השלחן גזירה שמא יאכל ממנה. ותרומת חוצה לארץ נאכלת עם הזר על

---

1. יש שגרסו: 'אפילו כזית פירות', ראה: ילקוט שינויי נוסחאות (הוצאת פרנקל), הל' תרומות פי"א ה"ז; הרב חיים קנייבסקי (דרך אמונה, הל' תרומות פי"א ה"ז ס"ק עב; קרית מלך, שם ד"ה אפי'), אך בפחות משיעור 'כזית' אין חיוב נטילת ידיים כמו בחולין, ראה: דרך אמונה, הל' תרומות פי"א ה"ז ציון ההלכה ס"ק קמא.
2. ספרי זוטא, במדבר פרשת קרח יח ז; חלה, פ"א מ"ט; ביכורים, פ"ב מ"א; חגיגה, פ"ב מ"ה; זבים, פ"ה מי"ב; שבת, יג ע"ב; יבמות, עג ע"א; בבא מציעא, נג ע"א; חגיגה, יח ע"ב; ירושלמי (שבת פ"א ה"ד; חגיגה פ"ב ה"ה).
חכמים חייבו נטילת ידיים לתרומה משום ש'סתם ידיים שניות הן' לטומאה משום ש'ידיים עסקניות הן' ולכן גזרו חכמים שיש ליטול ידיים לתרומה, ראה: שבת, יד ע"א; רמב"ם, הל' שאר אבות הטומאה פי"ח ה"ח: 'שלמה המלך ובית דינו גזרו על כל הידיים שיהיו שניות, ואע"פ שלא ידע בוודאי שנטמאו מפני שהידיים עסקניות, ולא גזר שלמה על הידיים טומאה אלא לקודש, ואח"כ גזרו חכמים שאחריו אף לתרומה ולפיכך צריך נטילת ידיים לתרומה'; ריבמ"ץ (ביכורים פ"ב מ"א ד"ה רחיצת; השווה לדבריו, חלה פ"א מ"ט ד"ה וטעונין); תפארת ישראל (חלה פ"א מ"ט יכין אות סה; ביכורים פ"ב מ"א אות ה); מלאכת שלמה (חלה פ"א מ"ט ד"ה החלה, בשם רש"ס; ביכורים פ"ב מ"א ד"ה וטעונין); סמ"ג, עשין סי' כז ד"ה גרסינן בפרק כל הבשר.
נטילת ידיים בחולין היא לאכילת פת, אך בתרומה התחדש שיש ליטול ידיים גם לאכילת פירות, ראה: חגיגה, יח ע"ב; ירושלמי, חגיגה פ"ב ה"ה; רש"י, בבא מציעא נג ע"א ד"ה טעונים; ר"ש, חלה פ"א מ"ט ד"ה וטעונין; רא"ש, שם ד"ה וטעונים; הערוך, ערך טען (הראשון); רמב"ם (פיהמ"ש ביכורים פ"ב מ"א; פיהמ"ש חגיגה פ"ב מ"ה); תפארת ישראל, חגיגה פ"ב מ"ה יכין

השלחן[4] ואינה צריכה נטילת ידים כחולין.[5] ואין סכין שמן תרומה בידים מסואבות.[6] נפל על גבי בשרו משפשפו בידים מסואבות.[7] אבל סכין את הקטן בשמן תרומה[8] בתוך שבעה, שהנולד כל שבעה אינו חשוב ערל.[9]

אות לה; הלכתא גבירתא, שם; שנות אליהו, ביכורים פ״ב מ״א ד״ה וטעונין.
לגבי נטילת ידיים לאכילת פירות שביעית - יש הסוברים שיש ליטול ידיים לאכילת פירות שביעית, ראה: חכמת אדם, שערי צדק שער מצוות הארץ פי״ז סעי׳ יז; תורת הארץ, ח״א פ״ח אות סא; הראי״ה קוק (שבת הארץ, קונטרס אחרון סי׳ כה; מועדי הראי״ה, הוצאת מכון התורה והארץ עמ׳ 312; הוצאה ישנה, עמ׳ רכד); הרב בנימין זילבר (הלכות שביעית, סי׳ ה כסא דוד ס״ק ס; ברית עולם, סי׳ ה סעי׳ סד). יש מי שהבחין בין תרומה לשביעית, ראה: אור שמח, הל׳ שאר אבות הטומאה פ״ח ה״ח. עוד בעניין זה, ראה: שו״ת משנת יוסף, חי״ב סי׳ ע.

3. רמב״ם, הל׳ שאר אבות הטומאה פ״ח ה״ח.

4. חלה, פ״ד מ״ח; חולין, קד ע״א-ע״ב. דין זה נפסק להלכה גם לגבי חלה, ראה: רמב״ם, הל׳ ביכורים פ״ה הי״ב; שו״ע, יו״ד סי׳ שכג סעי׳ א.

5. נראה שהמקור לדין זה מכך שאין איסור לגעת בתרומת חו״ל אף שמטמאה, ראה: בכורות, כז ע״א; נדה, לב ע״א; רמב״ם, הל׳ תרומות פי״ב ה״א. אולם, ראה: דרך אמונה, הל׳ תרומות פי״א ה״ז ביאור ההלכה ד״ה ואי״צ, שמיאן במקורות אלו וסיים: ׳וצ״ע מקור רבנו׳.

6. מקבץ הלכות אלו, מתחילת דברי הרמב״ם ועד כאן, מובא בסמ״ג, לאוין סי׳ רנח ד״ה כל האוכל (השני).

7. תוספתא, תרומות פ״י הי״א. בטעם הדין שאין סכין שמן תרומה בידיים מסואבות, ביארו הפרשנים משום הפסד תרומה גם במקרה שהשמן אינו מיועד לאכילה אלא לסיכה, מ״מ מפסידו, ראה: רדב״ז, הל׳ תרומות פי״א ה״ז ד״ה ואין סכין; מנחת ביכורים, שביעית פ״ו ה״ו ד״ה בידים; מנחת יצחק, שם ד״ה שמן. יש שהוסיפו, משום חשש שמא יימלך עליו לאכילה וכבר נפסל לאכילה מפני טומאתו, ראה: מנחת יצחק, שם; ריב״ג מווילנא, שם ד״ה בידים; חזון יחזקאל, שם ד״ה בידים. בטעם הדין שאם נפל על-גבי בשרו ׳משפשפו בידיים מסואבות, ראה להלן הערה 34.
דינים אלו בעניין סיכת שמן, נכתבו גם לגבי שמן שביעית, ראה: תוספתא, שביעית פ״ו ה״ט; רמב״ם, הל׳ שמיטה פ״ה ה״ז; פאת השלחן, סי׳ כד סעי׳ י; חכמת אדם, שערי צדק שער מצוות הארץ פי״ז סעי׳ יז; ערוך השלחן, הל׳ שמיטה סי׳ כד סעי׳ טו. בלשון התוספתא תרומות ושביעית נאמר שאין לסוך שמן תרומה בידיים ׳טמאות׳, ואילו הרמב״ם הבחין בין הנידונים בהלכה כאן לגבי תרומה כתב ׳מסואבות׳, ואילו בדבריו, הל׳ שמיטה פ״ה ה״ז כתב: ׳טמאות׳. יש מי שכתב לפרש בתוספתא שביעית, שהלשון ׳טמאות׳ היינו ׳מסואבות׳ ואין הבדל, ראה: מנחת יצחק, שביעית פ״ו ה״ו ד״ה שמן. ויש שהעירו על כך, ראה: פאת השלחן, סי׳ כד בית ישראל ס״ק לב; חכמת אדם, שערי צדק שער מצוות הארץ פי״ז סעי׳ יז. מכל מקום, בביאור ההבדל כתב מעשה רקח, הל׳ תרומות פי״א ה״ז: ׳ואולי דלעניין תרומה החמיר׳; אור שמח, הל׳ שאר אבות הטומאה פ״ח ה״ח ד״ה ולפ״ז, ששינוי לשוני זה גורם לכך שאין סיבה ליטול ידיים לפירות שביעית בשונה מתרומה, כשיטתו לעיל הערה 2. בעניין זה, ראה גם: דרך אמונה, הל׳ תרומות פי״א ה״ז ציון ההלכה ס״ק קסב.

8. בעניין איסור סיכת שמן תרומה לזרים, ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פ״ו ה״ה אות ו.

9. ביבמות, עא ע״א, הובא ׳קטן ערל מהו לסוכו בשמן של תרומה - ערלות שלא בזמנה מעכבא,

א. נטילת ידיים לאכילת תרומה דרבנן

כל האוכל תרומה

יש מי שאומר, אף בתרומה דרבנן יש חיוב נטילת ידיים.[10]

ב. נטילת ידיים לאכילת פירות שאינם מוכשרים לטומאה

כל האוכל תרומה אפילו פירות צריך נטילת ידים[11]

לדעה זו -

יש מי שאומר, החיוב ליטול ידיים לפירות תרומה הוא רק אם הוכשרו לקבלת טומאה, אך אם לא הוכשרו לקבלת טומאה אין חיוב נטילת ידיים אף לאכילתם.[12]

לשיטה זו, אף אם אינו נוגע כלל בתרומה, כגון שמישהו אחר מאכילו או שאוכל

או לא מעכבא׳. הגמרא הביאה את דברי רבי זירא הסובר שקטן לפני זמן מילתו מעכב את הוריו מלהקריב ולאכול קרבן פסח, כך ש׳ערלות שלא בזמנה הויא ערלות׳. דבריו של רבי זירא נדחו, כך שקטן לפני מילתו אינו מעכב את הוריו בקרבן פסח. אמנם רבי זירא חיווה דעתו ביחס לקרבן פסח, אך יש שלמדו שהעיקרון ההלכתי בדבריו שייך גם לגבי תרומה, כפי שפסק כאן הרמב״ם. ויש שכתבו להבחין בין דין זה ביחס לקרבן פסח לדין תרומה.

10. ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ פא סעי׳ כב; דרך אמונה, הל׳ תרומות פי״א ה״ז ס״ק ע.

11. יש לדון האם חיוב חכמים ליטול ידיים לתרומה הוא דין באכילה, או שמא אפילו בנגיעה חייב ליטול ידיים. מלשונות הראשונים נראית הדגשה שונה - יש מהם שכתבו שחיוב הנטילה הוא אף בנגיעה, ראה: רש״י, חגיגה יח ע״ב ד״ה כאן באכילה; תוספות, בבא מציעא נג ע״א ד״ה וטעונין; מאירי, חלה פ״א ד״ה המשנה השביעית; ריבמ״ץ (ביכורים פ״ב מ״א ד״ה רחיצת; חלה פ״א מ״ט ד״ה וטעונין); רמב״ם, פיהמ״ש חלה פ״א מ״ט; רע״ב (ביכורים פ״ב מ״א ד״ה וטעונים; חלה פ״א מ״ט ד״ה וטעונים); תפארת ישראל (ביכורים פ״ב מ״א יכין אות ה; חלה פ״א מ״ט יכין אות סה); הלכתא גבירתא (ביכורים פ״ב מ״א; חלה פ״א מ״ט); שנות אליהו, הקצר חלה פ״א מ״ט ד״ה וטעונה; תיו״ט, חגיגה פ״ב מ״ה ד״ה לחולין. ויש שמשמע מדבריהם שחיוב הנטילה הוא דין באכילה, ראה: ר״ש, חלה פ״א מ״ט ד״ה וטעונין; רא״ש, שם ד״ה וטעונים; מלאכת שלמה (ביכורים פ״ב מ״א ד״ה וטעונין; חלה פ״א מ״ט ד״ה החלה). ההשלכה מכך היא האם יש ליטול ידיים לאכילת פירות שלא הוכשרו לקבל טומאה, שכן אם מדובר על חיוב נטילה גם עבור מגע אזי רק כשהפירות הוכשרו לקבל טומאה, ואם החיוב ליטול ידיים הוא לאכילה אזי גם כאשר אין הפירות מוכשרים יש חיוב נטילה לאכילה, ראה: דרך אמונה, הל׳ תרומות פי״א ה״ז ביאור ההלכה ד״ה כל האוכל.

12. רש״ש, מכשירין פ״ד מ״ז ד״ה תוי״ט, עפ״י רמב״ם, הל׳ שאר אבות הטומאה פי״ב הי״ג. לשיטה זו, חיוב חכמים ליטול ידיים לפירות תרומה הוא דין במגע, ולכן דווקא אם הוכשרו הפירות לקבלת טומאה יש ליטול ידיים, אך אם לא הוכשרו לקבלת טומאה אין צורך בנטילת ידיים אפילו לאכילה.

מתוך כלי ללא מגע בידיים, אינו צריך נטילת ידיים.[13]

ויש מי שאומר, גם אם הפירות לא הוכשרו לקבלת טומאה יש חיוב נטילת ידיים לאכילה.[14]

ג. גדרי נטילת ידיים לאכילת תרומה

כל האוכל תרומה... צריך נטילת ידים

1. עד היכן מקום הנטילה?[15]

בשונה ממעשר וחולין שצריכים נטילה עד סוף הפרק הראשון של היד בלבד, הרי שבתרומה יש שהצריכו נטילת כל האצבעות,[16] ויש שהצריכו נטילת כל כף היד.[17]

2. טבילה ונטילה

יש אומרים, לתרומה מספיקה נטילת ידיים ואין צורך בטבילה.[18]

יש אומרים, לתרומה יש צורך בטבילת ידיים ולא רק בנטילתן.[19]

3. נוסח הברכה

יש מי שאומר, יש לברך 'על נטילת ידיים'.[20]

יש מי שהסתפק בנוסח הברכה 'על נטילת ידיים' או 'על רחיצת ידיים'.[21]

---

13. ראה: רמב"ם, הל' שאר אבות הטומאה פי"ב הי"ג; כסף משנה, שם; דרך אמונה, הל' תרומות פי"א ה"ז ס"ק סט, אך ראה ציון ההלכה שם ס"ק קלז.
14. ראה: דרך אמונה, הל' תרומות פי"א ה"ו ביאור ההלכה ד"ה כל האוכל. לשיטה זו, חיוב חכמים ליטול ידיים לפירות תרומה הוא דין באכילה ולא בנגיעה, ולכן גם כשאין הפירות מוכשרים לקבלת טומאה יש חיוב נטילת ידיים לאכילתם.
15. בחולין, קו ע"א-ע"ב: 'נטילת ידיים לחולין עד הפרק, לתרומה עד הפרק', ונחלקו הראשונים במה שונה נטילת ידיים לתרומה מחולין, שכן ברור הוא שיש הבדל משום שנטילת ידיים לחולין אינה אלא משום 'סרך תרומה בעלמא', כלשון רש"י, שם ע"ב ד"ה עד הפרק (הראשון).
16. רש"י, חולין קו ע"ב ד"ה לתרומה; רבינו גרשום, שם; נימוקי יוסף, שם; פסקי רי"ד, שם.
17. תוספות, חולין קו ע"ב ד"ה אמר רב, בשם הרב אברהם; פסקי תוספות, חולין פ"ח אות רצד, בשם הרב אברהם; רא"ש, חולין פ"ח סי' יא; רשב"א, חולין קו ע"ב ד"ה ורב ששת.
18. רש"י, חגיגה יח ע"ב ד"ה נוטלין; רבי אברהם מן ההר, שם; רבינו יהונתן מלוניל, שם ד"ה נוטלין; מאירי, שם ד"ה אמר המאירי; פסקי רי"ד, שם ד"ה נוטלין; טורי אבן, שם ד"ה נוטלין; רע"ב, חגיגה פ"ב מ"ה ד"ה נוטלין; שושנים לדוד, שם.
19. רבינו חננאל, חגיגה יח ע"ב ד"ה מתני' נוטלין.
20. דרך אמונה, הל' תרומות פי"א ה"ז ס"ק עג.
21. בהר יראה, עמ' 113 ד"ה ונראה, וכתב שיתכן שתלוי בנוסחאות המשנה (חלה פ"א מ"ט; ביכורים פ"ב מ"א) 'וטעונין רחיצת ידיים', לעומת הגרסה במשנה (חגיגה פ"ב מ"ה) 'נוטלין לידיים'.

4. דינים נוספים

יש מי שאומר, גדר נטילת ידיים לאכילת תרומה שווה לנטילת ידיים לאכילת פת חולין.[22] לפיכך, יש לברך 'על נטילת ידיים';[20] יש לנגב את ידיו לאחר הנטילה;[23] אם נגע בגופו באמצע אכילתו עליו ליטול שוב.[24]

ד. כוונה בנטילת ידיים לתרומה

צריך נטילת ידים, אע"פ שהיו ידיו טהורות

יש אומרים, יש צורך בכוונת נטילה לשם תרומה.[25]

ה. אכילת כהן תרומה עם זר בשולחן אחד

ואינה נאכלת עם הזר על השלחן, גזירה שמא יאכל ממנה

1. סיבת הגזירה

גזירה זו שייכת בשני מיני מאכל כשרים, שיש חשש שמא אחד מהאנשים יאכל את מאכל חבירו האסור עליו, כגון תרומה וחלה[3] לזר ובשר בחלב,[26] אא"כ יניחו הפסק ביניהם.[27] גזירה זו אינה שייכת בשני מיני מאכל שאחד מהם כשר והשני טרף, לפיכך יכול יהודי לאכול בשולחן אחד עם גוי האוכל טרף, שכן אין חשש שיאכל ממאכלו.[28]

יש אומרים, גזירה זו שייכת יותר בפת מאשר במיני מאכל אחרים.[29]

---

22. ראה: דרך אמונה, הל' תרומות פי"א ה"ז ביאור ההלכה ד"ה כל האוכל.
23. ראה: דרך אמונה, הל' תרומות פי"א ה"ז ביאור ההלכה ד"ה כל האוכל. השווה לדבריו שם ס"ק עג: 'וצ"ע אם צריך ניגוב', אך בציון ההלכה שם ס"ק קמב, כתב שיש צורך בניגוב.
24. דרך אמונה (הל' תרומות פי"א ה"ז ס"ק עד; שם ביאור ההלכה ד"ה כל האוכל).
25. תוספות, חגיגה יח ע"ב ד"ה כאן לחולין; משמעות ריבמ"ץ, חלה פ"א מ"ט ד"ה וטעונין; שיח יצחק (נוניס-ואיס), חגיגה יח ע"ב ד"ה באי"ד ותירץ; דרך אמונה (הל' תרומות פי"א ה"ז ס"ק סט; שם ס"ק עה).
26. בעניין איסור אכילת בשר וחלב על שולחן אחד, ראה: חולין, פ"ח מ"א; רמב"ם, הל' מאכלות אסורות פ"ט ה"כ; שו"ע, יו"ד סי' פח סעי' א.
27. ראה: שו"ע, יו"ד סי' פח סעי' ב.
28. רמב"ן, עבודה זרה סו ע"ב ד"ה ולי נראה; רשב"א, שם ד"ה וכתב הרמב"ן; נימוקי יוסף, שם; ר"ן (חידושי הר"ן, עבודה זרה סו ע"ב; חולין לב ע"ב מדפי הרי"ף); ש"ך, יו"ד סי' פח ס"ק ב.
29. ש"ך (יו"ד סי' פח ס"ק ב; שם סי' שכג ס"ק ב). ראה מה שהעיר עליו בדרך אמונה, הל' תרומות פי"א ה"ז ציון ההלכה ס"ק קמז, שמדברי הרמב"ם כאן העוסק בתרומה ולאו דווקא בפת, מוכח לא כדבריו.

2. בתרומת חוץ לארץ

גזירה זו שייכת דווקא בחלה ותרומה של ארץ ישראל, בין בזמן המקדש ובין בזמן הזה, משום שעיקרן מהתורה.[30]

ו. אכילת תרומת חוץ-לארץ בארץ ישראל

ותרומת חוצה לארץ נאכלת עם הזר על השלחן

גזירת חכמים לאסור אכילת תרומה לכהן בשולחן אחד עם זר האוכל חולין, אינה שייכת בתרומת חוץ-לארץ הנאכלת שם.[31] אך אם תרומת חוץ-לארץ נמצאת בארץ ישראל, אסור לכהן לאוכלה בשולחן אחד יחד עם זר האוכל חולין מחשש שמא יאכל הזר תרומת ארץ ישראל ויעבור על איסור תורה.[32]

ז. סיכת שמן תרומה לאחרים

ואין סכין שמן תרומה בידים מסואבות

יש מי שאומר, הוא-הדין אם סך לאחרים עליו ליטול ידיים קודם השימוש בשמן.[33]

ח. סיכת שמן שנפל על-גבי בשרו

נפל על גבי בשרו משפשפו בידים מסואבות[34]

יש אומרים, אם נפל השמן על בשרו מותר גם לסוך אותו בטומאה משום שכבר התחלל מקדושתו.[35]

---

30. לבוש, יו"ד סי' שכג סעי' א; ש"ך, שם ס"ק א; ערוך השלחן (הל' תרומות סי' פא סעי' כב; יו"ד סי' שכג סעי' יז); דרך אמונה, הל' תרומות פי"א ה"ז ס"ק עז.
31. חולין, קד ע"א, שמדובר על גזירה לגזירה, שכן חלת ותרומת חו"ל הן גזירה משום חלת ותרומת ארץ ישראל, והגזירה הנוספת היא איסור אכילה בשולחן אחד מחשש שמא יאכל.
32. חולין, קד ע"ב, כדעת אביי. ראה: רשב"א, פסקי חלה שער ד ד"ה ועדיין קשיא (הוצאת מוסד הרב קוק, עמודה קכז); ש"ך, יו"ד סי' שכג ס"ק א; דרך אמונה, הל' תרומות פי"א ה"ז ס"ק עט. בטעמו של אביי כתבו הראשונים, משום שהכל גזירה אחת, ראה: ריטב"א, חולין קד ע"א ד"ה אמר רב; רשב"א, שם ד"ה רב אשי.
33. ערוך השלחן, הל' תרומות סי' פא סעי' כב.
34. בטעם דין זה נחלקו הפרשנים - יש שכתבו שההיתר לסוך שמן תרומה שנפל על בשרו משום שבכל-מקרה הוא הולך לאיבוד ואין איסור הפסד בכך. יש שכתבו, סיבת ההיתר משום שהשמן כבר נטמא ומחולל ופקעה קדושתו ממנו (ראה גם מה שהתבאר לעיל פי"א ה"ו הערה 3). המכנה המשותף בין שני הסברים אלו הוא שמותר לסוך שמן זה אף לאחר שכבר נטמא. ואילו יש שביארו שהכוונה לניגוב התרומה שאינו צריך להיעשות דווקא בידיים או במטלית טהורים, אך לדבריהם יתכן שאסור לסוך שמן זה. לטעמים אלו יש השלכה הלכתית, כפי שיתבאר.
35. כאמור לעיל הערה 34, יש מי שנימק את ההיתר משום שהשמן בכל-מקרה הולך לאיבוד,

ויש מי שאומר, לא התירו לסוך בו אלא לא חייבו אותו לנגב את השמן בידיים או מטלית טהורים.[36]

ט. סיכת קטן בשמן תרומה

סכין את הקטן בשמן תרומה בתוך שבעה, שהנולד כל שבעה אינו חשוב ערל[37]

לדעה זו - מותר לסוך תינוק קטן בשמן תרומה בשבעת הימים שלפני המילה.[38]

ראה: רדב״ז, הל׳ תרומות פי״א ה״ז ד״ה ואין סכין. יש שכתבו, משום שכבר פקעה קדושתו של השמן, ראה: מנחת יצחק (תרומות פ״י הי״א ד״ה נפל; שביעית פ״ו ה״ו ד״ה משפשפו, בפירוש הראשון); ריב״ג מווילנא, תרומות פ״י הי״א ד״ה אפילו; מנחת ביכורים (תרומות פ״י הי״א ד״ה משפשף; שביעית פ״ו ה״ו ד״ה נפל); חזון יחזקאל (תרומות פ״י הי״א ביאורים ד״ה משפשף; שביעית פ״ו ה״ו ד״ה נפל); ערוך השלחן (הל׳ תרומות סי׳ פא סעי׳ כב; הל׳ שמיטה סי׳ כד סעי׳ טו); הלכות שביעית (זילבר), סי׳ ה כסא דוד ס״ק ס ד״ה נפל.

36. תוספתא כפשוטה, תרומות פ״י הי״א עמ׳ 474 ציון 37-38. יש שביארו כעי״ז שניתן לנגב את השמן בידיים טמאות או מסואבות, ונימקו זאת משום שכבר פקעה הקדושה, אך לא ציינו בדבריהם שמותר אף לסוך, ראה: מנחת יצחק, שביעית פ״ו ה״ו ד״ה משפשפו, בפירוש הראשון; מנחת ביכורים, שם ד״ה נפל.

37. ביחס לאיסור סיכת זר בשמן תרומה, ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פ״ו ה״ה אות ה.

38. יש שהסבירו שדעת הרמב״ם מבוססת על דברי רבי זירא, שערלות שלא בזמנה אינה מעכבת הן לעניין קרבן פסח והן לעניין דין תרומה, כפי שביארנו לעיל הערה 9, ראה: ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פי״א ה״ז ד״ה אבל; כסף משנה, שם ד״ה אבל; רדב״ז, שם ד״ה אבל; מלך שלם, שם; עינים למשפט, יבמות עא ע״א אות ד ד״ה הרמב״ם. כ״כ מאירי, יבמות עא ע״א ד״ה תרומה, בשם ׳רוב מפרשים׳.

יש שביארו בדעת הרמב״ם שמבסס את דבריו על הירושלמי (יבמות פ״ח ה״א; שבת פי״ט ה״ה), שם הוכרע שמותר לסוך קטן בן שבעה ימים בשמן של תרומה, ממילא מכריע הרמב״ם כירושלמי במקום בו הבבלי מסופק, ראה: אהלי יצחק, הל׳ תרומות פי״א ה״ז; עמק המלך, שם; כתר המלך, שם; מקורי הרמב״ם לרש״ש, שם; ציוני מהר״נ, שם; רבי עקיבא איגר, שם על הגליון במהדורת פרנקל; רש״ש, חגיגה ד ע״ב ד״ה דמרבה; חמדת שלמה, יבמות ע ע״א ד״ה עיין היטב; שיירי קרבן, יבמות פ״ח ה״א ד״ה ואותן שלשים; מראה הפנים, שם ד״ה אין ערלה; יד מלאכי, כללי התלמוד אות צד; ערוך לנר, יבמות עא ע״א ד״ה בגמרא קטן; שו״ת אבני נזר, יו״ד סי׳ ג אות ד; מנחת חינוך, מצווה רפב אות ח ד״ה והנה בר״מ; שו״ת דבר אברהם, ח״א סי׳ כב אות ח ד״ה וראיתי; משך חכמה, בראשית יז ג. ראה: ים של שלמה, יבמות פ״ח סי׳ א, שהביא את דברי הירושלמי, אך העיר על השמטת הרמב״ם את דין סיכת קטן בשמן תרומה לפני יום השמיני. כמובן שנשמטו ממנו דברי הרמב״ם כאן, שהביא דין זה.

לדעה זו, לאחר שבעת הימים, אף מליל שמיני, אסור לסוך אותו בשמן תרומה, משום שנחשב לערל.[39]

ויש אומרים, אין לסוך בשמן תרומה את הקטן לפני מילתו.[40]

---

39. ירושלמי, יבמות פ״ח ה״א: ׳ליל שמיני כשמיני הוא׳. השאגת אריה, סי׳ נב-נד, דן מה הסיבה שאין מלים בליל שמיני מלידת התינוק, האם משום מחוסר זמן והיינו שעדיין לא הגיע זמן חיוב המצווה, או שאכן כבר בלילה הגיע זמן המילה ומ״מ אין למול מדין לילה. ראה מה שהעיר על דברי השאגת אריה בציונים לתורה (ענגיל), כלל כו, שמבואר בירושלמי שליל שמיני בכלל שמיני רק מחוסר זמן; מלבי״ם, פרשת תזריע אות ט: ׳עניין המילה מתחיל תיכף אחר כלות ז׳ ימי הטומאה בתחילת ליל השמיני, כי מה שאין נימול בלילה אינו מצד שלא הגיע עדיין זמן המילה רק מצד שהלילה בכללו אינו ראוי למילה דהא גם אחר יום השמיני אין מלין בלילה׳. כן כתבו האחרונים, שגם מדברי הרמב״ם כאן שכתב ׳כל שבעה אינו חשוב ערל׳ משמע שכבר מליל שמיני נחשב לערל וממילא אין לסוך אותו בשמן תרומה, ראה: קרן אורה, יבמות עא ע״א ד״ה ערלות, והוסיף: ׳וכן משמע מלשון הרמב״ם׳; שו״ת אבני נזר, יו״ד סי׳ ג אות ד; מנחת חינוך, מצווה רפב אות ט; דעת תורה, או״ח סי׳ יח סעי׳ א; שו״ת בצל החכמה, ח״ד סי׳ קמו אות א; עינים למשפט, יבמות עא ע״א אות ד ד״ה ודקדק הר״מ; אבי עזרי, הל׳ איסורי מזבח פ״ג ה״ח ד״ה והרמב״ם; אמת ליעקב (קמינצקי), שבת עמ׳ קמה; בן אריה, הל׳ תרומות פי״א ה״ז; עמק המלך, שם; דרך אמונה, שם ס״ק פח. ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פי״א ה״ז, הסביר את דברי הרמב״ם כאן שניתן לסוך קטן כל שבעה, משום ׳לאו ערל הוא כיון דלא זמני׳. ניתן להבין בדבריו שרק כשהגיע הזמן למול בפועל חל עליו דין ערלות, אך בליל שמיני יהיה ניתן לסוך אותו בשמן תרומה. אך יתכן ואין הכרח לכך.

40. שיטה זו מבוססת על הדעות הסוברות שדברי רבי זירא התקבלו רק ביחס לערלות שלא בזמנה לקרבן פסח, אך הספק אודות סיכת קטן בשמן תרומה לא נפשט, כפי שביארנו לעיל הערה 9. יש מהראשונים שהביאו את דעת רבינו חננאל הסובר כן, ראה: רשב״א, יבמות עא ע״א ד״ה הא דבעא; ריטב״א, שם ד״ה א״ר זירא; מאירי, שם ד״ה תרומה, בשם גאוני הראשונים, וסיים: ׳וכן הלכה׳.

הלכה ח

א. המותרים לסוך בשמן שסך הכהן
ב. אופן השימוש בשמן
1. שימוש בהיתר או באיסור
2. נתינת שמן על ידי זר לסיכת כהן
ג. אופן סיכת הזר
ד. אופני השימוש בשמן לאחר סיכת הכהן
ה. איסור סיכת שמן תרומה במרחץ

סך הוא הכהן עצמו בשמן של תרומה ומביא בן בתו ישראל ומעגילו על גביו.[1] ואם סך עצמו בשמן ונכנס למרחץ, מותר לזר למשותו[2] במרחץ אף על פי שהוא נסוך ממנו.[3]

א. המותרים לסוך בשמן שסך הכהן

ומביא בן בתו ישראל ומעגילו על גביו

לאו דווקא בן בתו, אלא הוא-הדין לכל זר[4] בין גדול ובין קטן, וכן ערל או טמא.[5]

---

1. ירושלמי, מעשר שני פ״ב ה״ב; סמ״ג, לאוין סי׳ רנח ד״ה וכהן שסך; ילקוט שמעוני, פרשת כי תשא רמז שפח.
2. על הגרסאות השונות בתוספתא, תרומות פ״י ה״י, ראה: תוספתא כפשוטה, שם עמ׳ 472 ציון 35. על הגרסה ברמב״ם כאן, ראה: כסף משנה, הל׳ תרומות פי״א ה״ח: ׳צריך להגיה למשמשו ואם נפשך לקיים הגירסא תפרש למשחו למודדו כלשון ארמי והוא מה שנוהגים למשמש איברי האדם במרחץ לישבם ולתקנם׳; רמב״ם מדויק (שילת), שם הערה 3; יד פשוטה, שם עמ׳ שע.
3. תוספתא, תרומות פ״י ה״י. בטעם ההיתר שיכול הכהן לסוך עצמו בשמן תרומה ולאחר-מכן יכול לסוך זר, נאמר בכריתות, ז ע״א: ׳ומתו בו כי יחללוהו כתיב, כיון דחלליה הא איתחיל׳. טעם היתר זה הובא ע״י הפרשנים להסבר דברי הרמב״ם לעיל, ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ (פי״א ה״ו הערה 3; פי״א ה״ז אות ח). להלן (אות ד) נדון בשאלת אופני השימוש לאחר סיכת הכהן, האם פקע שם תרומה לגמרי או שמא ההיתר רק לסיכה בלבד.
על היחס ההלכתי בין שני הדינים כאן, סיכת זר לאחר סיכת הכהן וסיכת זר את הכהן במרחץ, ראה להלן הערה 12 בדעת תוספתא כפשוטה, ובהערה 13 בדברי חסדי דוד; ריי״ז סולובייצ׳יק, בתוך: בית יצחק, ישיבת רבינו יצחק אלחנן, חלק כה עמ׳ 242-244 (השווה לדבריו בחידושי מרן ריי״ז הלוי על הרמב״ם, עח ע״ב-עט ע״א).
4. רש״י, כריתות ז ע״א ד״ה כהן (בביאור דבריו, ראה: ערוך לנר, שם ד״ה ברש״י ד״ה כהן); ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פי״א ה״ח; כסף משנה, שם; רדב״ז, שם; אור הישר, מעשר שני פ״ב ה״ב; מנחת יצחק, תרומות פ״י ה״י ד״ה בן; ריב״ג מווילנא, שם ד״ה ומעגלו; כרם ציון השלם, ח״ג הלכות פסוקות פל״ח סעי׳ ו; המעשר והתרומה, פ״י סעי׳ כח. לפי״ז, מה שכתב הרמב״ם כאן ׳בן בתו׳ כלשון התוספתא, לעיל הערה 3, היינו משום שהוא יותר רגיל אצל הכהן, אבל הוא-הדין אחרים.
5. רש״ס, מעשר שני פ״ב ה״ב ד״ה בן בתו; מנחת חינוך, מצווה רעט אות ט ד״ה ונראה; דרך

ב. אופן השימוש בשמן

סך הוא הכהן עצמו בשמן של תרומה ומביא בן בתו ישראל ומעגילו על גביו[6]

1. שימוש בהיתר או באיסור

יש אומרים, דווקא כאשר הכהן משתמש בשמן שימוש של היתר, כגון שסך את עצמו, לאחר-מכן יכול זר להשתמש בשמן.[7]

ויש אומרים, גם כאשר התקיים שימוש של איסור בשמן, כגון זר שסך עצמו לפני סיכת הכהן, מותר לזר להשתמש בשמן זה.[8]

ויש אומרים, התרומה מתחללת רק כאשר משתמשים בה באיסור.[9]

אמונה, הל' תרומות פי"א ה"ח ס"ק צ.

6. בכריתות, ז ע"א: 'כהן שסך בשמן של תרומה בן בתו ישראל מתעגל בו ואינו חושש'. לגרסה זו הכוונה היא שהכהן סך עצמו בשמן של תרומה ולכן לאחר-מכן יכול הזר לסוך עצמו. אך יש שגרסו אחרת 'כהן שסך שמן של תרומה לבן בתו ישראל', וגם במקרה זה של שימוש באיסור התחללה קדושת התרומה. על השוני בגרסאות, ראה: תוספתא כפשוטה, תרומות פי"י עמ' 471 ציון 33-34.

7. רש"י, כריתות ז ע"א ד"ה כהן; כסף משנה, הל' תרומות פי"א ה"ח; רדב"ז, שם; מנחת ביכורים, תרומות פי"י ה"י ד"ה ומעגלו; מנחת יצחק (שם ד"ה בן, בפירוש השני; שם ד"ה ומעגלו); חסדי דוד (שם ד"ה סך וכו' ומביא; שם ד"ה סך וכו' למרחץ); חזון יחזקאל, שם ד"ה ומעגלו; רש"ש, מקורי הרמב"ם הל' תרומות פי"א ה"ח, בדעת משנה למלך; כרם ציון השלם, ח"ג הלכות פסוקות פל"ח סעי' ו; המעשר והתרומה, פי"י סעי' כח. כן ביארו בדעת רש"י: מנחת חינוך, מצווה רעט אות ט ד"ה וזה ימים; מרחשת, ח"א סי' נב אות ב ס"ק ב; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' פב סעי' א-ב.
בטעם הדין כתב מנחת חינוך, מצווה רפ אות לו, משום שלאחר שהכהן סך מהשמן 'נעשית מצוותו' בשימושו הייעודי', וטעם זה שייך רק בשימוש היתר ולא באיסור.

8. הר"ר חיים (תוספות ישנים, כתובות ל ע"ב אות א; שם יומא פא ע"א ד"ה זר; תוספות, מנחות סט ע"א ד"ה דבלע; תוספות הרא"ש, יומא פא ע"א ד"ה זר שבלע); ר"ש, אהלות פי"א מ"ז ד"ה כדי; סמ"ג, לאוין סי' עז-עח ד"ה כתב; ראבי"ה, סי' אלף קלד ד"ה ואי קשיא; אור זרוע, סי' תפב; תפארת ישראל, תמורה פי"ו בועז אות ה; מהר"ם חלאווה, פסחים מ ע"א ד"ה הלכך; טל תורה, תרומות פי"ו ה"ג ד"ה בשפסק; ברוך טעם, שער ב דין ב פי"ד ד"ה היוצא; שו"ת בית יצחק, סי' קנט אות י; שו"ת אבני נזר, יו"ד סי' שפה אות יב. כ"כ בדעת התוספות הנ"ל: רש"ש, יומא פא ע"א ד"ה גמרא זר: 'ואין לחלק בין נתחללה בהיתר לנתחללה באיסור'; מנחת חינוך (מצווה רעט אות ט ד"ה ואם כהן; מצווה רפ אות לו); מרחשת, ח"א סי' נב אות ב. כעי"ז ראה: תוספתא כפשוטה, תרומות פי"י עמ' 471 ציון 33-34 הערה 41.

9. יש שלמדו כן בדברי רבינו גרשום, כריתות ח ע"ב ד"ה א"ל, ראה: תקנת עזרא, הל' מעילה פי"ב הט"ז אות ד; שו"ת הר צבי, יו"ד סי' רנה ד"ה שוב. בתקנת עזרא, שם אות ה, למד כן בדעת תוספות ישנים, לעיל הערה 8; שו"ת הר צבי, שם ד"ה אלא דקשה, למד כן בדעת רש"י לעיל הערה 7, שדבריו נסובים על ההוה-אמינא ולא למסקנה.

יש שהבחינו בין היתר לכתחילה במקרה שזר סך בשמן תרומה לאחר סיכת הכהן, לבין היתר בדיעבד כשסך הזר לפני סיכת הכהן.[10]

יש מי שהסתפק בדין זה.[11]

2. נתינת שמן על ידיו של זר לסיכת כהן

לדעה זו -

יש מי שאומר, מותר לזר לשים שמן תרומה על ידיו לצורך סיכת כהן.[12]

ויש מי שאומר, אסור לזר לשים שמן תרומה על ידיו לצורך סיכת כהן.[13]

---

10. יד דוד, מנחות סט ע"א סוף ד"ה תוספות; דרך אמונה, הל' תרומות פי"א ה"ח ביאור ההלכה ד"ה אע"פ, דייק מלשון הרמב"ם כאן 'סך הוא הכהן' היינו לכתחילה ושינה מלשון הגמרא שם כתוב 'כהן שסך' היינו בדיעבד.

11. משנה למלך, הל' תרומות פי"א ה"ח. על אי-אִזכורו את המקורות הראשונים שהובאו לעיל הערות 7-8, ראה מה שתמהו עליו: רש"ש, יומא פא ע"א ד"ה גמרא זר שבלע; מנחת חינוך, מצווה רעט אות ט ד"ה וזה ימים. בשו"ת הר צבי, יו"ד סי' רנה ד"ה ומעתה מיושב, ביאר את השמטת המשנה למלך את דברי רש"י, לאור שיטתו בדעת רש"י לעיל הערה 8. בביאור ספקו של המשנה למלך, ראה: שו"ת הר צבי, או"ח ח"ב סי' סח ד"ה אבל באמת. יש לציין לדברי הרש"ש, מקורי הרמב"ם הל' תרומות פי"א ה"ח, שכתב בדעת המשנה למלך: 'נראה דמסקנתו דלא אמרינן סברת כבר הוא מחולל אלא בנתחלל בהיתר'. א"כ להבנתו, המשנה למלך לא הסתפק בדין זה אלא הכריע שאחר סיכת היתר מותר שימוש לזר בשמן.

12. רמב"ם, פיהמ"ש מעשר שני פ"ב מ"ב. כ"כ בדעתו: שו"ת שואל ומשיב, מהדורה תניינא ח"ב סי' מד ד"ה והנה בט"ו; יצחק ירנן, הל' תרומות פי"א ה"ח; מעשה רקח, שם; דרך אמונה, שם ביאור ההלכה ד"ה אע"פ; תוספתא כפשוטה, תרומות פי"י עמ' 473 ד"ה ורק ע"פ, בכך הסביר את דין סיכת הזר במרחץ שם מדובר על שמן שעדיין לא התחלל בסיכת הכהן ומ"מ מותר לזר להשתמש בו לצורך הכהן. בביאור טעם ההיתר כתב הרמב"ם שם: 'ואין מקפידין על שמן הנדבק בידו', היינו משום שמדובר על דבר מועט, ולא בהכרח משום שהתרומה התחללה גם כאשר משתמשים בה בהיתר. טעם שונה כתב ערוך השלחן, הל' תרומות סי' פב סעי' ג: 'לא מקרי סיכה אצל הישראל וזהו נתינה על היד ולא סיכה. ונתינה וסיכה שני דברים הם'. על השמטת הרמב"ם דין זה כאן בהלכה, ראה: משנה למלך, הל' תרומות פי"א ה"ח, שמעלה אפשרות שהרמב"ם חזר בו ואינו סובר כדבריו בפיהמ"ש, אך נשאר ב'צרך עיון'; משנה ראשונה, מעשר שני פ"ב מ"ב ד"ה אין, ביחס בין הרמב"ם לנימוק הגמרא (לעיל הערה 3), 'כיון דחללי'ה הא איתחיל'; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' פב סעי' ג, ביאר שלכן הרמב"ם לא הביא דין זה להלכה, לא משום שאינו סובר כך או שחזר בו, אלא משום שאינו מוגדר כסיכה אלא כנתינה ומותר, כביאורו לעיל.

13. ערוך לנר, כריתות ז ע"א ד"ה בגמרא לא איתחל, משום חצי שיעור שאסור בסיכה שהיא כשתייה; הרב איסר זלמן מלצר (חידושי הגאון רבי איסר זלמן, זרעים הל' תרומות פי"א ה"ח עמ' קיט; כרם ציון השלם, ח"ג אבן האזל עמ' קכה), משום חשש שמא יחזור בו ולא יסוך את הכהן ונמצא שסך עצמו בשמן תרומה לא לצורך הכהן. שיטה זו ללא אזכור דעת הרמב"ם הובאה בחסדי דוד, תרומות פי"י ה"י ד"ה סך וכו' למרחץ. לדבריו יש לדייק כן מדין

ג. אופן סיכת הזר

ומביא בן בתו ישראל ומעגילו על גביו

יש אומרים, ההיתר לזר לסוך עצמו בשמן תרומה הוא כל עוד השמן על-גבי הכהן, אך לאחר שהוסר השמן ממנו ועדיין ראוי לסיכה אסור לזר לסוך ממנו.[14]

ויש מי שאומר, אף מותר לו לזר לסוך עצמו במותר השמן לאחר שהוסר מהכהן.[15]

ד. אופני השימוש בשמן לאחר סיכת הכהן

ומעגילו על גביו[16]

יש אומרים, מותר לזר להשתמש בשמן תרומה רק לסיכה ולא לשתייה.

יש שביארו, משום שֶׁשֵּׁם תרומה על השמן גם לאחר שהשתמש בו הכהן.[17]

סיכת הכהן במרחץ, שהחידוש בכך לעומת דין סיכת זר לאחר סיכת הכהן הוא שאף אם הזר נתן שמן על ידיו כדי לסוך את הכהן נאסר הדבר.

14. שיירי מנחה, תרומות פ״י ה״ד; ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ פא סעי׳ כא; מכתבי תורה (קאלינה), מכתב כז ד״ה ומ״ש הדר״ג שליט״א.

15. דרך אמונה, הל׳ תרומות פי״א ה״ח ס״ק צא. ראה: מכתבי תורה (קאלינה), מכתב כז ד״ה ומ״ש הדר״ג שליט״א, שכ״כ בדעת התוספות, לעיל הערה 8.

16. לאחר שימוש בתרומה, בהיתר או באיסור (כמבואר לעיל אות ב.1), התחללה קדושת התרומה. בביאור חילולה של התרומה, ראה: חידושי הגרי״ז, מנחות סט ע״א ד״ה שם בא״ד: ׳ויש לעיין התם אם הטעם משום דכבר נתחללה התרומה וע״כ מותר גם לאכילה, או הטעם משום דנתקיים דינה של התרומה דקיומה הוא הסיכה דלסיכה ניתנה, וכיון דנתקיים דינה ע״כ מותר לזר לסוך בה, אבל תרומה עדיין הוי ובאכילה יהיה אסור׳. במקום אחר בדבריו הוא תולה שאלה זו במחלוקת הרמב״ם והתוספות, כפי שיבואר להלן. לעומת דבריו שנסובים על דין חילול התרומה, יש לציין לשיטה הסוברת שתוקף איסור סיכת שמן תרומה לזר הוא מדרבנן (ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פ״ו ה״ה אות ו), ולפיכך ההיתר בסיכת זר לאחר שימוש הכהן בשמן הוא רק בסיכה שאיסורה מדרבנן ולא ביתר השימושים, כשתייה ואכילה.

17. שיטה זו מבוססת על כך שאיסור סיכת שמן תרומה לזר אינו כאיסור אכילה, אלא רק כדי שכהן יקיים את השימוש הייעודי בשמן כמצוותו. לפיכך לאחר שימוש הכהן בשמן עדיין שם תרומה עליה לעניין שתייה ואכילה, ראה: חידושי מרן רי״ז הלוי, עמ׳ 157 ד״ה ועיין, בדעת הרמב״ם.
יש מי שביאר כן את דברי תוספות, חולין עב ע״א ד״ה כי, שאסור לכהן לאכול תרומה כאשר יש במעיו טומאה. בקבא דקשייתא, קושיא כה, הקשה על דבריהם מדין היתר לזר לסוך שמן לאחר שהתחלל: ׳וצריך עיון מכריתות דתרומה אחר אכילה נתחלל ונעשית חולין׳ (ביאורים שונים נאמרו ביישוב הקושי, ראה: קבא דקשייתא, ירושלים תשנ״ב). יש שביארו את דברי התוספות שלמרות שבאכילתו התחללה התרומה מ״מ עדיין שם תרומה עליה ואסור לטמא אותה, ראה: מים חיים (שמואלביץ, מקוואות פ״י מ״ח אות כב; שם הערה רה); שו״ת הר

ויש שביארו, משום שתוקף איסור סיכה לזר מדרבנן והתירו רק שימוש זה.[18]

ויש אומרים, לאחר שהשתמש הכהן בשמן פקע מהשמן שם תרומה וניתן אף לשתות שמן זה.[19]

ה. איסור סיכת שמן תרומה במרחץ

ואם סך עצמו בשמן ונכנס למרחץ

דווקא שסך עצמו מחוץ למרחץ ונכנס, אבל אינו רשאי לסוך שמן תרומה במרחץ משום ביזיון התרומה.[20]

צבי, או״ח ח״ב סי׳ סח ד״ה ובשכבר הימים; תורת מיכאל, סי׳ ח ד״ה א״כ; זכרון שמואל (רוזובסקי, סי׳ א אות יא; מכתבים סי׳ יט אות ב).

18. שיטה זו מבוססת על דעת התוספות (יומא עז ע״א ד״ה דתנן; נידה לב ע״א ד״ה וכשמן), שסברו שתוקף איסור סיכת זר מדרבנן, ובכך יש לבאר גם את דבריהם בחולין (לעיל הערה 17) שאף אסור לטמא את התרומה לאחר שאכלה ולא משום שפקע ממנה שם תרומה אלא משום שההיתר הוא רק לסיכה בלבד, ראה: צפנת פענח, הל׳ כלאים פ״ה הכ״ד; דרך אמונה, הל׳ תרומות פי״א ה״ח ציון ההלכה ס״ק קעא.

19. חידושי מרן ר״ז הלוי, עמ׳ 157 ד״ה ועיין, בדעת התוספות ישנים המובאים לעיל הערה 8; מנחת חינוך, מצווה רעט אות ט ד״ה ונראה פשוט: ׳דהם חולין גמורים אחר שנתחללו׳; שו״ת הר צבי, יו״ד סי׳ רנה ד״ה ובהא דתנן; תולדות זאב, יו״ד סי׳ צט ד״ה שם בהגה״ה (הובאו דבריו גם בכרם ציון, השלם ח״ב עמ׳ תקכב ד״ה אכן להנ״ל).

20. משנה למלך, הל׳ תרומות פי״א ה״ח, בסוף דבריו; דרך אמונה (הל׳ תרומות פי״א ה״ח ס״ק צד; שם הי״ח ס״ק קע); תוספתא כפשוטה, תרומות פ״י עמ׳ 472 ציון 34-35. המקור לדין זה מדין שמן שביעית, ראה: ירושלמי, שביעית פ״ח ה״ב; רמב״ם, הל׳ שמיטה פ״ה ה״ו; שבת הארץ, שם אות ה.

הלכה ט

כהנת שחפפה ראשה בתלתן של תרומה אין הישראלית מותרת לחוף אחריה, אבל מענגה שערה בשערה.[1] ומפני מה הותרו הכהנים לחוף שערן בתלתן של תרומה, מפני שאינו ראוי למאכל אדם.[2]

---

1. תוספתא (תרומות פ״י ה״ד ; מעשר שני פ״ב ה״א) ; כרם ציון השלם, ח״ג הלכות פסוקות פל״ח סע׳ ז.
הקושי בדין הראשון כאן הוא כלפי הדין הראשון שהובא בהלכה הקודמת, שם מבואר שמותר לזר לסוך עצמו בשמן תרומה לאחר סיכת הכהן, כפי המבואר בכריתות, ז ע״א : ׳כיון דחלליה הא איתחיל׳, א״כ מדוע כאן אסור לישראלית לחפוף ראשה לאחר חפיפת הכהנת. יש שביארו שמדובר שאת צמח התלתן מערבים במים ובהם חופפים את הראש, ואסור לישראלית לחפוף ראשה במים הנותרים או בשיירי התלתן משום שעדיין הם ראויים לחפיפה אף שקצת מאוסים לא פקעה מהם קדושת התרומה, ראה : ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פי״א ה״ט ד״ה כהנת ; דרך אמונה, שם ס״ק צט ; מנחת ביכורים, תרומות פ״י ה״ד ד״ה לחוף ; מנחת יצחק (תרומות פ״י ה״ד ד״ה לחוף ; מעשר שני פ״ב ה״א ד״ה אין) ; ריב״ג מווילנא, תרומות פ״י ה״ד ד״ה אין ; תוספתא כפשוטה, שם עמ׳ 466 ציון 12-13 ; חזון יחזקאל (תרומות פ״י ה״ד באורים ד״ה לחוף ; מעשר שני פ״ב ה״א ד״ה תלתן).
ויש שביארו, ההיתר בהלכה הקודמת שיכול זר לסוך עצמו היינו כל עוד השמן על גופו של הכהן, לכן בדין הראשון כאן אסור לישראלית לחפוף ראשה משאריות המים או התלתן משום שהן לא על הכהנת, זאת בשונה מהדין השני בהלכה זו, ראה : שיירי מנחה, תרומות פ״י ה״ד ; ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ פא סעי׳ כא ; מכתבי תורה (קאלינה), מכתב כז ד״ה ומ״ש הדר״ג שליט״א. ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פי״א ה״ח אות ג.
2. סיבת ההיתר לכך נובעת משום שהתלתן ראוי לאכילה ע״י הדחק וזו הסיבה שהוא חייב בהפרשת תרומות ומעשרות, לפיכך נחשבת היא החפיפה משימושי הכהן כאכילה, אף לאחר השימוש הוא מתייבש ואינו ראוי עוד. ראה : כסף משנה, הל׳ תרומות פי״א ה״ט ; משנה למלך, שם ; מעשה רקח, שם ; מעדני ארץ, שם ; דרך אמונה, שם ס״ק קב. כ״כ בביאור התוספתא : מנחת ביכורים, מעשר שני פ״ב ה״א ד״ה תלתן ; מנחת יצחק (תרומות פ״י ה״ד ד״ה שחפה ; מעשר שני פ״ב ה״א ד״ה תלתן) ; חסדי דוד, תרומות פ״י ה״ד ; חזון יחזקאל (תרומות פ״י ה״ד חדושים ; מעשר שני פ״ב ה״א ד״ה תלתן) ; ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ פא סעי׳ כא. להרחבה בחיוב התלתן לאחר שיתייבש, ראה מה שהתבאר לעיל בתרומת הארץ, פ״ב ה״ח אות ב ; תרומת שמעון, עמ׳ 170.

הלכה י

א. העוקצים האסורים לזרים
ב. שאריות עלים האוסרות לזרים
1. תוקף האיסור
2. בין גננים לבעל-הבית
ג. קליפות שאין בהן אוכל

עוקצי תאנים וגרוגרות ועוקצי הכליסים והחרובין[1] ומיעי אבטיח[2] וקלפי אבטיח וקלפי אתרוג וקלפי מלפפון, אע"פ שאין בהן אוכל, וקנובת ירק שמשליכין בעלי בתים, הרי אלו אסורים לזרים.[3] אבל קנובת ירק שמקנבים הגננין מותרת לזרים.[4] קלפי פולין ושומשמין, אם יש בהן אוכל אסורין אין בהן אוכל מותרין.[5]

א. העוקצים האסורים לזרים

עוקצי תאנים וגרוגרות ועוקצי הכליסים והחרובין... אסורים לזרים

לדעה זו - אף עוקצים כאלו שאינם מחוברים לפרי אסורים לזרים הואיל ונאכלים ע"י הדחק.[6]

---

1. תרומות, פי"א מ"ד.
2. יש שזיהו זאת כמלון, ראה: רמב"ם, פיהמ"ש (הנדפס) תרומות פ"ח מ"ו; תפארת ישראל, עדויות פ"ג מ"ג יכין אות יז: 'מעלאענע'; דרך אמונה, הל' תרומות פי"א ה"י ס"ק קז, והוסיף, שם ציון ההלכה ס"ק קצה: 'אבל מה שקורין היום אבטיח אין לו מעיים וגם קליפתן אין ראוי לאכילה'. ברם, ברמב"ם פיהמ"ש שם מהדורת הרב קאפח נכתב רק 'אלבטיך' ללא התוספת שזהו מלון.
3. על חיוב תרומה בקליפות פרי הראויות לאכילה, ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ (פ"ב ה"ד אות ד; פ"ה ה"ג אות ה).
4. עדויות, פ"ג מ"ג: 'מעי אבטיח וקניבת ירק של תרומה', כדעת חכמים; בתוספתא, תרומות פי"י ה"ב, נוספו גם 'קלפי מלפפון' ו'קלפי אתרוג', וכן 'קלפי אבטיח ומעי אבטיח וקנובת ירק', כדעת חכמים. במקורות אלו לא הבחינו ביחס ל'קניבת ירק של תרומה' בין זו של בעלי בתים לזו של גננים, כאבחנת הרמב"ם כאן. הבחנה זו נעשתה בירושלמי, תרומות פי"א ה"ד, אך בצורה הפוכה מדברי הרמב"ם. יתבאר להלן בהלכה זו, אות ב.
5. תוספתא, תרומות פי"י ה"ב.
6. רמב"ם (הל' תרומות פי"א ה"י: 'אע"פ שאין בהן אוכל'; פיהמ"ש תרומות פי"א מ"ד: 'העץ שבו נתלה הפרי באילן'), בניגוד לדברי הירושלמי, תרומות פי"א ה"ג: 'במובלעות באוכל', ראה להלן הערה 8. כ"כ: רע"ב, תרומות פי"א מ"ד ד"ה עוקצי; פני משה, תרומות פי"א ה"ג ד"ה עוקצי. כ"כ בדעת הרמב"ם: תיו"ט, תרומות פי"א מ"ד ד"ה עוקצי; מלאכת שלמה, שם; שושנים לדוד, שם ד"ה במובלעים; יד דוד, שם; דרך אמונה, הל' תרומות פי"א ה"י ס"ק קי. בביאור היחס בין הרמב"ם לירושלמי, ראה: מראה הפנים, שם ד"ה זיתים, שדברי הירושלמי נאמרו בשם

לדעה זו - יש מי שאומר, עוקצים שאין בהם אוכל מהפרי ואינם ראויים לאכילה לא נאסרו לזרים, אך עוקצים הראויים לאכילה בפני עצמם נאסרו לזרים אע"פ שאין בהם משהו מהפרי.[7]

ויש אומרים, דווקא עוקצים כאלו המובלעים בתוך הפרי, אע"פ שאינם אכילים מצד עצמם, מ"מ כיון שנאכלים יחד עם הפרי אסורים לזרים. אבל עוקצים שמחוץ לפרי ואינם נאכלים איתו, מותרים לזרים.[8]

לדעה זו - יש מי שאומר, דווקא עוקצי חרובים, הראויים קצת לאכילה או מציצה נאסרו, אך עוקצים שאין בהם הנאת אכילה כלל לא נאסרו.[9]

ויש מי שאומר, מדובר על עוקצים כאלו שקיבל הכהן כתרומה, אע"פ שאינם אכילים מ"מ משום שראויים להסקה נאסרו לזרים.[10]

ב. שאריות עלים האוסרות לזרים

וקנובת ירק שמשליכין בעלי בתים, הרי אלו אסורים לזרים, אבל קנובת ירק שמקנבים הגננין מותרת לזרים

1. תוקף האיסור

יש מי שאומר, תוקף איסור זה הוא מדרבנן.[11]

2. בין גננים לבעל-הבית

לדעה זו - קצוות ירק של תרומה שנחתכים לצורכי בישול ואכילה[12] במסגרת

'רבי זעירא בשם רבי לעזר' שבכל מקום בירושלמי נחלק עליו רבי יוחנן; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' פב סעי' ד: 'והשמיט הירושלמי כשמובלעין באוכל משום דאינו מפרש הירושלמי דקאי על העוקצים אלא על משקה המובלע בפירא'. בכך מיושבת קושיית שושנים לדוד, תרומות פי"א מ"ד ד"ה במובלעים, מדוע הרע"ב לא הקשה מהירושלמי על שיטת הרמב"ם.

7. חזון נחום, תרומות פי"א מ"ד.

8. ירושלמי, תרומות פי"א ה"ג: 'במובלעות באוכל', היינו שנאכלים העוקצים יחד עם הפרי משום שהם בתוכו, אך אם הם מחוץ לפרי בפני עצמם אינם נאכלים ואינם אסורים לזרים; רש"ס (שם ד"ה עוקצי; שם ד"ה במובלעות); מהר"א פולדא, שם ד"ה במובלעות; גליוני הש"ס, שם; ריבמ"ץ, תרומות פי"א מ"ד ד"ה של; ר"ש, שם ד"ה עוקצי; רא"ש, שם ד"ה עוקצי; שנות אליהו, שם; משנה ראשונה, שם: 'דאפילו אין בהן אוכל גזרו עליהן הואיל ומובלעין באוכל וכשתולש העוקץ פעמים שנתלש עמו קצת מן האוכל'; רדב"ז, הל' תרומות פי"א ה"י ד"ה עוקצי; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' פב סעי' ד.

9. רש"ס, תרומות פי"א ה"ג ד"ה עוקצי, בשם רמב"ש; מלאכת שלמה, תרומות פי"א מ"ד, בשם רמב"ש.

10. הלכתא גבירתא, תרומות פי"א מ"ד. ראה: דרך אמונה, הל' תרומות פי"א ה"י ציון ההלכה ס"ק קצא, שתמה על דעה זו.

11. ראב"ד, תורת כהנים פרשת שמיני פרשה ב תחילת פ"ד ה"ב ד"ה וכן קניבת.

12. רמב"ם, פיהמ"ש עדויות פ"ג מ"ג.

ביתית עדיין אסורים לזרים מחמת שאינם מעופשים לגמרי, אבל קצוות אלו שנחתכים במסגרת חקלאית בה מושלכת רק הפסולת מותרים לזרים.[13]

ויש אומרים להיפך, קצוות ירק של תרומה שנחתכים לצורכי בישול ואכילה במסגרת ביתית מותרים לזרים מחמת שבעל-הבית מסיר רק את מה שמוכרח ואינו ראוי למאכל, אבל קצוות אלו במסגרת חקלאית בה מורידים מהירק כמות גדולה יותר ללא הבחנה אסורים לזרים.[14]

ויש אומרים, במקרים שאסורים לזרים היינו דווקא אם זורקים את הקצוות, אך אם אוספים אותם לשימוש עדיין שם תרומה עליהם ואסורים לזרים.[15]

יש שכתבו שהכל לפני המנהג ואין כאן מחלוקת עקרונית.[16]

ג. קליפות שאין בהן אוכל

קלפי פולין ושומשמין... אין בהן אוכל מותרין[17]

יש אומרים, אף אם הכהן אסף קליפות אלו והכניסן לקיום אינן אסורות לזרים משום שבטלה דעתו.[18]

ויש מי שהסתפק בכך.[19]

---

13. רש״ס, תרומות פי״א ה״ד ד״ה קניבת ירק, גרס בירושלמי כהרמב״ם; ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פי״א ה״י ד״ה ומיעי; רדב״ז, שם ד״ה ומעי; כסף משנה, שם; ריב״ג מווילנא, תרומות פי״י ה״ב ד״ה וחכמים; ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ פב סעי׳ יא.
יש שכתב כן ללא אזכור דעת הרמב״ם: מנחת ביכורים, תרומות פי״י ה״ב ד״ה אוסרין; חזון יחזקאל, שם ד״ה אוסרין.
14. ירושלמי, תרומות פי״א ה״ד; פני משה, שם ד״ה לא שנו; מהר״א פולדא, שם ד״ה לא שנו; ראב״ד, עדויות פ״ג מ״ג ד״ה מביא; מלאכת שלמה, שם ד״ה מעי; שושנים לדוד, שם.
15. ראב״ד, עדויות פ״ג מ״ג ד״ה מביא; מלאכת שלמה, שם ד״ה מעי; תוספות חדשים, שם; שושנים לדוד, שם; מנחת ביכורים, תרומות פי״י ה״ב ד״ה קליפי.
16. ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פי״א ה״י ד״ה ומיעי: ׳שהכל לפי מנהג קניבת הגננים ובעלי בתים׳; דרך אמונה, שם ס״ק קיב.
17. בתוספתא, תרומות פי״י ה״א, הבחינו ביחס לגרעינים רכים שניתן לאוכלם, בין אם הכהן זורק אותם או אוסף אותם לאכילתו. דין זה הובא ברמב״ם להלן פי״א הי״א. בהלכה שלפנינו, ביחס לקליפות פולין ושומשמין שאין בהם אוכל כלל לא כתב הרמב״ם מה הדין אם הכהן אוסף אותם. ראה את הערת אור שמח, הל׳ תרומות פי״א ה״י, שנשאר בצריך עיון על התוספתא.
18. רדב״ז, הל׳ תרומות פי״א ה״י ד״ה קליפי; דרך אמונה, שם ס״ק קטו. משמעות ר״י קורקוס, שם: ׳כי מצד עצמן אין ראויים לאכילה׳, ואינו תלוי בדעת הכהן. ראה עוד: חסדי דוד, תרומות פי״י ה״ב ד״ה מפני.
19. חזון איש, עוקצין פ״ב ס״ק ו.

הלכה יא

א. גרעינים שאינם ראויים למאכל
ב. גרעינים שיש להם חשיבות בפני עצמם
ג. גרעינים שראויים במקצת
1. דין גרעינים שראויים במקצת
2. תוקף דין התרומה

גרעיני אתרוג מותרים.[1] גרעיני זיתים ותמרים וחרובין, אע"פ שלא כנסן הכהן הרי אלו אסורין לזרים. ושאר הגרעינין, בזמן שכנסן ויש בהן לחלוחית למצוץ אותן אסורות לזרים ואם השליכן מותרות.[2]

א. גרעינים שאינם ראויים למאכל

גרעיני אתרוג מותרים

גרעיני פירות תרומה שאינם ראויים למאכל אדם כלל, אפילו כנסם הכהן לאכילה, לא חל עליהם שם תרומה ולכן הם מותרים לזרים.[3]

---

1. תוספתא, תרומות פ"י ה"א-ה"ב. לגבי קדושת שביעית בגרעיני פירות שביעית, ראה מה שהתבאר בשבת הארץ, פ"ה הכ"א אות ד.
2. תוספתא, תרומות פ"י ה"א: 'ושאר כל הגלענין מכנסן אסורין, שאין מכנסן מותרין'; תרומות, פי"א מ"ה: 'גרעיני תרומה בזמן שהוא מכנסן אסורות ואם השליכן מותרות'. בירושלמי, תרומות פי"א ה"ד, העמיד רבי יוחנן את המשנה 'בגלעיני אגסים וקרוסטומלין' שהם רכים ואפשר למצוץ אותם. אך אם הם אינם אכילים כלל, מותרים לזרים אע"פ שהכהן כנסם. אבחנה זו הובאה ברמב"ם, פיהמ"ש תרומות פי"א מ"ה. להגדרת קרוסטומלין, ראה: מסורת צמחי המשנה (אלבוים), ערך קרוסטומלין.
3. תוספתא, תרומות פ"י ה"ב. הפרשנים כתבו שמדובר על גרעינים מרים שאינם ראויים למאכל אדם, ראה: רדב"ז, הל' תרומות פי"א הי"א ד"ה גרעיני אתרוג: 'ואינם אלא לזריעה או לתרופה'; דרך אמונה, שם ס"ק קטז; רע"ב, תרומות פי"א מ"ה ד"ה בזמן; מנחת ביכורים, תרומות פ"י ה"ב ד"ה גרעיני. יש שכתבו, אע"פ שגרעיני אתרוג רכים מ"מ אינם ראויים לאכילה מפני מרירותם, ראה: מנחת יצחק, תרומות פ"י ה"ב ד"ה גרעיני; חסדי דוד (תרומות פ"י ה"א; שם ה"ב ד"ה קליפי), והסביר בכך את דברי הרמב"ם כאן בהבדל בין גרעיני אתרוג כנ"ל לגרעיני זיתים ותמרים וחרובים שאמנם אין בהם אוכל בתוכם מ"מ מכיון שאינם מרים יש בהם דין תרומה. יש שהוסיפו מיני גרעינים שונים שאינם ראויים לאכילה ואין בהם דיני תרומה, ראה: ריבמ"ץ, תרומות פי"א מ"ה: 'תמרים ואפרסקין'; חזון איש, מעשרות סי' א ס"ק לא ד"ה וגרעינין, התייחס לגרעיני תפוז. לדעת הרדב"ז, הל' תרומות פי"א הי"א, הדין האמצעי בהלכה, 'גרעיני זיתים ותמרים וחרובין', עוסק בגרעינים יבשים שאינם ראויים למאכל כלל, ולכן הוא תואם את דין גרעיני האתרוג שגם אם הכהן כנס אותם בטלה דעתו ואין בהם דין תרומה, ראה להלן הערה 4.

ב. גרעינים שיש להם חשיבות בפני עצמם

גרעיני זיתים ותמרים וחרובין, אע״פ שלא כנסן הכהן הרי אלו אסורין לזרים[4]

לדעה זו - יש אומרים, גרעינים אלו יש להם חשיבות בפני עצמם מכיון שנדבק בהם קצת אוכל, לפיכך יש בהם דין תרומה גם אם הכהן השליכם, אבל אם אין עליהם אוכל דבוק כלל אינם תרומה.[5]

ויש אומרים, בכל מקרה אם הכהן השליכם אין בהם דין תרומה.[6]

---

4. גרסת הרמב״ם שלפנינו תואמת את התוספתא, תרומות פ״י ה״א: ׳גלעני זיתים גלעני תמרים וגלעני חרובין, כולם אע״פ שאין מכנסן אסורין׳. מבואר שגרעיני תמרים וחרובים, אע״פ שאין הכהן מכנס אותם יש בהם דין תרומה. הקושי על דברים אלו הוא מהמבואר ברמב״ם, פיהמ״ש תרומות פי״א מ״ה, שם כתב שדין גרעיני התמרים תלוי בדעת הכהן, ולעומתם בגרעיני החרובים אין דין תרומה כלל: ׳גרעינין אלו שאמר שאינן מותרות לזרים עד שישליכם הכהן, הוא על שני פנים - או שהן גרעינין הראויות לאכילה, כגון גרעיני הפרישין והקרוסטמלין, או גרעינין שנשאר בהן לחלוחית הראויה למצצה כגון גרעיני התמרים הלחים. אבל שאר גרעינים, כגון גרעיני החרוב, מותר לזרים לאכלן ואפילו לא השליכן הכהן׳. מחמת קושי זה גרס הרדב״ז, הל׳ תרומות פי״א הי״א, ברמב״ם כאן: ׳גרעיני זיתים ותמרים והחרובין, ואע״פ שכנסן הכהן הרי אלו מותרים לזרים׳, ומדובר בגרעינים יבשים שהם אינם אוכל כלל ואף אם הכהן כנסם בטלה דעתו, ובכך שווה דין זה לגרעיני אתרוג בהם פתח הרמב״ם את ההלכה כאן (לכן הבאנו דעה זו לעיל אות א). אך גרעינים כאלו שנותרה בהם לחלוחית שניתן למצוץ אותה, תלוי דין התרומה בהם בדעת כהן, כסיום ההלכה כאן. לעומתו, ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פי״א הי״א, השאיר את הגרסה כפי שהובאה בתוספתא, והבחין בין גרעינים שנותר בהם אוכל שאף אם הכהן לא כנסם יש בהם דין תרומה, לגרעינים שהאוכל בהם אינו דבוק בפרי אלא יש למצוץ אותו כדי לאוכלו ודין התרומה שבו תלוי בדעת הכהן. למעשה, אין הבדל הלכתי בין שני ביאורים אלו, כדברי דרך אמונה, הל׳ תרומות פי״א הי״א ביאור ההלכה ד״ה גרעיני: ׳ואין נ״מ לדינא בין הרדב״ז להר״י קורקוס׳. ראה עוד: חסדי דוד, תרומות פ״י ה״א, שהאריך לבאר דעת הרמב״ם וכתב להבחין בין גרעיני אתרוג שאין בהם אוכל בתוכם והם מרים ולכן אין להם דין תרומה כלל, לבין גרעיני זיתים, תמרים וחרובים שאמנם אין בהם אוכל בתוכם אבל אינם מרים ולכן יש בהם דין תרומה.

5. ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פי״א הי״א; ריב״ג מווילנא, תרומות פ״י ה״א; ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ פב סעי׳ ז. יש להוסיף לכך את דברי הפרשנים שכתבו שיש קדושת שביעית בגרעין הזית משום שאף שהוא קשה למאכל מצד עצמו מ״מ כאשר שוברים אותו נמצא בתוכו גרעין קטן רך וטוב שניתן לאוכלו ולהפיק ממנו שמן, ראה: ריבמ״ץ, שביעית פ״ז מ״ג ד״ה יש להן; ר״ש, שם ד״ה והגלעינין; רא״ש, שם ד״ה והגלעינים; רע״ב, שם ד״ה והגלעינים; תיו״ט, שם ד״ה והגלעינין; חוט שני, הל׳ תרומות פי״א הי״א ס״ק נז ד״ה ועי״ל.

6. תוספות, זבחים פו ע״א ד״ה ופליגא.

ג. גרעינים שראויים במקצת

ושאר הגרעינין, בזמן שכנסן ויש בהן לחלוחית למצוץ אותן אסורות לזרים ואם השליכן מותרות

1. דין גרעינים שראויים במקצת

גרעיני פירות שהם רכים במקצת ויש בהם לחלוחית שניתן למצוץ[7] - אם הכהן כונס אותם יש בהם דין תרומה ואסורים לזרים, אך אם משליך אותם אין בהם דין תרומה ומותרים לזרים.[8]

2. תוקף דין התרומה

יש מי שאומר, תוקף דין התרומה כאשר הכהן מכנס גרעינים אלו הוא דרבנן.[9]

---

7. ביחס למינים השונים - בירושלמי, תרומות פי״א ה״ד, 'בגלעיני אגסים וקרוסטומלין'; ריבמ״ץ, תרומות פי״א מ״ה ד״ה גרעיני; ר״ש, שם ד״ה וכן; רא״ש, שם ד״ה גלעיני. הרמב״ם, פיהמ״ש תרומות פי״א מ״ה, השמיט אגסים וכתב: 'גרעיני הפרישין והקרוסטמלין', לדברי החזון איש, מעשרות סי' א ס״ק לא ד״ה וגרעינין, גרעיני אגסים אפילו אם כנסם מותרים. להגדרת קרוסטומלין, ראה: מסורת צמחי המשנה (אלבוים), ערך קרוסטומלין. רע״ב, תרומות פי״א מ״ה ד״ה בזמן, הוסיף על הירושלמי: 'גרעיני התפוחים'.
8. ראה לעיל הערה 2. בטעם ההבחנה בין כינוס הכהן גרעינים אלו להשלכתם כמשפיע על דין התרומה, כתבו הפרשנים שהחילוק הוא משום שמדובר על גרעינים שראויים במקצת לאכילה ע״י מציצה בלבד לכן הדבר תלוי בדעת הכהן, אם משליכם הוא מבטל שם אוכל מהם ואם כונסם הוא מראה על חשיבותם ויש בהם שם אוכל, ראה: תוספות, זבחים פו ע״א ד״ה ופליגא; מנחת יצחק, תרומות פי״י ה״א; מנחת ביכורים, שם; חזון יחזקאל, שם ד״ה שאין; רע״ב, תרומות פי״א מ״ה ד״ה בזמן; תפארת ישראל, שם יכין אות כח; דרך אמונה, הל' תרומות פי״א הי״א ס״ק קיח. אולם כתב רש״ש, תרומות פי״א מ״ה (הובאו דבריו בתוספות אנשי שם, שם ד״ה ואם השליכן), שהטעם הוא משום שבזריקת הגרעינים התחללה התרומה, כדין שמן שסכו הכהן כפי המבואר לעיל פי״א ה״ח. ראה מה שהעיר על דבריו בדרך אמונה, הל' תרומות פי״א הי״א ציון ההלכה ס״ק רכ.
9. משנה ראשונה, תרומות פי״א מ״ה.

הלכה יב

א. סובין של שעורים
ב. שיעור הזמן

הסובין של חטין חדשות אסור מפני שהוא ראוי למאכל אדם,[1] ושל חטין ישנות מותר.[2] ועד מתי נקראו חדשות, כל זמן שבני אדם רגילין לחבוט בין הגרנות.[3]

א. סובין של שעורים

הסובין של חטין

לדעה זו - סובין של שעורים אינו ראוי למאכל כלל מפני שכותשים אותו במכתשת ולכן אין בו דין תרומה.[4]

---

1. אבל מורסן אינו ראוי כלל למאכל אדם ואין בו דין תרומה, ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פי״א ה״ה אות א.
2. תרומות, פי״א מ״ה; ירושלמי, תרומות פ״י ה״ד; תוספתא, תרומות פ״י ה״ד. בביאור ההבדל בין חיטים חדשות לחיטים ישנות, כתבו הפרשנים שהחיטים החדשות לחות ואינן נטחנות היטב ונשאר הרבה קמח מעורב עם הסובין, לכן הסובין עדיין מוגדר ראוי לאכילה ויש בו דין תרומה, לעומת חיטים ישנות שנטחנות היטב משום יבשותן, ראה: רא״ש, תרומות פי״א מ״ה ד״ה וכן הסובין; רע״ב (שם ד״ה סובין; שם ד״ה ושל ישנות); שנות אליהו, שם ד״ה של חדשות; תפארת ישראל, שם יכין אות לד; מנחת ביכורים, תרומות פ״י ה״ג ד״ה חדשות; מנחת יצחק, שם ד״ה חדשות; ריב״ג מווילנא, שם ד״ה סובין; חזון יחזקאל, שם ד״ה חדשות; מהר״א פולדא, תרומות פי״א ה״ד ד״ה חדשות; פני משה, שם ד״ה חדשות; ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ פא סעי׳ יז.
3. ירושלמי, תרומות פי״א ה״ד; תוספתא, תרומות פ״י ה״ד. שם הובאה מחלוקת בין תנא קמא הסובר שהשיעור תלוי בדרך בני אדם לחבוט, לבין דעת רב אחא שקצב את השיעור לשלושים יום, וביארו הפרשנים שמדובר על שלושים יום משעת הקצירה שעד אז החיטים עוד לחות, ראה: רש״ס, תרומות פי״א ה״ד ד״ה שלשים; מנחת ביכורים, תרומות פ״י ה״ג ד״ה שלשים; מנחת יצחק, שם ד״ה שלשים; חזון יחזקאל, שם ד״ה ל׳. יש שהביאו את שתי הדעות ללא הכרעה, ראה: ריבמ״ץ, תרומות פי״א מ״ה ד״ה סובין; ר״ש, שם ד״ה של חדשות; שנות אליהו, שם ד״ה של חדשות. להלן אות ב תובא מחלוקת האם יש לפסוק כדעת תנא קמא או כדעת רב אחא, וכן ההתייחסות לדעת הרמב״ם כאן.
4. מעשה רקח, הל׳ תרומות פי״א הי״ב; שנות אליהו, תרומות פי״א מ״ה ד״ה המורסן; קרן אורה, מנחות ע ע״ב ד״ה התבואה. בעניין זה, ראה עוד: ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ פא סעי׳ יח; דרך אמונה, הל׳ תרומות פי״א הי״ב ביאור ההלכה ד״ה הסובין.

ב. שיעור הזמן

ועד מתי נקראו חדשות, כל זמן שבני אדם רגילין לחבוט בין הגרנות לדעה זו -

יש אומרים, אין הגבלה לשיעור זה בימים אלא תלוי ברגילות בני האדם.[5]

ויש מי שאומר, שיעור זה הוא עד שלושים יום משעת הקצירה.[6]

ויש אומרים, שיעור הזמן הוא עד שלושים יום משעת הקצירה.[7]

---

5. ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פי״א הי״ב; כסף משנה, שם; ריב״ג מווילנא, תרומות פי״י ה״ג ד״ה שלשים; חסדי דוד, שם ד״ה סובין; תוספתא כפשוטה, תרומות פי״י עמ׳ 466 ציון 11; מראה הפנים, תרומות פי״א ה״ד ד״ה ואלו הן; ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ פא סעי׳ יח.
6. רדב״ז, הל׳ תרומות פי״א הי״ב. לדבריו, אין מחלוקת בין ת״ק ורב אחא ׳אלא רב אחא בא לפרש כמה הוא השיעור׳.
7. רא״ש, תרומות פי״א מ״ה ד״ה וכן הסובין; רע״ב, שם ד״ה ושל ישנות; תפארת ישראל, שם יכין אות לג; מהר״א פולדא, תרומות פי״א ה״ד ד״ה חדשות.

הלכה יג

א. יין ראשון ושני
1. תיאור המקרה
2. תוקף דין התרומה
ב. יין שלישי
ג. סינון היין מעל השמרים

הנצולות והרקבניות של תרומה אסורות, ואם העלו אבק מותרות.[1] שמרים של תרומה שנתן עליהם מים, הראשון והשני אסור לזרים והשלישי מותר. ואם לא נתן מים אלא מסנן היין מעל השמרים בלבד, אף השלישי אסור לזרים.[2]

א. יין ראשון ושני

שמרים של תרומה שנתן עליהם מים, הראשון והשני אסור לזרים

1. תיאור המקרה

הקורא שם תרומה על היין עם השמרים והסיר את היין מהשמרים, וכעת מעוניין לתת מים על השמרים כדי שייקלט טעם היין במים שייצאו - אם כמות המים שיצאה היא אותה כמות המים שנתן על השמרים,[3] יש על המים דין תרומה ואסורים לזרים כאשר עושה כן בפעם הראשונה והשנייה.[4]

יש אומרים, משום שיש במים שיצאו טעם יין.[5]

---

1. תוספתא, תרומות פ״י ה״ג. יש שביארו שהנצולות הן שיבולים דקות וריקות שאין דרך רוב בני אדם לאכול, ראה: ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פי״א הי״ג, בפירוש השני; כסף משנה, שם; מנחת ביכורים, תרומות פ״י ה״ג ד״ה המצולות; מנחת יצחק, שם ד״ה המצולות; ריב״ג מוולינא, שם ד״ה הניצולות; תוספתא כפשוטה, תרומות עמ׳ 466 ציון 9-10. ויש שביארו שהנצולות הן שיבולים שהתחילו להירקב לעומת הרקבניות שהן בתהליך ריקבון מתקדם, ראה: ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פי״א הי״ג, בפירוש הראשון, עליו כתב: ׳והראשון הוא הנכון׳; חזון יחזקאל, תרומות פ״י ה״ג ד״ה המצולות.
2. בבא בתרא, צז ע״א; תוספתא, תרומות פ״י הי״ב; ירושלמי, תרומות פי״א ה״ד.
3. רשב״ם, בבא בתרא צז ע״א ד״ה אסור; תוספות רי״ד, שם ד״ה שמרים; חסדי דוד, תרומות פ״י הי״ב ד״ה שמרים.
4. בבא בתרא, צז ע״א; תוספתא, תרומות פ״י הי״ב; ירושלמי, תרומות פי״א ה״ד.
5. רמב״ן, בבא בתרא צז ע״א ד״ה שמרים: ׳שהרי מעט יין מעורב במים ואוסרין בשישים׳, לדבריו סיבת האיסור משום שאין ביטול עד שישים מכמות היין וכיון שיש טעם יין הוא אוסר את המים שיצאו כל עוד אין בהם יותר משישים כנגד היין; פני משה, תרומות פי״א ה״ד ד״ה הראשון; מנחת יצחק, תרומות פ״י הי״ב ד״ה שמרים.

ויש מי שאומר, אע"פ שאין טעם יין במים יש לאסור.[6]

2. תוקף דין התרומה

יש אומרים, תוקף דין התרומה ואיסורה לזרים הוא מדרבנן.[7]

ויש אומרים, תוקף התרומה ואיסורה לזרים הוא מהתורה ככל נותן טעם.[8]

ב. יין שלישי

שמרים של תרומה שנתן עליהם מים... והשלישי מותר

היינו דווקא כאשר הכמות של המים שיצאה היא אותה כמות המים שנתן על השמרים,[9] אע"פ שיש במים אלו קצת טעם יין, אין בהם דין תרומה ואינם אסורים לזרים משום שאינם אלא מים ולא יין.[10]

אבל אם נתן כמות מים על השמרים ויצאה כמות גדולה יותר מאשר נתן, גם בפעם השלישית יש למים אלו דין תרומה ואסורים לזרים.[11]

---

6. תוספות, בבא בתרא צז ע"א ד"ה שמרים.
7. רשב"ם (בבא בתרא צז ע"א ד"ה אסור; שם ד"ה כך אמרו); רמב"ן, בבא בתרא צז ע"א ד"ה שמרים; ר"ן, שם ד"ה שמרים; תוספות רי"ד, שם ד"ה כדרך; ר"י קורקוס, הל' תרומות פי"א הי"ג ד"ה שמרים; רש"ס, תרומות פי"א ה"ד ד"ה ראשון; מנחת ביכורים, תרומות פ"י הי"ב ד"ה ראשון; שיירי מנחה, שם; חסדי דוד, שם ד"ה שמרים; חזון יחזקאל, שם ד"ה ראשון; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' פב סעי' יב. הטעם לשיטה זו, שכן מדובר במקרה בו כמות המים שיצאה היא אותה כמות המים שנתן על השמרים (כפי שהתבאר לעיל הערה 3) ובמקרה כזה אין חיוב תרומה מהתורה (ראה: רמב"ם, הל' מעשר פ"ב ה"ז), מ"מ החמירו חכמים לאסור לזרים.
8. ר"י מגאש, בבא בתרא צז ע"א ד"ה תנו רבנן; רבינו יונה, שם ד"ה עלה; מאירי, שם ד"ה שמרים. לדבריהם, אם יצאה אותה כמות מים כפי שנתן בתחילה על השמרים, יש דין תרומה מהתורה ככל דין של נותן טעם האוסר מהתורה. השווה לדברי הרמב"ן, שם ד"ה שמרים.
9. כפי שהתבאר לעיל אות א.1.
10. רשב"ם, בבא בתרא צז ע"א ד"ה שלישי; רבינו גרשום, שם ד"ה ראשון; רבינו יונה, שם ד"ה מצא; ר"י מגאש, שם ד"ה תנו רבנן; יד רמ"ה, שם אות מה ד"ה ת"ר שמרים; מאירי, שם ד"ה שמרים; מנחת ביכורים, תרומות פ"י הי"ב ד"ה ראשון; ר"י קורקוס, הל' תרומות פי"א הי"ג ד"ה שמרים; רדב"ז, שם ד"ה שמרים.
לדעת הרמב"ן, בבא בתרא צז ע"א ד"ה שמרים, הסיבה להיתר 'שכבר הלכו מהם צחצוחי היין לגמרי בתמדין ראשונים ועכשיו אין כאן יין לא טעמו ולא ממשו אלא קיוהא בעלמא הוא', והיינו לשיטתו (ראה לעיל הערה 5) שסיבת האיסור בראשון ושני משום טעם היין שמעורב במים ואוסר כל עוד אין במים שישים כנגד היין לביטולו, אך בשלישי אף שיש טעם יין אין זה טעם יין לאסור.
11. מאירי, בבא בתרא צז ע"א ד"ה שמרים; מנחת ביכורים, תרומות פ"י הי"ב ד"ה ראשון; שיירי מנחה, שם; דרך אמונה, הל' תרומות פי"א הי"ג ס"ק קלו.

ג. סינון היין מעל השמרים

ואם לא נתן מים אלא מסנן היין מעל השמרים בלבד, אף השלישי אסור לזרים[12]

לדעה זו - יש אומרים, הוא-הדין אפילו יותר משלישי כל עוד יש טעם יין.[13]

12. יש שכתבו שהמקור לדין זה, כל עוד יש טעם יין אפילו עשירי יהיה אסור, הוא מתוספתא, תרומות פ״י הי״ג, לגבי דין טומאה: ׳שמרי גוים שיבשו אסורין בהנייה. חרסן של זב ושל זבה ראשון ושיני טמא ושלישי טהור. במי דברים אמורים, בזמן שנתן לתוכו מים. לא נתן לתוכו מים, אפילו עד עשירי טמא׳, וכתב ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פי״א הי״ג ד״ה שמרים: ׳ובודאי שכן הוא לעניין תרומה׳; כסף משנה, שם; חסדי דוד, תרומות פ״י הי״ג ד״ה במה. אולם, יש שהביא מקור לכך מדברי הירושלמי, תרומות פי״א ה״ד, ראה: קרית מלך, הל׳ תרומות פי״א הי״ג; דרך אמונה, שם ציון ההלכה ס״ק רמו.

13. ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פי״א הי״ג ד״ה שמרים; כסף משנה, שם; רדב״ז, שם ד״ה שמרים; דרך אמונה, הל׳ תרומות פי״א הי״ג ס״ק קלח; חסדי דוד, תרומות פ״י הי״ג ד״ה במה.

הלכה יד-טו

א. באיזו תרומה מדובר?
ב. נתינת חולין על-גבי שאריות תרומה
1. ביטול תרומה בחולין
2. העדר חשיבות שאריות התרומה
ג. איסוף השאריות
1. מעמד השאריות לאחר איסופן
2. בתרומת מעשר
ד. חבית שנשפכה
ה. עירוי משקים של תרומה

מגורה שפינה ממנה חיטי תרומה אין מחייבין אותו להיות יושב ומלקט אחת אחת ואחר כך יתן לתוכה חולין, אלא מכבד כדרכו ונותן לתוכה חולין.[1] וכן חבית של שמן שנשפכה, אין מחייבין אותו להיות יושב ומטפח, אלא נוהג בה כדרך שהוא נוהג בחולין.[2]
המערה כד של שמן תרומה הרי זה מערה עד שיפסוק העמוד ויתחיל השמן לנטף מעט מעט וכיון שנטפו שלש טיפים זו אחר זו דיו, ומותר ליתן לתוך הכד שמן חולין. הרי שלא נתן אלא הניח הכד עד שמיצית, אותה התמצית תרומה.[3]

א. באיזו תרומה מדובר?

חיטי תרומה... מכבד כדרכו ונותן לתוכה חולין

יש אומרים, אף בתרומה שתוקפה מהתורה ניתן לנהוג כן.[4]

---

1. תרומות, פי״א מ״ו.
2. תרומות, פי״א מ״ז. ביחס לשאריות אוכל של שביעית, ראה מה שהתבאר בשבת הארץ, פ״ה ה״ג אות ב.
3. תרומות, פי״א מ״ח. על החידוש שיש בשתי הדוגמאות, חיטים ושמן, ראה: רדב״ז, הל׳ תרומות פי״א הי״ד, שהביאה המשנה דוגמה ליבש ודוגמה ללח, וביאור דבריו עפ״י שושנים לדוד, תרומות פי״א מ״ז: ׳דהתם אם נשארים איזה גרעינים מיד מתערבים ומתבטלים בחיטי חולין שנותן לתוכו, משא״כ הכא שהשמן נשאר שם בעין ואפילו הכי שרי׳.
4. בדק הבית, על תורת הבית בית ד שער ד סוף ד״ה כתב החכם: ׳ומדברי הירושלמי נראה דמתניתין דהמערה מכד לכד בתרומה דרבנן, אבל בגמרא דילן לא משמע הכי אלא אפילו בתרומה דאורייתא׳; ר״ן, בבא בתרא פז ע״ב ד״ה והא אנן; ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פי״א הי״ד-הט״ו. יש שכתבו כן בדעת הרמב״ם: שו״ת הרשב״א, ח״א סי׳ רכב: ׳והרמב״ם ז״ל

ויש אומרים, דווקא בתרומה שתוקפה מדרבנן התירו חכמים לנהוג כן.[5]

ויש אומרים, דווקא בתרומת חוץ לארץ שמותר לבטלה לכתחילה.[6]

ב. נתינת חולין על-גבי שאריות תרומה[7]

1. ביטול תרומה בחולין

יש אומרים, הטעם שמותר לתת חולין על-גבי שאריות התרומה הוא משום דין ביטול תרומה בחולין.

לפיכך, אמנם לגרגירי החיטה שנותרו במגורה ולשמן שנותר בחבית ובכד יש דין תרומה, אך מ"מ מותר לתת עליהם חולין ואין בכך משום הפסד וביטול תרומה.[8]

לדעה זו -

יש אומרים, גרגירי החיטה שנותרו במגורה והשמן שנותר בחבית ובכד יהיו מותרים לזרים רק כשיש כנגדם חולין ביחס של אחד למאה.[9]

נראה שפירשה בתרומה דאורייתא, וכן נראה דעת מקצת מרבותי ז"ל; כפתור ופרח, פרק כג ד"ה מגורה; רבי עקיבא איגר, תרומות פי"א מ"ו; יד דוד, שם; המעשר והתרומה, פ"י סעי' לז הערה עא.

5. שו"ת הרשב"א, ח"א סי' רכב: 'ואפשר הוא להעמידה בתרומה בזמן הזה דרבנן ולא חשו חכמים למיעוט כזה'; תפארת ישראל, תרומות פי"א מ"ז יכין אות מא; פרי חדש, יו"ד סי' צט ס"ק ח, הוכיח מהלכה זו שהאיסור לבטל איסור לכתחילה הוא מדרבנן שכן אם האיסור היה מהתורה לא היו חכמים מקלים כ"כ לבטל לכתחילה את התרומה אף שאין כוונתו לבטל, ומ"מ מדבריו עולה שפשוט לו שההיתר כאן הוא רק בתרומה דרבנן.

6. דעה זו הובאה אצל: השואל בשו"ת הרשב"א, ח"א סי' רכב; כפתור ופרח, פרק כג ד"ה מגורה; ר"י קורקוס, הל' תרומות פי"א הי"ד-הט"ו, בשם 'ואחרים פירשו'.

7. הבאנו כאן את שתי הדעות המרכזיות שיש להן השלכות הלכתיות, בביאור ההיתר לתת חולין על שאריות תרומה. אמנם יש לציין לדעת ערוך השלחן (הל' תרומות סי' פב סעי' יד; שם סי' צא סעי' ג-ד, הבין כן בדעת הרמב"ם) שסיבת ההיתר היא משום שהתרומה התחללה לאחר השימוש בה, כפי שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פי"א ה"ח-ה"ט.

8. בטעם הדין שאין בכך בעיית ביטול איסור לכתחילה, נאמרו הסברים שונים המצויים בפרשנים שיובאו בהערה זו, כגון: העדר כוונה לבטל, שלא הטריחו יותר מדי לאסוף את החיטים, כיון שהשמן אינו חשוב דיו. ר"ש, תרומות פי"א מ"ח ד"ה ירושלמי; תיו"ט, שם ד"ה נותן; חדושי מהרי"ח, שם; מלאכת שלמה, תרומות פי"א מ"ו; משנה ראשונה, שם; תפארת ישראל, שם יכין אות מ; הלכתא גבירתא, שם; רמב"ן, בבא בתרא פז ע"ב ד"ה ורמינהי; רשב"א, שם ד"ה ורמינהו; ר"ן, שם ד"ה והא אנן; תוספות רי"ד, שם ד"ה והתנן; יד רמה, שם ד"ה הרכינה; ריטב"א, שם ע"א ד"ה תנן, בשם הרמב"ן; ר"י קורקוס, הל' תרומות פי"א הי"ד-הט"ו; פרי חדש, יו"ד סי' צט ס"ק ח; מקדש דוד, קדשים סי' לא אות א, בדעת הרמב"ם; המעשר והתרומה, פ"י סעי' לו.

9. ר"י קורקוס, הל' תרומות פי"א הי"ד-הט"ו, בשם 'קצת מפרשים'. להשלכה מעשית לאור דעה זו, ראה להלן הערה 13.

ויש אומרים, גם כאשר אין כנגד התרומה יחס של מאה חולין היא מותרת לזרים ובתנאי שיהיה 'חד בתרי'.[10]

לדעה זו -

יש מי שאומר, אמנם מותר לתת חולין ולבטל את התרומה אך מ"מ אסור לזרים לאכול חולין אלו אלא הם נאכלים לכהנים.[11]

לדעה זו -

אף אם יש בשאריות הללו כדי לדמע, אינן מדמעות משום שאינן חשובות.[12]

ויש אומרים, מכל מקום ראוי לפני כן לשטוף את הכלי שהיו בו שאריות נוזל תרומה שמא ידבק קצת מהתרומה ויהא ניכר ולא יתבטל, או מחשש שמא לא יהא בחולין כדי לבטל את התרומה.[13]

2. העדר חשיבות שאריות התרומה

ויש אומרים, לגרגירי החיטה שנותרו במגורה ולשמן שנותר בחבית ובכד אין דין תרומה משום הם אינם חשובים ומראש אין בדעת האדם לעשותם תרומה, ולכן מותר לכתחילה לתת עליהם חולין.[14]

לדעה זו, אף אם אסף שאריות אלו הן אינן תרומה.[15]

---

10. ר"י קורקוס, הל' תרומות פי"א הי"ד-הט"ו, בדעת הר"ש והרמב"ם שלא הזכירו את הצורך במאה חולין כנגד התרומה. והוסיף לבאר הטעם: 'ואפשר שהטעם הוא משום דמאן דתרים אדעתא דהני תרים, שלא יתחייב לקנח רק כמו בחולין כי גם בחולין אינו מקפיד על הנדבק'.
11. תוספות רי"ד, עבודה זרה לג ע"א ד"ה פיסקא נדות.
12. שו"ת הרמב"ם, סי' שמד; רמב"ן, בבא בתרא פז ע"ב ד"ה ורמינהי. כ"כ בדעת הרמב"ם: ר"י קורקוס (הל' תרומות פי"א הי"ד-הט"ו; שם פט"ו הי"ט); כסף משנה, הל' תרומות פט"ו הי"ט; רדב"ז, שם ד"ה קדרה; מלאכת שלמה, תרומות פי"א מ"ח ד"ה המערה.
13. המעשר והתרומה, פ"י סעי' לז הערה עא, בשם ספר מטה יוסף; דרך אמונה (הל' תרומות פי"א הט"ו ס"ק קנ; שם ציון ההלכה ס"ק רסה: 'כן הורה מרן החזון איש זצ"ל לשטוף את הכלי ג' פעמים'). משיטה זו המורה לשטוף את הכלי עם שאריות התרומה, ניתן ללמוד ששאריות אלו אין להם דין תרומה וניתן לאבדם אף בידיים, ראה: חוט שני, הל' תרומות פי"א הי"ד ס"ק ס ד"ה ויש לעיין.
14. מלאכת שלמה, תרומות פי"א מ"ח ד"ה המערה, בשם היראים; תוספות, בבא בתרא פז ע"ב ד"ה והתנן; מאירי, בבא בתרא פז ע"ב ד"ה ולענין מה. יש שביארו כן בדעת הרמב"ם, ראה: קרן אורה, נזיר לז ע"ב ד"ה ודרך אגב. דעה זו הובאה במקורות הבאים שדחו אותה, ראה: רמב"ם, פיהמ"ש תרומות פי"א מ"ח; תיו"ט, שם ד"ה הרכינה; רמב"ן, בבא בתרא פז ע"ב ד"ה ורמינהי; ריטב"א, שם ע"א ד"ה תנן הרכינה; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' פב סעי' יג.
15. דרך אמונה, הל' תרומות פי"א הי"ד ס"ק קמג. ראה להלן אות ג.

ג. איסוף השאריות

הרי שלא נתן אלא הניח הכד עד שמיצית, אותה התמצית תרומה

1. מעמד השאריות לאחר איסופן[16]

לדעה זו - אמנם מותר לתת חולין על-גבי השאריות שבמגורה, בחבית ובכד, אך אם לא נתן עליהן חולין אלא אסף את השאריות יש להן דין תרומה ומעתה לא ניתן לבטלן.[17]

לדעה זו -

יש מי שאומר, אף אם לא התכוון לאסוף את השאריות מ"מ חל עליהם דין תרומה.[18]

ויש אומרים, אף אם אסף שאריות אלו הן אינן תרומה.[19]

2. בתרומת מעשר

יש אומרים, דין זה שייך דווקא בתרומה גדולה, אבל בתרומת מעשר שיש לה שיעור אפילו אם אסף את השאריות אינן תרומה משום שלא היה בדעתו לעשותן תרומת מעשר כדי לא להרבות בשיעור.[20]

לדעה זו -

יש אומרים, אף שאין השאריות הללו תרומת מעשר מ"מ אסורות לזרים ואין חובה לתת אותן לכהן.[21]

---

16. מעמד השאריות לאחר שהאדם אסף אותן תלוי במחלוקת היסודית שהובאה לעיל אות ב, האם היתר נתינת חולין על השאריות הוא מדין ביטול, אזי ההיתר הוא כל עוד השאריות מצויות בדופני הכלי והמגורה אך לאחר שאספן לכלי אחר אין להן ביטול. ואם ההיתר הוא משום שמראש אין דעתו של האדם על שאריות אלו, ממילא גם אם אספן אין להן דין תרומה.
17. ר"י קורקוס, הל' תרומות פי"א הי"ד-הט"ו; תוספות ריי"ד (בבא בתרא פז ע"ב ד"ה והתנן; צז ע"א ד"ה שמרים).
18. משנה ראשונה, תרומות פי"א מ"ח, מכך שלא כתב הרמב"ם כלשון המשנה 'הרכינה' אלא כתב: 'הניח הכד עד שמיצית' היינו אף ללא כוונת איסוף; דרך אמונה, הל' תרומות פי"א הט"ו ס"ק קנא.
19. דרך אמונה, הל' תרומות פי"א הי"ד ס"ק קמג.
20. תוספות, בבא בתרא פז ע"ב ד"ה והתנן; רבינו יונה, שם ד"ה ומיצה; ר"י קרקושא, שם ד"ה הרי הוא; מלאכת שלמה, תרומות פי"א מ"ח ד"ה המערה, בשם היראים; משנה למלך, הל' תרומות פי"א הט"ו.
21. רבינו יונה, בבא בתרא פז ע"ב ד"ה ומיצה; ר"י קרקושא, שם ד"ה הרי הוא.

ד. חבית שנשפכה

חבית של שמן שנשפכה, אין מחייבין אותו להיות יושב ומטפח

לדעה זו - מדובר על חבית שנשפכו ממנה הנוזלים לקרקע, ואינו חייב לאסוף אלא כפי שהיה נוהג בנוזלי חולין.[22]

ויש אומרים, מדובר על עירוי הנוזלים מחבית לחבית ואין חייב לאסוף בידיו את שאריות השמן שנדבק בדופני החבית אלא מניחן להתייבש על דופני החבית.[23]

ה. עירוי משקים של תרומה

המערה כד של שמן תרומה

הוא-הדין יין ושאר משקים של תרומה.[24]

---

22. רמב״ם, פיהמ״ש תרומות פי״א מ״ז; תוספות חדשים, שם; הלכתא גבירתא, שם; רש״ס, תרומות פי״א ה״ד ד״ה שנשפכה.
23. ר״ש, תרומות פי״א מ״ח ד״ה ירושלמי; מלאכת שלמה, שם מ״ז; ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ פב סעי׳ יג. לדעה זו, ישנה הבחנה בין דין מגורה שפינה ממנה חיטי תרומה לדין חבית שמן שנשפכה - במגורה מותר ליתן לתוכה חולין ואף שאין מחייבים אותו להיות יושב ומלקט אחת אחת אין בכך ביטול איסור לכתחילה, כיון שאינו מתכוון לבטל את התרומה אלא כוונתו להשתמש במגורה. משא״כ חבית שמן שנשפכה, אסור ליתן לתוכה חולין כל עוד שאינו מטפח את השמן מדופני החבית, והחידוש בדין זה הוא שלא חששו חכמים לאיבוד תרומה בשמן שנשאר בדופני החבית בכך שהוא מתייבש והולך.
24. רמב״ם, פיהמ״ש תרומות פי״א מ״ח; רע״ב, שם ד״ה המערה. ראה כן לגבי דיני מכירה: רשב״ם (בבא בתרא פז ע״א ד״ה המוכר; שם ד״ה וחייב); ר״י קרקושא, בבא בתרא פז ע״א ד״ה מתניתין המוכר. הרמב״ם כאן ציין רק שמן, אך כתב מראה הפנים, תרומות פי״א ה״ד ד״ה אמר ר׳ יצחק, שהוא-הדין שאר משקים אך כתב שמן ׳מפני שכן דרך השמן להיות מתמצה בתוך הכלי אם מניחין אותו אחר שעירה ממנו׳; דרך אמונה, הל׳ תרומות פי״א הט״ו ביאור ההלכה ד״ה המערה: ׳אולי ס״ל לרבנו דלא מסתבר דשמן ושאר משקין יהא חדא שיעורא דהרי ידוע דדרך השמן לטפטף לאט הרבה יותר משאר משקין ולכן כתב רבנו שמן׳.

הלכה טז-יז

א. הדלקת שמן תרומה לצורך ישראל
ב. שותפות ישראל וכהן
1. הנאה לצורך השותפות ולצורך פרטי
2. הוספה עבור ישראל

ממלא הכהן נר שמן שריפה ונותנו לישראל לעלות בו לעלייה ולהכנס לחדר לעשות צרכי הכהן אבל לא צרכי ישראל, ואם היה שותף עמו מותר. ישראל שהיה אורח אצל כהן והדליק לו שמן שריפה ועמד הכהן והלך לו, אינו חייב לכבותו עד שיכבה מאיליו.[1] וטובל הישראל פתילה בנר הכהן ומדליק לילך בה.[2]

---

1. הפרשנים נחלקו בסיבת ההיתר של ישראל ליהנות משמן שריפה על-אף שיש איסור לזר ליהנות הנאה של כילוי בתרומה (ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פ״ו ה״ה אות ח) - יש מסבירים, כיון ששימושים אלו הם לצורכו של הכהן אזי גם אם ישראל נהנה מהם הדבר מותר, ראה: מנחת ביכורים, תרומות פ״י ה״ט ד״ה מדליק; מנחת יצחק, שם ד״ה מדליק; חזון יחזקאל, שם ד״ה אין מחייבין. נימוק זה נכון אף ביחס לדין הראשון בדברי הרמב״ם להלן פי״א הי״ח, וראה שם הערה 1.

2. דינים אלו הובאו בתוספתא, תרומות פ״י ה״ט; ירושלמי (תרומות פי״א ה״ה; שבת פ״ב ה״א); סמ״ג, לאוין סי׳ רנח ד״ה תניא בתוספתא; כפתור ופרח, פכ״ג ד״ה תוספתא. הדין האחרון, ההיתר לזר להדליק פתילה בשמן של כהן לצורכו, מבואר בירושלמי (תרומות פי״א ה״ה; שבת פ״ב ה״א): ׳בת ישראל שנכנסה להדליק מכהנת טובלת פתילה שמן שריפה ומדלקת. רבי חונא בשם דבי רבי ינאי, שעת משלחת זאבים הייתה ולא עמד בית דין וביטל׳. בסיבת ההיתר גם לאחר שעברה הסכנה - יש שכתבו, משום שתוקף איסור הנאה של כילוי לזרים הוא מדרבנן ולא גזרו חכמים במקרים אלו, ראה: ר״ש, תרומות פי״א מ״ט ד״ה לא, בהסבר הראשון; ראי״ש, שם ד״ה לא, משום דרכי שלום; רבי אברהם מן ההר, יבמות סו ע״ב ד״ה שבח; רבינו פרץ, פסחים לד ע״א ד״ה אבא, בשם תוספות ר״ש משאנץ; משנה למלך, הל׳ תרומות פי״א הי״ח; דברי ישראל, הערות על חכמת אדם שערי צדק שער מצוות הארץ פי״א הערה יא, משום שמדובר על הנאה מועטת בה לא גזרו איסור, או משום שמדובר על ׳ישראל שהיה אורח אצל כהן׳ ועל המארח להאיר את דרכו של האורח ׳הוי ההארה לישראל כקצת צורך כהן׳; ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ פב סעי׳ יז. ראה את דברי רש״ס, תרומות פי״א ה״ה ד״ה ולא עמד: ׳דהנאה לתרומה שרייא לזרים׳, ודבריו צריכים ביאור.
יש מי שכתב, גם לסוברים שתוקף איסור הנאה של כילוי מהתורה, מ״מ בתרומה בזמן הזה שתוקפה מדרבנן הקלו, ראה: ישועות מלכו, הל׳ תרומות פי״א הי״ח.
יש מי שביאר שמדובר על דבר מועט שאין מקפידים עליו וממילא אין בו דין תרומה, ראה: מעשה רקח, הל׳ תרומות פי״א הי״ז, ולדבריו יתכן שמשום שאיסור הנאת כילוי מדרבנן ולא גזרו במיעוט כזה. בסיום דבריו כתב: ׳והמשנה למלך ז״ל כתב דמשום סכנה הוא, ולא ידעתי מנא ליה׳. ואכן הרמב״ם כאן השמיט את טעם ההלכה כפי המובא בירושלמי משום הסכנה,

א. הדלקת שמן תרומה לצורך ישראל

ממלא הכהן נר שמן שריפה ונותנו לישראל... ישראל שהיה אורח אצל כהן[3]

לדעה זו -

יש אומרים, כיון שצריך הכהן לזכות בשמן התרומה שיהיה שלו לקיום מצוות השריפה אזי ההיתר הוא דווקא כאשר הכהן ממלא שמן תרומה שלו ונותנו לישראל, וכן דווקא ישראל שהיה אורח אצל כהן יכול הכהן להדליק הנר בשמן

וכן שינה מלשון הירושלמי והתוספתא שעסקו ב׳בת ישראל׳, וכתב באופן כללי: ׳וטובל הישראלי פתילה בנר׳. בעניין זה, ראה: עלי תמר, תרומות פי״א ה״ה ד״ה תני בת ישראל: ׳יתכן ששאלה זו נשאלה אז בבית-המדרש לראשונה בבת ישראל שנכנסה להדליק מכהנת וכן נקבעת הברייתא בביהמ״ד משום שהמעשה שהיה כך היה׳, והרמב״ם לא כתב נימוק זה ׳שלא הוה מדיני תרומה רק מדין סכנה׳, כדברי חזון יחזקאל, תרומות פי״י ה״ט ד״ה להדליק לו. יש שכתבו שאמנם נכתב בירושלמי ובתוספתא ׳בת ישראל׳, אך הוא-הדין לישראל ונכתב ׳בת ישראל׳ לרבותא שמ״מ לא חוששים שמא תשתמש בשמן לצרכים אישיים אחרים, ראה: חסדי דוד, תרומות פי״י ה״ט ד״ה וכן בת; מנחת יצחק, שם ד״ה וכן בת. ביאור שונה כתב בדרך אמונה, הל׳ תרומות פי״א הי״ז ביאור ההלכה ד״ה וטובל, שהרמב״ם שינה מלשון הירושלמי, ובעוד שבירושלמי כתוב: ׳בת ישראל שנכנסה להדליק מכהנת טובלת פתילה שמן שריפה ומדלקת׳ ואילו הרמב״ם כתב: ׳וטובל הישראל פתילה בנר הכהן ומדליק לילך בה׳. לדבריו, הרמב״ם עוסק בנר של כהן שכבר דולק ולכן מותר לישראל להדליק ממנו, בניגוד לירושלמי העוסק אף במקרה שהנר עוד לא הודלק וההדלקה היא לצורך ישראל ובזה ההיתר רק משום שעת הסכנה.

3. הלשון בתוספתא, תרומות פי״י ה״ט: ׳ישראל שהיה יושב בחנותו של כהן הרי זה ממלא לו את הנר שמן שריפה׳, היינו השמן של הכהן, אך לא ברורה כוונת המילים ׳ממלא לו׳ מי ממלא למי, האם הכהן לישראל או ישראל ממלא לכהן בהרשאת הכהן, אך מ״מ נראה שמדובר על שמן שברשות הכהן שכן מדובר על ׳חנותו של כהן׳. ביחס לדין הנוסף נכתב שם: ׳כהן שהיה מסב בתוך ביתו של ישראל הרי זה מדליק לו את הנר שמן שריפה׳, היינו שמן תרומה טמאה שנמצא אצל ישראל ואינו ברשות כהן. והנה, הרמב״ם כאן שינה מלשון התוספתא (כלשון הרמב״ם, כ״כ: סמ״ג, לאוין סי׳ רנח ד״ה תניא בתוספתא; כפתור ופרח, פכ״ג ד״ה תוספתא) - בדין הראשון כתב שמדובר שהכהן מדליק לישראל: ׳ממלא הכהן נר שמן שריפה ונותנו לישראל׳. בדין השני כתב: ׳ישראל שהיה אורח אצל כהן והדליק לו שמן שריפה׳, היינו שהשמן ברשות הכהן. פרשני הרמב״ם נחלקו בדעתו, האם לדבריו מדובר דווקא במקרים בהם השמן ברשות הכהן והוא-הכהן מדליק גם עבור ישראל, או שמא אין הבדל ברשות מי השמן ואף שמן שברשות ישראל יכול ישראל להדליקו עבור עצמו ועבור הכהן. עיקר הדיון נסוב סביב השאלה האם יש צורך לזכות לכהן את השמן כדי שתתקיים מצוות נתינה ורק לאחר-מכן יוכל ישראל להדליק בהרשאת הכהן, או שמא אין צורך שהכהן יזכה בשמן. יש לציין לדברי הירושלמי, תרומות פי״א ה״ה: ׳ישראל וכהן שהיו שותפין בחנות ממלא ישראל את הנר שמן שריפה׳, היינו דווקא משום שהם שותפים יכול ישראל למלא, אבל משמע שאם אינם שותפים, כדברי התוספתא והרמב״ם, יתכן ועל הכהן למלא עבור ישראל ולא להיפך.

שריפה.[4] אבל שמן תרומה הנמצא אצלו, יכול ישראל להדליק גם עבור הכהן מתאפשרת רק כאשר הוא מזכה את השמן לכהן.[5]

ויש אומרים, אין צורך שהכהן יזכה בשמן כדי שישראל יוכל להדליק בו, אלא יכול ישראל להדליק שמן תרומה בהרשאת הכהן. לפיכך כהן שהיה אורח אצל ישראל יכול ישראל להדליק שמן שריפה עבור הכהן, ואין צורך שהכהן יזכה בשמן לעצמו.[6]

ב. שותפות ישראל וכהן

ואם היה שותף עמו, מותר

1. הנאה לצורך השותפות ולצורך פרטי[7]

לדעה זו -

יש אומרים, ישראל השותף עם הכהן יכול ליהנות בשמן שריפה לצורכי השותפות, שכן בכך גם הכהן נהנה. אבל אסור לו לישראל להשתמש בשמן

---

4. ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פי״א הט״ז-הי״ז; ריב״ג מווילנא, תרומות פי״י ה״ט ד״ה ממלא; שיירי מנחה, שם ד״ה אם היה.
5. ירושלמי, תרומות פי״א ה״ה: ׳כהן שבא אצל ישראל לעשות עמו חשבון והדליק על גביו שמן שריפה׳, אף המשיך והעמיד את המקרה ׳במזכה להן ע״י אחר׳, היינו שישראל מזכה את השמן עבור כהן ובכך הכהן זכה בשמן; מראה הפנים, שם ד״ה עד כדון; רש״ס, שם ד״ה ולענין הלכה; ר״י קורקוס (הל׳ תרומות פי״א הט״ז-הי״ז; שם הי״ח); חסדי דוד, תרומות פי״י ה״ט ד״ה בקרו.
6. יש שכתבו אחרת מלשון הרמב״ם בדין השני: ׳כהן שהיה מיסב בתוך ביתו של ישראל הרי מדליק הנר בשמן שלו׳, ראה: מרדכי, יבמות פרק אלמנה לכהן גדול רמז סו; מאירי, יבמות סו ע״ב ד״ה לפי דרכך; רמ״א, יו״ד סי׳ שלא סעי׳ יט; לבוש, שם; משנה למלך, הל׳ תרומות פי״א הי״ז, בשם המרדכי; חכמת אדם (שערי צדק שער מצוות הארץ פי״א סעי׳ ב; בינת אדם, שם ס״ק א-ב). כ״כ בדעת הרמב״ם: רדב״ז, הל׳ תרומות פי״א הי״ז, שעמד על שינוי לשון הרמב״ם מלשון התוספתא וכתב ׳והכל עניין אחד׳; דרך אמונה (הל׳ תרומות פי״א הט״ז ס״ק קנד; שם ציון ההלכה ס״ק רעג; שם הי״ז ס״ק קס; שם ציון ההלכה ס״ק רעט), לדבריו אמנם הרמב״ם כתב ׳ישראל שהיה אורח אצל כהן׳ אבל כוונתו גם למקרה הפוך וכאן מדובר על ׳רבותא הוא, דאע״פ שנראה שמדליק רק עבור ישראל מ״מ כיון שגם הוא משתמש בו מותר׳.
7. מצאנו הבדל לשוני בין הירושלמי לתוספתא בדין זה - בירושלמי, תרומות פי״א ה״ה: ׳ישראל וכהן שהיו שותפין בחנות ממלא ישראל את הנר שמן שריפה ועולה לעלייה ויורד לחנות לעשות צרכיו של כהן, אבל לא של ישראל׳. משמע שההיתר לישראל ללכת עם שמן שריפה לצורכי השותפות הוא רק כאשר עושה כן לצרכיו של הכהן ולא לצרכיו האישיים שלו. ואילו בתוספתא, תרומות פי״י ה״ט, מובא: ׳ישראל שהיה יושב בחנותו של כהן הרי זה ממלא לו את הנר שמן שריפה עולה לעלייה ויורד לדות לעשות צרכיו של כהן ולא לעשות צרכיו של ישראל. אם היה שותף עמו בחנות הרי זה מותר׳. משמע שישראל השותף עם הכהן ׳יכול ליהנות משמן שריפה גם לצרכיו האישיים. הרמב״ם כאן כתב כלשון התוספתא. יש שהבחינו בהבדל לשוני זה והשליכו ממנו להלכה, ויש שלא עמדו על הבדל זה.

שריפה עבור צרכיו האישיים אע״פ שהוא שותף עם הכהן בעניינים אחרים.[8]

ויש אומרים, ישראל השותף עם הכהן יכול ליהנות בשמן שריפה אף לצורכי עצמו שאינם מכלל השותפות.[9]

2. הוספה עבור ישראל

יש מי שאומר, אין להוסיף כמות גדולה של תרומה עבור ישראל אלא יש לתת שמן רק בכמות הנדרשת לשימוש הכהן.[10]

ויש מי שאומר, ניתן להרבות ולהוסיף תרומה עבור ישראל.[11]

---

8. רדב״ז, הל׳ תרומות פי״א הט״ז; דרך אמונה, שם ס״ק קנט; חסדי דוד, תרומות פ״י ה״ט ד״ה אם היה; שיירי מנחה, שם ד״ה אם היה, בפירוש השני, שיתכן שהכוונה ׳אם היה שותף עמו מותר׳ היינו שמותר לו לישראל להדליק את הנר ואין צורך שהכהן ידליק עבורו, אך מ״מ אסור לו ליהנות לצרכיו האישים; חזון יחזקאל, שם ד״ה אם היה; מהר״א פולדא, תרומות פי״א ה״ד ד״ה אבל לא, בדעת הירושלמי אך ציין לגרסה השונה בתוספתא וברמב״ם; רש״ס, שם ד״ה אבל לא; תולדות יצחק, שם ישראל וכהן; כרם ציון השלם, ח״ג הלכות פסוקות פל״ח סעי׳ ט; משמעות מאירי, יבמות סו ע״ב ד״ה לפי דרכך, כפי שביארו תוספתא כפשוטה, תרומות פ״י עמ׳ 470 ציון 27. על החידוש שבדין זה, כתב ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ פב סעי׳ טז: ׳דאפילו אין הכהן בכאן, מ״מ כיון דעסקו של כהן הוא מקרי הנאתו של כהן ויכול גם הישראל ליהנות מזה׳.
9. מראה הפנים, תרומות פי״א ה״ה ד״ה תני: ׳אם היה שותף עמו לעולם מותר אפילו לצרכיו של ישראל׳; שיירי מנחה, תרומות פ״י ה״ט ד״ה אם היה, בפירוש הראשון; עשר תעשר, שער הלכה מטעמים ס״ק נא, וביאר את הטעם משום ששותפים אינם מקפידים זה על זה גם בשימושים אישיים שאינם צורך השותפות.
10. הרב יחיאל מיכל טוקצינסקי (אזכרה, ח״ה עמ׳ טו-טז; עיר הקדש והמקדש, ח״ג פ״ו עמ׳ עח-עט; ספר ארץ ישראל, עמ׳ קלד-קלה).
11. הרב שלמה זלמן אוירבך (מעדני ארץ, הל׳ תרומות פי״א הי״ז אות ד; מנחת שלמה, תרומות סי׳ יא).

הלכה יח

א. הדלקת שמן תרומה לצורכי כהן וישראל
1. מי מדליק?
2. הקפדת הכהן
ב. הדלקת שמן תרומה בבית-כנסת ובמבואות אפלים
ג. הדלקת נר חנוכה בשמן תרומה
1. היתר לישראל או לכהן
2. אופן הדלקת ישראל
3. הדלקת נר חנוכה בבית-הכנסת
ד. הדלקה בשמן תרומה טמאה בשבת ויו"ט
1. הדלקת נרות שבת
2. הדלקת נרות ביו"ט ובערב יו"ט
ה. הדלקה בשמן תרומה עבור חולים
1. ברשות כהן
2. מעמד החולה
3. כשאין לו שמן חולין

בקרו של כהן שהיה עומד אצל בקרו של ישראל, וכליו של כהן שהיה נארג אצל כליו של ישראל, הרי זה מדליק עליהן שמן שריפה שלא ברשות הכהן.[1] וכן מדליקין שמן שריפה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ובמבואות האפלים שלא ברשות כהן.[2] ומי שאין לו שמן

---

1. ירושלמי (תרומות פי"א ה"ה; שבת פ"ב ה"א); תוספתא, תרומות פ"י ה"ט. בביאור המקרה 'בקרו של כהן' יש שינוי לשון בין הירושלמי, ממנו משמע שמדובר על אדם-פועל שהוא רועה את בהמותיו של הכהן, ואילו בתוספתא משמע שמדובר על בהמותיו של הכהן הנמצאות יחד עם בהמותיו של ישראל, ראה: תוספתא כפשוטה, תרומות פ"י עמ' 469 ציון 23. על החידוש שיש בשני המקרים, האכלת בהמות ואריגת הבגד, ראה: חסדי דוד, תרומות פ"י ה"ט ד"ה בקרו. בביאור טעם דין זה שיכול ישראל ליהנות לעצמו משמן תרומה שהודלק גם עבור צורכי הכהן - יש שביארו, כיון שהכהן מדליק לצרכי עצמו יכול ישראל ליהנות ממילא גם לצרכיו, ראה: מנחת ביכורים, תרומות פ"י ה"ט ד"ה מדליק; מנחת יצחק, שם ד"ה מדליק; חזון יחזקאל, שם ד"ה ה"ז; תוספתא כפשוטה, תרומות פ"י עמ' 469 ציון 23; דרך אמונה, הל' תרומות פי"א הי"ח ס"ק קסז. בכך, טעם זה תואם את טעם הדינים שהובאו לעיל פי"א הט"ז-הי"ז, ראה את המקורות לטעם הדין, שם הערה 1. ויש שביארו שמדובר אף במקרה שישראל מדליק את השמן לעצמו, ובהעמדות שונות, כפי שיתבאר להלן אות א.
2. ירושלמי, תרומות פי"א ה"ה. על החידוש שיש בהדלקת שמן תרומה בבית-המדרש ובמבואות האפלים על-פני בית-הכנסת, ראה: שושנים לדוד, תרומות פי"א מ"י ד"ה בבתי: 'לא מיבעיא בית הכנסת, דסתם נרות של בית הכנסת אינם להאיר אלא לכבוד וא"כ אין עיקרם ליהנות הזרים

חולין להדליק נר חנוכה, מדליק שמן שריפה שלא ברשות כהן.[3]
מדליקין שמן שריפה על גבי החולין ברשות כהן.[4]

א. הדלקת שמן תרומה לצורכי כהן וישראל

הרי זה מדליק עליהן שמן שריפה שלא ברשות הכהן... וכן מדליקים שמן שריפה בבתי כנסיות... שלא ברשות כהן

1. מי מדליק?

לדעה זו - מדובר במקרה שישראל מדליק את שמן התרומה[5] -

יש אומרים, היינו דווקא בשמן תרומה השייך לשבט הכהונה, שניתן כבר לכהן, כגון שנפל לו לישראל בירושה מאבי אמו הכהן. אך בשמן תרומה מיבול השייך לישראל וטרם ניתן לכהן, ישראל אינו יכול להדליק שלא ברשות כהן,[6] אלא יש צורך שישראל יזכה לכהן את השמן ולאחר-מכן יוכל להדליק אף בלא רשותו של הכהן.[7]

ויש אומרים, מדובר במקרה בו הכהן מדליק שמן תרומה עבורו, ולכן מותר לישראל ליהנות ממילא אף שלא ברשות הכהן.[8]

2. הקפדת הכהן

אם הכהן מקפיד ומעכב, אסור לישראל להדליק שלא ברשותו.[9]

ב. הדלקת שמן תרומה בבית-כנסת ובמבואות אפלים

וכן מדליקין שמן שריפה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ובמבואות האפלים שלא ברשות כהן[10]

דפשיטא דמותר, אלא אפילו בית המדרש שעשויים ליהנות לראות מה שלומדים, ואפילו מבואות האפלין שהוא לתשמיש דרשות' מותר ; הובאו דבריו גם בתוספות אנשי שם, שם ד"ה בבתי.

3. ירושלמי, תרומות פי"א ה"ה ; כפתור ופרח, פכ"ג ד"ה תוספתא.
4. תרומות, פי"א מ"י.
5. חסדי דוד, תרומות פ"י ה"ט ד"ה בקרו ; שיירי מנחה, שם ד"ה מדליק.
6. ראה במקורות שהובאו לעיל בתרומות הארץ, פי"א הט"ז-הי"ז בהערה 6.
7. ראה במקורות שהובאו לעיל בתרומות הארץ, פי"א הט"ז-הי"ז בהערות 4-5.
8. מנחת ביכורים, תרומות פ"י ה"ט ד"ה מדליק ; הרב יצחק שבדרון (מנחת יצחק, שם ד"ה מדליק ; שיירי מנחה, שם ד"ה מדליק).
9. רדב"ז, הל' תרומות פי"א הי"ח ; דברי ישראל, הערות על חכמת אדם שערי צדק שער מצוות הארץ פי"א הערה יב ; עשר תעשר, שער הלכה מטעמים ס"ק נג ד"ה בקרו ; המעשר והתרומה, פ"י סעי' ל ; כרם ציון השלם, ח"ג הלכות פסוקות פל"ח סעי' י.
10. בתרומות, פי"א מ"י : 'מדליקין שמן שרפה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ובמבואות האפלין

ועל גבי החולין ברשות כהן. בירושלמי, תרומות פי״א ה״ה, העמידו את הצורך ׳ברשות כהן׳ רק ביחס להדלקת שמן תרומה עבור חולים, אבל הדלקת שמן תרומה בבית-כנסת, בבית-המדרש ובמקומות אפילים מתאפשרת אפילו שלא ׳ברשות כהן׳. הפרשנים נחלקו מה הכוונה ׳ברשות כהן׳, האם יש צורך בנוכחותו של הכהן בעת ההדלקה וזוהי סיבת ההיתר לזר ליהנות משום שההדלקה היא עבור הכהן, או שמא מדובר על נתינת רשות של הכהן להדלקה אף כשאינו נוכח במקום. (על הבחנה זו עמדו: משנה ראשונה, תרומות פי״א ה״י ד״ה ברשות; מעשה רקח, הל׳ תרומות פי״א הי״ח ד״ה ברשות; עיר הקֹדש והמקדש, ח״ג פ״ג אות ז עמ׳ מט). הרמב״ם, פיהמ״ש תרומות פי״א מ״י, ביאר את המשנה המצריכה ׳רשות כהן׳ לנתינת אישור מהכהן ׳שירשה כדי שיתיר לנו׳, ומשמע שאין צורך שהכהן יהיה נוכח במקום בעת ההדלקה. דבריו אלו תואמים לדבריו כאן בהלכה שניתן להדליק במקומות אלו ׳שלא ברשות כהן׳, היינו ללא צורך באישורו או בנוכחותו של הכהן, כהעמדת הירושלמי. לאור זה מדובר על היתר מיוחד בשונה מהמקרים הקודמים בהם עסק הרמב״ם (הדין הראשון כאן בהלכה ולעיל פי״א הט״ז-הי״ז) שם ההיתר לזר ליהנות הוא משום שההדלקה נעשית עבור ובנוכחות הכהן. לעומתו סברו התוספות (פסחים לד ע״א ד״ה מחמין; יבמות סו ע״ב ד״ה לא), שכוונת המשנה ׳ברשות כהן׳ היינו בנוכחותו של הכהן בעת ההדלקה. לדבריהם, יש צורך בסיסי להיתר ההדלקה דווקא בנוכחות הכהן, בכך הם לא קיבלו את העמדת הירושלמי שהדלקה בבית-כנסת, בית-מדרש ובמבואות אפלים מותרת גם ׳שלא ברשות כהן׳, היינו ללא צורך בנוכחותו. לדבריהם, דין זה אינו שונה וחריג מיתר הדינים בהם ההיתר לזר ליהנות נובע מכך שההדלקה נעשתה עבור ובנוכחות הכהן וממילא זר יכול ליהנות גם.

[על היחס של התוספות לדברי הירושלמי, ראה: מצפה איתן, פסחים לד ע״א ד״ה תוס׳, לדבריו התוספות דחו ירושלמי זה מפני הירושלמי, שביעית פ״ח ה״ב: ׳ולא שמן שריפה לא בבתי כנסיות ולא בבתי מדרשות מפני בזיון קדשים׳. אכן, הר״ש, תרומות פי״א מ״ט סוף ד״ה לא, העיר על סתירה זו. אך יש שכתבו שבירושלמי בשביעית היה כתוב בראשי-תיבות ׳ב״כ וב״מ׳, והכוונה לבתי כסאות ובתי מרחצאות ומשום ביזיון קודשים, אך בבתי כנסיות ובתי מדרשות מותר להדליק בשמן שריפה, ראה: כרם חמד (הלפאנד), שביעית פ״ח ה״ב; טוב ירושלים, שם ד״ה ולא שמן; משנת רבי בנימין, סוף תרומות הערה, מד ע״א בדפי הספר; עלי תמר, שם; תולדות יצחק, תרומות פי״א ה״ה ד״ה מדליקין שמן, בשם האדר״ת. על היחס בין שני דברי הירושלמי הללו, ראה: רש״ס, שביעית פ״ח ה״ב ד״ה לא בבתי; מהר״א פולדא, שם ד״ה מפני ביזיון. ביאור שונה ליחס של התוספות לירושלמי, ראה: המעשר והתרומה, פי״י בית האוצר ס״ק כז].

בביאור המחלוקת, יש שכתבו שהיא תלויה בתוקף איסור הנאה של כילוי לזר (ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פ״ו ה״ה אות ח.2) - לדעת הסוברים שאין צורך בנוכחות הכהן בעת ההדלקה, תוקף האיסור הוא מדרבנן ולכן חכמים לא אסרו הדלקה במקרים בהם יש צורך מיוחד, כגון צורך רבים או צורך מצווה, ראה: ר״ש, תרומות פי״א מ״ט ד״ה לא; ראי״ש (תרומות פי״א מ״ט ד״ה לא; תוספות הרא״ש, יבמות סו ע״ב ד״ה כהן); משנה ראשונה, תרומות פי״א מ״י ד״ה ובמבואות; מלאכת שלמה, שם ד״ה ברשות: ׳מצווה דרבים ניחא ליה לאינש לקיומי מצווה בין בגופיה בין בממוניה׳; רש״ס, תרומות פי״א ה״ה ד״ה בבתי; משנה למלך (הל׳ תרומות פ״ב הי״ד; שם פי״א הי״ח); הרב יחיאל מיכל טוקצינסקי (אזכרה, ח״ה עמ׳ טז ד״ה וכד נוסיף; עיר הקֹדש והמקדש, ח״ג פ״ו עמ׳ עט ד״ה וכד נוסיף). אך לדעה הסוברת שיש צורך בנוכחות הכהן בעת ההדלקה, תוקף איסור הנאה של כילוי הוא

לדעה זו - ניתן להדליק שמן תרומה במקומות אלו גם ללא ידיעת הכהן מהדלקה זו וגם בהעדרו ממנה.[11]

יש אומרים, אף כשידוע בבירור שאין שם כהן מותר להדליק.[12]

ויש אומרים, ההיתר משום שבדרך-כלל מצויים שם כהנים,[13] אך כשידוע בבירור שאין שם כהן לא ניתן להדליק.[14]

מהתורה ולכן יש צורך בנוכחות הכהן בעת ההדלקה כדי להתיר את ההנאה לזר, ראה: משנה למלך (הל' תרומות פ"ב הי"ד; שם פי"א הי"ח).
על ההתמודדות עם התרומה ותרומת המעשר בזמן הזה, ראה את הצעת הרב יחיאל מיכל טוקצינסקי, ספר ארץ ישראל עמ' קלז סעי' ב, לתת שמן תרומה טמאה לצורכי רבים, כגון: 'לצרכי הרכבת אם להסקה או למשיחת המכוניות, הקטרים וגלגלי הקרונות' בהסתמך על דעת הרמב"ם שאיסור הנאה של כילוי מדרבנן ולא אסרו בצורכי רבים ואין צריך רשות כהן. לביאור זה עולה שהרמב"ם סובר שתוקף איסור הנאה של כילוי לזר הוא מדרבנן, ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פ"ו ה"ה אות ח (2) הערות 36-37, ולכן סיבת ההיתר כאן היא משום צורכי רבים בהם לא גזרו חכמים איסור על הנאה של כילוי. אולם יש מי שביאר בדעת הרמב"ם אחרת, ולדבריו תוקף האיסור מהתורה ומ"מ מותר לישראל ליהנות משום שההדלקה נעשית עבור הכהן הנוכח במקום, ראה להלן הערה 13. ביאור שונה למחלוקת, ראה: ערוך לנר, יבמות סו ע"ב ד"ה כשיש שם כהן; האדר"ת, בתוך משנת רבי בנימין תרומות פ"ח אות נט.

11. עפ"י ירושלמי, תרומות פי"א ה"ה, ראה הערה 10. כ"כ בדעת הרמב"ם: ר"י קורקוס, הל' תרומות פי"א הי"ח; רדב"ז, שם ד"ה וכן; כסף משנה, שם; משנה למלך, שם; ראש יוסף, שבת כו ע"א ד"ה עוד אבאר; בינת אדם, בתוך חכמת אדם שערי צדק שער מצוות הארץ פי"א ס"ק ב; כרם ציון השלם, ח"ג הלכות פסוקות פל"ח סעי' יא. כדעה זו המצדדת בהבחנת הירושלמי בעניין רשות כהן בין הדלקת שמן תרומה בבית-כנסת, בית-מדרש ומבואות אפלים לבין הדלקת שמן תרומה לחולים, כן סוברים: ריבמ"ץ, תרומות פי"א מי"י ד"ה בבתי; ר"ש (תרומות פי"א מ"ט ד"ה לא; שם מי"י ד"ה בבתי); ראי"ש (תרומות פי"א מי"י ד"ה ברשות; תוספות הרא"ש, יבמות סו ע"ב ד"ה כהן); מלאכת שלמה, תרומות פי"א מי"י ד"ה ברשות; שנות אליהו, שם ד"ה וע"ג; תפארת ישראל, שם יכין אות נט; הלכתא גבירתא, שם; פני משה, תרומות פי"א ה"ה ד"ה מדליקין; רש"ס, שם ד"ה בבתי כניסיות; רבי אברהם מן ההר, יבמות סו ע"ב ד"ה שבח.

12. ר"י קורקוס, הל' תרומות פי"א הי"ט, העלה אפשרות זו; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' פב סעי' יט; עשר תעשר, שער הלכה מטעמים ס"ק נג ד"ה וכן. כדעה זו ללא ייחוסה לרמב"ם, כ"כ: ר"ש, תרומות פי"א מי"י ד"ה בבתי; ניר, תרומות פי"א ה"ה ד"ה מתניתא אמרה. לדעה זו, מדובר כאן על היתר מיוחד בו לא גזרו חכמים איסור הנאה של כילוי, משום צורכי רבים, ראה לעיל הערה 10.

13. ר"י קורקוס, הל' תרומות פי"א הי"ט, העלה אפשרות זו; דרך אמונה (הל' תרומות פי"א הי"ח ס"ק קע; שם פ"ט ה"ז ביאור ההלכה ד"ה מפני). ראה כן גם: הלכתא גבירתא, תרומות פי"א מי"י; לחם משנה (ליפשיץ), שם; יד דוד, שם ד"ה ברשות. העובדה שהרמב"ם הצמיד דין זה לדין הראשון בהלכה זו, ונקט לשון 'וכן מדליקין', מורה שסיבת ההיתר של שני הדינים הללו היא משום הנאה משותפת של כהן וישראל.

14. דרך אמונה, הל' תרומות פי"א הי"ח ציון ההלכה ס"ק רצו.

ויש אומרים, ההיתר להדליק שמן תרומה במקומות אלו הוא דווקא כאשר מצויים שם כהנים וההדלקה נעשית עבורם.[15]

ג. הדלקת נר חנוכה בשמן תרומה

ומי שאין לו שמן חולין להדליק נר חנוכה, מדליק שמן שריפה שלא ברשות כהן[16]

---

15. וספות (פסחים לד ע״א ד״ה מחמין; יבמות סו ע״ב ד״ה לא); ר״ן, פסחים לד ע״א ד״ה והיו מחמין; תוספות הר״ש משאנץ, שם ד״ה מחמין; רבינו דוד בונפיד, שם ד״ה והיו; האגודה, פסחים פ״ב סי׳ ל ד״ה היו מחמין; ריטב״א, עבודה זרה טו ע״א ד״ה וקשיא לן; מאירי, יבמות סו ע״ב ד״ה לפי דרכך; התוספות שעל האלפס לרבינו משה ב״ר יום-טוב מלונדרי״ש, שם ד״ה דתנן; מרדכי, יבמות פ״ז רמז סו; שושנים לדוד, תרומות פי״א מ״י ד״ה ברשות; יד דוד, שם ד״ה ברשות; מעשה רקח, הל׳ תרומות פי״א הי״ח, בדעת התוספות; ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ פב סעי׳ יט, בדעת התוספות. אולם, ראה: דרך אמונה, הל׳ תרומות פי״א הי״ח ציון ההלכה ס״ק רחץ, שתחילה כתב שיתכן לבאר כן בדעה זו: ׳דאין צריך רשות מפורש מהכהן אבל צריך שיהא שם כהן׳, אך העיר שהלשון בירושלמי לא משמע כן, והיינו שלדעת הירושלמי אף אין צורך בנוכחות הכהן במקום ההדלקה. יש לציין לדברי הרמ״א, יו״ד סי׳ שלא סעי׳ יט, שאמנם לא התייחס בצורה מפורשת למקרים כאן, אך התנה את השריפה בהנאת הכהן: ׳זר אסור ליהנות ממנה בשעת שריפתה, אם לא שכהן נהנה עמו׳; וכתב הגר״א, שם ס״ק מד, שהמקור לדברי הרמ״א מהירושלמי, לעיל הערה 10.

16. בטעם היתר הדלקת נר חנוכה בשמן תרומה, נחלקו המפרשים - יש שכתבו שההיתר לישראל הוא משום ש׳מצוות לאו ליהנות ניתנו׳, לכן מותר לזר להדליק מכיון שאין בזה הנאה מתרומה, ולשיטתם אף במצוות דרבנן נאמר כלל זה, ראה: ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פי״א הי״ט; פני משה, תרומות פי״א ה״ה ד״ה מהו; תולדות יצחק (תרומות פי״א ה״ה ד״ה מהו להדליק; שם ד״ה אנא לא); מראה הפנים (תרומות פי״א ה״ה ד״ה מהו להדליק; שבת פ״ב ה״א ד״ה ולא כן); דברי ישראל, בתוך חכמת אדם שערי צדק שער מצוות הארץ פי״א ס״ק יג; לחם משנה (ליפשיץ), תרומות פי״א מ״י ד״ה ומסיק; פני יהושע, שבת כא ע״א ד״ה אלא דאכתי; ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ פב סעי׳ כ; שו״ת פרי יצחק (בלאזר), ח״ב סי׳ כ ד״ה והנלע״ד; מעדני ארץ, הל׳ תרומות פי״א הי״ח אות ב; שו״ת אור לציון, ח״ד פרק מד הערה ד ד״ה ולענין, ובזה הסביר את הסיבה שאין צורך ברשות כהן.
יש שלא הזכירו בדבריהם שאין הדלקה זו נחשבת להנאה, אלא לדבריהם ההיתר הוא משום שמדובר על צורך מצווה, ראה: מהר״א פולדא, תרומות פי״א ה״ה ד״ה בחנוכה; רש״ס, שם ד״ה מדליקין; חכמת אדם, שערי צדק שער מצוות הארץ פי״א סעי׳ ד.
ויש שכתבו שההיתר הוא משום צורכי רבים, שכן יש מצוות פרסום הנס לרבים בהדלקת נר חנוכה, ראה: רדב״ז, הל׳ תרומות פי״א הי״ח ד״ה ומי; שו״ת פרי יצחק (בלאזר), ח״ב ענף עץ פרי סי׳ כ; עיר הקדש והמקדש, ח״ג פ״ג אות ז עמ׳ נ ד״ה וק״ק; עלי תמר, תרומות פי״א ה״ה ד״ה מדליקין בשמן; חזון עובדיה, תרומות ומעשרות עמ׳ רכו ד״ה ונראה. לפי טעם זה העיר הרב יעקב אריאל, תרומת שמעון עמ׳ 197 הערה 5א, שהמדליק בתוך הבית אינו יכול להדליק בשמן תרומה טמאה.

יש שקישרו בין הטעמים השונים לבין תוקף איסור הנאה של כילוי לזר - לדעה שתוקף איסור הנאה של כילוי לזר מדרבנן, אזי במקום מצווה או צורך רבים בפרסום הנס לא גזרו חכמים לאסור, ראה: משנה למלך, הל' תרומות פ"ב הי"ד; עלי תמר, תרומות פי"א ה"ה ד"ה מדליקין בשמן; משמעות רש"ס, שם ד"ה מדליקין: 'דומיא דבתי מדרשות'. לדעה זו, מדובר כאן על היתר מיוחד הדומה להיתר המיוחד של הדלקת שמן תרומה במקומות שהם צורכי רבים, ראה לעיל הערה 10. ולדעת הסוברים שתוקף איסור הנאה של כילוי הוא מהתורה, יש מי שכתב שההיתר כאן נובע משום שמדובר על הדלקת מצווה ו'מצוות לאו ליהנות ניתנו', וממילא מותר לזר להדליק משום שאין כאן הנאה מתרומה, ראה: דרך אמונה, הל' תרומות פי"א הי"ח ס"ק קעג.

הנה, בירושלמי, תרומות פי"א ה"ה, מבואר שההיתר להדליק נר חנוכה בשמן תרומה הוא מסויג: 'מי שאין לו שמן של חולין מדליק שמן שריפה בחנוכה'. הפרשנים עסקו בשאלה מדוע ההיתר מסויג, מהו האיסור ממנו חששו. שאלה זו קשורה לשאלה על מי מוסבים דברי הירושלמי, האם ההיתר להדלקת נר חנוכה בשמן תרומה הוא לכהן או לזר (ראה מה שיתבאר להלן). יש שביארו שמדובר על זר המדליק נר חנוכה בשמן תרומה וההיתר מסויג משום איסור הנאה של כילוי שהותר באופן מקומי לצורך מצווה, ראה: משנה למלך, הל' תרומות פ"ב הי"ד, שהוכיח כשיטתו שסיבת ההיתר היא ייחודית, צורך מצווה, ולא משום 'מצוות לאו ליהנות ניתנו' שא"כ ההיתר אמור היה להיות לכתחילה. במענה לקושי וההסבר להיתר המסויג כתבו הפרשנים, שיתכן ודין 'מצוות לאו ליהנות ניתנו' אינו היתר לכתחילה, וכן ציינו לשיטה הסוברת שלא אומרים כלל זה במצוות דרבנן, ראה: דרך אמונה, הל' תרומות פי"א הי"ח ביאור ההלכה ד"ה ומי.

יש מי שביאר שבהדלקה זו יש גם הנאת הגוף בכך שהשימוש בשמן תרומה מותיר חולין לתשמישי ביתו של המדליק, ולכן ההיתר הוא רק כשאין לו שמן חולין, ראה: שו"ת פרי יצחק (בלאזר), ח"ב סי' כ ד"ה ונראה לישב. ויש מי שביאר שאמנם 'מצוות לאו ליהנות ניתנו', אך איסור הנאת זר בתרומה אינו מתמצה רק להנאה אלא לכל שימוש, ראה: שו"ת אגרות משה, או"ח ח"א סי' קצא ד"ה ומה שהביא.

יש שביארו שאם מדובר על הדלקת כהן (ראה הערה 21) אזי ההיתר מסויג מטעמים שונים, כגון: 'אין עושים מצוות חבילות חבילות', היינו שריפת שמן תרומה טמאה והדלקת נר חנוכה, ראה: שו"ת פרי יצחק (בלאזר), ח"ב סי' כ ד"ה אולם לענ"ד, אך בדבריו שם קונטרס אחרון סי' כ ד"ה אולם, חזר בו מסברה זו; שו"ת כתב סופר, או"ח סי' כו ד"ה ויש לי; שו"ת שואל ומשיב, מהדורה רביעאה ח"א סי' מא ד"ה ובזה מיושב; שו"ת ערוגות הבושם, או"ח סי' רג; שו"ת מענה אליהו, סי' מא; דרך אמונה (הל' תרומות פ"ב הי"ד ביאור ההלכה ד"ה והטמאה; שם פי"א הי"ח ביאור ההלכה ד"ה ומי). לדיון בשיטה זו בשאלה האם שייך כאן כלל זה ש'אין עושים מצוות חבילות חבילות', ראה: חזון עובדיה, תרומות ומעשרות עמ' רכ-רכד.

יש שביארו שההיתר לכהן מסויג משום ההפסד בהדלקה זו, שהרי השמן הנותר מנר חנוכה 'עושה לו מדורה בפני עצמו' ובכך מפסידו, ראה: פני יהושע, שבת כא ע"א ד"ה אלא דאכתי. או ההפסד בעצם ההדלקה שאינו נהנה ממנה כיון שאסור ליהנות מנר חנוכה, והרי מתרומה הכהן צריך ליהנות, ראה: טוב ירושלים, תרומות פי"א ה"ה ד"ה מי שאין; אתוון דאורייתא, כלל טו ד"ה ושוב מצאתי; הרב שאול ישראלי, 'הדלקת נר חנוכה בשמן תרומה' התורה והארץ ח"ג עמ' 149 אות ה. ברם, יש שלא ראו בהדלקת נר חנוכה איסור הפסד הנובע מחוסר הנאה, משום שלדבריהם המצווה לשרוף את שמן התרומה הטמאה ואין חיוב הנאה בעת שריפתה, ראה: שו"ת ארבעה טורי אבן (רוקח), סי' יב ד"ה גם הטעם; הרב שלמה זלמן

1. היתר לישראל או לכהן[17]

לדעה זו - מותר לישראל להדליק נר חנוכה בשמן תרומה שלא ברשות הכהן,[18] כשאין לו שמן חולין.[19]

יש מי שאומר, ישראל צריך את רשות הכהן להדלקת נר חנוכה בשמן תרומה.[20]

ויש אומרים, אסור לישראל להדליק נר חנוכה בשמן תרומה וכל ההיתר הוא דווקא בהדלקת כהן.[21]

אוירבך (שו״ת מנחת שלמה, ח״א סי׳ מב ד״ה הן אמנם; שם תניינא סי׳ קכב ד״ה ואני רואה נכון; שם ח״ג סי׳ קכח ד״ה ואני רואה נכון; מעדני ארץ, הל׳ תרומות פי״א הי״ז אות ג; מנחת שלמה, תרומות סי׳ יא אות ד); המעשר והתרומה, פ״י בית האוצר ס״ק כו. להרחבה בדיון זה, האם יש מצווה ליהנות בשריפת שמן תרומה טמאה, ראה מה שהתבאר בתרומות הארץ, פ״ב הי״ד-הט״ו אות ז.

יש מי שביאר, שהאיסור לכהן להדליק נר חנוכה בשמן שריפה הוא משום ביטול מצוות זו את זו, שכן מצוות שריפת שמן תרומה היא מהתורה והדלקת נר חנוכה מדרבנן, ראה: ערך ש״י, זרעים-מועד תרומות פי״א ה״ה.

הפוסקים דנו בעניין הדלקת נר חנוכה בשמן שריפה, האם יש בכך חיסרון מדין ׳כתותי מכתת שיעוריה׳, ראה: פרי מגדים, או״ח סי׳ תרעג אשל אברהם ס״ק א; שו״ת שער אפרים, סי׳ לח ד״ה ואף שאמרינן; הרב שלמה קלוגר (שנות חיים, א ע״א מדפי הספר ד״ה והנה; ספר החיים, סי׳ תרעג ד״ה והנה בנדון, סו ע״א מדפי הספר); עמודי ירושלים, תרומות פי״א ה״ה ד״ה מהו להדליק; שו״ת שב יעקב, ח״א סי׳ נ; שו״ת רמ״ץ, ח״א או״ח סי׳ נ; שו״ת מהר״ם שיק, או״ח סי׳ יד; שו״ת תורת חסד, או״ח סי׳ ס אות א; שו״ת אורח משפט, סי׳ קמג אות א; שו״ת פרי יצחק (בלאזר), ח״ב ענף פרי סי׳ כ; שו״ת מנחת יצחק, ח״ז סי׳ מז; מאורי אש (אוירבך), פ״ה ענף ב אות א; שו״ת ציץ אליעזר, ח״א סי׳ כ פי״ב; שו״ת שבט הלוי, ח״ו סי׳ פז; חזון עובדיה, תרומות ומעשרות עמ׳ רכה ד״ה והנה. עוד בעניין זה, ראה: שדי חמד, ח״ח מערכת חנוכה אות ג ד״ה אך.

17. בירושלמי, תרומות פי״א ה״ה: ׳מהו להדליק שמן שריפה בחנוכה׳. הפרשנים נחלקו האם השאלה עוסקת דווקא בכהן, דהיינו שהשאלה היא האם אפשר לכהן להשתמש בתרומה ללא הנאה שכן אסור להשתמש לאור נרות החנוכה. או שמא השאלה עוסקת בישראל, והשאלה היא האם מותר לו להשתמש בשמן שאינו מיועד עבורו ואסור לו ליהנות ממנו.

18. בשאלת נתינת התרומה לכהן, ראה מה שהתבאר בהלכה זו לעיל אות א (1). יש לציין לדברי עמודי ירושלים, תרומות פי״א ה״ה ד״ה מהו להדליק; עשר תעשר, שער הלכה מטעמים ס״ק נג ד״ה ומי שאין; דרך אמונה, הל׳ תרומות פי״א הי״ח ביאור ההלכה ד״ה ומי.

19. רדב״ז, הל׳ תרומות פי״א הי״ח; מראה הפנים, תרומות פי״א ה״ה מהו להדליק; פני משה, שם ד״ה מהו להדליק; רש״ס, שם ד״ה מדליקין; ליקוטי חבר בן חיים, ח״א כא ע״ב מדפי הספר, מסכת תרומות ד״ה שם פי״א; פני יהושע, שבת כא ע״א ד״ה אלא דאכתי; לחם משנה (ליפשיץ), תרומות פי״א מ״י ד״ה ומסיק, בדעת הרמב״ם; עשר תעשר, שער הלכה מטעמים ס״ק נג ד״ה ומי שאין; שו״ת מנחת שלמה, ח״א סי׳ מב ד״ה הן אמנם; כרם ציון השלם, ח״ג הלכות פסוקות פל״ח סעי׳ יב; כף החיים, או״ח סי׳ תרעג ס״ק ז.

20. לחם משנה (ליפשיץ), תרומות פי״א מ״י ד״ה ומסיק, בדעת הירושלמי.

21. טוב ירושלים, תרומות פי״א ה״ה ד״ה מי שאין; הצעה זו הועלתה בדרך אמונה (הל׳ תרומות

2. אופן הדלקת ישראל

יש מי שאומר, ישראל שאין לו אלא שמן תרומה טמאה יכול להדליק רק את 'נר איש וביתו' ולא את נרות 'המהדרין'.[22]

ויש אומרים, ישראל יכול להדליק אף את נרות 'המהדרין'.[23]

מכל מקום, את נר 'השמש' לא ידליק בשמן תרומה טמאה.[24]

3. הדלקת נר חנוכה בבית-הכנסת

יש מי שאומר, אין להדליק נרות חנוכה בבית-הכנסת משמן תרומה טמאה אא"כ יש שם כהן.[25]

ויש אומרים, גם כשאין כהן בבית-הכנסת מותר להדליק נרות חנוכה.[26]

ד. הדלקה בשמן תרומה טמאה בשבת ויו"ט[27]

1. הדלקת נרות שבת

יש אומרים, מותר להדליק נרות שבת בשמן תרומה טמאה.[28]

פ"ט ה"ז ביאור ההלכה ד"ה מפני; שם פי"א הי"ח ביאור ההלכה ד"ה ומי). יש שכתבו כן בדעת התוספות לפי ביאורו של המשנה למלך (ראה הערה 16) שתוקף איסור הנאה של כילוי לזר מהתורה, אי"כ ע"כ מדובר על כהן המדליק ולא על ישראל, ראה: הרב שאול ישראלי, 'הדלקת נר חנוכה בשמן תרומה' התורה והארץ ח"ג עמ' 150.

22. הרב פנחס אפשטיין (בתוך: קובץ האהל, שנה כה סי' ג ד"ה ומש"כ בצה"ק; משפטי ארץ, תרומות ומעשרות מילואים בסוף הספר עמ' 296).

23. שו"ת ציץ הקדש, ח"ב סי' מז; חזון עובדיה, תרומות ומעשרות עמ' רכז.

24. מקראי קודש, חנוכה סי' יט.

25. הרב פנחס אפשטיין (בתוך: קובץ האהל, שנה כה סי' ג ד"ה וכ"ז שכתבנו; שו"ת מנחת יצחק, ח"ט סוף סי' קיט). יתכן שדבריו מבוססים על דברי התוספות הסוברים שההיתר להדליק נר רגיל בבית-כנסת הוא משום 'נר לאחד נר למאה', ראה לעיל הערה 15.

26. חזון עובדיה, תרומות ומעשרות עמ' רכו ד"ה ונראה; משפטי ארץ, תרומות ומעשרות מילואים בסוף הספר עמ' 296. לדבריהם, אין שייכות בין הדלקת נר חנוכה בבית-הכנסת לבין הדלקת נר רגיל בבית-הכנסת לדעת התוספות, שכן בכל-מקרה בנר חנוכה לא ניתן להשתמש לאורו ואין כאן את סברת 'נר לאחד נר למאה'.

27. בשבת, פ"ב מ"א-מ"ב, הובא שאין מדליקים נרות שבת ויו"ט בשמן שריפה. בטעם האיסור הובאו שתי דעות בשבת, כא ע"ב - לדעת רבה, החשש שמא יטה את הנר למהר את כילוי השמן משום מצוות ביעור שמן תרומה טמאה ויעבור על איסור הדלקה בשבת, אך ביו"ט שאין איסור הבערה טעם האיסור הוא משום 'גזירה יו"ט אטו שבת'. לדעת רב חסדא, אין חשש שמא יטה את הנר, אלא טעם האיסור הוא משום שאין שורפים קודשים ביו"ט. לדבריו, דברי המשנה האוסרת להדליק שמן תרומה טמאה ביו"ט היינו דווקא ביו"ט שחל להיות בערב שבת. מדבריו עולה שמותר להדליק נר שבת בשמן שריפה, שכן האיסור הוא רק משום שריפת קודשים ביו"ט. ביחס לשריפת שמן תרומה טמאה בלילה, ראה מה שהתבאר לעיל

ויש אומרים, אין להדליק נרות שבת בשמן תרומה טמאה.[29]

לדעה זו - יש אומרים, אם מוסיפים שמן חולין על שמן התרומה הטמאה מותר להדליק בתערובת זו נרות שבת.[30]

תרומות הארץ, פ״ב הי״ד-הט״ו אות ה.

ביחס למצוות שריפת תרומה טמאה משום דמיונה לקודשים בשאלה האם מדובר על חיוב מהתורה או מדרבנן, וממילא האם האיסור לשרוף תרומה טמאה ביו״ט הוא מהתורה או מדרבנן, ראה מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פ״ב הי״ד-הט״ו אות ב.

28. לשיטה זו, הלכה כדעת רב חסדא שהעמיד את דברי המשנה האוסרת להדליק בשבת וביו״ט במקרה שיו״ט חל בערב שבת, אבל מותר להדליק בערב שבת דעלמא, ראה: רי״ף, שבת י ע״ב מדפיו; רא״ש, שבת פ״ב סי׳ יג; רשב״א, שבת כג ע״ב סוף ד״ה הא דאמר; ריטב״א, שם ד״ה אלא הכא; מאירי, שם ד״ה כבר ביארנו; ר״ן (מיוחס), שם ד״ה רב חסדא; רבינו יהונתן מלוניל, שבת י ע״ב מדפי הרי״ף ד״ה וביו״ט; רמב״ם, פיהמ״ש שבת פ״ב מ״א; דרכי משה, או״ח סי׳ תקכט סעי׳ ג, בשם רבינו ירוחם; מטה אהרן (הלוי), ח״ב כלל ת אות קמג ד״ה תרומה, שג ע״ב מדפי הספר; הרב יוסף תאומים (פרי מגדים, או״ח סי׳ תמו משבצות זהב ס״ק ג; ראש יוסף, שבת כג ע״ב ד״ה ודע דבירושלמי); שדי חמד, ח״ח מערכת חנוכה אות ג ד״ה ודאתאן. יש שכתבו כן בדעת הרמב״ם: מראה הפנים (שבת פ״ב ה״א ד״ה רב אחא; תרומות פי״א ה״ה ד״ה תני); אור שמח, הל׳ שבת פ״ה הי״א ד״ה שם; בית זבול, ח״ג סי׳ ד; שו״ת מנחת יצחק, ח״ט סי׳ קיט ד״ה והיוצא מהנ״ל, והוסיף שזהו מנהג ירושלים.

להלן הערה 29 תובא דעת הרדב״ז שאסר להדליק בערב שבת. הפוסקים להלן דחו את דבריו והוכיחו שמותר להדליק בערב שבת בשמן תרומה טמאה, ראה: אמר יוסף, הל׳ תרומות פי״א הי״ח; היכל מלך, שם; דרך אמונה (הל׳ תרומות פי״א הי״ח ס״ק קעג; שם ציון ההלכה ס״ק שב); עשר תעשר, שער הלכה מטעמים ס״ק נג ד״ה ומי שאין; דברי ישראל, בתוך חכמת אדם שערי צדק שער מצוות הארץ פי״א ס״ק יג; המעשר והתרומה, פ״י בית האוצר ס״ק כו; הרב פנחס אפשטיין, בתוך: קובץ האהל, שנה כה סי׳ ג ד״ה והנה ברדב״ז; שו״ת קנין תורה בהלכה, ח״ה סי׳ עג; שו״ת להורות נתן, חי״ג סי׳ נה אות ה; חזון עובדיה, תרומות ומעשרות עמ׳ רלה.

29. ישנם טעמים שונים לדעה זו - יש שלמדו כן בדעת רב חסדא, שיש לאסור הדלקת נרות בערב שבת גזירה משום יו״ט שחל בערב שבת, ראה: תוספות רי״ד, שבת כג ע״ב ד״ה ורב חסדא; פסקי ריא״ז (שבת פ״ב ה״א אות ז; שלטי הגיבורים, שבת י ע״ב מדפי הרי״ף אות א); רש״ש, שבת כג ע״ב ד״ה רח״א. יש מי שאומר שבעניין שבת יש לפסוק הלכה כרבה, ראה: שנות אליהו הקצר, שבת פ״ב מ״א ד״ה ולא בשמן. יש הסוברים שהטעם לאיסור משום שאין שורפים קודשים בשבת, ראה: רדב״ז, הל׳ תרומות פי״א הי״ח ד״ה ומי; כרם ציון השלם, ח״ג פל״ח סעי׳ יב. יש שהוסיפו על כך והביאו את שיטת הירושלמי במקומות שונים, ולמדו מדבריו שלמרות שההדלקה נעשית בערב שבת, מ״מ כיון שהנר הולך ודולק גם בשבת עצמה הדבר נאסר משום שאין מבערים קודשים בשבת, ראה: רשב״א, שבת כג ע״ב ד״ה הא דאמר, עפ״י ירושלמי, שבת פ״ב ה״א; עשר תעשר, שער הלכה מטעמים ס״ק נג ד״ה ומי שאין, עפ״י ירושלמי, תרומות פי״א ה״ה. לגבי דין זה בהדלקה בערב יו״ט, ראה להלן אות ד (2).

30. דין זה מופיע בירושלמי (תרומות פי״א ה״ה; שבת פ״ב ה״א) ובתוספתא, תרומות פ״י ה״ט, שאמנם אין מדליקים בשמן שריפה בשבת, אך יכולה בת כהן להדליק בשמן שריפה בערב שבת אם היא מוסיפה עליו שמן חולין, 'מוספת לתוכו שמן של חולין'. יש שהסבירו שדין זה

2. הדלקת נרות ביום-טוב ובערב יום-טוב[31]

יש אומרים, אסור להדליק נרות ביום-טוב בשמן תרומה טמאה.[32]

לדעה זו -

יש אומרים, מכל מקום מותר להדליק בערב יום-טוב אף שדולק ביום-טוב.[33]

ויש אומרים, אף אסור להדליק בערב יום-טוב.[34]

הוא לפי דעתו של רבה, הסובר שהטעם לאיסור הדלקת שמן שריפה בשבת הוא חשש שמא יטה לקיום מצוות שריפת התרומה (ראה לעיל הערה 27) שלדבריו במקרה שנוסף שמן חולין על שמן התרומה הטמאה אין מקום לגזור ולחשוש שמא יטה, ראה: מראה הפנים, תרומות פי״א ה״ה ד״ה תני; פני משה, שם ד״ה ערב שבת; עלי תמר (תרומות פי״א ה״ה ד״ה בת כהן; שבת פ״ב ה״א ד״ה בת כהן, השני) והוסיף שדין זה הוא עפ״י הירושלמי הסובר שלכו״ע אין מדליקים בשמן שריפה בשבת; קרבן העדה, שבת פ״ב ה״א ד״ה מוסיף לתוכו; מנחת יצחק, תרומות פי״י ה״ט ד״ה נותנת; מנחת ביכורים, תרומות פי״י ה״ט ד״ה ומדליקו; תוספתא כפשוטה, תרומות פי״י עמ׳ 471 ציון 33, והוסיף שהירושלמי לשיטתו בניגוד לבבלי; חזון יחזקאל, שם ד״ה ומדליקו. לאור זאת יש שביארו בכך את השמטת הרמב״ם דין זה, משום שהוא פוסק כדעת רב חסדא הסובר שניתן להדליק שמן תרומה טמאה בערב שבת (ראה לעיל הערה 27), ראה: מראה הפנים, תרומות פי״א ה״ה ד״ה תני; ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ פב סעי׳ יח, אך העיר שאם אכן יש מדין זה ראיה לרבה היה על הרמב״ם לפסוק כרבה ולא כרב חסדא. יש שביארו דין זה גם לפי דעת רב חסדא, ראה: ריב״ג מווילנא, תרומות פי״י ה״ט ד״ה הרי זו; חסדי דוד, שם ד״ה בת כהן. עוד בביאור דין זה, ראה: שו״ת פרי יצחק (בלאזר), ח״ב סי׳ כ.

31. כאמור לעיל הערה 27, רב חסדא העמיד את דברי המשנה האוסרת הדלקת תרומה טמאה ביו״ט במקרה שיו״ט חל בערב שבת ומשום שאין שורפים קודשים ביו״ט. לפנינו שני דיונים בעניין זה - ראשית, הפרשנים נחלקו האם האיסור הוא להדליק רק ביו״ט עצמו, אך מותר להדליק בערב יו״ט מבעוד יום והנר הולך ודולק גם ביו״ט. או שמא יש איסור להדליק גם בערב יו״ט אם הנר ימשיך וידלוק ביו״ט. שנית, הרמב״ם השמיט בהלכותיו את איסור הדלקת נר ביו״ט עצמו משמן תרומה טמאה, ולכן יש הסוברים שלדבריו אין בכך איסור, ורב חסדא אסר רק ביו״ט שחל להיות בערב שבת.

32. שבת, כג ע״ב, כדעת רב חסדא האוסר להדליק שמן שריפה ביו״ט משום שאין שורפים קודשים ביו״ט. תוספות, שבת כד ע״א ד״ה תניא; רי״ף, שבת י ע״ב מדפי הרי״ף; רא״ש (שבת פ״ב סי׳ יג; תוספות הרא״ש, שבת כד ע״א ד״ה חוץ); רשב״א, שבת כג ע״ב סוף ד״ה הא דאמר; ריטב״א, שם ד״ה אלא הכא; מאירי, שם ד״ה כבר ביארנו; רבינו יהונתן מלוניל, שבת י ע״ב מדפי הרי״ף ד״ה וביו״ט; רמב״ם, פיהמ״ש שבת פ״ב מ״א; רע״ב, שם ד״ה ולא בשמן שריפה; דרכי משה, או״ח סי׳ תקכט ס״ק ג, בשם רבינו ירוחם; פרי מגדים, או״ח סי׳ תמו משבצות זהב ס״ק ג; דרך אמונה, הל׳ תרומות פי״א הי״ח ס״ק קעג.

33. רמב״ן, שבת כג ע״ב ד״ה א״ל אביי; ריטב״א, שם ד״ה אלא הכא; שנות אליהו הקצר, שבת פ״ב מ״א ד״ה ולא בשמן; חתם סופר, שבת כד ע״ב ד״ה אין מדליקין; ראש יוסף, שבת כג ע״ב ד״ה ודע דבירושלמי; מקראי קודש, חנוכה סי׳ יט.

34. בירושלמי, שבת פ״ב ה״א, מובא שיש לאסור שריפת קודשים גם בערב יו״ט אף שמעשה ההדלקה נעשה בשעת ההיתר. יש שסברו כדעה זו אך לא ציינו לירושלמי, ולדבריהם החשש

ויש אומרים, מותר להדליק נרות ביום-טוב בשמן תרומה טמאה.[35]

ה. הדלקה בשמן תרומה טמאה עבור חולים

מדליקין שמן שריפה על גבי החולין ברשות כהן[36]

1. ברשות כהן

לדעה זו - ההיתר להדליק שמן תרומה עבור חולים דווקא אם הכהן מרשה לישראל להדליק, אך הכהן אינו צריך להיות נוכח במקום בעת ההדלקה.[37]

שמא יוסיף שמן שריפה ביו״ט עצמו, ראה: רבינו יהונתן מלוניל, שבת י ע״ב מדפי הרי״ף ד״ה וביו״ט; מאירי, שבת כג ע״ב סוף ד״ה כבר ביארנו; ר״ן (מיוחס), שם ד״ה רב חסדא; אבודרהם, מעריב של שבת ד״ה במה מדליקין; חזון עובדיה, תרומות ומעשרות עמ׳ רלד.

35. כ״כ בדעת הרמב״ם שהשמיט דין זה מהלכותיו, א״כ סובר כדעת רב חסדא שהאיסור להדליק הוא רק ביו״ט שחל בערב שבת, אבל ביו״ט בעלמא אין איסור: מראה הפנים (שבת פ״ב ה״א ד״ה במה מדליקין; שם ד״ה רב אחא); אור שמח, הל׳ שבת פ״ה הי״א ד״ה שם; מרכבת המשנה, שם ה״ח.

36. בעוד שביחס להיתר הדלקת שמן תרומה טמאה בבית-כנסת וכדו׳ נחלקו הדעות האם יש צורך בנוכחות כהן (ראה לעיל הערה 10), הרי שבהדלקה עבור חולים מודים כולם שיש צורך ברשות כהן. אך נחלקו מהי הגדרת ׳ברשות כהן׳ המהווה היתר הנאה לזר, האם יש צורך בנוכחות הכהן במקום או מספיקה הסכמתו בלבד להדלקה גם בלא נוכחותו, ראה גם לעיל הערה 10. בטעם ההבחנה בצורך בנוכחות הכהן בין הדלקה בבית-כנסת וכדו׳ להדלקה עבור חולים, כתבו המפרשים שיש להבחין בין צורכי רבים לצורכי יחיד, ראה: רדב״ז, הל׳ תרומות פי״א הי״ח ד״ה וכן; שושנים לדוד, תרומות פי״א מ״י ד״ה תי״ט, בהסבר הראשון; פני משה, תרומות פי״א ה״ה ד״ה כן היא; המעשר והתרומה, פ״י סעי׳ ל; כרם ציון השלם, פל״ח סעי׳ יא. לטעמים נוספים, ראה: שושנים לדוד, שם: ׳משום דהכא החולה עצמו אינו צריך לנר דטפי ניחא ליה בלא נר שיוכל לישן... ואינה אלא לצורך משמשיו הבריאים׳; עיר הקדש והמקדש, ח״ג פ״ג עמ׳ נ ד״ה וק״ק. יש לציין ליישום מעשי של דין זה, הדלקת שמן תרומה טמאה לחולים ברשות כהן, כפי שכתב הרב יחיאל מיכל טוקצינסקי (אזכרה, ח״ה עמ׳ טו ד״ה בראשונה; עיר הקדש והמקדש, ח״ג פ״ו עמ׳ עח ד״ה בראשונה; ספר ארץ ישראל, עמ׳ קלד) שהרב נפתלי הרץ הלוי ׳בהסכמת גאוני ירושלים׳ התירו להפוך את היין של יקבי זכרון יעקב מיין לספירט ׳וחילקוהו לבתי החולים בארץ ישראל להדלקה והסקה, על-סמך המשנה... מדליקין שמן שריפה על-גבי החולים ברשות כהן׳.

37. רמב״ם, פיהמ״ש תרומות פי״א מ״י; לחם משנה (ליפשיץ), תרומות פי״א מ״י ד״ה ברשות; משנה ראשונה, שם ד״ה ברשות, בדעת הרמב״ם; הלכתא גבירתא, שם: ׳כשיתרצה הכהן שרי להדליקו׳ (יש להשוות דבריו לתפארת ישראל, שם יכין אות נט, שכתב ׳כשהכהן שם והתרצה׳ ואילו במקור המצוין כאן כתב רק אודות ריצוי הכהן); חכמת אדם, שערי צדק שער מצוות הארץ פי״א בינת אדם ס״ק ג, בדעת הרמב״ם; עשר תעשר, שער הלכה הל׳ נג. ראה עוד במקורות שבהערה 11. בחכמת אדם, שערי צדק שער מצוות הארץ פי״א בינת אדם ס״ק ג, כתב לדעה זו שעניינה של רשות הכהן היא ליצור מציאות שהכהן יבוא לבקר את החולה, ואפשרות תיאורטית זו נחשבת לצורך כהן. על התועלת שיש בקבלת רשות מהכהן, להפקעת

ויש אומרים, ההיתר להדליק שמן תרומה טמאה עבור חולים הוא דווקא כשיש כהן במקום ההדלקה.[38]

לדעה זו - יש מי שאומר, שיש צורך לדעת בבירור שמצוי שם כהן.[39]

2. מעמד החולה

הצורך ברשות כהן[40] הוא דווקא בחולה שאין בו סכנה, אך בחולה שיש בו סכנה אין צורך ברשות כהן.[41]

3. כשאין לו שמן חולין

יש מי שאומר, הצורך ברשות כהן הוא דווקא כשיש לו שמן חולין, אבל כשאין לו שמן חולין יכול להדליק לצורך החולה גם שלא ברשות כהן.[42]

איסור הנאה של כילוי לזרים, ראה: הרב יחיאל מיכל טוקצינסקי (אזכרה, ח״ה עמ׳ טז ד״ה וכד נוסיף; עיר הקֹדש והמקדש, ח״ג פ״ו עמ׳ עט ד״ה וכד נוסיף), שתלה זה בתוקף האיסור שלשיטה זו הוא מדרבנן, ראה לעיל הערה 10.

38. לדעה זו, ׳ברשות כהן׳ היינו שהכהן נוכח בהדלקה, ראה: רא״ש, תרומות פי״א מי״ד״ה ברשות; רע״ב, שם ד״ה ברשות; שושנים לדוד, שם; יד דוד, שם ד״ה ברשות; משנה ראשונה, שם ד״ה ברשות, בדעת הרע״ב; תפארת ישראל, שם יכין אות נט (ראה לעיל הערה 37); פני משה, תרומות פי״א ה״ה ד״ה ועל גבי; מהר״א פולדא, שם ד״ה ברשות; תולדות יצחק, שם ד״ה מדליקין שמן. ראה עוד במקורות שבהערה 15.

39. ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ פב סעי׳ יט.

40. לביאור מושג זה, ראה מה שהתבאר לעיל בהלכה זו אות ה (1).

41. רש״ס, תרומות פי״א ה״ה ד״ה ועל גבי; חכמת אדם, שערי צדק שער מצוות הארץ פי״א סעי׳ ד; עשר תעשר (שער הלכה הל׳ נג; שם מטעמים ס״ק נג סוף ד״ה ומי); כרם ציון השלם, פל״ח סעי׳ יא; המעשר והתרומה, פ״י סעי׳ ל; דרך אמונה, הל׳ תרומות פי״א הי״ח ס״ק קעה.

42. ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ פב סעי׳ כ. ראה: דרך אמונה, הל׳ תרומות פי״א הי״ח ציון ההלכה ס״ק שה, שהעיר שלא נראה כן בדעת הרמב״ם.

הלכה יט

א. הדלקה עבור בת ישראל שנישאת לכהן
ב. הדלקה בשמן תרומה טמאה בבית-האבל והמשתה
1. הדלקה קודם שתבוא
2. הצורך בנוכחות הכהן

בת ישראל שנשאת לכהן והיא למודה[1] לבוא אצל אביה מדליק ברשותה.[2] מותר לכהן להדליק שמן שריפה אפילו בבית האבל או בבית המשתה שיש שם ערבוב, ואין חוששין שמא יסתפקו ממנו – בבית המשתה מפני נקיון כליהם אין נוגעין בו, ובבית האבל מפני שאין להם פנאי מפני האבל.[3]

א. הדלקה עבור בת ישראל שנישאת לכהן

בת ישראל שנשאת לכהן והיא למודה לבוא אצל אביה מדליק ברשותה

1. הדלקה קודם שתבוא

יש אומרים, כיון שהיא רגילה לבוא לבית אביה יכול אביה להדליק בשמן תרומה טמאה בסמיכות לזמן הגעתה.[4]

2. הצורך בנוכחות הכהן[5]

לדעה זו - אין צורך בנוכחותה של הבת בעת ההדלקה, אלא יש צורך בהרשאתה

---

1. יש שלא גרסו מילת 'למודה', ראה: מעשה רקח, הל' תרומות פי"א הי"ט; רמב"ם מדויק (מהדורת שילת), שם הערה 14. להשלכה הלכתית מגרסה זו, ראה להלן אות א (1).
2. תרומות, פי"א מ"י; סמ"ג, לאוין סי' רנח ד"ה תניא בתוספתא.
3. תרומות, פי"א מ"י, כדעת רבי שמעון המתיר להדליק גם בבית האבל וגם בבית המשתה; ירושלמי, תרומות פי"א ה"ה: 'הלכה כרבי שמעון'; רמב"ם, פיהמ"ש תרומות פי"א מ"י; סמ"ג, לאוין סי' רנח ד"ה תניא בתוספתא.
4. בינת אדם, בתוך חכמת אדם שערי צדק שער מצוות הארץ פי"א ס"ק ג; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' פב סעי' כא; המעשר והתרומה, פי"י בית האוצר סוף ס"ק כז; דרך אמונה, הל' תרומות פי"א הי"ט ס"ק קעו, עפ"י הגרסה שהובאה לעיל הערה 1.
5. לעיל בתרומות הארץ, פי"א הי"ח הערה 10 הבאנו מחלוקת מה הכוונה 'ברשות כהן', האם מדובר על נתינת רשות או נוכחות הכהן בעת ההדלקה - לדעת הרמב"ם, פיהמ"ש תרומות פי"א מ"י, מדובר על רשות כהן. לעומתו סברו התוספות (פסחים לד ע"א ד"ה מחמין; יבמות סו ע"ב ד"ה לא), שכוונת המשנה בביטוי 'ברשות כהן' היינו לנוכחות הכהן בעת ההדלקה.

להדלקת אביה.[6]

ויש אומרים, יש צורך גם בנוכחותה בעת ההדלקה ולא די בהרשאתה בלבד.[7]

ב. הדלקה בשמן תרומה טמאה בבית-האבל והמשתה

מותר לכהן להדליק שמן שריפה אפילו בבית האבל או בבית המשתה[8]

יש אומרים, מותר לישראל להדליק בבית האבל ובבית המשתה שמן שריפה, משום שמצויים שם כהנים.[9] ויש מי שאומר, מכל-מקום יש צורך ברשות הכהן.[10]

ויש מי שאומר, על הכהן להדליק.[11]

במקרה שלפנינו יש צורך ברשות הבת הנשואה לכהן, וגם בזה חולקים הפוסקים בשאלה האם יש צורך לאישור מפורש או לא.

6. ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פי״א הי״ט; משנה ראשונה, תרומות פי״א מ״י ד״ה ברשות; הלכתא גבירתא, שם, ללא אזכור דעת הרמב״ם. בביאור שיטה זו המצריכה את רשות בת הכהן, ביארו המפרשים משום שלא מדובר כאן על צורכי רבים או מצווה, כפי שהתבאר לעיל פי״א הי״ח, שם ההיתר הוא אף ללא רשות כהן, וכאן שמדובר על צורכי יחיד צריך את רשותה של בת הכהן, ראה: משנה ראשונה, תרומות פי״א מ״י ד״ה ברשות; לחם משנה (ליפשיץ), שם ד״ה וטעמא; תוספות אנשי שם, שם ד״ה בר״ב.

7. רע״ב, תרומות פי״א מ״י ד״ה מדליק; מהר״א פולדא, תרומות פי״א ה״ה ד״ה מדליק; פני משה, שם ד״ה מדליק; המעשר והתרומה, פ״י סעי׳ לא.

8. הרמב״ם כאן הדגיש בדבריו שהכהן הוא המדליק, בעוד שבמשנה תרומות, פי״א מ״י, נאמר באופן סתמי ׳מדליקין׳ והיינו שיכול גם ישראל להדליק בבית האבל ובבית המשתה. קושי זה בדעת הרמב״ם העלה מעשה רקח, הל׳ תרומות פי״א הי״ט: ׳לא ידעתי למה נקט כהן׳.

9. כ״כ בדעת הרמב״ם: ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פי״א הי״ט. ר״ש, תרומות פי״א מ״י ד״ה מדליקין; רא״ש, שם ד״ה מדליקין; מלאכת שלמה, שם ד״ה מדליקין בבית; תפארת ישראל, שם יכין אות סא; הלכתא גבירתא, שם; רש״ס, תרומות פי״א ה״ה ד״ה בבית המשתה.

10. דרך אמונה, הל׳ תרומות פי״א הי״ט ציון ההלכה ס״ק שיג, בדעת הרמב״ם.

11. ריבמ״ץ, תרומות פי״א מ״י ד״ה מדליקין.

הלכה כ

א. איסור זריעת תרומה
ב. זריעת תרומה בשוגג
ג. הפיכת השדה בזריעת שוגג
1. חיוב הפיכת השדה
2. אופן הפיכת השדה
ד. אומר 'מזיד הייתי'
ה. זריעת פשתן תרומה
ו. זריעת תרומה דרבנן

הזורע את התרומה – בשוגג יופך[1] ובמזיד יקיים.[2] ואם הביאה שליש[3] – בין במזיד בין בשוגג יקיים.[4] ואם היה פשתן[5] – אפילו הביא שליש ואפילו במזיד יופך, קנס קנסו בו שלא יזרע ויתכוין ליהנות בעציו.[6]

א. איסור זריעת תרומה

הזורע את התרומה

יש אומרים, אסור לזרוע תרומה מפני שיש בכך הפסד לתרומה,[7] או מפני שפירות

---

1. בדפוס: 'יהפך', אך בכ"י: 'יופך'. ראה: רמב"ם מדויק (מהדורת שילת), הערה 1.
2. עפ"י תרומות, פ"ט מ"א. בטעם דין 'מזיד יקיים', יש שכתבו משום שנקרא שם תרומה על השדה, ראה: ר"ש, תרומות פ"ט מ"א ה"ה יופך; ראב"ש, שם ד"ה מזיד; רע"ב, שם ד"ה ומזיד; רדב"ז, הל' תרומות פי"א ה"כ. אך ערוך השלחן, הל' תרומות סי' פג סעי' יט, ביאר ש'במזיד יקיים' זוהי חומרא שאינו יכול ליהנות משדהו אלא חייב למכור את היבול לכהן בזול, משא"כ בשוגג שמתירים לו להפוך את שדהו ולזרוע שוב באותה שנה חולין.
3. ראה: משנה ראשונה, פ"ט מ"א ד"ה ואם, ששליש הוא מושג כללי לכל הפירות המציין שמתחיל להיות ראוי לאכילה. השווה לדברי הרמב"ם, הל' מעשר פ"ב ה"ה, מבואר ששליש הוא השלב שחייב בתרומות ומעשרות בתבואה, ובשאר המינים (ראה עוד בדבריו, שם ה"ג-ה"ה).
4. הסיבה שלא יהפוך גם בשוגג, שכן יש בכך משום איבוד תרומה כאשר הגידולין הביאו שליש, ראה: ר"י קורקוס, הל' תרומות פי"א ה"כ ד"ה ואם הביאה; ריבמ"ץ, תרומות פ"ט מ"א ד"ה ואם; ר"ש, שם ד"ה ואם; ראב"ש, שם ד"ה ואם; רע"ב, שם ד"ה ואם; משנה ראשונה, שם ד"ה ואם.
5. את הפשתן זורעים בעיקר לצורך הגבעולים לשם עיבודם לצורך שזירת חוטי פשתן. ראה: משנה ראשונה, תרומות פ"ט מ"א ד"ה ובפשתן, שרוב הפשתן אינו לאכילה ואעפ"כ יש בו תרומה כי ראוי לאכילה; צמחי המשנה (אלבוים), נספח: 'צמחים שהפרשנים לא נצרכו לזהותם'.
6. על פי ירושלמי, תרומות פ"ט ה"א: 'קנס קנסו שלא יהנה בקיסמין'.
7. משנה ראשונה, תרומות פ"ט מ"ד ד"ה גידולי; ערוך השלחן (הל' תרומות סי' פג סעי' א, וכתב שזהו דווקא בתרומה טהורה אך בטמאה ייתכן שאין איסור דאורייתא; שם, סעי' יח); שו"ת משנה הלכות, ח"י סי' קצט. ראה: דרך אמונה, הל' תרומות פי"א הכ"א ביאור ההלכה ד"ה

תרומה ניתנו רק לאכילה שתייה וכדו'.[8]

ויש אומרים, פעולת הזריעה דומה לסחורה בפירות שביעית.[9]

ויש אומרים, ייתכן שאין בפעולת הזריעה של התרומה משום איסור לולא גזירת חכמים שחששו לתקלה.[10]

ב. זריעת תרומה בשוגג

הזורע את התרומה – בשוגג יופך

יש אומרים, הזורע תרומה נחשבים הגידולין כגידולי תרומה[11] רק כאשר ידע שזורע תרומה אך ללא ידיעה אין הגידולין תרומה.[12]

ויש אומרים, גם אם נפלו זרעי תרומה ללא כוונת זריעה אסורים הגידולין.[13]

ג. הפיכת השדה בזריעת שוגג

הזורע את התרומה – בשוגג יופך

1. חיוב הפיכת השדה

יש אומרים, אם זרע את התרומה בשוגג חייב להפוך את הגידולין ולאבדם.[14]

גזרו, שאין בזריעה משום הפסד אלא רק משום גרם הפסד שאסור מדרבנן. עוד דן שם, אם זוהי הנאה של כילוי האסורה מהתורה לכמה ראשונים (ראה: חזון איש, שביעית סי' א ס"ק ה ד"ה ודעת הר"מ). ערוך השלחן, הל' תרומות סי' פד סעי' ג, כתב שייתכן וגרם הפסד אסור מדין 'משמרת תרומותי'; הרב צבי פסח פראנק, כרם ציון השלם ח"ג הלכות פסוקות פרק לה גאון צבי אות א, בשם הגרש"א מטפליק. ראה עוד: הערות הגרי"ש אלישיב, שבת יז ע"ב אות ה.

8. ראה: ר"ש, תרומות פ"ט מ"ז ד"ה ואסורה, שגידולי תרומה אסורים באכילה: 'דמעלה בעלמא הוא דאין זריעה לתרומה'; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' פג סעי' יח.

9. משנה ראשונה, תרומות פ"ט מ"א ד"ה שוגג (וראה שביעית פ"ז מ"א), ואף חמורה מן הסחורה בשביעית כי בתרומה הנזרע לא נאכל לעולם.

10. דרך אמונה, הל' תרומות פי"א הכ"א ס"ק קצד, וכתב שאין בזה הפסד כי מוסיף גידולין, וגם אין בזה הנאה של כילוי כי אוכל את הגידולין. אך בדבריו שם ציון ההלכה ס"ק שנג, ציין לפוסקים שונים הסוברים שיש איסור דאורייתא בכך כי תרומה טמאה מצוותה בשריפה לדעת התוספות, שבת כה ע"א ד"ה כך.

11. שבת, יז ע"ב, מובא שגזרו חכמים בגזירות י"ח דבר, שגידולי תרומה הם תרומה.

12. רא"ש, תרומות פ"ט מ"א ד"ה מזיד; ר"י קורקוס, הל' תרומות פי"א ה"כ. לפיכך, בשוגג אינו מאבד תרומה כשהופך את מה שזרע, כדברי משנה ראשונה, תרומות פ"ט מ"א ד"ה שוגג.

13. דרך אמונה, הל' תרומות פי"א הכ"א ס"ק קצב. בדבריו, שם ציון ההלכה ס"ק שמו, הביא ראיה מהירושלמי, מעשרות פ"ה ה"ג, שלאישה אחת היו ירבוזין של תרומה בתוך קופסה ואלו נפלו ונזרעו והתיר לה רבי יוחנן בגלל שהזרעים אינם נאכלים.

14. ריבמ"ץ, תרומות פ"ט מ"א ד"ה יופך; ר"ש, שם ד"ה יופך, חייב להפוך את השדה ולהשאירה

ויש אומרים, מותר לו לעשות כן אך אין מחייבים אותו.[15]

2. אופן הפיכת השדה

יש אומרים, יש להפוך את השדה באופן שאי-אפשר יהיה לזרוע זרעים נוספים באותה שנה.[16]

יש אומרים, רק יהפוך את הזרעים לצד אחד באופן שייפסדו הזרעים, אך אין צורך להפוך את השדה.[17]

ד. אומר 'מזיד הייתי'

ובמזיד יקיים

אם אדם זרע גידולין ואומר 'מזיד הייתי' - אם נודע על ידי עדים שהגידולין הם תרומה אינו נאמן, אך אם ידיעתנו היא רק ממנו, הפה שאסר הוא הפה שהתיר, ולכן נאמן.[18]

ה. זריעת פשתן תרומה

ואם היה פשתן... קנס קנסו בו שלא יזרע ויתכוין ליהנות בעציו[19]

לדעה זו - בפשתן מחייבים אותו להפוך, בין בשוגג ובין במזיד.

ויש אומרים, חייבו זאת רק במזיד אך לא בשוגג.[20]

יש אומרים, עצי הפשתן נחשבים תרומה, וקנסו כי עלול האדם לחשוב שאינם תרומה כי אינם חשובים.[21]

בורה למשך שנה זו; ראי"ש, שם ד"ה יופך; ר"י קורקוס, הל' תרומות פי"א ה"כ; דרך אמונה, שם ס"ק קפד; מקדש דוד, תרומות סי' מה אות א, בדעת הרמב"ם בהלכה כאן, שחזר בו מדבריו בפיהמ"ש, תרומות פ"ט מ"א (להלן הערה 15).

15. רמב"ם, פיהמ"ש תרומות פ"ט מ"א; מלאכת שלמה, שם ד"ה הזורע, בשם רש"ס ורע"ב.

16. ריבמ"ץ, תרומות פ"ט מ"א ד"ה יופך, והוסיף שפעולה זו היא יותר מחרישה; ר"ש, שם ד"ה יופך.

17. רש"ס, תרומות פ"ט ה"א ד"ה שוגג, לדעת הרמב"ם; תוספתא כפשוטה, עמ' 605 שורה 44.

18. ריבמ"ץ, תרומות פ"ט מ"א ד"ה ומזיד; ר"ש, שם ד"ה יופך, בשם הירושלמי; ראי"ש, שם ד"ה מזיד.

19. ראה מה שיתבאר להלן בתרומות הארץ, פי"א הכ"ב אות ד.

20. מלאכת שלמה, תרומות פ"ט מ"א ד"ה ובפשתן, בשם הרב יהוסף אשכנזי; תוספות אנשי שם, שם; חסדי דוד, תרומות פ"ח ה"א, שיש מחלוקת בין רבי מאיר לרבי יהודה ולכו"ע בשוגג והביא שליש יקיים (ולרבי מאיר אפילו במזיד), א"כ הרמב"ם אינו כאף שיטה; גפי אש, תרומות פ"ט מ"א, לדעת הרמב"ם; דרך אמונה, הל' תרומות פי"א ה"כ ציון ההלכה ס"ק שכט.

21. רמב"ם, פיהמ"ש תרומות פ"ט מ"א: 'שמא יחשוב שרק הזרע אסור אך העצים נחשבים כתבן'

ויש אומרים, אינם תרומה וקנסו משום שעלול האדם לקחת זרע פשתן תרומה ויזרע אותו לשם הגבעולים לצורך חוטי פשתן.[22]

ו. זריעת תרומה דרבנן

אם זרע תרומה דרבנן, כגון כרשינין ואפילו אם אין זרעו כלה,[23] אין מחייבים אותו להפוך את שדהו אפילו זרע בשוגג, שכן חיוב ההפיכה אינו אלא גזירה דרבנן ואין גוזרים גזרה לגזרה.[24]

ויש אומרים, הוא-הדין בספק תרומה.[25]

עם זאת יש אומרים שהדין לעיל נאמר רק לגבי תרומת חוץ-לארץ, אך בארץ ישראל שווים תרומות דאורייתא לתרומות דרבנן, ולכן חייבו להפוך גם בירק ובפירות האילן.[26]

(אך להלן, פי״א הכ״ב, כתב הרמב״ם שהגידולין אינם תרומה, ראה: ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ פג סעי׳ כ); משנה ראשונה, תרומות פ״ט מ״א ד״ה ובפשתן, שיש מציאות של פשתן תרומה כאשר התכוון לאכילת הזרעים. ואף שבאמת העצים (הקסמין) אינם תרומה חוששים שמא יזרע את זרעי התרומה בשביל העצים, בניגוד לסתם תרומה שלא כדאי לו למכור את הגידולי תרומה לכהן בזול.

22. ר״ש, תרומות פ״ט מ״א ד״ה ובפשתן, שסתם שדה פשתן אינה לאכילה כי היא נזרעת לצורך חוטי הפשתן, אך אם זורעים לשם אכילת הזרע היא ראויה לאכילה ולכן ייתכן זרע פשתן תרומה.
23. ביאור הגר״א, תרומות פ״ט ה״א ד״ה זרע תרומת.
24. ירושלמי, תרומות פ״ט ה״א; דרך אמונה (הל׳ תרומות פי״א ה״כ ס״ק קפב; שם ציון ההלכה ס״ק שיט).
25. דרך אמונה (הל׳ תרומות פי״א ה״כ ס״ק קפג; שם ציון ההלכה ס״ק שכ).
26. ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ פג סעי׳ טז; דרך אמונה (הל׳ תרומות פי״א ה״כ ס״ק קפב; שם ציון ההלכה ס״ק שיט).

הלכה כא

א. אכילת כהנים
ב. אכילת זרים
ג. אכילת גוי ובהמה
ד. אכילת טבול יום

גידולי תרומה הרי הן כחולין לכל דבר[1] אלא שאסורים לזרים,[2] גזרו חכמים עליהן שיהיו אסורין לזרים כתרומה משום תרומה טמאה שביד הכהן שלא ישהה אותה אצלו כדי שיזרענה ותצא לחולין ונמצא בא בה לידי תקלה.[3] לפיכך מותר לאכול הגידולין בידים טמאות ומותרין לטבול יום כחולין.

א. אכילת כהנים

גידולי תרומה הרי הן כחולין... אלא שאסורים לזרים

לדעה זו - גידולי תרומה מותרים לכהנים אף שהם טמאים, שכן פקע מהם שם תרומה ובלבד שזרעם כלה ולא נאסרו אלא לזרים.[4]

ויש אומרים, גידולי תרומה אסורים לכהנים בעודם טמאים.[5]

ב. אכילת זרים

יש אומרים, אם זר אכל גידולי תרומה אינו משלם לא קרן ולא חומש.[6]

---

1. תרומות, פ״ט מ״ד; תוספתא, טהרות פ״א ה״ו.
2. פסחים, לד ע״א; ירושלמי, תרומות פ״ו ה״א.
3. שבת, יז ע״ב.
4. רמב״ם, פיהמ״ש תרומות פ״ט מ״ז. כן סוברים: סמ״ג, לאוין סי׳ רנח ד״ה גידולי; תוספות (שבת יז ע״ב ד״ה דילמא, והסבירו שאף שהגידולין מותרים לכהן הוא לא ישהה אצלו את התרומה כדי להרוויח את הרווח הקטן של ההיתר לכהנים; פסחים לד ע״א ד״ה טהרו); תוספות הרא״ש, שבת יז ע״ב ד״ה דילמא; תוספות הרשב״א, פסחים לד ע״א; תוספות רי״ד, שם ד״ה ומאי; ר״ן, שם ד״ה מאי אסורין; ריטב״א, שבת יז ע״ב ד״ה דילמא; מאירי, שם ד״ה ד׳ גידולי, בדעה השנייה.
5. מאירי, שבת יז ע״ב ד״ה ד׳ גידולי, בדעה הראשונה, ואסר לכהנים מצד מעלה לתרומה; משמעות רש״י, שם ד״ה משום תרומה; חכמת שלמה, שם ד״ה תוס׳; יפה עיניים, פסחים לד ע״א ד״ה שתילי; תיו״ט, תרומות פ״ט מ״ז ד״ה טהרו; מרכבת המשנה, הל׳ ביכורים פ״ד הט״ו ד״ה ועם היות. ראה: חזון איש, או״ח סי׳ קכד, הטעם לאסור לכהנים משום מעלה או היסח הדעת, נכון דווקא בדבר שאין זרעו כלה אבל בדבר שזרעו כלה הגידולין חדשים ולכן אין לאסרם מן הטעמים הנ״ל.
6. לפי גרסת הגר״א, תרומות פ״ו ה״א: ׳תני גדולי תרומה אין משלמין מהן קרן וחומש ואין

יש אומרים, הדין כן ואסורים לזרים אפילו אם גדלו יותר מאשר פי מאה מהתרומה, ואין אומרים שבטל אלא גם במקרה זה קנסו על הגידולין.[7]

יש אומרים, הדין כן אפילו בגידולין של תרומה דרבנן כגון תרומה בירקות או תרומה מן הגדל בעציץ שאינו נקוב.[8]

ויש אומרים, הגזירה היא רק בגידולין מתרומה דאורייתא.[9]

ג. אכילת גוי ובהמה

יש אומרים, גידולי תרומה מותרים לנכרים ולבהמה.[10]

ויש אוסרים.[11]

ד. אכילת טבול יום

ומותרין לטבול יום

ויש אומרים, מותר לאכול את הגידולין בידיים טמאות וכן הותר לטבול יום. היתרים אלו הם דווקא בדבר שזרעו כלה אבל בדבר שאין זרעו כלה אסור.[12]

משלמין עליהן קרן וחומש וחייבין בחלה ואין הידיים וטבול יום פוסלין בו כדרך שאין פוסלין בחולין; שנות אליהו, תרומות פ״ו מ״א; אור שמח, הל׳ תרומות פ״ב ה״א: ׳העיקר כהגהת הגר״א׳. אם מדובר בדבר שאין זרעו כלה, אז משלם קרן וחומש לפי חשבון התרומה, ראה: דרך אמונה (הל׳ תרומות פ״י הי״ח סוף ס״ק קעט; שם ציון ההלכה ס״ק רפב).

7. מרכבת המשנה, הל׳ תרומות פי״א הכ״א; דרך אמונה, שם ס״ק קעט.
8. ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ פג סעי׳ טז; תוספות אנשי שם, תרומות פ״ט מ״א; דרך אמונה, הל׳ תרומות פי״א הכ״ב, ס״ק רה. ראה גם מה שהתבאר לעיל בתרומות הארץ, פי״א ה״כ אות ו.
9. מקדש דוד, תרומות סי׳ מה אות א.
10. מהרש״א, פסחים לד ע״א ד״ה באי״ד גידוליהם, בדעת התוספות.
11. מרכבת המשנה, הל׳ ביכורים פ״ד הט״ו ד״ה ועם היות, הביא ראיה מתרומות פ״ט מ״ג: ׳החובט משובח והדש כיצד יעשה... נמצא לא זומם את הבהמה ולא מאכיל את התרומה׳, מכאן שגידולין אסורים לבהמה. ראה מה שיתבאר להלן בתרומות הארץ, פי״א הכ״ח.
12. מרכבת המשנה, הל׳ תרומות פי״א הכ״ג, וכתב כן לדעת הראב״ד; דרך אמונה, שם ס״ק קצא.

הלכה כב

א. הגדרת גידולין וגידולי גידולין
ב. זרעו כלה ואינו כלה
1. גידולי גידולין של תרומה
2. גידולי גידולין של טבל
3. ריבוי גידולי היתר
4. משך האיסור בגידולי גידולין
ג. רבו גידולין על העיקר
1. שיעור הריבוי לביטול
2. היתר העיקר
ד. תרומת חוץ לארץ
ה. מדומע
ו. זרעוני גינה
ז. פשתן של תרומה

גידולי גידולין חולין לכל דבר, ואפילו דבר שאין זרעו כלה אם רבו הגידולין על העיקר בגידולי הגידולין הרי הגידולין השניים מעלין את העיקר אף על פי שאין זרעו כלה ויהיה הכל מותר לזרים.

וכן תרומת חוצה לארץ והמדומע ותוספת תרומה[1] וזרעוני גינה שאינם נאכלים,[2] כגון זרע לפת וצנון, אף על פי שאותו לפת וצנון תרומה גידוליהן מותרין והרי הן חולין לכל דבר.[3]

וכן הזורע פשתן של תרומה, הגידולין מותרין לזרים.[4]

---

1. המקור לדין תוספת תרומה שגידוליה תרומה, מבואר בתוספתא, תרומות פ״ח ה״ב. האור שמח, הל׳ תרומות פי״א הכ״ב,כתב שהמקור לדין זה ברמב״ם הוא מדברי הרמב״ם, הל׳ תרומות פ״ג ה״ו: ׳תרם ועלה בידו אחד משישים ואחד, הרי זו תרומה ויחזור ויתרום׳, וע״כ מה שחוזר ותורם דינו אם זרע אותן גידוליהן חולין. בתוספתא כפשוטה, תרומות עמ׳ 342 שורה 22, הביא מקרה של תוספת תרומה כשתרם שלא כדין כגון קישות ונמצאת מרה, שהדין הוא תרומה ויחזור ויתרום. יש שביארו שמדובר על מי שאכל תרומה בשוגג, ראה: משנה למלך, הל׳ תרומות פי״א הכ״ב, שכתב שהגרסה ברמב״ם כאן היא ׳טעות סופר, והגירסה הנכונה היא ותשלומי תרומה, דהיינו מי שאכל תרומה בשוגג דקי״ל דתשלומין תרומה לכל דבר חוץ שאם נזרעו גידולין חולין׳; ערוך השלחן, הל׳ תרומות סי׳ פג סעי׳ טו.
2. ראה: רמב״ם, הל׳ תרומות פ״ב ה״ג.
3. מעשרות, פ״ה מ״ח; ירושלמי, מעשרות פ״ה ה״ג.
4. רדב״ז, הל׳ תרומות פי״א הכ״ב ד״ה וכן תרומה, שאל מדוע לא הוזכרו גידולי טבל מעשר וביכורים. ביחס לגידולי ביכורים, ראה: רמב״ם, הל׳ ביכורים פ״ד הט״ו. ביחס לגידולי טבל

א. הגדרת גידולין וגידולי גידולין

גידולי גידולין

יש אומרים, גידולין הם חלקים של הצמח הראשון שנזרע או נשתל אשר גדלו או התרחבו, ואילו גידולי גידולין הם צמחים או חלקי צמח שכלל לא היו בתחילה, כגון ענפים שהתווספו או בצלים חדשים שהתווספו.[5]

ויש אומרים, גם אלו נקראים גידולין ואילו גידולי גידולין הם רק כאשר עקר את הצמח הראשון וחזר ושתל אותו במקום אחר, או כאשר לקח זרעים מן הצמח הראשון וזרע אותם.[6]

ב. זרעו כלה ואינו כלה

ואפילו דבר שאין זרעו כלה

1. גידולי גידולין של תרומה

ויש אומרים, בדבר שאין זרעו כלה אפילו גידולי גידולין של תרומה אסורים,[7] אך אם רבו גידולי הגידולין על העיקר מותר.[8]

ויש אומרים, גידולי גידולין של תרומה אסורים לעולם גם במקרה ורבו גידולי הגידולין על העיקר.[9]

ומעשר ראשון, ראה: רמב"ם הל' מעשר פ"ו ה"ו. ביחס לגידולי מעשר שני, ראה: רמב"ם, הל' מעשר שני פ"ו הט"ו.

5. רש"י, פסחים לד ע"א ד"ה וכי תימא; מאירי, שם ד"ה זרעים (אולם, השווה לדברי המאירי, נדרים ס ע"א ד"ה וחזרו, שכתב כדעת ריב"א שיובא להלן הערה 6).

6. ריב"א, בתוספות פסחים לד ע"א ד"ה גידולי גידולין; תוספות הרשב"א, שם ד"ה גידולי גידולין; תוספות רבינו פרץ, שם ד"ה גדולי גידולין; מהר"ם חלאווה, שם ד"ה הטבל; רבי אברהם מן ההר, נדרים ס ע"א; פסקי ריא"ז, נדרים פ"ז ה"ג; רמב"ם, פיהמ"ש תרומות פ"ט מ"ד; ר"ש, שם ד"ה וגידולי; רא"ש, שם ד"ה וגידולי; רע"ב, שם ד"ה וגדולי; תפארת ישראל, שם יכין אות יב; דרך אמונה, הל' תרומות פי"א הכ"ב ס"ק קצח, שכן פירשו רוב הראשונים.

7. ראב"ד, הל' תרומות פי"א הכ"א. פרשני הרמב"ם ביארו שגם הרמב"ם מודה לראב"ד שגידולי הגידולין אסורים בזרעו כלה, ומה שכתב 'ואפילו דבר שאין זרעו כלה' הוא הקדמה למה שכתב לאחר מכן ולא מתייחס לדברים שלפני כן, ראה: רדב"ז, הל' תרומות פי"א הכ"ב ד"ה גידולי; כסף משנה, שם ד"ה כתב הראב"ד. בעפרא דארעא (עייאש), הערות על ארעא דרבנן, מהדו"ק מערכת אות ג סי' קכו הערה מט, כתב שנחלקו הרמב"ם והראב"ד בדבר שאינו כלה בגידולין - לדעת רמב"ם אסור מדרבנן, ולדעת הראב"ד אסור מדאורייתא. רדב"ז, הל' תרומות פי"א הכ"ב, כתב שלדעת הרמב"ם גידולי גידולין אסורים מדרבנן.

8. רמב"ם, הל' תרומות פי"א הכ"ב. כן סוברים: תוספות, נדרים ס ע"א ד"ה ה"ג התם; ראי"ש, שם ד"ה רבויא; ר"ן, נדרים נט ע"ב ד"ה ה"ג, גרס: 'התם דלא רבו גידולין על עיקרו הכא דרבו'.

9. כן ביארו בדעת הראב"ד, הל' תרומות פי"א הכ"א: קרן אורה, נדרים נט ע"ב ד"ה גמ' גופא;

2. גידולי גידולין של טבל

יש אומרים, גידולי גידולין של טבל מותרים אם רבו על העיקר.[10]

ויש אומרים, גידולי גידולין של טבל אסורים.[11]

3. ריבוי גידולי היתר

יש אומרים, כאשר רבו גידולי ההיתר על האיסור אפילו גידולי תרומה מותרים, שכן גידולי היתר מעלין את האיסור.[12]

4. משך האיסור בגידולי גידולין

בדבר שאין זרעו כלה - יש אומרים, אם זרע את גידולי הגידולין היוצא מהם יהיו אסורים ואפילו עד ארבע גרנות (גידולי גידולי גידולי גידולין), אך בגידולין החמישיים מותר.[13]

ויש אוסרים את תוצאות הגידולין עד עולם.[14]

ג. רבו גידולין על העיקר

אם רבו הגידולין על העיקר[15]

1. שיעור הריבוי לביטול

לאחר שרבו הגידולין על העיקר, בטלה התרומה ומכל מקום הגידולין אסורים באיסור טבל ומותרים רק באכילת ארעי.[16]

חזון איש, שביעית סי' ח ס"ק ב ד"ה והראב"ד; דרך אמונה (הל' תרומות פי"א הכ"ב ס"ק רא; שם ציון ההלכה ס"ק שסז).

10. ראב"ד, השגה להל' תרומות פי"א הכ"ב; ר"ן, נדרים נט ע"ב ד"ה אבל, שאם לא רבו גידולי גידולין אסור לאכול מן הפירות ארעי אפילו קודם מירוח מפני שמעורב בהם גידולין שנתמרחו.
11. מרכבת המשנה, הל' תרומות פי"א הכ"א ד"ה אמנם נראה, לדעת הרמב"ם ובניגוד לראב"ד, שטבל נחשב כדבר שיש לו מתירין ולכן אסור, לעומת תרומה שאין מצווה להישאל עליה; קרן אורה, נדרים נט ע"ב ד"ה גמ' גופא; חזון איש, שביעית סי' ח ס"ק ב ד"ה ופי'.
12. רא"ש, נדרים ס ע"א ד"ה רבויא; מרכבת המשנה, הל' תרומות פי"א הכ"א ד"ה גידולי, לדעת הרא"ש.
13. ריבמ"ץ, תרומות פ"ט מ"ו ד"ה הטבל; ר"ש, שם ד"ה גידולי; רא"ש, שם ד"ה אבל; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' פג סעי' י; דרך אמונה, הל' תרומות פי"א הכ"ב ס"ק קצט, שכן דעת הרבה ראשונים.
14. ערוך השלחן, הל' תרומות סי' פג סעי' י, לדעת הרמב"ם.
15. לגבי שאר איסורים בגידולין שרב ההיתר על האיסור - בשביעית, ראה: רמב"ם, הל' שמיטה ויובל פ"ד הכ"א; בנטע רבעי, ראה: רמב"ם, הל' מעשר שני ונטע רבעי פ"י הט"ז; בכלאיים, ראה: רמב"ם, הל' כלאים פ"ה הכ"ד. ראה עוד: קרן אורה, נדרים נט ע"ב ד"ה גמ' גופא.
16. ר"ן, נדרים נז ע"ב ד"ה בצל; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' פג סעי' יג.

יש אומרים, מתבטל העיקר בגידולין רק כאשר הגידולין הם יותר מאשר פי מאה מן העיקר כדין כל ביטול של תרומה.[17]

ויש אומרים, די בכך שהגידולין הם רוב כי אז העיקר בטל.[18]

2. היתר העיקר

יש אומרים, בכל מקרה כשרבו הגידולין על העיקר, אזי העיקר מותר.[19]

ויש אומרים, אם גדל זרע מגידולי תרומה ושוב זרעו אותו ורבה התוספת על העיקר כגון שהזרע היה בגודל של זית ורבה הזרע עד גודל של ביצה,[20] מותרת רק התוספת אך הזרע המקורי אסור.[21]

ד. תרומת חוץ לארץ

וכן תרומת חוצה לארץ

תרומת חוץ לארץ היא תרומה שהפרישו מן הגידולין שגדלו במקומות הקרובים לארץ ישראל.[22]

ויש מי שאומר, אפילו אם זרע תרומה זו בארץ ישראל הגידולין הם חולין גמורים.[23]

יש אומרים, לא רק גידולי גידולין מותרים אלא אף הגידולין עצמם מותרים.[24]

ויש מי שאומר, אפילו כשהפרישו תרומה מפירות שגדלו בארץ ישראל וזרעו את התרומה בחוץ לארץ גם כן מותרים,[25] ויש מי שהסתפק בכך.[26]

---

17. ראי"ש, נדרים עז ע"ב ד"ה בצל של תרומה; ערוך השלחן, הל' תרומות סי' פג סעי' יא, בדעת הרא"ש והר"ן. ראה: דרך אמונה, הל' תרומות פי"א הכ"ב ציון ההלכה ס"ק שסח, מה שהעיר על דעה זו.
18. ערוך השלחן, הל' תרומות סי' פג סעי' יב, לדעת הרמב"ם שלא הזכיר ביטול במאה ואחד אלא רק 'אם רבו'. טעם הדבר, שאין זו באמת תרומה שדינה במאה ואחד אלא רק איסור מדרבנן ולכן די ברוב; משמעות רש"ס, תרומות פ"ט ה"ב ד"ה אין זרעו כלה; דרך אמונה, הל' תרומות פי"א הכ"ב ציון ההלכה ס"ק שסט, שכן דעת רוב הראשונים.
19. לדעת הראשונים שהובאו לעיל הערות 17-16.
20. בכביצה יש 2 זיתים, לפי שו"ע, או"ח סי' תפו סעי' א; לדעת הרמב"ם, 3 ביצים (ראה: מג"א, או"ח סי' תפו סעי' א).
21. ר"ן, בתוך: שיטה מקובצת נדרים ס ע"א ד"ה ותירץ; רבי אברהם מן ההר, שם ד"ה רבויא (ראה בהערת המהדיר א' קפלן, הערה 109, שייתכן שזוהי גם שיטת הראב"ד בהשגתו לרמב"ם בהלכה זו); מאירי, שם סוף ד"ה וחזרו. ראה: דרך אמונה, הל' תרומות פי"א הכ"ב ציון ההלכה ס"ק שע.
22. רמב"ם, הל' תרומות פ"א ה"ו.
23. דרך אמונה, הל' תרומות פי"א הכ"ב ס"ק רה.
24. כסף משנה, הל' תרומות פי"א הכ"ב ד"ה וכן תרומת, על פי תרומות פ"ט מ"ד: 'גידוליהן חולין'.
25. מקדש דוד, תרומות סי' מה אות ב.
26. דרך אמונה, הל' תרומות פי"א הכ"ב ציון ההלכה ס"ק שעה.

ה. מדומע

והמדומע

'מדומע' היינו שנפל בתערובת יותר מאחד תרומה כנגד מאה חולין,[27] לפני הזריעה ולאחר מכן זרעו מן התערובת כי אז גם במדומע הגידולין עצמם מותרים.[28]

יש אומרים, הגידולין הותרו במדומע דווקא בדבר שזרעו כלה אך בדבר שאין זרעו כלה אסור ונאסרו אפילו גידולי גידולין.[29] ואם יש יותר ממאה חולין כנגד אחד תרומה, כי אז אינו מדומע ומותרים הגידולין גם בדבר שאין זרעו כלה.[30]

יש אומרים, אם זרעו זרעים ולאחר הזריעה הסתפקו מי מהם של תרומה ומי מהם של חולין בדבר שזרעו כלה אפילו יש אחד של חולין כנגד מאה של תרומה, כל הגידולין מותרים.[31] אך בדבר שאין זרעו כלה אסורים הגידולין אפילו היו מאה של חולין כנגד אחד של תרומה.[32]

הנאמר לעיל שהגידולין במדומע מותרים זהו דווקא בתערובת שבה הרוב חולין,[33] אך במקרה של מחצה על מחצה אסור.[34]

---

27. ריבמ"ץ, תרומות פ"ט מ"ד ד"ה והזורע; ר"ש, שם ד"ה מדומע.
28. תרומות, פ"ז מ"ז.
29. ריבמ"ץ, תרומות פ"ז מ"ז ד"ה מותר; ר"ש, שם ד"ה מותר; רא"ש, שם ד"ה מותר. ראה: אמרי בינה, דיני בשר בחלב ותערובות סי' כה, שייתכן להתיר גם באין זרעו כלה.
30. אמנם כשנפלה סאה תרומה לתוך מאה חולין חייב להוציא מתוך התערובת סאה וללא הוצאתה הכל אסור, ראה: רמב"ם, הל' תרומות פי"ג ה"א; ר"י קורקוס, שם פי"א הכ"ב. מכל מקום אם לא הוציא סאה וזרע, הגידולין מותרים, ראה: חסדי דוד, תרומות פ"ח ה"ב; תוספתא כפשוטה, עמ' 425 שורה 3-4; מרכבת המשנה, הל' תרומות פי"א הכ"ב ס"ק ב; דרך אמונה (הל' תרומות פי"א הכ"ב ס"ק רח; שם ציון ההלכה ס"ק שפט).
31. תרומות, פ"ט מ"ה; תוספתא, תרומות פ"ח ה"ג; רמב"ם, הל' תרומות פי"ג הי"ב.
32. רש"ס, תרומות פ"ט ה"ב, שכן התערובת הייתה לאחר הזריעה, לכן כתב הרמב"ם, הל' תרומות פי"ג הי"ב, עפ"י המשנה בתרומות פ"ט מ"ה, והתוספתא, תרומות פ"ח ה"ד: 'שאין קרקע עולה באחת ממאה', אם משום שהוה דבר חשוב או מפני שנחשב כקבוע. ראה: דרך אמונה, הל' תרומות פי"א הכ"ב ציון ההלכה ס"ק שפ. ראה: ריבמ"ץ, תרומות פ"ט מ"ה ד"ה כולן: 'היו לו חביות תרומה וחולין וזרען בעירוב', ובהערת הרב ניסן זק"ש לפירוש הריבמ"ץ למשנה זרעים, ירושלים תשל"ה הערה 56.
33. ריבמ"ץ, תרומות פ"ט מ"ד ד"ה והוזרע; רע"ב, שם ד"ה והמדומע; שנות אליהו, שם ד"ה אבל, עפ"י ירושלמי תרומות פ"ט ה"ב: 'והמדומע שרובו חולין'. ראה: רש"ס, תרומות פ"ט ה"ב, שמבאר שבמקרה כזה בטל מהתורה. ויש מסבירים שההיתר בגידולי מדומע הוא משום שאינו מצוי, ראה: ראב"ד, הל' תרומות פי"א הכ"ב, עפ"י ירושלמי. אך ר"י קורקוס, שם ד"ה גידולי, כתב 'ואולי גרסה אחרת היה לו לראב"ד' בירושלמי. ראה: הון עשיר, תרומות פ"ט מ"ד ד"ה הטבל.
34. משנת חכמים (הורוויץ), תרומות סוף פ"ז ד"ה סוף הפרק; הרב פתחיה מנקין (עטרת תפארת, תרומות פ"ט מ"ד; התורה והארץ, חלק ג עמ' 76).

ויש אומרים לדעה זו, אף במחצה חולין ומחצה תרומה הגידולין מותרים.[35]

ו. זרעוני גינה

וזרעוני גינה שאינם נאכלים

לדעה זו - אין איסור בגידולין מפני שהזרעים כשלעצמם אינם ראויים לאכילה, אף שהלפת והצנון שבתוכם מצויים הזרעים ראויים לאכילה והם של תרומה.[36]

יש אומרים, מותר אף לכתחילה לזרוע גידולין של זרעוני גינה תרומה, כיוון שאינם נאכלים.[37]

ויש מי שאומר, ייתכן שיש לאסור את זריעתם אם בתחילה היו ראויים לאכילה ורק אח"כ התקשו והפכו לזרעוני גינה.[38]

ויש מי שאומר, אם בשעת ההפרשה הזרעים היו מחוברים לפירות ואלו היו ראויים לאכילה, גם הזרעים אסורים בתרומה ואסור לזרוע אותם, אך אם הזרעים גדלו לאחר ההפרשה מותר לזרעם כי אינם ראויים לאכילה.[39]

ויש מי שאומר, אם הפריש תרומה מן הפירות כי אז חלה תרומה גם על הזרעים שאינם ראויים לאכילה כשלעצמם, ואם זרע אותם גם הגידולין אסורים.[40]

---

35. אמרי בינה, דיני בשר בחלב ותערובות סי' כה, לדבריו הטעם הוא שכל שאין רוב תרומה לא נעשה כגוף האיסור; דרך אמונה, הל' תרומות פי"א הכ"ב ביאור ההלכה סוף ד"ה והמדומע. ראה: תוספת אנשי שם, תרומות פ"ז מ"ז.
36. רמב"ם, פיהמ"ש מעשרות פ"ה מ"ח; ר"י קורקוס, הל' תרומות פי"א הכ"ב ד"ה וכן.
37. מקדש דוד, תרומות סי' מה סוף אות א, וכפי שהותרו תרומת כרשינים לבהמה. והוסיף לבאר, שזרעוני גינה אינם נאכלים ולכן אינם מקבלים טומאה, ולא שייכת הגזרה אטו תרומה טמאה. ראה: תוספות אנשי שם, מעשרות פ"ה מ"ח, שהקשה שאם זרעוני גינה אינם נאכלים ואין בהם תרומות ומעשרות איך 'שייכא בהם תרומה', ראה: אמונת יוסף, מעשרות פ"ה ה"ח ד"ה זרע לוף, שתלוי מתי הפרישו את התרומה. בארץ הבחירה (וינר, מעשר שני פ"ב מ"ג; מעשרות פ"ה מ"ח), ביאר שזרעוני גינה נאכלים בשעת הדחק ולכן בעיקרון אין בהם תרומה אך אם הפרישו מהם תרומה הרי היא תרומה. ראה: חזון איש, מעשרות סי' א ס"ק כ ד"ה שם שאע"פ, שהזרעונים ראויים אמנם לאכילה בשעת הדחק, אך הם אינם תרומה ולכן הגידולין מותרים.
38. דרך אמונה, הל' תרומות פי"א הכ"ב ציון ההלכה ס"ק שצא.
39. אמונת יוסף, מעשרות פ"ה ה"ח ד"ה זרע לוף.
40. ארץ הבחירה (וינר), מעשרות פ"ה מ"ח, לדעת הראב"ד.

ז. פשתן של תרומה

וכן הזורע פשתן של תרומה הגידולין מותרין לזרים

לדעה זו -

יש אומרים, גם הזרע וגם הקסמים (גבעולי הפשתן) מותרים כיוון שאין רגילים לאוכלם.[41]

ויש אומרים, רק הקסמים של הפשתן מותרים כיוון שאינם נאכלים ואין בהם תרומה, אך זרע הפשתן, אסור.[42]

---

41. אף שכתב הרמב״ם, הל׳ תרומות פי״א ה״כ, שיש להפוך את גידולי התרומה של פשתן, כאן מדובר כשלא הפך. כ״כ: ר״י קורקוס (הל׳ תרומות פי״א ה״כ; שם הכ״ב); כסף משנה, הל׳ תרומות פי״א הכ״ב, וכתב שהוא כדין זרעוני גינה; אור שמח, שם ה״כ; משנה ראשונה, תרומות פ״ט מ״א ד״ה ובפשתן; מקדש דוד, תרומות סי׳ מה אות א, כתב שבפשתן הקנס הוא שיופך ולא שהגידולין תרומה. סיבת ההיתר לדעת הרדב״ז, הל׳ תרומות פי״א הכ״ב ד״ה וכן תרומת, משום שחיוב התרומה הוא רק מדרבנן כדין זרעוני גינה. אך ראה: תוספות אנשי שם, תרומות פ״ט מ״א.

42. חזון איש, מעשרות סי׳ א סוף ס״ק כ, וכך מפרש הרמב״ם שזרע זרעי תרומה לצורך פשתנו ולדעתו לא נחלק הרמב״ם על הראב״ד; תוספות אנשי שם, תרומות פ״ט מ״א, ביאר כן גם לדעת הרמב״ם.

הלכה כג

א. איסור לכהנים
ב. זרעו כלה ואינו כלה
1. זרעו כלה ואין זרעו כלה ביחס לגידולין
2. האיסור לכהנים וטבול יום
ג. מעמד הגידולין
ד. שימוש הכהן בגידולין שהופרשו מהם תרו"מ

הזורע תרומה טמאה אף על פי שהגידולין טהורין הרי הן אסורין באכילה,[1] הואיל והתרומה שנזרעה אסורה באכילה היתה כבר נדחו.

א. איסור לכהנים

אסורין באכילה

לדעה זו - אף שהגידולין נטהרו, אסורים הם באכילה אף לכהנים.[2]

ויש אומרים, שגידולין אסורים רק לזרים אך הותרו לכהנים.[3]

ב. זרעו כלה ואין זרעו כלה

הזורע תרומה טמאה... הרי הן אסורין באכילה

1. זרעו כלה ואין זרעו כלה ביחס לגידולין

לדעה זו - הגידולין אסורים בכל מקרה בין אם הצמח זרעו כלה ובין אם אין זרעו כלה.[4]

---

1. תרומות, פ"ט מ"ז; פסחים, לד ע"א; שבת, יז ע"ב; ירושלמי, תרומות פ"ו ה"א.
2. משמעות לשון הרמב"ם 'הרי הן אסורין באכילה' היינו גם לכהנים, וכמסקנת רב ששת בפסחים, לד ע"א: 'דאיפסלו בהיסח הדעת'. כ"כ בדעת הרמב"ם: ר"י קורקוס, הל' תרומות פי"א הכ"ג; רדב"ז; שם; כסף משנה, שם. רש"י, שבת יז ע"ב ד"ה משום (ראה: שפת אמת, פסחים לד ע"א ד"ה ברש"י, שרש"י כתב דבריו למסקנת הסוגיה פסחים); תוספות ר"י הזקן ותלמידו, שבת יז ע"ב ד"ה גזירה, בהוספה שעל הגיליון: 'ליתא דהתם במסקנא'; תוספות רי"ד, פסחים לד ע"א ד"ה שם ומאי; ריבמ"ץ, תרומות פ"ט מ"ז ד"ה רבי יהודה; תיו"ט, שם ד"ה טהרו, גם לדעת הר"ש והתוספות שכן מסקנת הגמרא היא שאסור מפני מעלה.
3. ראב"ד, הל' תרומות פי"א הכ"ג, כפי המבואר בירושלמי, תרומות פ"ו ה"א: 'גדולי תרומה הרי הן כחולין לכל דבר אלא שאסורין לזרים'; תוספות, שבת יז ע"ב ד"ה דילמא; תוספות הרשב"א, פסחים לד ע"א ד"ה טהרו מלטמא, בשם ר"י הזקן; תוספות ר"י הזקן ותלמידו, שבת יז ע"ב ד"ה גזירה; רא"ש (תוספות הרא"ש, שבת יז ע"ב ד"ה גזירה; תרומות פ"ט מ"ז ד"ה טהרו); חידושי הר"ן, פסחים לד ע"א ד"ה מאי; ר"ש, תרומות פ"ט מ"ז ד"ה טהורין.
4. אור שמח, הל' תרומות פי"א הכ"ג.

ויש אומרים, יש להבחין בין צמח שזרעו כלה לצמח שאין זרעו כלה - אם אין זרעו כלה, אסורים הגידולין, אך אם זרעו כלה והגידולין התחדשו אינם אסורים.[5]

2. האיסור לכהנים וטבול יום

ויש מי שאומר, בדבר שאין זרעו כלה הגידולין מותרים לכהנים אך אסורים לטבול יום.[6]

ויש מי שאומר, בדבר שאין זרעו כלה אסורים לכהנים ואסורים לטבול יום ובדבר שזרעו כלה מותר לכהנים ומותר לטבול יום.[7]

ג. מעמד הגידולין

שהגידולין טהורין

ויש אומרים, הגידולין נשארו כמות שהיו והרי הם תרומה טמאה.[8]

ד. שימוש הכהן בגידולין שהופרשו מהם תרו"מ

יש אומרים, גידולי תרומה טמאה שהפרישו מהם תרומות ומעשרות הרי התרומה נאכלת לכהן קליות או שילושו את עיסת התרומה במי פירות או שתתחלק פחות מכביצה. הטעם לכך, כיוון שאיסור אכילת הגידולין הוא גזירה דרבנן והתרומה היא מדאורייתא, לא העמידו חכמים דבריהם עד כדי שיפסידו את התרומה.[9]

ויש אומרים, יכול הכהן להשתמש בגידולי התרומה הטמאה לשם הסקה, אך צריך לפני כן להפריש מהם תרומות ומעשרות, ואת התרומה לא יוכל לאכול ולא להשתמש בה להסקה.[10]

---

5. תוספות הרשב"א, פסחים לד ע"א ד"ה טהרו; אור שמח, הל' תרומות פי"א הכ"ג, לדעת התוספות שבת יז ע"א ד"ה דילמא; חזון איש, או"ח סי' קכד ד"ה ל"ד א', שהטעם לאסור לכהנים משום מעלה או היסח הדעת נכון הוא דווקא בדבר שאין זרעו כלה אבל בדבר שזרעו כלה הגידולין חדשים ולכן אין לאסרם מן הטעמים הנ"ל; אבן האזל, הל' איסורי מזבח פ"ו ה"ז, לדעת התוספות.
6. ישועות מלכו, הל' תרומות פי"א הכ"ג, לדעת הראב"ד, אף שבתוספתא תרומות פ"ח ה"ב, כתוב שמותר בטבול יום, באינו כלה שאני. ראה: רמב"ם מהדורת פרנקל, הל' תרומות פי"א הכ"ג שינויי נוסחאות על הגיליון, שיש כתבי-יד שלא גרסו 'ולטבול יום' בדברי הראב"ד.
7. צפנת פענח, הל' כלאים פ"ה הכ"ד, לדעת הראב"ד והתוספות.
8. רש"י, שבת יז ע"ב ד"ה משום.
9. ערוך השלחן, הל' תרומות סי' פג סעי' ז.
10. דרך אמונה, הל' תרומות פי"א הכ"ג ס"ק ריז.

הלכה כד

א. היקף היתר אכילת העלים
ב. זרעו כלה ואינו כלה

חתך את העלין שצמחו ויצאו עלין שניין וחתכן, הרי אוכל שיצא אחר כך מותר באכילה.[1]

א. היקף היתר אכילת העלים

מותר באכילה

לדעה זו -

יש אומרים, מותר באכילה לכולם מפני שנחשב כגידולי גידולין.[2]

ויש אומרים, מותר באכילה רק לכהנים.[3]

ב. זרעו כלה ואינו כלה

לדעה זו - יש להבחין בין צמח שזרעו כלה, שמותר אף לזרים, ואילו בצמח שאין זרעו כלה מותר רק לכהנים.[4]

---

1. תרומות, פ״ט מ״ז, כדעת רבי יהודה; ירושלמי, תרומות פ״ט ה״ג: 'אמר רבי יוחנן כיני מתניתין' משמע שהלכה כרבי יהודה. אולם, ראה: רמב״ם, פיהמ״ש תרומות פ״ט מ״ז: 'והלכה כרבי יהודה', אך כאן בהלכה חזר בו ופסק כדעת רבי יהודה, כ״כ ר״י קורקוס, הל' תרומות פי״א הכ״ד, בביאור הרמב״ם. יתכן שהדבר תלוי בגרסאות בפירוש המשנה, ראה: פירוש המשנה מהדורת הרב קאפח, תרומות פ״ט מ״ז הערה 25.
2. ר״י קורקוס, הל' תרומות פי״א הכ״ד, בסברה שנייה; והרמב״ם והראב״ד נחלקו בהגדרת גידולי גידולין, ראה לעיל פי״א הכ״ב.
3. דעה זו היא דעת הראב״ד, הל' הל' תרומות פי״א הכ״ד. אך ר״י קורקוס, שם, בסברה ראשונה, כתב שכן הוא גם לדעת הרמב״ם.
4. רמב״ם, פיהמ״ש תרומות פ״ט מ״ז.

הלכה כה

שתלים חולין שנטמאו ואחר שנטמאו זרען ועשיין[1] תרומה, הרי אלו מותרין, שהרי טהרו בזריעה[2] ולא נטמאו כשהן תרומה כדי שיהיו אסורין.[3]

1. ברמב״ם מדויק (מהדורת שילת), במקום המילה ׳ועשיין׳ נכתב ׳לשם׳. וביאר שם, הערה 2, שיש רבותא בגרסה זו שאף אם בשעת הזריעה חשב לעשותם תרומה לכשיקצור אותם מותרים.
2. ראה: רמב״ם, הל׳ טומאת אוכלין פ״ב הי״ט.
3. על פי ירושלמי, תרומות פ״ט ה״ג: ׳רבי אבהו בשם ר״י, שתילי תרומה שנטמאו שתלן ועושה אותן תרומה ואם היו תרומה מעיקרן כבר נדחו׳. יש שכתבו שהגרסה צריכה להיות ׳שתילי חולין שנטמאו׳, ראה: ר״י קורקוס, הל׳ תרומות פי״א הכ״ה; גר״א, תרומות פ״ט ה״ג. ראה גם: רדב״ז, הל׳ תרומות פי״א הכ״ה, שהגזירה הייתה רק על גידולי תרומה שמא ישהה אותם ויזרע אותם, אך בחולין לא גזרו.

הלכה כו

א. התערבו במחובר
1. התערבות השיבולת
2. נזרעה מאליה
ב. זריעת השיבולת
1. היתר אכילה
2. תלש את השיבולת
ג. אכילה שלא כדרכה

שבולת שהיתה בתוך הכרי ומרח הכרי כולו, הרי אותה השבולת טבל, הואיל ונמרחה בתוך הכרי.[1] שתלה ואחר כך קרא עליה שם ועשייה תרומה, הרי זו ספק תרומה הואיל וזרעה, שמא פרח הטבל ממנה ונעשית כפירות שעדיין לא נגמרו.[2] אבל אם עשה אותה תרומה קודם שיזרענה הרי זו תרומה. לפיכך אם תלש ממנה ואכל, במזיד חייב מיתה, בשוגג משלם את החומש. ואם גחן ואכל בפיו מן הארץ בטלה דעתו אצל כל אדם, שאין דרך אכילת[3] בני אדם בכך. לפיכך פטור מן המיתה ומן החומש אם היה שוגג.

א. התערבות במחובר

הרי זו ספק תרומה הואיל וזרעה

1. התערבות השיבולת

ויש אומרים, אם השיבולת התערבה בכרי בהיותה מחוברת והתמרחה יחד עם הכרי, אפשר להפריש גם במחובר.[4]

---

1. בדרך אמונה, הל' תרומות פי"א הכ"ו ס"ק רכה, כתב שמדובר על טבל מהתורה; זבח שלמה (גולינסקי), ח"א סי' ה, כתב שהוא רק טבל דרבנן לפני הכנסה לבית, והוא מסתפק מה הדין בטבל מהתורה.
2. מנחות, ע ע"א, והשאלה אם פקע שם טבל כשזרע השיבולת. בעניין גידולי טבל, ראה: רמב"ם, הל' מעשר פ"ו ה"ו.
3. בדפוס אין את המילה 'אכילת'.
4. ערוך השלחן, הל' תרומות סי' פג סעי' כב. ראה את הערת דרך אמונה, הל' תרומות פי"א הכ"ו ציון ההלכה ס"ק תטז: 'ומש"כ בערוך השלחן שנמרחה במחובר, תמוה'.

ויש אומרים, לאחר שהתמרחה בתלוש ושתלה וקרא שם לשיבולת בעודה מחוברת הרי זה ספק תרומה לעניין מיתה וחומש, אך היא ודאי אסורה לזרים.[5]

2. נזרעה מאליה

לדעה זו - יש אומרים, דווקא אם לאחר המירוח זרעה בכוונה הרי זה ספק תרומה, אך אם נזרעה מאליה חל עליה שם תרומה, ומכל מקום לא יפריש ממנה על התלוש.[6]

ב. זריעת השיבולת

הואיל וזרעה, שמא פרח הטבל ממנה ונעשית כפירות שעדיין לא נגמרו

1. היתר אכילה

לדעה זו - יש גם ספק לגבי היתר האכילה, אם מותר לאכול את השיבולת אכילת ארעי כאילו לא התמרחה.[7]

ויש אומרים, בוודאי לא פקע שם טבל לעניין היתר האכילה ובוודאי השיבולת וגידוליה אסורים באכילה, אלא שאין אפשרות להפריש ממנה תרומות ומעשרות.[8]

2. תלש את השיבולת

יש אומרים, אם תלש את השיבולת שוב חוזרת לטבלה וחייבת בתרומות ומעשרות.[9]

ויש אומרים, אינה חוזרת לטבלה כל זמן שלא עשה מירוח פעם נוספת.[10]

---

5. רבינו גרשום, מנחות ע ע"א ד"ה כי תניא; שיטה מקובצת, שם ד"ה כיון דמרחה. ראה: שו"ת זרע אברהם, סי' יא אות ט, לדעת השיטה מקובצת.
6. צפנת פענח (על התורה פרשת קרח יח, כו; תניינא הל' עבודה זרה פ"ד ה"ו, עמ' 24); דרך אמונה, הל' תרומות פי"א הכ"ו ס"ק רכט, אך סיים: 'צ"ע'.
7. רמב"ם, הל' תרומות פי"א הכ"ו; ר"ש, תרומות פ"ט מ"ז ד"ה אע"פ.
8. שיטה מקובצת, מנחות ע ע"א ד"ה כיון דשתלה.
9. אור שמח, הל' מעשר פ"ו ה"ד; הרב שלמה זלמן אוירבך (מעדני ארץ, הל' תרומות פי"א הכ"ו אות ב; שו"ת מנחת שלמה, ח"א סי' נט אות א; שם סי' סב אות ט ד"ה ועיין ברמב"ם), הסביר שבוודאי לא פקע איסור הטבל אלא שהספק הוא אם איסור הטבל תלוי באפשרות ההפרשה, וכיוון שאין מפרישים במחובר ממילא אין איסור טבל או שלאחר שיש איסור טבל, האיסור אינו פוקע גם אם אינו יכול להפריש.
10. שו"ת דבר אברהם, ח"א סי' כח אות ג.

ג. אכילה שלא כדרכה

ואם גחן ואכל בפיו... בטלה דעתו... לפיכך פטור[11]

לדעה זו - אכילה בצורה כזו אינה נחשבת לאכילה, לפיכך פטור.[12]

לדעה זו - יש אומרים, דווקא אם הכניס לבית הבליעה בעודו מחובר, אך אם גחן תלש ואכל חייב.[13]

---

11. בעניין אכילת תרומה שלא כדרכה, ראה מה שהתבאר לעיל, בתרומות הארץ (פ״י ה״ז אות ג; שם ה״ח).
12. כ״כ: רש״י, מנחות ע ע״א ד״ה ואי גחין; בשו״ת נודע ביהודה, מהדורה תניינא או״ח סי׳ קטו (בהגהה מבן המחבר) כתב שבכל אכילה שאינה כדרך אכילתו מ״מ כל שאינו מזיקו נהנה מתרומה ולכן חייב על אכילתה, אבל במקרה שבטלה דעתו אין זה בכלל אכילה כלל. ראה עוד: הרב בנימין זאב בנדיקט, הרמב״ם ללא סטיה מן התלמוד, עמ׳ לה.
13. מרכבת המשנה, הל׳ תרומות פי״א הכ״ו; דרך אמונה, שם ס״ק רכו.

הלכה כז

א. חיוב גידולי תרומה במתנות עניים
1. באין זרעו כלה
2. גידולי תרומה טהורה
3. מעשר שני
ב. מעמד הכסף

שדה של גידולי תרומה חייבת בלקט שכחה ופאה וחייבת בתרומה ובמעשרות ובמעשר עני. ועניי ישראל ועניי כהנים נוטלים ממנה מתנות אלו. עניי כהנים אוכלין את שלהם ועניי ישראל מוכרין את שלהם לכהנים בדמי תרומה והדמים של עניים.[1] וכן בן לוי מוכר המעשר שלו לכהנים.

א. חיוב גידולי תרומה במתנות עניים

שדה של גידולי תרומה חייבת בלקט שכחה ופאה

1. באין זרעו כלה

שדה של גידולי תרומה שהגיעו הגידולין לשליש, יקיים בין אם זרע בשוגג או במזיד[2] ולגביהם נאמר שחייב בלקט, שכחה ופאה. טעם הדבר, שחכמים גזרו ואסרו גידולי תרומה אך מהתורה הם חולין.[3]

לפיכך יש אומרים, גידולי תרומה שאסורים מהתורה, כגון בדבר שאין זרעו כלה[4] פטורים מלקט, שכחה ופאה.

ויש חולקים.[5]

---

1. תרומות, פ״ט מ״ב-מ״ג, כדעת רבי עקיבא. הסיבה לכך היא משום שמדין תורה גידולי תרומה הם חולין ורק חכמים גזרו ואסרו אותם באכילה, ראה: מלאכת שלמה, תרומות פ״ט מ״ב ד״ה בדמי; שנות אליהו, שם. בתוספתא, טהרות פ״א ה״ו, מבואר שגידולי תרומה הם חולין, ובשם רבינו ניסים גאון נכתב שהכוונה היא לעניין חיוב בלקט שכחה ופאה, ראה: ר״ש, תרומות פ״ט מ״ד ד״ה גידולי; ראב״ש, שם ד״ה גדולי; מלאכת שלמה, שם ד״ה גדולי.
2. ראה: רמב״ם, הל׳ תרומות פי״א ה״כ; ריבמ״ץ, תרומות פ״ט מ״ב ד״ה וחייבת.
3. ירושלמי, תרומות פ״ו ה״א.
4. דרך אמונה, הל׳ תרומות פי״א הכ״ז ס״ק רמא. ראה גם בדבריו דרך אמונה (הל׳ תרומות פי״א הכ״ז ציון ההלכה ס״ק תל; ביאור ההלכה ד״ה חייבת) מה שכתב עפ״י תוספות, פסחים לד ע״א ד״ה טהרו; תוספות הרשב״א, שם ד״ה טהרו.
5. דרך אמונה, הל׳ תרומות פי״א הכ״ז ביאור ההלכה ד״ה חייבת, עפ״י הרא״ש, תרומות פ״ט מ״ד ד״ה גדולי: ׳ותמיה לי אהך ירושלמי היכי מוכח דהוו כחולין מדחייבין בלקט שכחה

2. גידולי תרומה טהורה

לדעה זו - יש אומרים, מדובר בגידולי תרומה טהורה, ולכן לקט, שכחה ופאה, תרומות ומעשרות ניתנים לכהנים, אך גידולי תרומה טמאה אסורים גם לכהנים.[6]

ויש חולקים.[7]

3. מעשר שני

יש אומרים, אין מוכרים מעשר שני לכהנים משום שאסור גם לכהנים לפני העלאתם לירושלים או לפני פדיונם.[8]

ויש מי שאומר, אין מוכרים להם אך נותנים להם במתנה.[9]

ב. מעמד הכסף

והדמים של העניים

והרי הם חולין, כי גזרו רק על גידולי תרומה ולא על דמי שווים.[10]

ופאה אטו אם הכהן זרע תרומה מי לא קרינן ביה קצירך לחייב בלקט שכחה ופאה׳.

6. רדב״ז, הל׳ תרומות פי״א הכ״ז.
7. ראב״ד, הל׳ תרומות פי״א הכ״ג.
8. ר״ש, תרומות פ״ט מ״ג ד״ה וחייב; ראי״ש, שם ד״ה וחייבת. ראה: רש״ש, שם, שאם חילל את המעשר שני יכול למכור לכהן.
9. רדב״ז, הל׳ תרומות פי״א הכ״ז.
10. ריבמ״ץ, תרומות פ״ט מ״ב ד״ה וחייבת; ר״ש, שם ד״ה בדמי; שנות אליהו, שם; יד דוד, שם ד״ה ר״ש.

הלכה כח

א. חביטת הגידולין

החובט גידולין אלו משובח. והדש בבהמה כיצד יעשה, תולה כפיפות בצוארי בהמה ונותן לתוכן מאותו המין, נמצא לא זומם את הבהמה[1] ולא מאכיל את התרומה.[2]

א. חביטת הגידולין

החובט גידולין אלו

לדעה זו - יש אומרים, דווקא גידולין אלו שמן הדין הם חולין, החובט הרי זה משובח, כדי שלא יעבור על 'לא תחסום שור בדישו', אך בתרומה ממש אין כלל איסור[3] משום שאינה בכלל 'דישו'.[4]

ויש אומרים, בבהמת כהן אין חובטים ואין זוממים, שכן מותר לבהמה לאכול מן התרומה[5] אם הפירות אינם מיוחדים למאכל אדם, כגון כרשינין.[6]

ויש אומרים, הוא-הדין בחיטים שאמנם אסור לכהן לתת לבהמתו תרומה בידיים, אך אין למנוע ממנה, ואם מנע ממנה על-ידי חסימה עובר על בל תחסום.[7] אמנם בבהמת ישראל שמושכרת לכהן, אסור.[8]

---

1. רמב"ם, הל' שכירות פי"ג ה"ה.
2. תרומות, פי"ט מ"ג.
3. בבא מציעא, צ ע"א; רמב"ם, הל' שכירות פי"ג ה"ד; ר"י קורקוס, הל' תרומות פי"א הכ"ח.
4. תוספות, בבא מציעא צ ע"א ד"ה והדשות; רש"י, שם ד"ה תרומה ומעשר.
5. רמב"ם, פיהמ"ש תרומות פי"ט מ"ג; רדב"ז, הל' תרומות פי"א הכ"ח.
6. תוספות, בבא מציעא צ ע"א ד"ה והדשות; תוספות רבינו פרץ, שם ד"ה והדשות; תוספות הרא"ש, שם ד"ה והדשות; המיוחס לריטב"א, שם ד"ה והדשות; ריטב"א, שם ד"ה והדשות; שיטה מקובצת, שם ד"ה והדשות, בשם תוספות שאנץ; משנה ראשונה, תרומות פי"ט מ"ג ד"ה החובט, על פי תרומות פי"א מ"ט.
7. רבינו אשר מלוניל, בבא מציעא צ ע"א ד"ה פרות; מאירי, שם ד"ה הדש.
8. ר"י קורקוס, הל' תרומות פי"א הכ"ח, על פי הרמב"ם, הל' תרומות פי"ט ה"ז.

מפתח ערכים

הוראות

הערכים נחלקים עד שתי רמות חלוקה.
ציון המקום בספר:
האות הראשונה בציון המקום בכל ערך היא הפרק (**א**),
האות השניה היא ההלכה בפרק (א),
האות השלישית היא הסימן באותה הלכה (א),
המספרים מציינים הערה באותה הלכה.
הסימון (;) מכוון לציון נוסף של אותו ערך.

אומדן שווי הפירות שנאכלו
אומדן כתרומה או כחולין **י,** כו, ה, 2
אומדן שווי הפירות שנאכלו
שעת האומדן **י,** כו, ה, 1
אונן, אכילתו בתרומה **יא,** א, (23)
אונס, אינו פוסל ואינו מאכיל בתרומה **ח,** יג, א
איילונית, נישואיה לכהן גדול **ז,** כג, ז
איילונית שנישאה לכהן גדול
אכילתה בתרומה **ז,** כג, ז
איילונית שנישאה לכהן הדיוט
אכילתה בתרומה **ז,** כג, ו
אימו של הבכור, האכלתה בתרומה **ט,** ט, א, 1
איסוף שאריות התרומה
מעמדן **יא,** יד-טו, ג, 1 ; **יא,** יד-טו, (16)
איסוף שאריות תרומת מעשר
מעמדן **יא,** יד-טו, ג, 2
אישה זרה שאכלה תרומה
חיובה בחומש **י,** א, א, 3
אישה שבחזקת טהרה לבעלה
בדיקה לפני אכילה **ז,** ט, א
אישה שנבעלה מאנדרוגינוס הפסול לתרומה, אכילתה בתרומה **ז,** טז, ה
אכילה על שולחן אחד תרומה וחולין
סיבת הגזירה **יא,** ו, ה, 1
תרומת חוץ לארץ **יא,** ו, ה, 2
תרומת חוץ לארץ בארץ ישראל **יא,** ו, ו
אכילת תרומה
אופן האכילה **יא,** א, א, 3
ברכה על אכילת קנייני הכהן **יא,** א, א, 2
ברכה על אכילתה **יא,** א, א, 1
המצווה לכהנים **יא,** א, א, 1 ; **יא,** א, (9)
המצווה לקנייני הכהן **יא,** א, א, 2
כדרך הראויה **יא,** א, ב
אלמנה או גרושה בת כהן שהתארסה לכהן גדול או הדיוט
אכילתה בחזה ושוק **ז,** יז, ו
אלמנה וגרושה של כהן
אכילתה בתרומה **ז,** כא, א
אלמנה מן האירוסין שנתייבמה לכהן
אכילתה בתרומה כשלא בא עליה יבמה ביאה גמורה **ח,** ו, א
אלמנה מן האירוסין שנתייבמה לכהן שלא בביאה גמורה
אכילתה בתרומה
כשכבר אכלה בתרומה **ח,** ו, א
אלמנה מן הנישואין שנתייבמה לכהן
אכילתה בתרומה כשלא בא עליה יבמה ביאה גמורה **ח,** ו, ה
אלמנה שנישאה לכהן גדול וגרושה לכל כהן
אינן אוכלות בתרומה **ז,** כ, א
אכילת עבדי מלוג שלה **ז,** כ, ב
אכילת עבדי צאן וברזל שלה **ז,** כ, ג
אלמנת כהן שנתחרש ונפלה לפני יבם חרש
אכילתה בתרומה **ח,** י, ב
אלמנת כהן שנתחרש ונפלה לפני יבם פיקח, אכילתה בתרומה **ח,** י, ג
אנדרוגינוס, הגדרתו **ז,** טז, (2)
אנדרוגינוס כהן
דינו כשאכל תרומה **ז,** יא, ד
האכלתו בתרומה **ז,** יא, ד ; **ז,** טז, (5)
אנדרוגינוס שנבעל לאנדרוגינוס הפוסל
פסולו לתרומה **ז,** טז, ד ; **ז,** טז, (11)
אנדרוגינוס שנבעל לפסול לתרומה
אופן פסולו לתרומה **ז,** טז, א ; **ז,** טז, ג ; **ז,** טז, (8)
פסול עבדיו לתרומה **ז,** טז, ב
אנדרוגינוס שנבעל מעצמו
אכילתו בתרומה **ז,** טז, ו
ארוסה
אכילתה בחזה ושוק **ו,** ג, ב
אכילתה בתרומה **ו,** ג, (4) ; **ג,** (15)

גזרת חכמים שלא תאכל תרומה
ו, ג, ג; **ג,** ו; **ג,** ז
טעמי גזרת חכמים שלא תאכל תרומה
ו, ג, (4), (27)

אשת כהן
אכילתה בקודשים קלים **ז,** יז, ה
אכילתה בתרומה כשאמרה טמאה אני **ח,** טו, ד
אשת כהן בימי טומאתה
האכלת תרומה לעבדיה וקנייניה **ז,** יב, ב
אשת כהן שהתגרשה או התאלמנה
תשלום חומש על אכילת תרומה **י,** יב-יג, ג
אשת כהן שזינתה ואכלה תרומה קודם שהתגרשה, חיובה בחומש **י,** יב-יג, (17)
אשת כהן שנסתרה
אכילתה בתרומה כשאמרה טמאה אני **ח,** טו, ד
אכילתה בתרומה כשלא שותה **ח,** טו, ג
מתי אסורה בתרומה **ח,** טו, א
אם הלכה ברגליה אחר תשמיש **ז,** ז, א
אם הלכה ברגליה אחר תשמיש ורחצה את אותו מקום **ז,** ז, ג
אם לא התהפכה בשעת תשמיש **ז,** ז, א; **ז,** א, (5-4)
אם התהפכה בשעת תשמיש **ז,** ז, ב
הזמן שצריכה לחשוש לפליטת זרע **ז,** ז, ד
בדיקה לפני אכילת תרומת חוץ לארץ
אישה שבחזקת טהרה לבעלה **ז,** ט, א
כהן הקטן מגיל תשע **ז,** ט, א
בהמה בשותפות כהן וישראל
האכלתה בתרומה **ט,** ז, (1)
בהמה הדשה, אכילתה בתרומה **יא,** כח, א
בהמה של שני שותפין
אכילתה בתרומה כשאחד מהם אינו מאכיל **ז,** יז, ב
בהמת ישראל
תוקף איסור האכלתה בתרומה **ט,** ז, (2)
בהמת ישראל השכורה לכהן
האכלתה בתרומה **ט,** ז, א
בהמת ישראל שמכרה לכהן
האכלתה בתרומה לאחר שהכהן משך אבל לא נתן עליה דמים **ט,** י, ב, 1
האכלתה בתרומה לאחר שהכהן נתן עליה דמים **ט,** י, ב, 3-2
בהמת ישראל ששם כהן
האכלתה בתרומה **ט,** ח, א
בהמת כהן
איזה אוכל ניתן להאכילה **ו,** א, ג, 2
אילו בעלי חיים ניתן להאכיל בתרומה **ו,** א, ג, 1
האכלת תרומה טהורה לבהמת כהן **ו,** א, ג
האכלת תרומה לבהמת כהן בזמן הזה **ו,** א, ג, 3
התרומה שניתן להאכילה **ט,** ז, (1)
בהמת כהן השכורה לישראל
האכלתה בתרומה **ט,** ז, א
האכלתה בתרומה לאחר שהישראל משך ולא נתן עליה דמים **ט,** י, א, 3
האכלתה בתרומה לאחר שהישראל נתן עליה דמים **ט,** י, א, 2-1; **ט,** י, א, (4)
בהמת כהן ששם ישראל
האכלתה בתרומה **ט,** ח, א
בועל נידה
אכילתו בתרומת חוץ לארץ **ז,** ח, ב
ביאת כשר בן תשע שנים ויום אחד
אינה פוסלת מאכילת תרומה **ח,** יא, א
ביאת פסול בן תשע שנים ויום אחד
פוסלת מאכילת תרומה **ח,** יא, א
ביאת שחוף, פוסלת מתרומה **ח,** יא, ב
ביכורים
איסור אכילתם לכהן טמא **ז,** א, ג
אכילתם בידי טבול יום **ז,** ב, ג
ביכורים טמאים
חיוב על אכילתם בטומאה **ז,** א, ח; **ז,** א, ח, (21)
בין השמשות
שיעור זמן בין השמשות **ז,** ב, ה; **ז,** ב, (18)
תחילת זמן בין השמשות **ז,** ב, ו; **ז,** ב, ו, (25)
בישול יין של תרומה
הדין כשמשביחו **יא,** ד, א
טעמים לאיסור **יא,** ד, (4)
כהן שמבשל **יא,** ד, ב
בכור אצל ישראל
האכלתו בתרומה **ט,** ט, א, 1; **ט,** ט, א, 4
בן י"ג שלא הביא שתי שערות
אינו מאכיל בתרומה **ח,** יא, ג
בן י"ג שספק אם הביא שתי שערות והוא כהן, אינו מאכיל בתרומה **ח,** יא, ה
בן י"ג שספק אם הביא שתי שערות שקידש כהנת, פוסל מתרומה **ח,** יא, ה
בן תשע שנים ויום אחד
אינו מאכיל בתרומה **ח,** יא, ג
בת כהן שנישאה או התקדשה לכהן חרש
אכילתה בתרומה **ח,** ט, ג; **ח,** ט, (11)
בת גרים
אכילתה בתרומה כשנישאה לפצוע דכא **ז,** יג, ד
בת ישראל חרשת שנישאה או התקדשה לכהן, אכילתה בתרומה **ח,** ט, ד; **ח,** ט, (14)
בת ישראל חרשת שנשואה לכהן וילדה ממנו, אכילתה בתרומה **ח,** י, ה

בת ישראל לכהן שנכנסה לחופה ולא נבעלה, אכילתה בתרומה **ח,** ז, ג
בת ישראל שאכלה תרומה ואח"כ נישאה לכהן, אכילת הקרן והחומש **י,** טז-יז, א
הפרשת החומש
כשאכלה תרומת כהן **י,** טז-יז, ב, 1
נתינת כסף לבעלים תמורת הקרן **י,** טז-יז, ב, 2
בת ישראל שאכלה תרומה ואח"כ נישאה לכהן והתגרשה
תשלום על התרומה שאכלה **י,** טז-יז, ג-ד
בת ישראל שאמר לה כהן ארוסה 'התקדשי לי לאחר ל' יום'
אי אכילתה בתרומה בשלושים הימים **ח,** ח, א
בת ישראל שאמר לה כהן ארוסה 'התקדשי לי מעכשיו ולאחר ל' יום'
אי אכילתה בתרומה בשלושים הימים **ח,** ח, ב
בת ישראל שאמר לה כהן ארוסה 'התקדשי לי מעכשיו ולאחר ל' יום' ובא אחר וקידשה
אי אכילתה בתרומה בשלושים הימים **ח,** ח, ב
בת ישראל שהתאלמנה מכהן ונפלה לייבום, זמן אכילתה בתרומה **ז,** כב, ד
בת ישראל שהתארסה לכהן
גזירת חכמים שלא תאכל **ח,** ז, ב
בת ישראל שהתארסה לכהן ונתחרשה לפני שכנסה, אי אכילתה בתרומה **ח,** י, ד
בת ישראל שומרת יבם לכהן
אי אכילתה בתרומה
ח, א ; **ח,** ה, א; **ח,** ה, (11)
בת ישראל שיש לה זרע מכהן
אכילה בתרומה לאחר שהתגרשה **ו,** יב-טו, ב
אכילתה בתרומה כשחזרה
ונישאה לישראל **ו,** יז, א-ב
אכילתה בתרומה כשיש נכד גוי
ו, טז, א; **יב-טו,** (6)
אכילתה בתרומה כשיש נכד שנולד מגוי **ו,** טז, ב
טעם אכילתה בתרומה **ו,** יט, א, (1)
כשנולד הזרע לא ע"י נישואין
ו, יב-טו, ג; **יב-טו,** ג, (14)
נכד פסול מאכיל **ו,** יב-טו, (6)
שלא בדרך ביאה **ו,** יב-טו, ד
בת ישראל 'שנייה לעריות' שהתארסה לכהן
אכילתה בתרומה
ז, כג, (12)
בת ישראל שנישאה או התקדשה לכהן חרש, פסילתה מתרומה **ח,** ט, ב
בת ישראל שנישאה לחרש כהן
אי אכילתה בתרומה **ח,** א
בת ישראל שנישאה לכהן ומת
אכילת עבדיה מחמת בני הכהן **ח,** ד, א
בת ישראל שנישאה לכהן ומת ומהניחה מעוברת בלא בנים, **ח,**ד,ב
בת ישראל שנישאה לכהן שוטה או שפיתה או שאנס אותה
אכילתה בתרומה כשיש לה ולד **ח,** יד, א
התעברה ומת הוולד **ח,** יד, ד
תנאים לאכילתה בתרומה כשיש לה ולד **ח,** יד, ב
בת ישראל שנכנסה לחופה כשהיא נדה
אכילתה בתרומה **ח,** טז, ד
בת ישראל שנשואה לכהן ויש חשש מיתה של הכהן, סוג התרומה שאסורה בה **ט,** א, ה
בת ישראל שנשואה לכהן חרש וילדה ממנו
אכילתה בתרומה **ח,** י, ה
בת ישראל שנתארסה לכהן
אי אכילתה בתרומה **ח,** א
בת ישראל שנתארסה לכהן ונתחרש לאחר שכנסה
אכילתה בתרומה **ח,** י, א
אי אכילתה בתרומה **ח,** י, א
בת ישראל שנתעברה לכהן
אי אכילתה בתרומה **ח,** א; **ח,** ב, א
בת ישראל שנתעברה לכהן ומת
אי אכילת עבדיה מחמת העובר **ח,** ד, א
בת ישראל שנתקדשה לכהן קידושי ספק
בתרומה דרבנן **ח,** יב, ג
בת כהן אלמנה או גרושה שהתארסה לכהן והתגרשה או התאלמנה
אכילתה בתרומה **ז,** כא, ו
בת כהן בעולה שהתארסה לכהן גדול
אינה אוכלת בתרומה **ז,** כא, ב
בת כהן בעולה שהתארסה לכהן גדול ונתגרשה או נתאלמנה
אכילתה בתרומה **ז,** כא, ח
בת כהן בעולה שנישאה לכהן גדול ונתגרשה או נתאלמנה
נפסלה מתרומה **ז,** כא, ח
בת כהן גרושה שנכנסה לחופה עם כהן ללא קידושין, אכילתה בתרומה **ז,** כא, ה
בת כהן המאורסת לישראל ומת
אכילתה בחזה ושוק **ו,** יח, א
בת כהן הנשואה לישראל
אכילתה כשבעלה יוצא להיהרג **ט,** ב, ד, 2
בת כהן הנשואה לישראל גוסס
אכילתה בתרומה **ט,** ג, ב
בת כהן חלוצה המאורסת לכהן
אכילתה בתרומה **ז,** כג, ד

בת כהן חרשת או שוטה
האכלתה בתרומה **ז,** ה, ז
בת כהן חרשת שנישאה או התקדשה לישראל, פסילתה מתרומה **ח,** ט, ד
בת כהן מוכת עץ או בוגרת שהתארסה לכהן גדול, **ז,** כא, ג
בת כהן עיוורת
האכלתה בתרומה **ז,** ה, יא
בת כהן קטנה שהוחזקה להיות רואה
האכלתה בתרומה **ז,** ה, ח
בת כהן שאמר לה ישראל ארוסה 'התקדשי לי לאחר שלושים יום'
אכילתה בתרומה בשלושים הימים **ח,** ח, א
בת כהן שאמר לה ישראל ארוסה 'התקדשי לי מעכשיו ולאחר ל' יום'
אי אכילתה בתרומה בשלושים הימים **ח,** ח, ב
בת כהן שאמר לה ישראל ארוסה 'התקדשי לי מעכשיו ולאחר ל' יום' ובא אחר וקידשה
אי אכילתה בתרומה בשלושים הימים **ח,** ח, ב
בת כהן שבא עליה האסור לה
באיזו ביאה נאסרה בתרומה **ו,** ז, א
העונש על אכילת תרומה **ו,** ז, ב
זהות הפוסל אותה מתרומה **ו,** ז, ב; **ז,** ב, (8)
בת כהן שבא עליה ישראל
אכילתה בתרומה **ח,** ג, א
בת כהן שבא עליה ישראל קטן
אכילתה בתרומה **ח,** ג, א
בת כהן שבא עליה ישראל שוטה
אכילתה בתרומה **ח,** ג, א; **ח,** ג, (13)
בת כהן שהתארסה לחלל
נפסלת מתרומה **ז,** כא, ז
בת כהן שהתארסה לישראל
פסילתה מתרומה **ח,** ז, א
בת כהן שומרת יבם לישראל
אי אכילתה בתרומה **ח,** ה, ג
פסילתה מתרומה **ח,** א
בת כהן שומרת יבם לכהן
אכילתה בתרומה **ח,** ה, ב
בת כהן שזקוקה לייבום ואחד מהאחים חלל
מתי נפסלת לאכול תרומה **ז,** כב, א-ב
בת כהן שזקוקה לייבום ועשה בה אחד מהאחים מאמר, אכילתה בתרומה **ז,** כב, ג
בת כהן שיש לה זרע מישראל
אכילתה בתרומה כשיש נכד גוי **ו,** טז, א
אכילתה בתרומה כשיש נכד שנולד מגוי **ו,** טז, ב
בת כהן שנבעלה לפחות מבן תשע שנים
אכילתה בתרומה **ח,** יא, ז
בת כהן 'שנייה לעריות' שהתארסה לכהן
אכילתה בתרומה **ז,** כג, ה
בת כהן 'שנייה לעריות' שנישאה לכהן
אכילתה בתרומה **ז,** כ, ה; **ז,** כג, ה
בת כהן שנישאה או התקדשה לישראל חרש, פסילתה מתרומה **ח,** ט, א
בת כהן שנישאה או התקדשה לישראל חרש המדבר או לשומע ואינו מדבר
פסילתה מתרומה **ח,** ט, א
בת כהן שנישאה לישראל
חיובה בחומש **י,** יב-יג, א
בת כהן שנישאה לישראל והוכר עוברה
דינה כשאכלה תרומה לפני כן בשוגג **ח,** ג, ג
בת כהן שנישאה לישראל ומת או גירשה
לאיזו אכילה חוזרת **ו,** ח-ט, א
עונשה על אכילת חזה ושוק **ו,** ח-ט, ב
בת כהן שנישאה לישראל ומת בעלה **ח,** ג, ב
בת כהן שנישאה לחרש ישראלי
פסלותה מתרומה **ח,** א
בת כהן שנישאה לפצוע דכא
אכילתה בתרומה **ז,** יד, ב
בת כהן שנישאה לישראל
אכילתה בתרומה **ו,** ה, ה
בת כהן שנישאה לישראל ואח"כ לכהן ומתו ללא זרע, אכילתה בחזה ושוק **ו,** יח, ג
בת כהן שנישאה לישראל שוטה או שפיתה או שאנס אותה
אי אכילתה בתרומה כשיש לה ולד **ח,** יד, ג
אכילתה בתרומה **ח,** יג, א
נתעברה ומת הוולד **ח,** יד, ד
בת כהן שנישאה לכהן ומת
אכילתה בחזה ושוק **ו,** יח, ב
אכילתה בתרומה **ח,** ב, ג
בת כהן שנישאה לכהן ומת והניחה מעוברת בלא בנים
אכילת עבדי צאן וברזל **ח,** ד, ב
בת כהן שנישאה לכהן ומת והניחה מעוברת ויש לה בנים
אכילת עבדי צאן וברזל **ח,** ד, ב
בת כהן שנישאה לכהן ומת והניחה מעוברת ויש קרובים אחרים
אכילת עבדי צאן וברזל **ח,** ד, ב
בת כהן שנישאה לפחות מבן תשע שנים
אם אוכלת בתרומה **ח,** יא, ז
בת כהן שנתארסה לישראלי
פסילתה מתרומה **ח,** א
בת כהן שנתארסה לפצוע דכא
אכילתה בתרומה **ז,** יד, א

בת כהן שנתעברה לישראלי
פסילתה מתרומה **ח,** א; **ח,** ב, ב
בת כהן שעשתה שליח לקבלת הגט
חזרתה לאכילת תרומה **ט,** א, ד
בת כהן שקיבלה גט ומאמר מיבמה הכהן
פסילתה מתרומה **ז,** כג, ג
בת כהן שקיבלה גט מיבמה הכהן
אכילתה בתרומה **ז,** כג, א
בת כהן שקיבלה גט מיבמה הכהן ובא עליה, אכילתה בתרומה **ז,** כג, ב
גוי
אינו פוסל ואינו מאכיל בתרומה **ו,** טז, א
הפרשתו חומש **י,** א, ג
גזל תרומה ואכלה ונשבע עליה לשקר
למי תשלום החומש **י,** כו, ב
מספר תשלומי החומש שצריך לשלם **י,** כו, א
גזל תרומה שהוקדשה למזבח ואכלה
תשלומיה **י,** כד-כה, ב
גידולי גידולי תרומה
דבר שאין זרעו כלה **יא,** כב, ב, 1
הגדרתם **יא,** כב, א
גידולי גידולין
היתר העיקר ברבו הגידולין **יא,** כב, ג, 2
טבל **יא,** כב, ב, 2
משך האיסור **יא,** כב, ב, 4
ריבוי גידולי היתר **יא,** כב, ב, 3
שיעור ריבוי הגידולין לביטול העיקר **יא,** כב, ג, 1
אכילת גוי ובהמה **יא,** כא, ג
אכילת זרים **יא,** כא, ב; **יא,** כא, (6)
אכילת טבול יום **יא,** כא, ד
אכילת כהנים **יא,** כא, א
חביטת הגידולין **יא,** כח, א
גידולי תרומה טמאה
היקף היתר אכילת העלים **יא,** כד, א-ב
שימושי הכהן **יא,** כג, ד
גידולין
ספק מיהו התרומה **יא,** כב, ה; **יא,** כב, (32)
גיורת
אכילתה בתרומה כשנישאה לפצוע דכא **ז,** יג, ה
גנב תרומה שהוקדשה למזבח ואכלה
שווי החומש שניתן להקדש **י,** כד-כה, ה
תשלומי כפל **י,** כד-כה, א
תשלומיה כשאין בה שווה פרוטה **י,** כד-כה, ג
תשלומיה כשיש בה שווה פרוטה **י,** כד-כה, ד
גרעינים
היתרם כשאינם ראויים למאכל **יא,** יא, א; **יא,** א, (3)
שיש להם חשיבות **יא,** יא, ב
גרעינים שראויים במקצת
דינם **יא,** יא, ג, 1; **יא,** יא, (8)
תוקף דין התרומה **יא,** יא, ג, 2
הדלקת נר בשמן תרומה טמאה
לכהן ערל **ז,** י', ו
הדלקת נר חנוכה בשמן תרומה
אופן הדלקת ישראל **יא,** יח, ג, 2
בבית הכנסת **יא,** יח, ג, 3
הדלקת ישראל **יא,** יח, ג, 1
טעם ההיתר **יא,** יח, (16)
טעם הסייג **יא,** יח, (16)
הדלקת שמן תרומה
בבית-האבל והמשתה **יא,** יט, ב
נרות ביו"ט ובערב יו"ט **יא,** יח, ד, 2
נרות שבת **יא,** יח, ד, 1
עבור בת ישראל שנישאה לכהן **יא,** יט, א; **יא,** יט, (7)
הדלקת שמן תרומה בביכנ"ס ובמבואות אפלים, נוכחות הכהן **יא,** יח, ב; **יא,** יח, (10)
הדלקת שמן תרומה בישראל וכהן שותפים
הוספה עבור ישראל **יא,** טז-יז, ב, 2; **יא,** טז-יז, (9)
הצורך המותר **יא,** טז-יז, ב, 1; **יא,** טז-יז, (7)
הדלקת שמן תרומה לצורך ישראל
אופן ההיתר **יא,** טז-יז, א; **יא,** טז-יז, (3)
טעם ההיתר **יא,** טז-יז, (2-1)
הדלקת שמן תרומה לצורכי כהן וישראל
הקפדת הכהן **יא,** יח, א, 2
זהות המדליק **יא,** יח, א, 1
טעם ההיתר **יא,** יח, (1)
הדלקת שמן תרומה עבור חולים
מצב החולה **יא,** יח, ה, 2
רשות הכהן **יא,** יח, ה; **יא,** יח, (37-36)
הנאה איסור הנאה בכילוי תרומה **ו,** ה, ח
הנאת כילוי חיוב חומש עליה **י,** ב, א
הרגשת דם היוצא מהרחם
אכילת תרומה **ז,** ד, ד
זבה
אכילתה בתרומת חוץ לארץ **ז,** ח, ב
זורע פשתן תרומה
הפיכת השדה **יא,** כ, ה; **יא,** כב, (41)
מעמד הגידולים **יא,** כ, ה; **יא,** כ, (21)
זורע תרומה
אומר 'מזיד הייתי' **יא,** כ, ד
דינה בזריעה בחוץ לארץ **יא,** כב, ד
זרעוני גינה **יא,** כב, ו

טעמי האיסור **יא,** כ, א
ספק תרומה **יא,** כ, ו
פשתן **יא,** כב, ז
תרומה דרבנן **יא,** כ, ו
תרומת חוץ לארץ **יא,** כ, ו
זורע תרומה בשוגג
הפיכת השדה **יא,** כ, ג
מעמד הגידולים בזורע בשגגה **יא,** כ, ב
זורע תרומה טמאה
איסור לכהנים **יא,** כג, א
דבר שזרעו כלה או שאין כלה **יא,** כג, ב
מעמד הגידולין **יא,** כג, ג
זורע תרומת חוץ לארץ, דינה **יא,** כב, ד
זיכוי גט שחרור
אכילת העבד כשאינו רוצה בגט **ט,** ה, א
זיכוי עבד בעצמו כשהקונה שתק ולבסוף צווח, אכילת העבד בתרומה **ט,** ו, ב
זיכוי עבד ע"י אחר כשהקונה צווח מתחילה
אכילת העבד בתרומה **ט,** ו, ד
זיכוי עבד ע"י אחר כשהקונה שתק ולבסוף צווח, אכילת העבד בתרומה **ט,** ו, א ; **ט,** ו, ג
זקן, חזקת חיים **ט,** ג, א, 1; **ט,** ג, (6)
זקן שהוא חולה, חזקת חיים **ט,** ג, א, 3
זר
אכילת תרומה טמאה **ו,** ו, ב ; **ו,** ב, (7)
הנאה בדרך של כילוי התרומה **ו,** ה, ח
טעם האיסור להאכיל תרומה לבהמתו **ו,** ה, ח, (32)
מקור האיסור לסוך שמן תרומה **ו,** ה, ה, (23); **ה,** ה, (24)
עונש הסך בשמן תרומה **ו,** ה, ה, 2; **ה,** ה, 3; **ה,** ה, (27)
שיעור איסור אכילה **ו,** ה, א
תוקף האיסור לסוך שמן תרומה **ו,** ה, ה, 1
תוקף האיסור לרחוץ במשקה תרומה **ו,** ה, ז
תשלומים על אכילת תרומה **ו,** ו, ד ; **ו,** ד, (14)
זר קטן שאכל תרומה
סיבת הפטור מחומש **י,** א, א, 2.2
זר שאכל דבש תמרים ויין תפוחים
הגיע ליד כהן **יא,** ב, ח, 2
לא הגיע ליד כהן **יא,** ב, ח, 1
משקה הזב מפירות טבל **יא,** ב, ח, 3-4
זר שאכל ספק תרומה
אופן הספק שפוטר **י,** יד, ג
פטורו מן החומש **י,** יד, א
פטורו מן הקרן **י,** יד, ב
זר שאכל תרומה
גיל החיוב בחומש **י,** א, א, 2.1
זיכוי התשלומים **י,** כא, א
זר שאכל תרומה כשהוא טרוד או אנוס
חיובו בתשלום **י,** יב-יג, ה-ו
זר שאכל תרומה כשסבר שהוא כהן
חיובו בתשלום **י,** יב-יג, ד
זר שאכל תרומה שהגיעה אליו בדין
חובת התשלום **י,** כב, ד
זר שאכל תרומת עם הארץ
זיכוי התשלומים לעם הארץ **י,** כא, א
זר שגזל תרומה ואכלה לאחר שנפלה לו בירושה **י,** כב, ב
זר שגזל תרומה מאבי אמו
תשלומי תרומה למי **י,** כב, ג
זר שגזל תרומה מאבי אמו ואכלה
תשלומי תרומה למי **י,** כב, א
זרע שיבולת שנתמרחה ועשאה תרומה
אכילה שלא כדרכה **יא,** כו, ג
היתר אכילה **יא,** כו, ב, 1
חלות שם תרומה **יא,** כו, א
תלש את השיבולת **יא,** כו, ב, 2; **יא,** כו, (9)
חולה, חזקת חיים **ט,** ג, א, 2
חולין טמאים
מעמדם כשניתנו כתשלומי תרומה **י,** כ, ג
שילם על תרומה בשוגג **י,** כ, ד-ה
תשלומים על אכילת תרומה **י,** כ, א-ב
תשלום חומש **י,** ז, ד
חומש
אישה שאכלה תרומה **י,** א, א, 3
אכל טבל **י,** א, ב, 3
אכל מעשר שני שלא כדין **י,** א, ב, 5
אכל ספק תרומה **י,** א, ב, 6
אכל שאר מתנות כהונה **י,** א, ב, 4
אכל תרומה בזמן הזה **י,** א, ב, 8
אכל תרומה דרבנן **י,** א, ב, 7
בת כהן שנישאה לישראל **י,** יב-יג, א
הפרשה ע"י שליח **י,** א, ג
הפרשה ע"י שליח גוי **י,** א, ג
יורשי זר שאכל תרומה **י,** א, א, 4
כפייה על נתינתו **י,** טו, ו
מאכיל את עבדיו **י,** יא, א
נזיר ששתה יין **י,** יא, ד
עבד בת כהן שנישאה לישראל **י,** יב-יג, ב
תרומה שהופרשה במחשבה **י,** א, ב, 1
תרומה שהופרשה ע"י מופלא הסמוך לאיש **י,** א, ב, 1
תרומה שטרם ניתנה לכהן **י,** א, ב, 2 ; **י,** א, ב, (25)

חופה
אכילת תרומה לאחר חופה **ו,** ג, ג
אכילת תרומה לאחר חופת נידה **ו,** ג, ד
חזה ושוק
אכילתם ע"י אלמנה וגרושה של כהן **ז,** יז, ו
חזקת חיים, כהנים בעיר שהקיפוה כרקום **ט,** ב, א ; **ט,** ב, (3)
כהנים שבספינה המטרפת בים **ט,** ב, ב
חטים חדשות
שיעור הזמן **יא,** יב, ב ; **יא,** יב, (2)
חלה, איסור אכילתה לכהן טמא **ז,** א, ג
חלוצה לכהן, תוקף האיסור **ז,** כג, (8) ; **ז,** כג, (10)
חלוצה שהתארסה לכהן
אכילתה בתרומה **ז,** כא, ד
חלוצה שנישאה לכהן
אכילתה בתרומה **ז,** כ, ד
חלל שהוא אחד מהיבמים
מתי פוסל ממתינה לייבום **ז,** כב, א-ב
חלת חוץ לארץ
אכילתה בזמן הזה בידי כהני ייחוס **ז,** ט, (16)
אכילתה בידי עבדי מלוג וצאן ברזל של בת ישראל שנישאה לכהן **ז,** יח, א
לכהן קטן שלא ראה קרי **ז,** ח, ד
חפיפה בתלתן של תרומה
סיבת ההיתר **יא,** ט, (2)
חציו עבד חציו בן חורין
אכילתו בתרומה **ט,** ה, ג
חציו עבד כהן וחציו בן חורין
אכילתו בתרומה **ז,** יז, ד
חרשת שנישאה לכהן
אכילתה בתרומה **ו,** ד, א ; **ד,** א, (1)
חשש מיתה של הכהן
אכילת תרומה על ידי אשתו **ט,** א, (4)
סוג התרומה שאסורה בה אשתו **ט,** א, ה
טבול יום
אכילתו בתרומה דאורייתא ודרבנן **ז,** ב, א
אכילתו בתרומת דמאי **ז,** ב, ב
אכילתו בתרומת חוץ לארץ **ז,** ח, ג
טבל
אכילתו בטומאה **ז,** א, ה
חיוב חומש על אכילתו **י,** א, ב, 3
טבל בכמות גדולה
תשלום בו על אכילת תרומה **י,** יח-יט, ד
טומאת מגע, בתרומת חוץ לארץ **ז,** ח, ה
טומטום כהן
דינו כשאכל תרומה **ז,** יא, ג
האכלתו בתרומה **ז,** יא, ג
יבם בן תשע שנים ויום אחד
אינו מאכיל בתרומה **ח,** יא, ג
יבם חרש
אינו מאכיל בתרומה **ח,** י, ב
יבם שבא על יבמתו ללא כוונה
אם מאכיל בתרומה **ח,** ו, ד
יבם שבא על יבמתו מן האירוסין בהעראה
אם מאכיל בתרומה **ח,** ו, ג
יבם שבא על יבמתו מן האירוסין בשוגג או באונס או בהעראה
אם מאכיל בתרומה **ח,** ו, א
יוצא להריגה בבית דין של גויים
חזקתו **ט,** ב, ג, 1
יוצא להריגה בבית דין של ישראל
חזקתו **ט,** ב, ג, 1
יורשים
חיובם בחומש על אכילת מורישם **י,** א, א, 4
יין ראשון ושני, איסורו לזרים **יא,** יג, א ; **יא,** יג, (5) ; **יא,** יג, (7)
יין שלישי, דינו **יא,** יג, ב ; **יא,** יג, (10)
יין שסיננו מעל שמרים, דינו **יא,** יג, ג
יין תרומה, סיכה בו **יא,** א, ה
ישראל האוכל תרומה טמאה, חיובו **ז,** ג, ד
כבישה
בצלים של תרומה בחומץ של תרומה **יא,** ד, (2)
כדי אכילת פרס
שיעור האכילה **י,** ג, א, 2
שיעור הזמן **י,** ג, א, 1
כהן אילם, אכילתו בתרומה **ז,** ה, ב
כהן אנדרוגינוס, אכילת עבדו בתרומה **ז,** יד, ה
כהן אנדרוגינוס שנשא בת ישראל
אכילתה בתרומה **ז,** יד, ז
כהן בן י"א או י"ב
נאמנותו שלא ראה קרי **ז,** ט, א
כהן גדול שנשא בתולה והתברר שהיא איילונית, אכילתה בתרומה **ז,** כג, ח
כהן הקטן מגיל תשע
בדיקה לפני אכילת תרומת חו"ל **ז,** ט, א
כהן חרש, האכלתו בתרומה **ז,** ה, א; **ז,** ה, ו
כהן חרש או שוטה טמא שלא טבל
האם למנוע ממנו לאכול תרומה **ז,** ה, י
כהן חרש, שוטה וקטן
האכלת עבד שאפוטרופוס קנה בשבילו **ז,** טו, ג
האכלת עבד שבית דין קנה בשבילו **ז,** טו, ב
האכלת עבדו בתרומה **ז,** טו, א; **ז,** טו, (1); **ז,** טו, (5)
האכלתו עבד שירש **ז,** טו, ד

כהן טבול יום, שאכל תרומה **ז,** א, ו
כהן טומטום, אכילת עבדו בתרומה **ז,** יד, ד
כהן טומטום או אנדרוגינוס שנשא בת ישראל
אכילתה בתרומה דרבנן **ז,** יד, ח
אכילתה בתרומת חוץ לארץ **ז,** יד, ט
כהן טומטום שנשא בת ישראל
אכילתה בתרומה **ז,** יד, ו
כהן טמא
אכילתו בתרומת ארצות
הסמוכות לארץ ישראל **ז,** ח, ח
אכילתו בתרומת חוץ לארץ שנטמאה **ז,** ח, ו
אכילתו בתרומת ירקות **ז,** ח, ז
אכילתו בתרומת סוריה **ז,** ח, ח
אכילתו בתרומת עולי מצרים **ז,** ח, ז
באיזה אופן אכילה לוקה **ז,** א, ד
באיזה טומאה אסור לכהן לאכול תרומה **ז,** א, א
בביכורים, חלה ותרומת מעשר **ז,** א, ג
בספק טומאה **ז,** א, ב
כהן טמא שאכל תרומה טמאה **ז,** א, ז
שאכל ביכורים טמאים **ז,** א, ח
שאכל טבל טהור בזמן הזה **ז,** א, ה
שאכל טבל טמא **ז,** א, י
שאכל תרומה טהורה מתי חייב **ז,** א, ד
שאכל תרומה טמאה מדרבנן **ז,** א, ט
שאכל תרומת חמץ בפסח
ז, א, יב; **ז,** א, יב, (30)
שסך תרומה טהורה **ז,** א, יא
כהן עם הארץ
אין לתת לו תרומה טהורה **ו,** ב, ג
לתת לו שאר מתנות כהונה **ו,** ב, ג
לתת לו תרומה טמאה **ו,** ב, ד
לתת לו תרומה טמאה **ו,** ב, ד, (18)
כהן ערל, איזה ערל אסור באכילת תרומה
ז, י, א, 1; **ז,** י, (8)
הדלקתו נר בשמן תרומה טמאה **ז,** י, ו
סיכתו בשמן תרומה **ז,** י, ה
תוקף האיסור לאכול תרומה **ז,** י, א, 2
כהן ערל או טמא
האכלת תרומה לבהמתו **ז,** יב, ד
האכלת תרומה לבניו **ז,** יב, ג
האכלת תרומה לנשיו ועבדיו **ז,** יב, א
הנאתם הנאת כילוי מתרומה **ז,** יב, ה
כהן קטן
אכילתו בחלת חוץ לארץ **ז,** ח, ד
אכילתו בתרומת חוץ לארץ **ז,** ח, ד; **ז,** ח, (17)
כהן קטן טמא שלא טבל האם למנוע ממנו
לאכול תרומה **ז,** ה, ט
כהן קטן שאין בו דעת
האכלתו בתרומה **ז,** ה, ד-ה
כהן קטן שיש בו דעת
האכלתו בתרומה **ז,** ה, ג
כהן שאירס שנייה לעריות
אכילתה בתרומה **ז,** כ, ה
כהן שוטה,
האכלתו בתרומה **ז,** ה, ה-ו; **ז,** ה, (15); **ז,** ה, (18)
האכלתו עבד שקיבל במתנה **ז,** טו, ה
כהן שוטה שנשא אישה
אינו מאכיל בתרומה **ח,** יג, א
כהן שלא נימול כראוי
האכלתו בתרומה **ז,** י, ב
כהן שמתו אחיו מחמת מילה
האכלת תרומה לנשיו ועבדיו **ז,** יב, ו
כהן שנימול בתוך שמונה או בלילה
האכלתו בתרומה **ז,** יא, ב
כהן שנמשכה ערלתו
האכלתו בתרומה **ז,** י, ג; **ז,** י, (14)
כהן שנשא אחת מחייבי לאוין
אכילתן בתרומה **ז,** כ, א
כהן שנשא שנייה לעריות
אכילת עבדי מלוג שלה בתרומה
ז, כ, ו; **ז,** כ, (20)
כהן שקיבל תשלומי תרומה מזר שאכל תרומה השייכת לו
השבת שווי החומש לזר **י,** כב, ה
כהני חזקה
איזה תרומה יכולים לאכול **ו,** ב, ב
הגדרתם **ו,** ב, א, 1
מעמדם **ו,** ב, א, 2
מעמדם **ו,** ב, א, 1, (7)
מעמדם, השלכות ממעמדם **ו,** ב, א, 2, (8)
כהני ייחוס
אכילתם בתרומת חוץ לארץ **ז,** ט, ב
הגדרתם **ו,** ב, א, 1
כהנים שטומאה יוצאת מגופם שתייה וסיכה
בשמן חוץ לארץ **ז,** ח, א
כרשיני תרומה
האכלתם לבעלי חיים **ט,** ט, (9)
הנחתם בשובך יונים **ט,** ט, ב
לקט, שכחה, פאה, מעשר ראשון והפקר
תשלום בהם על אכילת תרומה **י,** יח-יט, ה
מאכיל את עבדיו
חיובו בתשלומים **י,** יא, א-ב
טעם אי חיובם בתשלומים **י,** יא, א
מאכיל את פועליו ואורחיו
חיובו בתשלום לאוכלים **י,** י, ב-ג

חיובו בתשלום לאוכלים בתרומה דרבנן **י,** י', ו
חיובו בתשלום לכהן **י,** י', א
שיעור חיובו של המאכיל לאוכלים **י,** י', ה
מאכיל את פועליו ואורחיו הקטנים
חיובו בתשלום לאוכלים **י,** י', ד
מאכל שנימוח
שיעור אכילתם ושהייה באכילה **י,** ג, ו, 1
מדומע, גידוליו **יא,** כב, ה
מורסן, דינו **יא,** ה, א
מי שלקות
שיעור שתייתו ושהייה בשתייתו **י,** ג, ו, 2
מין על שאינו מינו
תשלום בו על אכילת תרומה **י,** יח-יט, ט
מכנסיים צמודים
האם מותר ללבוש **ז,** ו, ז
כהן שלובש אם יכול לאכול תרומה בלא טבילה **ז,** ו, ז
מן הרע על היפה
תשלום בו על אכילת תרומה **י,** יח-יט, י
מעות
תשלום בהם על אכילת תרומה **י,** יח-יט, א-ב
מעשר שני
חיוב חומש כשאכלו שלא כדין **י,** א, ב, 5
מעשר שני בגידולי תרומה
מכירתו ונתינתו לכהן **יא,** כז, א, 3
מעשר שני והקדש שלא נפדו כהלכה
תשלום בהם על אכילת תרומה **י,** יח-יט, ח
מצורע, אכילתו בתרומת חוץ לארץ **ז,** ט, ג
מצורע בזמן הזה
אכילתו בתרומת חוץ לארץ **ז,** ט, ד
מציצת פרי
שיעור שתייתו ושהייה בשתייתו **י,** ג, ו, 4
משקה קרוש
שיעור שתייתו ושהייה בשתייתו **י,** ג, ו, 3
משתמרת לביאה פסולה, מתי נפסלת מתרומה **ז,** כא, א ; **ז,** כא, ד ; **ז,** כג, א
מתהפכת בתשמיש
אכילתה בתרומה **ח,** ג, א
מתנות כהונה
אופן האכילה **יא,** א, א, 3 ; **יא,** א, (21)
מתנות עניים בגידולי תרומה
אין זרעו כלה **יא,** כז, א, 1
מעמד הכסף שניתן תמורתם **יא,** כז, ב
תרומה טמאה **יא,** כז, א, 2
נאמנות שלא ראה קרי
קטן בן י"א או בן י"ב **ז,** ט, א
נבעלה לפסול בן תשע שנים ויום אחד
פסילתה מתרומה **ח,** יא, א
נגיעה בפירות תרומה
נטילת ידיים **יא,** ו, (11); **יא,** ו, (14)
נולד מהול, אכילתו בתרומה לפני הטפת דם **ז,** יא, א; **ז,** יא(3)
אם צריך הטפת דם ברית **ז,** יא, א ; **ז,** יא(3)
נולד מהול ונמשכה ערלתו
אכילתו בתרומה לפני הטפת דם **ז,** יא, א
נזיר ששתה יין תרומה
חיובו בחומש **י,** יא, ד
נטילת ידיים לתרומה
הקפדה על הדינים כנטילת פת חולין **יא,** ו, ג, 4
כוונה לשם תרומה **יא,** ו, ד
מקום הנטילה **יא,** ו, ג, 1
נוסח הברכה לפני הטבילה **יא,** ו, ג, 3
פירות תרומה שלא הוכשרו לטומאה **יא,** ו, ב; **יא,** ו, (11)
תרומה דרבנן **יא,** ו, א
ניפוי קמח תרומה
האכלת בהמה בשיירי הניפוי **יא,** ה, ג
כמה מותר **יא,** ה, ב
נישאה לכהן שוטה או שפיתה או שאנס
אותה, אכילתה בתרומה **ח,** יג, א
נמשכה ערלתו, צריך למול שנית **ז,** י', ד
נצולות, הגדרתן **יא,** יג, (1)
נתינת חולין ע"ג תרומה
ביטול תרומה **יא,** יד-טו, ב, 1; **יא,** יד-טו, (8)
העדר חשיבות שאריות התרומה **יא,** יד-טו, ב, 2
סוג התרומה **יא,** יד-טו, א
נתינת תרומה
האם יש לתת תרומה לכהן בזמן הזה **ו,** ב, ה
האם יש לתת תרומה לכהן בזמן הזה **ו,** ב, ה, (27)
נתינת תרומה לתוך תבשיל
נתינת יין **יא,** ג, ג
נתינת פרי **יא,** ג, א
נתינת תבלין **יא,** ג, ב
סובין
חטים ישנות **יא,** יב, ב ; **יא,** יב, (2)
שעורים **יא,** יב, א
סיכה 'סיכת שמן תרומה בידי זר **ו,** ה, ו
סיכה בשמן תרומה, לכהן ערל **ז,** י', ה
סיכת הרגל בשמן תרומה המועילה
לסנדל, טעם ההיתר **יא,** ו, (3)
סיכת שמן תרומה
אופן הסיכה שלאחריה מותר לזר לסוך **יא,** ח, ב, 1
אופן סיכת הזר לאחר סיכת הכהן **יא,** ח, ג
איסור סיכה במרחץ **יא,** ח, ה

המותרים לסוך בשמן שסכו בו **יא,** ח, א
שמן שנפל על גבי בשרו **יא,** ו, ח; **יא,** ו, (34)
תינוק קטן שלא נימול **יא,** ו, ט; **יא,** ו, (39)
סיכת שמן תרומה בידיים טמאות
טעם האיסור **יא,** ו, (7)
סיכה לאדם אחר **יא,** ו, ז
סיכת תרומה
חיוב חומש עליה **י,** ב, א
שיעור החיוב **י,** ב, ה
ספינה המטרפת וספינה שאבדה בים
חזקת חיים של הכהנים שבה **ט,** ב, ב
ספק אם הוא בן י"ג שהביא שתי שערות והוא כהן, אינו מאכיל בתרומה **ח,** יא, ה
ספק אם הוא בן י"ג שהביא שתי שערות שקידש כהנת, פוסל מתרומה **ח,** יא, ה
ספק בן תשע ויום אחד האסור
אם פוסל מתרומה **ח,** יא, ד
ספק הביאה שתי שערות
אוכלת בתרומה דרבנן **ח,** יא, ו
ספק ערל
אכילתו בתרומה דרבנן **ז,** יא, ה
ספק תרומה
איסור אכילתה לכהן טמא **ז,** א, ב
חיוב חומש כשאכלה **י,** א, ב, 6
ספק תרומה בשתי קופות כשאחד אכל את שתיהן, חיוב בתשלומים **י,** יד, ה
ספק תרומה בשתי קופות שנאכלו שתיהן
חיוב בתשלומים **י,** יד, ד
סריס חמה כהן שנשא בת ישראל
אכילתה בתרומה **ז,** יד, ג
עבד
אכילתו בתרומה **ו,** א, ב; ; **א,** ד; **א,** (6)
כשברח האם אוכל בתרומה **ו,** א, ד;
עבד אשת כהן שקנה עבד
האכלת העבד שקנה **ז,** יח, ד
עבד בת כהן שנישאה לישראל
חיובו בחומש **י,** יב-יג, ב
עבד כהן
אכילתו בתרומה לאחר זיכוי גט שחרור **ט,** ה, א
עבד כהן מעוכב גט שחרור
אכילתו בתרומה **ט,** ה, ב
עבד כהן של ישראל
אכילתו בתרומה **ו,** ה, ד; **ה,** ד, (14); **ה,** ד, (16)
עבד כהן שקנה עבד
האכלת העבד שקנה **ז,** יח, ג
עבד כנעני טמא השייך לכהן
אכילתו בתרומה **ז,** א, יג; **ז,** א, יג, (31-32)
עבד עברי של כהן
סיבת איסורו בתרומה **ו,** ה, ג
עבד שירש כהן חרש, שוטה וקטן
האכלתו בתרומה **ז,** טו, ד
עבד של כהן אנדרוגינוס
אכילתו בתרומה **ז,** יד, ה
עבד של כהן חרש, שוטה וקטן
האכלתו בתרומה **ז,** טו, א; **ז,** טו, (1); **ז,** טו, (5)
עבד של כהן טומטום
אכילתו בתרומה **ז,** יד, ד
עבד של סריס חמה כהן
אכילתו בתרומה **ז,** יד, ג
עבד של שני שותפים, אכילתו בתרומה כשאחד מהם אינו מאכיל **ז,** יז, א
עבד של שני שותפים כהנים
אכילתו בתרומה **ז,** יז, ג
עבד שניתן במתנה והמקבל שתק ולבסוף צווח, אכילת העבד בתרומה **ט,** ו, ה
עבד שנמכר, אכילתו בתרומה **ט,** ה, ד
עבד שקיבל כהן שוטה במתנה
האכלתו בתרומה **ז,** טו, ה
עבד שקנה אפוטרופוס לכהן חרש, שוטה וקטן, האכלתו בתרומה **ז,** טו, ג
עבד שקנה בית דין לכהן חרש, שוטה וקטן
האכלתו בתרומה **ז,** טו, ב
עבדי בת כהן שהתאלמנה בלא ילדים
אכילתם בתרומה **ז,** יט, ג
עבדי בת כהן שנישאה לישראל
אינם אוכלים תרומה **ז,** יט, א
עבדי בת כהן שנתארסה לישראל
אינם אוכלים תרומה **ז,** יט, ב
עבדי העבדים שקנו עבדים
אכילת הקניין השלישי **ז,** יח, ד
עבדי מלוג
אכילתם אחר מות האיש **ח,** ד, א
עבדי מלוג וצאן ברזל של בת ישראל שנישאה לכהן
אכילתם בחלת חוץ לארץ **ז,** יח, א
אכילתם בתרומה **ז,** יח, א
עדות נשים שאינן נאמנות על מיתת הבעל
אכילת אשת הכהן בתרומה **ט,** ד, א-ב
עדים המכחישים זא"ז
אכילת האישה בתרומה **ט,** ג, ג
עובר, אם יש לו זכייה בעבדים **ח,** ד, ב
עוקצי פירות
העוקצים האסורים לזרים **יא,** י, א
עיר שהקיפה כרקום
חזקת חיים של כהנים בעיר **ט,** ב, א; **ט,** ב, (3)
עירוב יין תרומה במינים אחרים

ייעודו **יא,** ג, ה
עירוב מינים שונים
אחר חורבן יהודה **יא,** ד, ד
תנאי להיתר **יא,** ד, ג
עירוב סוגי קטניות
היתר כשמדובר במין אחד **יא,** ד, ג
פולטת שכבת זרע
אכילתה בתרומת חוץ לארץ **ז,** ח, ב
פחות מבן תשע שנים ויום אחד
ביאתו אינה פוסלת **ח,** יא, ז
פחות מבן תשע שנים ויום אחד
נישואיו אם פוסלים **ח,** יא, ז
פחות מכזית תרומה
חיוב על אכילה **י,** ב, ב
פחות משווה פרוטה
חיוב על אכילה **י,** ב, ג
פטר חמור אצל ישראל
האכלתו בתרומה **ט,** ט, א, 3
פירות חוץ לארץ
תשלום בהם על אכילת תרומה **י,** יח-יט, ו
פירות שביעית, הטעמים שאין משלמים בהם
תשלומי תרומה **י,** יח-יט, (5)
נטילת ידיים לפני אכילתם **יא,** ו, (2)
פירות שהוקדשו
תשלום בהם על אכילת תרומה **י,** יח-יט, ז
פירות תרומה
טבילה לפני אכילתה **יא,** ו, ג, 2
פירות תרומה שלא הוכשרו לטומאה
נטילת ידיים **יא,** ו, ב; **יא,** ו, (11)
פיתוי,
אינו מאכיל בתרומה **ח,** יג, א
אינו פוסל מתרומה **ח,** יג, א
פסולי כהונה, פוסלים מתרומה **ח,** יג, ג
פסולי קהל, פוסלים מתרומה **ח,** יג, ג
פסולים שאכלו לאחר שנודע פסולם
חיובם בחומש **י,** יב-יג, ז
פצוע דכא
אכילת אשתו כשנעשה פצוע דכא לאחר
שנשאה ולא בא עליה מאז **ז,** יג, ג
אכילת אשתו כשנעשה פצוע דכא לאחר
שנתקדשה **ז,** יג, ג
פצוע דכא או כרות שפכה כהן
אכילת אשתו שהיא בת גרים **ז,** יג, ד
אכילת אשתו שהיא גיורת **ז,** יג, ה
פצוע דכא וכרות שפכה
אכילתו בתרומה **ז,** יג, ב
האכלה בתרומה לאשתו **ז,** יג, א; **ז,** יג, (4)
פצוע דכא שאירס בת כהן אכילתה בתרומה **ז,** יד, א
פצוע דכא שנשא בת כהן אכילתה בתרומה **ז,** יד, ב
פרי שנסחט שתיית הכהן **יא,** ב, ז
צאת הכוכבים
אופן פיזור הכוכבים **ז,** ב, ד, 3
גודל הכוכבים **ז,** ב, ד, 2
מספר הכוכבים **ז,** ב, ד, 1
צירוף כזית מחיובים שונים
מינים שונים **י,** ד, א, 1
צירוף לחמי תודה לתרומה **י,** ד, א, 3
שתי שגגות **י,** ד, א, 2
צירוף לשיעור
אכילה ושתייה איטיים **י,** ג, ב
במינים שרגילים לאוכלם ולשתותם בנחת **י,** ג, ה
קטן
אכילת כהן קטן בתרומה **ו,** א, א
קטן שהגיע לחינוך
הפרשתו מאיסורים **ז,** ה, ט; **ז,** ה, (30)
קטנה יתומה שנישאה לכהן
אכילתה בתרומה דאורייתא ודרבנן **ח,** יב, ד
קטנה שהתקדשה ונישאה שלא מדעת
אביה בפניו 'אם אוכלת בתרומה **ח,** טז, ג
קטנה שקידשה אביה ונישאה שלא מדעתו
והוא שותק 'אי אכילתה בתרומה **ח,** טז, א
קטנה שקידשה אביה ונישאה שלא מדעתו ושלא בפניו
אי אכילתה בתרומה **ח,** טז, א
קטנה-יתומה
התרומה שיכולה לאכול **ו,** ג, א, 3
קידושי ביאה
אכילת תרומה לאחר קידושי ביאה **ו,** ג, ה
קידושי ספק
האכלתם בתרומה דרבנן **ח,** יב, ג
קידושין בתנאי, אם מאכילים בתרומה **ח,** ח, ד
קידושין 'לאחר ל' יום'
אם מאכילים בתרומה **ח,** ח, א
קידושין 'מעכשיו ולאחר ל' יום'
אם מאכילים בתרומה **ח,** ח, ב
קליפות, היתרן כשאין בהן אוכל **יא,** י, ג
קריאת שמע
אכילת תרומה לפני קריאת שמע **ז,** ב, ז
רוטב, שיעור שתייתו ושהייה בשתייתו **י,** ג, ו, 5
רוכבי גמלים
טבילתם לפני אכילת תרומה **ז,** ו, א
כשאין חשש שיצאה מהם שכבת זרע **ז,** ו, ב

כשיש מרדעת או אוכף על הגמל **ז,** ו, ג ; **ז,** ו, (8)
כששתי הרגליים בצד אחד **ז,** ו, ד
רחיצה, רחיצה במשקה תרומה בידי זר **ו,** ה, ז
רכיבה על בעל חיים שאינו גמל
אכילת תרומה בלא טבילה **ז,** ו, ה
כששתי הרגליים בצד אחד **ז,** ו, ו
רקבניות, הגדרתן **יא,** יג, (1)
שאר מתנות כהונה
חיוב חומש על אכילתן **י,** א, ב, 4
שאריות עלים האוסרות לזרים
ההבדל בין גננים לבעל הבית **יא,** י, ב, 2
תוקף האיסור **יא,** י, ב, 1
שבויה שנפדית
איזו שבויה אסורה בתרומה **ו,** יא, א-ג
שגגה, הגדרתה לעניין חיוב חומש **י,** א, ד
שוטה שנישאה, אכילתה בתרומה **ח,** יג, ב
שוטה שנשא כהנת, אינו פוסל מתרומה **ח,** יג, א
שחוף, הגדרתו **ח,** יא, ב
שיירי תרומה
משקה שנשפך **יא,** יד-טו, ד ; **יא,** יד-טו, (23-24)
שינוי פרי
הקפאה **יא,** ב, ה, 2
הקרשה **יא,** ב, ה, 1
סחיטה **יא,** ב, ג; **יא,** ב, (21); **יא,** ב, (27-30)
ע"י כהן **יא,** ב, ו
עשיית צימוקים **יא,** ב, ד
ריסוק **יא,** ב, ב ; **יא,** ב, (17-18)
שינוי פרי מדרך אכילתו
הגדרת דרך השימוש המקובל **יא,** ב, א, 3
סיבת האיסור
תוקף האיסור **יא,** ב, א, 2
שכבת זרע
אכילת תרומה כשמרגיש שעומדת לצאת **ז,** ד, א
כיצד למנוע ממנה לצאת מגופו בעת אכילת תרומה **ז,** ד, ב ; **ז,** ד, (5-6); **ז,** ד, ג
שכיר של כהן הסיבה שאסור לו לאכול תרומה **ו,** ה, ב
שליח הפרשתו חומש **י,** א, ג
שליח שעשה האב לקבלת הגט מתי אוסר את האישה באכילת תרומה **ט,** א, ג
שליח שעשתה האישה לקבלת הגט מתי אוסר את האישה באכילת תרומה **ט,** א, א ; **ט,** א, (5)
שמן שנפסל מאכילה ולא מסיכה היתרו לזרים **יא,** א, ג, 2
שמן תרומה
אופני השימוש בשמן לאחר סיכת הכהן **יא,** ח, ד ; **יא,** ח, (17)
נתינתו על ידיו של זר לצורך סיכת כהן **יא,** ח, ב, 2; **יא,** ח, (12-13)
פיטומו **יא,** ג, ד
שמן תרומה טמאה סיכה בו לכהן טהור **יא,** א, ד
שתייה שיעור השהייה **י,** ג, ד
שתייה וסיכה בשמן תרומת חוץ לארץ
לכהנים שטומאה יוצאת מגופם **ז,** ח, א
שתיית רביעית שיעור הזמן **י,** ג, ג
שתיית תרומה שיעור החיוב **י,** ב, ד
שתק ולבסוף צווח שיעור הזמן בין שתיקה לצווחה **ט,** ו, ו
תרומה תשלום בה על אכילת תרומה **י,** יח-יט, ג
תרומה בארצות הסמוכות לא"י אכילתה ע"י כהן טמא **ז,** ח, ח
תרומה בזמן הזה חיוב חומש כשאכלה **י,** א, ב, 8
תרומה דרבנן
אכילתה בידי טבול יום **ז,** ב, א
אכילתה ע"י אשת כהן טומטום או אנדרוגינוס **ז,** יד, ח
הכלל מי אינו מאכיל **ח,** יב, א
חיוב חומש כשאכלה **י,** א, ב, 7
נטילת ידיים **יא,** ו, א
תרומה טמאה
איסור אכילה לזרים **ו,** ו, ב
איסור אכילתה לכהן טמא **ו,** ו, ב; **ו,** ב, (7); **ו,** ג
האופן האסור לטמא תרומה **ז,** ד, ב; **ז,** ד, (7)
האיסור באכילת ישראל **ז,** ג, ד
האיסור לכהן טהור לאכול **ז,** ג, א; **ז,** ג, (3-5)
חיוב על אכילתה בטומאה **ז,** א, ז; **ז,** א, ז, (17)
תשלום על אכילת תרומה במזיד **י,** ה, ז
תשלום על אכילת תרומה בשוגג **י,** ה, ו
תשלומי אכילתה **י,** כ, א-ב
תרומה טמאה מדרבנן
האיסור לכהן טהור לאכול **ז,** ג, ב
חיוב על אכילתה בטומאה **ז,** א, ט
תרומה טמאה מחמת הספק
ז, ג, ג ; **ז,** ג, (8)
תרומה שהופרשה במחשבה
חיוב חומש על אכילתה **י,** א, ב, 1

תרומה שהופרשה ע"י מופלא הסמוך לאיש
חיוב חומש על אכילתה **י,** א, ב, 1
תרומה שהוקדשה למזבח, מהותה **י,** כד-כה, א
תרומה שהקיאוה
חיוב על אכילתה **י,** ט, א-ב
תרומה שטרם ניתנה לכהן
חיוב חומש על אכילתה **י,** א, ב, 2; **י,** א, ב, (25)
תרומה שנפסלה מאכילת אדם
היתרה לזרים **יא,** א, ג, 1
תרומת דמאי, אכילתה בידי טבול יום **ז,** ב, ב
תרומת חוץ לארץ
אכילה, שתייה וסיכה על ידי טמאים **ז,** ח, א
אכילתה בזה"ז בידי כהני ייחוס **ז,** ט, ב
אכילתה בידי טבול יום **ז,** ח, ג
אכילתה בידי מצורע **ז,** ט, ג
אכילתה בידי מצורע בזמן הזה **ז,** ט, ד
אכילתה ע"י אשת כהן טומטום או אנדרוגינוס **ז,** יד, ט
הטעם לאכילתה בלא נטילת ידיים **יא,** ו, (5)
לכהן קטן שלא ראה קרי **ז,** ח, ד
מגע טמאים **ז,** ח, ה
תרומת חוץ לארץ שנטמאה
אכילתה בידי כהן טמא **ז,** ח, ו
תרומת חמץ
תשלום על אכילת תרומה במזיד **י,** ו, א-ב
תרומת חמץ בפסח
כהן טמא שאכלה **ז,** א, יב
תרומת ירקות, אכילתה ע"י כהן טמא **ז,** ח, ז
תרומת מעשר
איסור אכילתה לזרים **ו,** ו, א
איסור אכילתה לכהן טמא **ז,** א, ג
תרומת סוריה, אכילתה ע"י כהן טמא **ז,** ח, ח
תרומת עולי מצרים
אכילתה ע"י כהן טמא **ז,** ח, ז
חיוב חומש על אכילתה **י,** יא, ג
תשלום חומש
אכילה ביום הכיפורים **י,** ז, ב
אכילה שלא כדרכה **י,** ז, ג
אכילת איסור **י,** ז, א; **י,** ז, (5)
גומע חומץ **י,** ז, ד
מזיק את עצמו באכילה **י,** ח, א-ב
פטור הקטן **י,** א, א, 2
תשלום על אכילת שאר מתנות כהונה
במזיד, מתנה שטרם ניתנה לכהן **י,** ה, (20)
תשלום על אכילת תרומה במזיד
אכילה המזיקה לאוכל **י,** ח, ג
תשלום על אכילת תרומה במזיד
השיעור המחייב **י,** ה, ג
חיוב קטן שאכל **י,** ה, ד
תוקף החיוב **י,** ה, ב
תרומה טהורה בזמן הזה **י,** ה, א
תרומה טמאה **י,** ה, ז
תרומה שטרם ניתנה לכהן **י,** ה, ה
תרומת חמץ בערב הפסח **י,** ו, ב
תרומת חמץ בפסח **י,** ו, א
תשלום על אכילת תרומה בשוגג
תרומה טמאה **י,** ה, ו
תשלום קרן וחומש, הגדרתו **י,** כג, א
תשלומי ביכורים ולחמי תודה, קדושתם **י,** טו, ג
תשלומי חלה וביכורים
הראוי לתשלום **י,** יח-יט, יא
תשלומי תרומה
אומדן שווי הפירות המופרשים **י,** כו, ד
טעמים שאין משלמים בפירות שביעית **י,** יח-יט, (5)
לפי מידה או לפי דמים **י,** כו, ג
מועד חלות קדושתם **י,** טו, א
מחילת הכהן על הנתינה **י,** טו, ד
מחילת הכהן על שווי הפירות **י,** טו, ה
תשלומי תשלומין, קדושתם **י,** טו, ב

לזכרון עולם

לזכרו של הרב **יואל שוורץ** זצ״ל

ממוקירי מכון התורה והארץ,
שזכה להרביץ תורה ברבים,
רבים השיב מעוון
ועסק בתורה אליבא דהלכתא,
איש אמת שציווי התורה ׳לא תגורו מפני איש׳ היה נר לרגליו,
הלך עם האמת ולא חשש מפני המלעיזים עליו בסוגיות רבות.

מתוך התבוננות בתנ״ך ובדברי חז״ל,
ראה הרב והבין כיצד עם ישראל הולך ומתקבץ, הולך ונגאל בארצו.

תורתו, מידותיו ודבקותו בתורת אמת, תהיינה נר לרגלינו.